

โครงการหนังสือชุด “คั่นส่องส่องญี่ปุ่น”

Publication Series “Japanese Mirrors”

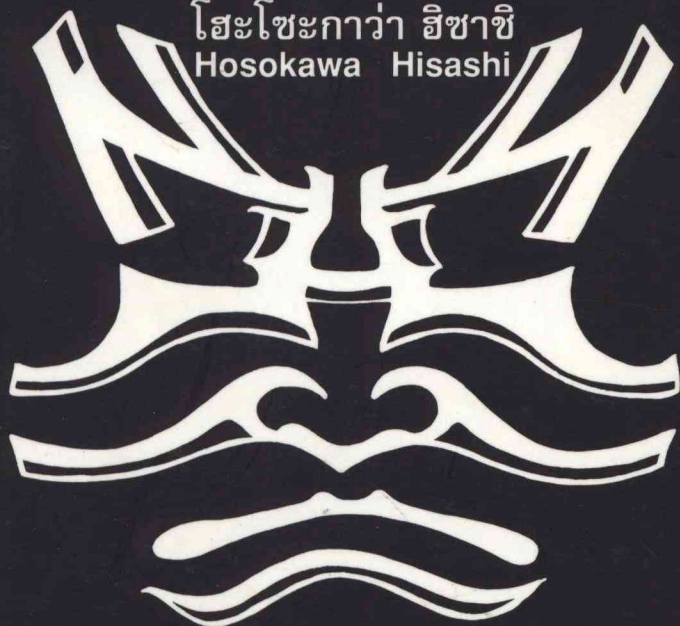
ญี่ปุ่น

ยุทธศาสตร์การค้าและอุตสาหกรรม

Dai Kyosou Jidai No Tsushou Senryaku

โฮะโฮะกว่า อิซาชิ

Hosokawa Hisashi

ผู้แปล : กนิษฐา มัทซุโอะ

Translator : Khanittha Matsuo

THE DAIDO LIFE FOUNDATION

มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์

THE FOUNDATION FOR THE PROMOTION OF SOCIAL SCIENCES AND HUMANITIES TEXTBOOKS PROJECT

ญี่ปุ่น

ยุทธศาสตร์การค้าและอุตสาหกรรม
Dai Kyosou Jidai No Tsushou Senryaku

โฮะโซะกาว่า ฮิซาชิ
Hosokawa Hisashi

เจ้าของลิขสิทธิ์

THE DAIDO LIFE FOUNDATION

จัดพิมพ์โดย

มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์

THE FOUNDATION FOR THE PROMOTION OF SOCIAL SCIENCES AND HUMANITIES TEXTBOOKS PROJECT

ญี่ปุ่น : ยุทธศาสตร์การค้าและอุตสาหกรรม

© 1999 Hosokawa Hisashi, Dai Kyosou Jidai No Tsushou Senryaku.

All rights reserved.

First published in Japan in 1999 by Nippon Hosou Shuppan Kyokai.

Thailand version published by The Daido Life Foundation under license from Nippon Hosou Shuppan Kyokai.

โครงการหนังสือชุด “ค้นส่องส่องญี่ปุ่น”

Publication Series “Japanese Mirrors”

ญี่ปุ่น

ยุทธศาสตร์การค้าและอุตสาหกรรม

แปลจาก

Dai Kyosou Jidai No Tsushou Senryaku

แต่งโดย

โฮะโซะกาว่า ฮิซาชิ

Hosokawa Hisashi

แปลโดย

กนิษฐา มัทซุโอะ

Khanittha Matsuo

เจ้าของลิขสิทธิ์

THE DAIDO LIFE FOUNDATION

จัดพิมพ์โดย

มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์

THE FOUNDATION FOR THE PROMOTION OF SOCIAL SCIENCES AND HUMANITIES TEXTBOOKS PROJECT

ญี่ปุ่น : ยุทธศาสตร์การค้าและอุตสาหกรรม

แปลจากต้นฉบับภาษาญี่ปุ่น

Dai Kyosou Jidai No Tsushou Senryaku

ผู้แต่ง

โฮะโซะกาว่า ฮิซาชิ

Hosokawa Hisashi

แปลโดย

กนิษฐา มัทซุโอะ

Khanittha Matsuo

โครงการหนังสือชุด “คั่นส่องส่องญี่ปุ่น”

Publication Series “Japanese Mirrors”

การแปลและจัดพิมพ์ภาษาไทยได้รับอนุญาตลิขสิทธิ์จาก Nippon Hosou Shuppan Kyokai.

© Hosokawa Hisashi 1999

First Published in Japan in 1999 by Nippon Hosou Shuppan Kyokai.

พิมพ์ครั้งแรก : 2545

จำนวนพิมพ์ 2,000 เล่ม

ISBN 974-90559-2-6

ราคา 150 บาท

บรรณาธิการ : ทรงยศ แวหงษ์

ประสานการผลิต : ชำรงศักดิ์ เพชรเลิศอนันต์

พิสูจน์อักษร : สุรางศรี วิเศษ

แบบปกและรูปเล่ม : ล้ายวน เพชรแสงสว่าง

เจ้าของลิขสิทธิ์

THE DAIDO LIFE FOUNDATION

Edobori 1-2-1, Nishi-ku, Osaka-shi, 550-0002, Japan

Tel. 06-447-6111 Fax. 06-447-6384

จัดพิมพ์โดย

มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์

THE FOUNDATION FOR THE PROMOTION OF SOCIAL SCIENCES AND HUMANITIES TEXTBOOKS PROJECT

413/38 ถนนอรุณอมรินทร์ บางกอกน้อย กรุงเทพฯ 10700 โทร-โทรสาร 433-8713

413/38 Arun-amarin Road, Bangkok 10700, Tel.-Fax : 433-8713

Website : <http://www.textbookproject.com>

พิมพ์ที่ โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

สารบัญ

คำนำของโครงการคั่นฉ่องสองญี่ปุ่น	(11)
คำแถลงมูลนิธิไคโดไคไฟ	(12)
รายนามคณะกรรมการมูลนิธิไคโดไคไฟ	(15)
คำแถลงมูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์	(17)
รายนามคณะกรรมการบริหารมูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์	(20)
คำนำ : มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์	(21)
ประวัติผู้แต่ง	(23)
ประวัติผู้แปล	(25)
คำนำของผู้แต่งฉบับพิมพ์พหุภษาไทย	(26)

บทนำ	1
บทที่ 1 : ปัญหาและทางแก้ไขใหม่ ๆ - ประสบการณ์กว่า 33 ปี	
ในระบบราชการญี่ปุ่น	9
การส่งเสริมการส่งออกเป็นศัพท์ที่ติดปากผู้คนที่	
ในทศวรรษ 1960	10
เวทีการแสดงของกระทรวงการค้าและอุตสาหกรรม	
ได้เปลี่ยนแปลงไป	14
การเปิดเสรีทางด้านเงินทุนก็เป็นอีกเรื่องหนึ่งที่น่าตื่นเต้นมาก	18
งานชิ้นแรกของข้าพเจ้าคือการแก้ปัญหาหมอลภาวะ	
อันเนื่องมาจากการพัฒนาอุตสาหกรรม	19
การเผชิญปัญหาสภาพแวดล้อมระดับโลก	21
โลกได้ก้าวไปสู่สมัยการปฏิรูปโครงสร้างหลังสงครามเย็นสิ้นสุดลง	22
วิสัยทัศน์ในการวางนโยบายต้องเปลี่ยนแปลงไป	23

งานราชการก็เปลี่ยนไป	24
การสร้างบุคลากรที่มี “ความเป็นสากล” ก็เป็นอีกหัวข้อหนึ่ง	27
บทที่ 2 : โลกในระยะสิบปีที่ผ่านมาได้เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว	35
การเปลี่ยนแปลงได้เริ่มตั้งแต่การประชุมอาร์คซัมมิท	35
เศรษฐกิจแบบเสรีเป็นค่านิยมแบบประชาธิปไตย	37
ทั้งจีนและรัสเซียต่างพากันสลัดอดีตทิ้งไป	38
เวทีการประชุมปัญหาความมั่นคงของโลก	
ก็กลายเป็นเวทีแข่งขันทางเศรษฐกิจ	40
สงครามเย็นยังเป็นจุดเริ่มต้นของการแข่งขัน	
ในด้านการเงินระหว่างประเทศ	42
องค์การการค้าโลกกำลังพยายามสร้างกรอบเศรษฐกิจโลก	47
โลกาภิวัตน์กำลังดำเนินไปอย่างต่อเนื่อง	50
วิธีที่เคยใช้ในอดีตเริ่มจะไม่มีประสิทธิภาพ	52
บทที่ 3 : อเมริกามีหลายสิ่งหลายอย่างที่ญี่ปุ่นไม่มี	57
อเมริกาเป็นประเทศที่เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา	57
บางคนเข้าใจผิดไปว่าอเมริกาไม่มีนโยบายอุตสาหกรรมที่ชัดเจน	58
ปัจจุบันนี้เป็นสมัยของการเป็นเพื่อนร่วมงาน	
มากกว่าการที่รัฐบาลทำหน้าที่ผู้นำ	60
นโยบายอุตสาหกรรมที่ทยอยคลอດออกมา	65
การพัฒนาเทคโนโลยีเป็นงานหลักที่รัฐและเอกชนได้ร่วมมือกัน	68
รัฐบาลและวิสาหกิจยังร่วมมือกันอย่างใกล้ชิด	
แม้ในการเจรจาการค้าและอุตสาหกรรม	69
วิธีการต่อรองทางการค้าและอุตสาหกรรมได้เปลี่ยนแปลงไป	72
การเจรจาคือวิธีการรุกขั้นต้น	80

การปักหลักเจรจาเพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้แต่แรก	80
วิธีการเจรจาที่น่าสนใจ	85
มหาวิทยาลัยและระบบต่าง ๆ	
ในสังคมเป็นประโยชน์กับวิสาหกิจมาก	89
จากศัตรูมาเป็นมิตรร่วมปรึกษา	91
ปัจจัยที่สหภาพยุโรปให้ความสำคัญ	91
 บทที่ 4 : ญี่ปุ่นก็ต้องเปลี่ยนแปลง - อดีตและอนาคต	
ของบริษัทญี่ปุ่นจำกัด	98
การเปลี่ยนแปลงนโยบายอุตสาหกรรม	
ที่ล้มสมัยหลังสงครามโลกครั้งที่ 2	98
นโยบายการค้าและอุตสาหกรรม	
ก็ต้องเดินตามกระแสแห่งเวลาเช่นกัน	104
การกำหนดนโยบายและการเจรจาการค้ากำลังเปลี่ยนไป	106
นโยบายภายในประเทศได้กลายเป็นข้อโต้เถียงระหว่างประเทศ	
ขั้นตอนของ PAP ใน OECD	110
การโต้เถียงทางด้านนโยบายระหว่างอเมริกากับญี่ปุ่น	
การสนทนาทางด้านนโยบายระหว่างอเมริกากับญี่ปุ่น	115
ผลลัพธ์ที่ตามมาจากการสนทนาทวิภาคีระหว่างอเมริกากับญี่ปุ่น	
ในเรื่องนโยบายอุตสาหกรรม	120
การโต้เถียงทางด้านนโยบายระหว่างอเมริกากับญี่ปุ่นหลังจากนั้น	123
 บทที่ 5 : เปลี่ยนโลก และโลกที่เปลี่ยนไป	127
ต่อข้อสงสัยที่ว่าทำไมการประชุมจึงมีขึ้นอย่างมากมาย	127
เอเปค คืออะไร	129
ก่อนการจัดตั้งเอเปค	131

ออสเตรเลียเห็นด้วยกับโครงร่างต้นฉบับ	134
เบื้องหลังความสำเร็จของการประชุมเอเปคที่นครโอซาก้า	137
สหภาพยุโรปผู้อยู่เบื้องหลังการเสนอให้จัดตั้งอาเซม	144
ย้อนกลับไปดูการเจรจาทวิภาคีระหว่างอเมริกากับญี่ปุ่น	
ในการค้ารถยนต์และอุปกรณ์รถยนต์	146
ปัจจัยอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง	150
สถานการณ์สำคัญ 3 สถานการณ์ที่นำไปสู่ข้อตกลง	151
เข้าร่วมในสงครามข้าวสาร	157
ความตั้งใจสูงในการจัดตั้งองค์การพลังงานระหว่างประเทศ	160
ความรู้สึกร่วมต่อการเจรจาจับเงินและได้หวั่น	
เข้าเป็นสมาชิกองค์การการค้าโลก	165
การเจรจาระหว่างประเทศจะสำเร็จหรือไม่ขึ้นอยู่กับความเป็นคน	171
สุขภาพและกำลังวังชาเป็นหลักเกณฑ์สำคัญอีกประการหนึ่ง	
ของการเจรจาระหว่างประเทศ	174
 บทที่ 6 : บทเรียนจากการต่อสู้ทางด้านเทคโนโลยีสารสนเทศ	179
เรื่องราวที่น่าสนใจของข้อตกลงทางด้านเทคโนโลยีสารสนเทศ	179
สภาพที่แท้จริงของเศรษฐกิจเริ่มเปลี่ยนแปลงไป	180
ความสำเร็จของนโยบายอุตสาหกรรมเซมิคอนดักเตอร์	181
ที่ทำของอุตสาหกรรมอเมริกันที่คอยจับตามอง	
ความเคลื่อนไหวทางตัวเลข	183
แนวคิดและความเคลื่อนไหวของกลุ่มวิสาหกิจอเมริกา	186
หัวข้อที่ตกลงกันได้และหัวข้อที่ยังต้องถกเถียงต่อไป	189
ความภาคภูมิใจของทั้งสองฝ่าย	197
ไถ่กับใจเกิดขึ้นพร้อมๆ กัน	199
ความฉลาดหลักแหลมในการเจรจาของสหภาพยุโรป	203

मुख्तลกखण्डरुमनद्रीशुकाशरा	205
งานของมืออาชีพ	206

บทที่ 7 : วันเวลาแห่งการทำทนาย	213
สามเหลี่ยมของครุฑแมน	214
เสียงเรียกร้องจากนายทนายหาธีร์	217
วิกฤตการณ์เศรษฐกิจในไทย	220
วิกฤตเศรษฐกิจในเกาหลีที่น่าใจหาย	223
2 สัปดาห์วิกฤตในญี่ปุ่น	227
ถึงแม้กระนั้นก็ตาม ก็ยังไม่มีการแตกตื่นใดๆ เกิดขึ้น	232
การตอบสนองอย่างรวดเร็วเป็นหนทางในการป้องกันตนเอง	234
วิกฤตเศรษฐกิจย่อมเกิดขึ้นเมื่อใดก็ได้	236

บทที่ 8 : การเอาตัวรอดภายใต้ยุคสมัยของการแข่งขัน	
อย่างรุนแรงเช่นทุกวันนี้	239
โลกกำลังพยายามมองหาหนทางที่ดีที่สุด	239
ความพยายามที่จำเป็น 3 ประการ	240
กระตือรือร้นและฉลาดหลักแหลม	243
สร้างมืออาชีพ และอยู่อย่างมืออาชีพ	244
อย่าลืมเงี่ยหูฟังความคิดเห็นของคนธรรมดาที่จริงจังกับปัญหา	249
ข้าราชการมืออาชีพก็เป็นปัจจัยที่สำคัญอีกประการหนึ่ง	250
การมีส่วนร่วมในการกำหนดระเบียบข้อบังคับ	252
ไม่ทำ ไม่ใช่ ไม่ได้แย้ง	255
หลักการ “การสร้างดุลทางกำไร” ไร้ความหมาย	
ญี่ปุ่นรอดจากการถูกโจมตีทางการค้า	256
ผลลัพธ์จากการเจรจาระหว่างประเทศ	260

การนำเอาระเบียบการแก้ปัญหาคความขัดแย้ง	
มาใช้เป็นหน้าที่สำคัญประการหนึ่งของประชาชน	262
ทัศนวิสัยที่เป็นสากลเป็นปัจจัยสำคัญอีกประการหนึ่ง	
ของข้าราชการทุก ๆ องค์การ	265
ข้อดีและข้อเสียของการออกกฎหมายในช่วงสงคราม	269
มองการณ์ไกล มีสายตาครอบคลุมไปทั่วโลก	272
 บทส่งท้าย	 278

คำนำของโครงการคั่นน้องสองญี่ปุ่น

“โครงการคั่นน้องสองญี่ปุ่น” เป็นโครงการแปลและพิมพ์หนังสือหรือสิ่งพิมพ์ที่เกี่ยวข้องกับด้านต่างๆ ของญี่ปุ่น เช่นการเมือง เศรษฐกิจ ประวัติศาสตร์ สังคม ฯลฯ จัดตั้งขึ้นเมื่อ พ.ศ.2542 มีวัตถุประสงค์ที่จะสร้างความเข้าใจต่อประเทศญี่ปุ่นในหมู่ประเทศต่างๆ ในเอเชียให้มากขึ้น

มูลนิธิเชื่อว่าการแปลและพิมพ์หนังสือเกี่ยวกับความสำเร็จจากการพัฒนา เศรษฐกิจ การเมือง ระบบราชการของญี่ปุ่นทั้งในอดีตและปัจจุบัน ประวัติศาสตร์ บุคคลสำคัญที่มีบทบาทในการวางรากฐานของประเทศ ตลอดจนผลกระทบทางด้านลบที่ปรากฏในรูปของการขาดเสถียรภาพของสถาบันการเงิน ปัญหาสภาพแวดล้อม ฯลฯ จะเป็นปัจจัยสนับสนุนให้นักวิจัยชาวเอเชียด้านญี่ปุ่นศึกษา และประชาชนทั่วไปสามารถเข้าใจประเทศญี่ปุ่นได้ดียิ่งขึ้น และหากเส้นทางหรือประสบการณ์ที่ญี่ปุ่นได้เดินหรือเผชิญมาจะสามารถเป็นคั่นน้องสะท้อนให้เห็นว่าอะไรถูกอะไรควร หรือเป็นแบบอย่างในการพัฒนาต่อประเทศต่างๆ ในเอเชียบ้างมูลนิธิจะยินดีเป็นอย่างยิ่ง

คุณกนิษฐา มัทชโชะได้แปลหนังสือ “ญี่ปุ่น : ยุทธศาสตร์การค้าและอุตสาหกรรม” ซึ่งนับเป็นหนังสือแปลในโครงการเล่มที่ 3 เนื้อหาของหนังสือเป็นเรื่องราวเกี่ยวกับการเจรจาการค้าและอุตสาหกรรมระหว่างประเทศ ซึ่งคาดว่าจะสามารถช่วยให้ผู้อ่านได้เข้าใจฐานะของญี่ปุ่นในเวทีระหว่างประเทศมากขึ้น

เดือนเมษายน พ.ศ.2545

มูลนิธิโคโด้ไลฟ์

คำแถลงมูลนิธิไดโดไลฟ์

THE DAIDO LIFE FOUNDATION

เป้าหมาย วัตถุประสงค์ และงานของมูลนิธิไดโดไลฟ์

1. เป้าหมาย : มูลนิธิไดโดไลฟ์ก่อตั้งขึ้นเมื่อปี พ.ศ.2525 เนื่องในโอกาสที่บริษัท ประกันชีวิตไดโดฯฉลองกิจการครบรอบ 80 ปี โดยได้รับคำอนุญาตจากรัฐมนตรีว่าการกระทรวงต่างประเทศ เป้าหมายหลักคือการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างประเทศ เช่นด้วยการกระชับการแลกเปลี่ยนด้านวัฒนธรรม หรือด้วยการอนุมัติเงินทุนการวิจัยและการศึกษา

2. วัตถุประสงค์ในการก่อตั้ง

ธุรกิจประกันภัยเป็นธุรกิจที่พึงพิงพฤติกรรมที่มีเหตุมีผลของมนุษย์ ไม่ว่าจะเป็นการพึงพาอาศัย หรือการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน

บริษัทไดโดฯเน้นการพัฒนาและปรับปรุงสวัสดิการสังคมของประชาชนทั่วไป ภายใต้หลักการข้างต้นมานับตั้งแต่เริ่มดำเนินกิจการ พร้อมกันนั้นบริษัทยังยึดมั่นในความคิดที่ว่า “วิสาหกิจคืออุปกรณของมหาชน” ดังนั้นจึงไม่ลืมที่จะทำประโยชน์ต่อสังคมในด้านต่างๆ นับตั้งแต่การให้ทุนการศึกษา การมอบทุนวิจัยทางการแพทย์ และกิจกรรมด้านอื่นๆ

ในปี 2525 อันเป็นปีที่บริษัทดำเนินกิจการครบรอบ 80 ปี มูลนิธิไดโดฯก็ได้รับการก่อตั้งขึ้น หลังจากทำการไตร่ตรองอย่างรอบคอบถึงบทบาทของวิสาหกิจที่ควรมีในศตวรรษที่ 21 มูลนิธิได้รับการก่อตั้งขึ้นดังนี้

เพื่อทำประโยชน์ต่อสังคมที่สงบและมีสันติภาพ สันติภาพคือเงื่อนไขสำคัญที่ญี่ปุ่นจะสามารถพัฒนาอย่างต่อเนื่องได้ วัตถุประสงค์หลักของมูลนิธิคือการดำเนินกิจกรรมที่ส่งเสริมความเข้าใจระหว่างประเทศ ทั้งด้วยตนเองหรือด้วยการให้ทุนสนับสนุนแก่หน่วยงานราชการส่วนกลางและส่วนท้องถิ่น รวมทั้งหน่วยงานของเอกชน สิ่งเหล่านี้ มูลนิธิถือว่าเป็นหน้าที่ที่ควรกระทำเพื่อสังคม

3. กิจกรรมด้านต่าง ๆ ของมูลนิธิ

(1) มอbrauchวัลวิจัย Daido Area Studies

การที่ญี่ปุ่นจะพัฒนาความเป็นสากลได้นั้น การทำความเข้าใจกับประเทศต่างๆ ทั่วโลกนับเป็นเงื่อนไขที่สำคัญยิ่งประการหนึ่ง ดังนั้น มูลนิธิจึงได้จัดตั้งรางวัลแก่นักวิชาการผู้ทรงคุณวุฒิที่ได้สร้างผลงานวิจัยไว้ การคัดเลือกและตัดสินรางวัลดำเนินไปภายใต้การพิจารณาจากคณาจารย์ผู้ทรงคุณวุฒิของญี่ปุ่น

(2) โครงการแปลและพิมพ์หนังสือ

1) โครงการแปลและพิมพ์วรรณกรรมเอเชียเป็นภาษาญี่ปุ่น

(ชุด “วรรณกรรมเอเชียปัจจุบัน”)

โครงการวรรณกรรมเอเชียปัจจุบันเป็นโครงการคัดเลือกวรรณกรรม (นิยาย กลอน เรื่องสั้น บทละคร คำวิจารณ์) ที่สมควรนำมาเผยแพร่ให้คนญี่ปุ่นได้รับรู้ และยังมีเนื้อหาที่สะท้อนให้เห็นภาพของประเทศต่างๆ ในเอเชียในทุกวันนี้ นำมาแปลและพิมพ์เป็นภาษาญี่ปุ่น

2) โครงการแปลและพิมพ์หนังสือในประเทศต่างๆ ของเอเชีย

(ชุด “โครงการคั่นช่องสองญี่ปุ่น”)

โครงการนี้เริ่มต้นตั้งแต่ปี 2542 ดำเนินการแปลหนังสือญี่ปุ่นเป็นภาษาต่างๆ ของเอเชีย ทั้งนี้เพื่อสร้างความเข้าใจต่อญี่ปุ่นในด้าน

ต่าง ๆ หนังสือเหล่านั้นได้แก่หนังสือที่เกี่ยวกับการเมือง เศรษฐกิจ ประวัติศาสตร์ สภาพแวดล้อม ประวัติบุคคลสำคัญ ฯลฯ ที่แสดงให้เห็นประสบการณ์ที่ผ่านมาหรือวิธีแก้ปัญหาของญี่ปุ่นที่อาจเป็นตัวอย่างต่อเอเชียบ้างไม่มากก็น้อย มุลินิธีเชื่อว่าการศึกษาผ่านหนังสือเหล่านั้นจะช่วยให้ นักวิชาการและประชาชนทั่วไปสามารถ ได้รับข้อมูลข่าวสาร และทำความเข้าใจกับญี่ปุ่นได้มากขึ้น

(3) การให้ทุนการศึกษาแก่นักเรียนต่างชาติของมุลินิธีไดโดไลฟ์

- 1) ทุนการศึกษาประเภท ก. เป็นทุนการศึกษาที่มุลินิธีบริจาคให้แก่ นักศึกษาต่างชาติที่ศึกษาอยู่ในมหาวิทยาลัยทั้งระดับปริญญาตรีหรือโท-เอกในมหาวิทยาลัยที่มุลินิธีกำหนด
- 2) ทุนการศึกษาประเภท ข. เป็นทุนการศึกษาที่มุลินิธีบริจาคให้กับนักศึกษาที่ศึกษาอยู่ในมหาวิทยาลัยที่มุลินิธีกำหนดในประเทศต่างๆ ของเอเชีย

(4) โครงการบริจาคหนังสือเกี่ยวกับญี่ปุ่น

เป็นโครงการบริจาคหนังสือเกี่ยวกับญี่ปุ่นให้กับมหาวิทยาลัยในประเทศเอเชียที่มีการสอนหรือวิจัยเกี่ยวกับญี่ปุ่นหรือภาษาญี่ปุ่น หรือมีกิจกรรมสนับสนุนการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน

(5) การให้ความร่วมมือและการสนับสนุนเงินทุนด้านอื่นๆ

การให้ความร่วมมือหรือการสนับสนุนเงินทุนต่อกิจกรรมที่มีวัตถุประสงค์ เพื่อการพัฒนาความเป็นสากลของประเทศ

รายนามคณะกรรมการมูลนิธิไดโดไลฟ์

ประธานกรรมการ	นายคอนโด ยูโซ อดีตรองประธานบริษัทประกันชีวิตไดโดเสม
กรรมการผู้จัดการ	นายโคะจิม่า อะคิโอะ เลขานุการมูลนิธิไดโดไลฟ์
กรรมการ	นายอากาซาว่า ทะเกะรุ ศาสตราจารย์ประจำสถาบันญี่ปุ่นศึกษาระหว่างประเทศ
กรรมการ	นายอะไรอิ อะกิร่า กรรมการผู้จัดการหนังสือพิมพ์นิกเคอิชิมบุน
กรรมการ	นายอุเอะตะ ชุนจิ ที่ปรึกษาพิเศษบริษัทนิปปอน
กรรมการ	นายโอมูระ ฟูตะโอะ อดีตผู้ว่าการสำนักงานบัญชีแห่งประเทศไทย
กรรมการ	นายโฮะริ ชินสุเกะ อดีตเอกอัครราชทูตญี่ปุ่นประจำอิตาลี
กรรมการ	นายมียาซากิ โอซามุ กรรมการผู้จัดการบริษัทไฟฟ้าคันไซ
กรรมการ	นายมียาโตะ นาโอะเทรุ ประธานบริษัทประกันชีวิตไดโดเสม
กรรมการ	นายยามาโมะ โดชิฮิโกะ ประธานบริษัทออฟเซท
ผู้ตรวจบัญชี	นายโอกาว่า ชูโตะมุ ศาสตราจารย์กิตติมศักดิ์มหาวิทยาลัยโอซาก้าซิติ
ผู้ตรวจบัญชี	นายนาริยาม่า อะกิร่า อดีตกรรมการผู้จัดการบริษัทประกันชีวิตไดโดเสม

- ที่ปรึกษา นายอูริว มาตะโอะ
อดีตเอกอัครราชทูตญี่ปุ่นประจำเอธิโอเปีย
- ที่ปรึกษา นายสากาโมะโตะ คะซุอิชิ
อธิการบดีมหาวิทยาลัยริทซุเมกังเอะชิยาแปซิฟิก
- ที่ปรึกษา นายสาซากิ โคเม
อดีตผู้อำนวยการพิพิธภัณฑ์มานุษยวิทยาแห่งชาติ
- ที่ปรึกษา นางซันโด อะกิโกะ
วุฒิสมาชิก
- ที่ปรึกษา นายชิบาตะ มิตซุโอะ
ศาสตราจารย์กิตติมศักดิ์มหาวิทยาลัยเกียวโต
- ที่ปรึกษา นางทากาโนะ เอทซุโกะ
เจ้าของและผู้อำนวยการโรงละครอิวานามิ

คำแถลง

มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์

โครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ ก่อตั้งขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2509 ด้วยความร่วมมือร่วมใจกันเองเป็นส่วนบุคคล ในหมู่ผู้มีความรักในการกิจ บริหารการศึกษาจากสถาบันต่าง ๆ เมื่อเริ่มดำเนินงาน โครงการตำรามีฐานะ เป็นหน่วยงานหนึ่งของสมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย ก่อนที่จะมีฐานะ เป็นมูลนิธิเมื่อต้นปี พ.ศ. 2521 ทั้งนี้โดยได้รับความร่วมมือด้านทุนทรัพย์ จากมูลนิธิร็อกกี้ เฟลเลอร์ เพื่อใช้จ่ายในการดำเนินงานขั้นต้น เป้าหมาย เบื้องแรกของมูลนิธิโครงการตำราก็คือ ส่งเสริมให้มีตำราภาษาไทยที่มีคุณภาพ เฉพาะในทางสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ ทั้งนี้ต่างก็เห็นพ้องต้องกันใน ระบะนั้นว่า คุณภาพหนังสือตำราไทยระดับอุดมศึกษาแขนงวิชาดังกล่าวยังไม่ สูงพอ ถ้าส่งเสริมให้มีหนังสือเช่นนี้เพิ่มขึ้นย่อมมีส่วนช่วยยกระดับมาตรฐาน การศึกษาในชั้นมหาวิทยาลัยโดยปริยาย อีกทั้งยังอาจช่วยการสร้างสรรค์ปัญญา ความคิดริเริ่ม และความเข้าใจอันถูกต้องในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับสังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจ และการเมืองโดยรวม

พร้อมกันนี้มูลนิธิโครงการตำราฯ ก็มีเจตนาอันแน่วแน่ที่จะทำหน้าที่ เป็นที่ชุมนุมผลงานเขียนของนักวิชาการต่าง ๆ ทั้งในและนอกสถาบัน เพื่อให้ ผลงานวิชาการที่มีคุณภาพได้เป็นที่รู้จักและเผยแพร่ออกไปโดยทั่วถึงในหมู่ ผู้สอน ผู้เรียน และผู้สนใจงานวิชาการ การดำเนินงานของมูลนิธิโครงการ

ตำราฯ มุ่งขยายความเข้าใจและความร่วมมือของบรรดานักวิชาการออกไปในวงกว้างยิ่ง ๆ ขึ้นด้วย ไม่ว่าจะเป็นด้านการกำหนดนโยบายสร้างตำรา การเขียน การแปล และการใช้ตำรานั้น ๆ ซึ่งจะเป็นเครื่องส่งเสริมและกระชับความสัมพันธ์อันพึงปรารถนา ตลอดจนความเข้าใจอันดีต่อกันในวงวิชาชีพที่เกี่ยวข้อง

นโยบายพื้นฐานของมูลนิธิโครงการตำราฯ คือ ส่งเสริมและเร่งรัดให้มีการจัดพิมพ์หนังสือตำราทุกประเภท ทั้งที่เป็นงานแปลโดยตรง งานแปลเรียบเรียง งานถอดความ งานรวบรวม งานแต่งและงานวิจัย ในช่วงแรก ๆ เราได้เน้นส่งเสริมงานแปลเป็นหลัก ขณะเดียวกันก็ได้ส่งเสริมให้มีการจัดพิมพ์ตำราประเภทอื่น ๆ ด้วย นับแต่ได้ก่อตั้งโครงการตำราฯ มาจนกระทั่งถึงปัจจุบัน โดยความร่วมมืออย่างดียิ่งของนักวิชาการหลายสถาบัน สามารถส่งเสริม-กลั่นกรอง-ตรวจสอบ และจัดพิมพ์หนังสือตำราภาษาไทยระดับอุดมศึกษาที่มีคุณภาพตามเป้าหมาย เจตนารมณ์ และนโยบาย ได้ครบทุกประเภท และมีเนื้อหาครอบคลุมสาขาวิชาต่าง ๆ ถึง 8 สาขาดังต่อไปนี้คือ (1) สาขาวิชาภูมิศาสตร์ (2) สาขาวิชาประวัติศาสตร์ (3) สาขาวิชาเศรษฐศาสตร์ (4) สาขาวิชารัฐศาสตร์ (5) สาขาวิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา (6) สาขาวิชาปรัชญา (7) สาขาวิชาจิตวิทยา (8) สาขาวิชาภาษาและวรรณคดี นอกจากนี้ เรายังมีโครงการผลิตตำราสาขาวิชาอื่น ๆ เพิ่มขึ้นด้วย เช่น สาขาวิชาศิลปะ ซึ่งกำลังอยู่ในขั้นดำเนินงาน และยังได้ขยายงานให้มีการแต่งตำราเป็น “ชุด” ซึ่งมีเนื้อความคาบเกี่ยวระหว่างหลายสาขาวิชา เช่น “ชุดชีวิตและงาน” ของบุคคลที่น่าสนใจ ดังที่ได้จัดพิมพ์เผยแพร่ไปแล้วบางเล่ม

ปัจจุบันมูลนิธิโครงการตำราฯ ยังคงมีเจตนาอันแน่วแน่ที่จะขยายงานของเราต่อไปอย่างไม่หยุดยั้ง แม้จะประสบอุปสรรคนานัปการ โดยเฉพาะอุปสรรคด้านทุนรอน เพราะกิจการของเราไม่ใช่กิจการแสวงหากำไร หากมุ่ง

ประสงค์ให้นักศึกษาและประชาชนได้มีโอกาสซื้อหาหนังสือตำราในราคาถูกเยาพอสมควร

คณะกรรมการทุกสาขาวิชาของมูลนิธิโครงการตำราฯ ยินดีน้อมรับคำแนะนำและคำวิพากษ์วิจารณ์จากผู้อ่านทุกท่าน และปรารถนาอย่างยิ่งที่จะให้ท่านผู้อ่านทุกท่านได้เข้ามามีส่วนร่วมในมูลนิธิโครงการตำราฯ ไม่ว่าจะเป็นการสนับสนุนแนะนำอยู่ห่าง ๆ ช่วยแต่ง แปล เรียบเรียง หรือ รวบรวมตำราสาขาวิชาต่าง ๆ ให้เรา หรือเข้ามาร่วมบริหารงานร่วมกับเรา

เสน่ห์ จามริก

ประธานคณะกรรมการบริหาร

มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์

**รายนามคณะกรรมการบริหาร
มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์**

(ก่อตั้ง พ.ศ.2509 โดย นายป๋วย อึ๊งภากรณ์ นายเสน่ห์ จามริก ฯลฯ)

นายเสน่ห์	จามริก	ประธาน
นางเพ็ชรี	สุมิตร	รองประธาน
นางสาวกุสุมา	สนิทวงศ์ ณ อยู่ธยา	กรรมการ
นายธเนศ	อาภรณ์สุวรรณ	กรรมการ
นายรังสรรค์	ธนะพรพันธุ์	กรรมการ
นายสุลักษณ์	ศิริรักษ์	กรรมการ
นายวิทยา	สุจิตธนาภิรักษ์	กรรมการ
นายเกริกเกียรติ	พิพัฒน์เสรีธรรม	กรรมการ
นางสาวศรีประภา	เพชรมีศรี	กรรมการ
นางสาวสุลักษณ์	เลิศแก้วศรี	กรรมการและเหรัญญิก
นายชาญวิทย์	เกษตรศิริ	กรรมการและเลขานุการ
นายธำรงค์ดี	เพชรเลิศอนันต์	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
นายทรงยศ	แววหงษ์	กรรมการและผู้จัดการ

คำนำ

มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์

ในกระบวนการสร้างและทำความเข้าใจต่อประเทศต่าง ๆ ของการศึกษาในประเทศไทย ปัญหาที่สำคัญที่สุดคือ การที่ต้องเรียนรู้เรื่องราวต่าง ๆ ผ่านกรอบทัศนะและวิธีการพิจารณาประเด็นปัญหาโดยผ่าน “คนกลาง” ซึ่งโดยทั่วไปก็คือ โลกตะวันตกและภาษาอังกฤษ ความรู้และการเรียนรู้ซึ่งกันและกันอย่าง “โดยตรง” จากภาษาของประเทศนั้น ๆ เอง ที่จะสามารถสร้างและให้ความรู้จักและเข้าใจกันได้อย่างถ่องแท้มากยิ่งขึ้นนั้น ก็เสมือนมีแนวกำแพงที่เข้มแข็งและทอดยาวขวางกั้นไว้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในบริบทของประเทศไทยในปัจจุบัน

โครงการจัดพิมพ์หนังสือชุด “คั่นฉ่องสองญี่ปุ่น” ที่จัดทำขึ้นด้วยความร่วมมือระหว่างมูลนิธิไดโดไลฟ์ และมูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์นั้น กล่าวได้ว่าเป็นโครงการที่ตอบต่อวัตถุประสงค์ขั้นพื้นฐานของทั้งสองฝ่าย กล่าวคือ 1) เป็นการถ่ายทอดความรู้จากผลงานของนักวิชาการระดับนำชาวญี่ปุ่นที่เขียนขึ้นเผยแพร่ในภาษาญี่ปุ่น ให้มาเป็นงานพากย์ภาษาไทย และ 2) จำนวนหนังสือถึงครึ่งหนึ่งของการจัดพิมพ์ จะถูกส่งเข้าห้องสมุดของสถาบันการศึกษาทุกระดับ ตลอดทั้งห้องสมุดประชาชนในประเทศไทย ดังนั้น โครงการนี้จึงไม่เพียงที่จะมุ่งต่อการสร้างความเข้าใจและเรียนรู้ประเทศและชาวญี่ปุ่นอย่างโดยตรงและในทุกด้านแล้ว ยังเป็นการส่งเสริมคุณภาพและความหลากหลายของหนังสือในสถาบันการศึกษาของไทยด้วย

สำหรับหนังสือเรื่อง ญี่ปุ่น : ยุทธศาสตร์การค้าและอุตสาหกรรม ของ โยะชิฮะกาวา ฮิซาชิ เป็นหนังสือว่าด้วยเรื่องโลกาภิวัตน์ทางเศรษฐกิจ ที่ผู้แต่ง ได้มีประสบการณ์โดยตรง และจากการค้นคว้าทางวิชาการเป็นระยะเวลากว่า 30 ปีของชีวิตการรับราชการ ผู้แต่งพยายามชี้ให้เห็นว่า กฎเกณฑ์และระเบียบ การค้าและอุตสาหกรรมของโลกนั้นมีปฏิสัมพันธ์อย่างแนบแน่นกับความเป็น มาอำนาจทางเศรษฐกิจและการเมือง โดยเฉพาะอย่างยิ่งประเทศสหรัฐอเมริกา โดยนัยคือ ผู้ที่ร่างกฎเกณฑ์และระเบียบเหล่านี้ย่อมเป็นผู้ที่ได้เปรียบและคุม การค้าของโลก กระนั้น แม้ญี่ปุ่นจะตกเป็นฝ่ายเสียเปรียบและถูกกดดันในเวที การเจรจาระหว่างประเทศ แต่ญี่ปุ่นก็ได้ค่อยๆ เรียนรู้ที่จะร่วมเป็นผู้กำหนด กฎเกณฑ์เหล่านี้ด้วยเช่นกันในปัจจุบัน โดยประสบการณ์ของผู้แต่ง การเจรจา ทางการค้าและอุตสาหกรรมในเวทีระดับโลกนั้นเป็นทั้งศาสตร์และศิลป์ ซึ่ง ผู้แต่งได้สำรวจและประเมินสถานะทางการศึกษา วัฒนธรรม วิถีคิด ระบบและ กลไกเชิงองค์กรทั้งของภาคธุรกิจเอกชนและภาครัฐบาลของญี่ปุ่นเอง เพื่อ พิจารณาถึงจุดอ่อนจุดแข็งเมื่อเปรียบเทียบกับมหาอำนาจเช่นสหรัฐอเมริกา นอกจากนี้ ผู้แต่งยังให้ข้อมูลที่สำคัญบางประการเกี่ยวกับวิกฤตเศรษฐกิจเมื่อ ปี 1997 ทั้งของไทย เกาหลีใต้ และญี่ปุ่น ซึ่งเป็นข้อมูลที่พึงได้รับการศึกษา พิจารณาเป็นอย่างยิ่ง

หนังสือแปลเล่มนี้ได้คัดรายชื่อหนังสือในบรรณานุกรมที่ใช้ในการ ค้นคว้าอ้างอิงของผู้แต่งออก ซึ่งผู้ที่สนใจสามารถติดตามค้นคว้าได้ในหนังสือ ด้นฉบับภาษาญี่ปุ่น

ประวัติผู้แต่ง

โฮะโฮะกาว่า ฮิซาชิ

Hosokawa Hisashi

โฮะโฮะกาว่า ฮิซาชิ เกิดเมื่อปี 1940 เป็นชาวเมืองเกียวโต หลังจบการศึกษาจากคณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกียวโต ก็เข้ารับราชการในกระทรวงการค้าและอุตสาหกรรม หลังจากนั้นได้ไปศึกษาต่อในภาคปริญญาโทที่สถาบันจอห์น เอฟ. เคนเนดี มหาวิทยาลัยฮาร์วาร์ด ประเทศสหรัฐอเมริกา

เคยดำรงตำแหน่งรองอธิบดีกรมวิทยาศาสตร์เทคโนโลยีและอุตสาหกรรม OECD (ดูแลทางด้านนโยบายการค้าและอุตสาหกรรม) ผู้ตรวจราชการการค้า อธิบดีกรมอุตสาหกรรมพื้นฐาน อธิบดีกรมการค้าและอุตสาหกรรม ผู้ตรวจราชการการค้าและอุตสาหกรรม

ระหว่างรับราชการ ได้มีบทบาทในการเจรจาต่อรอง การเจรจาที่เกี่ยวข้องกับ GATT และ WTO ด้านต่าง ๆ รวมทั้งการเสนอให้ WTO รับจีนเข้าเป็นสมาชิก และยังได้รับหน้าที่เป็นตัวแทนเพื่อเจรจาระหว่างประเทศในเวทีการประชุม APEC นับแต่เมื่อเริ่มก่อตั้งทั้งยังเป็นผู้แทนร่วมเจรจาการค้าระหว่างญี่ปุ่นกับอเมริกา รวมถึง

สำนักงานส่งเสริมการค้าในต่างประเทศ ณ นครเซี่ยงไฮ้

[illegible][illegible]

ประวัติผู้แปล

กนิษฐา มัทซุโอะ (Khanittha Matsuo)

- เกิดที่กรุงเทพฯ เมื่อปี 1958
- ปริญญาตรีเกียรตินิยมอันดับหนึ่ง คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
- ปริญญาโท และ Ph.D Candidate สาขาญี่ปุ่นศึกษา จากคณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยเคโอ
- เคยทำงานเป็นผู้ช่วยวิจัยของศาสตราจารย์โทรุ ยาโน ผู้เชี่ยวชาญทางด้านไทยศึกษา สถาบันเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษา มหาวิทยาลัยเกียวโต

ปัจจุบัน

- เป็นผู้จัดรายการวิทยุภาคภาษาไทยให้กับสถานีวิทยุ NHK และสถานีวิทยุ FM. CO CO LO
- เป็นเจ้าของคอลัมน์ “Fukugan No Kurashi” (มองชีวิตในญี่ปุ่นด้วยสายตาของคนต่างวัฒนธรรม) ประจำวันจันทร์ในหนังสือพิมพ์ซันเค
- เป็นกรรมการปฏิรูปโครงสร้างเมืองภาคตะวันตก กระทรวงที่ดินญี่ปุ่น
- เป็นที่ปรึกษาด้านกิจกรรมระหว่างประเทศมูลนิธิไดโดไลฟ์ ดำเนินโครงการ “คันฉ่องส่องญี่ปุ่น”

ผลงานหลัก

ญี่ปุ่น : ฝ่าวิกฤตสู่อนาคต ผลงานแปลจาก *Nihon No Nanmon*, มูลนิธิไดโดไลฟ์ และมูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2000.

ฮาร่า เคอิ, การพัฒนาการเมืองในญี่ปุ่นก่อนสงครามโลกครั้งที่สอง, มูลนิธิไดโด, 1992
“สยามประเทศ กระบวนการติดต่อสื่อสารทางสังคม” *วารสารธรรมศาสตร์* ฉบับประจำเดือนกันยายน 1994.

คอลัมน์ “Voice From Japan” ในวารสาร *Japan World*

คำนำของผู้แต่งฉบับพิมพ์พากย์ภาษาไทย

ก่อนอื่น ข้าพเจ้าขอขอบคุณมูลนิธิไดโตะที่ได้กรุณาให้โอกาสข้าพเจ้าเขียนคำนำในการพิมพ์หนังสือพากย์ภาษาไทยครั้งนี้

หนังสือเล่มนี้ได้รับการตีพิมพ์ในญี่ปุ่นเมื่อเดือนมีนาคม ปี 1999 สองปีหลังวิกฤตเศรษฐกิจเอเชีย และหนึ่งปีหลังวิกฤตสถาบันการเงินในญี่ปุ่น เป็นความจริงที่ว่าวิกฤตการณ์ทั้งสองล้วนเป็นเครื่องแสดงด้านรุนแรงของเศรษฐกิจแบบตลาด แต่ก็ไม่ใช่ทุกด้าน และแน่นอนย่อมไม่เพียงพอที่จะสรุปได้ว่าเศรษฐกิจแบบตลาดดีหรือเลวอย่างไร ในขณะที่เสียงวิจารณ์เศรษฐกิจแบบตลาดแพร่กระจายทั่วไปเช่นทุกวันนี้ เป็นที่น่าสนใจอย่างมากที่นานาประเทศได้หันมายอมรับเศรษฐกิจแบบตลาดในฐานะระเบียบเศรษฐกิจโลก และอย่างที่เราพากันดีแล้วว่าเศรษฐกิจแบบตลาดมักมาควบคู่กันกับการปกครองโดยลัทธิประชาธิปไตย พร้อมทั้งจะอำนวยความสะดวกใหม่ๆ อยู่ตลอดเวลา ทำให้เศรษฐกิจแบบตลาดวิวัฒนาการอยู่ตลอดเวลา จุดนี้เองคือค่านิยมที่น่ายกย่องและในขณะเดียวกันก็เป็นเงื่อนไขที่สำคัญ ด้วยเหตุนี้เองสมาชิกจึงจำเป็นต้องเตรียมพร้อมและปรับปรุงตัวให้ทันต่อความเปลี่ยนแปลงที่มาเยือนอย่างเนืองๆ หากไม่เช่นนั้น จะไม่สามารถฝ่ากระแสการแข่งขันที่รุนแรงได้

ปลายปี 1960 อันเป็นปีที่ข้าพเจ้ากำลังศึกษาอยู่ที่มหาวิทยาลัยฮาร์วาร์ดในอเมริกานั้น เงินเยนมียุคค่าเท่ากับ 360 เยนต่อ 1 ดอลลาร์สหรัฐ เงินเดือนข้าพเจ้าเวลานั้นคงแค่ 100 ดอลลาร์เท่านั้น ข้าพเจ้ายังจำได้ที่ว่าตัวเองอดตกใจไม่ได้เมื่อเห็นประกาศรับสมัครอาจารย์ประจำในมหาวิทยาลัยอเมริกาด้วยเงินเดือนที่มากกว่าเงินเดือนของข้าพเจ้าถึงเดือนละกว่า 20 เท่า

ทศวรรษ 1980 ลิบปีเศษๆ หลังจากนั้น ญี่ปุ่นได้ก้าวขึ้นมาเป็นประเทศผู้นำทางเศรษฐกิจเทียบเท่ากับอเมริกาทั้งสองประเทศได้ต่อรองการค้ากันตั้งแต่การนำเข้า-ส่งออกรถยนต์ เซมิคอนดักเตอร์ และผลิตภัณฑ์อุตสาหกรรมอื่นๆ เงินเยนเองก็มีค่าสูงขึ้นมาก เบื้องหลังของการพัฒนาอย่างรวดเร็วในช่วงเวลานั้นของญี่ปุ่นถูกมองว่า

มีปัจจัยมาจากนโยบายของประเทศ โดยเฉพาะด้านการค้าและอุตสาหกรรม

อย่างไรก็ตาม หลังจากสงครามเย็นสิ้นสุดลงในทศวรรษ 1990 เศรษฐกิจญี่ปุ่นที่เคยเติบโตอย่างต่อเนื่องก็ต้องชะงักงันลง และยังคงไม่สามารถแก้ปัญหาได้จนถึงทุกวันนี้ สาเหตุของความชะงักงันทางเศรษฐกิจในทุกวันนี้มีหลายประการด้วยกัน นับตั้งแต่การแก้ไขนโยบายอุตสาหกรรมใหม่ ตลอดจนการหันมาเสริมสร้างสภาพแวดล้อมทางการค้าและอุตสาหกรรมโดยรวม แทนการให้ความสำคัญกับอุตสาหกรรมใดอุตสาหกรรมหนึ่งเช่นที่ผ่านมา นอกจากนั้น การปรับปรุงแก้ไขหน้าที่และบทบาทของรัฐบาลก็เป็นสิ่งจำเป็นอีกประการหนึ่ง ไม่เพียงแต่รัฐบาลเท่านั้นที่ต้องพิจารณาบทบาทหน้าที่ของตนเองใหม่ สังคมและวิสาหกิจเองก็เช่นกัน ความสำเร็จในอดีตไม่สำคัญเท่าความพยายามก้าวไปให้ทันกับกาลสมัย

ด้วยความรู้สึกข้างต้นนี้เองที่บัณฑิตให้ข้าพเจ้าหยิบปากกาขึ้นเขียนเกี่ยวกับประสบการณ์ของตนในอดีต และนำเสนอทางเลือกของประเทศในอนาคต

ประเทศไทยเป็นประเทศที่มีประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมที่มีเอกลักษณ์มาช้านาน นอกจากนั้นยังมีบทบาทสำคัญในการสร้างเขตเศรษฐกิจเสรีอาเซียนและเศรษฐกิจโลก เหนือไปกว่านั้นผู้อำนวยการองค์การการค้าโลกคนปัจจุบันก็เป็นคนไทย

หากหนังสือเล่มนี้ซึ่งเขียนขึ้นมาเพื่อเสนอทางเลือกให้กับญี่ปุ่นที่มีประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของตนเองมาช้านานเช่นเดียวกับประเทศไทย จะสามารถทำประโยชน์ให้กับสังคมไทยบ้างไม่มากนักน้อย ข้าพเจ้าจะรู้สึกเป็นเกียรติอย่างมาก

ท้ายสุด ข้าพเจ้าขอขอบคุณคุณคุณกนิษฐา มัทซุโอะที่ได้ทุ่มเทเวลาในการแปลหนังสือเล่มนี้ และต้องขอขอบคุณคุณคุณโคะจิมา อะคิโอะ เลขานุการมูลนิธิไดโดไลฟ์ที่ได้ให้ความอนุเคราะห์มาโดยตลอด

โอะโอะกะว่า อิซาชิ

大競争時代の 通商戦略

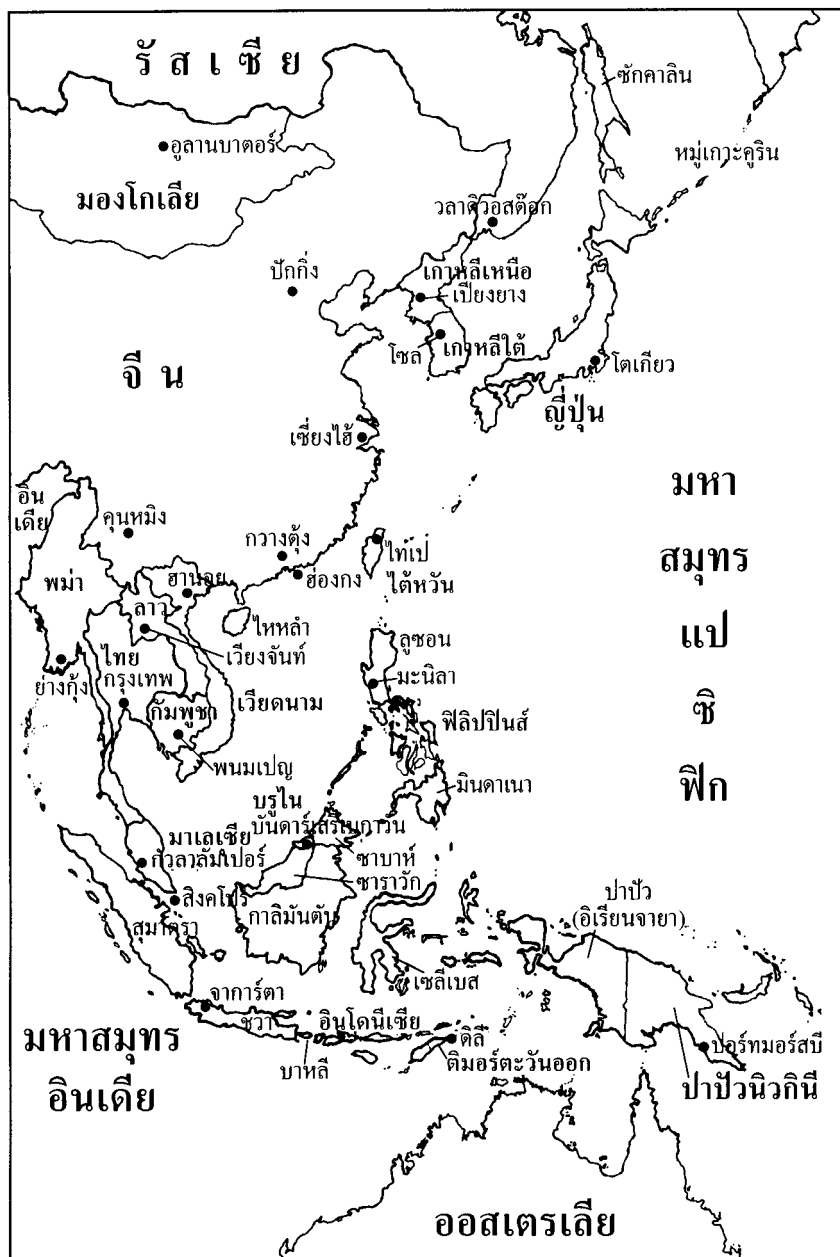
細川 恒

hosokawa hisashi

Mega
Competition

Mega
Competition

ปกหนังสือ “ญี่ปุ่น : ยุทธศาสตร์การค้าและอุตสาหกรรม

บทนำ

ปัญหาการค้าและอุตสาหกรรมเคยถูกจับตามองอย่างใกล้ชิดมาก่อนในอดีต และดูเหมือนว่าในตอนนี้ ก็เป็นอีกช่วงหนึ่งที่ผู้คนให้ความสนใจกับปัญหาดังกล่าวอีกครั้งหนึ่ง เหตุผลแรกอาจเพราะว่าเมื่อปลายเดือนมกราคม ปี 1999 อเมริกาประกาศว่าจะนำเอากฎหมายลงโทษทางการค้าอันเนื่องเชื่อว่าเป็นกฎหมายโดยพลการ หรือมาตราซูเปอร์ 301 ออกมาใช้ เหตุผลอีกประการหนึ่งคือการตกลงที่จะใช้เงินยูโรร่วมกันของกลุ่มประเทศภาคีสหภาพยุโรป (EU) ที่กระตุ้นให้เกิดการรวมตัวกันของอุตสาหกรรมการผลิตด้านต่าง ๆ ในขณะนี้

โดยหลักการแล้ว สังคมเศรษฐกิจถูกรองรับด้วยคน สิ่งของ เงิน และปัญหา ปัจจัยข้างต้นเหล่านี้มีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิดมากขึ้น ดังนั้นการที่ปัญหาการค้าและอุตสาหกรรมจะถูกจับตามองอย่างใกล้ชิดจึงไม่ใช่เรื่องน่าประหลาดใจแต่อย่างใด แต่ที่อาจจะแตกต่างไปจากปัญหาในสมัยก่อนนั้นก็คืออาจอยู่ที่ปัญหาการค้าและอุตสาหกรรมในทุกวันนี้ไม่ได้อยู่ในกรอบแค่ดุลการค้าขาเข้าและขาออกของสองประเทศเท่านั้น แต่ยังครอบคลุมไปถึงการโยกย้ายเงินทุนระหว่างประเทศ ปัญหาการจ้างงาน เป้าหมายของภาคอุตสาหกรรม ช่องว่างทางศักยภาพการพัฒนาเทคโนโลยี รวมไปถึงความแตกต่างทางวัฒนธรรม ทางประวัติศาสตร์และการเมืองอีกด้วย และที่สำคัญคือจากการเติบโตของลัทธิโลกาภิวัตน์ในทุกวันนี้ ปัญหาการค้าและอุตสาหกรรมมักครอบคลุมไปถึงประเทศที่สามอยู่เสมอ

ข้าพเจ้าได้ใช้ชีวิตราชการที่ตำบลคาสุมิงาเซกิ (ที่ตั้งของสถานที่ราชการญี่ปุ่นกลางกรุงโตเกียว) เป็นเวลากว่า 30 ปี จนกระทั่งเกษียณอายุราชการเมื่อเดือนกรกฎาคม ปี 1997 สิ่งที่ข้าพเจ้าประสบและเรียนรู้ในเวลานั้นคือโลกเรากำลังเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ญี่ปุ่นที่กำลังอยู่ในช่วงเศรษฐกิจถดถอยในขณะนี้ก็เคยพัฒนาอย่างรวดเร็ว และได้เป็นประเทศสำคัญประเทศหนึ่งที่รองรับเศรษฐกิจโลก

เช่นทุกวันนี้ ข้าพเจ้าได้พยายามมองและคำนึงถึงบทบาทของญี่ปุ่นจากมุมเล็ก ๆ มุมหนึ่งในตำบลคาสุมิงาเซกิ ว่าควรเป็นอย่างไรในโลกที่กำลังเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วเช่นนี้

สงครามเย็นที่สิ้นสุดลงเมื่อสิบปีก่อนหน้านี้เป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลให้โลกมีการเปลี่ยนแปลงทางโครงสร้างอย่างรวดเร็ว กล่าวคือ ส่งผลให้โลกเปลี่ยนไปยอมรับเอาการปกครองแบบประชาธิปไตยเป็นแม่แบบ และแต่ละประเทศก็ยังได้นำเอาระบบเศรษฐกิจแบบตลาดมาใช้พัฒนาเศรษฐกิจของตนตามๆ กันอีกด้วย และจากการนำระบบเศรษฐกิจแบบตลาดมาใช้อย่างแพร่หลายนี้เองที่ทำให้ระบบโลกาภิวัตน์แพร่หลายไปอย่างรวดเร็ว มีการแข่งขันกันอย่างสูงเช่นทุกวันนี้ การแข่งขันอย่างรุนแรงที่ว่านี้ได้จำกัดอยู่เพียงแค่วิสาหกิจเท่านั้น แต่ยังรวมไปถึงการแข่งขันในระดับประเทศด้วย วิสาหกิจมีสิทธิที่จะเลือกประเทศที่ตนจะเข้าไปลงทุนได้ด้วยเหตุนี้เองประเทศแต่ละประเทศจึงต้องแข่งขันกันพัฒนาตนเองให้เป็นที่ยอมรับของวิสาหกิจ

ภายใต้สภาวะแวดล้อมใหม่เช่นนี้ ยุทธศาสตร์ทางการค้าและอุตสาหกรรมไม่ได้จำกัดกรอบแคๆ ไว้เพียงแค่การเจรจาทางการค้าระหว่างภาครัฐเท่านั้น แต่ยังคงครอบคลุมไปถึงความสามารถของรัฐบาลว่าจะสร้างเงื่อนไขผลักดันให้มีการพัฒนาทางเศรษฐกิจได้มากน้อยแค่ไหน ส่วนวิสาหกิจเองก็ต้องสามารถใช้ประโยชน์รัฐบาลของตน รวมทั้งสร้างสภาพแวดล้อมที่ดีในการแข่งขันให้มากที่สุดเท่าที่จะมากได้ หนังสือเรื่อง “ญี่ปุ่น : ยุทธศาสตร์การค้าและอุตสาหกรรม” ภายใต้สมัชชแห่งการแข่งขันอย่างรุนแรงนี้มีเป้าหมายเพื่อร่างภาพของญี่ปุ่นในอนาคต ภายใต้วิสัยทัศน์ที่กว้างไกล และจากการหยิบยกประสบการณ์การเจรจาทางการค้าและอุตสาหกรรมในอดีตมาเป็นเรื่องยืนยัน ข้าพเจ้าเชื่อว่าจะสามารถทำให้ผู้อ่านเข้าใจได้มากขึ้นถึงแม้ว่าเนื้อหาของหนังสือจะมีประสบการณ์ส่วนตัวของข้าพเจ้ามากมายก็ตาม แต่มันก็ไม่ใช่ว่าหนังสือแนวอัตชีวประวัติ และเพื่อเสริมความเข้าใจของผู้อ่าน ข้าพเจ้าขออธิบายโครงสร้างของหนังสือเล่มนี้อย่างคร่าว ๆ ดังต่อไปนี้

หนังสือเล่มนี้ถูกแบ่งแยกเป็น 8 บทด้วยกัน แต่ละบทมีเนื้อหาที่เป็นอิสระต่อกัน ดังนั้นผู้อ่านจึงสามารถหยิบบทใด ๆ มาอ่านก่อนก็ได้ สำหรับท่านที่พอมีเวลาค่อย ๆ อ่าน ข้าพเจ้าขอแนะนำให้อ่านทีละ 2 บทควบ กล่าวคือบทที่ 1 กับบทที่ 2 บทที่ 3 กับบทที่ 4 บทที่ 5 กับบทที่ 6 และบทที่ 7 กับบทที่ 8 เพราะมันสัมพันธ์กัน 2 บทแรกเกี่ยวกับความเปลี่ยนแปลงของกาลเวลา บทที่ 3 และ 4 เกี่ยวกับนโยบายของญี่ปุ่นและอเมริกา บทที่ 5 และ 6 เกี่ยวกับการเจรจาทางการค้าและอุตสาหกรรม ส่วนบทที่ 7 และ 8 นั้นเกี่ยวกับยุคใหม่ที่เริ่มต้นจากวิกฤตเศรษฐกิจในเอเชีย รวมถึงทางแก้ไขในอนาคต

เนื้อหารายละเอียดอาจครอบคลุมไปถึงงานแต่ละสาขาในระดับผู้เชี่ยวชาญด้านนั้น ๆ แต่ข้าพเจ้าก็พยายามย่อเอาแต่เฉพาะเนื้อหาสำคัญ ๆ เท่านั้น ทั้งนี้เพื่อให้ผู้อ่านสามารถเข้าใจภาพรวมของปัญหาที่เกิดขึ้นได้ พร้อมกันนั้นยังได้แทรกเอาเกร็ดข้อเท็จจริงบางประการที่หลายท่านไม่มีโอกาสได้ล่วงรู้มาก่อนลงไปด้วย คาดว่าจากเกร็ดข้อเท็จจริงเหล่านั้นอาจทำให้ผู้อ่านบางท่านสามารถรู้จักนักการเมืองหรือข้าราชการบางคนได้มากขึ้น

เนื้อหาของแต่ละบทมีดังต่อไปนี้

บทที่ 1 “ปัญหาและทางแก้ไขใหม่ ๆ-ประสบการณ์กว่า 33 ปีในระบบราชการญี่ปุ่น” เป็นเรื่องราวเกี่ยวกับญี่ปุ่นที่เริ่มต้นจากประเทศที่ไม่มีเงินตราต่างประเทศสำรองเพียงพอ และค่อย ๆ เติบโตไปสู่ประเทศที่มีเงินทุนสำรองต่างประเทศสูงที่สุดในโลก และท้ายสุดกลายมาเป็นประเทศที่ต้องแก้ปัญหาการมีดุลการค้าดีเกินไป ปัญหาเหล่านั้นได้แก่ปัญหาการค้าและอุตสาหกรรมรถยนต์ เซมิคอนดักเตอร์ เป็นต้น การแก้ปัญหาเหล่านั้นก็เริ่มต้นจากการเจรจาวิประเทศก่อนที่จะพัฒนาไปเป็นการเจรจาระหว่างประเทศ จากประเทศแพ้สงครามที่ต้องคอยเจรจาให้ประเทศคู่ค้าเพิกถอนเงื่อนไขต่อต้านญี่ปุ่นในสมัย GATT ญี่ปุ่นค่อย ๆ กลายมาเป็นประเทศสมาชิกก่อตั้งในสมัย WTO ทั้งยังเป็นตัวตั้งตัวตีเจรจารับจีนและรัสเซียเข้าเป็นสมาชิกอีกด้วย สำหรับปัญหาทางด้านสภาพแวดล้อมนั้น ปัญหาได้ขยาย

กว้างไกลจากปัญหาสภาพแวดล้อมที่แม่น้ำสุมิตะกว่าหรือที่เมืองยกกะอิจิเสื่อมในสมัยที่ข้าพเจ้าเข้ารับราชการใหม่ๆ มาเป็นปัญหาอุณหภูมิโลกเพิ่มสูงขึ้นเมื่อข้าพเจ้าเกษียณอายุราชการในปี 1997 และจากการเปลี่ยนแปลงข้างต้นนี้ ได้ทำให้งานราชการจำต้องเปลี่ยนแปลงตามไปด้วย แต่ในขณะเดียวกันก็ยังมีงานราชการบางอย่างที่ไม่อาจปรับตัวทันตามสภาพแวดล้อม

โดยเฉพาะการเปลี่ยนแปลงอย่างกะทันหันหลังสงครามเย็นได้จบสิ้นลงในช่วงทศวรรษ 1990 สำหรับญี่ปุ่นแล้ว สงครามเย็นคงเป็นเพียงผลกระทบทางอ้อมเท่านั้น ในขณะที่โลกกำลังเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วหลังสงครามเย็น ญี่ปุ่นกลับเริ่มหันหลังให้กับเวทีโลก มีผลทำให้การปฏิรูปประเทศให้ทันต่อสภาพแวดล้อมใหม่ต้องเชื้องช้าเช่นในทุกวันนี้

บทที่ 2 “โลกในระยะสิบปีที่ผ่านมาได้เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว” ได้อธิบายถึงความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นทางด้านการค้าและอุตสาหกรรม การถ่ายทอดเทคโนโลยี การรักษาความปลอดภัย และการเงินระหว่างประเทศ ข้าพเจ้าได้ย้าไว้ในบทนี้ว่าในสมัยแห่งการแข่งขันอย่างรุนแรงเช่นทุกวันนี้ หลักเกณฑ์ของเศรษฐกิจแบบตลาดเป็นปทัสฐานที่เป็นหนึ่งเดียวกับการปกครองแบบประชาธิปไตย ดังนั้นประเทศใดที่นำหลักการของเศรษฐกิจแบบตลาดมาใช้ ความยุติธรรม การเสนอโอกาส การเข้ามามีส่วนร่วม และการถ่ายทอดข้อมูลข่าวสารคือปัจจัยสำคัญ หลักเกณฑ์ของเศรษฐกิจแบบตลาดหาได้อยู่เพียงแค่การมีเสรีภาพเท่านั้น แต่ยงต้องมีความยุติธรรมพร้อมๆ กันอีกด้วย ความยุติธรรมดังกล่าวจะเกิดขึ้นได้ต่อเมื่อเราพยายามถ่ายทอดข้อมูลข่าวสารและเข้าไปมีส่วนร่วมในการสร้างกฎเกณฑ์โลกด้วยเท่านั้น

นอกจากนั้น ข้าพเจ้ายังได้กล่าวถึงบทบาทของรัฐที่ได้เปลี่ยนแปลงไปตลอดเวลา นับตั้งแต่สมัยเมจิ พร้อมๆ กับความเปลี่ยนแปลงของวิสาหกิจ และความสัมพันธ์ระหว่างสององค์กรในแต่ละยุคสมัย บ่อยครั้งที่ข้าพเจ้าอดคิดไม่ได้ว่าภาษาญี่ปุ่นเป็นเครื่องกีดขวางคนญี่ปุ่นกับโลกภายนอกหรือไม่อย่างไร โลกในยุคโลกาภิวัตน์นั้นเป็นโลกที่อยู่ล้าบาท ฯลฯ แต่ไม่ว่าอย่างไรก็ตาม โลกาภิวัตน์ก็เป็น

ทางเลือกเดียวที่ปลอดภัยที่สุดในขณะนี้ และเราเองก็ถูกผลักดันเข้ามาอยู่ในกรอบของมันเรียบร้อยแล้ว

บทที่ 3 :“อเมริกามีหลายสิ่งหลายอย่างที่ญี่ปุ่นไม่มี” นั้น ข้าพเจ้าพยายามจะอธิบายให้เห็นถึงภาพรวมของอเมริกา ประเทศคู่แข่งรายใหญ่ที่สุดของญี่ปุ่นในอดีต ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับวิสาหกิจของอเมริกาเคยอยู่ในสภาพที่เย็นชามาก แต่จากการเปลี่ยนแปลงของกาลสมัย ได้ส่งผลให้รัฐและวิสาหกิจต้องหันหน้าเข้าหากันโดยเฉพาะเพื่อร่วมพัฒนาเทคโนโลยี และต่อรองกับประเทศคู่ค้า รัฐได้รับการรับรองทางอำนาจทั้งจากทางรัฐสภาและจากวิสาหกิจเอง ในอดีต รัฐเคยเป็นตัวตั้งตัวตีสำคัญในการพัฒนาเทคโนโลยีไม่ว่าจะเป็นทางการทหารหรือทางอวกาศ แต่ในทุกวันนี้ รัฐกับวิสาหกิจต้องพึ่งพากันและกันในรูปแบบของการเป็นหุ้นส่วน แม้ในการเจรจาระหว่างประเทศก็เช่นกัน ความสำเร็จทางเศรษฐกิจในทุกวันนี้ของอเมริกามาจากความร่วมมือซึ่งกันและกันทั้งของรัฐบาล วิสาหกิจ สถาบันวิจัย มหาวิทยาลัย หน่วยงานอาสาสมัคร

บทที่ 4 “ญี่ปุ่นก็ต้องเปลี่ยนแปลง-อดีตและอนาคตของบริษัทญี่ปุ่นจำกัด” ในบทนี้ ข้าพเจ้าได้พยายามอธิบายถึงความเปลี่ยนแปลงทางด้านนโยบายการค้าและอุตสาหกรรมของญี่ปุ่นตามสมัยและสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไป อย่างไรก็ตาม ข้าพเจ้าไม่ได้เลือกเอาปี 1964 อันเป็นปีที่ญี่ปุ่นเริ่มดำเนินนโยบายการค้าเสรีมาเป็นช่วงต่อสำคัญเช่นที่นักวิชาการส่วนใหญ่ใช้ แต่ได้เลือกเอาการดำเนินนโยบายและบทบาทของรัฐบาลมาเป็นเกณฑ์ในการอธิบายแทน กล่าวคือ สำหรับนโยบายอุตสาหกรรมได้แบ่งเป็น 3 ระยะด้วยกัน ระยะแรกตั้งแต่กลางทศวรรษ 1940 ถึงปลายทศวรรษ 1970 ระยะที่ 2 คือทศวรรษ 1980 และระยะสุดท้ายคือทศวรรษ 1990 พร้อมๆ กันนั้น ได้อธิบายถึงอิทธิพลจากเสียงวิพากษ์วิจารณ์จากต่างประเทศว่าได้ส่งผลอย่างไรบ้างด้วย สำหรับทางด้านการค้าระหว่างประเทศนั้น ในสมัยทศวรรษ 1970 ญี่ปุ่นต้องเจรจากับอเมริกาเกี่ยวกับสินค้าแยกประเภทนาชนิด ซึ่งการเจรจาแบบทวิภาคีนี้ มักให้ความสำคัญกับความสัมพันธ์ระหว่างประเทศมากกว่า

กฎเกณฑ์ระหว่างประเทศ ต่อมาในทศวรรษ 1980 ญี่ปุ่นได้ประสบความสำเร็จในการจัดตั้ง APEC นำมาซึ่งความร่วมมือกันระดับภูมิภาค ทำให้มีการกำหนดกฎเกณฑ์การค้าโลกที่รัดกุมมากขึ้น และในกลางทศวรรษ 1990 ญี่ปุ่นก็เริ่มรู้จักนำเอากฎเกณฑ์ระหว่างประเทศมาใช้ในการแก้ปัญหาทางการค้ามากขึ้น นอกจากนั้น ข้าพเจ้ายังได้กล่าวถึงภาพรวมของความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับวิสาหกิจญี่ปุ่นที่เป็นที่กล่าวขานกันในนามของบริษัทญี่ปุ่นจำกัดด้วยว่า วิสาหกิจมักจะพึ่งพารัฐเฉพาะช่วงที่ตนเป็นฝ่ายรับเท่านั้น แต่เวลารุก มักไม่ค่อยสนใจรัฐ แถมยังไม่พยายามนำเอากฎเกณฑ์ระหว่างประเทศมาใช้อีกด้วย

บทที่ 5 “เปลี่ยนโลก และโลกที่เปลี่ยนไป” ข้าพเจ้าได้ยกตัวอย่างการประชุมระหว่างประเทศที่ตัวเองมีส่วนร่วมมาเป็นตัวอย่างให้ผู้อ่านสามารถเข้าใจว่าการเจรจาระหว่างประเทศมีความยากเย็นตรงไหน ญี่ปุ่นจะต้องมียุทธศาสตร์ในการเจรจาอย่างไร สำหรับ APEC นั้น ข้าพเจ้าได้อธิบายถึงที่มาและความจำเป็นในการจัดตั้ง และเบื้องหลังของความสำเร็จจากการประชุม APEC ที่นครโอซาก้า รวมไปถึงผลลัพธ์ที่ได้จากการเจรจาต่อรองระหว่างญี่ปุ่นกับอเมริกาเกี่ยวกับการค้ารถยนต์และอุปกรณ์รถยนต์ ตามมาด้วยการรวมตัวจัดตั้ง IEA ว่ามีความเป็นมาอย่างไร ท้ายสุดยังได้กล่าวถึงความหมายของการเรียกร้องให้ WTO รับผิดชอบและเงินเข้าเป็นสมาชิกอีกด้วย

บทที่ 6 “บทเรียนจากการต่อสู้ทางด้านเทคโนโลยีสารสนเทศ” เป็นเรื่องราวเกี่ยวกับผลประโยชน์และวิธีการต่อรองของญี่ปุ่น อเมริกา และสหภาพยุโรป เริ่มจากการเจรจาเรื่องการค้าเซมิคอนดักเตอร์ระหว่างญี่ปุ่นกับอเมริกา ตามมาด้วยการเจรจาเรื่อง ITA โดยได้เน้นให้เห็นถึงพฤติกรรมการเจรจาของวิสาหกิจอเมริกัน วิธีเจรจาของสหภาพยุโรป และความรู้ความชำนาญการของผู้เชี่ยวชาญฝ่ายญี่ปุ่น

บทที่ 7 “วันเวลาแห่งการทำตาย” ข้าพเจ้าได้ยกคำพูดของศาสตราจารย์ ครูกแมนจากสถาบัน MIT มาอธิบายให้ผู้อ่านเข้าใจความสลับซับซ้อนของปัญหาการเงินระหว่างประเทศพร้อมทั้งได้อธิบายสาเหตุของวิกฤตเศรษฐกิจในไทยและเกาหลี

นอกจากนั้นยังได้พยายามวิเคราะห์สภาพการเงินของญี่ปุ่นในช่วงฤดูใบไม้ร่วงปี 1998 ว่าตลาดหลักทรัพย์ได้ตอบรับการดำเนินนโยบายปรับปรุงสถาบันการเงินของรัฐบาลในเวลานั้นอย่างไร ท้ายสุดได้ชี้ให้เห็นว่าวิกฤตเศรษฐกิจเป็นสิ่งที่อาจเกิดขึ้นเมื่อใดก็ได้ ดังนั้นการสร้างควมไว้วางใจต่อระบบเศรษฐกิจของคนและการนำเสนอสภาพที่แท้จริงทางเศรษฐกิจจึงเป็นปัจจัยสำคัญอย่างยิ่ง และในท้ายบท ยังได้กล่าวถึงสภาพที่การไหลเทของเงินทุนเป็นไปอย่างรวดเร็วนับตั้งแต่การเปิดประชุม ASEM ที่กรุงลอนดอน

บทที่ 8 “การเอาตัวรอดภายใต้ยุคสมัยของการแข่งขันอย่างรุนแรงเช่นทุกวันนี้” หลังจากทำความเข้าใจกับสภาพปัจจุบันที่โลกกำลังเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและเต็มไปด้วยความไม่มั่นคง แต่ในขณะเดียวกันก็เต็มไปด้วยโอกาสนานาประการเช่นนี้ เราต้องทำอย่างไรจึงจะอยู่รอดได้ เริ่มกันตั้งแต่ปัญหารอบตัวก่อน

ท้ายสุด ข้าพเจ้าต้องขอขอบคุณหลาย ๆ ท่านที่ได้มีส่วนช่วยเหลือข้าพเจ้าในการเขียนหนังสือเล่มนี้ โดยเฉพาะศาสตราจารย์ชาโด โคจิ จากมหาวิทยาลัยเกียวโต เพื่อนรักคนหนึ่งสมัยเรียนหนังสือในต่างประเทศ นายอามาโนะ ทะคุมะ อดีตที่ปรึกษากระทรวงธนารักษ์ ประเทศซาอุดีอาระเบีย ศาสตราจารย์โฮะชิ ทาเกะโอะ แห่งมหาวิทยาลัยการระหว่างประเทศคาบสมุทรแปซิฟิก ผู้ซึ่งกรุณาอ่านตรวจข้อเขียนของข้าพเจ้า นอกจากนั้นยังขอขอบคุณนายวาซากิ มิกิโอะ ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยญี่ปุ่น นายคะโด ทากาฮิโอะ ผู้ตรวจราชการกระทรวงการคลังที่ได้ให้ความเห็นเกี่ยวกับความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจหลังสงครามเย็น นายอิชิมาชิเงรุ ศาสตราจารย์มหาวิทยาลัยโทโฮะวะโจงักกูอิน ได้ให้ความรู้เกี่ยวกับเอกลักษณ์ของคนญี่ปุ่น พร้อมทั้งตัวเลขข้อมูลอย่างมากมาย นอกจากนั้น ยังต้องขอขอบคุณนายฮายาชิ ยาสึโอะ อธิบดีกรมวิสาหกิจขนาดเล็กและกลาง นายยาสุโมะโตะ อิโระโนะบุ ผู้อำนวยการองค์ความร่วมมือระหว่างประเทศ นายอะทะโนะ อิเคะอิโระ นายชะโนะ ทาดาคะซึ นายสาซากิ โนะบุโอะ นายคุสะกะ คาซุมาสา นายโอะคุมุร่า อิโระคะซุ นายฟูรุตะ ฮาจิเมะ นายโทะโยะตะ มาซากะซึ นายอิชิเงะ อิโระยุกิ

นายมัทขุนาง้า คัทซุโอะ นายมัทซุข ฮิเดะโอะ นายมิโยะชิ มาสากิ นายอิสาวา
 ทาดาชิ นายอิวาดะ ซาโตชิ นายชิบาอุตะ อัทซุโอะ นายนาคาโทะมิ มิจิตากะ
 นายฟูจิตะ มาสาคิโระ นายโอะโอะกะว่า มาสาคิโระ นายโฮงเบะ คัทซุฮิโระ
 นายโอะโนะ ฮิโรทากะ นายสาสากิ โนะบุฮิโระ นายสุงิตะ สาดาฮิโระ นายซุซูกิ
 ฮิเดะโอะ นายโอะโอะยะะ ยูจิ นายทากิโมะโตะ โทรุ และอดีตเพื่อนร่วมงานหลายๆ
 ท่าน รวมทั้งนายเทระโอะ ทาเกะฮิโระ จากบริษัทโซนี่ นายนาคาชิม่า ชุนสุเกะ
 เจ้าหน้าที่สมาคมเศรษฐกิจญี่ปุ่น-จีน ที่ได้กรุณาให้คำแนะนำและข้อมูลที่เป็นประโยชน์
 มากมาย

หนังสือเล่มนี้คงไม่สามารถเป็นรูปเป็นร่างขึ้นมาได้ หากนายฮิราตะ ซาโตชิ
 หัวหน้าแผนกเศรษฐกิจ NHK จะไม่ได้เอ่ยปากชวน นอกจากนั้นยังมีความช่วยเหลือ
 จากนายโอกูมา สาดาโอะ แห่งโรงพิมพ์ NHK ข้าพเจ้าขอขอบคุณทุกๆ ท่านที่
 กล่าวนามมาข้างต้น ณ ที่นี้อีกครั้ง

บทที่ 1

ปัญหาและทางแก้ไขใหม่ ๆ ประสบการณ์กว่า 33 ปีในระบบราชการญี่ปุ่น

คาสุมิงาเซกิ (Kasumigaseki) หมายถึง ชื่อตำบลที่กระทรวงทบวงกรมแทบทั้งหมดของญี่ปุ่นตั้งอยู่ คล้ายๆ กับถนนราชดำเนินของเมืองไทยเราอย่างไรอย่างนั้น เพียงแต่ว่าที่นั่นจะมีแสงไฟลอดออกมาจากห้องทำงานจนติดดินเป็นประจำ ถึงแม้ว่าการติดต่อผ่านอินเทอร์เน็ตหรืออีเมลจะเป็นที่แพร่หลายเช่นทุกวันนี้ก็ตาม แต่ก็ยังมีข้าราชการหลายต่อหลายคนที่ยังต้องนั่งคอยติดต่อกับผู้คนในประเทศต่างๆ ที่มีเวลาต่างกับญี่ปุ่น และอีกหลายคนทีเดียวที่อาจกำลังวุ่นอยู่กับการเตรียมข้อมูลการประชุมในวันรุ่งขึ้นอยู่ ดูเหมือนว่าเวลาราชการในทุกวันนี้กับเมื่อหลายปีที่แล้วไม่ได้มีอะไรแตกต่างกันสักเท่าใด

เมื่อ 20-30 ปีก่อน มีโรงพิมพ์เล็กๆ แห่งหนึ่งในตำบลคาสุมิงาเซกิ ซึ่งพวกเราพากันขนานนามว่า “เจ้าพ่อการพิมพ์” ไม่ว่าเราจะเดินฉบับไปส่งให้ติดดินเพียงใดก็ตาม เจ้าของโรงพิมพ์ก็รับพิมพ์ให้ทันแจกในที่ประชุมเช้าวันรุ่งขึ้นทุกครั้งไป สมัยนั้นยังใช้แม่พิมพ์มืออยู่ ในขณะที่ทุกวันนี้ทุกคนใช้คอมพิวเตอร์ส่วนตัวกัน ดังนั้นเชื่อว่าแสงไฟที่ลอดออกมาจากสถานที่ราชการในทุกวันนี้น่าจะเป็นแสงไฟที่ข้าราชการทั้งหลายกำลังจะมักเขม้นกับการนั่งเคาะแป้นพิมพ์เครื่องคอมพิวเตอร์ของตนเพื่อเตรียมข้อมูลสำหรับเข้าประชุมในวันรุ่งขึ้นมากกว่า

ข้าพเจ้าเข้าเป็นน้องใหม่ของกระทรวงการค้าและอุตสาหกรรมเมื่อปี 1964 และเกษียณอายุเมื่อปี 1997 ระยะเวลา 33 ปีในระบบราชการญี่ปุ่นนั้นไม่ได้ยาวนานนัก แต่ก็เพียงพอสำหรับการย้อนกลับไปดูประสบการณ์การพัฒนาทางเศรษฐกิจของญี่ปุ่นที่เรียกได้ว่าประสบความสำเร็จอย่างสูงทีเดียว ถึงแม้ว่าในทุกวันนี้จะต้องเผชิญกับความเปลี่ยนแปลงแทบพลิกแผ่นดินก็ตาม

ในบทแรกนี้ ข้าพเจ้าจะกล่าวถึงความเปลี่ยนแปลงในราชการด้านการค้า และการอุตสาหกรรมอย่างทั่วๆ ไป โดยอาศัยประสบการณ์กว่า 33 ปีของตนเอง เป็นเข็มทิศในการอธิบาย

การส่งเสริมการส่งออกเป็นศัพท์ที่ติดปากผู้คนที่สุดในทศวรรษ 1960

ในฤดูร้อนหนึ่งปีก่อนเข้ารับราชการในกระทรวงการค้าและอุตสาหกรรม ข้าพเจ้าไปสอบสัมภาษณ์ที่ตึกเก่า ซึ่งเดิมเป็นอาคารของสำนักงานป้องกันตนเอง แห่งชาติ (หมายถึงกระทรวงกลาโหม) ข้าราชการระดับสูงผู้หนึ่งที่เป็นเจ้าหน้าที่ คุมการสัมภาษณ์ได้เอ่ยปากถามข้าพเจ้าว่า “คุณมีความคิดเห็นอย่างไรบ้างกับ นโยบายส่งเสริมการส่งออกของประเทศ” ข้าพเจ้าได้ตอบคำถามข้างต้นไปตามที่ เคยอ่านมาจากหนังสือ และไม่ลืมเพิ่มเติมไปว่าตั้งใจจะมาหาคำตอบด้วยตนเอง หลังเข้ารับราชการแล้ว ข้าพเจ้ายังจำได้ดีว่าช่วงนั้นเป็นช่วงที่มีการโต้เถียงกัน อย่างหนักในประเทศถึงความเหมาะสมของการเปิดเสรีการค้า และยังเป็นปีก่อนหน้าที่ ญี่ปุ่นจะเข้าเป็นสมาชิกของ OECD (องค์การความร่วมมือทางเศรษฐกิจและพัฒนา) ซึ่งเป็นที่กล่าวขานกันในนามของชมรมประเทศตะวันตกที่พัฒนาแล้ว พร้อมกันนั้น ก็ยังเป็นปีที่ญี่ปุ่นกำลังเตรียมตัวเปลี่ยนจากการอยู่ภายใต้สนธิสัญญา 14 เงื่อนไข (Article XIV Party of the IMF) ของกองทุนการเงินระหว่างประเทศ ไปเป็น สนธิสัญญา 8 เงื่อนไข (Article VIII Party of the IMF) หรืออีกนัยหนึ่ง หมายความว่าญี่ปุ่นจะต้องดำเนินนโยบายการค้าเช่นเดียวกับประเทศสมาชิกอื่นๆ ของ OECD และไม่มีสิทธิควบคุมอัตราแลกเปลี่ยนเงินยามเมื่อดุลการค้ามีปัญหา อย่างเช่นที่แล้วมา ดังเป็นที่ทราบกันทั่วไปว่าเศรษฐกิจญี่ปุ่นหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 เริ่มฟื้นตัวครั้งแรกเนื่องจากผลพวงจากสงครามเกาหลี หลังจากนั้นเป็นต้นมา จนกระทั่งราวๆ กลางทศวรรษ 1960 ประเทศเผชิญกับภาวะเศรษฐกิจก้าวหน้าและ ถดถอยสลับกัน กล่าวคือ มีการนำเข้าสูงทุกครั้งทีภาวะเศรษฐกิจภายในประเทศดี

อันมีผลทำให้เงินสำรองต่างประเทศลดลง และเมื่อรัฐบาลพยายามแก้สถานการณ์ด้วยการรัดเข็มขัด เศรษฐกิจก็จะถดถอย ทำให้บ่อยครั้งที่เดียวที่ปัญหาการขาดแคลนเงินทุนสำรองได้กลายเป็นปัญหาวิกฤตของประเทศ ปัญหาดังกล่าวนับเป็นปัจจัยชะลอการเติบโตทางเศรษฐกิจของประเทศที่สำคัญในเวลานั้น นี่คือการพยากรณ์ทางเศรษฐกิจ เมื่อข้าพเจ้าเริ่มเข้ารับราชการ

ในเวลานั้น การส่งเสริมการส่งออกเป็นนโยบายที่สำคัญที่สุดของประเทศ ทั้งภาครัฐและภาคเอกชนต่างให้ความสำคัญกับการส่งเสริมการส่งออกอย่างมาก มีการจัดตั้งคณะกรรมการสูงสุดขึ้นมาดูแลกิจการส่งออก โดยนายกรัฐมนตรีดำรงตำแหน่งประธานกรรมการ รัฐมนตรีกระทรวงการค้าและอุตสาหกรรมดำรงตำแหน่งรองประธาน

ในปี 1968 ผู้คนในประเทศพากันจับจ่ายใช้สอยอย่างหนักจนทำให้เงินสำรองต่างประเทศลดลงต่ำกว่า 1,900 ล้านดอลลาร์ ส่งผลให้เกิดวิกฤตการณ์ทางการเงินขึ้นทันที หากเปรียบเทียบกับจำนวนเงินสำรองต่างประเทศในปัจจุบันนี้ที่รักษาระดับอยู่ที่ประมาณ 2 แสน 1 หมื่น ถึง 2 แสน 2 หมื่นล้านดอลลาร์แล้ว หลายท่านคงเห็นถึงความแตกต่างของอดีตกับปัจจุบันได้ชัดเจนขึ้น ในช่วงต้นๆ ของปีเดียวกันนี้เป็นช่วงที่รัฐบาลกำลังจะประกาศขึ้นอัตราดอกเบี้ยเพื่อจูงใจให้ผู้คนลดการใช้จ่ายหันมารัดเข็มขัด และในเดือนพฤษภาคมก็มีการเปิดประชุมคณะกรรมการสูงสุดในการส่งออกสมัยสามัญขึ้น ภาพของการประชุมในวันนั้นยังคงตรึงอยู่ในความทรงจำของข้าพเจ้าอย่างแม่นยำ มันเป็นเวลาที่ข้าพเจ้าเข้าประจำในกระทรวงเป็นปีที่ 4 และได้ก้าวเข้าไปรับตำแหน่งหัวหน้าหน่วยในกองส่งเสริมการส่งออก (ปัจจุบันคือกองธุรการ กรมการค้า) ข้าพเจ้าได้รับมอบหมายให้เป็นผู้หน้านายกรัฐมนตรีชาโต้ เอธิสยา ประธานที่ประชุมผู้เดินทางมาถึงเป็นคนสุดท้ายไปยังที่นั่ง โดยตลอดทางมีท่านอธิบดีกรมส่งเสริมการค้า นายฮาร่าตะ อากิระ เป็นผู้เดินตามหลังข้าพเจ้าอีกทีหนึ่ง ในที่ประชุมวันนั้นมีตัวแทนจากวงการอุตสาหกรรมที่ทำรายได้สูงสุดให้กับประเทศทุกวงการมาร่วมประชุมด้วย ไม่ว่าจะเป็นอุตสาหกรรมทอผ้า

ผู้เขียนเข้ารับการอบรมร่วมกับเพื่อนๆ ข้าราชการรุ่นเดียวกันในปี 1964

อุตสาหกรรมถลุงเหล็ก อุตสาหกรรมการผลิต หรือตัวแทนจากบริษัทนำสินค้าเข้า-ออกแทบทุกแห่ง แต่ไม่มีตัวแทนสักคนเดียวจากอุตสาหกรรมข้อมูลข่าวสารซอฟต์แวร์ หรือการบริการใดๆ มาร่วมประชุมด้วยเลย

ทุกๆ ปีในที่ประชุมคณะกรรมการสูงสุด จะตั้งเป้าตัวเลขจำนวนการส่งออก โดยแยกตามชนิดของอุตสาหกรรมและสินค้า ตัวเลขดังกล่าวได้ถูกตระเตรียมไว้ล่วงหน้าแล้วโดยการพยากรณ์จากข้อมูลต่างๆ ที่ข้าราชการกระทรวงการค้าและอุตสาหกรรมได้ร่วมมือกับเจ้าหน้าที่บริษัทเอกชนวิเคราะห์กันอยู่ตลอดเวลา อย่างไรก็ตาม จะเห็นได้ว่าเป้าตัวเลขการส่งออกในเวลานั้นต่อมาได้กลายเป็นปัญหาหลักที่สหรัฐอเมริกายกมาโจมตีญี่ปุ่น โดยเฉพาะในการส่งออกรถยนต์ ว่าเป็นตัวเลขที่อาจทำให้ดุลของตลาดถูกทำลายไป ทว่าในเวลานั้น ดูเหมือนว่าการตั้งเป้าตัวเลขการส่งออกเป็นเรื่องธรรมดาที่รัฐบาลเองก็ได้เปิดเผยต่อสาธารณชนทั้งในและนอกประเทศ

ถึงแม้ว่าข้าพเจ้าจะอดตะจิตตะขงใจไม่ได้ว่า ภายใต้สภาพที่ผู้คนพากันจับจ่ายใช้สอยอย่างหนักเช่นในเวลานั้น ลำพังเพียงการเปิดประชุมคณะกรรมการสูงสุดขึ้น จะสามารถช่วยให้สถานการณ์ดีขึ้นได้อย่างไรกัน แต่ในฐานะของข้าราชการผู้น้อยคนหนึ่ง ข้าพเจ้าก็ได้แต่ก้มหน้าก้มตาทำงานไปเรื่อย ๆ และก็ดูเหมือนว่าไม่มีใครเลยทั้งในและนอกประเทศ ที่จะวิจารณ์การทำงานข้างต้นของรัฐบาลญี่ปุ่น ทั้งนี้ เพราะว่าคนญี่ปุ่นทั่วประเทศต่างก็ตั้งมั่นอยู่กับการขยายปริมาณการส่งออก โดยเชื่อว่าการตั้งเป้าตัวเลขที่ชัดเจนจะช่วยให้บรรลุเป้าหมายได้ง่ายขึ้น ปี 1967 เป็นปีที่ญี่ปุ่นสามารถขยายการส่งออกได้มากกว่า 1 หมื่นล้านดอลลาร์

หลังจากนั้นเป็นต้นมา นอกจากญี่ปุ่นจะไม่ต้องเผชิญกับปัญหาเงินสำรองต่างประเทศไม่พอแล้ว เหตุการณ์กลับกลายเป็นว่าการเกินดุลการค้าอย่างต่อเนื่องได้กลายมาเป็นปัญหาใหญ่ของประเทศไป และในปี 1970 รัฐบาลได้ลงมติเปลี่ยนชื่อคณะกรรมการดังกล่าวเป็นคณะกรรมการทางการค้า ทำหน้าที่หลักในการสนับสนุนการนำเข้าสินค้าจากต่างประเทศให้มากขึ้น การประชุมคณะกรรมการ

การค้าที่เคยจัดเป็นประจำทุกวัน ในเดือนพฤษภาคมก็ไม่ได้จัดอีกเลยจนทุกวันนี้ นอกจากนั้น หน่วยงานที่ใช้ชื่อว่า “ส่งเสริมการส่งออก” ก็ต้องเป็นอันหายสาบสูญไปจากกระทรวงการค้าและอุตสาหกรรมด้วย เพียงความเปลี่ยนแปลงข้างต้นก็น่าจะทำให้ผู้อ่านสามารถเห็นความแตกต่างของอดีตกับปัจจุบันได้อย่างดี

การเปิดเสรีทางการค้าได้เริ่มขึ้นอย่างเป็นรูปธรรมหลังจากญี่ปุ่นเข้าเป็นสมาชิก OECD ในปี 1964 และในทศวรรษ 1960 นี้เองก็เป็นครั้งแรกหลังสงครามโลกครั้งที่สองที่ญี่ปุ่นต้องพบกับปัญหาความขัดแย้งทางการค้ากับสหรัฐอเมริกา โดยเริ่มจากการต่อรองทางด้านสิ่งทอ ก่อน หลังจากนั้นมาก็ตามมาด้วยการต่อรองเกี่ยวกับการค้าโทรทัศน์สี เหล็ก รถยนต์ เซมิคอนดักเตอร์ และสินค้าอีกหลายประเภท จนกระทั่งการต่อรองระหว่างประเทศดังกล่าวได้ค่อย ๆ กลายมาเป็นหัวข้อสำคัญทางราชการและการเมือง นับแต่นั้นเป็นต้นมาว่าก่อนศตวรรษที่ญี่ปุ่นต้องแก้ปัญหาด้วยการลดปริมาณการส่งออกตามข้อตกลงร่วมระหว่างสองประเทศ

เวทีการแสดงของกระทรวงการค้าและอุตสาหกรรมได้เปลี่ยนแปลงไป

การจัดตั้งองค์การการค้าโลก (WTO-World Trade Organization) ในปี 1995 นับเป็นเหตุการณ์สำคัญเหตุการณ์หนึ่งสำหรับเศรษฐกิจโลกและญี่ปุ่น ทั้งนี้เพราะว่าก่อนหน้านี้ ข้อตกลงระหว่างสองประเทศจะถูกนำมาใช้เป็นมาตรการทางการค้าทันที หากไม่มีประเทศที่ 3 ออกมาคัดค้าน แต่หลังจากที่ได้ออกกฎใหม่ ๆ (เช่นระบบ safeguard เป็นต้น) ทำให้รัฐบาลไม่มีสิทธิเข้าไปแทรกแซงนโยบายของบริษัทเอกชนได้อีกต่อไป ดังนั้นข้อตกลงร่วมระหว่างสองประเทศข้างต้นก็มิ้องต้องอันตรธานไปในที่สุด แต่ก็ไม่ได้หมายความว่า การแก้ข้อตกลงดังกล่าวจะเป็นไปโดยง่ายตายเสียทีเดียว เพราะกว่าจะแก้ไขได้ก็ต้องใช้ความพยายามทางการเมืองมากพอสมควรทีเดียว ทั้งนี้เพราะในความเป็นจริง ผู้คนดูจะให้ความสำคัญกับการแก้ปัญหาที่กำลังเกิดขึ้นมากกว่าการพยายามรักษากฎระเบียบ

จากปี 1980 ถึงประมาณกลางปี 1990 ปัญหาการต่อรองการค้าแยกประเภทระหว่างอเมริกากับญี่ปุ่นไม่ว่าในเรื่องของรถยนต์ อุปกรณ์ประกอบรถยนต์ เซมิคอนดักเตอร์ ฯลฯ ต่างก็ได้รับความสนใจอย่างมากจากทั้งในและนอกประเทศ ตัวแทนจากทั้ง 2 ประเทศเปิดเจรจากันนับครั้งไม่ถ้วน โดยเฉพาะภายหลังการจัดตั้ง WTO (องค์การการค้าโลก) ในวันที่ 1 มกราคม 1995 เป็นต้นมา นานาประเทศต่างพากันจับตามองญี่ปุ่นว่าจะแก้ปัญหาด้วยการยอมรับเงื่อนไขของอเมริกาที่ต้องการให้รัฐควบคุมกิจกรรมของบริษัทเอกชน หรือจะเลือกปฏิเสธข้อเรียกร้องข้อที่ไร้เหตุผลของอเมริกา หันมาใช้กฎระเบียบสากลใหม่ ผลปรากฏว่าทั้ง 2 ประเทศสามารถตกลงกันตามหลักเกณฑ์ของ WTO และยังได้ใช้ประโยชน์อย่างใหญ่หลวงจากกระบวนการอนุญาโตตุลาการของ WTO ในกระบวนการต่อรองข้างต้นอีกด้วย นับเป็นการแสดงให้เห็นให้โลกได้ตระหนักถึงความศักดิ์สิทธิ์ของ WTO ซึ่งก่อตั้งหลัง GATT (ข้อตกลงทั่วไปว่าด้วยภาษีศุลกากรและการค้า) ว่าสามารถแก้ปัญหาระหว่างประเทศได้อย่างยุติธรรม หรืออีกนัยหนึ่งหมายความว่า การก่อตั้ง WTO นั้นเป็นเครื่องชี้ชัดว่าปัญหาการค้าระหว่างประเทศเป็นปัญหาสากลของโลก และนานาประเทศก็เลือกที่จะใช้เวทีโลกเป็นเครื่องมือในการแก้ปัญหา จุดนั้นเองที่ทำให้ WTO ได้รับความสำคัญขึ้นมาเรื่อย ๆ

ในเดือนธันวาคม ปี 1996 ได้มีการจัดประชุมระดับรัฐมนตรีประเทศสมาชิก WTO เป็นครั้งแรกที่ประเทศสิงคโปร์ ข้าพเจ้าในฐานะของผู้ตรวจราชการกระทรวงก็ได้เดินทางไปร่วมประชุมด้วย หัวข้อสำคัญของการประชุมในครั้งนั้นอยู่ที่การพยายามออกกฎระเบียบสากลทางการค้าด้านอื่นๆ เพิ่มเติม แต่น่าเสียดายอย่างยิ่งที่รัฐมนตรีการค้าและอุตสาหกรรมจากญี่ปุ่น นายซาโต้ ชินจิ ไม่สามารถเดินทางไปร่วมประชุมด้วย เนื่องจากติดภาระในประเทศ ท่านรัฐมนตรีเองคงรู้สึกไม่ดีนักที่ไม่อาจปลีกเวลาไปได้ และสำหรับเจ้าหน้าที่ธุรการเช่นพวกเราด้วยแล้ว ยิ่งรู้สึกเสียดายอย่างมาก ถึงแม้ว่าข้าราชการประจำจะมีเครือข่ายและความสัมพันธ์กับผู้คนจากนานาประเทศมากมายเพียงใดก็ตาม แต่คำพูดของเราก็ไม่มีน้ำหนักเทียบเท่า

กับรัฐมนตรีได้ เน้นอนระดับความสำคัญที่สื่อมวลชนต่างประเทศมีให้ก็ย่อมลดน้อยลงตามไปด้วย หรืออีกนัยหนึ่ง อำนาจการตัดสินใจและการแสดงออกของญี่ปุ่นได้อยู่ในขีดจำกัดไปโดยปริยาย สำหรับญี่ปุ่น ประเทศผู้แพ้สงครามและต้องต่อสู้อย่างหนักกับการเจรจาให้นานาประเทศยกเลิกการกีดกันทางการค้าในที่ประชุม GATT มาก่อนแล้ว การประชุมระดับรัฐมนตรีของประเทศสมาชิก WTO ครั้งแรกนับเป็นเวทีที่สำคัญยิ่ง ถ้าเป็นไปได้ รัฐมนตรีควรเข้าร่วมประชุมด้วย

ในบทที่ 5 ข้าพเจ้าจะได้กล่าวถึงปัญหาการคัดเลือกสมาชิกใหม่ของ WTO ในปี 1997 อย่างละเอียดอีกครั้ง เพราะมันหมายถึงการพยายามสร้างกรอบเศรษฐกิจโลกซึ่งเป็นประเด็นสำคัญพอๆ กับการกำหนดกฎระเบียบสากลทางการค้า การเจรจาเข้าเป็นสมาชิกใหม่ของจีนได้หวั่นและรัสเซียคือปัญหาใหญ่นับตั้งแต่ปี 1997 เป็นต้นมา จนกระทั่งเดือนมกราคม ปี 1999 นี้ ก็ยังคงต้องรอกันอยู่ (ในปี 2000 การเจรจาเข้าเป็นสมาชิกของจีนได้คืบหน้าไปมาก เพราะอเมริกาตกลงกับจีนได้ แล้วยังได้จัดตั้งทีมที่ปรึกษากฎหมายพิเศษเข้าไปช่วยรัฐบาลจีนในการร่างกฎหมายอีกด้วย-ผู้แปล) จีนนั้นได้แสดงความต้องการเป็นสมาชิกมาตั้งแต่ว่างๆ สิบปีก่อนหน้านั้นแล้ว แต่ต้องล้มเหลวไปในปี 1994 สาเหตุจากการที่อเมริกาคัดค้านสำคัญไม่เห็นด้วย เกี่ยวกับปัญหาการรับจีนเข้าเป็นสมาชิกนั้น รัฐบาลญี่ปุ่นได้พยายามสนับสนุนอย่างเต็มที่ตลอดมา เพราะนอกจากจะเป็นการช่วยให้จีนได้พัฒนาเศรษฐกิจแบบเสรีแล้ว ยังเป็นการผลักดันจีนให้เข้ามาสู่เวทีเศรษฐกิจโลกอีกด้วย ระหว่างปี 1995 ถึงปี 1997 ข้าพเจ้าเองได้เดินทางไปมาระหว่างญี่ปุ่นกับจีนนับครั้งไม่ถ้วน ดูเหมือนว่าจะพอๆ กับจำนวนครั้งที่เดินทางไปอเมริกานั้นเอง ระหว่างที่การเจรจาระหว่างญี่ปุ่นกับอเมริกาเกี่ยวกับการส่งออก กำลังดำเนินไปอย่างเผ็ดร้อนในขณะนั้น ก็เป็นเวลาที่จีนกับญี่ปุ่นพยายามร่วมมือกันอย่างเหนียวแน่น จีนได้เฝ้ามองผลการต่อรองทางด้านรถยนต์และอุปกรณ์ประกอบรถยนต์ระหว่างอเมริกากับญี่ปุ่น ที่จบสิ้นไปก่อนการเจรจาเรื่องเซมิคอนดักเตอร์ อย่างใจจดใจจ่อ และยังได้เตรียมตัววิธีเจรจาในครั้งนั้นอย่างดีอีกด้วย อาจเป็นเพราะพวกเขาคงคาดเดาได้ว่าสักวันหนึ่งคงถึงคิว

ของจีนที่ต้องนั่งเจรจาต่อรองอย่างหนักเหมือนกันบ้างก็ได้ ในความหมายข้างต้นนี้ การเจรจานั้นเป็นสิ่งที่นานาประเทศต้องมีส่วนร่วมรับรู้ด้วยทั้งนั้น

ในการเจรจาระหว่างประเทศ เช่นการเจรจาใน WTO นั้น ไม่ใช่เรื่องง่ายเลย ที่ผู้เข้าร่วมเจรจาจะสามารถตกลงกันได้หลักเกณฑ์ร่วม ต่างกับการเจรจาระหว่าง 2 ประเทศ ทั้งนี้เพราะแต่ละประเทศต่างพยายามใช้วิธีการที่ตนถนัดเพื่อรักษาผลประโยชน์ของตน และแน่นอนก็จะต้องฟังเสียงของประเทศที่ 3 ไปในเวลาเดียวกันด้วย สำหรับการเจรจาระหว่างจีนกับญี่ปุ่นนั้น ถึงแม้จะไม่ราบเรียบเหมือนปูพรมก็ตาม แต่ทั้ง 2 ประเทศภายใต้การนำของนายกรัฐมนตรี ฮาชิโมโตะ ริวทาโร และนายกรัฐมนตรี ลีผิง ของจีน ก็สามารถตกลงร่วมกันได้เกี่ยวกับด้านการค้าสินค้าทั่วไปตั้งแต่เมื่อเดือนกันยายน ปี 1997 เมื่อนายกฯฮาชิโมโตะเดินทางไปเยือนจีนก่อนเดินทางไปอเมริกาและยุโรป คงเหลือแต่การเจรจาเกี่ยวกับการค้าบริการเท่านั้น การที่ญี่ปุ่นสามารถตกลงกับจีนได้โดยไม่รุดูท่าทีอเมริกาก่อน รวมไปถึงการตั้งเอาหลักการของ WTO มาใช้นั้น นับเป็นเครื่องหมายแสดงความเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญครั้งหนึ่งของรัฐบาลญี่ปุ่นก็ว่าได้

สำหรับการเจรจากับไต้หวันนั้น สามารถตกลงกันได้ในทุกเรื่องตั้งแต่ปลายเดือนมีนาคม ปี 1997 ก่อนหน้าการตกลงกับจีน สำหรับการกำหนดเวลาการประนีประนอมกับจีนนั้นค่อนข้างซับซ้อนกว่าหน่อย มีเสียงทั้งเห็นด้วยและไม่เห็นด้วยจากหลายฝ่าย แต่ข้าพเจ้าจะไม่กล่าวรายละเอียดในบทนี้ คงสรุปสั้น ๆ ว่า ปัญหาทางการค้าใหม่ๆ ได้เกิดขึ้นมากมาย ขณะเดียวกัน ก็มีการนำวิธีแก้ปัญหาใหม่ๆ ที่เหมาะสมออกมาใช้ด้วย หลังจากที่ญี่ปุ่นประสบความสำเร็จในการเจรจากับไต้หวันได้ไม่นาน อเมริกาและสหภาพยุโรปก็ดับเท้าเปิดเจรจา และท้ายสุดก็สามารถตกลงกับไต้หวันได้เช่นกัน

การเปิดเสรีทางด้านเงินทุนก็เป็นอีกเรื่องหนึ่งที่น่าตื่นเต้นมาก

ปัญหาการเปิดเสรีทางด้านเงินทุนเป็นปัญหาที่ตามหลังการเปิดเสรีทางการค้า ที่มาอย่างช้ามากทีเดียว ในช่วงปลายทศวรรษ 1960 หนังสือเรื่อง “การทำลายจากอเมริกา” ซึ่งนักหนังสือพิมพ์ชาวฝรั่งเศส นายเซลบง ซูเรล (แปลเป็นภาษาญี่ปุ่นโดยฮาซาชิ ชินทาโร่ และโยชิซากิ ฮิเดะโอะ ข้าราชการกระทรวงการค้าและอุตสาหกรรม Time Life Book 1968) เป็นผู้แต่ง ได้กลายเป็นหนังสือขายดีติดอันดับในญี่ปุ่น เนื้อหาของหนังสือเป็นการเตือนประเทศต่างๆ ในยุโรปว่าจะมีเงินทุนจำนวนมหาศาล ไหลเทจากอเมริกาเข้ามาในยุโรป และท้ายสุดจะทำให้ยุโรปกลายเป็นทาสทางเศรษฐกิจของอเมริกาไป ดังนั้นจึงควรหาหนทางป้องกันด้วยการปฏิรูปประเทศแต่เนิ่นๆ ในบทสรุปของหนังสือ ผู้แต่งได้ทิ้งท้ายไว้ว่า “ในโลกนี้ไม่อาจยืนยันความจริงใดๆ ได้ รวมทั้งไม่มีบทสรุปใดๆ ที่ศักดิ์สิทธิ์ด้วย หนังสือเล่มนี้เป็นหนังสือที่พยายามชี้ให้เห็นอนาคตที่น่าเป็นห่วงของพวกเรา แต่ก็ไม่มีข้อความใดๆ ที่ชี้ให้เห็นว่าจะเกิดอะไรขึ้นในท้ายที่สุด ในขณะเดียวกัน หนังสือเล่มนี้ก็ไม่ใช่ว่าหนังสือประวัติศาสตร์ หากจะเรียกขานชนิดของหนังสือเล่มนี้ล่ะก็ ข้าพเจ้าขอเรียกมันว่า หนังสือที่พยายามกระตุ้นให้ผู้คนลุกขึ้นสู้”

ในเวลานั้น ข้าราชการแทบทุกคนในกระทรวงการค้าและอุตสาหกรรมต่าง แข่งกันอ่านหนังสือเล่มนี้ แต่จะมีใครบ้างที่อ่านหนังสือเล่มนี้ด้วยความหวาดระแวงว่าการเปิดเสรีเงินทุนต่างประเทศจะเป็นสิ่งอันตราย ตามสิบปีผ่านไปนับจากนั้น เป็นต้นมา ยุโรปได้เปิดเสรีด้านเงินทุนทั้งๆ เคยที่หวาดวิตกมาก่อน เงินทุนจำนวนมากจากบริษัทเอกชนญี่ปุ่นก็ไหลเข้าไปไม่น้อยทีเดียว

ญี่ปุ่นนั้นได้เปิดเสรีทางด้านเงินทุนเรียบร้อยแล้วตั้งแต่ทศวรรษ 1970 และในทศวรรษ 1980 ก็ได้กลายมาเป็นประเทศที่นำเงินไปลงทุนตามที่ต่างๆ ทั่วโลก แต่พอเข้าทศวรรษ 1990 เป็นต้นมา จำนวนเงินทุนที่ไหลออกกับไหลเข้าได้ขาดสมดุลอย่างมาก จนกระทั่งหลายคนมองว่าญี่ปุ่นเป็นประเทศที่ไม่มีเสน่ห์สำหรับนักลงทุน

ต่างชาติ และจุดนั้นคือเหตุผลที่กระทรวงการค้าและอุตสาหกรรมได้เริ่มจริงจังกับการผ่อนผันยกเลิกกฎระเบียบทางการค้าที่ไม่จำเป็น รวมทั้งการปฏิรูปโครงสร้างทางเศรษฐกิจของประเทศใหม่ โดยได้ลงมือมาตั้งแต่ปี 1992 หรือ 1993 อาจกล่าวได้ว่าหลังจากนั้นเป็นต้นมา ญี่ปุ่นได้เข้ามาสู่สมัยที่บริษัทเอกชนมีอำนาจมากกว่ารัฐบาลหรือเป็นผู้กำหนดตัวรัฐบาลด้วยซ้ำไป

งานชิ้นแรกของข้าพเจ้าคือการแก้ปัญหามลภาวะอันเนื่องมาจากการพัฒนาอุตสาหกรรม

งานชิ้นแรกของข้าพเจ้าเมื่อเข้ารับราชการใหม่ๆ คือการแก้ปัญหามลภาวะที่เกิดขึ้นจากการพัฒนาอุตสาหกรรม ถึงแม้ว่าศัพท์คำว่า “มลภาวะ” จะเป็นศัพท์ที่ถูกบัญญัติขึ้นใหม่ในเวลานั้นก็ตาม แต่ปัญหามลภาวะเช่นน้ำในแม่น้ำซุมิดาในกรุงโตเกียวเน่าเสีย หรืออากาศในเมืองยokkaji เมืองอุตสาหกรรมหนักอันลือชื่อของญี่ปุ่นเป็นพิษ ต่างก็กำลังเป็นปัญหาสำคัญทางสังคมอยู่ เจ้านายข้าพเจ้าในเวลานั้นคือหัวหน้ากองอิรามัทซุ โมริอิโกะ (ปัจจุบันดำรงตำแหน่งผู้ว่าราชการจังหวัดโออิตะ) สมัยนั้นยังเป็นสมัยที่คนญี่ปุ่นทุกคนต้องไปทำงานครึ่งวันในวันเสาร์ด้วย พวกเราต้องอยู่กันที่กระทรวงจนดึกดื่นค่ำคืน ด้วยเหตุนี้เอง วันอาทิตย์สำหรับข้าพเจ้าจึงเป็นวันเดียวที่สามารถตื่นสายได้ แต่ปรากฏว่าทุก ๆ สัปดาห์ หัวหน้ากองอิรามัทซุจะยื่นหนังสือให้ข้าพเจ้าเล่มหนึ่ง กำชับให้อ่านพร้อมทำบทสรุปให้เสร็จก่อนเข้าวันจันทร์

การบ้านชิ้นแรกของข้าพเจ้าเป็นการสรุปหนังสือเรื่อง “บริษัทเอกชนกับค่าใช้จ่ายต่อสังคม-ปัญหามลภาวะในระบบทุนนิยมปัจจุบัน” (แปลโดย ชิโนะฮาร่า ไทโซ สำนักพิมพ์อิวานามิ ปี 1959) หนังสือเล่มนี้เป็นหนังสือที่เน้นเรื่องค่าใช้จ่ายต่อสังคมของบริษัทเอกชน ค่าใช้จ่ายดังกล่าวหมายถึงมลภาวะที่โรงงานอุตสาหกรรมปล่อยออกมา คำนวณเป็นค่าใช้จ่ายทางสังคมได้เท่าไร บริษัทเอกชนควรมีความ

รับผิดชอบต่อสังคมอย่างไร ข้าพเจ้ายังจำได้ว่าเป็นหนังสือที่มองปัญหาด้วยสายตาวาวไกลกว่าความเป็นจริงในสมัยนั้นมากทีเดียว และที่ยังจำได้ดีอีกประการหนึ่งคือมันเป็นหนังสือแปลที่อ่านยากมากเล่มหนึ่ง การบ้านชิ้นต่อมาเป็นการสรุปเนื้อหาของหนังสือที่เกี่ยวกับกฎหมายป้องกันมลภาวะของอังกฤษในเวลานั้น (Alkali Act) ตามมาด้วยการรวบรวมข้อโต้แย้งในรายงานการประชุมการป้องกันน้ำเสียของ OECD และด้วยการบ้านชิ้นแล้วชิ้นเล่านี้เองที่ข้าราชการรุ่นน้องแทบทุกคนได้รับการฝึกฝนจนแข็งแกร่ง และต่อมาอีกไม่นานนัก หัวหน้ากองอิรามทซุได้สั่งให้ข้าพเจ้าสรุปข้อคิดเห็นเกี่ยวกับทางแก้ปัญหาสภาพแวดล้อมมาส่ง ด้วยความไร้เดียงสาของข้าพเจ้านั่นเอง ที่ทำให้รีบสวนหัวหน้ากองไปโดยไม่ได้อีกคิดว่าให้เสนอความเห็นใช้ไหมครับ ไม่วายที่หัวหน้ากองจะได้ย้าอีกเป็นหนที่ 2 ว่าให้รวบรวมรายงานพร้อมทางแก้มา ข้าพเจ้ายังหลับสนิทหลับตาตอบไปอีกว่าทางแก้ง่ายๆ คือการกระตุ้นให้ประชาชนรวมตัวกันเรียกร้องให้บริษัทแก้ปัญหา ข้าพเจ้ายังจำสีหน้างุนงงอย่างหาคำพูดมาอธิบายไม่ถูกของหัวหน้ากองอิรามทซุได้ดีอยู่จนทุกวันนี้ หลังจากนั้นไม่กี่วัน หัวหน้ากองก็พาพวกเราไปทัศนศึกษาที่สถาบันวิจัยทรัพยากรธรรมชาติ (ปัจจุบันเป็นสถาบันทรัพยากรธรรมชาติและเทคโนโลยีสภาพแวดล้อมทั่วไป) และสถาบันที่ซึ่งปัจจุบันเป็นสถาบันวิจัยเทคโนโลยีวิศวกรรมชีววิทยา แทบทุกสัปดาห์ สถาบันวิจัยทรัพยากรธรรมชาติเป็นสถาบันภายใต้การควบคุมที่มีชื่อเสียงสถาบันหนึ่งในวิทยาลัยเทคโนโลยีอุตสาหกรรม กระทรวงการค้าและอุตสาหกรรม ทำหน้าที่วิจัยเทคโนโลยีการป้องกันมลภาวะ ที่นั่น พวกเราได้มีโอกาสซักถามผู้เชี่ยวชาญทางด้านสภาพแวดล้อมถึงวิธีที่จะช่วยให้โรงงานอุตสาหกรรมลดการปล่อยมลภาวะ รวมทั้งการกำจัดมลภาวะที่เกิดขึ้นอย่างละเอียดถี่ถ้วน บ่อยครั้งที่เดียวที่ข้าพเจ้าได้เข้าร่วมสัมมนาโดยไม่มีคำถามแม้เพียงคำถามเดียว หัวหน้ากองอิรามทซุมีแนวทางในการแก้ปัญหาด้วยการใช้เทคโนโลยีเข้าช่วยตั้งแต่แรกแล้ว จะเห็นได้ต่อมาไม่นานนักกว่า ปัญหาสภาพแวดล้อมของญี่ปุ่นได้รับการแก้ไขเป็นขั้นตอนโดยอาศัยความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีเป็นเกณฑ์

สำหรับทางแก้อีกด้านหนึ่ง คือด้านกฎหมายนั้น ในปี 1967 รัฐบาลนายชาโต้ เอลิซาคุได้ผ่านกฎหมายแม่แบบนโยบายป้องกันมลภาวะ พร้อมกฎหมายลูกที่เกี่ยวข้องอีกหลายฉบับ ข้าพเจ้าเองก็ได้มีโอกาสเข้าไปรับหน้าที่ดูแลการร่างกฎหมายฉบับนี้ตั้งแต่นั้น ปัญหาใหญ่ที่สุดคือจะทำอย่างไรจึงจะสร้างสมดุลระหว่างการพัฒนาอุตสาหกรรมกับการรักษาสภาพแวดล้อมในตัวบทกฎหมายได้ นอกจากนั้น ยังต้องเจอกับความขัดแย้งระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้องอีกด้วย แรกสุดเป็นความขัดแย้งระหว่างกระทรวงการค้าและอุตสาหกรรมกับกระทรวงสาธารณสุขในเรื่องของความจำเป็นในความพยายามสร้างสมดุลในตัวบทกฎหมาย ซึ่งท้ายที่สุดร่างของกระทรวงการค้าและอุตสาหกรรมก็ผ่านได้ แต่หลายคนก็ยังวิตกอยู่ว่าเมื่อนำกฎหมายออกมาบังคับใช้จริงแล้ว ตัวบทกฎหมายจะมีประสิทธิภาพมากนักน้อยเพียงใด และจุดนี้เองที่ทำให้กระทรวงการค้าและอุตสาหกรรมพยายามแย้งชิงอำนาจบังคับควบคุมการใช้กฎหมายดังกล่าว แต่ท้ายสุดคณะรัฐมนตรีก็มีมติเห็นชอบให้กระทรวงสาธารณสุขเป็นผู้มีอำนาจควบคุมและตรวจสอบ ในเวลานั้น จักราการกระทรวงการค้าและอุตสาหกรรมต่างคิดกันว่าหากกระทรวงไม่เข้าไปดูแลอุตสาหกรรมของประเทศแล้ว อุตสาหกรรมบางรายอาจต้องแบกภาระจนไม่อาจแข่งขันได้

ต่อมาในสมัยรัฐบาลนายมิชิ ทาเกะโอะ คือราวปี 1970-71 ตัวบทกฎหมายที่ระบุให้สร้างสมดุลระหว่างการพัฒนาอุตสาหกรรมกับการรักษาสภาพแวดล้อมก็ถูกตัดออกไปหลังรัฐสภาได้พิจารณาอย่างละเอียดอีกครั้งหนึ่ง และด้วยเหตุนี้เองที่ทำให้รัฐสภาดังกล่าวถูกเรียกขานในเวลาต่อมาว่าเป็นรัฐสภาสภาพแวดล้อม อย่างไรก็ตาม การแก้ปัญหาสภาพแวดล้อมข้างต้นคงเป็นเพียงปัญหาภายในประเทศญี่ปุ่นเท่านั้น

การเผชิญปัญหาสภาพแวดล้อมระดับโลก

ทุกวันนี้ ประชากรส่วนใหญ่ของโลกเริ่มตระหนักแล้วว่าโลกนั้นมีขีดจำกัดในการรองรับมลภาวะ ไม่สามารถรับของเสียที่มนุษย์ปล่อยออกมาได้หมด ดังนั้น

ประเทศต่าง ๆ จะต้องตกลงกันว่าแต่ละประเทศควรปล่อยมลภาวะออกมาได้ประเทศละเท่าไร คำตอบต่อคำถามข้างต้นนี้ได้ถูกกำหนดคร่าว ๆ ในการประชุม COP 3 ที่นครเกียวโตเมื่อเร็วๆ นี้ (การประชุมสนธิสัญญาการป้องกันปัญหาโลกมีอุณหภูมิสูงขึ้น) ข้าพเจ้าเองก็ได้มีส่วนร่วมเตรียมการประชุมครั้งนั้นด้วยก่อนเกษียณอายุราชการไม่นานนัก ข้าพเจ้าเป็นคนหนึ่งที่ตั้งข้อสงสัยต่อข้อเสนอของนายทิม เวิร์ธ (Tim Worth) รองปลัดกระทรวงมหาดไทย (รับผิดชอบด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี) ของสหรัฐอเมริกา ที่เสนอให้มีการซื้อขายสิทธิในการปล่อยก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์ได้ ทั้งนี้เพราะข้าพเจ้าเกรงว่าในความเป็นจริงแล้ว ประเทศต่าง ๆ จะสามารถควบคุมจำนวนการปล่อยมลภาวะได้อย่างไร หากนำเอาหลักเกณฑ์ตลาดสโตนวอลล์อเมริกันข้างต้นมาใช้ อย่างไรก็ตาม ดูเหมือนว่าได้มีการตกลงยอมรับข้อเสนอข้างต้นของอเมริกาก่อนหน้านั้นแล้ว

หลังเสร็จสิ้นการประชุม COP 3 ที่นครเกียวโต ได้มีการแก้ไขกฎหมายประหยัดพลังงานปี 1973 ที่ถูกร่างขึ้นหลังจากที่ญี่ปุ่นต้องเผชิญกับวิกฤตการณ์น้ำมันในปีเดียวกันนั้น โดยมุ่งเน้นการรักษาสภาพแวดล้อมโลก เดิมทีกฎหมายดังกล่าวถูกร่างขึ้นโดยใช้กฎหมายควบคุมการใช้พลังงานเป็นแม่แบบ กฎหมายฉบับดังกล่าวมีวัตถุประสงค์ที่จะช่วยให้โรงงานอุตสาหกรรมหลังสงครามโลกครั้งที่สองสามารถใช้ประโยชน์จากเชื้อเพลิงที่มีอยู่จำกัดได้อย่างเต็มที่ จากการแก้ไขกฎหมายเหล่านี้ ก็สามารถทำให้เราเห็นความเปลี่ยนแปลงของกาลสมัยได้อย่างชัดเจน

โลกได้ก้าวไปสู่สมัยการปฏิรูปโครงสร้างหลังสงครามเย็นสิ้นสุดลง

จากต้นปี 1990 เป็นต้นมา สงครามเย็นได้สิ้นสุดลงพร้อมๆ กันทั่วโลก ไม่แต่ประเทศยุโรปตะวันออกเท่านั้น แม้ประเทศตะวันตกเองก็ชิงกันเร่งปฏิรูปโครงสร้างประเทศตนกันใหม่ สำหรับคนญี่ปุ่นแล้ว สงครามเย็นคงเป็นผลพลอยได้อย่างหนึ่งเท่านั้น และคงด้วยเหตุนี้เองที่ทำให้พวกเราชาวญี่ปุ่นส่วนใหญ่ไม่สามารถ

รู้ซึ่งถึงความหมายของการสิ้นสุดของสงครามเย็นได้ น้อยคนนักที่จะตระหนักว่า การวางนโยบายของประเทศเท่าที่ผ่านมานั้นถูกตีกรอบจำกัดจากภาวะสงครามเย็น มาตลอด เมื่อลองหวนกลับไปดูญี่ปุ่นในช่วงทศวรรษ 1980 แล้ว ก็พบว่าญี่ปุ่น เพิ่งผ่านการล้มรศการเข้าไปซื้อกิจการสถาบันการเงินและธุรกิจข้ามชาติมาสด ๆ ร้อน ๆ ในช่วงปลายทศวรรษก็ต้องพบกับปัญหาการขาดเสถียรภาพทางการเมืองภายใน ประเทศอย่างที่ไม่เคยปรากฏมาก่อน และยิ่งหลังจากปี 1990 เป็นต้นมาด้วยแล้ว ปรากฏว่านอกจากการขาดเสถียรภาพทางการเมืองแล้ว ยังต้องเผชิญกับภาวะ เศรษฐกิจถดถอยเนื่องมาจากภาวะฟองสบู่แตก จนแม้กระทั่งทุกวันนี้ ญี่ปุ่นก็ยัง ก้าวไม่พ้นภาวะความยุ่งยากดังกล่าวเลย หรืออีกนัยหนึ่ง ในขณะที่โลกกำลัง เปลี่ยนแปลงไปอย่างเร่งรีบ ญี่ปุ่นก็มัวแต่หมกมุ่นอยู่กับปัญหาภายในประเทศ และ ด้วยเหตุที่พวกเราชาวญี่ปุ่นคาดคะเนความเปลี่ยนแปลงที่โหดเหี้ยมของโลกใน ครั้งนี้ไม่ได้นั่นเอง ที่ทำให้เราจำต้องปรับปรุงประเทศตนเองมากกว่าที่คิดกันไว้ การปฏิรูปซึ่งเพิ่งจะเริ่มต้นในญี่ปุ่นขณะนี้คงเป็นเพียงก้าวเล็ก ๆ ก้าวแรกเท่านั้น

วิสัยทัศน์ในการวางนโยบายต้องเปลี่ยนแปลงไป

โดยทั่วไป นโยบายของกระทรวงการค้าและอุตสาหกรรมถูกมองว่าได้รับการ แก้ไขใหม่นับตั้งแต่ญี่ปุ่นเข้าเป็นสมาชิก OECD ในปี 1964 กล่าวคือ นโยบาย ยืดการค้าเสรีเป็นหลัก แต่ข้าพเจ้าเชื่อว่าจุดเปลี่ยนแปลงนโยบายการค้าของญี่ปุ่น นั้นน่าจะมาจากความสัมพันธ์ต่างประเทศมากกว่า เพื่ออธิบายการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว ข้าพเจ้าขอแยกเป็น 3 ระยะด้วยกัน กล่าวคือ ระยะแรกตั้งแต่ปี 1945 ถึงทศวรรษ 1970 ระยะที่ 2 ทศวรรษ 1980 และระยะที่ 3 คือทศวรรษ 1990

ระยะแรกเป็นระยะที่การกำหนดนโยบายภายในประเทศไม่มีอิทธิพลใด ๆ จากต่างประเทศเลย เสรีภาพในการกำหนดนโยบายของรัฐบาลอยู่ในระดับที่สูงมาก ในความหมายดังกล่าว ญี่ปุ่นเป็นเสมือน Marginal State ระยะที่ 2 เป็นระยะที่

การวางนโยบายถูกจับตามองอย่างมากจากประเทศหลายๆ ประเทศทั่วโลก นโยบาย
 พยุงสถาบันการเงินหรือวิสาหกิจที่อ่อนแอให้สามารถประคองตัวไปพร้อมๆ กับ
 วิสาหกิจอื่นที่แข็งแกร่งด้วยการออกกฎข้อบังคับไม่ให้วิสาหกิจต่างชาติเข้ามาดำเนิน
 กิจการได้ ก็ได้รับการแก้ไขในระยะที่ 2 นี้ เช่นเดียวกับการแก้ไขกฎระเบียบอื่นๆ
 ทางการค้าก็เริ่มได้รับการพิจารณาบ้างบางส่วน ข้าพเจ้ามองว่าระยะนี้คือระยะแรก
 ของการเปลี่ยนแปลงทางนโยบายการค้าและอุตสาหกรรมของประเทศ ส่วนระยะที่
 3 นั้นเป็นระยะที่หากกำหนดนโยบายตามแรงกดดันจากต่างประเทศทุกครั้งที่มีการ
 เรียกร้องต่างๆ มา จะส่งผลให้วิสาหกิจของญี่ปุ่นไม่สามารถแข่งขันในตลาดโลกได้
 หรืออีกนัยหนึ่งเป็นสมัยที่วิสาหกิจมีอำนาจมากกว่ารัฐก็ว่าได้ หากวิสาหกิจเอง
 ไม่กระตือรือร้นที่จะสร้างสภาพแวดล้อมทางธุรกิจของตนให้เป็นที่สนใจ ก็เป็นไปได้
 ว่าอาจไม่มีนักลงทุนต่างประเทศเข้ามาลงทุนในญี่ปุ่นเลย และด้วยความวิตกว่า
 วิสาหกิจญี่ปุ่นเองก็เสี่ยงที่จะขยายกิจการในประเทศ หันไปลงทุนในต่างประเทศ
 ใหม่กันหมดนี้เอง ที่ทำให้วิสาหกิจจำนวนมากหันมาให้ความสำคัญกับการปรับปรุง
 สภาพแวดล้อมทางธุรกิจของตนใหม่ พร้อมๆ กับการปรับปรุงกลไกตลาดให้
 ทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ หรืออาจกล่าวได้ว่าเป็นระยะของการกำหนดนโยบาย
 ด้านสภาพแวดล้อมทางธุรกิจใหม่ก็ได้ อย่างไรก็ตามการวางนโยบายในระยะที่ 3 นี้
 ไม่ได้จบสิ้นลงแค่นี้ เศรษฐกิจเป็นสิ่งที่เคลื่อนไหวและเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา
 ดังนั้นจึงต้องมีการพิจารณาหัวข้อใหม่ๆ อย่างต่อเนื่องต่อไป

งานราชการก็เปลี่ยนไป

เพียงแค่ดูเผินๆ ก็บอกได้ว่า งานราชการในปัจจุบันนี้กับเมื่อหลายสิบปี
 ก่อนนั้นแตกต่างกันอย่างมาก ทั้งนี้เพราะการพัฒนาเทคโนโลยีทางข้อมูลและ
 ข่าวสารนั่นเอง ทุกวันนี้ทุกคนมีคอมพิวเตอร์คนละเครื่อง เพียงแค่เคาะแป้นพิมพ์
 ไม่กี่ครั้งเท่านั้น โน้ตที่ใส่ลายมือหวัดๆ ของตนก็กลายเป็นอักษรตัวพิมพ์ที่สวยงาม

ทันที เอกสารทุกประเภท หรือแม้แต่การแก้ไขบันทึกการประชุมต่างๆ ก็ทำได้อย่างง่ายดาย การส่งอีเมลล์ถูกใช้ประโยชน์แทนโทรศัพท์มากขึ้น คนหนุ่มคนสาวพอใจที่จะติดต่อกันด้วยอีเมลล์มากกว่า เพราะช่วยประหยัดเวลาได้ดีกว่า สมัยที่ข้าพเจ้าเข้ารับราชการใหม่ๆ พิมพ์ดีดยังคงเป็นพิมพ์ดีดธรรมดา เอกสารที่เป็นทางการส่วนใหญ่จะเป็นเอกสารที่ใช้พิมพ์ดีดพิมพ์ ตัวพิมพ์ทำให้รู้สึกว่าการสื่อสารนั้นดูศักดิ์สิทธิ์มีน้ำหนักน่าเชื่อถือกว่าตัวเขียน ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่าสมัยนั้นความรู้สึกต่อการพิมพ์ต่างกับทุกวันนี้อย่างมากก็ได้ การพิมพ์เป็นสิ่งที่ยุ่งยากกินเวลา เอกสารใดที่สามารถส่งให้เอกชนพิมพ์ได้จะถูกส่งไปพิมพ์แทบทั้งหมด ส่วนเอกสารจำนวนมากที่รวบรวมกันข้ามวันข้ามคืนและนำไปส่งให้โรงพิมพ์กลางติดส่วนใหญ่จะเป็นตัวเขียนแทบทั้งนั้น บ่อยครั้งที่เดิยวที่มาพบว่ามีตัวหนังสือขาดหายไปบ้าง พนักงานโรงพิมพ์เองก็คงจะง่วงพอๆ กับพวกเรานั้นแหละ ในความรู้สึกของข้าพเจ้าแล้ว ดูเหมือนว่าวันเวลาที่ผ่านไปอย่างเชื่องช้าในอดีตเพิ่งจะจบลงไปในไม่นานนัก

อีกสิ่งหนึ่งที่เปลี่ยนไปมากคงหนีไม่พ้นบรรยากาศช่วงกำหนดงบประมาณและวิธีการของงบประมาณ สมัยเข้ารับราชการใหม่ๆ ในสัปดาห์สุดท้ายของเดือนธันวาคม พวกเราต้องค้างคืนที่กระทรวงแทบทุกคืน การอธิบายรายละเอียดของการใช้งบประมาณ การดำเนินตามขั้นตอนในกระทรวง ฯลฯ เป็นไปโดยไม่ได้คำนึงถึงเวลาราชการแม้แต่หน่อยเลย วันแล้ววันเล่า ยิ่งเป็นการของงบประมาณในโครงการที่สำคัญเท่าใด ยิ่งจำเป็นต้องใช้เวลากับขั้นตอนการแสดงรายละเอียดมากขึ้นเท่านั้น ช่วงนั้นจะเป็นช่วงที่ผู้คนจากทุกสารทิศเข้าๆ ออกๆ กระทรวงกันไม่ซ้ำหน้า จนทำให้กระทรวงดูคึกคักกว่าปกติ บ่อยครั้งที่เดิยวที่จะได้ยินหลายคนบ่นว่าจะทำอย่างไรให้ขั้นตอนการของงบประมาณรัดกุมและเร็วขึ้น แต่การใช้เวลาร่วมกันดังกล่าวก็นี่ช่วยสร้างความรู้สึกสามัคคีให้เกิดขึ้นในหมู่ข้าราชการ และเหนือไปกว่านั้นยังทำให้ทุกคนพอใจกับจำนวนงบประมาณที่จะได้รับอีกด้วย และจุดนี้เองที่ทำให้การกำหนดงบประมาณในกระทรวงกินเวลาและแรงงานมากกว่างานราชการด้านอื่น ทุกวันนี้กระบวนการกำหนดงบประมาณในกระทรวงถูกจำกัดเวลาลงมาก สาเหตุเพราะ

ข้อจำกัดทางการคลังของรัฐบาลทำให้แต่ละกระทรวงไม่สามารถขออนุมัติงบประมาณในโครงการใหม่ๆ ได้เท่าไร และการให้ความสำคัญต่อการสร้างความพอใจในจำนวนงบประมาณของแต่ละหน่วยงานในกระทรวงเองก็ถูกเพิกเฉยไปมากที่สุดทีเดียว

สมัยที่อัคราการเติบโตทางเศรษฐกิจยังอยู่ในระดับสูงนั้น รัฐมีรายได้จากภาษีเป็นจำนวนมาก แต่ละกระทรวงทบวงกรมจึงมุ่งมั่นที่จะเสนอโครงการใหม่ๆ เพื่อของบประมาณเพิ่ม สำหรับข้าราชการหนุ่มสาวที่อยากมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายประเทศแล้ว การของบประมาณเป็นขั้นตอนและโอกาสสำคัญที่จะนำเอาความรู้ความสามารถของตนไปใช้เป็นสาธารณประโยชน์ได้ โดยเฉพาะกระทรวงการค้าและอุตสาหกรรมซึ่งเป็นกระทรวงที่มีโครงการใหม่ๆ ออกมารองรับนโยบายประเทศด้วยแล้ว บรรยากาศช่วงการกำหนดนโยบายจึงคึกคักกว่ากระทรวงอื่นมาก อีกสิ่งหนึ่งที่ข้าพเจ้าได้เรียนรู้อย่างมากคือการอธิบายเหตุผลหลังจากผ่านขั้นตอนการของบประมาณไปสู่ขั้นตอนการกำหนดนโยบาย กล่าวคือ รัฐมีหน้าที่ต้องอธิบายให้ประชาชนเข้าใจว่าทำไมต้องกำหนดนโยบายด้านนั้นๆ หรืออีกนัยหนึ่ง หน้าที่ของรัฐคืออะไร ในขั้นตอนหลังนี้ ตัวแทนรัฐบาลจะถูกซักถามถึงหลักการทางดำเนินนโยบายเป็นส่วนใหญ่ หลังจากที่มีสมัยแห่งการเติบโตทางเศรษฐกิจอย่างรวดเร็วเริ่มชะลอตัวลง รัฐไม่สามารถหารายได้เพิ่มจากภาษีเหมือนในอดีตที่ผ่านมา ส่งผลให้มีการนำเอาระบบเพดานเข้ามาใช้ในการกำหนดงบประมาณ อัตรารายได้เพิ่มงบประมาณถูกจำกัด และด้วยเหตุนี้เองที่ทำให้ข้าราชการจำนวนไม่น้อยขาดความกระตือรือร้นที่จะเสนอโครงการใหม่ๆ ขึ้นมาของบประมาณเพิ่ม ถึงกระนั้นก็ตาม เมื่อข้าพเจ้ารับตำแหน่งหัวหน้ากองบัญชีกลางในกระทรวงหลังจากนั้นได้ราวสิบกว่าปี และได้เปิดรับฟังข้อคิดเห็นจากเจ้าหน้าที่ที่รับผิดชอบด้านนโยบายเพื่อกำหนดรายละเอียดงบประมาณกระทรวง ก็ยังอดประทับใจกับข้าราชการหลายคนไม่ได้ พวกเขามีท่าทีในการทำงานเสมือนทหารแนวหน้าฉันทัดฉันทัดนั้นทีเดียว

ส่วนสิ่งที่ดูเหมือนจะไม่ได้รับการปรับปรุงเลยเห็นจะเป็นการกำหนดเวลาในการทำงานต่อขึ้น กล่าวคือ ไม่มีการกำหนดเวลาในการประชุมหรือการเจรจากับ

แขกที่มาเยือนให้แน่นชิดลงไป ยกตัวอย่างเช่นในอเมริกา การไปพบปะใครที่ทำงาน จะต้องไม่ให้เกินกว่า 30 นาที ฉะนั้นทั้งสองฝ่ายจะต้องเจรจากันให้รู้เรื่องได้ใจความ ภายใน 30 นาที จะไม่มีเวลามากวนนอกเรื่องหรือถามไถ่สารทุกข์สุขดิบกัน ผู้เจรจา ก็ไม่ได้คาดหวังให้อีกฝ่ายหนึ่งคุยเรื่องเช่นนั้นแต่อย่างใด ทั้งสองฝ่ายอาจเริ่มคุยกัน ถึงเนื้อหาที่ต้องการมาติดต่อได้เลย หรืออีกนัยหนึ่ง ภายในเวลา 30 นาทีนั้น ผู้เจรจจะสามารถถ่ายทอดและตกลงกับอีกฝ่ายหนึ่งได้มากน้อยเท่าใดขึ้นอยู่กับ ความสามารถของตน และนี่คือเหตุผลที่การทำงานสไตล์อเมริกันได้รับการยกย่อง ว่ามีประสิทธิภาพและกำลังการผลิตสูง ที่น่าสนใจคือ เวลาติดต่อกับแขกของคน อังกฤษนั้นจะราว ๆ 1 ชั่วโมง ทั้งนี้เพราะคนอังกฤษมีแนวโน้มจะเกรงใจแขกมากกว่า จะเห็นได้ว่าทั้งสองประเทศต่างก็กำหนดเวลาทำงานต่อขึ้นไว้อย่างชัดเจน กำลัง ในการผลิตนั้นไม่ได้จำกัดอยู่แค่เฉพาะในโรงงานเท่านั้น แม้ในที่ทำงานเองก็เป็น ปัจจัยสำคัญประการหนึ่งที่ควรหยิบมาพิจารณา

การสร้างบุคลากรที่มี “ความเป็นสากล” ก็เป็นอีกหัวข้อหนึ่ง

ความเป็นสากลทางด้านบุคลากร (internationalization) ได้รับการ ปรับปรุงให้ก้าวหน้าขึ้นมาก แต่ก็ยังไม่เพียงพอและยังต้องปรับปรุงให้มากกว่านี้ ถึงแม้ว่าญี่ปุ่นจะเป็นชาติที่ภูมิใจในประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของตนที่มีมา ช้านานก็ตาม แต่ในชีวิตประจำวันของพวกเราก็มีแต่ภาษาญี่ปุ่นเท่านั้นที่ถูกใช้เป็น สื่อกลางในการสื่อสาร ภาษาญี่ปุ่นคงเป็นภาษาที่สื่อสารกันได้เพียงภายในประเทศ เท่านั้น ในขณะที่ภาษาอังกฤษได้ทวีความสำคัญในระดับโลกมากขึ้นเรื่อย ๆ ในช่วง 30 ปีที่ผ่านมา และนั่นคือสาเหตุสำคัญที่ทำให้การใช้ภาษาญี่ปุ่นเพียงภาษาเดียว ในการสื่อสารกลายเป็นเครื่องปิดกั้นการติดต่อจากภายนอกไปโดยปริยาย ทั้ง ๆ ที่ อิทธิพลทางเศรษฐกิจของญี่ปุ่นเองได้เพิ่มขึ้นสูงกว่าในอดีตอย่างเทียบเท่าไม่ได้ แม้แต่กระทรวงการค้าและอุตสาหกรรมเอง ก็แทบจะไม่มีวันใดเลยที่ไม่ต้องติดต่อ

ผู้เขียนสมัยศึกษาต่อที่สถาบันจอห์น เอฟ. เคนเนดี มหาวิทยาลัยฮาร์วาร์ดในปี 1969

ถ่ายภาพร่วมกับหัวหน้ากองฯอิรามัทซุ (ปัจจุบันปี 2001 เป็นผู้ว่าจังหวัดโออิตะ)

กับต่างประเทศ

ข้าพเจ้าเคยได้ยินเรื่องเล่าในกระทรวงว่า กระทรวงเริ่มติดต่อกับต่างประเทศโดยไม่ผ่านกระทรวงต่างประเทศเมื่อ นายฮายาชิ ยาชูโอะ อดีตเลขาธิการสำนักงานวิสาหกิจขนาดเล็กและกลางได้เริ่มเข้ารับราชการในกระทรวงการค้าและอุตสาหกรรมเมื่อปี 1966 วันหนึ่งในปีนั้น นายฮายาชิได้เข้าไปเรียนเจ้านายว่าวันนี้เป็นวันแรกที่จะมีแขกจากต่างประเทศมาเยือนกระทรวง ขอให้เตรียมตัวอย่าให้มีอะไรที่เสียมารยาท สมัยนั้นการรับแขกต่างประเทศเป็นเรื่องราวที่ใหญ่โตมโหฬาร ต้องมีการเตรียมตัวกันล่วงหน้า แต่ในทุกวันนี้ มีแขกต่างประเทศมาเยือนที่กระทรวงเป็นประจำ ตั้งแต่แขกระดับรัฐมนตรี แขกของอหิบดี ไปจนถึงแขกของหัวหน้ากอง หัวหน้าหน่วยที่เข้าออกกันเป็นว่าเล่น พวกเขามาเพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นบ้าง มาเพื่อขอข้อมูลบ้าง ตัวข้าพเจ้าเองยังเคยได้ยินแขกต่างประเทศบางคนกล่าวด้วยความตื่นเต้นเมื่อมาเยือนกระทรวงว่า “This is MITI!” (นี่หรือคือกระทรวงการค้าและอุตสาหกรรมอันเลื่องชื่อ!)

ในกระทรวงยังมีข้าราชการที่เคยไปศึกษาต่อในต่างประเทศเพิ่มขึ้นมาก และจุดนี้เองที่กลายมาเป็นทรัพยากรที่สำคัญยิ่งของกระทรวง รัฐบาลได้เริ่มโครงการส่งข้าราชการไปศึกษาต่อต่างประเทศเพื่อสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์ระหว่างประเทศตั้งแต่ปี 1966 ก่อนหน้านั้นคนที่ไปศึกษาต่อต่างประเทศมักขอทุนจากมูลนิธิฟูไลเบิร์ท ด้วยระบบส่งข้าราชการไปศึกษาต่อต่างประเทศนี้เองที่ทำให้ข้าราชการจำนวนไม่น้อยสามารถมองเห็นสถานการณ์ระหว่างประเทศด้วยวิสัยทัศน์ของนักศึกษา และช่วยทำให้มีความสามารถด้านภาษาดีขึ้นด้วย ข้าพเจ้ามีโอกาสดำเนินทุนการศึกษาในปี 1968 หรือกว่า 30 ปีมาแล้ว สมัยนั้นการเดินทางไปทำธุรกิจหรือไปราชการยังน้อยมาก ยิ่งการไปศึกษาต่อด้วยแล้วยิ่งน้อยกว่ามาก ข้าพเจ้ายังจำได้ว่าได้เดินทางออกจากสนามบินฮาเนดะเก่า โดยมีเพื่อนฝูงและญาติพี่น้องไปส่งอย่างอื้นหนาฝาคั่งทั้งคนส่งและคนถูกส่งต่างก็รู้สึกตื่นเต้นอย่างบอกไม่ถูกในเวลานั้น

ในบรรดาข้าราชการใหม่ๆ ทุกวันนี้ จะเห็นว่าบางคนเคยไปใช้ชีวิตสมัยเด็กๆ

ในต่างประเทศบ้าง บางคนก็เป็นผู้ที่จบการศึกษาจากสถาบันอุดมศึกษาในต่างประเทศบ้าง แต่สำหรับประเทศหลังนี้มีไม่มากนัก สภาพแวดล้อมในระบบราชการที่เปลี่ยนแปลงไปเช่นนี้ได้ส่งผลให้วิธีปฏิบัติราชการเองก็ต้องเปลี่ยนตามไปด้วยทีละเล็กละน้อย นานทีเดียพลหลังจากข้าพเจ้าได้เข้ารับราชการ ที่จริงแล้วก็เพิ่งรู้สึกแปลกๆ นี่เองที่เอกสารภาษาอังกฤษทุกฉบับต้องถูกแปลเป็นภาษาญี่ปุ่นเสียก่อน แต่ทุกวันนี้มีข้าราชการหลายคนทีเดียวที่รวบรวมเอกสารการประชุมที่ใช้ภาษาอังกฤษโดยไม่ต้องแปลเป็นภาษาญี่ปุ่นส่งเข้ากระทรวงทันทีที่ประชุมเสร็จ บางครั้งผู้เข้าร่วมประชุมจากประเทศอื่นถึงกับทึ่งก็มี เช่นในการประชุมทวิภาคีระหว่างญี่ปุ่นกับอเมริกาในรอบอุรุกวัย ซึ่งนอกจากจะเป็นการประชุมในระดับผู้เชี่ยวชาญแล้วยังเป็นการประชุมที่ไม่ใช้ล่ามอีกด้วย ปรากฏว่าตัวแทนจากกระทรวงการค้าของอเมริกา (USTR) ได้กล่าวกับข้าพเจ้าในระหว่างรับประทานอาหารกลางวันขึ้นว่า “ในการประชุมเมื่อเช่นนี้ ญี่ปุ่นได้ใช้ภาษาอังกฤษเป็นสื่อในการโต้แย้งได้เท่าเทียมกับอเมริกา อีกสักกี่ปีกันนะที่อเมริกาจะทำได้อย่างญี่ปุ่นบ้าง ลูกชายผมก็กำลังเรียนภาษาญี่ปุ่นอยู่ แม้แต่ในเรื่องภาษานี้ก็สามารถเห็นช่องว่างระหว่างสองประเทศได้” อย่างไรก็ตาม คำพูดข้างต้นนี้เป็นบทสนทนาในช่วงทศวรรษ 1980 หรือช่วงที่อิทธิพลทางเศรษฐกิจของญี่ปุ่นได้ก้าวขึ้นสูงกว่าอเมริกา

อย่างไรก็ตาม ก็เป็นความจริงที่ว่าคนญี่ปุ่นส่วนใหญ่ยังใช้ภาษาอังกฤษได้ไม่ดีพอ ครั้งหนึ่งที่ข้าพเจ้าไปราชการต่างประเทศและได้พูดคุยกับข้าราชการที่เดินทางมารับที่สนามบิน พวกเขาบ่นด้วยความรู้สึกมีอารมณ์ให้ฟังว่า “กระทรวงคิดอย่างไรก็ไม่รู้” พอถามรายละเอียดแล้วก็พบว่ามีการกำหนดตำแหน่งหัวหน้ากองผู้หนึ่งเดินทางไป และได้เอย่ขึ้นหลังจากที่ทุกคนเสร็จสิ้นการเตรียมตัวสำหรับการประชุมระหว่างประเทศในวันรุ่งขึ้นว่า “ผมพูดภาษาอังกฤษไม่ได้ ยังไงพรุ่งนี้พวกคุณดำเนินการประชุมไปได้เลยนะ” และยังแถมท้ายด้วยคำพูดที่แสดงความด้อยปัญญาของตนอีกด้วยว่า “จะว่าไปแล้ว ที่กระทรวงนั้นงานที่ต้องใช้ภาษาอังกฤษนั้นส่วนใหญ่แล้วเป็นงานของข้าราชการชั้นผู้น้อยมากกว่า” และนั่นคือที่มา

ของคำถามของข้าราชการที่มารับข้าพเจ้าที่สนามบิน เขาเข้าใจว่าที่กระทรวงมีแต่คนประเภทนี้เท่านั้นหรือ ถึงแม้ว่าเรื่องราวข้างต้นจะเกิดขึ้นสิบกว่าปีมาแล้วก็ตาม แต่ในทุกวันนี้ การสร้างบุคลากรที่สามารถใช้ภาษาอังกฤษคล่องแคล่วก็ยังเป็นหัวข้อสำคัญยิ่งประการหนึ่งของระบบราชการญี่ปุ่น

บุคคลอีกผู้หนึ่งที่อยากยกมาเป็นตัวอย่างให้ฟังคือนายคิริยาม่า เคนอิจิ อดีตอธิบดีกรมเศรษฐกิจจนครโอซาก้า ผู้ได้ตัดสินใจไปศึกษาต่อที่อเมริกาเมื่อตอนอายุย่างเข้า 65 ปี เขาสอบประกาศนียบัตรบาทหลวงคริสต์ศาสนาได้ด้วยแต่ก็ไม่ได้มีโอกาสใช้ภาษาอังกฤษเท่าใดนัก ข้าพเจ้ามีโอกาสพบเขาเมื่อเร็วๆ นี้ที่เมืองซานดิเอโก เขาและภรรยา กำลังเรียนภาษาอังกฤษกับเด็กหนุ่มสาวที่มหาวิทยาลัยนาเซเลนอัน เป็นมหาวิทยาลัยทางด้านคริสต์ศาสนาอยู่ นอกจากภาษาอังกฤษแล้ว ยังทำวิจัยเกี่ยวกับคัมภีร์ไบเบิลด้วย ดูเหมือนว่าเขากำลังมีความสุขอย่างมากกับโลกใหม่ที่กว้างไกลเช่นทุกวันนี้

นอกจากนั้นคนญี่ปุ่นที่ทำหน้าที่อยู่ตามองค์กรระหว่างประเทศด้วยความสามารถของตนเอง ก็เพิ่มจำนวนมากขึ้นกว่าแต่ก่อน เมื่อเทียบกับสมัยทศวรรษ 1960 ที่ข้าราชการรุ่นที่ข้าพเจ้ากว่า 10 ปี ย้ายไปประจำที่ OECD เป็นครั้งแรกแล้ว ปัจจุบันเจ้าหน้าที่ญี่ปุ่นที่สอบเข้าไปด้วยตนเองมีจำนวนมากขึ้นอย่างเห็นได้ชัด รุ่นที่เคยเล่าให้ฟังว่าวันไหนคุยกับเพื่อนร่วมงานตอนอาหารกลางวันรู้เรื่องก็จะดีใจมาก ทั้งนี้เพราะภาษาอังกฤษคนญี่ปุ่นในเวลานั้นยังไม่ได้รับการยอมรับเท่าใด อย่างไรก็ตามจากการที่คนญี่ปุ่นไม่ว่าจะไปจากราชการหรือสอบเข้าไปด้วยความสามารถส่วนตัว ได้มีโอกาสเข้าไปประจำในองค์กรระหว่างประเทศนั้นนับเป็นความเปลี่ยนแปลงที่น่าดีใจยิ่ง กระทรวงการค้าและอุตสาหกรรมเองได้เริ่มส่งข้าราชการไปประจำในตำแหน่งผู้บริหารเช่นที่ IEA (องค์กรพลังงานระหว่างประเทศ) ในปี 1976 อันเป็นปีที่จัดตั้งองค์กรขึ้นหลังจากที่โลกต้องเผชิญวิกฤตการณ์น้ำมันในปี 1973 ข้าราชการจากกระทรวงคนแรกที่ไปรับตำแหน่งผู้บริหารคือผู้ช่วยหัวหน้ากองสนามิ ทัทซุ (ปัจจุบันดำรงตำแหน่งผู้บริหารองค์กรความร่วมมือทางด้านน้ำมันระหว่าง

ผู้เขียนขณะดำรงตำแหน่งอธิบดีถ่ายภาพกับเพื่อนร่วมงาน
ในกรมวิทยาศาสตร์เทคโนโลยีและอุตสาหกรรม OECD ที่บ้านในกรุงปารีส ในฤดูใบไม้ร่วง ปี 1982

ญี่ปุ่นกับอินโดนีเซีย) หลังจากนั้นเป็นต้นมาก็มีการส่งข้าราชการไปประจำทั้งที่ IEA และที่ OECD เรื่อยมา พออย่างเข้าทศวรรษ 1980 ก็เริ่มมีการส่งข้าราชการที่มีอายุน้อยไปประจำในตำแหน่งที่ต้องรับผิดชอบสูง เนื่องจากว่าองค์กรระหว่างประเทศเหล่านี้ไม่ได้มีระบบการแต่งตั้งบุคลากรตามขั้นตอนเช่นญี่ปุ่น ถึงแม้ว่าจะย้ายไปประจำในตำแหน่งผู้บริหารก็ตาม หากไม่รู้จักปรับตัวและพยายามอย่างเต็มที่แล้วก็ไปไม่รอดเหมือนกัน เพราะต้องเจอกับการทำลายจากเจ้าหน้าที่ธุรการเก่าๆ พอคอร์ทเดียว ความพยายามเอาชนะการทำลายเหล่านั้นจะเป็นสิ่งยืนยันความสามารถในฐานะผู้บริหารที่แท้จริงในวันข้างหน้า เหตุผลที่รุ่นพี่เล่าให้ฟังว่า “ตั้งใจวันนี้มีคนมาพูดด้วย” นั่นก็เพราะตนเองรู้สึกว่าได้รับการยอมรับจากเพื่อนร่วมงานแล้วนั่นเอง แต่ก็ เป็นความจริงที่ว่าแม้แต่ข้าราชการในกระทรวงการค้าและอุตสาหกรรมเอง ก็มีน้อยคนนักที่จะยึดถือกฎบรรทัดฐานไปรับราชการในองค์กรระหว่างประเทศ กว่าที่จะหาผู้สมัครที่เหมาะสมได้ก็เล่นเอาหืดขึ้นคอเหมือนกัน แต่ดูเหมือนว่าจะมีผู้สนใจตำแหน่งเหล่านี้มากขึ้นในหมู่ข้าราชการรุ่นใหม่ ๆ ซึ่งนับว่าเป็นเรื่องน่ายินดีอย่างยิ่งในประเทศอื่นๆ นั่นตรงกันข้ามกับญี่ปุ่น กล่าวคือ มีผู้สมัครมาก ไม่ต้องรอให้ราชการได้สังกัดเสนอชื่อหรือผลักดันกันแต่อย่างใด

จะเห็นได้ดังที่ได้กล่าวมาข้างต้นว่าปัญหาและวิธีแก้ปัญหของราชการได้เปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลา คุณภาพและความเร็วของการแก้ปัญหาที่ถูกพัฒนาให้ดีขึ้นกว่าเดิมอย่างเทียบกันไม่ได้

หมายเหตุท้ายบท

(1) การเจรจารับสมาชิกใหม่ขององค์การการค้าโลก WTO นั้น แบ่งเป็นการเจรจาด้านธุรการในระดับนานาชาติ ประเทศกับการเจรจาระดับทวิภาคีกับประเทศสมาชิกเดิม การเจรจาระดับนานาชาติจะพิจารณาเรื่องระบบเศรษฐกิจ การค้า และเงื่อนไขในการเข้าเป็นสมาชิก (จะรับเป็นสมาชิกในฐานะของประเทศกำลังพัฒนา

หรือไม่ เป็นต้น) ส่วนการเจรจาระดับทวิภาคีนั้น จะเจรจาการค้าสิ่งของกับการค้าบริการ กล่าวคือเจรจาเรื่องกำแพงภาษี กฎ มาตรฐาน ตลอดจนใบอนุญาตในการจำกัดหรือการห้ามนำเข้า ระเบียบการยกเว้นภาษี การเปิดเสรีทางการค้า การจำหน่ายสินค้า บริการทางด้านข้อมูลข่าวสาร การธนาคาร และบริการด้านอื่นๆ

(2) ในการประชุม COP 3 ที่นครเกียวโต ประเทศพัฒนาแล้วได้ตกลงลดการปล่อยก๊าซเรือนกระจกจากปีมาตรฐานอย่างน้อยร้อยละ 5 และเพื่อให้ข้อตกลงมีผลบังคับในทางปฏิบัติ ประเทศที่มีปัญหาในการลดจำนวนก๊าซสามารถซื้อสิทธิการปล่อยก๊าซจากประเทศที่ยังมีโอกาสลดได้อีกมาก โดยปริมาณสิทธิการปล่อยก๊าซที่จะซื้อขายกันนั้นจะถูกคำนวณตามตัวเลขเป้าหมายในข้อตกลงนครเกียวโต (สนธิสัญญาเกียวโต มาตราที่ 17) ยกตัวอย่างเช่น สมมุติว่าประเทศ ก. จะขายสิทธิการปล่อยก๊าซของตนให้แก่ประเทศ ข. ในปริมาณ 1 ล้านตัน หลังการซื้อขายประเทศ ก. จะต้องปล่อยก๊าซได้ลดลง 1 ล้านตัน ในขณะที่ประเทศ ข. มีสิทธิเพิ่มขึ้น 1 ล้านตัน อย่างไรก็ตาม ปัจจุบันนี้ ยังไม่มีรายละเอียดเกี่ยวกับข้อบังคับ วิธีการหรือแนวทางในทางปฏิบัติที่ชัดเจนแต่อย่างใด คาดว่าจะมีการตกลงรายละเอียดกันในการประชุมระดับชาติครั้งต่อไป

บทที่ 2

โลกในระยะสิบปีที่ผ่านมา ได้เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว

การเปลี่ยนแปลงได้เริ่มตั้งแต่การประชุมอาร์คซัมมิต

มีการประชุมระหว่างประเทศครั้งแรกหนึ่งที่เป็นต้นกำเนิดของความเปลี่ยนแปลงนานาประการในโลกปัจจุบันนี้ การประชุมดังกล่าวคือการประชุมอาร์คซัมมิต (Arch Summit) ในปี 1989 ซึ่งหมายถึงการประชุมทางเศรษฐกิจของกลุ่มประเทศ G-7 ซึ่งทุกวันนี้จะรู้จักกันในนามของ G-8 มากกว่า ปีนั้นเป็นปีที่กลุ่มประเทศ G-7 ได้ประชุมกันที่เมืองอาร์ค (Arch) เมืองปริมณฑลของนครปารีส ประเทศฝรั่งเศส ครั้งนั้นเป็นครั้งที่สามที่ฝรั่งเศสเป็นเจ้าภาพ หรืออีกนัยหนึ่งหมายความว่า กลุ่มประเทศ G-7 ได้ผลัดกันเป็นเจ้าภาพรอบที่สามแล้วนั่นเอง โดยปกติแล้วในการประชุมดังกล่าวจะมีการประกาศ “ข้อตกลงร่วมทางเศรษฐกิจ” แต่ปรากฏว่าในปีนั้นกลับมีประกาศ “ข้อตกลงร่วมเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างโลกซีกตะวันออกกับตะวันตก” ซึ่งโดยเนื้อหาแล้วมีลักษณะของ “ข้อตกลงทางการเมือง” มากกว่า ข้อตกลงดังกล่าวมีเนื้อหาสั้นๆ แต่ทว่ามีความหมายทางประวัติศาสตร์อย่างมากกล่าวคือที่ประชุมได้ย่ำว่าเสรีภาพ การปกครองในระบอบประชาธิปไตย สิทธิมนุษยชน อันเป็นพื้นฐานความคิดที่สำคัญของโลกตะวันตกคือปรัชญาที่มีค่าและเป็นสิ่งที่ทุกคนยอมรับ หลังจากสงครามเย็นซึ่งกำลังจะจบสิ้นลงในไม่ช้า จากนั้น โลกตะวันตกจะเสนอโอกาสในการพัฒนาทางเศรษฐกิจแก่โลกตะวันออก ทั้งนี้ต้องภายใต้กฎเกณฑ์และกลไกของตลาด และการค้าระหว่างประเทศ

เมื่อย้อนกลับไปดูความเป็นมาของการประชุมกลุ่ม G-7 ในอดีตแล้ว ก็สามรถเห็นกระแสความเปลี่ยนแปลงของโลกที่ไหลเทอย่างรวดเร็วในระยะ

สิบกว่าปีที่ผ่านมานี้ได้อย่างชัดเจน การประชุมทางเศรษฐกิจของกลุ่มประเทศ G-7 นั้นเกิดขึ้นจากการที่ประเทศตะวันตกเกิดความระแวงหลังวิกฤตการณ์น้ำมันในปี 1973 ว่าความมั่งคั่งของโลกจะถูกประเทศผู้ผลิตน้ำมันในตะวันออกกลางดูดกลืนไปหมดสิ้น ดังนั้นประเทศตะวันตกจึงจำต้องรวมกำลังกันเพื่อป้องกันปัญหาดังกล่าวและสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจของตน ในปี 1975 จึงมีการจัดตั้งการประชุม G-7 ขึ้น 14 ถึง 15 ปีหลังจากนั้นเมื่อฝรั่งเศสเป็นเจ้าภาพการประชุมที่เมืองอาร์คในปี 1989 ข้าพเจ้าในฐานะหัวหน้ากองการเศรษฐกิจระหว่างประเทศได้ทำหน้าที่ติดตามนายกรัฐมนตรีลูอี โสซูเค้ไปในการประชุมครั้งนั้นด้วย ครั้งแรกที่ข้าพเจ้าได้มีโอกาสอ่าน “ข้อตกลงเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างโลกซีกตะวันออกกับตะวันตก” นั้นเป็นเวลากลางดึกของคืนหนึ่ง ทั้งนี้เพราะเจ้าหน้าที่ฝ่ายเศรษฐกิจและฝ่ายการเมืองจะแยกกันทำงาน ครั้งแรกที่พวกเราซึ่งรับหน้าที่ดูแลทางด้านเศรษฐกิจได้เห็นข้อตกลงดังกล่าว พวกเราแทบทุกคนก็อดตกใจไม่ได้ว่าความสัมพันธ์ระหว่างโลกตะวันตกและตะวันออกได้ก้าวไกลไปถึงขนาดนั้นแล้วหรือ ข้าพเจ้าเองยังจำความรู้สึกงุนงงและประหลาดใจในเวลานั้นได้เป็นอย่างดี ในการให้สัมภาษณ์ผู้สื่อข่าวท้องถิ่นหลังเสร็จสิ้นการประชุมในครั้งนั้น รัฐมนตรีการค้าและอุตสาหกรรมนายคาจียามา เซรกุกุ ได้แสดงความเห็นส่วนตัวอย่างสั้น ๆ ว่า “จากนี้ไปไม่นานทุกท่านจะทราบว่าอาร์คซัมมิตเป็นการประชุมที่เป็นหัวเลี้ยวหัวต่อของประวัติศาสตร์โลกยุคใหม่”

ในการประชุมฮุสตัน (Houston Summit) ที่สหรัฐอเมริกาในปี่รุ่งขึ้นคือปี 1990 กลุ่มประเทศ G-7 ได้เพิ่มเติมข้อความที่วาระบอบประชาธิปไตยของโลกตะวันตกได้กลายเป็นปทัสฐานที่โลกยอมรับลงไปในข้อตกลงทางการเมืองและเศรษฐกิจ โดยเฉพาะในข้อตกลงทางเศรษฐกิจซึ่งประกาศหลังจากที่โลกตะวันตกได้เห็นความเปลี่ยนแปลงใน 1 ปีที่ผ่านมาของโลกตะวันออกนั้น มีการย่ำว่าประเทศโลกตะวันตกยินดีที่ได้เห็นหลาย ๆ ประเทศในโลกเฉลิมฉลองการสร้างชาติใหม่ภายใต้ระบอบประชาธิปไตย จากการที่ผู้คนในโลกได้หันมาให้ความสำคัญกับ

การปกครองระบอบประชาธิปไตย การเลือกตั้งโดยเสรี และสิทธิมนุษยชน พอๆ กับการตระหนักว่าหลักเกณฑ์สำคัญที่สุดทางเศรษฐกิจคือการเปิดเสรี และการแข่งขันนั้นย่อมเป็นเครื่องยืนยันว่าระบบการเมืองและเศรษฐกิจที่โลกตะวันตกได้ใช้ มาช้านาน เป็นหลักเกณฑ์ที่เชื่อมโยงในการประกอบพฤติกรรมทางเศรษฐกิจของมนุษย์

เศรษฐกิจแบบเสรีเป็นค่านิยมแบบประชาธิปไตย

สิ่งสำคัญที่อยากย้ำไว้ ณ ที่นี้คือ ประเทศตะวันตกได้เน้นว่าเศรษฐกิจแบบเสรีเป็นสิ่งที่มาพร้อมกับการปกครองระบอบประชาธิปไตย และการคุ้มครองสิทธิมนุษยชน ดังนั้นสำหรับประเทศตะวันตกแล้ว ภายได้เศรษฐกิจแบบเสรี จะต้องมีความยุติธรรม โอกาสที่เท่าเทียมกันการเข้ามีส่วนร่วมและการแสดงความคิดเห็นอยู่ด้วย

เศรษฐกิจแบบเสรีไม่ได้หมายความว่าแค่มีตลาดเสรีเท่านั้น ตลาดเป็นเพียงตัวกลางที่สร้างความยุติธรรมเท่านั้น ดังนั้นตลาดเองก็ต้องยุติธรรมด้วย และเพื่อสร้างความยุติธรรมให้กับระบบตลาด จึงจำเป็นต้องปรับปรุงในหลายๆ ด้าน ในความหมายดังกล่าว การให้ความสำคัญกับการสร้างโครงสร้างพื้นฐานซึ่งรวมไปถึง การตรวจสอบควบคุมตลาด จึงเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่ง

โอกาสนี้เป็นปัจจัยสำคัญอีกประการหนึ่ง โอกาสนั้นไม่ใช่การนั่งรอให้ใคร มอบให้แต่อย่างเดียว แต่เป็นสิ่งที่ตนเองต้องรู้จักสร้างขึ้น หรือเข้าไปมีส่วนร่วมด้วย ส่วนการแสดงความคิดเห็นนั้นก็เป็นการพยายามเข้าไปมีส่วนร่วมและการสร้างโอกาสให้กับตนเองนั่นเอง

ก่อนที่จะอธิบายรายละเอียดเกี่ยวกับนโยบายอุตสาหกรรมในบทต่อไป ข้าพเจ้าอยากสรุปสั้นๆ เกี่ยวกับวิธีกำหนดนโยบายอุตสาหกรรมของกระทรวงการค้า และอุตสาหกรรมเล็กน้อย กล่าวคือ ในการกำหนดนโยบายดังกล่าว เรามักจะกำหนดวิสัยทัศน์ที่ชัดเจนล่วงหน้า วิสัยทัศน์ หมายถึงหนทางในอนาคตที่พึงปรารถนาไม่ว่าจะเป็นในด้านของอุตสาหกรรมใดอุตสาหกรรมหนึ่ง ของทั้งหมด

หรือของเศรษฐกิจประเทศโดยรวมก็ตาม เท่าที่ผ่านมาเราเชื่อกันว่า วิสัยทัศน์ที่ชัดเจนจะช่วยทำให้กลไกตลาดมีประสิทธิภาพมากขึ้น ทั้งนี้เพราะตลาดถูกมองว่าเป็นกลไกที่เชื่อถือไม่ได้ทั้งหมด อย่างไรก็ตาม ถึงแม้ว่าตลาดจะไม่ได้สมบูรณ์แบบไปทั้งหมดก็ตาม แต่หลายๆ ประเทศก็ยังไม่เชื่อว่ารัฐจะสามารถเข้าไปทำหน้าที่ควบคุมตลาดได้ แต่ก็ความจริงที่ว่ากำหนดวิสัยทัศน์ก็เป็นวิธีการแสดงความเห็นวิธีหนึ่ง ปกติแล้ว การแสดงความเห็นด้วยวิธีนี้นักหวังว่าจะสามารถสร้างอิทธิพลบางประการให้กับผู้ลงทุนในตลาด หรืออย่างน้อยก็มีการตอบสนองบางประการจากตลาดกลับมาบ้าง ปฏิกริยาถูกใช้ที่จะสะสมขึ้นเรื่อยๆ นี้จะผลักดันให้ตลาดค่อยๆ สร้างข้อดกลงใหม่ๆ ขึ้นเป็นประจำ หรืออีกนัยหนึ่ง การแสดงความคิดเห็นและการมีส่วนร่วมเป็นปัจจัยสำคัญที่ขาดไม่ได้ในระบบเศรษฐกิจแบบเสรี

ก่อนที่จะเข้าไปดูรายละเอียดด้านอื่น ข้าพเจ้านำประสบการณ์ของตนในการบรรยายพิเศษที่มหาวิทยาลัยแห่งหนึ่งมาเล่าสู่กันฟังเล็กน้อย ในการบรรยายในช่วงเดือนกันยายนปี 1998 ข้าพเจ้าได้ออกข้อสอบให้นักศึกษาบรรยายถึงความสำคัญของการแสดงความคิดเห็นในระบอบประชาธิปไตย ปรากฏว่ามีนักศึกษาบางคนตอบคำถามได้ออย่งน่าประทับใจ กล่าวคือ “สิ่งแรกที่ข้าพเจ้านึกได้ทันทีที่พูดถึงระบอบประชาธิปไตยคือการตัดสินใจด้วยเสียงข้างมาก” มันทำให้ข้าพเจ้าตระหนักได้ว่าในอดีตที่ผ่านมา การศึกษาของญี่ปุ่นไม่ค่อยได้เน้นการแสดงความคิดเห็นโดยเสียงข้างมากเท่าใดนัก

ทั้งจีนและรัสเซียต่างพากันสลัดอดีตทิ้งไป

ทั้งจีนและรัสเซียซึ่งต่างก็เคยยืนยันเสียงแข็งว่าเศรษฐกิจแบบวางแผนเหนือกว่าเศรษฐกิจแบบเสรีได้พากันเข้าแถวเรียงกันสมัครเข้าเป็นสมาชิก WTO

การเจรจาเข้าเป็นสมาชิกของทั้งสองประเทศยังคงดำเนินไปแม้กระทั่งทุกวันนี้ (ต้นปี 1999) ดังนั้น ข้าพเจ้าคงไม่สามารถยืนยันข้อเท็จจริงบางประการได้ แต่

จากการที่จีนให้คำตอบต่อประเทศสมาชิกในการเจรจาว่าจีนจะพยายามปฏิรูปทุกสิ่งทุกอย่างภายในประเทศอย่างสุดความสามารถ นับตั้งแต่การยกเลิกสิทธิพิเศษทางการค้า การลดอัตราค่าแพ่งภาษีขาเข้า การยกเลิกเพดานปริมาณนำเข้า การประกันให้มีการกำหนดมาตรฐานหรือออกประกาศนียบัตรที่ครอบคลุมได้ทุกประเภท การพิจารณาการเปิดเสรีการจำหน่ายสินค้าและบริการด้านอื่นๆ ในอนาคต ฯลฯ จะเห็นได้ว่า จีนนั้นพยายามอย่างหนักที่จะเข้าเป็นสมาชิกผู้หนึ่งของระบบเศรษฐกิจโลก

หนังสือเล่มหนึ่งชื่อ “จีนได้เปลี่ยนไปขนาดนี้แล้ว” ได้ถูกรวบรวมขึ้นมาโดยผู้ทรงคุณวุฒิชาวจีน ด้วยวัตถุประสงค์เพื่อกระตุ้นให้ชาวจีนระดับผู้บริหารตื่นตัวกับเศรษฐกิจแบบเสรีในลัทธิสังคมนิยมหนังสือเล่มเดิมใช้ชื่อว่า “เศรษฐกิจแบบเสรีในลัทธิสังคมนิยมคืออะไร”(รวบรวมโดยสถาบันสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย ศูนย์พัฒนาประเทศ แปลเป็นภาษาไทยปนโดยโคะจิม่าและเพื่อน 1994) ในบทนำของหนังสือดังกล่าว นายเจียงเจ๋อหมิน ผู้นำจีนได้กล่าวสุนทรพจน์ไว้ว่า “ประเทศที่ใช้ลัทธิทุนนิยมสามารถประสบความสำเร็จอย่างมากมาย และยังมีวิธีการต่างๆ ที่มีเหตุผลจากการนำเศรษฐกิจแบบเสรีมาใช้ สิ่งเหล่านี้ล้วนแต่เป็นผลสะท้อนจากหลักการของเศรษฐกิจแบบเสรี และยังสะท้อนให้เห็นกระบวนการการผลิตตามความชำนาญการว่าให้ผลผลิตที่ดีกว่าอีกด้วย” (สุนทรพจน์เมื่อเดือนกันยายน ปี 1993)

และหลังจากที่รัสเซียถือกำเนิดขึ้นใหม่ได้ไม่นานนัก ศาสตราจารย์ในมหาวิทยาลัยฮาร์วาร์ด นายเจฟฟรีย์ ซัดส์ (Jeffrey Sachs) สหายคนหนึ่งของข้าพเจ้าได้รับเชิญไปเป็นที่ปรึกษาให้กับรัสเซีย เขาได้แนะนำรัสเซียให้เปลี่ยนระบบเศรษฐกิจจากภายใต้ระบบสังคมนิยมมาเป็นแบบอเมริกันทั้งหมด ถึงแม้ว่ารัสเซียจะถูกท้วงติงในการเจรจาเข้าเป็นสมาชิก WTO ในเรื่องที่ขาดความโปร่งใสในระบบและการบริหารระบบซึ่งถือเป็นกฎเกณฑ์หลักๆ ก็ตาม แต่การเจรจาก็เริ่มต้นจากจุดที่ว่าจากนี้ไปรัสเซียจะนำเอากฎของ WTO ที่ถือเอาตลาดเปิดเป็นเกณฑ์มาเป็นแม่แบบในการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจ เป็นความจริงที่ว่ารัสเซียยังคงอยู่ในภวังค์ของความยุ่งเหยิงทางเศรษฐกิจ ทำให้การเจรจาคอนข้างเป็นไปอย่างล่าช้า

แต่ก็ได้คืบหน้าจากข้อตกลงทั่วไปไปสู่การเจรจาปลีกย่อย เช่นในเรื่องของกำแพงภาษี ฯลฯ ผู้เกี่ยวข้องกับการเจรจาบางรายถึงกับเอ่ยปากว่ารัสเซียเป็นคู่เจรจาที่ไม่ยากเย็นอะไร เพราะรัสเซียอยู่ในสภาพที่ทิ้งระบบเก่าๆ ไปทั้งหมด และพร้อมที่จะรับอะไรใหม่ๆ ทุกเมื่อ อย่างไรก็ตาม จากการที่รัสเซียต้องตกอยู่ในภาวะแห่งความยุ่งเหยิงทางเศรษฐกิจเช่นทุกวันนี้ ทำให้คำแนะนำข้างต้นของศาสตราจารย์ ชดส์ ไม่ได้รับการยอมรับเท่าใดนัก ความสัมพันธ์ระหว่างแนวทางการปฏิรูปและระยะเวลาในการลงมือปฏิรูปมักเป็นปัญหาที่ต้องขบคิดเสมอ การเจรจาจะบรรลุได้ก็ต่อเมื่อมีการเปลี่ยนแปลงอย่างเป็นรูปธรรมเกิดขึ้นจริง เมื่อเทียบกับการเจรจากับจีนแล้ว ดูเหมือนว่าในการเจรจากับรัสเซีย ประธานาธิบดีคลินตันได้หยิบปัจจัยทางการเมืองเข้ามาพิจารณาด้วย จนถึงกับประกาศกับประธานาธิบดีเฮอร์ซิงว่าอเมริกาจะสนับสนุนรัสเซียเข้าเป็นสมาชิก WTO อย่างไรก็ตาม การเจรจาที่ได้คืบหน้าไปในรายละเอียดปลีกย่อยเช่นนั้นนับเป็นนิมิตที่ดีประการหนึ่ง

เวทีการประชุมปัญหาความมั่นคงของโลกก็กลายเป็นเวทีแข่งขันทางเศรษฐกิจ

หลังสงครามเย็นสิ้นสุดลง ข้อตกลงห้ามขายหรือถ่ายทอดเทคโนโลยีระดับสูงให้กับประเทศคอมมิวนิสต์ หรือ โคคอม (COCOM-Coordinating Committee) ก็ได้รับการแก้ไขใหม่เป็นระเบียบข้อบังคับในการถ่ายทอดเทคโนโลยี หรือ นิวฟอรัม (New Forum) ในข้อตกลง COCOM ได้มีบทบัญญัติห้ามวิสาหกิจในประเทศตะวันตกขายเครื่องจักรที่ใช้เทคโนโลยีระดับสูง อาวุธและเครื่องมือที่เกี่ยวข้องกับปรมาณูให้กับประเทศคอมมิวนิสต์อย่างเด็ดขาด บทบัญญัติดังกล่าวสืบเนื่องมาจากคดีบริษัทเครื่องจักรโดชิบาแอบขายสินค้าดังกล่าวในปี 1987 การปรับปรุงข้อตกลง COCOM เริ่มจากการที่ฮังการีและโปแลนด์สองประเทศในยุโรปตะวันออกแสดงท่าทีตอบรับการเคลื่อนไหวเรียกร้องให้มีการปกครองแบบประชาธิปไตยในเดือน

ตุลาคมปี 1989 หลังจากนั้นมา ประเทศสมาชิก COCOM ก็ได้พบปะกันหลายต่อหลายครั้ง และได้ตกลงกันอย่างไม่เป็นทางการว่าในบทบัญญัติขององค์กรใหม่ หรือนิวฟอรัมที่จะจัดตั้งขึ้น จะไม่ห้ามการขายสินค้าเหล่านั้นเพียงแค่ว่าประเทศคู่ค้าเป็นประเทศคอมมิวนิสต์เท่านั้น แต่จะพิจารณาก่อนว่าประเทศนั้นเป็นประเทศที่อาจมีอันตรายทางด้านความมั่นคงหรือไม่ ถ้ามีจึงจะนำกฎข้อบังคับออกมาใช้ และนอกเหนือไปกว่านั้น ประเทศสมาชิกนิวฟอรัมยังมีสิทธิที่จะแลกเปลี่ยนเทคโนโลยีแก่กันได้ในกรณีที่ทั้งสองฝ่ายทำความตกลงกันล่วงหน้า จะเห็นได้ว่าในสมัยของนิวฟอรัมนี้ แต่ละประเทศจะเน้นเรื่องของ “ความมั่นคง” ก่อนว่าควรรับประเทศไหนเป็นสมาชิก ตามมาด้วยการพิจารณาว่าควรใช้กฎข้อบังคับกับเทคโนโลยีใดและต่อประเทศไหนที่คิดว่าจะอันตราย

ในสมัย COCOM อเมริกาได้หยิบเอาความรู้สึกร่วมของประเทศสมาชิกในด้านการรักษาความมั่นคงมาเป็นสื่อในการบังคับห้ามขายเทคโนโลยีระดับสูงให้กับประเทศคอมมิวนิสต์ แต่ในสมัยนิวฟอรัมนี้ ดูเหมือนว่าการแข่งขันทางเศรษฐกิจจะเป็นกฎเกณฑ์หลักมากกว่า การเลือกประเทศสมาชิกนั้นขึ้นอยู่กับแต่ละประเทศว่าจะต้องการถ่ายทอดเทคโนโลยีให้กับประเทศใด ดังนั้นจึงเป็นเรื่องค่อนข้างเข้าใจได้อย่างง่ายดายว่าอเมริกาได้เลือกประเทศลาตินอเมริกาต่างๆ ส่วนยุโรปเลือกยุโรปตะวันออก ในขณะที่ญี่ปุ่นเลือกประเทศในอุษาคเนย์เป็นประเทศคู่ค้าหรือถ่ายทอดเทคโนโลยีของตน แม้แต่ในการกำหนดมาตรฐานเทคโนโลยีที่ห้ามส่งออกก็ตาม แต่ละประเทศก็พยายามยกเอามาตรฐานเทคโนโลยีของตนขึ้นมาเป็นเกณฑ์ กล่าวคือพยายามที่จะบีบไม่ให้มีการถ่ายทอดเทคโนโลยีไปให้ประเทศคู่แข่งของตนพร้อมๆ กับพยายามที่จะใช้เทคโนโลยีที่ตนมีอยู่ให้เต็มที่นั่นเอง

หรืออีกนัยหนึ่ง หมายความว่าจากอดีตที่โลกเคยหวาดระแวงกับการรักษาความมั่นคงทางทหารในสมัยสงครามเย็น ได้เปลี่ยนมาเป็นการให้ความสำคัญกับการแข่งขันทางเศรษฐกิจ แม้แต่ในด้านของการรักษาความมั่นคงก็ตาม

ภายใต้กรอบข้างต้น ประเทศสมาชิกแต่ละประเทศจะพยายามอธิบาย

เหตุผลว่าประเทศคู่ค้าหรือรับถ่ายทอดเทคโนโลยีของตนไม่มีอันตรายอย่างไร ในขณะเดียวกันก็ต้องพยายามรวบรวมข้อมูลมาโต้แย้งประเทศอื่นว่าคู่ค้าของประเทศนั้นๆ มีปัญหาตรงไหน กล่าวคือ ต้องพยายามนำข้อมูลที่ตนมีมาวิเคราะห์ และแยกแยะให้ประเทศสมาชิกอื่นได้รับรู้ หรืออีกนัยหนึ่ง การตีความการรักษาความมั่นคงเป็นหน้าที่และขึ้นอยู่กับอำนาจอธิปไตยของแต่ละประเทศ

ลองหยิบเอาเอกลักษณ์ของประเทศสมาชิกต่างๆ มาวิเคราะห์ดูบ้าง เกี่ยวกับการกำหนดมาตรฐานร่วมในเรื่องของเทคโนโลยีที่ห้ามถ่ายทอดนั้น ญี่ปุ่นเสนอให้มีการกำหนดรายละเอียดให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ กล่าวคือ ญี่ปุ่นต้องการให้อำนาจในการวินิจฉัยของแต่ละประเทศมีน้อยที่สุดเท่าที่จะทำได้ ยุโรปนั้นต้องการให้กำหนดมาตรฐานอย่างกว้างๆ เพื่อมอบอำนาจในการตัดสินใจให้แต่ละประเทศพิจารณาเอง ส่วนอเมริกานั้นต้องการล้อมกรอบยุโรปไว้ จึงเสนอให้มีการวางมาตรฐานอย่างละเอียด ไม่ให้แต่ละประเทศมีโอกาสดัดสินใจตามอำเภอใจตน อังกฤษและฝรั่งเศสนั้นเป็นสองประเทศจากยุโรปที่พยายามจะให้มีการกำหนดมาตรฐานอย่างกว้างๆ เพื่อที่จะได้กำหนดระเบียบตามที่ตนต้องการได้ ส่วนเนเธอร์แลนด์นั้นสนับสนุนความคิดของญี่ปุ่น เพราะเกรงเรื่องความมั่นคงและพร้อมกันนั้นยังต้องการรักษาผลประโยชน์ของประเทศตนอีกด้วย

สงครามเย็นยังเป็นจุดเริ่มต้นของการแข่งขันในด้านการเงินระหว่างประเทศ

เมื่อหันไปดูทางด้านการเงินระหว่างประเทศบ้างก็จะพบว่า เงินทุนระยะสั้นจากต่างประเทศได้เข้าไปสั่นคลอนเศรษฐกิจของโลกแล้ว ถึงแม้จะมีความแตกต่างกันในเรื่องของโครงสร้างทางเศรษฐกิจในไทย เกาหลี และอินโดนีเซียบ้างก็ตาม แต่ทั้งสามประเทศต่างก็ต้องเผชิญกับวิกฤตการณ์การเงินในเวลาใกล้เคียงกัน ด้วยสาเหตุโดยตรงจากการที่นักลงทุนต่างประเทศพากันถอนหรือโยกย้ายเงินทุนข้ามชาติ

ระยะสั้นของคนกลับไป

การโยกย้ายเงินทุนข้ามชาติไม่ได้เริ่มขึ้นเมื่อปีสองปีมานี้แต่อย่างใด นายอามาโนะ ทะคุม่า เพื่อนรักคนหนึ่งของข้าพเจ้าสมัยไปศึกษาต่อที่อเมริกา (อดีตที่ปรึกษา SAMA : Saudi Arabian Monetary Agency ก่อนหน้านายอามาโนะ นายเดวิด มัลฟอร์ด (David Mulford) รัฐมนตรีช่วยกระทรวงการคลังสมัยรัฐบาลอดีตรัฐมนตรีต่างประเทศ รับผิดชอบ) เล่าให้ฟังว่า เขาทำหน้าที่เป็นดีลเลอร์นั่งห้องคอมพิวเตอร์มาตั้งแต่ราวๆ ทศวรรษ 1970 จนถึงทุกวันนี้ ถึงแม้ว่าในสมัยนั้นจำนวนเงินที่โยกย้ายไปมาข้ามประเทศจะไม่มากเท่าในปัจจุบันก็ตาม หรือหมายความว่า เทคโนโลยีในการโยกย้ายเงินทุนข้ามชาตินั้นได้ถูกพัฒนามาตั้งแต่สมัยนั้นแล้ว เพียงแต่ว่าเงื่อนไขด้านอื่นๆ ยังไม่อำนวยเท่านั้นเอง

หลังย่างเข้าทศวรรษ 1990 เป็นต้นมา จำนวนเงินทุนข้ามชาติระยะสั้นเริ่มเพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆ ยกตัวอย่างเช่น รายงานของ BIS (Bank of International Settlements) ปี 1998 พบว่าจำนวนเงินทั้งหมดจากการซื้อขายหลักทรัพย์ข้ามชาติของอเมริกาหลังปี 1992 เป็นต้นมาเพิ่มขึ้นเท่ากับกว่าร้อยละ 100 เมื่อเทียบกับ GDP และได้เพิ่มขึ้นสูงกว่าร้อยละ 200 ในปี 1997 และจากสถิติของ IMF พบว่าในปี 1991 เงินทุนข้ามชาติจากนักลงทุนเอกชนได้ไหลทะลักเข้าไปในตลาดใหม่ๆ (emerging market) ถึง 1 แสน 4 หมื่นล้านดอลลาร์ มากกว่าปีก่อนหน้านั้นถึง 3 เท่าตัว และสูงถึง 2 แสน 3 หมื่น 5 พันล้านดอลลาร์ในปี 1996 อย่างไรก็ตาม ในจำนวนเงินทุนต่างชาติข้างต้น ถึงแม้เงินลงทุนด้านหลักทรัพย์จะเพิ่มขึ้นมากหลังปี 1991 ก็ตาม แต่ก็ขึ้นๆ ลงๆ ตลอดเวลา ปัจจัยที่ทำให้เงินทุนต่างชาติเคลื่อนย้ายข้ามประเทศไปมาได้เช่นนี้ก็เนื่องมาจากสภาพแวดล้อมทางการเมืองระหว่างประเทศเริ่มมั่นคงปลอดภัยขึ้น กล่าวคือ หากมีการเคลื่อนย้ายเงินทุนข้ามชาติจนทำให้วิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจเช่นที่ผ่านมานี้เกิดในสมัยสงครามเย็นแล้วแน่นอนย่อมเป็นโอกาสให้ประเทศซึ่งโลกตะวันตกออกหิบบรรบบเศรษฐกิจของโลกตะวันตกไปโจมตีได้ว่าบกพร่อง และอาจทำให้เกิดกระแสผลักดันจากลัทธิคอมมิวนิสต์

หรือสังคมนิยมในบางประเทศก็ได้ และจากการที่ข้อควรระวังในการโยกย้ายเงินทุนข้ามชาติลดน้อยลงเช่นทุกวันนี้เอง ที่ยิ่งทำให้แต่ละประเทศควรใช้วิสัยทัศน์ระหว่างประเทศในการตัดสินใจมากขึ้น ในทางกลับกัน เมื่อตระหนักถึงความจริงที่ว่าเงินทุนข้ามชาติที่ไหลเวียนอยู่ทั่วโลกขณะนี้ เป็นเงินทุนของนักลงทุนหรือสถาบันการเงินในสหรัฐอเมริกาเป็นส่วนใหญ่แล้ว ก็อาจบอกได้ว่าในสมัยสงครามเย็น อเมริกามีขีดจำกัดในการโยกย้ายเงินทุนข้ามชาติที่มองไม่เห็นสัมผัสไม่ได้มากกว่าประเทศอื่นๆ

เกี่ยวกับจุดนี้ ทำให้ข้าพเจ้าอดนึกถึงเหตุการณ์ในวิกฤตการณ์การเงินของประเทศเม็กซิโกและประเทศอื่นในลาตินอเมริกาไม่ได้ จะเห็นได้ว่าในครั้งนั้นอเมริกาพยายามอย่างหนักเพื่อที่จะช่วยกู้สถานการณ์ เช่นด้วยการเป็นตัวตั้งตัวตีเจรจาให้ธนาคารญี่ปุ่นและยุโรปยอมลดหนี้ให้กับประเทศเหล่านั้น เป็นต้น ทั้งนี้ก็เพราะว่าการรักษาความมั่นคงทางเศรษฐกิจเป็นส่วนหนึ่งของนโยบายหลักของอเมริกาในสมัยสงครามเย็นนั่นเอง ในทางตรงกันข้าม เมื่อเปรียบเทียบกับภาพของอเมริกาในทุกวันนี้แล้ว จะเห็นได้ว่าสิ่งที่อเมริกาให้ความสนใจมากที่สุดคือการสนับสนุนให้ประเทศยุโรปตะวันออก ประเทศต่างๆ ในเครือสหภาพโซเวียตแก่นำระบบเศรษฐกิจแบบเสรีมาใช้ ทั้งนี้เพื่อที่อเมริกาจะได้เทเงินทุนของตนเข้าไปขยายกิจกรรมทางเศรษฐกิจได้ และสำหรับประเทศต่างๆ ในอุซเบกิสถานนั้น อเมริกาได้ให้ความสนใจกับการเปิดเสรีของสถาบันการเงินอย่างมาก ทั้งนี้เพื่อที่อเมริกาเองจะได้เข้าไปลงทุนได้อย่างง่ายดาย ข้าพเจ้าไม่อาจยืนยันได้ว่าสิ่งเหล่านี้ถูกกำหนดเป็นลายลักษณ์อักษรในนโยบายของสหรัฐอเมริกาหรือไม่ เนื่องจากข้าพเจ้าไม่ใช่ผู้เชี่ยวชาญทางด้านนี้แต่อย่างใด แต่อย่างน้อยก็สามารถสรุปได้ว่าการที่อเมริกามีท่าทีเช่นนี้ ย่อมแสดงว่าอเมริกาได้พิจารณาแล้วว่าเป็นการกระทำที่ก่อประโยชน์ให้กับทุกๆ ฝ่าย ไม่ว่าจะเป็นนักค้าเงินทุนในวอลล์สตรีท วิศวกรระหว่างประเทศของอเมริกัน สำนักงานกฎหมายอเมริกัน และท้ายสุดคือผลประโยชน์ต่อประเทศชาติซึ่งครอบคลุมไปถึงด้านการรักษาความมั่นคงปลอดภัยด้วย

อย่างไรก็ตาม เงินทุนข้ามชาติที่ไหลเวียนไปในประเทศต่างๆ ทั่วโลกนั้นจะถูกโยกย้ายอย่างรวดเร็วในพริบตาเดียวทันทีที่นักลงทุนวิเคราะห์ว่ามีกำไร ประหนึ่งดั่งน้ำที่ไหลเทจากที่สูงไปสู่ที่ต่ำกว่า เงินทุนต่างชาตินั้นโดยธรรมชาติแล้วเป็นเงินทุนที่คอยจ้องหาโอกาสว่ามีระดับน้ำที่ไหนที่ต่ำกว่าอยู่ตลอดเวลา และนั่นย่อมหมายความว่าเศรษฐกิจระหว่างประเทศตกอยู่ในสภาพที่ขาดความมั่นคงอย่างมากทีเดียว หลังวิกฤตการณ์เศรษฐกิจในเอเชียเมื่อปี 1997 เป็นต้นมา ปัญหาหลักประการหนึ่งของโลกอยู่ที่ว่าจะทำอย่างไรจึงจะสร้างเสถียรภาพทางเศรษฐกิจได้ การที่ผู้คนในแต่ละขอบโลกสามารถสร้างความเป็นหนึ่งเดียวกันในด้านค่านิยมเป็นผลให้เกิดเสถียรภาพทางการเมืองขึ้นมาได้ แต่ในทางตรงกันข้ามกลับต้องมาเผชิญกับการขาดเสถียรภาพทางเศรษฐกิจเสมือนกับว่าเข็มทิศทางการพัฒนาได้เบี่ยงเบนไปมาอย่างรุนแรงระหว่างการเติบโตอย่างรวดเร็วกับการชะงักงันทางเศรษฐกิจเช่นทุกวันนี้ นับเป็นประวัติศาสตร์อีกหน้าหนึ่งที่จะต้องจดจำไปอีกนาน ภาวะเงินฝืด (deflation) หลังสงครามเย็นได้เป็นต้นเหตุให้ทิศทางของเงินทุนเปลี่ยนแปลงไป

ในช่วงก่อนและหลังทศวรรษ 1980 งานราชการหลักๆ ทางด้านการต่อรองการค้าในประเทศส่วนใหญ่จะเป็นเรื่องของการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นระหว่างลูกค้ากับบริษัทพ่อค้าคนกลาง หรือการกำหนดแนวทางจัดการกับพ่อค้าทองผิฉกกฎหมาย ทั้งนี้เพราะทองยังไม่ใช้สินค้าที่สามารถซื้อขายในตลาดได้ ตรงกันข้ามกับอังกฤษในขณะนั้น ที่ตลาดสินค้าต่างๆ ทองและโลหะได้ถูกจัดเป็นตลาดลงทุนที่เกี่ยวข้องกับตลาดหุ้นและธนาคารแล้ว แต่ปรากฏว่าหลังสงครามเย็นสิ้นสุดลง ตลาดสินค้าและโลหะทั่วโลกต้องเผชิญกับสภาพราคาซื้อขายตกต่ำลงอย่างต่อเนื่อง ทั้งนี้เพราะความไม่สมดุลกันระหว่างอุปสงค์กับอุปทาน ราคาซื้อขายสินค้าต่างๆ ทั่วโลกในปัจจุบันนี้ลดลงต่ำกว่าในช่วง 10 ปีระหว่างวิกฤตการณ์น้ำมันปี 1997 ถึงในปีที่สงครามเย็นสิ้นสุดลงอย่างมากทีเดียว ยิ่งน้ำมันและทองด้วยแล้ว อัตราการลดราคาลงยิ่งสูงขึ้น หรือหมายความว่าหลังสงครามเย็น ภาวะเงินฝืดได้ทวีความ

รุนแรงขึ้น ส่งผลให้นักลงทุนมีข้อจำกัดในการลงทุนเพิ่มมากขึ้นนั่นเอง และจุดนี้เองที่กระตุ้นให้นักลงทุนหันไปเทเงินกับตลาดใหม่ๆ ในเอเชีย ซึ่งถูกมองว่าจะเติบโตขึ้นเรื่อยๆ การลงทุนดังกล่าวเป็นทั้งในรูปการลงทุนโดยตรงและการลงทุนผ่านการซื้อขายหลักทรัพย์

จากสถิติของ IMF พบว่า ในปี 1991 มีเงินเข้าไปลงทุนโดยตรงในเอเชียถึง 1 หมื่น 5 พันล้านดอลลาร์ เงินลงทุนกับหลักทรัพย์ 3 พันล้านดอลลาร์ ในปี 1993 เพิ่มขึ้นเป็นอย่างละ 3 หมื่น 5 พันล้านดอลลาร์ และ 2 หมื่น 4 พันล้านดอลลาร์ ตามลำดับ ในปี 1996 คิดเป็นอย่างละ 5 หมื่น 8 พันล้านดอลลาร์ และ 2 หมื่นล้าน นอกจากนั้น หลังทศวรรษ 1990 เป็นต้นมา ผลจากการพัฒนาเทคโนโลยีทางข้อมูลข่าวสาร ทำให้สินค้าตัวใหม่ที่เรียกรวมๆ กันว่า derivative ออกมาป้อนตลาดตอบสนองบรรดานักลงทุนที่ขาดโอกาสในการลงทุนมานาน สินค้าตัวนี้เป็นสินค้าที่ถูกพัฒนาขึ้นมาในอเมริกาเป็นหลัก จากข้อมูลของ BIS พบว่าตลาดที่เกี่ยวข้องกับสินค้าตัวนี้กำลังเติบโตอย่างต่อเนื่อง กล่าวคือจากที่เคยเท่ากับ 3.5190 ล้านล้านในปี 1991 ได้เปลี่ยนมาเป็น 7.7710 ล้านล้านในปี 1993 และเท่ากับ 9.8850 ล้านล้านในปี 1996 ตามลำดับ

เงินทุนเหล่านี้จะถูกโยกย้ายไปยังตลาดที่มีความโปร่งใส มีผลกำไรและอัตราการเติบโตที่สูงกว่า ตรงกันข้ามจะหลีกเลี่ยงตลาดที่มีข้อบังคับมากมายและไม่มีเสถียรภาพ ความเปลี่ยนแปลงอย่างใดนามิคในวงการการเงินระหว่างประเทศช่วงหลายปีที่ผ่านมาได้บังคับกิจกรรมทางเศรษฐกิจด้านอื่นๆ ไปอย่างมาก ถึงแม้หลายคนอาจมีข้อครหาต่อระบบการเงินระหว่างประเทศในปัจจุบันนี้มากนัก เพียงใดก็ตาม แต่ก็ความจริงที่ว่าหลักเกณฑ์การลงทุนระหว่างประเทศข้างต้นนี้ได้ส่งผลให้โลกได้รวมกันเป็นหนึ่งเดียวแล้ว และที่สำคัญคือโลกในสมัยใหม่เป็นโลกที่ถูกอิทธิพลจากอำนาจเงินที่ไหลเทไปในที่ต่างๆ เพียงชั่วพริบตาเดียวก็อยู่รายละเอียดเกี่ยวกับจุดนี้ ข้าพเจ้าจะยกมาอธิบายในบทที่ 7 และ 8 ต่อไป

องค์การการค้าโลก (WTO) กำลังพยายามสร้างกรอบเศรษฐกิจโลก

องค์การการค้าโลก (WTO-World Trade Organization) เป็นองค์กรที่พัฒนามาจาก แกตต์ (GATT-General Agreement on Tariff and Trade) หรือข้อตกลงทั่วไปว่าด้วยภาษีศุลกากรและการค้า ซึ่งเป็นตัวตั้งตัวตีในการเจรจาสร้างระบบการค้าเสรี ลดกำแพงภาษีลงในหมู่ประเทศสมาชิก การเจรจาระหว่างประเทศที่สำคัญๆ ได้แก่การเจรจาเคนเดีรวานต์ในทศวรรษ 1960 และการเจรจาโตเกียวรวานต์ในทศวรรษ 1970

GATT เป็นข้อตกลงที่ยึดแนวทางของระบบเบรตตัน วูดส์ (Bretton Woods) อันเป็นระบบเศรษฐกิจที่ประเทศตะวันตกใช้เป็นกรอบมาตั้งแต่หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ถือกำเนิดจากการที่ประเทศตะวันตกพากันวิตกว่าเศรษฐกิจแบบบล็อกและแบบอนุรักษนิยมจะพาสังคมโลกไปสู่สภาพสงครามเหมือนในเหตุการณ์สงครามโลกที่ผ่านมาอีก กำเนิดของ WTO ถือเป็นผลสำเร็จจากการประชุมรอบอุรุกวัย (Uruguay Round) ครั้งสุดท้ายของ GATT ในปี 1994 กรอบอำนาจของ WTO ครอบคลุมได้กว้างกว่าของ GATT มาก ไม่ว่าจะเป็นเรื่องระเบียบการค้าสินค้าทั่วไป การบัญชีอัตราแลกเปลี่ยนของข้อบังคับ ระดับการค้าแบบเสรี ฯลฯ และที่สำคัญยังมีประเทศสมาชิกครอบคลุมไปทั่วโลกด้วย

WTO มีวัตถุประสงค์หลักที่จะขยายเศรษฐกิจแบบเสรีไปทั่วโลกโดยอาศัยการค้าและอุตสาหกรรม วิธีที่จะขยายเศรษฐกิจเสรีนี้ได้คือการกำหนดระเบียบที่เป็นที่ยอมรับจากทุกประเทศขึ้นมาบังคับใช้ และพยายามหลีกเลี่ยงไม่ให้รัฐเข้ามาแทรกแซงกิจการของวิสาหกิจมากที่สุดเท่าที่จะทำได้

เพื่อให้ได้หลักของตลาดทำหน้าที่ของมันได้อย่างเต็มที่ WTO ได้นำเอาระเบียบต่างๆ ที่จำเป็นออกมาบังคับใช้ เช่นการอนุเคราะห์สิทธิบัตรทางปัญญา การอนุเคราะห์การลงทุนที่เกี่ยวข้องกับการค้า รวมไปถึงทางด้านการเงิน การให้บริการทางด้านข้อมูลข่าวสาร ฯลฯ ด้วย ในการประชุมระดับรัฐมนตรีครั้งแรกที่สิงคโปร์

ป้ายต้อนรับผู้เข้าร่วมประชุมระดับรัฐมนตรี GATT ในการประชุมรอบอุรุกวัย
ที่เมืองพุนทาเดเลสเต ประเทศอุรุกวัย เมื่อเดือนกันยายน ปี 1986

สมัยดำรงตำแหน่งหัวหน้ากองเศรษฐกิจระหว่างประเทศ
ผู้เขียนได้ประชุมร่วมกับ นายคุรานารี รัฐมนตรีต่างประเทศ
นายทามูระ รัฐมนตรีการค้าและอุตสาหกรรม และข้าราชการระดับสูงจากสองกระทรวง
ในห้องรอบประชุมที่เมืองพุนทาเดเลสเต ประเทศอุรุกวัย ในเดือนกันยายน ปี 1986

ในเดือนธันวาคม ปี 1996 ของ WTO ได้มีการยกหัวข้อใหม่ๆ ขึ้นมาพิจารณาเพื่อกำหนดระเบียบใหม่ที่จำเป็น หัวข้อเหล่านั้นได้แก่การค้ากับการลงทุน การค้ากับการแข่งขัน และการค้ากับสภาพแวดล้อม ซึ่งท้ายสุดก็ได้มีการตกลงร่วมกันสำหรับในเรื่องของการค้าเสรีนั้น ยังได้มีการตกลงกันว่าด้วยเรื่องของ ITA (Information Technology Agreement) ยินยอมให้ลดกำแพงภาษีทางด้านนี้ลง ส่วนทางด้านของการค้าบริการนั้น มีการตกลงร่วมในเรื่องของบริการทางด้านไฟฟ้า และข้อมูลข่าวสาร และบริการทางการเงิน ส่งผลให้การเปิดเสรีทางด้านเหล่านี้ดำเนินไปเร็วขึ้น แต่สำหรับการบังคับใช้กฎหมาย Anti-Dumping นั้น ยังคงเป็นหัวข้อใหญ่สำหรับ WTO จนทุกวันนี้ ทั้งนี้เนื่องมาจากการที่หลายประเทศไม่เห็นพ้องด้วย

สำหรับระเบียบการลดบทบาทของรัฐไม่ให้เข้าไปแทรกแซงกิจกรรมของวิสาหกิจนั้น มาตรการป้องกันตนเอง (safeguard) หรือมาตรการชั่วคราวเมื่อประเทศประสบปัญหา เช่น ห้ามนำเข้า ฯลฯ ก็ถูกกำหนดขึ้น ในอดีตที่ผ่านมา การลดจำนวนการส่งออกเนื่องจากประเทศคู่ค้าเรียกร้องมา การพยายามรักษาความเป็นระเบียบของตลาด การคุ้มครองอย่างราคาสินค้าส่งออก ต่างก็ถูกมองว่าเป็นวิธีการค้าที่อาจส่งผลเสียต่อกระแสธรรมชาติของการค้าเสรีได้ แต่ก็ไม่มีผู้ชี้ขาดญี่ปุ่นเองก็เคยใช้วิธีดังกล่าวให้วิสาหกิจลดปริมาณการส่งออกสู่อเมริกา ในการเจรจาการค้าทวีประเทศกับสหรัฐอเมริกาในอดีต แต่หลังจากที่ WTO ได้ตรามาตรา 11 ในมาตรการป้องกันตนเองนี้ ก็ส่งผลให้รัฐไม่มีสิทธิเข้าไปสั่งวิสาหกิจให้ลดหรือเพิ่มปริมาณการนำเข้าหรือส่งออกได้อีกต่อไป กล่าวคือการที่รัฐสั่งวิสาหกิจให้ลดปริมาณการส่งออก และไปตกลงเกี่ยวกับเรื่องนี้กับประเทศคู่ค้านั้น ถือว่าเป็นการฝ่าฝืนระเบียบของ WTO นอกเหนือไปจากนั้น การตัดสินข้อพิพาททางการค้าโลกของ WTO ยังถูกระบุชัดเจนกว่าของ GATT มาก ยกตัวอย่างเช่นในเรื่องของการทะเลาะเบาะแว้ง การตรวจสอบข้อพิพาท รวมทั้งการระงับการลงโทษโดยไม่มีการเจรจาตกลงกันล่วงหน้า หรืออีกนัยหนึ่ง WTO สามารถระงับข้อพิพาท

การค้าระหว่างประเทศได้เร็วขึ้นมาก

โลกาภิวัตน์กำลังดำเนินไปอย่างต่อเนื่อง

จากการที่ผู้คนในโลกเริ่มมีค่านิยมเป็นหนึ่งเดียวกันนี้เอง ที่ทำให้โลกเราเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว ทางด้านเศรษฐกิจนั้น จะเห็นได้ว่าโลกได้ยอมรับระบบเศรษฐกิจแบบเสรีมาเป็นกฎเกณฑ์ในการประกอบพฤติกรรมทางเศรษฐกิจของตน โลกาภิวัตน์ (globalization) กำลังดำเนินไปอย่างต่อเนื่อง คนญี่ปุ่นบางคนเข้าใจผิดว่าคำว่า globalization กับคำว่า internationalization มีความหมายเดียวกัน คำหลังนั้นมีประเทศเป็นตัวการสำคัญ ยกตัวอย่างเช่นการแลกเปลี่ยนระหว่างประเทศ แต่คำแรกนั้นมีรากศัพท์มาจากคำว่า globe, global, globality หรือโลก สำหรับผู้ที่พอเข้าใจรากศัพท์ภาษาอังกฤษที่วันนี้ได้ ก็คงเข้าใจความแตกต่างของศัพท์สองคำนี้เป็นอย่างดี แต่สำหรับคนที่นึกไม่ออกว่าคำว่า globalization นั้นครอบคลุมไปทั่วโลก ก็คงทำความเข้าใจกับสิ่งที่เกิดขึ้นบนโลกขณะนี้ไม่ได้ อย่าลืมว่าการเข้าใจความหมายที่แท้จริงของศัพท์เป็นพื้นฐานที่สำคัญไปสู่ความเข้าใจต่อความเปลี่ยนแปลงของกาลสมัยด้วย

จากการที่โลกาภิวัตน์กำลังดำเนินไปอย่างต่อเนื่องภายใต้กฎเกณฑ์ของเศรษฐกิจแบบเสรีนี้ ได้เกิดปรากฏการณ์ที่เรียกว่า พาราไดม์ ชิฟท์ (paradigm shift) นี้ คำว่า พาราไดม์ (paradigm) ก็เป็นศัพท์ที่ยังยากอีกคำหนึ่ง แม้แต่สำหรับคนที่ใช้ภาษาอังกฤษเป็นภาษาแม่เองก็ตาม เพราะเป็นศัพท์ที่เพิ่งบัญญัติขึ้นมาได้ไม่นานนัก ถ้าจะอธิบายง่ายๆ ก็หมายถึงการนำวิธีที่เหมือนๆ กันมาใช้ หรืออาจใช้คำอังกฤษที่ว่า dominant model อธิบายแทนก็ได้ สำหรับประเทศจีนซึ่งใช้ตัวคันจิเช่นเดียวกับญี่ปุ่นก็ได้บัญญัติศัพท์ใหม่ๆ เหล่านี้ขึ้นเหมือนกัน แต่ดูเหมือนว่าศัพท์ตัวหลังนี้ยังไม่มีการบัญญัติขึ้น คงใช้คำจีนที่ได้หวนบัญญัติขึ้นไปพลางๆ ก่อน

ข้าพเจ้าคิดว่าปัญหาเรื่องศัพท์ของคนญี่ปุ่นอยู่ที่การนิยามทับศัพท์ภาษาต่างชาติ ด้วยอักษรคาตากานะ ไม่แปลเป็นตัวคันจิ ทำให้คนญี่ปุ่นไม่อาจเข้าใจความหมายที่ลึกซึ้งได้ถูกต้อง เดิมที่เราเคยภาคภูมิใจในการมีอักษรคาตากานะนี้ เพราะมันสามารถใช้สะกดอะไรๆ ก็ได้ ภาษาเป็นเรื่องสำคัญที่ไม่ควรเพิกเฉย ข้าพเจ้าคิดว่าจากนี้ไปควรบัญญัติศัพท์ใหม่ๆ เป็นภาษาญี่ปุ่นที่เข้าใจได้ง่าย ไม่ควรใช้คำทับศัพท์เกร่อเช่นทุกวันนี้ ยิ่งเมื่อโลกกำลังเปลี่ยนแปลงไปเป็นหนึ่งเดียวกันเช่นนี้ ยิ่งจำเป็นต้องเข้าใจความหมายของศัพท์มากยิ่งขึ้น การทับศัพท์คำว่า global standard ด้วยอักษรคาตากานะเช่นทุกวันนี้ อาจทำให้หลายคนเข้าใจผิดได้ว่าโลกาภิวัตน์เป็นมาตรฐานที่ต่างชาติได้กำหนดไว้เรียบร้อยแล้ว ญี่ปุ่นไม่มีความจำเป็นหรือหน้าที่ที่จะเข้าไปร่วมสร้างมาตรฐานนั้นๆ แต่อย่างใด ข้าพเจ้าอยากย้ำเอาไว้ตรงนี้อะไรที่เป็นคำทับศัพท์ไม่ได้หมายความว่าไม่ทั้งหมดความที่มาหรือเนื้อหาจากต่างประเทศไปเสียทั้งหมดหรอก

หลายท่านอาจจะเถียงว่าตัวอักษรภาษาอังกฤษก็สามารถสื่อความหมายได้ แต่ต้องไม่ลืมว่าเมื่อนำอักษรเหล่านั้นมาสร้างศัพท์ใหม่แล้ว ศัพท์เหล่านั้นหาได้มีความหมายเป็นเอกเทศไม่ แต่กลับมีความหมายสัมพันธ์กับอักษรตัวอื่นด้วย ดังนั้นถ้าฟังเพียงการดึงรากศัพท์ออกมาเขียนเป็นอักษรคาตากานะย่อมไม่สามารถสื่อความหมายได้ลึกซึ้งพอ ข้าพเจ้าไม่ปฏิเสธเลยว่าภาษาอังกฤษเป็นภาษาหลักที่มนุษย์โลกใช้ติดต่อสื่อสารกัน ซึ่งในความหมายดังกล่าว ภาษาญี่ปุ่นคงเป็นเพียงภาษาถิ่นภาษาหนึ่งเท่านั้น ดังนั้นหากไม่มีการถอดภาษาอังกฤษเหล่านั้นมาเป็นภาษาถิ่นด้วยแล้ว ยิ่งจะทำให้คนญี่ปุ่นไม่สามารถตระหนักถึงความเปลี่ยนแปลงของกาลสมัยเข้าไปใหญ่ ยกตัวอย่างเช่นคำว่า “เศรษฐกิจศาสตร์” (keizai) นั้นเดิมเป็นคำศัพท์ที่ฟุคุชว่า ยูกิจิ ผู้ก่อตั้งมหาวิทยาลัยเคโอ มหาวิทยาลัยแห่งแรกของญี่ปุ่นเป็นผู้บัญญัติขึ้นจากคำว่า “keisei saimin” หรือแปลตรงตัวได้ว่า “การปกครองประเทศและการอนุเคราะห์ปากท้องประชาชน” เกี่ยวกับเรื่องภาษานี้ คนญี่ปุ่นต้องพยายามอธิบายสิ่งใหม่ๆ ที่เกิดขึ้นด้วยภาษาของตนเองให้มากกว่านี้ หรือไม่ก็ต้อง

ปราดเปรี๊ยะในภาษาดั้งเดิมของศัพท์ใหม่ๆ เหล่านั้น

ข้าพเจ้าขอเพิ่มเติมอีกสักเล็กน้อย อย่างที่ได้เกริ่นไว้ตอนต้นๆ ของหนังสือว่าภาษาญี่ปุ่นเป็นอุปสรรคอย่างหนึ่งที่ปิดกั้นคนญี่ปุ่นจากภายนอก การที่เราไม่สามารถสนทนาหรืออธิบายอะไรให้กระจ่างชัดด้วยภาษาของตนเองได้นั้น นับเป็นข้อจำกัดอย่างใหญ่หลวงประการหนึ่ง การที่ฝ่ายตรงข้ามไม่อาจเข้าใจสิ่งที่เราแสดงความคิดด้วยภาษาของเราเองโดยตรงได้ก็คล้ายๆ กัน สภาพเหล่านั้นเหมือนกับว่าถูกลดมูลค่าทางปัญญาไป ไม่ล่ำฟังแต่เพียงญี่ปุ่นเท่านั้น เกาหลีก็ใช้อักษรฮังกุกและภาษาเกาหลี เวียดนามก็ใช้อักษรโรมันกำกับแทนตัวหนังสือคันจิตั้งแต่สมัยเป็นอาณานิคมของฝรั่งเศสในคริสต์ศตวรรษที่ 19 พม่าเองก็ใช้ภาษาของตนเอง ซึ่งทั้งสามประเทศต่างก็ไม่สามารถสื่อสารกับประเทศอื่นได้เช่นเดียวกับญี่ปุ่น ข้าพเจ้าคิดว่าประเทศเหล่านี้คงมีปัญหาเช่นเดียวกับเราเหมือนกัน แต่สำหรับพม่าซึ่งเคยเป็นอาณานิคมของอังกฤษนั้น หากคิดจะใช้ภาษาอังกฤษสื่อสารจริงๆ ก็คงไม่ใช่เรื่องยากเย็นเท่าใด

เมื่อย้อนกลับไปดูอดีตที่ผ่านมาแล้ว จะพบว่ารัฐบาลของนายนาคาโซะเนะ ยาสึฮิโระเป็นรัฐบาลที่ตระหนักถึงบทบาทของญี่ปุ่นในโลก และความสำคัญของความสัมพันธ์ระหว่างประเทศมากที่สุดในการตรารัฐบาลหลังสมัยสงครามทั้งหมดก็ว่าได้ สมัยนั้นเป็นสมัยที่ทำให้เป็นสากลนิยม (internationalization) เป็นนโยบายที่ถูกย้าอย่างมาก วันเวลากว่า 15 ปีได้ผ่านพ้นไปจนกระทั่งโลกได้ก้าวเข้าสู่สมัยโลกาภิวัตน์ (globalization) แต่น่าเสียดายจริงๆ ที่คนญี่ปุ่นหลายต่อหลายคนก็ยังไม้อาจเข้าใจความแตกต่างของศัพท์สองคำนี้ได้ลึกซึ้งพอ

วิธีที่เคยใช้ในอดีตเริ่มจะไม่มีประสิทธิภาพ

อย่างที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้นว่าเมื่อสงครามเย็นสิ้นสุดลง ลัทธิโลกาภิวัตน์ซึ่งมีกฎเกณฑ์หลักตามระบบเศรษฐกิจแบบเสรีนั้นกำลังดำเนินไปอย่างต่อเนื่อง

ภายใต้การโลกาภิวัตน์นี้ ประเทศหรือวิสาหกิจใดที่พยายามออกนอกกรีนนอกรอยหลักเกณฑ์สำคัญสามประการอันได้แก่ ความโปร่งใส ความไว้วางใจ และความยุติธรรม ย่อมไม่มีโอกาสพัฒนา ปัจจัยสามประการนี้คือปัจจัยพื้นฐานของตลาดที่เป็นโลกาภิวัตน์ มาตรฐานแบบโลกาภิวัตน์ที่ว่านี้ไม่ใช่สิ่งที่มีใครมาหยิบนินให้ แต่เป็นสิ่งที่ตนเองต้องเข้าไปมีส่วนร่วมสร้างมันขึ้นมาเอง โลกาภิวัตน์ก็ไม่ได้หมายความว่าประเทศชาติจะหายสาบสูญไปแต่อย่างใด แต่ตรงกันข้าม ประเทศแต่ละประเทศจะต้องแสดงออกให้มากขึ้น เช่นเดียวกันกับประเทศ รัฐบาลก็จะไม่หายสาบสูญไปเหมือนกัน แต่จะกลายเป็นรัฐบาลขนาดเล็กที่เศรษฐกิจแบบตลาดรองรับได้ รัฐบาลขนาดเล็กไม่ได้หมายความว่าป็นรัฐบาลที่อ่อนแอแต่อย่างใด แต่หมายถึงรัฐบาลที่ทำแต่เฉพาะหน้าที่ที่จำเป็นเท่านั้น หรืออีกนัยหนึ่ง ภายใต้ลัทธิโลกาภิวัตน์ รัฐบาลจะต้องปฏิรูปตนเองใหม่อย่างสิ้นเชิง

ภายใต้การปฏิรูปในสมัยเมจิ มีการเปลี่ยนผู้บริหารประเทศใหม่หมด และหันมาติดต่อกับต่างประเทศโดยตรง ซึ่งล้าหลังเพียงการเปลี่ยนคณะผู้ปกครองทั้งหมดก็เป็นการปฏิรูปขนาดใหญ่มากแล้ว แต่รัฐบาลเมจิก็ไม่ได้หยุดยั้งเพียงเท่านั้น กลับดำเนินนโยบายต่างประเทศใหม่หมด โดยเริ่มติดต่อกับประเทศต่างๆ หลังจากเปิดประเทศมากกว่า 300 ปีเต็ม ซึ่งแน่นอนย่อมทำให้รัฐบาลอยู่ในสภาพที่ต้องรับอิทธิพลใหม่ๆ จากปัจจัยภายนอกด้วย อย่างไรก็ตาม ประเทศต่างๆ ในสมัยนั้นต่างก็มีความคิดที่แตกต่างกัน ผิดกับสมัยนี้ที่แต่ละประเทศไม่มีทางเลือกอื่น ๆ มากนัก กล่าวคือ เสรีภาพในการเลือกในทุกวันนี้มีขีดจำกัดมากกว่าในอดีต ทั้งนี้เพราะแทบทุกประเทศได้รับเอาค่านิยมภายใต้หลักการโลกาภิวัตน์มาใช้ แต่ก็ไม่ได้หมายความว่าขาดเสรีภาพไป เพียงแต่ว่าเสรีภาพนั้นมีกรอบแคบลงกว่าเดิมมาก และเพื่อรักษาไว้ซึ่งเสรีภาพนั้นๆ แต่ละประเทศจะต้องเข้าไปเป็นสมาชิกของสังคม แสดงความคิดเห็นเพื่อเกลี้ยกล่อมให้ผู้อื่นเข้าใจตน หลายท่านอาจคิดว่าโลกในสมัยใหม่นี้ช่างเป็นโลกที่อัดอัดเหลือทน แต่ในทรรศนะส่วนตัวของข้าพเจ้าแล้ว โลกาภิวัตน์ก็เป็นอะไรที่เป็นที่รวมของสามัญสำนึกของคนทั่วโลกได้มากกว่าและ

ปลอดภัยกว่า

ญี่ปุ่นเป็นสังคมที่ผู้คนหลีกเลี่ยงการแสดงออกอย่างเปิดเผยมาตั้งแต่โบราณ เพียงแค่มองหน้าหรือส่งสายตากันเล็กน้อย ผู้คนก็จะเข้าใจได้คร่าว ๆ ว่าฝ่ายตรงข้ามต้องการอะไร ข้าพเจ้าคิดว่าสังคมจีนซึ่งเป็นแม่แบบทางวัฒนธรรมของญี่ปุ่นโดยเฉพาะภาษาจะมีธรรมเนียมคล้ายๆ กัน แต่ปรากฏว่าหาใช่เช่นนั้นไม่ คนจีนมักจะพูดตรงไปตรงมาไม่ว่าจะในชีวิตประจำวันหรือในการเจรจาต่าง ๆ พวกเขาตระหนักถึงความสำคัญในการแสดงความคิดเห็น และทำได้ดีกว่าคนญี่ปุ่นมาก การที่จีนออกมาเรียกร้องแล้วครั้งเล่าในระหว่างวิกฤตการณ์เศรษฐกิจเอเชียว่า “จีนจะไม่ลดค่าเงินหยวนอย่างเด็ดขาด” นั่นก็เป็นตัวอย่างที่ชี้ให้เห็นว่าจีนนั้นให้ความสำคัญต่อการแสดงความคิดเห็นในเวทีโลกเพียงใด ถึงแม้ว่าข้าพเจ้าจะได้กล่าวไว้เมื่อสักครู่นี้ว่าค่านิยมในระบอบประชาธิปไตยของประเทศตะวันตกได้กลายมาเป็นค่านิยมที่เป็นที่ยอมรับของทั่วโลก แต่ก็ไม่ได้หมายความว่าความรวมไปทั้งหมดว่าการแสดงความคิดเห็นอย่างตรงไปตรงมาจะเป็นทุนนิยมแบบอเมริกัน หรือ ทุนนิยมแบบอังกฤษ ไปเสียทั้งหมด

นอกจากนั้น ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐบาลกับวิสาหกิจก็เป็นอีกสิ่งหนึ่งที่ต้องปฏิรูปใหม่ ตั้งแต่ญี่ปุ่นเริ่มปรับปรุงประเทศให้ทันสมัยในสมัยเมจิจนกระทั่งสงครามโลกครั้งที่ 2 สิ้นสุดลงในปี 1945 ญี่ปุ่นได้ยึดนโยบายสร้างประเทศให้แข็งแกร่งมาโดยตลอดโดยเฉพาะในด้านกำลังทหาร ภายใต้นโยบายดังกล่าว รัฐบาลได้นำลัทธิชาตินิยมมาเป็นเครื่องมือสำคัญในการปกครองอย่างเด็ดขาด และแม้แต่ในสมัยฟื้นฟูประเทศหลังสงครามก็ตาม รัฐบาลยังคงมีบทบาทสูงในการวางนโยบายและนำนโยบายนั้นไปปฏิบัติ หลังจากนั้น กระทรวงทบวงกรมแทบทั้งหมดรวมทั้งกระทรวงการค้าและอุตสาหกรรมได้เปลี่ยนมาใช้นโยบายเปิดเสรี หลีกเลี่ยงการเข้าไปแทรกแซงการตัดสินใจของวิสาหกิจโดยตรง หันมาใช้วิธีโน้มน้าววิสาหกิจผ่านการประกาศวิสัยทัศน์แทน ทั้งนี้เพราะรัฐเชื่อว่าตลาดเป็นสิ่งที่เชื่อถือไม่ได้ทั้งหมด ดังนั้นการเสนอภาพรวมอย่างกว้างๆ จึงเป็นสิ่งจำเป็น จะเห็นได้ว่าใน

ญี่ปุ่นนั้น รัฐบาลยังคงมีบทบาทค่อนข้างมากทีเดียว แม้สงครามจะสิ้นสุดลงไปนานแล้วก็ตาม วิสาหกิจยังคงคอยเหลียวซ้ายแลขวาดูท่าทีของรัฐบาลอยู่เหมือนเดิม

และสำหรับวิสาหกิจเอง ผู้บริหารในสมัยฟื้นฟูประเทศจำนวนมากมีความคิดว่าตนเองมีหน้าที่ช่วยปฏิรูปประเทศ และหลายคนยังเปี่ยมไปด้วยจิตใจที่รักชาติบ้านเมือง ด้วยเหตุนี้เองที่โครงสร้างเศรษฐกิจของญี่ปุ่นจึงออกมาในรูปแบบที่รัฐบาลเป็นผู้นำ วิสาหกิจเป็นผู้ตาม แต่ในสภาพที่โลกาภิวัตน์กำลังดำเนินไปเช่นในทุกวันนี้ วิสาหกิจไม่อาจหยุดยั้งกิจกรรมของตนเพียงแค่อายในอาณาเขตเดียวกันกับตนได้อีกต่อไป แม้แต่อุตสาหกรรมรถยนต์ไครสเลอร์ ซึ่งเป็นอุตสาหกรรมหนึ่งในสามอุตสาหกรรมยักษ์ใหญ่ของอเมริกา และเป็นเสมือนหน้าตาชื่อเสียงของอเมริกาเอง ยังต้องยอมเปิดอาณาเขตตนเองให้บริษัทเดมเลอร์เบนซ์จากเยอรมันเข้ามารวมกิจการเปลี่ยนชื่อใหม่เป็นเดมเลอร์ไครสเลอร์ วิสาหกิจของญี่ปุ่นเองก็หนีไม่พ้นความเปลี่ยนแปลงที่กำลังมาเยือนอยู่ในขณะนี้ และท้ายสุดก็จำต้องรับเอาวัฒนธรรมจากวิสาหกิจต่างประเทศเข้ามาอย่างไม่ต้องสงสัย ไม่ว่ารัฐบาลจะพยายามเป็นผู้นำต่อไปหรือไม่ก็ตาม

จะเห็นได้ว่าในปัจจุบันนี้ เสียงเรียกร้องให้รัฐบาลกับวิสาหกิจในญี่ปุ่นลดระดับความสัมพันธ์ลงกำลังเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ ตรงกันข้ามกับอเมริกาที่รัฐบาลกับวิสาหกิจได้หันมากระชับความสัมพันธ์กันมากขึ้นในรูปของการเป็นหุ้นส่วน ความสัมพันธ์ที่วันนี้จะเห็นได้ชัดในด้านของการพัฒนาและถ่ายทอดเทคโนโลยีซึ่งถือเป็นกุญแจดอกสำคัญในการควบคุมอนาคตโลก แม้แต่ในการเจรจาด้านการค้า ก็จะมีพบบว่ารัฐบาลอเมริกันและตัวแทนจากวิสาหกิจมีความสัมพันธ์ที่แน่นแฟ้นมาก ช่องว่างระหว่างรัฐบาลกับการอุตสาหกรรมนั้นมีน้อยมาก และดูเหมือนว่ารัฐบาลนั้นทำหน้าที่เป็นผู้รับใช้มากกว่าเป็นผู้นำ

บทบาทของรัฐ การบริหารของวิสาหกิจ ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐและวิสาหกิจ ฯลฯ ตั้งแต่สมัยเมจิกำลังขาดประสิทธิภาพลงไปเรื่อยๆ จนต้องแก้ไขปรับปรุงใหม่ให้เหมาะสมกับสภาพปัจจุบันของโลก

หมายเหตุท้ายบท

(1) สิทธิทางการค้า

สิทธิที่จะนำเข้าหรือส่งออกสินค้าในประเทศจีนถูกระบุว่าต้องได้รับอนุญาตจากรัฐบาลจีนเสียก่อน สิทธิดังกล่าวควรมีแต่วิสาหกิจของจีนจำนวนหนึ่งเท่านั้นที่ได้รับอนุญาต โดยหลักเกณฑ์แล้ว วิสาหกิจต่างชาติไม่มีสิทธิดังกล่าว ระเบียบข้อนี้ขัดแย้งกับหลักการการค้าเสรีของ WTO อย่างสิ้นเชิง ถึงแม้ว่าจีนจะยกเลิกระเบียบข้างต้นนี้ในอนาคตให้วิสาหกิจต่างประเทศในจีนมีสิทธินำสินค้าเข้า-ออกได้ก็ตาม ตลาดที่ยังไม่มีการเปิดเสรีการขายปลีกสินค้าภายในประเทศ ก็ย่อมไม่สามารถขายสินค้าที่ตนนำเข้าได้

(2) การแยกกันผลิตสินค้าตามความชำนาญการ

หมายถึงกระบวนการการผลิตที่ตรงกันข้ามกับกระบวนการดั้งเดิม ที่มักผลิตสินค้าให้สำเร็จทุกขั้นตอนภายในโรงงานของตน กระบวนการแยกกันผลิตตามความชำนาญการ เป็นกระบวนการที่นิยมใช้ในประเทศพัฒนาแล้ว จีนในทุกวันนี้ก็เริ่มมีตัวอย่างของการผลิตเช่นนี้มากขึ้น แต่ในทางวิชาการยังไม่มีคำจำกัดความของคำดังกล่าวอย่างเป็นทางการ

บทที่ 3

อเมริกามีหลายสิ่งหลายอย่างที่ญี่ปุ่นไม่มี

อเมริกาเป็นประเทศที่เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา

คงยากที่จะปฏิเสธความจริงที่ว่าญี่ปุ่นนั้นได้เดินตามอเมริกามาโดยตลอด นับตั้งแต่หลังสงครามโลกครั้งที่สองเป็นต้นมา คนญี่ปุ่นมองอเมริกาในลักษณะต่างๆ บางคนก็มองว่าอเมริกาเป็นประเทศที่ช่วยเหลือญี่ปุ่นให้ฟื้นฟูประเทศได้หลังจากที่ต้องเสียหายอย่างยับเยินในสงคราม และด้วยบุญคุณอย่างใหญ่หลวงนี้เองที่ญี่ปุ่นควรต้องฟัง “คุณอเมริกา” บางคนก็มองอเมริกาในฐานะของประเทศในอุดมการณ์เต็มไปด้วยเสรีภาพ หลงใหลบูชาอย่างไม่รู้ตัว และบางคนก็เห็นว่าอเมริกาเป็นเพียงประเทศที่คิดและกระทำตามอำเภอใจคนเท่านั้น และด้วยสาเหตุที่ภาพพจน์ของอเมริกาในหมู่คนญี่ปุ่นแตกต่างกันเช่นนี้เอง ที่ทำให้เกิดการโต้เถียงกันอย่างเผ็ดร้อนภายในประเทศ ทุกครั้งที่ความสัมพันธ์ระหว่างสองประเทศตึงเครียด

อเมริกาเป็นประเทศที่ใหญ่มหาศาลจนยากที่จะสร้างภาพพจน์ที่เป็นหนึ่งเดียวได้ แถมยังประกอบไปด้วยปัจจัยต่างๆ กันหลายประการ ถึงแม้ว่าอเมริกาจะแสดงออกอย่างตรงไปตรงมาก็ตาม แต่ก็ไม่ได้หมายความว่าไม่มีช่องว่างระหว่างหลักการกับการปฏิบัติแต่อย่างใด และที่สำคัญที่สุดคือต้องไม่ลืมว่าอเมริกานั้นเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา

ตลอดระยะเวลาอันยาวนานของสงครามเย็นที่ผ่านมา ภาระที่ต้องคอยสนับสนุนประเทศต่างๆ ในซีกโลกตะวันตกทั้งทางด้านสิ่งของและทางด้านกำลังใจที่อเมริกาแบกรับไว้นั้นเป็นภาระที่หนักหน่วงไม่น้อยทีเดียว ในทางตรงกันข้ามงบประมาณที่รัฐบาลอเมริกันทุ่มเทให้กับการทหารนั้นก็ได้สร้างประโยชน์อย่างใหญ่หลวงต่อประเทศในการพัฒนาเทคโนโลยีที่ล้ำสมัย สำหรับอเมริกาแล้ว

การสิ้นสุดลงของสงครามเย็นนอกจากจะเป็นการปลดแอกประเทศออกจากภาระที่หนักหน่วงดังกล่าวแล้ว ยังเป็นเลี้ยวโค้งทางด้านนโยบายระหว่างประเทศที่สำคัญอีกด้วย

อเมริกาเป็นประเทศพันธมิตรที่ใหญ่ที่สุด และในขณะเดียวกันก็เป็นประเทศคู่แข่งที่สำคัญที่สุดของญี่ปุ่น เดิมทีอเมริกาถูกมองว่ามีความสัมพันธ์ระหว่างรัฐบาลกับอุตสาหกรรมที่ค่อนข้างห่างเหินกันมากเมื่อเทียบกับญี่ปุ่น และด้วยเหตุนี้เองที่รัฐบาลได้เข้ามามีบทบาทในการพัฒนาเทคโนโลยีและโครงสร้างระหว่างประเทศ เพราะเห็นว่าสองสิ่งนี้เป็นปัจจัยสำคัญในการเพิ่มความสามารถในการแข่งขันของคน การเพิ่มบทบาทของรัฐบาลดังกล่าวนี้มิใช่เกิดจากการเสนอของรัฐบาลแต่เพียงฝ่ายเดียว แต่ยังเกิดจากการเรียกร้องทั้งจากรัฐสภาและจากวงการอุตสาหกรรมในประเทศอีกด้วย

บางคนเข้าใจผิดไปว่าอเมริกาไม่มีนโยบายอุตสาหกรรมที่ชัดเจน

จากการที่อเมริกาไม่มีหน่วยงานที่กำกับดูแลการอุตสาหกรรมเช่น กระทรวงการค้าและอุตสาหกรรมญี่ปุ่น นอกจากนั้นยังไม่มีกระบวนการกำหนดนโยบายทางด้านอุตสาหกรรมที่เป็นตัวตนเลยเท่าที่ผ่านมา ทำให้อเมริกาพยายามอ้างเสมอมาว่าประเทศของตนไม่มีนโยบายอุตสาหกรรม และยังมองว่านโยบายอุตสาหกรรมเป็นตัวละครสำคัญที่ทำให้สมดุลของการแบ่งปันทรัพยากรธรรมชาติเสียไป หรืออีกนัยหนึ่งอเมริกากล่าวว่านโยบายอุตสาหกรรมเป็นเสมือน “ปฏิภูล” อย่างหนึ่ง แต่จากการสนทนาระหว่างประเทศเกี่ยวกับนโยบายอุตสาหกรรมในทศวรรษ 1980 ตัวแทนจากญี่ปุ่นได้แสดงความเห็นว่าในอเมริกาก็มีนโยบายที่คล้ายกับนโยบายอุตสาหกรรมเช่นกัน

กล่าวคือ ถึงแม้ว่าหน่วยงานในอเมริกาจะไม่ได้ถูกระบุอย่างชัดเจนว่าทำหน้าที่ส่งเสริมการอุตสาหกรรมก็ตาม แต่หน่วยงานสำคัญๆ เช่น NASA (National Aeronautics and Space Administration) หรือสำนักงานกลาโหม (DOD-

Department of Defense) ก็มีบทบาทโดยตรงต่อการพัฒนาเทคโนโลยีของประเทศ นอกจากนี้อเมริกาเองก็ยังมีระบบภาษีเฉพาะวิสาหกิจ ระบบลิขสิทธิ์ มีการจัดหาของรัฐบาล (government procurement) นโยบายกฎหมายการค้าและอุตสาหกรรมซึ่งต่างก็ทำหน้าที่เพิ่มความสามารถในการแข่งขันระหว่างประเทศให้กับวิสาหกิจอเมริกัน และช่วยให้อุตสาหกรรมเหล่านั้นสามารถปรับตัวให้ทันต่อสภาพแวดล้อมระหว่างประเทศที่เปลี่ยนแปลงไปทั้งโดยตรงและทางอ้อม สิ่งเหล่านี้ที่เรา รวมเรียกกันว่านโยบายอุตสาหกรรม

นโยบายอุตสาหกรรมของอเมริกานั้นสามารถแยกออกเป็น 2 ด้านหลักๆ ด้วยกัน ด้านแรกคือด้านเทคโนโลยีล้ำสมัย ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลให้อุตสาหกรรมของอเมริกาอยู่เหนือประเทศอื่นๆ นโยบายด้านนี้เกี่ยวข้องโดยตรงกับนโยบายแทบทุกด้าน ยกเว้นนโยบายทางด้านกฎหมายการค้า เช่นการส่งเสริมการวิจัยและพัฒนา การนำเอาเทคโนโลยีที่พัฒนาขึ้นไปใช้ประโยชน์ในทางปฏิบัติเกี่ยวกับการนำนโยบายทางด้านเทคโนโลยีล้ำสมัยนี้ไปใช้นั้น ข้าพเจ้าจะได้อธิบายรายละเอียดภายหลังอีกครั้งหนึ่ง แต่อยากที่จะกล่าวไว้สั้นๆ ว่ารัฐบาลอเมริกันได้ออกกฎหมายต่างๆ ออกมาหลายฉบับเพื่อกระตุ้นให้วิสาหกิจของตนมีประสิทธิภาพในการผลิต ช่วยปรับปรุงโครงสร้างพื้นฐาน และยังกระตุ้นให้เกิดความสามารถในการแข่งขันระหว่างประเทศโดยตรงอย่างมาก กฎหมายเหล่านั้นได้แก่ Bayh-Dole University and Small Business Patent Procedures Act 1980, Stevenson-Wydler Technology Innovation Act 1980 และโครงการของกระทรวงกลาโหม MANTECH Program : Manufacturing Technology Program 1980 จากที่กล่าวมาสั้นๆ ข้างต้นก็สามารถยืนยันได้ว่าในอเมริกามีนโยบายกระชับความสัมพันธ์ระหว่างรัฐบาลกับวิสาหกิจเช่นกัน

ส่วนนโยบายอีกด้านหนึ่งเป็นนโยบายที่มีวัตถุประสงค์หลักเพื่อพยุงวิสาหกิจอเมริกันที่ลดความสามารถในการแข่งขันลงไป หรือกำลังอยู่ในระหว่างลดจำนวนพนักงานหรือขนาดของกิจการเพื่อความอยู่รอดในอนาคต เช่นด้วยการจำกัด

ปริมาณนำเข้าสินค้า หรือการลงโทษคู่ค้าโดยการใช้กฎหมายการค้าและอุตสาหกรรม ซึ่งต่างก็เป็นวิธีการที่ผลักดันให้วิสาหกิจอเมริกันมีความสามารถในการแข่งขันสูงขึ้น อนึ่ง ในเวลานั้นยังไม่มี การนำเข้าการตอบโต้อย่างรุนแรงโดยไม่รอฟังท่าทีของประเทศคู่ค้าก่อน เช่นด้วยการนำกฎหมายการค้าและอุตสาหกรรมมาตรา 301 ฯลฯ ออกมาใช้แต่อย่างใด

ปัจจุบันนี้เป็นสมัยของการเป็นเพื่อนร่วมงานมากกว่าการที่รัฐบาลทำหน้าที่ผู้นำ

อเมริกามักจะอ้างเสมอว่านโยบายของตนทางด้านเทคโนโลยีล้ำสมัยนั้นให้ความสำคัญกับเทคโนโลยีการทหารและการพัฒนาด้านอวกาศเป็นหลัก กล่าวคือ เป็นนโยบายที่มีวัตถุประสงค์เพื่อรักษาความมั่นคงปลอดภัยและเพื่อพัฒนาอวกาศ มากกว่าเพื่อส่งเสริมการอุตสาหกรรม จุดนี้คือจุดที่แตกต่างกับนโยบายการค้าและอุตสาหกรรมของญี่ปุ่นอย่างเห็นได้ชัด แต่ต้องไม่ลืมว่าผลสำเร็จจากการพัฒนาเทคโนโลยีทางทหารและทางอวกาศข้างต้นนี้ได้สร้างผลลัพธ์แบบเกี่ยวเนื่องให้เกิดสินค้าอุตสาหกรรมที่ส่งออกไปทั่วโลกอย่างมากมายทีเดียว และด้วยสาเหตุนี้เอง ที่ทำให้วิสาหกิจของอเมริกาหลายแห่งมีพื้นฐานเบื้องต้นที่ได้เปรียบกว่าอุตสาหกรรมในประเทศอื่นๆ อย่างมาก

ยกตัวอย่างเช่นเครื่องกำเนิดไฟฟ้าที่ใช้ปฏิกิริยาจากน้ำชนิดเบา (light water reactor) ก็พัฒนามาจากการนำเทคโนโลยีเครื่องกำเนิดปฏิกิริยาปรมาณู ขนาดจิ๋วที่สร้างขึ้นสำหรับเรือดำน้ำบรรทุกอาวุธปรมาณู เซมิคอนดักเตอร์เองก็พัฒนามาจากแผ่นวงจรไฟฟ้าขนาดจิ๋วสำหรับควบคุมขีปนาวุธที่เรียกว่า ไมนิวท์แมน มิสไซด์ (minuteman missile) คอมพิวเตอร์เองก็เกิดจากการนำเอาเทคโนโลยีทางด้านเครื่องคิดเลขแบบทอสุญญากาศของกระทรวงกลาโหมจากโครงการแมนเทค (MANTECH Program) ไปสำรวจทางสถิติตามที่รัฐบาลอเมริกาได้มอบให้

มหาวิทยาลัยเพนซิลวาเนียเป็นสถาบันวิจัยแทน เครื่องจักรก่อสร้าง (NC) ก็เป็นเครื่องจักรที่โครงการแมนเทคของกระทรวงกลาโหมพัฒนามาจากเครื่องมือประกอบไบพัตเฮลิคอปเตอร์และส่วนประกอบอื่นๆ ของเครื่องบิน เครื่องบินโบอิง 747 ก็สร้างขึ้นโดยอาศัยผลสำเร็จจากเทคโนโลยีการสร้างเครื่องบินลำเลียงทางทหารขนาดยักษ์ โดยกระทรวงกลาโหมเป็นผู้อนุมัติงบประมาณให้ตั้งแต่การพัฒนาขั้นต้นไปจนถึงการทดลองเครื่องบินลำแรก บริษัทล็อกฮีทคู่แข่งของบริษัทโบอิงเองก็ได้ใช้เครื่องบินรุ่น C-5 A Galaxy ของกระทรวงกลาโหมเป็นแบบในการสร้างเครื่องบินโดยสารของตนอีกด้วย นอกจากนั้น เครื่องบินโบอิง 707 เครื่องยนต์ก็เป็นของเครื่องบินไอพ่น เครื่องไมโครเวฟก็ล้วนแต่เอาเทคโนโลยีทางการทหารมาพัฒนาทั้งนั้น แม้แต่อินเตอร์เน็ตเองก็ยังใช้งบประมาณของกระทรวงกลาโหมเป็นทุนในการพัฒนาในช่วงต้นๆ ถึงแม้จะเป็นจำนวนที่ไม่มากนักก็ตาม

ในการพัฒนาเทคโนโลยีทางการทหารหรืออวกาศนั้น จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีความรู้พื้นฐานทางอุตสาหกรรมที่สามารถตอบสนองการพัฒนาดังกล่าวได้ พื้นฐานทางอุตสาหกรรม หมายความว่าหมายถึงปัจจัยเบื้องต้นที่จำเป็นในทางอุตสาหกรรม โดยทั่วไปนั้น การวิจัยการพัฒนาเทคโนโลยีจะทำเป็นสัญญาระหว่างรัฐบาลกับเอกชน โดยรัฐบาลจะเสนอโอกาสในการลงทุนพิเศษให้บ้าง หรือจัดซื้อสินค้าจากวิสาหกิจนั้นๆ เพื่อกระตุ้นให้วิสาหกิจมีรายได้มากขึ้น และส่งผลให้วิสาหกิจสามารถลงทุนทางด้านเครื่องจักรกลของตนได้ ในช่วงต้นทศวรรษ 1980 เมื่อญี่ปุ่นและอเมริกาได้เปิดให้มีการสนทนากันถึงนโยบายอุตสาหกรรมของทั้งสองประเทศ โดยทั้งสองฝ่ายได้ได้เถียงกันถึงขอบเขตระหว่างการพัฒนาเทคโนโลยีทางการและอวกาศกับเทคโนโลยีอุตสาหกรรมนั้น ก็เป็นช่วงที่รัฐบาลอเมริกันได้เข้าไปมีส่วนอย่างมากกับการส่งเสริมอุตสาหกรรมภายในประเทศเช่นที่กล่าวมาข้างต้นแล้ว เทคโนโลยีที่ถูกพัฒนาขึ้นไม่อาจแยกประเภทว่าอันไหนเป็นเทคโนโลยีเพื่อการทหารอันไหนเพื่ออวกาศ และอันไหนเพื่อการอุตสาหกรรม งบประมาณที่ใช้ในการวิจัยเหล่านั้นส่วนใหญ่ก็มาจากกระทรวงกลาโหมหรือองค์การนาซา และเมื่อเทียบกับ

จำนวนงบประมาณของญี่ปุ่นแล้ว ก็จะเห็นความแตกต่างได้ว่าของอเมริกามากกว่าถึงหลายหลักด้วยกัน ทั้งนี้ก็เพราะว่าอเมริกาเล็งเห็นความสำคัญของการพัฒนาเทคโนโลยีอย่างมากนั่นเอง สำหรับงบประมาณทางด้านเทคโนโลยีนั้น กว่าร้อยละ 65 เป็นงบประมาณเพื่อการวิจัยเบื้องต้นและการนำไปปรับใช้ประโยชน์ อัตราดังกล่าวนี้เป็นอัตราที่สูงมาก ผลสำเร็จจากการวิจัยจะตกเป็นลิขสิทธิ์ของวิสาหกิจที่ทำการวิจัย และยังจะได้รับสิทธิพิเศษในฐานะของผู้จัดหาสินค้าให้กับรัฐบาลอีกด้วย หรืออีกนัยหนึ่ง สินค้าที่ได้จากการวิจัยมีตลาดรองรับไว้ตั้งแต่แรกแล้ว บริษัทจีอี (GE) เวสติ้งเฮาส์ (Westing House), เท็กซัส อินสตรูเมนต์ (Texas Instrument) และบริษัทอื่นๆ อีกมากมายที่เป็นเสมือนตัวแทนวิสาหกิจชื่อดังของอเมริกา ต่างก็เคยทำสัญญาวิจัยกับกระทรวงกลาโหมมาแล้วทั้งนั้น หรืออาจกล่าวได้ว่า การวิจัยของรัฐบาลอเมริกันไม่ได้จำกัดอยู่แค่การพัฒนาเทคโนโลยีขั้นต้นเท่านั้น แต่ยังคงครอบคลุมไปถึงตอนการนำมาใช้ประโยชน์อีกด้วย

ในบรรดาเทคโนโลยีที่พัฒนาขึ้นมาจากโครงการแมนเทค (MANTECH Program) นั้น กระทรวงกลาโหมยังได้ส่งเสริมให้วิสาหกิจคู่สัญญานำเอาเทคโนโลยีบางชิ้นที่สามารถนำไปใช้ร่วมกับเทคโนโลยีอื่นได้ ไปพัฒนาเพื่อประโยชน์ทางอุตสาหกรรมต่อ ภายใต้งบประมาณของกระทรวง กล่าวคือ เป็นระบบส่งเสริมให้มีการนำเอาเทคโนโลยีที่พัฒนาขึ้นมาไปใช้ประโยชน์ในการเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตของอุตสาหกรรมให้สูงขึ้นนั่นเอง และเพื่อช่วยให้ระบบดังกล่าวทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ ได้มีการจัดตั้งองค์กรกลางเชื่อมระหว่างรัฐบาลกับวงการอุตสาหกรรมขึ้น โดยใช้ชื่อว่า “คณะที่ปรึกษาเทคโนโลยีอุตสาหกรรม” หรือ เอ็มแท็ก (MTAG-Manufacturing Technology Advisory Group) นอกจากนั้นก็ยังมีองค์กรที่ใช้ชื่อว่า เทคม็อด (TECHMOD-Technology Modernization Program) ซึ่งมีวัตถุประสงค์คล้ายๆ กันอีกด้วย

กฎหมายที่เรียกว่า Bayh-Dole University and Small Business Patent Procedures Act และกฎหมาย Stevenson-Wydler Technology Innovation

Act ต่างก็ถูกตราขึ้นเมื่อปี 1980 กฎหมายฉบับแรกได้กำหนดให้สถาบันวิจัยทุกแห่งในสหรัฐอเมริกาอนุญาตให้วิสาหกิจและมหาวิทยาลัยอเมริกันทุกแห่งสามารถใช้ประโยชน์จากลิขสิทธิ์ที่รัฐบาลเป็นเจ้าของได้ ก่อนหน้านั้น วิสาหกิจของอเมริกาไม่มีสิทธิขอใช้ประโยชน์จากลิขสิทธิ์ต่างๆ ที่รัฐบาลเป็นเจ้าของ ทั้งนี้เพราะเกรงว่าเทคโนโลยีดังกล่าวจะถูกคู่แข่งขโมยไปใช้ได้เช่นกัน ด้วยเหตุนี้เองที่เทคโนโลยีที่รัฐบาลได้ลงทุนและใช้เวลาพัฒนามาเป็นเวลานานจึงไม่มีโอกาสถูกนำมาใช้ประโยชน์ในการผลิตสินค้าอุตสาหกรรมแต่อย่างใด กฎหมายฉบับนี้จึงเป็นกฎหมายที่ช่วยลดอุปสรรคต่อการนวัตกรรมทางเทคโนโลยีที่สำคัญยิ่งฉบับหนึ่ง อนึ่ง ในปี 1988 รัฐบาลญี่ปุ่นก็ได้ออก “กฎหมายส่งเสริมการนำเอาเทคโนโลยีที่มหาวิทยาลัย ฯลฯ พัฒนามาใช้ประโยชน์” หลังจากที่ได้เห็นผลสำเร็จจากกฎหมายปี 1980 ของอเมริกาเป็นตัวอย่าง ผลจากการตรากฎหมายฉบับนี้ได้ทำให้ลิขสิทธิ์ต่างๆ ที่ถูกปิดตายไม่ได้ใช้งานของมหาวิทยาลัยต่างๆ ในญี่ปุ่นได้ถูกเปิดเผยต่อสังคมมากขึ้น

กฎหมายฉบับที่สองนั้นเป็นกฎหมายเพื่อชักนำให้ให้มีการค้นหาเทคโนโลยีที่น่าเป็นประโยชน์ในสถาบันวิจัยของรัฐทั่วประเทศเพื่อถ่ายทอดให้กับวิสาหกิจต่างๆ ด้วยการตั้งที่ทำการขึ้นในสถาบันทุกแห่ง

ปี 1980 อันเป็นปีที่กฎหมายสองฉบับข้างต้นถูกตราขึ้นนั้น เป็นปีที่ญี่ปุ่นกับอเมริกาเริ่มเจรจากันในเรื่องของการค้ารถยนต์ และยังเป็นปีที่อิทธิพลทางเศรษฐกิจของญี่ปุ่นในโลกเริ่มมีมากขึ้นเรื่อยๆ ในปี 1978 หรือ 2 ปีก่อนหน้านั้น รัฐบาลนายคาร์เตอร์ได้ให้ความสนใจต่ออันวัตกรรมของการอุตสาหกรรมในประเทศอย่างมาก เขาได้เตรียมร่างกฎหมายผ่อนผันการนำลิขสิทธิ์ทางเทคโนโลยีของรัฐมาใช้ให้วิสาหกิจใช้ประโยชน์จนสำเร็จ ทั้งนี้เพราะความหวาดระแวงว่าญี่ปุ่นจะไล่ตามทันนั่นเอง จุดนี้เองคือจุดเริ่มต้นของสมัยแห่งนโยบายที่เน้นความสำคัญของลิขสิทธิ์ (Pro Patent) และเนื่องจากลิขสิทธิ์นั้นถูกมองว่าเป็นต้นทุนของการผูกขาดทางการค้านั่นเองที่ทำให้อเมริกาจำเป็นต้องแก้ไขกฎหมายห้ามการผูกขาดในเวลาต่อมา ในปี 1982 คณะกรรมการการค้าสหรัฐ (FTC-Federation Trade Commission)

ได้ประกาศแนวทางการใช้กฎหมายห้ามการผูกขาดใหม่ ก่อนหน้านั้น มีการระบุ พฤติกรรมที่ฝ่าฝืนกฎหมายห้ามการผูกขาดอยู่แล้ว แต่ในครั้งนี้ คณะกรรมาธิการ ได้เพิ่มเติมใหม่ว่าให้พิจารณาว่าเกิดผลกระทบในทางปฏิบัติอย่างไรบ้างเมื่อมีการ ฝ่าฝืนกฎหมายห้ามการผูกขาด กล่าวคือได้เปลี่ยนไปใช้วิจารณ์ฐานเป็นราย ๆ ไป (Rules of Reason) และต่อมาในปี 1984 ได้มีการออกกฎหมายอีกฉบับหนึ่งเพื่อ ลดกรอบความหมายของกฎหมายห้ามการผูกขาดให้แคบลงไปอีก อนึ่ง ในระหว่างปี 1968-1970 อันเป็นช่วงที่ข้าพเจ้าไปศึกษาต่อที่อเมริกานั้น ในคณะเศรษฐศาสตร์ ของแต่ละมหาวิทยาลัย ปัญหาการแข่งขันของวิสาหกิจ รวมทั้งเรื่องที่เกี่ยวข้องกับ กฎหมายห้ามผูกขาดเป็นหัวข้อสำคัญในวิชาการจัดองค์การการอุตสาหกรรม (Industrial Organization) สมัยนั้น จากเรื่องปลีกย่อยเหล่านี้ก็สามารถทำให้หลายท่านเห็น ความเปลี่ยนแปลงทางด้านนโยบายของอเมริกาได้เป็นอย่างดี

ในระหว่างการเดินทางเกี่ยวกับนโยบายอุตสาหกรรมระหว่างญี่ปุ่นกับอเมริกา ในปี 1983-1984 นั้น ข้าพเจ้าได้พยายามโต้แย้งว่าอเมริกาเองก็มีนโยบายส่งเสริม อุตสาหกรรมเช่นกัน และหลังจากนั้นเป็นต้นมาก็ได้เกิดความเปลี่ยนแปลงในการ เปิดเผยข้อมูลของหน่วยราชการอเมริกาอย่างชัดเจน กล่าวคือก่อนหน้าปี 1984 ไม่ว่ากลไกในการนำเทคโนโลยีที่ได้จากการพัฒนาเทคโนโลยีทางการทหารไปใช้ ประโยชน์ งบประมาณที่เกี่ยวข้อง หรือบันทึกการประชุมระหว่างเจ้าหน้าที่กระทรวง กลาโหมกับตัวแทนวิสาหกิจที่เป็นคู่สัญญา สามารถค้นหาได้จากรายงานอื่นๆ ของ รัฐบาล หรือรายงานด้านงบประมาณ แต่ปรากฏว่าหลังจากที่พวกเขาเก็บข้อมูลเหล่านี้ มายืนยันกับฝ่ายอเมริกัน การค้นหาข้อมูลประเภทนี้เป็นไปอย่างยากเย็นขึ้นมาก ข้าพเจ้าไม่อาจยืนยันได้ว่าเป็นเจตนาของรัฐบาลอเมริกันหรือเปล่า เพราะไม่มี หลักฐานอะไร และหลังจากนั้นต่อมาก็ไม่มีโอกาสได้ถามผู้ที่เกี่ยวข้องเลย อย่างไรก็ตาม ปรากฏการณ์ข้างต้นก็เป็นเรื่องยืนยันได้ว่าทั้งสองประเทศจริงจังกับการ สนทนาคั้งนั้นมากเพียงใด

นโยบายอุตสาหกรรมที่ทยอยคลอดออกมา

หลังจากนั้นเป็นต้นมา รัฐสภาอเมริกันก็ทยอยผ่านกฎหมายสำคัญๆ หลายฉบับ ที่มีเนื้อหาส่งเสริมการพัฒนาอุตสาหกรรมของประเทศ ถ้าพึงเพียงกฎหมายหลังการสนทนาระหว่างสองประเทศจบสิ้นลงก็ได้แก่กฎหมายการให้ความร่วมมือในการวิจัยของภาครัฐ (NCRA-National Cooperative Research Act ปี 1984) กฎหมายถ่ายทอดเทคโนโลยีภาครัฐ (FTTA-Federal Technology Transfer Act ปี 1986) กฎหมายครอบคลุมทางด้านการค้าและการแข่งขัน (OTCA-Omnibus Trade and Competitiveness ปี 1988) และหลังสงครามเย็นสิ้นสุดลงในปี 1989 เป็นต้นมา รัฐบาลอเมริกันก็ได้ผ่านกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับนโยบายทางด้านเทคโนโลยีฉบับแล้วฉบับเล่าด้วยความรวดเร็วดังยิ่งศรธนู ในบรรดากฎหมายเหล่านั้น มีกฎหมายสำคัญๆ หลายฉบับเช่น กฎหมายส่งเสริมการถ่ายทอดเทคโนโลยีทางการทหารไปให้วิสาหกิจ (Defense Economic Adjustment Conversion and Reinvestment Act) กฎหมายเพื่อช่วยอุตสาหกรรมขนาดเล็กและกลางพัฒนาเทคโนโลยี (Small Business Research and Development Enhancement Act)

ก่อนหน้าที่กฎหมาย NCRA จะถูกนำมาใช้ในปี 1984 วิสาหกิจไม่สามารถนำเทคโนโลยีที่ร่วมพัฒนาขึ้นกับวิสาหกิจอื่นออกมาใช้ประโยชน์ได้ ทั้งนี้เพราะถูกกฎหมายห้ามการผูกขาดควบคุมอยู่ ดังนั้นกฎหมาย NCRA จึงเข้าไปทำหน้าที่ลดกรอบการตีความหมายของการผูกขาดให้แคบลงกว่าเดิม หลังกฎหมายฉบับนี้ออกมาได้ไม่นานนัก ก็ปรากฏว่ามีวิสาหกิจจำนวนเป็นร้อยๆ รายที่จับมือกันร่วมทำการวิจัยด้านต่างๆ กฎหมาย FTTA ในปี 1986 เป็นกฎหมายที่อนุญาตให้สถาบันวิจัยรัฐบาลสามารถทำสัญญาร่วมกันวิจัยและพัฒนา (CRADA-Cooperative Research and Development Agreement) กับวิสาหกิจ มหาวิทยาลัยและหน่วยงานอาสาสมัครได้ โดยมีข้อแม้ว่าจะต้องเป็นงานวิจัยที่ให้ประโยชน์แก่ผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่าย กฎหมายฉบับนี้เป็นที่ยอมรับอย่างมากหลังถูกนำออกใช้

ในปี 1988 ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐบาลกับวิสาหกิจยิ่งใกล้ชิดมากขึ้น ทั้งนี้เนื่องจากกฎหมายที่ถูกประกาศใช้ในปีนั้นนั่นเอง ผลของกฎหมายฉบับนี้ทำให้เกิดโครงการทดลองสำคัญๆ 2 โครงการด้วยกัน โครงการแรกคือโครงการเทคโนโลยีล้ำสมัย (ATP-Advanced Technology Program) ส่งเสริมให้อุตสาหกรรมกับวิสาหกิจร่วมมือกันในรูปของคณะทำงาน เพื่อการพัฒนาเศรษฐกิจและเพื่อสร้างโอกาสในการจ้างงานในอนาคต โดยรัฐบาลได้อนุมัติงบประมาณจำนวนหนึ่ง เช่นเดียวกับอุตสาหกรรมและวิสาหกิจที่จะร่วมลงขันเงินทุนตามที่ตนเห็นว่าสมควรร่วมกันพัฒนาเทคโนโลยี หลังจากที่โครงการนี้เริ่มดำเนินการ ปรากฏว่ามีการร่วมมือกันพัฒนาเทคโนโลยีในโครงการใหญ่ที่วิสาหกิจโดยลำพังไม่สามารถทำได้ก่อนหน้านี้ อีกโครงการหนึ่งคือโครงการส่งเสริมการผลิต (MEP-Manufacturing Extension Partnership) มีวัตถุประสงค์หลักเพื่อส่งเสริมอุตสาหกรรมขนาดเล็กและกลาง ซึ่งเป็นอุตสาหกรรมสำคัญพื้นฐานของอเมริกา โครงการทั้งสองนี้เริ่มขึ้นในสมัยประธานาธิบดีบุช และขยายขอบเขตกว้างไกลขึ้นในสมัยประธานาธิบดีคลินตัน

เกี่ยวกับเรื่องของอุตสาหกรรมขนาดเล็กและกลางนี้ ข้าพเจ้าขออธิบายรายละเอียดสักเล็กน้อยเพราะปัจจุบันนี้มีผู้คนจำนวนไม่น้อยในญี่ปุ่นให้ความสนใจในนโยบายด้านนี้ของอเมริกามาก ก่อนอื่น ขอย้อนกลับไปดูในปี 1982 เมื่อกฎหมายส่งเสริมนวัตกรรมเทคโนโลยีสำหรับอุตสาหกรรมขนาดเล็กและกลาง (Small Business Innovation Development Act) ถูกตราขึ้น ส่งผลให้สถาบันวิจัยของรัฐที่ได้รับจัดสรรงบประมาณปีละกว่า 1 ร้อยล้านดอลลาร์มีหน้าที่ต้องนำงบประมาณจำนวนหนึ่งเข้าร่วมวิจัยในระบบการวิจัยนวัตกรรมธุรกิจขนาดเล็กและกลาง (SBIR-Small Business Innovation Research) นี้ และจำนวนงบประมาณดังกล่าวก็มีแนวโน้มเพิ่มขึ้นทุกๆ ปี กล่าวคือในปีแรกที่โครงการเริ่มขึ้น อัตราการจัดสรรงบประมาณในการวิจัยส่วนนี้ถูกกำหนดให้เท่ากับร้อยละ 0.2 เท่านั้น หลังจากนั้นในปี 1992 ได้เพิ่มเป็นร้อยละ 1.25 ปี 1993 และ 1994 เท่ากับร้อยละ 1.5 ปี 1995 และ 1996 เท่ากับร้อยละ 2.0 และในปี 1997 ได้เพิ่มเป็นร้อยละ 2.5

ตามลำดับ แรกเริ่มนั้น ระบบ SBIR นี้ถูกกำหนดให้สิ้นสุดในเดือนกันยายน ปี 1988 แต่ปรากฏว่าได้รับการตอบรับอย่างดีเกินคาด รัฐบาลจึงเลื่อนกำหนดระยะเวลาออกไปจนถึงเดือนกันยายนปี 2000 และยังได้เพิ่มโครงการถ่ายทอดเทคโนโลยีให้อุตสาหกรรมขนาดเล็กและกลางขั้นทดลอง (STTR-Small Business Technology Transfer Pilot Program) เข้าไปอีกหนึ่งโครงการ ส่งผลให้เกิดกฎหมายที่ชื่อว่ากฎหมายส่งเสริมนวัตกรรมเทคโนโลยีสำหรับอุตสาหกรรมขนาดเล็กและกลาง (Small Business Research and Development Enhancement Act) ขึ้นมา กฎหมายฉบับนี้ได้รับให้หน่วยงานของรัฐที่ประสงค์จะเข้าร่วมโครงการนี้สามารถได้รับจัดสรรงบประมาณสำหรับวิจัยร่วมกับอุตสาหกรรมเอกชนในอัตราหนึ่ง การวิจัยส่วนใหญ่จะถูกเสนอขึ้นจากอุตสาหกรรมขนาดเล็กและกลาง โดยหน่วยงานหรือสถาบันวิจัยภาครัฐจะทำหน้าที่ช่วยเหลือ และท้ายสุดจะนำเทคโนโลยีที่ได้รับการพัฒนาขึ้นไปผลิตสินค้าหรือก่อตั้งเป็นวิสาหกิจแบบร่วมทุน นอกเหนือจากวัตถุประสงค์เพื่อช่วยเหลืออุตสาหกรรมขนาดเล็กและกลางข้างต้นแล้ว โครงการนี้ยังมีวัตถุประสงค์เพื่อหาโอกาสในการจ้างงานให้แก่บัณฑิตวิทยาศาสตร์และวิศวกรที่มีความสามารถ แต่ต้องถูกเลิกจ้างงานหลังจากที่งบประมาณของกระทรวงกลาโหมถูกตัดลงเนื่องจากการสิ้นสุดของสงครามเย็นอีกด้วย นับเป็นความพยายามใช้บุคลากรที่มีความสามารถอย่างเต็มที่อีกทางหนึ่งไปในตัวนั่นเอง

ในปี 1998 ญี่ปุ่นได้ใช้ระบบ SBIR ของอเมริกาเป็นแม่แบบในการออกกฎหมายส่งเสริมการสร้างกิจการใหม่ๆ เริ่มต้นจากการอนุมัติโครงการส่งเสริมนวัตกรรมทางเทคโนโลยีในอุตสาหกรรมขนาดเล็กและกลางก่อน (SBIR ฉบับญี่ปุ่น)

และเกี่ยวกับการนำเทคโนโลยีทางการทหารไปใช้ประโยชน์ในการอุตสาหกรรมนั้น ได้กล่าวมาแล้วข้างต้นว่ากฎหมายที่มีชื่อว่า กฎหมายส่งเสริมการถ่ายทอดเทคโนโลยีทางการทหารไปใช้วิสาหกิจ (Defense Economic Adjustment, Conversion and Reinvestment Act) ได้มีบทบาทสำคัญในการให้โอกาสจ้างงานแก่พนักงานที่เคยทำงานในกระทรวงกลาโหม แต่ต้องถูกเลิกจ้างเพราะสถานวิจัยปิด

หรือถูกตัดงบประมาณลงหลังสงครามเย็นสิ้นสุด รวมไปถึงการให้ความช่วยเหลือต่อภูมิภาคที่ได้รับผลกระทบจากสถานการณ์ข้างต้นด้วย นอกจากนี้ก็ยังมีการทบทวนในการให้ความช่วยเหลืออุตสาหกรรมขนาดเล็กและกลาง การส่งออกสินค้าที่ใช้เทคโนโลยีระดับสูงอีกด้วย

สรุปแล้ว การถ่ายทอดเทคโนโลยีจากภาครัฐไปสู่สาหกิจและอุตสาหกรรมในอเมริกาเป็นไปอย่างรวดเร็วมาก

การพัฒนาเทคโนโลยีเป็นงานหลักที่รัฐและเอกชนได้ร่วมมือกัน

รัฐบาลประธานาธิบดีคลินตันขึ้นชื่อว่าเป็นรัฐบาลที่กระตือรือร้นต่อนโยบายพัฒนาเทคโนโลยีอย่างมาก ทั้งนี้เนื่องมาจากวัตถุประสงค์ใหญ่ ๆ 5 ประการด้วยกัน กล่าวคือ (1) สร้างสภาพแวดล้อมแก่วิสาหกิจให้สามารถพัฒนาเทคโนโลยีได้ (2) ช่วยให้เอกชนสามารถพัฒนาเทคโนโลยีด้วยตนเอง และนำเทคโนโลยีนั้นมาใช้ประโยชน์ในการผลิตสินค้า (3) รัฐบาลอเมริกันจะลงทุนเพื่อสร้างโครงสร้างพื้นฐานของโลกในศตวรรษที่ 21 (4) เพื่อประสานอุตสาหกรรมทางการทหารกับอุตสาหกรรมการค้าเข้าด้วยกัน เพื่อให้ทั้งสองฝ่ายสามารถตอบสนองความต้องการของกันและกันได้ และ (5) เพื่อรวบรวมแรงงานที่มีคุณภาพและมาตรฐานสูงที่สุดในโลก จะเห็นได้ว่าสำหรับอเมริกาแล้ว การสิ้นสุดของสงครามเย็นได้ส่งผลต่อการกำหนดนโยบายของประเทศอย่างมาก อเมริกาได้พยายามใช้ประโยชน์จากผลสำเร็จในการพัฒนาเทคโนโลยีทางการทหาร (spin-off) ในการอุตสาหกรรมการค้าอย่างเต็มที่ และคาดว่าจากนี้ไปจะมีการนำเอาเทคโนโลยีที่เอกชนพัฒนาขึ้นมากลับไปใช้ประโยชน์ทางการทหารบ้าง (spin-on) ด้วยเหตุนี้เองที่อเมริกาให้ความสำคัญกับการประสานอุตสาหกรรมทางการทหารกับการค้าเข้าด้วยกันอย่างมาก เช่นด้วยการสร้างความร่วมมือระหว่างสถาบันวิจัยภาครัฐกับวิสาหกิจอย่างที่ไดกล่าวข้างต้น เดิมที อเมริกาไม่ค่อยยอมรับเท่าไรว่าจุดนี้เป็นยุทธศาสตร์อย่างหนึ่งของตน แต่ในระยะหลัง ๆ ที่ผ่านมานี้

อเมริกาได้เริ่มพูดถึงผลลัพธ์จากหลักการ spin-off, spin-on นี้อย่างเป็นทางการแล้ว

รัฐบาลและวิสาหกิจยังร่วมมือกันอย่างใกล้ชิดแม้ในการเจรจาการค้าและอุตสาหกรรม

บ่อยครั้งมากที่พวกเราได้มีโอกาสเห็นว่ารัฐบาลอเมริกันร่วมมือกับวิสาหกิจของตนอย่างใกล้ชิดเพียงใด ข้าพเจ้าจะยกตัวอย่างเท่าที่จำได้มาประกอบการอธิบายเล็กน้อย ตัวอย่างล่าสุดคือในสมัยรัฐบาลนายฯ มิชชาว่า คิอิชิ ในเดือนมกราคม ปี 1992 ประธานาธิบดีบุชได้เดินทางมาเยือนญี่ปุ่นพร้อมกับตัวแทนจำนวนมากจากอุตสาหกรรมรถยนต์ในอเมริกา การประชุมระหว่างผู้นำทั้งสองเป็นจุดเริ่มต้นของข้อตกลงเกี่ยวกับการค้ารถยนต์ในปี 1995 ในการประชุมทุกครั้ง เจ้าหน้าที่รัฐที่รับผิดชอบเรื่องรถยนต์จะเข้านั่งโต๊ะประชุมตามปกติ แต่ที่นำแปลกใจคืออำนาจในการตัดสินใจตามลำพังของเจ้าหน้าที่เหล่านั้นมีไม่มากเท่าใด นับครั้งไม่ถ้วนที่พวกเราตัวแทนฝ่ายญี่ปุ่นต้องนั่งรอเจ้าหน้าที่เหล่านั้นเดินไปห้องข้างๆ ที่มีตัวแทนอุตสาหกรรมรถยนต์อเมริกันจับกลุ่มคุยบัญชาการอยู่ ข้าพเจ้าไม่อาจบอกได้ว่า การที่รัฐบาลอเมริกันใช้วิธีข้างต้นนั้นเพื่อใช้บรรยากาศในเวทีประชุมเป็นปัจจัยในการอธิบายโน้มน้าวให้ตัวแทนภาคอุตสาหกรรมยอมรับหรือไม่ว่างไรหรือไม่ แต่ในสายตาของฝ่ายญี่ปุ่นแล้ว เห็นได้ชัดว่าพวกเรามีอำนาจในการตัดสินใจตามลำพังสูงกว่ามาก สาเหตุอีกประการหนึ่งที่อเมริกาต้องทำเช่นนั้นก็เพราะว่าหากไม่ได้รับการยอมรับจากภาคอุตสาหกรรม ก็ย่อมหมายความว่าจะไม่ได้รับการยอมรับจากรัฐสภาด้วยนั่นเอง และดูเหมือนว่าสิ่งเหล่านั้นคือสาเหตุที่ทำให้อเมริการะมัดระวังมากในการเจรจา และบางครั้งถึงกับยกเอามาเป็นข้ออ้างในการเจรจาเลยก็มี ในบางครั้งรัฐบาลอเมริกันต้องทำหน้าที่เป็นเสมือนผู้ประสานวงการอุตสาหกรรมของประเทศเองก็มี ทั้งนี้เพราะตัวแทนจากอุตสาหกรรมประเภทเดียวกันไม่สามารถ

ตกลงกันก่อนล่วงหน้าว่าจะวางเป้าไว้ที่จุดใด ผลทำให้ตัวแทนจากรัฐบาลอเมริกาต้องแก้ปัญหาด้วยการตั้งเป้าเป็นตัวเลขคร่าว ๆ ก็มี ยกตัวอย่างเช่นในการเจรจาเกี่ยวกับการค้าเซมิคอนดักเตอร์ เป็นต้น

ในการเจรจารอบอุรุกวัยของ WTO ที่ผ่านมาก็เช่นกัน เหตุที่รัฐบาลอเมริกันพยายามให้ยกเลิกการคุ้มครองสิทธิบัตรทางปัญญา การลงทุนข้ามชาติ และการบริการด้านการเงิน ข้อมูลข่าวสาร ฯลฯ เข้ามาไว้ในหัวข้อต่อรองที่สำคัญนั้นก็เพราะว่ารัฐบาลพยายามทำตามคำเรียกร้องของภาคอุตสาหกรรมในประเทศนั่นเอง ข้อตกลงร่วมระหว่างประเทศต่าง ๆ ให้ลดกำแพงภาษีสินค้าทางเคมีลงก็เป็นข้อเสนอที่เริ่มมาจากอเมริกาเช่นกัน ทั้งนี้เพราะอุตสาหกรรมเคมีในอเมริกาเติบโตเพียงพอที่จะมีกำลังแข่งขันได้อย่างดีในตลาดโลก จึงได้ผลักดันให้รัฐบาลของตนดำเนินนโยบายดังกล่าว ก่อนหน้าที่จะมีการตกลงใน WTO อเมริกาได้เปิดการเจรจากับตัวแทนภาคอุตสาหกรรมเคมีจากยุโรปและญี่ปุ่นไปเรียบร้อยแล้ว ร่างเงาของตัวแทนภาคอุตสาหกรรมนั้นไม่ได้ปรากฏในขั้นตอนการเจรจาเท่านั้น แต่ยังปรากฏให้เห็นในขั้นตอนก่อนหน้านั้นด้วย การเจรจาระดับรัฐมนตรีเกี่ยวกับสินค้าเกษตรที่กรุงบรัสเซล เดือนธันวาคม ปี 1990 ได้ส่งผลให้การเจรจารอบอุรุกวัยต้องชะงักงันไปครั้งหนึ่ง ข้าพเจ้ายังจำได้แม่นยำว่าในครั้งนั้นมีบุคคลภายนอกที่ไม่เกี่ยวข้องกับตัวแทนภาครัฐเดินเข้าออกในห้องพักตัวแทนครั้งแล้วครั้งเล่า หากมองในอีกแง่มุมหนึ่ง ก็อาจกล่าวได้ว่าระบอบประชาธิปไตยของอเมริกาได้ก้าวไปสู่อีกระดับหนึ่งแล้วก็ได้

อีกครั้งหนึ่งในการประชุม WTO ที่สิงคโปร์ในปลายปี 1996 ประเทศสมาชิกได้ตกลงในข้อตกลงที่เรียกว่า ITA (Information Technology Agreement) ซึ่งบังคับให้ประเทศสมาชิกยกเลิกภาษีสินค้าขาเข้าที่เกี่ยวกับเทคโนโลยีทางด้านข้อมูลข่าวสารทั้งหมดลงเท่ากับศูนย์ภายในปี 2000 ข้อตกลงดังกล่าวนี้ก็เป็นข้อตกลงที่มาจากคำเรียกร้องของอุตสาหกรรมข้อมูลข่าวสารในอเมริกา ซึ่งรัฐบาลอเมริกันก็ได้ผลักดันให้ญี่ปุ่นรับข้อตกลงนี้ล่วงหน้าในรายละเอียด ก่อนที่การเจรจาข้างต้นนี้จะประสบความสำเร็จ ข้าพเจ้าจะอธิบายรายละเอียดในบทที่ 6 ต่อไป

แต่จากข้อตกลงในครั้งนี้ จะเห็นได้ว่าถึงแม้ว่าญี่ปุ่นและอเมริกาจะเป็นประเทศ คู่แข่งทางด้านเทคโนโลยีข้อมูลข่าวสารสำคัญสองประเทศของโลกก็ตาม แต่สำหรับ ระดับความตระหนักในปัญหาและการมองอนาคตแล้วต้องบอกว่าผู้บริหารของ วิชาห์กัจอเมริกาสูงกว่มาก ทันทีที่รัฐบาลอเมริกันเห็นว่าตัวแทนภาคอุตสาหกรรม ด้านนี้ของตนไม่พอใจกับผลการตกลงเท่าใด พวกเขาก็รีบเสนอให้หยิบเอาหัวข้ออื่นๆ ที่ยังตกลงกันไม่ได้ เช่นการขยายชนิดสินค้าที่รวมอยู่ในสินค้าเป้าหมาย มาตรฐาน ของเทคโนโลยีทางด้านข้อมูลข่าวสาร การยกเว้นภาษีขาเข้า และปัญหาอื่นๆ ไป เจริญต่อในการประชุม ITA ครั้งที่ 2 ต่อไป ในปลายปี 1998 ขณะที่ข้าพเจ้ากำลัง รวบรวมหนังสือเล่มนี้อยู่ การประชุม ITA ครั้งที่ 2 ก็ยังดำเนินอยู่ และคาดว่า จะไปตกลงกันได้ราวปลายปี 1999 เกี่ยวกับการตกลงให้สินค้าบางประเภทเช่น เครื่องผลิตเซอร์กิตวงจรรีพิมพ์ เครื่องถ่ายเรดาร์ระบบดิจิทัลบางส่วน ถ่านรีชาร์จอออน เป็นสินค้าปลอดภาษีนั้น คาดว่าจะสามารถตกลงกันได้เร็วๆ นี้ โดยวางกำหนด การยกเลิกภาษีไว้ที่ปี 2002

และเกี่ยวกับการเข้าเป็นสมาชิกของ WTO ของจีนนั้น ปรากฏว่าสมาคม ผู้ประกอบการอุตสาหกรรมของอเมริกา (National Association of Manufacturers) ได้ยื่นข้อเรียกร้องต่อจีนผ่านรัฐบาลตนมากมายทีเดียว ยกตัวอย่างเช่น จำกัดระยะเวลาเตรียมตัวหลังการเข้าเป็นสมาชิกของจีนให้น้อยที่สุดเท่าที่จะทำได้ ให้สิทธิอเมริกาสามารถใช้สิทธิปกป้องตัวเอง ทันทีที่มีสินค้าเข้าจากจีนเพิ่มขึ้นสูง เกินไป ทั้งนี้เพื่อป้องกันตลาดในประเทศ ให้สิทธิรัฐบาลอเมริกันใช้กฎหมายต่อต้าน การทุ่มตลาดราคา (anti-dumping) หากจีนทำการค้าที่ไม่คำนึงถึงกฎเกณฑ์ของตลาด

ตัวอย่างทำนองเดียวกันนี้ยังมีอีกนับไม่ถ้วนจนไม่สามารถหยิบมาบรรยายได้ ทั้งหมด แต่เท่าที่ยกตัวอย่างมา ก็พอจะทำให้ผู้อ่านเข้าใจได้บ้างว่าวิชาห์กัจอเมริกัน นั้นเข้าใจปัญหาที่ว่าอย่างไร กิจการของตนเองจึงจะทำกำไรได้ ซึ่งหนึ่งในวิธีการ ของพวกเขาคือการใช้ประโยชน์จากรัฐบาลอย่างเต็มที่นั่นเอง หรืออีกนัยหนึ่ง วิชาห์กัจเองก็มีบทบาทในการเข้าร่วมและแสดงความคิดเห็นด้วย

วิธีการต่อรองทางการค้าและอุตสาหกรรมได้เปลี่ยนแปลงไป

เกี่ยวกับอุตสาหกรรมที่จำเป็นต้องปรับตัวอย่างมาก เนื่องจากขาดความสามารถในการแข่งขันนั้น ในอเมริกาไม่มีนโยบายเฉพาะใดๆ ที่สนองวัตถุประสงค์ดังกล่าวเหมือนในญี่ปุ่น ทั้งนี้เนื่องมาจากหลักการทั่วไปเกี่ยวกับบทบาทของรัฐบาลในการเข้าไปเกี่ยวข้องกับวิสาหกิจเอกชนของอเมริกา แต่ก็ไม่ได้หมายความว่ารัฐบาลไม่ได้ทำอะไรเลย วิธีการช่วยเหลือของอเมริกานั้นทำได้โดยผ่านการใช้กฎหมายการค้าและอุตสาหกรรม เช่น ระเบียบการนำเข้าเพื่อประกอบให้อุตสาหกรรมภายในประเทศมีความสามารถในการแข่งขันสูงขึ้น ในช่วงแรกของทศวรรษ 1980 รัฐบาลอเมริกันได้นำกฎหมายการค้าและอุตสาหกรรม มาตรา 301 ออกมาใช้ระเบียบการนำเข้าสินค้าครั้งแล้วครั้งเล่า การแก้ปัญหาด้วยวิธีดังกล่าวก็คือการใช้สิทธิ “ปกป้องตัวเอง” นั่นเอง นอกจากนั้น รัฐบาลอเมริกันยังได้ใช้วิธีบีบให้รัฐบาลฝ่ายตรงข้ามลดการส่งสินค้าออกของประเทศตนมาในอเมริกาลงก็มี ทั้งสองวิธีนี้ล้วนแต่เป็นการบีบให้ประเทศคู่ค้ารับภาระค่าใช้จ่ายในการปรับตัวทั้งนั้น ไม่แต่เพียงเท่านั้น วิธีแก้ปัญหาสไตร์อเมริกันยังได้ผลกระทบให้กับผู้บริโภคภายในประเทศของตนอีกด้วย เพราะเมื่องัดนำเข้าสินค้า ย่อมส่งผลให้สินค้านั้นๆ มีราคาสูงขึ้น และบางครั้งยังไปผลักดันให้สินค้าที่ผลิตจากอุตสาหกรรมภายในประเทศสูงตามไปด้วยนั่นเอง ในปี 1974 อันเป็นปีที่รัฐบาลอเมริกันนำเอามาตรา 301 ออกมาใช้ นั้น ประเทศต่างๆ ได้พากันหวาดระแวงว่าจะเป็นจุดเริ่มต้นของการระงับการค้าระหว่างประเทศได้ แต่เมื่อเทียบกับกฎหมายการแข่งขันทางการค้าและอุตสาหกรรมฉบับรวมในปี 1988 แล้ว ความก้าวร้าวและการตัดสินใจที่ตั้งอยู่ตามอำเภอใจของอเมริกาฝ่ายเดียวยังมีอยู่น้อยกว่ามาก ครั้งหลังนี้ อเมริกาได้นำมาตรา 301, มาตรา Super 301 และ Special 301 ออกใช้อย่างเรียงราย แถมด้วยการใช้กฎหมายต่อต้านการทุ่มตลาดราคา เรียกเก็บภาษีเพิ่มจากสินค้าที่ถูกพิจารณาว่าตั้งราคาต่ำกว่าปกติเพื่อผูกขาดตลาดมาเป็นเครื่องมือต่อรองทางการค้า ญี่ปุ่นเองก็เคยถูกอเมริกาใช้กฎหมายดังกล่าวเล่นงานในการ

ส่งออกเหล็กแผ่นเมื่อไม่กี่ปีมานี้ ทั้งๆ ที่หลังจากนั้นได้มีการห้ามใช้การลงโทษตามลำพังแต่ฝ่ายเดียวในข้อตกลงของ WTO ก็ตาม อเมริกาก็ยังมีท่าทีที่จะรักษากฎหมายเหล่านี้ไว้อยู่จนทุกวันนี้

ในช่วงต้นทศวรรษ 1980 ยังเป็นช่วงที่ทั้งรัฐบาลกลางและรัฐบาลท้องถิ่นของอเมริกาพยายามระดมให้ประชาชนซื้อสินค้าที่ทำในอเมริกา ด้วยการออกกฎหมาย (Buy America) ระบุให้ประชาชนมีหน้าที่ซื้อสินค้าของอเมริกาก่อน ถึงแม้ว่ารัฐบาลประธานาธิบดีโรนัลด์ เรแกนจะมีท่าทีไม่เห็นด้วยกับกฎหมายดังกล่าวเท่าใดนัก แต่ในทางปฏิบัติแล้ว ก็ปรากฏว่ามีการเพิ่มจำนวนรายการสินค้าที่บังคับให้ประชาชนซื้อของอเมริกาก่อนเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ

หลังจากรัฐบาลประธานาธิบดีเรแกนเป็นต้นมา จะเห็นได้ว่าอเมริกาได้ยกเอามาตรา 301 มาเป็นเครื่องมือในการข่มขู่ประเทศคู่เจรจาอื่นๆ บ่อยครั้งขึ้นและอำนาจในการใช้มาตราดังกล่าวก็ถูกย้ายโอนจากประธานาธิบดีไปอยู่ที่กระทรวงการค้าและอุตสาหกรรม หลังจากที่ได้แก้ไขกฎหมายการค้าและอุตสาหกรรมฉบับปี 1974 ใหม่ เปลี่ยนเป็นกฎหมายการแข่งขันการค้าและอุตสาหกรรมฉบับรวมปี 1988 แทน การย้ายโอนอำนาจการใช้มาตรา 301 ดังกล่าวทำให้การลงโทษประเทศคู่ค้าทำได้ง่ายด้ายขึ้น นอกจากนั้นยังได้เพิ่มมาตรา Super 301 ขึ้นมาใหม่อีกด้วยมาตราดังกล่าวได้อนุญาตให้อเมริกามีสิทธิลงโทษประเทศใดหรือธรรมเนียมการค้าใดๆ ก็ได้ที่อเมริกาสงเกตเห็นว่าฝ่าฝืนกลไกตลาด และสามารถลงมือตรวจสอบเพื่อสั่งลงโทษภายใน 3 สัปดาห์ได้ กล่าวคือมาตรา Super 301 เป็นมาตราที่มีบทบังคับให้ทำการสำรวจตลาดได้โดยอัตโนมัติแถมยังมีเนื้อหาที่รุนแรงและก้าวร้าวกว่าเดิมอีกด้วย แรกทีเดียว กฎหมายดังกล่าวถูกระบุให้มีผลบังคับใช้เฉพาะ 2 ปี คือปี 1989 กับปี 1990 เท่านั้น แต่หลังจากนั้นได้เลื่อนเป็นปี 1997 ตามคำสั่งของประธานาธิบดี และเมื่อปลายเดือนมกราคม ปี 1999 รัฐบาลอเมริกันได้ประกาศคำสั่งประธานาธิบดีให้นำมาตรา Super 301 ออกมาบังคับใช้อีกครั้งหนึ่ง ในครั้งนี้ ขอบบังคับให้ลงมือตรวจสอบตลาดภายใน 3 สัปดาห์ได้ถูกผ่อนคลายเป็นให้เวลาเปลี่ยนเป็นให้เปิดเจรจา

กับประเทศคู่ค้าภายใน 90 วัน เกี่ยวกับรายละเอียดของการนำมาตรา Super 301 ออกมาใช้อีกครั้งหนึ่ง คงต้องจับตามองความเคลื่อนไหวต่อไป แต่ก็ไม่ต้องสงสัยเลยว่า มาตราดังกล่าวคงเป็นวิธีแก้ปัญหาค้าแบบกั๊วรั่วอย่างแน่นอน สาเหตุที่รัฐบาลอเมริกันยกมาตรา Super 301 ออกมาบังคับใช้อีกครั้งหนึ่งนี้คาดว่าเนื่องมาจากการที่สมาชิกรัฐสภาที่ได้รับการสนับสนุนจากอุตสาหกรรมเหล็กในประเทศวิตกว่า การเปิดเสรีทางการค้าจะส่งผลกระทบต่ออุตสาหกรรมเหล็กในประเทศได้ ส่วนมาตรา Special 301 ที่ออกมาพร้อมๆ กันกับมาตรา Super 301 นั้นเป็นกฎหมายอนุมัติให้อเมริกาสามารถตรวจสอบตลาดได้ทันทีที่พิจารณาว่าประเทศคู่ค้ากำลังจะละเมิดสิทธิบัตรทางปัญญาของตนอยู่ และเกี่ยวกับการค้าบริการทางด้านข้อมูลข่าวสารหรือการจัดซื้อของรัฐบาล ก็สามารถใช้สิทธิตรวจสอบและลงโทษข้างต้นได้หากเห็นว่า วิชากิจของตนถูกกีดกัน กฎหมายฉบับแก้ไขปี 1979 นี้ต่างกับปี 1974 เล็กน้อย ตรงที่บังคับให้มีการตรวจสอบตลาดภายในประเทศตนด้วยตามข้อตกลงของ GATT ซึ่งจากการแก้ไขในส่วนดังกล่าว ทำให้กฎหมายฉบับใหม่ลดความกั๊วรั่วลงไปบ้างเล็กน้อย แต่อย่างไรก็ตาม อเมริกาก็ไม่ได้ทำตามข้อตกลงของ GATT ที่ระบุให้มีการเจรจาขึ้นก่อน แต่กลับใช้วิธีเดิมของตน กล่าวคือด้วยการกำหนดเส้นตายตามอำเภอใจ ดังนั้น กฎหมายแก้ไขฉบับใหม่ก็ยังคงเต็มไปด้วยลักษณะกั๊วรั่วเหมือนเดิม และในทางปฏิบัติ อเมริกาก็ได้ใช้สิทธิและวิธีการดังกล่าวอย่างเต็มที่ในช่วงปี 1990 ถึงปี 1995 และเพิ่มมาตรการย่อนการไต่ลงไปหลังจากที่มีการจัดตั้ง WTO ขึ้นมาในปี 1995 ส่งผลให้สินค้าหรือบริการใดที่อยู่ในความดูแลควบคุมของ WTO จะต้องใช้หลักเกณฑ์ของ WTO เป็นเครื่องตัดสิน และจากการที่อเมริกาถูกวิพากษ์วิจารณ์อย่างหนักในการเจรจาปัญหาการค้ารถยนต์กับญี่ปุ่นก็ทำให้อเมริกาเล็งการใช้อนุมาตราดังกล่าวไปมาก อนึ่ง ต่อการประกาศนำมาตรา Super 301 ออกมาใช้อีกครั้งหนึ่ง ปรากฏว่าสหภาพยุโรปคู่ค้าที่สำคัญอีกภูมิภาคหนึ่งของอเมริกาไม่ได้แสดงท่าทีที่หัวเกรงแต่อย่างใด นับว่าเป็นการตอบสนองที่น่าสนใจมาก

เกี่ยวกับเหตุผลที่อเมริกานิยมใช้วิธีแก้ปัญหาค้าแบบกั๊วรั่วเช่นนี้ สามารถ

อธิบายโดยใช้ความรู้ทางสังคมวิทยาและทางวัฒนธรรมมาช่วย ในปี 1998 ขณะเดินทางไปบรรยายพิเศษที่อเมริกา ข้าพเจ้าได้แวะไปเยี่ยมและสนทนากับศาสตราจารย์เอลลิส เคราสส์ (Ellis Krauss) ผู้เชี่ยวชาญทางด้านญี่ปุ่นศึกษา มหาวิทยาลัยวิทยาลัยของสถาบันวิจัยทางด้านความสัมพันธ์ระหว่างประเทศและแปซิฟิกศึกษา วิทยาลัยเขตซานดิเอโก มหาวิทยาลัยแคลิฟอร์เนีย

ศาสตราจารย์เอลลิส เคราสส์ (Ellis Krauss) ได้ยกเหตุผล 4 ประการต่อไปนี้มาอธิบาย คือ

(1) เนื่องจากอเมริกาเป็นประเทศที่อุดมสมบูรณ์ไปด้วยทรัพยากรธรรมชาติ ซึ่งรวมทั้งน้ำมันและยังเป็นแผ่นดินใหญ่ระหว่างมหาสมุทรแปซิฟิกและแอตแลนติก จึงไม่มีความจำเป็นหรือความต้องการใดๆ ที่จะเข้าไปยุ่งเกี่ยวกับการเมืองโลก หรือเข้าเป็นพันธมิตรกับประเทศใดๆ ตลอดช่วงครึ่งแรกของประวัติศาสตร์ประเทศ

(2) นับตั้งแต่สมัยประธานาธิบดีจอร์จ วอชิงตัน จนถึงสมัยก่อนสงครามโลกครั้งที่ 2 ประวัติศาสตร์ของอเมริกาเป็นประวัติศาสตร์ของประเทศที่ยึดนโยบายต่างประเทศจะไม่เข้าไปเกี่ยวข้องกับสงครามใดๆ ของประเทศอื่นหรือไปทำสงครามกับประเทศอื่นอย่างเด็ดขาด

(3) ประวัติศาสตร์อเมริกาหลังสงครามโลกเป็นต้นมาเปลี่ยนไปเป็นประเทศที่ให้ความสำคัญกับความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ ไม่ใช่การอยู่โดดเดี่ยวตามลำพังเช่นก่อนหน้านี้ ประชามติของประชาชนในประเทศก็เน้นหนักและเคยชินกับการเป็นผู้นำของกลุ่มประเทศตะวันตก สกัดกั้นการรุกรานของลัทธิคอมมิวนิสต์ของประเทศตนมากขึ้น และในขณะเดียวกัน ประชาชนส่วนใหญ่ก็เคยชินกับการเป็นอภิมหาอำนาจทางทหารของอเมริกา และคิดว่าประเทศภาคีตะวันตกอื่นๆ จะต้องเชื่อฟังอเมริกาที่มักจะตัดสินใจตามลำพังโดยไม่ฟังเสียงผู้อื่น

(4) เหตุผลประการสุดท้ายอยู่ที่ระบบการเมืองของอเมริกา อำนาจของประธานาธิบดีอเมริกาในการปกครองประเทศนั้นมีขอบเขตจำกัดอย่างมากเมื่อเทียบกับประเทศอื่น เนื่องจากอำนาจประธานาธิบดีกับอำนาจของรัฐสภาเป็นอำนาจที่

แยกจากกันอย่างเด็ดขาด นอกจากนั้นอเมริกายังเป็นประเทศที่ยึดการปกครองแบบสหรัฐเป็นหลักอีกด้วย ตรงกันข้าม ประธานาธิบดีอเมริกากลับมีอำนาจอย่างล้นหลามในการดำเนินนโยบายต่างประเทศ ดังนั้นหนทางที่จะทำให้ได้รับเสียงสนับสนุนจากประชาชนในประเทศที่ติเยียมที่สุดสำหรับประธานาธิบดีอเมริกาคือการแสดงตนเป็นผู้นำที่กล้าหาญ การใช้สิทธิเรียกร้องหรือบีบบังคับประเทศอื่นให้ทำตามตนก็เป็นวิธีการหนึ่ง ในทางตรงกันข้าม หากไม่แสดงตนว่าเข้มแข็ง กล้าตัดสินใจภายใต้อำนาจที่ตนมีแล้ว ก็อาจทำให้ตนเองถูกรัฐสภาโดยเฉพาะฝ่ายค้านตำหนิได้

ศาสตราจารย์เอลลิส เคราสส์ พยายามอธิบายเหตุผลที่อเมริกา มักทำตามอำเภอใจจนเสมอๆ ตามสายตาของนักวิชาการ ไม่ใช่เพื่อสร้างความเป็นธรรมต่อพฤติกรรมของอเมริกาแต่อย่างใด และนอกจากนั้นยังได้เตือนข้าพเจ้าอีกด้วยว่า ประธานาธิบดีอเมริกาอาจจะหยิบยกมาตรา Super 301 ออกมาใช้อีกเมื่อใดก็ได้ที่สถานการณ์ภายในประเทศเปลี่ยนแปลงไป ดังนั้นจึงจำเป็นอย่างยิ่งที่ชาวโลกทุกคนจะต้องจับตาดูและแสดงความคิดเห็นว่าจะยอมรับการกระทำตามอำเภอใจเช่นนั้นหรือไม่ เกี่ยวกับรายละเอียดของเรื่องนี้ ข้าพเจ้าจะยกไปกล่าวในบทที่ 5 อีกครั้ง

ระยะหลังๆ ที่ผ่านมา จะพบว่าอเมริกาพยายามที่จะนำกฎหมายต่อต้านการทุ่มตลาดราคา (Anti-Dumping) และกฎหมายใหม่ๆ อื่นๆ มาใช้เพื่อช่วยให้อุตสาหกรรมของตนสามารถทำกำไรได้มากขึ้น การผูกขาดตลาดราคา (Dumping) นั้นหมายถึงการส่งออกสินค้าด้วยราคาที่ต่ำกว่าราคาสินค้าที่วางขายในประเทศผู้ส่งออก และผลจากการทุ่มตลาดราคาดังกล่าวได้ทำให้อุตสาหกรรมประเภทเดียวกันของประเทศนำเข้าได้รับความเสียหายอย่างชัดเจน ในกรณีเช่นนี้ อเมริกาได้ระบุในกฎหมายว่ารัฐบาลมีสิทธิที่จะเข้าไปให้ความช่วยเหลืออุตสาหกรรมภายในประเทศ ด้วยการเรียกเก็บภาษีต่อต้านการทุ่มตลาดราคา (Anti-Dumping) ได้ โดยนำเอาค่าต่างระหว่างราคาที่วางขายในประเทศกับราคาส่งออกของประเทศคู่ค้ามาเป็นอัตราภาษี เพียงการคำนวณค่าต่างระหว่างราคาสินค้าข้างต้นนี้ รวมทั้งการลงมือสำรวจตลาดว่ามีการทุ่มตลาดราคาจริงหรือไม่ นั่นก็สามารถส่งผลให้การนำเข้าลดลงได้โดย

อัตโนมัติแล้ว ในความหมายข้างต้น กฎหมายต่อต้านการทุ่มตลาดอาจจึงเป็นกฎหมายที่อาจนำไปสู่การอนุรักษ์ทางการค้าได้อย่างมากทีเดียว และด้วยเหตุผลนี้เองที่สหภาพยุโรปและประเทศต่างๆ ในเอเชียไม่ว่าญี่ปุ่น ฮองกง สิงคโปร์ เกาหลี นิวซีแลนด์ แคนาดา และประเทศอื่นๆ จำนวนมากพากันหวาดวิตกกับการนำกฎหมายต่อต้านการทุ่มตลาดออกมามีใช้ของอเมริกาตั้งแต่ต้นแล้ว

วิสาหกิจญี่ปุ่นเคยถูกสื่อมวลชนประโคมข่าวว่าถูกตั้งค่าภาษีทุ่มตลาดเป็นจำนวนมหาศาลทำให้หลายประเทศพากันสงสัยว่าจนบัดนี้ ญี่ปุ่นพยายามใช้วิธีทุ่มตลาดในการค้าระหว่างประเทศอย่างหนักเช่นนี้อยู่อีกหรือ และจนบัดนี้ก็ยังมียสินค้าบางตัวที่ถูกเรียกเก็บภาษีต่อต้านการทุ่มตลาดอยู่ตลอดเป็นเวลาหลายปีแล้วก็มี และที่สำคัญคือสินค้าชนิดใหม่ๆ มีโอกาสถูกตัดสินว่าเป็นสินค้าที่ทุ่มตลาดสูงมาก และนั่นคือช่องโหว่ที่สำคัญของกฎหมายต่อต้านการทุ่มตลาดานี้ที่ต้องศึกษาอย่างถี่ถ้วน

หลังการก่อตั้ง WTO อเมริกาได้ตรากฎหมายต่อต้านการทุ่มตลาดฉบับใหม่ขึ้น และพยายามแก้ไขจุดต่างๆ ที่หลาย ๆ ประเทศตำหนิ เช่นในการตัดสินว่ามี การทุ่มตลาดหรือไม่นั้น เท่าที่ผ่านมามีอเมริกาได้ใช้วิธีคำนวณโครงสร้างราคาสินค้านั้น ๆ โดยกำหนดว่าให้คิดค่าควบคุมสินค้าทั่วไปและกำไรเท่ากับร้อยละ 10 และ 8 ตามลำดับเท่ากันหมด การตั้งราคาดังกล่าวถูกตำหนิว่าเป็นการตั้งที่ไม่คำนึงถึงความเป็นจริงแต่อย่างใด ซึ่งเกี่ยวกับข้อนี้ อเมริกาได้ยอมแก้ไขด้วยการใช้ตัวเลขของผู้ส่งออกเป็นหลักแล้ว อย่างไรก็ตาม ก็ยังมีข้อกำหนดว่าในกรณีที่อเมริกาไม่สามารถได้ข้อมูลดังกล่าว กระทรวงการค้าของอเมริกาก็มีสิทธิที่จะคำนวณค่าดังกล่าวด้วยวิธีเฉพาะของตนเองได้

เกี่ยวกับการยกเลิกการเก็บภาษีต่อต้านการทุ่มตลาดนั้น กฎหมายได้ระบุให้ใช้ระบบซันเซตคลอส (Sunset Close) กล่าวคือเมื่อพบว่าไม่มีการทุ่มตลาดจริงในระยะหนึ่ง และหลังทำการตรวจสอบซ้ำแล้วว่าจะไม่เกิดการทุ่มตลาดขึ้นอีก การเก็บภาษีจะถูกยกเลิกไปเองโดยอัตโนมัติภายในเวลา 5 ปี อย่างไรก็ตาม

ผู้เชี่ยวชาญส่วนใหญ่ก็ได้ท้วงติงว่าข้อกำหนดข้างต้นยังคงทิ้งช่องว่างให้อเมริกายกข้ออ้างที่ว่า “มีโอกาสมากที่มูลค่าจะได้ขึ้นในอนาคต” มาใช้ และนอกจากนั้นหลายคนยังวิตกด้วยว่าอเมริกาคงจะยกเลิกการเก็บภาษีภายใน 5 ปีจริงหรือไม่ ยกตัวอย่างเช่นสินค้าหลายอย่างจากญี่ปุ่นตั้งแต่โทรทัศน์ อวนจับปลา เครื่องวัดความเร็ว ฯลฯ ถูกเรียกเก็บภาษีการทุ่มตลาดมาตั้งแต่ต้นทศวรรษ 1970 รวมเวลามากกว่า 20 ปี และเพิ่งมาได้รับการยกเลิกไปเมื่อวันที่ 1 มกราคม ปี 2000 นี้เอง ทั้งนี้เพราะอุตสาหกรรมประเภทนั้นๆ ของอเมริกาปิดตัวเองไปแล้วบ้าง หรือไม่ก็เป็นสินค้าที่ไม่มีผู้นิยมอีกต่อไปแล้วบ้างทั้งนั้น ทำให้ไม่มีอุตสาหกรรมใดในประเทศร้องต่อต้านการยกเลิกการเก็บภาษีดังกล่าว ดังนั้นปัญหาจึงอยู่ที่ว่าสมมุติว่าอุตสาหกรรมของอเมริการ้องขอไม่ให้ใช้ระบบชั้นเช็ทโคลส ขึ้นมา รัฐบาลจะตัดสินใจอย่างไร

สำหรับสินค้าที่ใช้เทคโนโลยีระดับสูงเช่น IT นั้น ราคาค่าต้นทุนในการผลิตจะยิ่งลดลงเมื่อผลิตมากขึ้น ดังนั้นในการคำนวณหาราคาค่าต้นทุน จำเป็นต้องพิจารณาข้อเท็จจริงด้านนี้ด้วย ปัญหานี้ก็เป็นอีกแง่มุมหนึ่งที่มีการโต้เถียงกันมาตลอดในการตัดสินใจว่ามีการทุ่มตลาดหรือไม่นั้น ปัจจัยทางด้านต้นทุนราคานับเป็นสิ่งที่สำคัญประการหนึ่ง ปัจจุบันนี้ อเมริกาได้ปรับปรุงสร้างหลักการการตั้งราคาล่วงหน้า (forward pricing) ใหม่แล้ว แต่ในการดำเนินการในรายละเอียด อำนาจในการตัดสินใจก็ยังอยู่ที่กระทรวงการค้าเช่นเดิม

อีกกรณีหนึ่งที่ควรยกตัวอย่างไว้คือภาษีต่อต้านการทุ่มตลาดที่เรียกเก็บกับเครื่องพิมพ์ดีดไฟฟ้าชนิดกระเป๋าคือ ได้ถูกนำมาใช้กับเครื่องเวิร์ดโปรเซสเซอร์ (word processor) ชนิดกระเป๋าคือ ทั้งๆ ที่เป็นสินค้าคนละชนิดกันและผลิตหลังสินค้าตัวแรกตั้งหลายสิบปี แต่อเมริกาก็อ้างว่าเป็นสินค้าประเภทเดียวกัน ตัวอย่างเมื่อไม่นานมานี้คือการเรียกเก็บภาษีต่อต้านการทุ่มตลาดที่ใช้กับโทรทัศน์รุ่นเก่า ถูกนำมาใช้กับโทรทัศน์แบบดิจิตอลด้วย เท่าที่ผ่านมา ยังไม่เคยมีการพิจารณาในเรื่องของการจัดประเภทสินค้า หรือการคำนวณราคาของสินค้าชนิดใหม่ๆ แต่อย่างใด

สรุปแล้ว ระบบต่างๆ ที่ถูกระบุในกฎหมายต่อต้านการทุ่มตลาดของอเมริกา

เป็นกฎหมายที่อาจส่งผลร้ายให้กับประเทศคู่ค้าของอเมริกาได้ ด้วยเหตุนี้เองที่หัวข้อสำคัญประการหนึ่งที่ควรได้รับการปรับปรุงแก้ไขโดยด่วนคือระบบและการดำเนินการตามกฎหมายต่อต้านการทุ่มตลาดของอเมริกาและยุโรป ซึ่งอาจส่งผลให้เกิดการอนุรักษ์ทางการค้าขึ้นได้ จุดนี้เคยถูกหยิบขึ้นมาพิจารณาในการประชุมระดับรัฐมนตรีประเทศสมาชิก WTO เมื่อเดือนธันวาคม ปี 1996 ที่สิงคโปร์มาแล้ว แต่ปรากฏว่าทั้งอเมริกาและยุโรปต่างพากันแสดงท่าทีวิตกต่อการเรียกร้องให้มีการกำหนดรายละเอียดของข้อบังคับในกฎหมายต่อต้านการทุ่มตลาดอย่างมาก ท้ายสุดตัวแทนจากทั้งสองประเทศ/ภูมิภาคก็ลงมติไม่เห็นด้วยกับข้อเสนอดังกล่าว จะเห็นได้ว่าประเทศไหนๆ ก็ตาม ทุกประเทศต่างก็พยายามรักษาผลประโยชน์ของตนเองกันทั้งนั้น

ท้ายสุด ข้าพเจ้าขออธิบายคร่าวๆ เกี่ยวกับเรื่องมาตรฐานและการออกใบรับรองซึ่งอาจไม่เกี่ยวข้องโดยตรงกับการค้าและอุตสาหกรรมนัก กล่าวคือตั้งแต่เดิมทีเดียว อเมริกาเป็นประเทศที่ยึดมาตรฐานที่นิยมใช้ในทางปฏิบัติ (de facto) เป็นเกณฑ์ในการตัดสินใจ และยืนยันที่จะให้ประเทศอื่นปฏิบัติตามด้วย แต่ปรากฏว่าหลังจากที่สหภาพยุโรปได้ทุ่มเทกับการนำมาตรฐานของตนมาใช้ทั่วไปในประเทศต่างๆ สำเร็จ อเมริกาก็เริ่มเปลี่ยนท่าทีของตนใหม่ หันมาเน้นมาตรฐานที่กฎหมายกำหนด (de jure) แทน และด้วยเหตุนี้เองที่อเมริกากระตือรือร้นที่จะรับหน้าที่เลขานุการการประชุมกำหนดมาตรฐานระหว่างประเทศในหลายๆ สาขา หรือ ไอโซ (ISO-International Organization for Standardization) นอกจากนั้น ในปี 1996 อเมริกายังได้ออกกฎหมายส่งเสริมการถ่ายทอดเทคโนโลยีภาครัฐ เพื่อช่วยยิหน่วยงานของรัฐและเอกชนสามารถสร้างมาตรฐานที่ใกล้เคียงกันได้ และในปัจจุบันนี้ รัฐบาลอเมริกันยังเป็นตัวตั้งตัวตีสำคัญในการกำหนดมาตรฐานการคมนาคมที่พึ่งพาเทคโนโลยีระดับสูงอีกด้วย (ITS-International Transport System) ซึ่งขณะนี้สหภาพยุโรปเดินหน้าไปเร็วกว่าอเมริกามาก

การเจรจาคือวิธีการรุกขั้นต้น

การเจรจาระหว่างชาติ มีวัตถุประสงค์หลักเพื่อรักษาผลประโยชน์ของประเทศชาติ การเจรจาแบ่งได้เป็น 2 ประเภท คือการเจรจาแบบรุก กับ การเจรจาแบบตั้งรับ คนญี่ปุ่นไม่ค่อยถนัดแบบรุกเท่าใดนัก การเจรจาการค้าเท่าที่ผ่านมาส่วนใหญ่มักจะเป็นการแก้ปัญหาคอขวดที่ประเทศคู่ค้าหยิบยกขึ้นมามากกว่า ส่วนการเจรจาของอเมริกานั้นเป็นการรุกที่มีเป้าหมายเพื่อผลประโยชน์ทุกครั้ง ข้าพเจ้าสามารถยืนยันจุดนี้ได้จากประสบการณ์การเจรจาระหว่างญี่ปุ่นกับอเมริกาเท่าที่ผ่านมาในอดีต เริ่มต้นจากการเจรจาปัญหาเรื่องสิ่งทอ ตามมาด้วยรถยนต์ เซมิคอนดักเตอร์ และสินค้าอีกนับชนิดไม่ถ้วน จะเห็นได้ว่าอเมริกาพยายามผูกมัดประเทศคู่ค้าในการเจรจาทุกครั้ง กล่าวคือการเจรจาจะได้ผลจริงหรือไม่ต่อเมื่อผลการเจรจาถูกยอมรับและนำไปปฏิบัติจริงระหว่างประเทศ และหากข้อตกลงในการเจรจาลำดับแรกยังไม่เป็นที่พอใจของคน อเมริกาก็จะไม่ลังเลที่จะเปิดเจรจาลำดับต่อไปเพื่อให้บรรลุข้อตกลงตามที่ตนต้องการ บางครั้งถึงกับแกล้งเพิกเฉยข้อตกลงเดิม มาแปลความหมายของข้อตกลงใหม่หมดก็มี พลังงานที่พวกเขาใช้กับการเจรจานั้นมากมายกว่าของญี่ปุ่นหลายร้อยเท่า เกี่ยวกับจุดนี้ ข้าพเจ้าอยากอธิบายรายละเอียดสักเล็กน้อย

การปักหลักเจรจาเพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้แต่แรก

ก่อนที่จะไปดูรายละเอียดในบทที่ 5 ข้าพเจ้าขอยกเรื่องข้อตกลงและวิธีการที่ใช้ในที่ประชุมเอเชียแปซิฟิก หรือ เอเปค (APEC) มาเปรียบเทียบให้ดูเล็กน้อย กล่าวคือ APEC เป็นองค์กรที่เน้นการตกลงร่วมโดยสมัครใจ (CUA-Concerted Unilateral Action) กล่าวคือให้สิทธิและเสรีภาพในการปฏิบัติต่อประเทศสมาชิก โดยพยายามที่จะสร้างแนวร่วมการค้าเสรีในภูมิภาค APEC เป็นการผสมผสานแนวความคิดแบบเอเชียและยุโรปอเมริกาเข้าด้วยกัน ฝ่ายแรกเน้นการตัดสินใจ

ด้วยตนเองไม่ต้องการให้ประเทศอื่นมาแทรกแซง ใช้ความไว้วางใจซึ่งกันและกันว่าจะรักษาสัญญาในการเปิดเสรีทางการค้าในภูมิภาคอย่างค่อยเป็นค่อยไป ในขณะที่ฝ่ายหลังเน้นการสร้างข้อผูกมัดเพื่อให้ประเทศคู่ค้ารับภาระและผลกำไรจากการค้าได้เท่าเทียมกัน

ในการประชุม APEC ที่นครโอซาก้าเมื่อเดือนพฤศจิกายน ปี 1995 อเมริกาแสดงท่าทีเห็นด้วยกับการประสานความคิดข้างต้นของทั้งสองฝ่ายเข้าด้วยกัน แต่หลังจากนั้นมาก็ยังพยายามที่จะผลักดันให้มีการเปิดเสรีโดยเร็วทุกครั้งที่มีโอกาสเจรจากับประเทศที่เกี่ยวข้องโดยตลอด หรืออีกนัยหนึ่ง แม้จะได้ตกลงเห็นด้วยกับการนำระบบการตกลงร่วมโดยสมัครใจมาใช้แล้วก็ตาม อเมริกาเองก็ยังไม่ล้มเลิกความคิดที่จะให้ประเทศอื่นนำเอาหลักการของตนมาใช้ จุดนี้จะแตกต่างกับญี่ปุ่นอย่างสิ้นเชิง กล่าวคือเมื่อมีการตกลงแล้วเมื่อใด ก็ย่อมหมายความว่าต้องทำตามข้อตกลง

ข้าพเจ้าขอยกตัวอย่างที่เพิ่งประสบมาไม่นานมานี้สักเล็กน้อย ในการประชุม APEC ที่เมืองแวนคูเวอร์ ในเดือนพฤศจิกายน ปี 1997 ได้มีการตกลงเกี่ยวกับการเปิดเสรีสินค้าบางอย่างโดยเร่งด่วน (Early Voluntary Sectorial Liberalization) เช่นในด้านของพลังงาน อาหาร เคมี รถยนต์ วัสดุประเภทไม้ ฯลฯ รวม 9 ชนิดจากสินค้าทั้งหมด 15 ชนิดที่ถูกยกขึ้นมาเจรจา โดยประเทศสมาชิกได้ตกลงที่จะเร่งดำเนินการเปิดเสรีทางการค้าก่อนปี 1999 การตกลงเปิดเสรีโดยเร่งด่วนในครั้งนี้เป็นไปตามกับดักของอเมริกาอย่างเห็นได้ชัด ในการประชุม APEC ที่นครโอซาก้านั้น ประเทศสมาชิกได้ตกลงร่วมกันที่จะนำวิธีการตกลงร่วมโดยสมัครใจมาใช้และได้ร่วมกันประกาศปฏิญญาในการปฏิบัติตามข้อตกลง อย่างไรก็ตามก็ได้มีการเพิ่มเติมประโยคข้างล่างนี้ในข้อตกลงทางด้านภาษีว่า “ในกระบวนการลดอัตราภาษีอย่างค่อยเป็นค่อยไปของประเทศสมาชิก APEC นั้น แต่ละประเทศจะต้องคำนึงว่าอุตสาหกรรมประเภทใดหรือสินค้าชนิดใดที่สามารถส่งผลดีต่อการค้าและการเติบโตทางเศรษฐกิจของภูมิภาคด้วย” เกี่ยวกับการนำประโยคข้างต้นนี้ไปใส่ไว้

ในข้อตกลงครั้งนั้น ได้มีเจ้าหน้าที่หนุ่มๆ บางคนวิตกว่าจะสร้างปัญหาได้ในภายหลัง แต่คนอื่นๆ ก็ได้แต่สนใจและตั้งความหวังในข้อตกลงการตกลงร่วมโดยสมัครใจที่เป็นข้อตกลงหลักมากกว่า ต่อมาในการประชุม APEC ปีรุ่งขึ้นที่เมืองซูบิค ได้มีการเพิ่มประโยคที่ว่า “ให้กำหนดชนิดของสินค้าหรืออุตสาหกรรมว่าชนิดใดคือสินค้าที่สมควรเปิดเสรีโดยเร่งด่วนเพราะเป็นสินค้าที่จะส่งผลดีต่อการค้า การลงทุน และการพัฒนาทางเศรษฐกิจต่อภูมิภาค APEC โดยรวม หรือโดยลำพัง” ในข้อ 8 ของข้อตกลงของกลุ่มผู้นำ APEC จะเห็นได้ชัดถึงความแตกต่างของข้อตกลงในปี 1995 กับปี 1996 อย่างมาก ว่าอเมริกากำลังพยายามผลักดันให้เปิดการค้าเสรีโดยเร่งด่วนในสินค้าบางประเภท อย่างไรก็ตาม ปีนั้นเป็นปีที่ผู้เข้าร่วมประชุมแทบทุกคนรวมทั้งข้าพเจ้าพากันสนใจกับสินค้าด้านไอที (IT) กัน จึงไม่มีเวลามาพิจารณารายละเอียดของประโยคข้างต้นมากนัก แต่ก็พอคาดเดาได้ว่าจากนี้ไปจะมีการรุกหนักว่าจะเลือกสินค้าใดเป็นสินค้าที่ควรเร่งเปิดเสรีโดยด่วนระหว่างประเทศต่างๆ อย่างแน่นอน และนี่เองคือที่มาของข้อตกลงเปิดเสรีสินค้า 9 ประเภทในข้อตกลงแวนคูเวอร์ในปี 1997

เกี่ยวกับกระบวนการและสาเหตุที่ทำให้ประเทศสมาชิกหลายประเทศยอมตกลงเปิดเสรีสินค้าเร็วกว่ากำหนดเดิมนั้น ยังไม่มีการอธิบายอย่างเป็นทางการจากประเทศนั้นๆ แต่อย่างใด แต่จากท่าทีในการเจรจาของอเมริกาเท่าที่ข้าพเจ้าสังเกตได้ในเวลานั้นแล้ว ข้าพเจ้าเชื่อว่าอเมริกามองว่าโครงสร้างเศรษฐกิจโลกได้เปลี่ยนไปหลังจากที่ประเทศต่างๆ ในเอเชียต้องเผชิญกับวิกฤตเศรษฐกิจ ประเทศเหล่านั้นนอกจากจะต้องการความช่วยเหลือต่างๆ แล้ว ยังต้องการขยายตลาดส่งออกอีกด้วย ก่อนหน้านั้นญี่ปุ่นเคยเป็นตลาดสำคัญอีกตลาดหนึ่ง แต่ในระยะหลายปีที่ผ่านมา เศรษฐกิจตกอยู่ในญี่ปุ่นได้ส่งผลให้ผู้ผลิตการบริโภคลงไปมาก ส่งผลให้อเมริกากลายเป็นตลาดใหญ่ตลาดเดียวในโลก และด้วยอิทธิพลทางการค้าที่ใหญ่หลวงในฐานะของตลาดรองรับแห่งเดียวในโลกข้างต้นนี้เองที่ทำให้อเมริกาสามารถผลักดันให้ประเทศสมาชิกทุกประเทศยอมเปิดเสรีโดยเร่งด่วนต่อสินค้า 9 ประเภทข้างต้น

ด้วยเสียงตอบรับอย่างท่วมท้นจากประเทศสมาชิก แม้แต่ประเทศต่างๆ ในเอเชียเองก็ตาม ต่างพากันสนับสนุนข้อเสนอข้างต้นของอเมริกาทั้งๆ ที่เคยยืนยันว่าต้องใช้วิธีการตกลงร่วมโดยสมัครใจในการประชุมครั้งนั้น สื่อมวลชนพากันประโคมข่าวว่าญี่ปุ่นต้องตกเป็นประเทศโดดเดี่ยวผิดแผกกับชาวบ้าน

ในการประชุมปี 1997 ญี่ปุ่นได้พยายามย้าในเอกสารเพิ่มเติมของข้อตกลงร่วมระดับรัฐมนตรีว่าการเปิดเสรีสินค้าบางประเภทโดยแรงดันนั้นจะต้องยึดหลักเกณฑ์การตัดสินใจโดยลำพังของแต่ละประเทศต่ออเมริกาไม่ได้คิดเช่นนั้น จุดที่อเมริกาหยิบมาต่อรองคือข้อ 6 ของข้อตกลงร่วมของผู้นำที่ระบุว่าทั้งหมดของการเปิดเสรีโดยแรงดันต้องนำมาซึ่งประโยชน์ของทุกฝ่ายอย่างเท่าเทียม อмерикานั้นไม่พอใจกับวิธีการตกลงร่วมโดยสมัครใจตั้งแต่แรกแล้ว แต่ก็ไม่ได้หมายความว่าอเมริกาพยายามที่จะเปลี่ยนหลักเกณฑ์ใหม่โดยมีการวางแผนล่วงหน้าตั้งแต่นั้น แต่พฤติกรรมของอเมริกาเท่าที่ผ่านมาเป็นเครื่องบ่งบอกว่าอเมริกานั้นพยายามใช้วิธีผูกมัดประเทศคู่ค้าทุกครั้งที่มีโอกาส หรืออีกนัยหนึ่ง เมื่ออเมริกากำหนดเป้าหมายไว้ที่ใด เมื่อนั้นพวกเขาก็จะเริ่มรุกครั้งแล้วครั้งเล่าจนกว่าจะบรรลุเป้าหมายนั้นๆ อนึ่ง จุดอ่อนประการหนึ่งของญี่ปุ่นคือการโยกย้ายบุคลากรที่รับผิดชอบในการเจรจาบ่อยๆ จุดนี้ก็เป็น การเปิดช่องโหว่ให้อเมริการุกได้ง่ายขึ้น จากนั้นไปข้าพเจ้าคิดว่าจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องย้อนก่อนว่าอะไรคือผลประโยชน์ของประเทศชาติที่ยินยอมไม่ได้

มีอีกเรื่องหนึ่งที่น่าจะไม่เกี่ยวข้องโดยตรง แต่เนื่องจากได้อธิบายเกี่ยวกับ APEC ไปบ้างแล้ว จึงอยากกล่าวถึงเล็กน้อย ผลจากการประชุม APEC ที่กรุงกัวลาลัมเปอร์ทำให้มีการยกเลิกการตกลงรายละเอียดบางด้านในการเปิดเสรีโดยแรงดันเข้าไปตกลงกันในเวทีการประชุม WTO การโอนการตัดสินใจขั้นสุดท้ายไปไว้ที่ WTO เช่นนี้เกิดขึ้นเป็นครั้งแรกในการประชุมที่ซูบิก กล่าวคืออเมริกาสามารถประสบความสำเร็จในการตกลงร่วมเกี่ยวกับ ITA เมื่อใช้ WTO เป็นเวทีการเจรจา ซึ่งดูเหมือนว่าหลังจากนั้นเป็นต้นมา กระบวนการค้าและอุตสาหกรรมสหรัฐ ซึ่งเป็นหน่วยงานที่มีบทบาทในการประชุม APEC มากที่สุด มีท่าทีจะใช้ APEC เป็น

เวทีขั้นต้นในการหยั่งเชิงประเทศคู่ค้าก่อน หรืออีกนัยหนึ่งอเมริกากำลังพยายามใช้ APEC ในฐานะของเวทีสำหรับฝึกซ้อมก่อนเปิดการแสดงจริงใน WTO หากความกังวลข้างต้นของข้าพเจ้าเป็นความจริง ก็ย่อมหมายความว่า APEC จะกลายเป็นองค์กรที่ไร้ความหมายไปในที่สุด กิจกรรมที่จะทำใน APEC นั้นอาจมีได้ต่าง ๆ นานา แต่ต้องพึงระวังไว้ว่า APEC นั้นไม่ใช่เครื่องมือในการต่อรอง ข้าพเจ้าปรารถนาที่จะให้วิธิตกลงร่วมโดยสมัครใจเป็นวิธีหลักในการตกลงและสร้างความเป็นศูนย์รวมของ APEC ดังคำศัพท์ที่ว่า “จิตวิญญาณของสังคม APEC” (the spirit of community) ซึ่งท้ายสุดจะส่งผลให้ APEC สามารถมีบทบาทในด้านต่างๆ มากขึ้นตามลำดับ ข้าพเจ้าไม่อาจเสนอความคิดใดที่น่าจะเป็นประโยชน์ได้ในขณะนี้ แต่เท่าที่ได้ฟังจากนายอิมานะ อิเตะอิระ อธิบดีกรมนโยบายการค้าคนปัจจุบันแล้ว พบว่าออสเตรเลียก็มีความเห็นคล้ายๆ กับญี่ปุ่น ข้าพเจ้าอยากตั้งความหวังไว้กับการประชุม APEC ที่นิวซีแลนด์ในปี 1999 นี้ว่า อาจส่งผลดีกับสถานะของ APEC ต่อไปบ้างไม่มากก็น้อย

ต่อไป อยากให้ทุกท่านหันกลับมาดูที่ข้อตกลงเกี่ยวกับการห้ามการให้สินบนของวิสาหกิจในต่างประเทศ ซึ่งอเมริกาได้พยายามอย่างมากตลอด 10 ปีที่ผ่านมาที่จะให้ OECD ตกลงร่วมกัน และท้ายสุดก็ประสบผลสำเร็จ อย่างไรก็ตาม ต้องไม่ลืมว่าในระหว่างนั้นวิสาหกิจต่างๆ ในอเมริกาได้เริ่มเปลี่ยนความคิดใหม่ หันมาร่วมมือกันกำหนดมาตรฐานของธรรมเนียมการประกอบธุรกิจที่ทุกประเทศสามารถใช้ร่วมกันได้ หลายท่านคงจำได้ว่าในช่วงนั้น ประธานาธิบดีนิกสันถูกบีบให้ลาออกเนื่องจากคดีวอเตอร์เกต (Water Gate) ส่งผลให้มีการตรวจตราการกระทำที่อาจฝ่าฝืนกฎหมายของเจ้าหน้าที่ระดับสูงของรัฐอย่างเข้มงวด และในเวลาเดียวกันวิสาหกิจชื่อดังของอเมริกาก็ถูกเปิดโปงว่าจ่ายสินบนแก่นักการเมืองในต่างประเทศ เพื่อให้ช่วยสร้างผลประโยชน์แก่ตนในคดีลัทธิคีย์ทอน ในปี 1977 ส่งผลให้รัฐบาลอเมริกันต้องออกกฎหมายห้ามการจ่ายสินบนของวิสาหกิจต่อนักการเมืองหรือข้าราชการต่างประเทศเพื่อให้บุคคลเหล่านั้นทำประโยชน์ให้ตน (Foreign Corruption

Prevention Act) และจากการที่ยุโรปและญี่ปุ่นไม่มีกฎหมายเช่นนี้ในประเทศตน นี่เองที่ทำให้รัฐสภาอเมริกันลงมติให้รัฐบาลตนทำการเรียกร้องให้ประเทศอื่นยอมรับ ในกฎหมายนี้ด้วยในปี 1988 มิเช่นนั้นวิสาหกิจอเมริกันจะไม่สามารถแข่งขันได้ ในปีต่อมา รัฐบาลอเมริกันได้เสนอต่อ OECD ให้มีการทำข้อตกลงร่วมเกี่ยวกับเรื่องนี้ วิสาหกิจอเมริกันคือผู้ที่อยู่เบื้องหลังรัฐสภาและรัฐบาลอเมริกันในข้อตกลงข้างต้นนี้ อย่างไรก็ตาม กว่า OECD จะได้ตกลงร่วมกันได้ก็กินเวลาพอสมควร กล่าวคือในเดือนพฤษภาคมปี 1994 ที่ประชุมระดับรัฐมนตรีของ OECD ได้เตือนให้ประเทศสมาชิกปฏิบัติตามวิจารณ์ของตน แต่ปรากฏว่าหลังจากนั้นก็ยังไม่มีการเปลี่ยนแปลง ในเดือนพฤษภาคมปี 1997 ที่ประชุมระดับรัฐมนตรีจึงมีมติให้เปิดการเจรจาเพื่อทำข้อตกลงร่วมกัน ซึ่งในระหว่างนี้อเมริกาก็ได้เปิดเจรจาในระดับทวิภาคีไปพร้อมๆ กัน โดยได้เรียกร้องให้ประเทศคู่เจรจาลงมือทำอะไรสักอย่าง เพื่อแก้ปัญหาการให้สินบนดังกล่าว ท้ายสุด ผลจากการที่หลายๆ ประเทศไม่ยอมเปิดเจรจาทวิภาคีกับอเมริกา อีกทั้งวิสาหกิจจำนวนไม่น้อยก็เห็นชอบด้วยกับการกำหนดมาตรฐานพฤติกรรมทางธุรกิจระหว่างประเทศ ทำให้สนธิสัญญาป้องกันการคอร์รัปชั่น (Convention on Combating Bribery of Foreign Public Officials in International Business Transactions) ก็ได้ถูกนำออกมาใช้

จะเห็นได้ว่าอเมริกาไม่ได้ใช้วิธีการข่มขู่ด้วยการยกมาตรา 301 มาใช้อย่างเดียวเท่านั้น แต่ยังใช้วิธีอื่นๆ ไปพร้อมๆ กันด้วย

วิธีการเจรจาที่น่าสนใจ

เป็นที่น่าสนใจอย่างยิ่งที่ตัวแทนในการเจรจาของรัฐบาลอเมริกันส่วนใหญ่ จะมีคุณสมบัติของการเป็นนักกฎหมายกันแทบทุกคน อีกทั้งในหลายต่อหลายครั้ง วิธีการเจรจาของพวกเขาก็เหมือนกับทนายความที่กำลังแก้ความในชั้นศาลเพื่อปกป้องผลประโยชน์ให้กับคู่ความของตน ซึ่งในที่นี้หมายถึงวิสาหกิจ จะเห็นได้ว่า

ข้อเรียกร้องของวิสาหกิจกับข้อเรียกร้องของรัฐบาลนั้นเหมือนกันมาก ทั้งนี้ทั้งนั้นก็เพราะว่าข้อเรียกร้องจากวิสาหกิจไม่ว่าจะเล็กหรือใหญ่ก็ตาม จะถูกส่งมาให้รัฐบาลทั้งหมด ไม่ว่ามันจะเป็นข้อเรียกร้องที่ฝ่าฝืนข้อตกลงระหว่างประเทศมากน้อยแค่ไหนก็ตาม มีเหตุการณ์หนึ่งที่ทำให้ข้าพเจ้าตระหนักถึงความสัมพันธ์อันใกล้ชิดของรัฐบาลกับวิสาหกิจอเมริกัน ว่าแตกต่างกันอย่างสิ้นเชิงกับของญี่ปุ่น กล่าวคือเจ้าหน้าที่รัฐของญี่ปุ่นมักจะลังเลที่จะเรียกร้องให้ประเทศอื่นเคารพข้อตกลงระหว่างประเทศ และในขณะเดียวกันก็มีแนวโน้มที่จะวางตัวไม่เข้าไปยุ่งเกี่ยวกับข้อเรียกร้องในเชิงเห็นแก่ตัวของวิสาหกิจ

ตัวอย่างที่ชัดเจนในเรื่องนี้คือการเรียกร้องให้ประเทศต่าง ๆ ยอมรับสิทธิการจัดกลุ่มวิสาหกิจตามประเทศต้นทุนของอเมริกาในการเจรจาการค้าระหว่างอเมริกากับญี่ปุ่นเกี่ยวกับการค้าเซมิคอนดักเตอร์ในอดีตร กล่าวคือไม่ว่าเซมิคอนดักเตอร์นั้น ๆ จะถูกผลิตขึ้นในประเทศใดก็ตาม หากเป็นเซมิคอนดักเตอร์ที่ผลิตในโรงงานที่มีต้นทุนเป็นประเทศแม่เดียวกัน ให้คิดเป็นเซมิคอนดักเตอร์จากประเทศนั้น ๆ ทั้งหมด หากลัทธิข้างต้นนี้ได้รับการยอมรับก็ย่อมหมายความว่าสำหรับวิสาหกิจไม่ข้ามชาติแล้ว สินค้าของตนที่ถูกผลิตขึ้นไม่ว่าจะในประเทศใด ๆ ก็ตามจะถูกนับเป็นสินค้าจากประเทศแม่หมด โดยไม่มีการคำนึงถึงยอดการส่งเข้าส่งออกแต่อย่างใด และหากเกิดปัญหาอะไรก็สามารถเจรจากับรัฐบาลของประเทศนั้น ๆ ได้โดยตรงทันที ตรงกันข้ามสำหรับวิสาหกิจข้ามชาติแล้ว ลัทธิการจัดกลุ่มวิสาหกิจตามประเทศต้นทุนย่อมทำประโยชน์ให้อย่างมาก

WTO และ IMF ต่างก็เชื่อว่าจำเป็นต้องสร้างกฎหมายควบคุมให้สินค้าหรือเงินถ่ายเทไปอย่างเสรีภายใต้เศรษฐกิจแบบตลาด อย่างไรก็ตาม ก็ไม่ได้หมายความว่าไม่มีขอบเขตแดนชัดเจนระหว่างประเทศสมาชิกแต่อย่างใด ประเทศทุกประเทศยังคงไว้ซึ่งอำนาจอธิปไตยของตน ดังนั้นไม่ว่าจะเป็นสินค้าที่ผลิตโดยเจ้าของทุนเดียวกัน อย่างไรก็ตาม เมื่อผลิตในประเทศไหนก็ย่อมเป็นสินค้าจากประเทศนั้น ๆ ทุกประเทศย่อมมีสิทธิที่จะได้รับการยอมรับอย่างเท่าเทียมกันใน WTO

ถึงแม้ว่าวิธีคิดเช่นนั้นจะส่งประโยชน์ให้กับวิสาหกิจไม่ข้ามชาติก็ตาม

จุดนี้นับเป็นจุดสำคัญที่กระตุ้นให้เห็นถึงความแตกต่างระหว่างโลกาภิวัตน์กับประเทศในบทที่ 2 ข้าพเจ้าได้ระบุไว้ว่าภายใต้ระบบโลกาภิวัตน์นั้น ไม่ได้หมายความว่าประเทศจะหมดความหมายไปแต่อย่างใด ผลจากการโลกาภิวัตน์ทำให้ทุกคนสามารถมีพฤติกรรมทางเศรษฐกิจได้อย่างเสรีโดยไม่มีพรมแดน และในขณะเดียวกัน ภายใต้ระบบโลกาภิวัตน์นี้ ประเทศก็ย่อมได้รับการคุ้มครองภายใต้กฎเดียวกันด้วย และนี่ก็คือภาพรวมของโลกในปัจจุบัน

จะว่าไปแล้ว การเจรจาของอเมริกานั้นไม่ได้เป็นผลมาจากยุทธศาสตร์ไปทั้งหมด แต่เป็นผลมาจากวัฒนธรรมมากกว่า จะเห็นได้ว่าถึงแม้ว่าอเมริกาจะถูกคู่เจรจาโจมตีจุดอ่อนของตนแค่ไหนก็ตาม อเมริกาก็ไม่มีที่ท่าสนใจที่จะทุ่มเทพลังงานให้กับการแก้ต่างในเรื่องนั้นแต่อย่างใด ตรงกันข้ามกลับปล่อยให้คู่เจรจาเฝ้าโจมตีไปเรื่อย ๆ ในขณะที่ตนจะมุ่งมั่นแต่เพียงเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้เท่านั้น และในกรณีที่พบจุดอ่อนของคู่เจรจาเมื่อใด อเมริกาก็ไม่ลังเลที่จะเปิดโจมตีจุดนั้น ๆ ทันที หรืออีกนัยหนึ่ง อเมริกาไม่เคยกลัวการถูกตัดแต้ม แต่จะมุ่งไปที่ว่าทำอะไรจึงจะได้แต้มเพิ่มขึ้น

ญี่ปุ่นนั้นจะตรงกันข้ามกับอเมริกัน เมื่อถูกตำหนิที่ใด คนญี่ปุ่นก็จะเข้ามา รุมล้อมกันและทุ่มเทพลังงานที่จุดนั้น ๆ ทันที ธรรมเนียมแบบญี่ปุ่นเช่นนี้ไม่ค่อยส่งผลดีเท่าใดในการเจรจาระหว่างประเทศ การรุกคือการป้องกันตัวที่ได้ผลที่สุด ยกตัวอย่างเช่น ในการเจรจาเกี่ยวกับการค้ารถยนต์ระหว่างอเมริกากับญี่ปุ่น ที่ผ่านมา อเมริกาได้เรียกร้องให้ญี่ปุ่นกำหนดเป้าของปริมาณการนำเข้าและส่งออก ในแต่ละปีให้ชัดเจนบ้างหรือเรียกร้องให้รัฐบาลญี่ปุ่นเข้าไปกำกับดูแลการค้าโดยตรงบ้าง ซึ่งล้วนแล้วแต่เป็นการเรียกร้องที่ผิดกฎของ WTO และเป็นการกระทำที่สวนทางกับท่าทีของอเมริกาในทุกวันนี้อย่างสิ้นเชิง ในครั้งนั้นนายฮาชิโมโด้ ริวทาโร รัฐมนตรีการค้าและอุตสาหกรรมญี่ปุ่นได้หยิบปัญหาดังกล่าวขึ้นมาเตือนนายคันเตอร์ ผู้แทน UNSTR ของอเมริกา แต่นายคันเตอร์ก็เจตนาเสียงไม่ตอบคำถามข้างต้นโดยตลอด

ตรงกันข้ามกลับไปหยาบเอาการปิดโอกาสการลงทุนทางด้านบริการการซ่อมแซมรถยนต์อันเนื่องมาจากกฎหมายตัวถังรถยนต์ที่ใช้วิ่งบนท้องถนนของญี่ปุ่นขึ้นมาโจมตีว่าเป็นการกีดกันทางการค้าและบริการพร้อมๆ กับเรียกร้องครั้งแล้วครั้งเล่าให้ญี่ปุ่นนำเข้าอุปกรณ์รถยนต์เพิ่มขึ้นจากอเมริกา สรุปแล้ว อเมริกาจะไม่มานั่งตอแยกับการโต้เถียงในแต่ละจุดๆ แต่จะย่ำวัดอุปสงค์เดิมของตนซ้ำแล้วซ้ำอีกจนกว่าคู่เจรจาจะยอมอ่อนข้อให้

พวกเขาจะคอยและตื้อจนถึงวินาทีสุดท้ายของการเจรจา บางครั้งก็ได้มีการกำหนดเวลาในการเจรจาไว้ล่วงหน้า และวินาทีสุดท้ายนี้เองคือโอกาสที่คู่เจรจาอาจยินยอมอ่อนข้อให้บ้าง ด้วยเหตุนี้เองที่คู่เจรจาจะแสดงท่าทีมั่นคงไม่ยอมลดราขอเรียกร้องของตนแม้แต่น้อย แต่ก็เป็นไปได้สูงทีเดียวที่จะมีการตกลงยอมอ่อนข้อให้แก่กันและกันใหม่อีกไม่กี่นาทีก่อนหมดเวลาดังเช่นในการเจรจาเรื่องรถยนต์ข้างต้น

อยากเพิ่มเติมเล็กน้อยว่า USTR นั้นแท้จริงแล้วคือหน่วยงานของอเมริกาที่ทำหน้าที่รับเจรจาการค้าและอุตสาหกรรมกับประเทศคู่ค้า หาได้มีหน้าที่ต้องรับผิดชอบกับการค้าและอุตสาหกรรมภายในประเทศ เช่นกระทรวงการค้าและอุตสาหกรรมของญี่ปุ่นไม่ หรืออีกนัยหนึ่งเป็นหน่วยงานรัฐที่เป็นผู้เชี่ยวชาญทางการรุกรบกับต่างประเทศนั่นเอง หน่วยงานที่ไม่ต้องดูแลกิจการในประเทศ รับหน้าที่เฉพาะการเจรจากับต่างประเทศเช่นนี้เป็นหน่วยงานที่ยากเย็นต่อคู่เจรจามาก แต่ในบางครั้งข้าพเจ้าเองก็เห็นว่าเป็นหน่วยงานที่ช่วยให้การเจรจาประสบความสำเร็จได้สูงมากที่สุดทีเดียว อย่างไรก็ตาม บ่อยครั้งที่หน่วยงานเช่นนี้มักสร้างบรรยากาศที่ตึงเครียดให้กับคู่เจรจา

ในช่วงทศวรรษ 1990 ดูเหมือนว่าประเทศต่างๆ ในอุษาคเนย์จะหวาดระแวงและเคียดแค้นกับการกระทำของ USTR ที่ขบถถึงเอามาตรา 301 ออกมาข่มขู่อย่างมากทีเดียว สำหรับประเทศที่ไม่เห็นด้วยกับการสร้างบรรยากาศที่ตึงเครียดเกินความจำเป็น กับประเทศที่เห็นว่าการสร้างบรรยากาศเช่นนั้นจำเป็นต่อการเจรจา แม้แต่ภายในประเทศตนเองเช่นอเมริกา ย่อมจะมีความเห็นต่อบทบาทของ USTR

ในลักษณะที่ต่างกัน และที่น่าสนใจมากคือจีนมีทีท่าสนใจที่จัดตั้งองค์กรคล้ายๆ USTR ของอเมริกาอยู่

มหาวิทยาลัยและระบบต่าง ๆ ในสังคมเป็นประโยชน์กับวิสาหกิจมาก

ความมั่งคั่งของอเมริกาในทุกวันนี้เป็นผลมาจากวิสาหกิจแบบร่วมลงทุนอย่างมากมายทีเดียว ข้าพเจ้าได้อธิบายไว้ข้างต้นแล้วว่าระบบ SBIR ได้สร้างประโยชน์ทางด้านเงินทุนและบุคลากรอย่างมหาศาลแก่วิสาหกิจใหม่ๆ และนอกเหนือไปจากความช่วยเหลือที่รัฐบาลเสนอให้เช่นนั้นแล้ว มหาวิทยาลัยก็ได้มีบทบาทต่อวิสาหกิจอย่างมากเช่นกัน จริงอยู่ที่งบประมาณการวิจัยของมหาวิทยาลัยมาจากงบประมาณรัฐบาล แต่มหาวิทยาลัยเองก็กระตือรือร้นที่จะสร้างบรรยากาศที่ดีสำหรับการก่อตั้งวิสาหกิจใหม่ๆ ด้วย มหาวิทยาลัยชื่อดังเช่นมหาวิทยาลัยแมสซาชูเซตส์ หรือ MIT (Massachusetts Institute of Technology) เป็นสองมหาวิทยาลัยที่เริ่มสนใจสนับสนุนการสร้างวิสาหกิจใหม่ๆ มาช้านานแล้ว

บริษัท SUN ซึ่งเป็นบริษัทชื่อดังทางด้านเทคโนโลยีระดับสูงก็เป็นวิสาหกิจที่เติบโตมาจากการเป็นการร่วมลงทุนมาก่อน อักษร “S” นั้นก็ย่อมาจากชื่อของมหาวิทยาลัยแมสซาชูเซตส์นั่นเอง

เมื่อ 30 ปีที่แล้วขณะที่ข้าพเจ้ากำลังศึกษาต่อที่มหาวิทยาลัยในอเมริกา เกิดเสียงร่ำลือในหมู่นักศึกษาว่านักศึกษาอเมริกันได้ตั้งวิสาหกิจร่วมลงทุนขึ้นมาจนประสบความสำเร็จ และหลังจากนั้นได้ขยายทอดกิจการให้กับวิสาหกิจขนาดยักษ์ได้เงินก้อนใหญ่มาครอบครอง และดูเหมือนว่านั่นคือจุดเริ่มต้นของธุรกิจแบบร่วมลงทุนในอเมริกา ซึ่งสำหรับข้าพเจ้าในเวลานั้นดูเหมือนเป็นเรื่องที่ไม่น่าสนใจเท่าใดนัก ทั้งนี้อาจเป็นเพราะข้าพเจ้ารู้สึกว่หน้าที่ของนักศึกษาต้องไม่ใช่อะไรทำนองนั้น ด้วยกระมัง จะเห็นได้ว่าบริเวณซิลิคอน วอลลีย์ (Silicon Valley) รอบๆ มหาวิทยาลัยแมสซาชูเซตส์ในทศวรรษ 1960 กำลังเกิดความเฟื่องฟูของธุรกิจร่วม

ลงทุนขึ้นครั้งแรก บรรดาวิสาหกิจที่เกี่ยวข้องกับเทคโนโลยีระดับสูงจำนวนไม่น้อยเลยที่เริ่มต้นจากธุรกิจร่วมลงทุนที่นักศึกษาเป็นผู้ก่อตั้งในช่วง 10 ปีหลังจากนั้น และในทุกวันนี้ ปรากฏว่าตามมหาวิทยาลัยต่างๆ ได้เปิดคอร์สเพื่อให้ความรู้ต่อนักศึกษาว่าจะก่อตั้งธุรกิจร่วมลงทุนของตนเองได้อย่างไร หาเงินทุนได้จากที่ไหน พร้อมทั้งมีการให้คำปรึกษาทางด้านการบัญชี กฎหมาย และการบริหารอย่างครบถ้วน

สภาพแวดล้อมที่จะส่งผลให้ผู้คนพากันก่อตั้งธุรกิจร่วมลงทุนก็ถูกเตรียมอย่างสมบูรณ์ กล่าวคือ นอกจากบทบาทข้างต้นของมหาวิทยาลัยแล้ว ยังมีการสร้างความร่วมมือจากผู้ที่เกี่ยวข้องเช่นคนที่เสนอขายความคิด คนที่ให้หยิบยืมความรู้ทางด้านกฎหมายแก่คนที่ต้องการตั้งบริษัท คนที่เป็นนายทุนให้ และคนที่ให้ความรู้ทางด้านการบริหาร เป็นต้น เป็นที่กล่าวขานกันในอเมริกาว่าวิธีสร้างธุรกิจร่วมลงทุนเช่นนี้เกิดในภาคตะวันตกของอเมริกา ผิดกับภาคตะวันออกที่มักเน้นเรื่อง การมองหาช่องทางในการลงทุน (venture capital) มากกว่า จากสถิติของกระทรวงพาณิชย์อเมริกา พบว่าอัตราการก่อตั้งวิสาหกิจใหม่ๆ ในอเมริการะหว่างปี 1994-1996 เท่ากับร้อยละ 13.8 ตัวเลขนี้ไม่ได้ผิดแผกไปจากตัวเลขเมื่อ 10 ปีก่อนเท่าใดเลย เพราะอัตราการเลิกกิจการในช่วง 10 ที่ผ่านมาก็สูงราวๆ ร้อยละ 12 ต่างกับอัตราการตั้งกิจการเล็กน้อย อย่างไรก็ตาม การที่อัตราก่อตั้งวิสาหกิจใหม่สูงกว่าอัตราการปิดกิจการข้างต้นนี้ย่อมเป็นเครื่องชี้ให้เห็นว่าเศรษฐกิจของอเมริกาในอนาคดยังมั่นคงอยู่ ตรงกันข้ามกับญี่ปุ่น กล่าวคือจากสถิติของกระทรวงธุรกิจ พบว่าในปี 1999 ที่ผ่านมา อัตราการปิดกิจการสูงกว่าอัตราการก่อตั้ง โดยเฉพาะในช่วงระหว่างปี 1994-1996 อัตราการก่อตั้งวิสาหกิจใหม่ๆ คงมีเพียงร้อยละ 3.6 เท่านั้น อัตราดังกล่าวนับเป็นอัตราที่ต่ำที่สุดในประวัติศาสตร์ อนึ่ง อัตราการก่อตั้งวิสาหกิจใหม่ๆ ในช่วงระหว่างทศวรรษ 1960 ถึง 1980 อยู่ที่ประมาณร้อยละ 6-7 ส่วนอัตราการปิดกิจการอยู่ที่ราวๆ ร้อยละ 3-4

ผู้อ่านหลายท่านคงเคยได้ยินคำวิจารณ์เกี่ยวกับความแตกต่างของอัตราการก่อตั้งวิสาหกิจใหม่ๆ ระหว่างอเมริกากับญี่ปุ่นมาบ้าง ว่ามีสาเหตุมาจากความแตกต่าง

ในการให้โอกาสแก่ผู้ล้มเหลวของสองประเทศนี้ต่างกัน และนอกจากนั้น ข้าพเจ้า เชื่อว่าความแตกต่างของระบบสังคมก็เป็นอีกสาเหตุหนึ่งเช่นกัน รายละเอียดเกี่ยวกับเรื่องนี้จะยกไปอธิบายในบทที่ 8

จากศัตรูมาเป็นมิตรร่วมปรึกษา

เมื่อย้อนกลับไปดูการดำเนินนโยบายของอเมริกา ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐบาล กับวิสาหกิจ วิธีเจรจาทางการค้าและอุตสาหกรรมในหลายปีที่ผ่านมาแล้ว จะพบว่า ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐบาลกับวิสาหกิจนั้นใกล้ชิดกันอย่างไม่เคยปรากฏมาก่อน เมื่อเทียบกับสมัยก่อนสงครามเย็นจะสิ้นสุดลง กล่าวคือจากที่เคยห่างเหินกันใน ทศวรรษ 1980 กลับเปลี่ยนมาเป็นใกล้ชิดกันอย่างมากในทศวรรษ 1990 เดิมที เคยมีผู้นิยามความสัมพันธ์ระหว่างรัฐบาลกับวิสาหกิจของญี่ปุ่นว่าเป็นเสมือนมิตร ร่วมปรึกษา (advisory) ส่วนของอเมริกานั้นเป็นเสมือนศัตรู (adversary) แต่ สำหรับในปัจจุบันนี้ ไม่เพียงแต่รัฐบาลกับวิสาหกิจเท่านั้น สถาบันวิจัย มหาวิทยาลัย องค์การอาสาสมัครได้ร่วมมือกันพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศอย่างเต็มที่ หรืออีก นัยหนึ่งรัฐบาลกับวิสาหกิจและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้เปลี่ยนจากการเป็นศัตรู มาเป็นมิตรร่วมปรึกษา และยังเป็นທີ່ปรึกษาให้แก่กันและกันอีกด้วย

ปัจจัยที่สหภาพยุโรปให้ความสำคัญ

ความจริงแล้ว เรื่องราวเกี่ยวกับสหภาพยุโรป (EU-European Union) ควรยกไปบรรยายในอีกบทหนึ่งต่างหาก แต่เนื่องจากเนื้อที่ของหนังสือมีจำนวนจำกัด ข้าพเจ้าจึงขอรวบรัดอธิบายไว้ในบทนี้เลย สหภาพยุโรปเริ่มถูกจับตามองจากทั่วโลก อีกครั้งหลังจากที่ได้ร่วมกันออกเงินตรายูโรขึ้นมาเมื่อวันที่ 1 มกราคมปี 1999 ใน ระยะ 10 ปีที่ผ่านมา สหภาพยุโรปได้เปลี่ยนแปลงไปมาก ในระหว่างประจำอยู่ที่

OECD ในช่วงต้นทศวรรษ 1980 ข้าพเจ้าได้มีโอกาสเห็นความเปลี่ยนแปลงข้างต้นอย่างใกล้ชิด

ในช่วงต้นทศวรรษ 1980 กลุ่มประเทศประชาคมยุโรป (EC-European Community) มีท่าทีที่ไม่ค่อยใส่ใจกับการโต้เถียงเกี่ยวกับเรื่องการค้า อุตสาหกรรม และเศรษฐกิจระหว่างประเทศเท่าใดนัก ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากที่หลายๆ ประเทศยังมองไม่เห็นอนาคตของการร่วมกันออกเงินตรายูโรก็ได้ (Euro Pessimism) แต่หลังจากที่นายโดโรลได้เข้ารับตำแหน่งประธานกรรมการประชาคมยุโรปในปี 1985 และได้ประกาศเป้าหมายที่จะทำการรวมยุโรปภายใต้หลักการเศรษฐกิจของสหภาพยุโรปให้สำเร็จภายในปี 1992 เป็นต้นมา ก็ปรากฏว่าบรรยากาศได้เปลี่ยนไปทันที ก่อนหน้านั้นกลุ่มประเทศยุโรปมักเน้นการใช้ผลลัพธ์เป็นเครื่องตัดสิน และพยายามอ้าง “หลักการความสมดุลทางกำไร” (ดูรายละเอียดในบทที่ 8) และกฎพิเศษมาบีบให้ญี่ปุ่นซึ่งในเวลานั้นมีความสามารถในการแข่งขันสูงกว่าประเทศอื่นๆ นำเข้าสินค้าของตนมากขึ้น แม้แต่ในขณะนี้ก็ยังพยายามใช้วิธีเช่นนี้อยู่ และยังได้ใช้กฎหมาย anti-dumping ไปในเชิงอนุรักษ์การค้าภายในประเทศอีกด้วย

ในปี 1992 หลังจากที่ประชาคมยุโรปรู้ว่าตนไม่สามารถรวมตัวกันทางเศรษฐกิจทันตามกำหนดการที่วางไว้ได้ ก็ได้เปลี่ยนเป้าหมายใหม่มาเป็นการร่วมกันออกเงินตราชนิดใหม่ขึ้นแทน พร้อมทั้งเปลี่ยนชื่อจากประชาคมยุโรปมาเป็นสหภาพยุโรปด้วย หรือหากมองการพัฒนาข้างต้นของสหภาพยุโรปแล้ว ก็จะพบว่าหลังจากที่พวกเขาได้วางเป้าหมายไว้ที่จุดใดจุดหนึ่งและต่อมาพบว่าไม่สามารถบรรลุเป้าหมายนั้นได้ พวกเขาก็จะแก้ปัญหาด้วยการกำหนดเป้าหมายใหม่ที่ใหญ่กว่าเป้าหมายเดิมขึ้นไปอีก และจะพยายามวิ่งอย่างเต็มกำลังเพื่อที่จะไปถึงเป้าหมายนั้น วิธีการดังกล่าวเป็นวิธีการทางการเมืองที่สหภาพยุโรปหยิบมาใช้ จะเห็นได้จากการตกลงนำเอาเงินตรายูโรเข้ามาใช้ร่วมกันครั้งนี้ก็จำเป็นต้องพึ่งพาการตัดสินใจทางการเมืองอย่างมากทีเดียว ความเคลื่อนไหวของกลุ่มประเทศยุโรปนั้นจะมีการวางแผนอย่างแนบเนียนแทบทุกครั้ง

และยุทธศาสตร์ทางการค้าอย่างหนึ่งของสหภาพยุโรปในระยะหลายปีที่ผ่านมาคือการกำหนดมาตรฐานหรือการออกใบรับรองระดับโลก ในสมัย GATT ก็มีข้อบังคับเกี่ยวกับการกำหนดสัญลักษณ์มาตรฐาน (standard code) แต่ก็มีเพียงไม่กี่ประเทศเท่านั้นที่สมัครเป็นสมาชิก ต่อมาในการประชุมรอบอุรุกวัย ผู้แทนจากประเทศสมาชิกต่างๆ ได้ตระหนักถึงกำแพงการค้าที่อาจเกิดขึ้น หรือกำลังเกิดขึ้น เนื่องมาจากมาตรฐานทางเทคโนโลยี (TBT-Technical Barriers to Trade) จึงได้ตกลงกันร่างข้อตกลง TBT ขึ้นมาใน WTO

ประชาคมยุโรป และ สหภาพยุโรป ต่างก็ให้ความสนใจกับเรื่องมาตรฐานนี้ ตั้งแต่แรกเริ่มแล้ว ตั้งแต่สมัยรวมประชาคมยุโรปใหม่ๆ ประเทศยุโรปต่างๆ ได้เจรจากันเพื่อสร้างมาตรฐานทางเทคโนโลยีที่แตกต่างกันไปตามประเทศให้เป็นหนึ่งเดียวกัน และหลังจากสงครามเย็นสิ้นสุดลง สหภาพยุโรปก็ได้พยายามสานงานดังกล่าวต่อ ทั้งนี้เพราะเล็งเห็นว่าตลาดในโลกกำลังจะกลายเป็นตลาดที่ไร้พรมแดน การยกเอามาตรฐานของตนขึ้นมาเป็นมาตรฐานโลกย่อมเป็นยุทธศาสตร์ในการแข่งขันระหว่างประเทศที่สำคัญ และตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา สหภาพยุโรปก็ได้พยายามนำเอามาตรฐาน ISO และ IEC (International Electrotechnical Commission) ซึ่งเป็นตัวกำหนดมาตรฐานของสหภาพยุโรปออกมาใช้เป็นมาตรฐานโลก และด้วยเหตุนี้เองที่สหภาพยุโรปได้ให้ความสำคัญอย่างมากต่อข้อตกลง TBT ในการประชุมรอบอุรุกวัยขององค์การการค้าโลก หรืออีกนัยหนึ่ง ภายใต้กระแสโลกที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว และการใช้กรอบการตกลงระหว่างประเทศที่ตลาดหลักแหลมทำให้สหภาพยุโรปสามารถผลักดันให้อุตสาหกรรมของตนได้เปรียบในการแข่งขันระหว่างประเทศได้สำเร็จ เกี่ยวกับการกำหนดมาตรฐานโลกหรือการออกใบรับรองข้างต้นนี้ค่อนข้างกินเวลานานพอสมควร กว่าที่อเมริกาและญี่ปุ่นจะรู้สึกตัวว่าถูกสหภาพยุโรปนำไปแล้ว ก่อนหน้านั้น อเมริกายังคงเข้าใจผิดมาตลอดว่ากฎระเบียบที่ตนกำหนดขึ้น หรือกฎระเบียบที่ตนใช้อยู่จะกลายเป็นกฎสากลโดยอัตโนมัติ หลังจากที่มาตรฐานที่ ISO กำหนดขึ้นได้กลายเป็นที่ยอมรับจากทั่วโลก และ

เทคโนโลยีที่ประทับตรา ISO ก็ไม่ต้องถูกตรวจและผ่านเข้าประเทศต่างๆ ได้เลย ก็ปรากฏว่าหลายๆ ประเทศต่างพากันร้องขอใบรับรองจาก ISO กันอย่างถ้วนหน้า

สหภาพยุโรปได้ตั้งระบบพัฒนาการวิจัยเพื่อสนับสนุนการสร้างมาตรฐานโลก ขึ้นมาในกลุ่มประเทศสมาชิกระบบดังกล่าวถูกเรียกว่า แฟรมเวิร์คโปรแกรม (Framework Program) มีงบประมาณปีละ 5 แสนล้านบาท งบประมาณจำนวนหนึ่ง ได้ถูกนำมาใช้เพื่อการเร่งสร้างมาตรฐานโลกโดยเฉพาะ ส่วนอีกโครงการหนึ่งมีชื่อว่า ยูเรกาโปรแกรม (Yureka Program) หลายท่านอาจพอรู้มาบ้างว่าโครงการนี้เอง ที่ประสบความสำเร็จจากการสกัดกันไม่ให้มาตรฐาน hi-vision ของ NHK กลายเป็นมาตรฐานโลก

นอกจากนั้นสหภาพยุโรปยังให้ความสำคัญกับระบบการยอมรับมาตรฐาน ร่วมกันกับประเทศอื่นด้วย กล่าวคือการตกลงยอมรับมาตรฐานซึ่งกันและกันกับอีก ประเทศหนึ่งล่วงหน้า เพราะการยอมรับมาตรฐานดังกล่าวจะเป็นแรงผลักดันสำคัญ ที่ทำให้มาตรฐานของตนพัฒนาไปเป็นมาตรฐานร่วมของโลกในท้ายที่สุด เท่าที่ผ่านมา สหภาพยุโรปได้ทำข้อตกลงร่วมกับอเมริกา แคนาดา ออสเตรเลีย นิวซีแลนด์ เรียบร้อยแล้ว ในปัจจุบัน การค้าระหว่างอเมริกากับสหภาพยุโรปกว่าร้อยละ 20 ได้ถูกขึ้นทะเบียนเป็นสินค้าร่วมรับรองมาตรฐานแล้ว การรับรองมาตรฐานร่วมกัน ของประเทศคู่ค้าเช่นนี้ย่อมส่งผลให้การค้าดำเนินไปอย่างสะดวกรวดเร็ว สหภาพ ยุโรปในฐานะของเจ้าของมาตรฐานสามารถดำเนินนโยบายในฐานะผู้นำ และในเวลา เดียวกันก็พยายามผลักดันให้มาตรฐานที่ตนสร้างขึ้นเป็นมาตรฐานโลกด้วยการตกลง ร่วมกันกับประเทศอื่นข้างต้น

ส่วนญี่ปุ่นนั้น เท่าที่ผ่านมาค่อนข้างล่าหลังและไม่ตื่นตัวเท่าใดนักในเรื่อง ของสิทธิบัตรทางปัญญาและการกำหนดมาตรฐานสากล มาตรฐานเทคโนโลยี บางชนิดที่ญี่ปุ่นมีความสามารถในการแข่งขันสูงกว่าสหภาพยุโรปและควรนำไปใช้เป็น มาตรฐานโลกมากกว่า แต่ต้องถูกสหภาพยุโรปแย่งไปก็มีไม่น้อย ยกตัวอย่างเช่น มาตรฐานการผลิตเครื่องใช้ไฟฟ้าในบ้าน ผู้คนทั่วโลกต่างรู้จักว่าเมื่อพูดถึงเครื่องใช้

ไฟฟ้าในบ้าน ต้องพุดถึงญี่ปุ่น แต่ปรากฏว่าในการประชุมเพื่อตกลงเรื่องมาตรฐานเครื่องใช้ไฟฟ้าในบ้านของไอโซ อิตาลีกลับได้รับการเสนอให้เป็นประธานที่ประชุม ทั้งนี้ก็เพราะความไม่ใส่ใจของตัวแทนจากญี่ปุ่นเอง ท้ายสุด ญี่ปุ่นต้องรีบลุกขึ้นร้องขอให้ที่ประชุมแต่งตั้งตนเป็นประธานร่วมกับอิตาลีด้วย แต่กว่าจะสำเร็จก็ต้องใช้ทั้งเวลาและแรงงานไปมากมายทีเดียว ที่สำคัญคือในเวทีโลกแล้ว ญี่ปุ่นยังอ่อนแออยู่มาก

ในญี่ปุ่นนั้น วิสาหกิจจำนวนไม่น้อยที่พากันคิดว่าการกำหนดมาตรฐานโลกไม่ได้ส่งผลประโยชน์ประการใดต่อวิสาหกิจ และการมีมาตรฐานสากลยังไม่เป็นผลดีในอนาคตแต่อย่างใด เกี่ยวกับรายละเอียดในเรื่องนี้ข้าพเจ้าจะกล่าวในบทที่ 8 อีกครั้งหนึ่ง สำหรับในบทนี้จะสรุปสั้นๆ ว่าการที่ญี่ปุ่นเชื่องช้าในเรื่องกำหนดมาตรฐานสากลข้างต้นนั้นนั้นอาจเป็นเพราะว่าคนญี่ปุ่นรู้สึกต่อต้านการสร้างอะไรร่วมกันกับคนอื่นโดยที่ตนไม่รู้สีกตัวก็ได้ ด้วยเหตุนี้เองที่ทำให้ผู้บริหารหลายคนไม่ค่อยจะยอมอนุมัติค่าใช้จ่ายเพื่อเดินทางไปร่วมประชุมการกำหนดมาตรฐานสากล แต่อย่างไรก็ตาม พอมาตรฐานถูกกำหนดขึ้น ก็ต้องเสียค่าใช้จ่ายเดินทางไปยื่นคำร้องขอเปลี่ยนมาตรฐานอีกครั้งหนึ่งอยู่ดี ตัวอย่างเช่นในการเปลี่ยนแปลงวิธีทดสอบสินค้าพลาสติกที่ผ่านมาวิธีที่ญี่ปุ่นเสนอไปไม่ได้รับการยอมรับในขณะที่วิธีที่เรียกว่าวิธีเคโน (วิธีทดลองว่าวัสดุใด ๆ ที่ใช้พลาสติกมีความทนทานต่อสภาพแวดล้อมตามธรรมชาติแค่ไหน) ซึ่งอเมริกาและเยอรมนีพยายามผลักดันให้เป็นมาตรฐานโลกกลับเป็นที่ยอมรับ ผลทำให้วิสาหกิจของญี่ปุ่นทุกแห่งต้องใช้จ่ายกับเครื่องทดลองตัวใหม่ซึ่งราคาตัวละกว่า 15-20 ล้านบาท บริษัทเคมีของญี่ปุ่นที่ผลิตวัสดุทางด้านพลาสติกแทบทุกแห่งจำเป็นต้องใช้งบประมาณจำนวนกว่าร้อยล้านเพื่อลงทุนกับอุปกรณ์ชิ้นใหม่นี้ เรื่องราวทำนองนี้ยังมีอีกมากมาย

การประชุมนั้นไม่ใช่สักแต่ว่าเข้าร่วมประชุมอย่างเดียว การเข้าร่วมประชุมเพียงอย่างเดียวย่อมไม่มีความหมายอะไร การเตรียมการประชุม การแสดงความคิดเห็นและยืนยันความต้องการของตนเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งโดยเฉพาะในการประชุม

ระหว่างประเทศ มิฉะนั้นแล้วจะต้องมาเสียค่าใช้จ่ายที่ไม่จำเป็นที่หลัง ถ้าญี่ปุ่นไม่ต้องเพิ่มค่าใช้จ่ายก็หมายความว่าอีกฝ่ายหนึ่งต้องรับภาระนั้นไปแทน การแข่งขันในทำนองนี้กำลังดำเนินไปอย่างเผ็ดร้อนในปัจจุบัน ซึ่งดูเหมือนว่าสหภาพยุโรปจะได้เปรียบอยู่มาก

หมายเหตุท้ายบท

(1) “กฎหมายการถ่ายทอดเทคโนโลยีจากมหาวิทยาลัย ฯลฯ”

เพื่อให้การถ่ายทอดเทคโนโลยีที่พัฒนามาจากการวิจัยในมหาวิทยาลัยได้รับการถ่ายทอดไปสู่วิสาหกิจ กฎหมายฉบับนี้ได้อนุญาตให้จ่ายเงินช่วยต่อโครงการบางโครงการ รวมทั้งช่วยประกันหนี้ ช่วยเหลือด้านเงินทุนแก่วิสาหกิจแบบร่วมลงทุนและวิสาหกิจขนาดเล็กและกลางช่วยผ่อนผันค่าทะเบียนในด้านการถ่ายทอดเทคโนโลยีและความช่วยเหลือต่างๆ ทางด้านนโยบาย อย่างไรก็ตามดังที่จะอธิบายรายละเอียดในบทที่ 8 ต่อไป คือ การอนุมัติโครงการและกำหนดนโยบายยังต้องอยู่ในวิจรรณญาณของรัฐบาล ซึ่งอาจทำให้การดำเนินการในภาคปฏิบัติต้องล่าช้าไป

(2) ระบบส่งเสริมการนวัตกรรมทางเทคโนโลยีในวิสาหกิจขนาดเล็กและกลาง (SBIR ฉบับญี่ปุ่น)

เป็นระบบที่เกี่ยวข้องกับกฎหมายส่งเสริมการก่อตั้งกิจการใหม่ๆ ทุกๆ ปีงบประมาณหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทุกแห่งของภาครัฐจะต้องเปิดเผยตัวเลขงบประมาณเป้าหมายที่จะไว้ใช้เป็นเงินช่วยด้านต่างๆ ต่อวิสาหกิจขนาดเล็กและกลาง ทั้งนี้เพื่อผลักดันให้งบประมาณส่วนนี้เพิ่มขึ้นในอนาคต

(3) ผลลัพธ์ spin-on และผลลัพธ์ spin-off

off กับ on เป็นการเคลื่อนไหวในทางตรงกันข้ามกัน off นั้นเป็นเสมือนลูกข่างที่หมุนด้วยความเร็วสูง ส่งผลให้เกิดแรงเหวี่ยงออกไปรอบด้าน ในขณะที่ on

คือผลที่เกิดจากการหมุนต่อจากนั้น กล่าวคือ spin-off คือผลลัพธ์ที่ได้จากเทคโนโลยีทางการทหาร ในขณะที่ spin-on คือผลที่เกิดจากการนำเทคโนโลยีที่เอกชนพัฒนามาถ่ายทอดโดยตรง

(4) วิสัยทัศน์ในการเจรจา

โดยทั่วไปแล้ว ผู้รับหน้าที่เจรจาจะต้องเข้าใจสถานการณ์ภายในประเทศ และความสัมพันธ์ระหว่างกฎระเบียบระหว่างประเทศ รวมทั้งสภาพความเป็นจริงของเรื่องที่จะยกมาเจรจา ตลอดจนรายละเอียดเกี่ยวกับความต้องการของคู่เจรจา เพื่อที่จะใช้เป็นปัจจัยตัดสินว่าควรจะดำเนินการเจรจาด้วยวิธีใด หรือวางเป้าหมายในการเจรจาไว้ที่ตรงไหนดี บางครั้งผลของการเจรจาอาจไม่เป็นที่พอใจของผู้เกี่ยวข้องภายในประเทศก็ได้ ดังนั้นผู้รับหน้าที่เจรจาจึงจำเป็นต้องรู้รายละเอียดและกำหนดวิสัยทัศน์ของตนก่อนล่วงหน้า

(5) การกำหนดราคาไว้ล่วงหน้า (Forward Pricing)

สินค้าประเภทที่ต้องใช้เทคโนโลยีระดับสูงมักถูกตั้งราคาไว้ต่ำกว่าต้นทุนเมื่อเริ่มวางตลาดใหม่ๆ ทั้งนี้เพราะหลังจากออกวางตลาดไปได้พักใหญ่ๆ และเริ่มมียอดขายในปริมาณที่สูงขึ้นแล้ว จะทำให้ต้นทุนลดลงอย่างฮวบฮาบ

(6) ระบบการจรรยาบรรณที่น่าบนท้องถนน

หมายถึงระบบการจรรยาบรรณในอนาคด ที่ได้นำเทคโนโลยีทางด้านข้อมูลข่าวสารมาใช้ เช่น ระบบเก็บค่าทางอัตโนมัติ การเสนอข่าวสารการจราจร การขับเคลื่อนแบบอัตโนมัติ ฯลฯ

บทที่ 4

ญี่ปุ่นก็ต้องเปลี่ยนแปลง

อดีตและอนาคตของบริษัทญี่ปุ่นจำกัด

การเปลี่ยนแปลงนโยบายอุตสาหกรรมที่ล้มสมัยหลังสงครามโลกครั้งที่ 2

เป็นที่ทราบกันดีว่าการฟื้นฟูและพัฒนาประเทศหลังสงครามของญี่ปุ่นประสบความสำเร็จได้เนื่องมาจากความร่วมมืออย่างดีระหว่างรัฐบาลกับเอกชน และก็เป็นความจริงที่ว่ากระทรวงการค้าและอุตสาหกรรมได้เข้าไปมีบทบาทอย่างมากในระหว่างช่วงเวลานั้น และจากความจริงที่ว่ารัฐบาลและเอกชนได้รวมตัวกันอย่างเหนียวแน่นนี้เองที่ทำให้ญี่ปุ่นถูกเรียกว่า “บริษัทญี่ปุ่นจำกัด” กระทรวงการค้าและอุตสาหกรรมถูกมองจากประเทศต่างๆ ทั่วโลกว่าเป็นผู้ที่อยู่เบื้องหลังความสำเร็จในครั้งนั้นของญี่ปุ่น

กระทรวงการค้าและอุตสาหกรรมต้องเปลี่ยนแปลงนโยบายของกระทรวงอยู่บ่อยๆ ข้าพเจ้าต้องขออนุญาตอธิบายการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวโดยแบ่งเวลาเป็นช่วงละ 10 ปี

หลังสงครามสิ้นสุดลงในปลายทศวรรษ 1940 รัฐบาลได้ใช้นโยบายผลิตแต่สินค้าสำคัญบางประเภทเป็นหลักในการฟื้นฟูประเทศ กล่าวคือเพื่อซ่อมแซมระบบเศรษฐกิจของประเทศที่พินาศไปในช่วงสงคราม รัฐบาลได้ยกเอาอุตสาหกรรมถ่านหินกับอุตสาหกรรมถลุงเหล็กเป็นอุตสาหกรรมที่ต้องฟื้นฟูก่อน รัฐบาลได้ใช้ทุนและทรัพยากรที่มีอยู่จำกัดทุ่มเทให้กับอุตสาหกรรมทั้ง 2 ประเภทนี้ เพื่อหวังให้ผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นไปช่วยกระตุ้นเศรษฐกิจโดยรวมอีกทีหนึ่ง นโยบายดังกล่าวประสบความสำเร็จอย่างสูงทีเดียว และจากนั้นเป็นต้นมาทำให้นโยบายของกระทรวงถูกมอง

ว่ามักจะท่วมเทกำลังอย่างใหญ่หลวงให้กับอุตสาหกรรมบางประเภท

ในทศวรรษ 1950 ผลจากการที่วิสาหกิจต่างๆ กระตือรือร้นที่จะลงทุนทางด้านเครื่องจักรและอุปกรณ์ทำให้นโยบายของกระทรวงในช่วงนั้นเน้นหนักไปที่เครื่องจักรและอุปกรณ์บางอย่าง ทั้งนี้เพื่อช่วยลดภาระทางด้านนี้ของวิสาหกิจ เช่น ด้วยการผ่อนผันทางด้านภาษีเมื่อเปลี่ยนแปลงเครื่องจักรหรืออุปกรณ์ชิ้นใหม่ และในช่วงปลายทศวรรษ 1950 กระทรวงได้เน้นการพัฒนาอุตสาหกรรมเครื่องจักร อุตสาหกรรมเครื่องใช้ไฟฟ้าและอุตสาหกรรมทอผ้าเทียม ด้วยการผ่าน “กฎหมายส่งเสริมอุตสาหกรรมเครื่องจักรชั่วคราว” “กฎหมายพัฒนาอุตสาหกรรมเครื่องใช้และอุปกรณ์ไฟฟ้า” ฯลฯ

ในทศวรรษ 1960 นโยบายส่งเสริมอุตสาหกรรมหนักได้กลายมาเป็นนโยบายหลักของประเทศ ผลจากการที่ประชาชนมีรายได้เพิ่มขึ้น จึงมีความต้องการอุปโภคบริโภคสินค้าบางอย่างสูงขึ้นตามด้วย กระทรวงได้พยายามเสริมสร้างความสามารถในการแข่งขันระหว่างประเทศให้กับอุตสาหกรรมบางประเภทที่สามารถเพิ่มประสิทธิภาพในการผลิตได้เช่น อุตสาหกรรมเหล็ก อุตสาหกรรมเคมี และอุตสาหกรรมรถยนต์ เป็นต้น วิธีที่ถูกนำมาใช้ในเวลา นั้นได้แก่การให้กู้โดยคิดดอกเบี้ยในอัตราที่ต่ำ การผ่อนผันภาษี การส่งเสริมการส่งออกรวมทั้งการจำกัดการนำเข้า ช่วงนี้คือช่วงที่ข้าพเจ้าจบมหาวิทยาลัยและเข้ารับราชการในกระทรวงใหม่ๆ ในเวลานั้นหน่วยงานที่รับผิดชอบทางด้านอุตสาหกรรมหนักในกระทรวงเป็นเสมือนหน่วยงานที่หลายคนปรารถนาจะเข้าไปรับตำแหน่ง ทุกวันนี้ยังมีเรื่องเล่าขานกันถึงบรรยากาศในสมัยนั้นหลงเหลืออยู่ ในสมัยนั้นเคยมีกรมที่ใช้ชื่อว่ากรมอุตสาหกรรมหนักอยู่ ใครที่ย้ายเข้าไปกินตำแหน่งในกรมนั้นก็ครั้งก็เสมือนกับได้รับดาวเท่าจำนวนครั้งด้วย ถ้า 3 ครั้งก็ 3 ดาว 5 ครั้งก็ 5 ดาว แล้วก็นำมาเปรียบเทียบกับว่าใครจะได้ดาวมากกว่ากัน

ในทศวรรษ 1970 ญี่ปุ่นต้องเผชิญกับวิกฤตการณ์น้ำมันถึง 2 ครั้งด้วยกัน ทำให้นโยบายพลังงานกลายมาเป็นนโยบายหลักของกระทรวง พร้อมๆ กับการให้

ความสำคัญกับอุตสาหกรรมที่ต้องใช้ความสามารถทางปัญญา เช่นอุตสาหกรรมทางด้านคอมพิวเตอร์ และอิเล็กทรอนิกส์ต่างๆ รัฐบาลได้ผ่าน “กฎหมายส่งเสริมอุตสาหกรรมเครื่องจักรและข้อมูลข่าวสารบางประเภทชั่วคราว” ซึ่งเป็นกฎหมายต่อจาก “กฎหมายส่งเสริมอุตสาหกรรมเครื่องจักรชั่วคราว” ออกมาใหม่อีกหนึ่งฉบับ ปัจจุบันนี้ คำว่าข้อมูลข่าวสารกับเครื่องจักรนั้นดูจะเป็นศัพท์ที่คุ้นเคยกันทุกๆ ไป แต่ในเวลานั้นการจับค่าส่งค่าข้างต้นไปอยู่คู่กันค่อนข้างเป็นเรื่องแปลกประหลาดพอสมควร หลังจากกฎหมายฉบับนี้ถูกตราขึ้น กระทรวงก็เริ่มให้ความสำคัญกับการพัฒนาอุตสาหกรรมที่ต้องใช้ความสามารถทางปัญญาอย่างเต็มที่ และในปลายทศวรรษก็ได้เริ่มโครงการซูเปอร์ LSI ขึ้นเพื่อพัฒนาเทคโนโลยีระดับสูง และผลจากความสำเร็จของโครงการทำให้อุตสาหกรรมเซมิคอนดักเตอร์เติบโตอย่างรวดเร็วหลังจากนั้น

เมื่อย้อนกลับไปทบทวนคู่มือที่ผ่านมา จะพบว่าอุตสาหกรรมที่ต้องใช้ความสามารถทางปัญญากำลังเป็นอุตสาหกรรมและวิชาชีพที่เริ่มเติบโตขึ้นในประเทศต่างๆ ในทศวรรษ 1970 ดังนั้นการที่กระทรวงการค้าและอุตสาหกรรมให้ความสำคัญต่ออุตสาหกรรมด้านนี้ในตอนนั้นก็นับเป็นการตัดสินใจที่ถูกต้องอย่างยิ่ง บรรดาวิสาหกิจขนาดยักษ์ทางด้านข้อมูลข่าวสารในทุกวันนี้ ไม่ว่าจะเป็นบริษัทฮิวเลตต์ แพคการ์ด (Hewlett Packard) หรือ ไมโครซอฟท์ (Microsoft) ซันไมโครซิสเต็ม (Sun Micro System) และบริษัทร่วมลงทุนจำนวนมากต่างก็ถือกำเนิดขึ้นในช่วงนี้ทั้งนั้น บ่อยครั้งที่จะมีคนกล่าวขวัญถึงโครงการซูเปอร์ LSI ว่าเป็นโครงการตัวอย่างทางด้านนโยบายเทคโนโลยีอุตสาหกรรมที่ประสบความสำเร็จอย่างมาก อย่างไรก็ตาม ต้องไม่ลืมว่าความสำเร็จข้างต้นก็ขึ้นอยู่กับกระแสเวลาด้วย หลังจากนั้นเป็นต้นมาก็มีการกำหนดงบประมาณสำหรับโครงการพัฒนาเทคโนโลยีใหม่ๆ เกิดขึ้นอีกมากมาย แต่แทบทุกโครงการเป็นการวิจัยในขั้นเริ่มต้น ยังไม่มีตัวอย่างที่ประสบความสำเร็จเท่าไร ดังนั้นเชื่อว่าถ้าจะเห็นผลคงกินเวลาอีกนานทีเดียว การสรุปผลการวิจัยว่าสำเร็จมากน้อยแค่ไหนนั้น จำเป็น

ต้องพิจารณาก่อนว่าเป็นการวิจัยตรงจุดไหน ช่วงไหนด้วย

ในทศวรรษ 1980 เป็นสมัยของการปรับปรุงนโยบายใหม่ ช่วงต้นทศวรรษ เริ่มต้นจากการเปิดเจรจาเกี่ยวกับการค้ารถยนต์ระหว่างญี่ปุ่นกับอเมริกา ตอนนั้น ข้าพเจ้ากำลังประจำอยู่ที่ OECD ทำให้มีโอกาสได้ยืนตัวแทนรัฐบาลจากประเทศสมาชิกพากันกล่าวขานก่อนที่อเมริกาจะเริ่มเปิดการเจรจากับญี่ปุ่นไม่นานนักว่า “จากนี้ไปจะต้องคบค้ากับญี่ปุ่นมากขึ้น” จะเห็นได้ว่าในช่วงต้นทศวรรษ 1980 ญี่ปุ่นได้กลายเป็นตลาดที่ใหญ่ที่สุดทางการค้าและอุตสาหกรรมของโลก ส่งผลให้รัฐบาลต้องเร่งปรับปรุงนโยบายทั้งในประเทศและต่างประเทศ ในปี 1983 รัฐบาลได้ผ่าน “กฎหมายปรับปรุงโครงสร้างอุตสาหกรรมบางประเภทชั่วคราว” ขึ้นมาใช้แทน “กฎหมายสร้างความมั่นคงให้กับอุตสาหกรรมถดถอยบางประเภท” ที่เคยตราไว้ในอดีต ทั้งนี้เพื่อผลักดันให้อุตสาหกรรมบางประเภทที่ลงทุนกับเครื่องจักรและอุปกรณ์เกินความจำเป็นสามารถปรับปรุงโครงสร้างของตนได้เร็วขึ้น หลังจากนั้นในปี 1987 ยังมี “กฎหมายการอำนวยความสะดวกสำหรับการปรับโครงสร้างอุตสาหกรรมชั่วคราว” ตามออกมาอีกหนึ่งฉบับ กฎหมายฉบับนี้เป็นกฎหมายเพื่อเร่งให้อุตสาหกรรมสามารถลดภาระจากการลงทุนกับเครื่องจักรส่วนเกินได้ง่ายขึ้น และยังช่วยให้อุตสาหกรรมสามารถเปลี่ยนสาขาการผลิตของตนใหม่ได้ง่ายขึ้นด้วย พร้อมกันกับการปรับปรุงเปลี่ยนแปลง กระบวนการค้าและอุตสาหกรรมยังได้ให้ความสนใจกับการพัฒนาเทคโนโลยีเพื่อป้องกันให้อุตสาหกรรมที่ต้องการเปลี่ยนสาขาการผลิตของตนใหม่นับตั้งแต่ช่วงทศวรรษ 1980 นี้อีกด้วย ในปี 1985 “กฎหมายการผลักดันให้มีการวิจัยทางเทคโนโลยี” ได้ถูกตราขึ้นมาเพื่อก่อตั้งสถาบันส่งเสริมการวิจัยและพัฒนาเทคโนโลยีพื้นฐาน ซึ่งมีบทบาทสำคัญในการสนับสนุนทางการเงินแก่อุตสาหกรรมที่ต้องการขยายกิจการใหม่ๆ ในอนาคต ส่วนทางด้านระหว่างประเทศนั้น ช่วงนี้เป็นช่วงที่ประเทศต่างๆ พากันจับตามองวิธีกำหนดนโยบายและเป้าหมายของญี่ปุ่นอย่างใกล้ชิด และด้วยเหตุนี้เองที่ญี่ปุ่นจำต้องเปลี่ยนวิธีกำหนดนโยบายจากเดิมมาเป็นวิธีที่คิดว่าจะเป็นที่ยอมรับของนานาชาติในความหมายข้างต้นนี้ทศวรรษ 1980

จึงเป็นสมัยที่กระทรวงต้องปรับปรุงนโยบายครั้งใหญ่และยังต้องเปลี่ยนแปลงวิธีกำหนดนโยบายใหม่อีกด้วย

ทศวรรษ 1990 ถูกมองว่าเป็นสมัยที่กระทรวงต้องวางพื้นฐานทางสภาพแวดล้อมต่างๆ ใหม่ เช่นสภาพแวดล้อมของวิสาหกิจเอง รวมทั้งสภาพแวดล้อมของตลาด ยกตัวอย่างเช่น การผ่อนผันหรือยกเลิกกฎข้อบังคับต่างๆ ที่เป็นตัวกำหนดสภาพแวดล้อมเดิมของวิสาหกิจในประเทศ การสร้างเงื่อนไขที่ช่วยให้วิสาหกิจใหม่ๆ ถือกำเนิดได้ง่ายขึ้น การปรับปรุงโครงสร้างเศรษฐกิจโดยรวมเพื่อกระตุ้นให้เศรษฐกิจดีขึ้น เป็นต้น กระทรวงได้เล็งเห็นความจำเป็นที่จะต้องผ่อนผันและยกเลิกกฎข้อบังคับต่างๆ รวมทั้งจุดอ่อนของโครงสร้างเศรษฐกิจของญี่ปุ่นที่ใช้กันมาหลังสงครามโลกครั้งที่สองกว่า 50 ปี ด้วยเหตุนี้จึงได้จัดทำรายงานกลางทอม “ว่าด้วยข้อเสนอปัญหาเกี่ยวกับการปรับโครงสร้างทางเศรษฐกิจด้วยตนเองเพื่อความอยู่รอดในศตวรรษที่ 21 : การริเริ่มและสร้างสรรค์ทางเลือก และการอยู่ร่วมกัน” ขึ้นเพื่อเสนอต่อคณะกรรมการพิจารณาโครงสร้างทางอุตสาหกรรมเมื่อเดือนมิถุนายนปี 1993 รายงานฉบับนี้ยังเป็นที่กล่าวขานกันในปัจจุบันว่าเป็นรายงานที่มีมุมมองที่ดีเยี่ยม เป็นรายงานที่อธิบดีคุมาโนะ ฮิเดอากิ (หลังจากนั้นได้ดำรงตำแหน่งปลัดกระทรวง) และหัวหน้ากองธุรการ นายยาซุโมะโตะ อากิโนะบุ (ปัจจุบันเป็นประธานองค์กรความร่วมมือระหว่างประเทศ) และทีมงานของกรมนโยบายอุตสาหกรรมเป็นทีมงานรับผิดชอบ หัวหน้ากองยาซุโมะโตะเคยมีประสบการณ์ในฐานะตัวแทนภาครัฐของญี่ปุ่นไปประจำใน OECD มาก่อน และสิ่งที่เขาค้นพบจากการย้ายไปประจำใน OECD ครั้งนั้นคือความบกพร่องและอ่อนแอของญี่ปุ่นในการอธิบายนโยบายของตนให้ประเทศอื่นเข้าใจ และการมีสภาพแวดล้อมที่ย่ำแย่ของวิสาหกิจญี่ปุ่น ใน OECD มีการประชุมพิจารณานโยบาย ระบบและสภาพเศรษฐกิจของประเทศสมาชิกที่เรียกว่า Country Review ขึ้นเป็นประจำ หัวหน้ากองยาซุโมะโตะได้ตระหนักว่าตัวแทนจากญี่ปุ่นมักอธิบายนโยบายและวัตถุประสงค์ของนโยบายนั้นๆ โดยไม่ได้สนใจเลยแม้แต่น้อยว่าผู้ฟังจากประเทศอื่น

จะเข้าใจได้หรือไม่ นอกจากนั้นวิสาหกิจของญี่ปุ่นยังถูกจำกัดขอบเขต และมีทางเลือกน้อยกว่าวิสาหกิจของประเทศอื่นมาก และสองจุดนี้เองที่ผลักดันให้เขาพยายามเสนอความคิดเห็นข้างต้นขึ้นมา

หลังจากนั้นมาในปี 1995 รัฐมนตรีกระทรวงการค้าและอุตสาหกรรม นายฮาชิโมะโตะ ริวทาโร่ ได้เสนอ “เค้าโครงการปฏิรูปโครงสร้างเศรษฐกิจญี่ปุ่นใน ศตวรรษที่ 21” ซึ่งเป็นเค้าโครงการที่อาศัยรายงานฉบับข้างต้นเป็นแนวทาง เนื้อหาของ เค้าโครงดังกล่าวได้กำหนดให้ขั้นตอนแรกเป็นขั้นตอนที่ต้องนำพาประเทศให้ รอดพ้นจากอัตราเติบโตทางเศรษฐกิจที่เท่ากับศูนย์ก่อน ส่วนขั้นตอนที่ 2 คือ การปรับโครงสร้างที่จำเป็นต้องอดทนต่อความเจ็บปวดที่จะเกิดขึ้น ขั้นตอนที่ 3 เป็นขั้นตอนสร้างพื้นฐานที่มั่นคงสำหรับศตวรรษที่ 21 เค้าโครงดังกล่าวต่อมา ได้กลายเป็นเค้าโครงหลักของรัฐบาลนายฮาชิโมะโตะด้วย จะเห็นได้จากการที่ นายกรัฐมนตรีฮาชิโมะโตะได้มีคำสั่งให้กระทรวงการค้าและอุตสาหกรรมเสนอแผน รวมการปรับปรุงโครงสร้างเศรษฐกิจเสนอต่อรัฐบาลในปี 1996 แผนดังกล่าวมี เนื้อหาหลักที่เริ่มต้นจากการผ่อนคลายและยกเลิกกฎข้อบังคับต่างๆ และค่อยๆ เพิ่ม น้ำหนักกับการปรับปรุงโครงสร้างเศรษฐกิจโดยรวม

อนึ่ง การที่นายกรัฐมนตรีมีคำสั่งโดยตรงให้หน่วยราชการได้บังคับบัญชา เสนอแนวทางการผ่อนผันยกเลิกกฎข้อบังคับหรือปรับปรุงโครงสร้างเศรษฐกิจเช่นนี้ เคยมีตัวอย่างในต่างประเทศบ้าง เช่น นายไมเคิล เฮสเสลไน์ (Michael Hesseltine) รองหัวหน้าพรรคอนุรักษนิยมของอังกฤษและรัฐมนตรีกระทรวงการค้าและ อุตสาหกรรมได้รับคำสั่งจากนายกรัฐมนตรี จอห์น เมเจอร์ (John Major) ให้ทำ หน้าที่กำหนดเค้าโครงในการผ่อนผันยกเลิกกฎระเบียบของประเทศใหม่ ทั้งนี้เพราะ ว่ากระทรวงการค้าและอุตสาหกรรม คือหน่วยงานที่ใกล้ชิดและรู้สภาพปัจจุบันของ อุตสาหกรรมมากที่สุด

หลังจากนั้นในปี 1998 รัฐบาลฮาชิโมะโตะต้องลาออกไปเพราะไม่สามารถ แก้ปัญหาเศรษฐกิจดอดอยได้ ทำให้หลายคนเข้าใจผิดไปว่าเค้าโครง 6 ประการ

สำหรับปรับปรุงโครงสร้างการคลังและเศรษฐกิจที่นายทสชาติโมะได้เสนอต้องถูกพับไป แต่ในความเป็นจริงแล้วหาเป็นเช่นนั้นไม่ ตรงกันข้ามกลับทวีความสำคัญมากขึ้น

และในทุกวันนี้ที่มีวันเวลาสำหรับทศวรรษ 1990 เหลืออยู่ไม่มากนัก กระบวนการค้าและอุตสาหกรรมก็กำลังมุ่งมั่นอยู่กับการวางนโยบายภายใต้ระบบโลกาภิวัตน์ ที่การแข่งขันกำลังทวีความรุนแรงขึ้นเรื่อย ๆ อยู่อย่างชะมัดเจม้น

นโยบายการค้าและอุตสาหกรรมก็ต้องเดินตามกระแสแห่งเวลาเช่นกัน

เท่าที่กล่าวมาข้างต้นคือเรื่องราวเกี่ยวกับนโยบายอุตสาหกรรมของประเทศ อย่างไรก็ตามนโยบายการค้าและอุตสาหกรรมก็ต้องเดินตามกระแสแห่งเวลาเช่นกัน ข้าพเจ้าคิดว่าคงไม่จำเป็นต้องย้าว่านโยบายการค้าและนโยบายอุตสาหกรรมนั้นไม่ใช่สิ่งที่ขัดแย้งกัน แต่ส่วนใหญ่แล้วจะสัมพันธ์กัน ดังที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้นว่า หลังจากญี่ปุ่นเข้าเป็นสมาชิก OECD และเปลี่ยนไปปรับเงื่อนไข 8 ข้อของ IMF ในปี 1964 เป็นต้นมา การค้าเสรีก็ได้ขยายขอบเขตกว้างขึ้น อย่างไรก็ตาม สำหรับอุตสาหกรรมที่ถือว่าเป็นยุทธศาสตร์ทางการค้าสำคัญของประเทศเช่นอุตสาหกรรมรถยนต์ คอมพิวเตอร์ ฯลฯ นั้น หน่วยงานและวิสาหกิจที่เกี่ยวข้องก็ได้พยายามทุ่มเทเพื่อปูพื้นฐานการผลิตที่มั่นคงในประเทศ และสามารถแข่งขันในระดับระหว่างประเทศได้ก่อนที่จะกำหนดเวลาอันสมควรแก่การเปิดเสรี วิธีการปูพื้นฐานที่มั่นคงเหล่านั้นได้แก่การสร้างกำแพงภาษีสินค้าขาเข้า (การกำหนดอัตราภาษีสรรพสามิตและกำหนดเวลาการยกเลิกภาษี) การจำกัดไม่ให้ต่างชาติเข้ามาลงทุน ฯลฯ ซึ่งวิธีการเหล่านี้ล้วนแต่เป็นวิธีการที่เน้นเฉพาะกิจการในประเทศเท่านั้น

ในทศวรรษที่ 1970 การแก้ปัญหาการค้าทางด้านสิ่งทอ เหล็ก เครื่องจักร ในโรงงานอุตสาหกรรม โทรทัศน์สีและสินค้าอื่นๆ ได้กลายเป็นงานสำคัญของภาคราชการในช่วงนั้น การแก้ปัญหาเหล่านี้ไม่ใช่ในนโยบายของประเทศแต่เป็นการเจรจาที่จำเป็นต้องทำมากกว่า ในความหมายดังกล่าวการเจรจาปัญหาการค้ารถยนต์

และเซมิคอนดักเตอร์ในทศวรรษ 1980 ก็มีลักษณะคล้าย ๆ กัน

ในปลายทศวรรษ 1980 เป็นต้นมา การเจรจาระหว่างประเทศได้เปลี่ยนจากการเจรจาเกี่ยวกับสินค้าแต่ละชนิดมาเป็นการเจรจาเกี่ยวกับโครงสร้างเศรษฐกิจของประเทศโดยรวม จะเห็นได้จากการเจรจาเกี่ยวกับโครงสร้างเศรษฐกิจระหว่างญี่ปุ่นกับอเมริกาเป็นต้น สาเหตุของความเปลี่ยนแปลงข้างต้นนี้สืบเนื่องมาจากการประชุมปรับปรุงนโยบายของ OECD (PAP-Positive Adjustment Policy) และการเปิดการสนทนาเกี่ยวกับนโยบายอุตสาหกรรมระหว่างญี่ปุ่นกับอเมริกาในต้นทศวรรษ 1980 การสนทนาดังกล่าวนั้นแท้จริงแล้วต้องเรียกว่าเป็นการเปิดเจรจาระหว่างทวิภาคีมากกว่า สำหรับเจ้าหน้าที่รับผิดชอบทางด้านการเจรจาของญี่ปุ่นข้างต้นแล้ว สมัยนี้ยังเป็นสมัยที่พวกเขาต้องวิตกกังวลอย่างมากกับช่องว่างระหว่างญี่ปุ่น“ข้างใน” ที่ไม่เคยสัมผัสกับกลืนอายุข้างนอกมาก่อน กับต่างประเทศหรือ “ข้างนอก” ที่ไม่รู้จักปัจจัยและความเป็นมาของญี่ปุ่นเลยอีกด้วย การเจรจาในสมัยนั้นเป็นการเจรจาที่ก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงอย่างยิ่งใหญ่ในประเทศ แต่โดยหลักการแล้วก็ยังเป็นการเจรจาแบบทวิภาคีในรูปที่ญี่ปุ่นยังเป็นฝ่ายตามอยู่

เมื่อมองการเจรจาเท่าที่ผ่านมา จะเห็นว่าในการดำเนินนโยบายการค้าและอุตสาหกรรมนั้น สิ่งสำคัญที่ญี่ปุ่นได้เรียนรู้คือการเจรจาและแก้ปัญหาตามลำพัง แต่ทวิภาคี อาจส่งผลให้กฎระเบียบระหว่างประเทศถูกเพิกเฉยโดยไม่เจตนาได้ ดังนั้นการแก้ปัญหาที่ถูกต้องคือการสร้างความสมดุลกับกฎระเบียบระหว่างประเทศ และด้วยเหตุนี้เองที่หลังทศวรรษ 1990 เป็นต้นมา กระทรวงการค้าและอุตสาหกรรมและรัฐบาลญี่ปุ่น พยายามให้ความสำคัญกับการนำกฎระเบียบระหว่างประเทศมาเป็นหลักเกณฑ์ในการแก้ปัญหา สำหรับญี่ปุ่นแล้ว การพึงพิงกฎระเบียบระหว่างประเทศน่าจะเป็นยุทธศาสตร์ในการเจรจาที่มีประสิทธิภาพมากที่สุด

อย่างไรก็ตาม ในทศวรรษ 1980 ก็ยังมีการพัฒนาอีกด้านหนึ่งที่ควรกล่าวถึง ในทศวรรษนี้ ญี่ปุ่นเริ่มสนใจเข้าร่วมประชุมนานาชาติมากขึ้นอย่างเห็นได้ชัด ยกตัวอย่างเช่น การประชุมรัฐมนตรีการค้าจาก 4 ประเทศที่เริ่มขึ้นในต้นทศวรรษ

จากการเสนอของนายบิลล์ บร็อค (Bill Brock) ผู้แทนจาก USTR ของอเมริกา ที่มีญี่ปุ่น อเมริกา สหภาพยุโรปและแคนาดาไปร่วมประชุม การประชุมดังกล่าวได้กลายเป็นโอกาสที่รัฐมนตรีจากทั้ง 4 ประเทศและภูมิภาค สามารถแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและทำความเข้าใจกันอย่างดีจนถึงทุกวันนี้ และสำหรับการประชุมระดับรัฐมนตรีประจำปีของ OECD ซึ่งเริ่มมาจากราวปลายทศวรรษ 1980 ก็เป็นการประชุมที่สำคัญอันหนึ่ง รัฐมนตรีการค้าและอุตสาหกรรมจากญี่ปุ่นและประเทศสมาชิกจะเดินทางไปร่วมประชุมแทบทุกปี คำพูดหรือข้อคิดเห็นต่างๆ ในการประชุมก็มักได้รับความสนใจจากทั่วโลก และการประชุมเอเปคก็เป็นการประชุมระหว่างประเทศที่สำคัญอีกอันหนึ่งที่เกิดขึ้นจากข้อเสนอของกระทรวงการค้าและอุตสาหกรรมญี่ปุ่นในปลายทศวรรษ 1980 เกี่ยวกับเอเปคนี้ ข้าพเจ้าจะกล่าวถึงรายละเอียดภายหลัง แต่อยากย้ำไว้สั้น ๆ ว่า เอเปคเป็นองค์กรระหว่างประเทศที่กระทรวงการค้าและอุตสาหกรรมร่างเค้าโครงขึ้นมา ทั้งนี้เพื่อเป็นยุทธศาสตร์ทางนโยบายการค้า

การกำหนดนโยบายและการเจรจาการค้ากำลังเปลี่ยนไป

จากนี้ไป ข้าพเจ้าจะขออธิบายสั้น ๆ ถึงเบื้องหลังของการเปลี่ยนแปลงการวางแผนนโยบายของกระทรวงการค้าและอุตสาหกรรมในระยะ 50 ปีหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 โดยจะดูด้วยว่าแต่ละนโยบายสามารถส่งผลอย่างไรบ้างต่อการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศ

จากปลายทศวรรษ 1940 จนถึงทศวรรษ 1970 วินัยนโยบายมาปฏิบัติส่วนใหญ่แล้วจะคล้าย ๆ กัน กล่าวคือ วิธีสนับสนุนทางด้านเงินทุนด้วยการให้กู้ด้วยอัตราดอกเบี้ยที่ต่ำมาก ระบบภาษีที่เอื้อประโยชน์ให้แก่ผู้ผลิต การออกข้อยกเว้นไม่นำกฎหมายห้ามการผูกขาดมาใช้กับกิจกรรมร่วมบางอย่าง ฯลฯ ในเวลานั้น สำหรับวิสาหกิจแล้ว การหาทุนเพิ่มทั้งจากในและนอกประเทศไม่ใช่เรื่องง่ายหรือสามารถทำได้อย่างเสรีเช่นทุกวันนี้แต่อย่างใด นอกจากนั้นก็ไม่มีที่ใดที่จะอนุญาตให้กู้ยืมได้

ในอัตราดอกเบี้ยที่ต่ำเท่ากับหน่วยงานรัฐบาลอีกแล้ว พร้อม ๆ กับการให้กู้ยืมดังกล่าว รัฐบาลยังได้ออกกฎข้อบังคับควบคุมวิสาหกิจนอกกระบบ (outsider) ที่ไม่มีกิจกรรมร่วม ผลักดันให้วิสาหกิจเดินไปตามแนวทางที่รัฐบาลกำหนด ส่งประโยชน์ต่อการลงทุนทางด้านเครื่องจักรและอุปกรณ์อย่างใหญ่หลวง

หลังจากเข้าสู่ทศวรรษ 1980 เป็นต้นมา ญี่ปุ่นเริ่มมีอิทธิพลทางเศรษฐกิจในเวทีโลกมากขึ้น ส่งผลให้การดำเนินนโยบายการค้าและอุตสาหกรรมถูกจับตามองจากประเทศต่าง ๆ อย่างใกล้ชิด จากการที่ญี่ปุ่นมีความสามารถในการแข่งขันทางด้านการยนต์สูงที่สุดในโลก และมีภาวะเกินดุลทางการค้าติดต่อกัน ตรงกันข้ามกับการนำเข้าที่น้อยลงมาก ทำให้ญี่ปุ่นได้ตกเป็นเป้าโจมตีจากประเทศต่าง ๆ อย่างที่ไม่เคยปรากฏมาก่อน เป้าโจมตีดังกล่าวมิได้จำกัดอยู่แค่ดุลการค้าเท่านั้น แต่ยังรวมไปถึงการกำหนดนโยบายของประเทศด้วย

เกี่ยวกับข้อโจมตีทางด้านภาวะเกินดุลข้างต้น กระทรวงการค้าและอุตสาหกรรมพยายามโต้แย้งโดยยกเหตุผลทางด้านเศรษฐกิจมหภาคมาอธิบาย กล่าวคือภาวะเกินดุลดังกล่าวเกิดขึ้นจากความไม่สมดุลระหว่างการลงทุนกับเงินออม แต่ก็ไม่สามารถทำให้ประเทศคู่ค้ารับฟังได้ ท้ายสุดจึงต้องเปิดเจรจาตามชนิดสินค้านี้ในเวลาต่อมา และนับตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา ดูเหมือนว่ากระทรวงได้ถูกทดสอบความสามารถในการแก้ปัญหาโดยตลอด ถึงแม้ว่าการเจรจาทางวิภาคิโดยแยกตามชนิดสินค้านี้จะสามารถตกลงกันได้ ในท้ายสุดก็ตาม แต่ก็เป็นการเจรจาที่เน้นไปที่การลดความขัดแย้งกับอเมริกาประเทศคู่ค้ารายใหญ่ของญี่ปุ่นมากกว่า และจากการที่ในเวลานั้น GATT ไม่ได้มีกฎระเบียบควบคุมการใช้การปกป้องตนเองและยังไม่มีความสามารถในการตัดสินข้อพิพาทเช่น WTO ในทุกวันนี้ด้วย ยิ่งทำให้ญี่ปุ่นจำต้องพึ่งการแก้ปัญหาด้วยการเจรจาแบบทวิภาคิแต่อย่างเดียวไม่ว่าจะเป็นการเจรจาการค้าสิ่งทอในทศวรรษ 1970 หรือการค้ารถยนต์และเซมิคอนดักเตอร์ในทศวรรษ 1980 ก็ตาม คงเป็นการเจรจาในทำนองเดียวกันทั้งสิ้น

ในช่วงหลายปีที่ผ่านมา ปรากฏว่ามีผู้วิจารณ์ความสัมพันธ์ระหว่างการเจรจา

แบบทวิภาคี กับการเจรจาระหว่างประเทศกันอย่างเปิดเผย โดยเฉพาะในการเจรจาการค้ารถยนต์และอุปกรณ์รถยนต์ระหว่างอเมริกากับญี่ปุ่นที่ผ่านมาความจริงแล้ว เสี่ยงวิพากษ์วิจารณ์ในเรื่องนี้ได้มีมาตั้งแต่ก่อนหน้านั้นแล้ว ในช่วงต้นทศวรรษ 1980 เจ้าหน้าที่หลายคนของ OECD ยืนยันว่าการเจรจาทางการค้าต้องเป็นการเจรจาระหว่างประเทศไม่ใช่ทวิภาคี ทั้งนี้ก็เพราะว่าโดยหลักการแล้ว OECD เป็นองค์กรระหว่างประเทศนั่นเอง และสอง พวกเราหลายๆ คนยังได้โต้เถียงกันด้วยว่าการเจรจาแบบทวิภาคีสามารถนำไปสู่ข้อสรุปที่ชัดเจน มีผลบังคับใช้ หรือที่เรียกในภาษาอังกฤษว่ามี teeth (ฟัน) แต่ไม่มีความเป็น intelligence (ปราชญ์) ในขณะที่ข้อตกลงในการเจรจาระหว่างประเทศนั้นไม่ค่อยมีผลบังคับใช้ กล่าวคือ หลายคนมองว่าการเจรจาแบบทวิภาคีนั้นสามารถผลักดันให้ประเทศคู่เจรจาปฏิบัติตามข้อตกลงได้ แต่ในขณะเดียวกันก็มักสร้างปัญหาให้กับข้อตกลงระหว่างประเทศ

ปัญหาข้างต้นนี้ได้รับการแก้ไขให้ดีขึ้นมาก หลังจากที่มีการจัดตั้ง WTO ขึ้น ซึ่งอเมริกาและญี่ปุ่นก็ได้ตกลงกันในเรื่องการค้ารถยนต์และเซมิคอนดักเตอร์ภายใต้กรอบที่ WTO กำหนดขึ้นด้วย กล่าวคือญี่ปุ่นพยายามแก้ปัญหที่เกิดขึ้นด้วยการเจรจาแบบทวิภาคีก่อนภายใต้กฎเกณฑ์ระหว่างประเทศ แต่หากการเจรจาไม่ประสบผลสำเร็จ จึงจะค่อยหันไปพึ่งการตัดสินของ WTO ซึ่งเท่ากับเป็นการมอบพิจารณาให้กับบุคคลที่สามารถตัดสินแทน

ส่วนปัญหาที่ญี่ปุ่นถูกโจมตีทางด้านนโยบายอุตสาหกรรมในประเทศนั้น ได้ส่งผลให้รัฐบาลพยายามปรับปรุงโครงสร้างอุตสาหกรรมของประเทศใหม่ พร้อมทั้งเปลี่ยนแปลงนโยบายทางด้านเทคโนโลยีอุตสาหกรรมใหม่ด้วย

เดิมที กฎหมายอุตสาหกรรมได้อนุญาตให้รัฐบาลมีสิทธิกำหนดจำนวนเครื่องจักรหรืออุปกรณ์ส่วนเกินที่ต้องการลดโดยการสร้างโครงการปรับปรุงโครงสร้างอุตสาหกรรมขึ้นมาในกรณีที่ต้องการลงทุนกับเครื่องจักรหรืออุปกรณ์ในอุตสาหกรรมบางอย่างตกอยู่ในสภาพเกินความต้องการ การลดจำนวนเครื่องจักรหรืออุปกรณ์

ส่วนเกินจะถูกดำเนินไปตามโครงการที่รัฐบาลสร้างขึ้นทันที ซึ่งหมายความว่า วิชาทุกแห่งจะต้องทำตามโครงการของรัฐบาลไม่ว่าจะพอใจหรือไม่ก็ตาม ต่อมา ในปี 1987 ได้มีการตรากฎหมายการเปลี่ยนโครงสร้างอุตสาหกรรมขึ้นมาใหม่ ส่งผลให้การบังคับใช้กับวิชาทุกแห่ง หรือการร่วมกันทำกิจกรรมข้างต้นของวิชา หายไป ผู้บริหารวิชาทุกแห่งมีสิทธิที่จะตัดสินใจกับปัญหาการลงทุนด้าน เครื่องจักรส่วนเกินเองโดยลำพัง อย่างไรก็ตาม วิชาทุกก็ยังจำเป็นต้องขออนุมัติ จากรัฐบาลในกรณีที่ต้องการความช่วยเหลือทางการเงิน ต่อมาในปี 1996 กฎหมายฉบับนี้ก็ได้ถูกยกเลิกไป

สำหรับทางด้านนโยบายเทคโนโลยีทางด้านอุตสาหกรรมนั้น กฎหมาย ส่งเสริมการวิจัยพื้นฐานทางด้านเทคโนโลยีได้ถูกตราขึ้นโดยไม่มีภาระผูกพันของ อุตสาหกรรมที่รัฐบาลจะสนับสนุนการวิจัยทางเทคโนโลยีอย่างชัดเจน โดยเปลี่ยนมา ระบุแต่เพียงว่ารัฐบาลจะสนับสนุนโครงการใดก็ได้ที่เห็นสมควร โดยจะทำผ่านทาง ศูนย์ส่งเสริมการวิจัยพื้นฐานทางเทคโนโลยี นอกจากนี้ ในกฎหมายฉบับนี้ยังมี กฎหมายลูกอีกฉบับหนึ่งคือกฎหมายการคลัง กฎหมายฉบับนี้ได้ผ่อนผันกฎระเบียบ ต่างๆ โดยกำหนดข้อยกเว้น อนุญาตให้วิชาที่มาให้บริการหรือสิทธิบัตรของ สถาบันวิจัยภาครัฐได้ในราคาที่ถูกตั้งไว้ต่ำมากหรือไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายอย่างใดเลย รายละเอียดเกี่ยวกับกฎหมายนั้น จะได้ยกมากล่าวในบทอื่น ในบทนี้จะขอชี้แจง เฉพาะด้านที่ว่าสภาพแวดล้อมและแรงกดดันระหว่างประเทศได้ส่งผลอย่างไรบ้าง ต่อการเปลี่ยนแปลงนโยบายภายในประเทศ ในความหมายข้างต้นนี้ 10 ปีใน ทศวรรษ 1980 นับเป็นช่วงเวลา 10 ปีแห่งความเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญของ นโยบายการค้าและอุตสาหกรรมญี่ปุ่น

เมื่ออย่างเข้าทศวรรษ 1990 ก็ได้เกิดกระแสความคิดที่ว่าหมดยุคของการที่ รัฐบาลจะทำหน้าที่ดูแลวิชาแล้ว วิชาได้กลายมาเป็นผู้เลือกสรรรัฐบาลแทน สมัยแห่งการแข่งขันอย่างรุนแรง (mega competition) ได้เริ่มต้นขึ้นแล้วหลังจาก ที่สงครามเย็นสิ้นสุดลง กระบวนการค้าและอุตสาหกรรมได้ระลอกถึงความ

เปลี่ยนแปลงในครั้งนั้นตั้งแต่เนิ่น ๆ ทั้งนี้เนื่องมาจากการที่กระทรวงได้กระตือรือร้นที่จะส่งข้าราชการไปประกอบหน้าที่หรือศึกษาต่อในต่างประเทศ และจากประสบการณ์การประชุมระหว่างประเทศนับครั้งไม่ถ้วนในช่วงทศวรรษ 1980 ก็ได้ช่วยทำให้ข้าราชการกระทรวงตระหนักถึงกระแสความเปลี่ยนแปลงในโลก และช่องว่างระหว่างนโยบายภายในกับนโยบายของประเทศอื่น ๆ มากขึ้น วิธีการทางนโยบายที่ถูกนำมาใช้ได้แก่การผ่อนผันหรือยกเลิกกฎระเบียบกิจการอุตสาหกรรมบางประเภท เช่น กฎหมายกิจการน้ำมัน กฎหมายกิจการการไฟฟ้า เปลี่ยนมาอนุญาตให้แข่งขันเสรีแทน ปัจจุบันนี้ผลิตภัณฑ์น้ำมันได้ถูกนำเข้าอย่างเสรี ในขณะที่การซื้อขายไฟฟ้าก็เริ่มเปิดเสรีไปแล้วเช่นกัน นอกจากนี้ยังมีการแก้ไขกฎหมายห้ามการผูกขาดใหม่ อนุญาตให้เอกชนมีสิทธิเป็นเจ้าของหุ้นของวิสาหกิจหลาย ๆ แห่งได้พร้อม ๆ กัน ส่วนการแก้ไขกฎหมายการค้าใหม่ก็ส่งผลให้มีการนำเอาระบบ stock option เข้ามาใช้ พร้อม ๆ กันนี้ก็ยังอนุญาตให้ใช้ระบบการเสียภาษีรวม ระบบการแลกเปลี่ยนหุ้นเพื่อจัดตั้งวิสาหกิจใหม่ในรูปของ holding company อีกด้วย กฎหมายเหล่านี้ต่างก็ถูกตราขึ้นมาภายใต้วัตถุประสงค์เพื่อปรับปรุงสภาพแวดล้อมของวิสาหกิจให้ดีขึ้นทั้งนั้น กฎหมายการถ่ายทอดเทคโนโลยีของมหาวิทยาลัยที่ได้กล่าวไปแล้วในบทที่ 3 ก็เป็นอีกวิธีการหนึ่งตามนโยบายนี้

นโยบายภายในประเทศได้กลายเป็นข้อโต้เถียงระหว่างประเทศ- ขั้นตอนของ PAP ใน OECD

จากนี้ไป ข้าพเจ้าอยากที่จะยกเอาการโต้เถียงระหว่างประเทศเกี่ยวกับนโยบายอุตสาหกรรมในช่วงทศวรรษ 1980 มาให้ดูเล็กน้อย กล่าวคือจากช่วงปลายทศวรรษ 1970 OECD ได้เริ่มลงมือตรวจสอบนโยบายแทรกแซงอย่างเต็มที่หรือ PAP (Positive Adjustment Policy) การตรวจสอบครั้งนั้นเนื่องมาจากความวิตกว่าประเทศต่าง ๆ จะหันไปใช้นโยบายเศรษฐกิจแบบอนุรักษนิยมหลังจากเผชิญกับวิกฤตการณ์น้ำมันถึง

2 ครั้งติด ๆ กัน (กล่าวคือในปี 1973 และปี 1979) และด้วยความวิตกว่าประเทศต่าง ๆ จะหันไปแทรกแซงปรับเปลี่ยนการอุตสาหกรรมในประเทศอย่างหนักหน่วง การตรวจสอบ PAP ที่เริ่มต้นจากความวิตกข้างต้นนี้ ท้ายสุดได้ส่งผลให้นโยบายอุตสาหกรรมของญี่ปุ่นกลายเป็นข้อโต้แย้งกันในเวทีระหว่างประเทศ

ในระหว่างปี 1980 ถึงปี 1983 ข้าพเจ้าถูกส่งไปประจำที่ OECD ในฐานะของรองอธิบดีกรมวิทยาศาสตร์เทคโนโลยีและอุตสาหกรรม ก่อนที่จะเดินทางไปรับตำแหน่งในฤดูร้อนปี 1980 รุ่นพี่คนหนึ่งที่เคยดำรงตำแหน่งผู้อำนวยการกองนโยบายอุตสาหกรรม รับผิดชอบดูแลราชการทางด้านนโยบาย ได้เรียกข้าพเจ้าไปพบ และได้กล่าวให้กำลังใจว่า “ในที่สุด OECD ก็เริ่มสนใจที่จะดำเนินนโยบายควบคุมการอุตสาหกรรมแบบกระทรวงของเราแล้ว คุณก็จะต้องเข้าไปมีบทบาทด้วยแน่นอน” ในใจแล้ว ตัวข้าพเจ้าเองก็คิดเหมือนกัน กับรุ่นพี่คนนี้เช่นกัน ดังนั้นในวันแรกที่เข้ารับตำแหน่งที่สำนักงานใหญ่ของ OECD ในกรุงปารีส ข้าพเจ้าได้กล่าวแนะนำตัวกับนายโวลฟกัง มิคัลสกี (Wolfgang Michalski) เจ้าหน้าที่ผู้รับผิดชอบตรวจสอบเรื่อง PAP ในทำนองที่ว่าข้าพเจ้าเป็นเจ้าหน้าที่รับผิดชอบด้านนโยบายอุตสาหกรรมที่มาจากกระทรวงการค้าและอุตสาหกรรมโดยตรง หากมีอะไรที่ข้าพเจ้าทำประโยชน์ให้ได้ หรือต้องการให้ตอบคำถามใดๆ ก็เชิญเลย ปรากฏว่าเขาดูมีท่าทางงุนงงเล็กน้อย และทำท่าเหมือนอยากจะบอกข้าพเจ้าว่านโยบายอุตสาหกรรมที่ข้าพเจ้าคิดนั้นมันคนละเรื่องกับที่พวกเขาคิด แต่ก็ไม่ได้พูดอะไรออกมา เพียงแต่แสดงท่าทีที่ไม่ตรงกับที่ข้าพเจ้าคาดหวังไว้เท่านั้น และหลังจากนั้นไม่นานนัก เมื่อการประชุมเริ่มขึ้น ข้าพเจ้าก็เริ่มตระหนักกว่าท่าทีของเขาในวันนั้นหมายความว่าอย่างไรกัน

PAP ใน OECD นั้นไม่ใช่การพยายามนำเอานโยบายแทรกแซงอุตสาหกรรมไปใช้เช่นที่ข้าราชการในกระทรวงเข้าใจแต่อย่างใด ตรงกันข้าม PAP คือการพิจารณาถึงหน้าที่และบทบาทที่รัฐควรเข้าไปมีในด้านการนโยบายอุตสาหกรรม การที่รัฐบาลเข้าไปแทรกแซงอุตสาหกรรมอย่างมากนั้นย่อมส่งผลให้เกิดความไม่สมดุล

ผู้เขียนกับรัฐมนตรีการค้าและอุตสาหกรรม นายทามุระ
ในการประชุมระดับรัฐมนตรีประเทศ OECD เดือนพฤษภาคม ปี 1987 ขณะพักดื่มกาแฟ
ขณะนั้นผู้เขียนกำลังเป็นหัวหน้ากองเศรษฐกิจระหว่างประเทศ

ภาพถ่ายร่วมกันของคณะทำงานกับรัฐมนตรีการค้าและอุตสาหกรรม นายทามุระ
หน้าหอประชุม OECD ใหม่ ในเดือนพฤษภาคม ปี 1987

ในตลาดชั้น ดังนั้นจึงควรลดบทบาทและปฏิรูปตนเองให้เป็นรัฐบาลที่มีขนาดเล็กลง ทั้งนี้เพื่อตลาดจะได้เกิดความคึกคักขึ้นตามกำลังที่ตนมี หรืออีกนัยหนึ่งการเข้าไปแทรกแซงอุตสาหกรรมของกระทรวงเท่าที่ผ่านมากำลังถูกมองว่าเป็นตัวการแห่งปัญหาทั้งปวง ทั้งนี้ที่กระทรวงเริ่มเข้าใจสาเหตุแท้จริงของปัญหา กระทรวงก็ไม่ได้มีนัยอะไร รับส่งผู้ตรวจราชการรับผิดชอบทางด้านนโยบายอุตสาหกรรม นายคะมิยา คัทซุโอะ (ต่อมาดำรงตำแหน่งผู้อำนวยการสำนักงานวิสาหกิจขนาดเล็กและกลาง) และหัวหน้ากองสถิติ นายคุโรดะ มาโคโตะ (ต่อมาดำรงตำแหน่งผู้ตรวจราชการกระทรวง) มาเข้าร่วมประชุมด้วย ในที่ประชุมดังกล่าว ตัวแทนจากญี่ปุ่นได้พยายามอธิบายให้ผู้เข้าร่วมประชุมเข้าใจว่าการแทรกแซงอุตสาหกรรมของญี่ปุ่นไม่ใช่การแทรกแซงเพื่อทำลายสมดุลของตลาด แต่เป็นการแทรกแซงเพื่อเสริมหน้าที่ของตลาดที่บางครั้งอาจบกพร่องได้ ปรากฏว่าตัวแทนจากประเทศยุโรปได้แสดงท่าทีสงสัยและได้วิจารณ์ว่านโยบายอุตสาหกรรมของญี่ปุ่นที่เน้นการสร้างความสามารถในการแข่งขันให้กับอุตสาหกรรมบางประเภทจนสามารถตีตลาดต่างประเทศได้นั้น ได้ทำลายอุตสาหกรรมประเภทเดียวกันของประเทศอื่นอย่างย่อยยับ นโยบายดังกล่าวเป็นเสมือนสงครามบ่อนทำลายคู่ต่อสู้ให้เป็นเจ้าถ่านอย่างใดอย่างนั้น

เมื่อย้อนกลับไปดูเหตุการณ์ในเวลานั้นแล้ว ก็ทำให้เข้าใจภาวะแวดล้อมตอนนั้นได้ชัดเจนขึ้น จะว่าไปแล้ว การดำเนินการตรวจสอบของ PAP นั้นเป็นยุทธวิธีอย่างหนึ่งที่เจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องด้านการคลังของประเทศต่างๆ สามารถหลีกเลี่ยงการลดงบประมาณของหน่วยงานอื่นๆ ภายใต้งบประมาณที่เศรษฐกิจตกต่ำอย่างหนักในเวลานั้นได้ และอีกอย่างหนึ่งก็คือภายใต้งบประมาณเศรษฐกิจระหว่างประเทศที่นานาประเทศอาจหันไปใช้วิธีอนุรักษ์การค้าเมื่อไรก็ได้ในขณะนั้น เจ้าหน้าที่ที่รับผิดชอบปัญหาระหว่างประเทศจำนวนมากต้องเร่งหาวิธีป้องกันสภาพดังกล่าวอย่างเร่งด่วน จึงทำให้หลายคนหันมาจับตามองญี่ปุ่นประเทศเดียวที่เกินดุลการค้าอย่างไรก็ตาม สำหรับญี่ปุ่นและเจ้าหน้าที่จากกระทรวงการค้าและอุตสาหกรรมที่อยู่ในสภาพเหมือนไก่ตาตื้น รีบเดินทางไปแสดงตนในที่ประชุมแล้ว ก็อดที่จะรู้สึก

ไม่ได้ว่าตัวเองกำลังถูกตำหนิรุนแรงเกินไป แต่ก็ก็เป็นความจริงที่ว่าในเวลานั้น พวกเราก็ไม่สามารถอธิบายให้ผู้แทนจากประเทศอื่นเห็นพ้องด้วยได้ และความเคลื่อนไหวจากการประชุมระหว่างประเทศก็ได้ส่งผลกระทบต่อนโยบายภายในประเทศหลังจากนั้นไม่นานนัก

ในเวลานั้น ฝรั่งเศสภายใต้การนำของประธานาธิบดีมิตแตร์องได้ประกาศนโยบายโอนกิจการเอกชนเป็นของรัฐ จะเห็นได้ว่านโยบายดังกล่าวเป็นนโยบายที่สวนทางกับข้อได้เปรียบใน OECD ที่ผ่านมา ซึ่งน่าจะทำให้ฝรั่งเศสตกเป็นเป้าในการประชุมมากกว่าญี่ปุ่น และฝรั่งเศสเองก็น่าจะเป็นประเทศที่ถูกขึ้นโต้แย้งข้อตกลงของ OECD ด้วย แต่ปรากฏว่าในที่ประชุม ฝรั่งเศสไม่มีที่ท่าใส่ใจการตรวจสอบข้างต้นของ OECD แม้แต่น้อย คงว่าท่าของประเทศมหาอำนาจเฉยเมยไม่สนใจ สื่อมวลชนฝรั่งเศสก็ไม่ได้ยกเรื่องดังกล่าวขึ้นมาเป็นปัญหาแต่อย่างใด ท่าทีของฝรั่งเศสในครั้งนั้นได้สอนข้าพเจ้าว่าญี่ปุ่นควรจะใช้วิธีแก้ปัญหาที่เฉลียวฉลาดกว่านั้นในคราวต่อไป

การตรวจสอบของ PAP ได้สิ้นสุดลงในปี 1982 โดยที่ประเทศสมาชิกสามารถเห็นชอบร่วมกันในข้อตกลง กล่าวคือสำหรับอุตสาหกรรมที่กำลังด้อยความสามารถในการแข่งขัน รัฐบาลสามารถเข้าไปมีบทบาทให้ความช่วยเหลือได้ แต่ต้องไม่ใช่การช่วยเหลือโดยตรงเช่นการอนุมัติเงินช่วยเหลือ และการช่วยเหลือนั้นจะต้องมีระยะเวลาจำกัด หรืออีกนัยหนึ่งนโยบายกระทรวงการค้าและอุตสาหกรรมไม่ได้ถูกปฏิเสธอย่างสิ้นเชิง และเท่าที่ผ่านมา กฎหมายต่างๆ ที่กระทรวงการค้าและอุตสาหกรรมเสนอขึ้นเพื่อปรับปรุงโครงสร้างอุตสาหกรรมแทบทุกฉบับก็เป็นกฎหมายชั่วคราว มีผลบังคับใช้ไม่เกิน 5 ปีทั้งสิ้น และหลังจากนั้นก็มักจะได้รับการแก้ไขใหม่หาใช่การพยายามทำลายประเทศคู่ค้าหรือธรรมชาติของตลาดแต่ประการใด อย่างไรก็ตาม ก็เป็นความจริงที่ว่านโยบายชั่วคราวแค่เพียงระยะ 5 ปีเท่านั้นก็สามารถส่งผลการให้กับเศรษฐกิจโลกได้ ทั้งนี้เพราะโลกกำลังเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วนั่นเอง ส่วนในเรื่องของบทบาทของรัฐบาลในด้านการพัฒนา

เทคโนโลยีนั้น ถึงแม้ว่าหลายประเทศจะเห็นชอบด้วยก็ตาม แต่ผู้แทนหลายคนก็ได้โต้แย้งกันอย่างเผ็ดร้อนในที่ประชุม และท้ายสุดก็ยังไม่สามารถตกลงกันได้ว่าควรกำหนดบทบาทของรัฐบาลในเรื่องนี้ไว้ที่จุดใด

การโต้เถียงทางด้านนโยบายระหว่างอเมริกากับญี่ปุ่น-การสนทนาทางด้านนโยบายระหว่างอเมริกากับญี่ปุ่น

เมื่อข้าพเจ้ากลับมาประจำที่กระทรวงในเดือนพฤษภาคม ปี 1983 นั้น เป็นเวลาที่อเมริกาได้เรียกร้องให้ญี่ปุ่นเปิดสนทนาแบบทวิภาคีเพื่อถกเถียงกันในเรื่องของความแตกต่างทางด้านนโยบายอุตสาหกรรมของสองประเทศแล้ว และรัฐบาลทั้งสองประเทศก็ได้ตกลงที่จะเปิดการสนทนาดังกล่าวขึ้นเรียบร้อยแล้วด้วย ตั้งแต่ต้นปี “การสนทนา” นั้น แท้จริงแล้วเป็นเวทีที่ประเทศหนึ่งพยายามยกนโยบายของอีกประเทศหนึ่งขึ้นมาแจกแจงว่ามีอะไรบกพร่องบ้าง และบางครั้งก็ยังพยายามให้อีกฝ่ายหนึ่งเปลี่ยนแปลงแก้ไขจุดที่ตนเห็นว่าไม่ถูกต้องด้วย หากการพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็นดังเช่นชื่อของมันไม่ในเดือนมิถุนายน ปี 1983 นั้นเองที่ข้าพเจ้าได้รับแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งหัวหน้ากองโครงสร้างอุตสาหกรรมทำหน้าที่ดูแลการสนทนาดังกล่าวโดยตรงหลังได้รับการแต่งตั้งได้ไม่กี่วัน หัวหน้ากองธุรการกรมเครื่องจักรอุตสาหกรรมสารสนเทศ อดีตหัวหน้ากองคนก่อนข้าพเจ้า นายคุมานิโระ ได้แนะนำว่าคนในกระทรวงมองว่าการสนทนาระหว่างอเมริกากับญี่ปุ่นเกี่ยวกับนโยบายอุตสาหกรรมในครั้งนี้อาจบั่นทอนพื้นฐานการกำหนดนโยบายของกระทรวงได้ ดังนั้นจึงขอให้ข้าพเจ้าจัดการแก้ปัญหาที่อาจตามมาจากการสนทนาครั้งนี้ให้เรียบร้อยก่อนที่จะลงมือทำราชการอื่น เป็นความจริงที่ว่าบรรยากาศของกระทรวงในเวลานั้นอยู่ในภาวะตึงเครียดมากก่อนหน้านี้ ได้มีการโต้เถียงกันเกี่ยวกับนโยบายอุตสาหกรรมของญี่ปุ่นมาครั้งหนึ่งแล้วในการตรวจสอบ PAP ของ OECD แต่ก็ไม่มีหน่วยงานอื่นยกเว้นกระทรวงการค้าและอุตสาหกรรมเท่านั้นที่เล็งเห็นความสำคัญของปัญหา

พหุอเมริกาเรียกร้องเปิดการสนทนาในทำนองเดียวกันเท่านั้น ก็ปรากฏว่าทั้งรัฐบาล สื่อสารมวลชน และนักการเมืองต่างก็พากันแสดงความสนใจกันพร้อมหน้าพร้อมตา จากจุดนี้ทำให้ผู้อ่านสามารถมองเห็นความสัมพันธ์ที่ค่อนข้างพิเศษระหว่างอเมริกากับญี่ปุ่นได้บ้างไม่มากนัก และในขณะเดียวกันก็ทำให้มองเห็นความสำคัญของแนวทางการโต้แย้งใน OECD ได้ด้วย กล่าวคือความสามารถในการเสนอหัวข้อถกเถียงของ OECD นี้เองที่ส่งผลให้ OECD ได้กลายมาเป็นสำนักงานเตรียมการประชุมซัมมิต G-7 ที่เปิดประชุมปีละครั้งโดยปริยาย จะเห็นได้ว่าการสนทนาระหว่างอเมริกากับญี่ปุ่นในครั้งนี้ ตัวแทนจากอเมริกาได้เริ่มเสนอปัญหาในทำนองเดียวกับประเทศยุโรปในการตรวจสอบ PAP ของ OECD กล่าวคือพวกเขาพยายามโต้เถียงว่านโยบายอุตสาหกรรมของญี่ปุ่นเป็นตัวบั่นทอนตลาด และสร้างความสามารถในการแข่งขันที่ไม่ยุติธรรมต่อประเทศอื่น ดังนั้นญี่ปุ่นจำเป็นต้องเปลี่ยนแปลงนโยบายดังกล่าวของตน

ไม่เพียงแต่อเมริกาจะเสนอปัญหาในทำนองเดียวกับ OECD เท่านั้น พวกเขา ยังโจมตีนโยบายญี่ปุ่นอย่างรุนแรงมากกว่า การโจมตีดังกล่าวทำให้พวกเราารู้สึกว่า ช่องว่างระหว่างอเมริกากับญี่ปุ่นนั้นห่างไกลกว่าช่องว่างระหว่าง OECD กับญี่ปุ่น เสียอีก และยังเวทีการเจรจาระหว่างสองประเทศถูกให้ความสำคัญทางการเมืองมากขึ้นเท่าใด ก็ยิ่งทำให้การแก้ปัญหาค่อยๆ กลายเป็นหน้าที่ขององค์กรระหว่างประเทศมากขึ้นเท่านั้น ประสบการณ์ในครั้งนี้ได้ให้บทเรียนแก่ญี่ปุ่นอย่างดี และได้ผลักดันให้ญี่ปุ่นหันมาให้ความสำคัญต่อ WTO ในเวลาต่อมา

สำหรับการสนทนาระหว่างอเมริกากับญี่ปุ่นในครั้งนี้ กระทรวงได้แต่งตั้งให้ ผู้ตรวจราชการ นายโคมะทซุ คุนิโอะเป็นหัวหน้าทีม พร้อมด้วยผู้ร่วมทีมตั้งแต่ อธิบดีกรมนโยบายการค้า นายโคะนางา เคอิจิ (ต่อมาเป็นปลัดกระทรวง) รองอธิบดี กรมนโยบายการค้า นายมูระโอกะ ชิเงะโอะ (ต่อมาเป็นผู้ตรวจราชการกระทรวง) หัวหน้ากองอเมริกา นายอะโซะ วาดารุ (ปัจจุบันเป็นผู้ว่าราชการจังหวัดฟุกุโอกะ) อดีตหัวหน้ากองโครงสร้างอุตสาหกรรม นายทานาเบะ โคชิอิโกะ (เสียชีวิตแล้ว)

และหัวหน้ากองรับผิดชอบงานนี้โดยตรงคือข้าพเจ้า

ส่วนทางด้านอเมริกันนั้น ผู้ช่วยตัวแทนจาก USTR นายไมค์ สมิธ (Mike Smith) เป็นหัวหน้าทีม พร้อมด้วยที่ปรึกษากระทรวงพาณิชย์ นายไคลด์เพรสโตวิตซ์ (Clyde Prestovitz) ผู้ซึ่งเป็นที่รู้จักทั่วโลกในเวลาต่อมาในฐานะของนักปฏิรูปจากการที่เขาได้วิจารณ์ว่าญี่ปุ่นเป็นประเทศประหลาด เจ้าหน้าที่จาก USTR นางมอริน สมิธ (Morin Smith) ผู้ได้รับมอบหมายให้เป็นตัวแทนการเจรจา MOSS ซึ่งจะได้อธิบายรายละเอียดทีหลัง ผู้ช่วยตัวแทนกระทรวงการคลัง นายโรเบิร์ต คอร์เนล (Robert Cornell) ซึ่งต่อมารับตำแหน่งรองผู้อำนวยการ OECD และยังมีเจ้าหน้าที่อีกหลายคนด้วยกันจากทุกๆ หน่วยงานเช่น USTR กระทรวงพาณิชย์ กระทรวงมหาดไทย กระทรวงการคลัง กระทรวงยุติธรรม และกระทรวงกลาโหม เพียงแค่หน้าตาของทีมงานจากอเมริกาในครั้งนี้ ก็สามารถเข้าใจได้ง่ายดายว่าอเมริกาให้ความสนใจต่อการเปิดสนทนาในครั้งนี้อย่างยิ่ง

การสนทนาข้างต้นดำเนินไปในลักษณะที่ตัวแทนจากอเมริกาเริ่มเสนอคำถาม และข้อสงสัยต่อนโยบายอุตสาหกรรมของญี่ปุ่น ซึ่งตัวแทนจากญี่ปุ่นจะต้องตอบคำถามเหล่านี้ ในทางตรงกันข้าม ตัวแทนจากญี่ปุ่นก็มีสิทธิที่จะโยนคำถามที่ตนเองสงสัยต่อนโยบายของอเมริกาเพื่อให้ฝ่ายอเมริกาตอบได้เหมือนกัน การสนทนาดำเนินไปอย่างเผ็ดร้อน จนบ่อยครั้งที่บรรยากาศในห้องประชุมค่อนข้างตึงเครียด ต่างฝ่ายต่างนำเอาข้อมูลที่อีกฝ่ายหนึ่งใช้ในประเทศตน ยกตัวอย่างเช่นเอกสารการขอขบประมาณ ฯลฯ มาเป็นข้อยืนยันชักถามถึงวัตถุประสงค์หลักของการวางนโยบาย หรือมีการนำบันทึกการประชุมที่เจ้าหน้าที่กระทรวงกลาโหมอธิบายถึงความเป็นไปได้ในการถ่ายทอดเทคโนโลยีทางทหารให้กับวิสาหกิจมายืนยันชักถามถึงความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับวิสาหกิจ สำหรับข้าพเจ้าแล้ว นับเป็นครั้งแรกที่มีโอกาสรับหน้าที่ในการประชุมทวิภาคีระหว่างอเมริกากับญี่ปุ่น แต่เนื่องจากประสบการณ์ในการทำงานในองค์กรระหว่างประเทศก่อนหน้านี้ ทำให้ข้าพเจ้าพยายามโต้แย้งด้วยการใช้เหตุผลและข้อมูลมายืนยันอย่างตรงไปตรงมา ซึ่งดู

เหมือนว่าได้ทำให้ตัวแทนจากอเมริกาค่อนข้างแปลกใจที่มีคนญี่ปุ่นอย่างข้าพเจ้าอยู่ในกระทรวง หลังเปิดประชุมได้ไม่นานนัก ข้าพเจ้าก็ได้ยินพวกเขาเอาข้าพเจ้าไปนิทว่าญี่ปุ่นเริ่มมีคองจอง (arrogant) มาปรากฏตัวแล้ว ข้าพเจ้ายังจำได้ว่าเมื่อพักทานอาหารกลางวันหลังการประชุมในวาระแรกของการประชุมที่วอชิงตันนอกกรุงวอชิงตันในวันแรก ไม่มีใครสักคนที่ยอมเดินเข้ามาทักทายกับข้าพเจ้า ถึงแม้ว่าจะมีเพื่อนร่วมทีมบางคนเตือนข้าพเจ้าในทำนองที่ว่าฝ่ายตรงข้ามมองว่าเราจองจอง น่าจะเบาๆ ลงบ้าง แต่ในการประชุมทุกครั้ง ข้าพเจ้าก็ได้รับเสรีภาพที่จะโต้เถียงตลอด หลังจากนั้น เนื้อหาการประชุมเริ่มทวีความเข้มข้นขึ้นเรื่อยๆ แต่ก็ไม่ได้มีใครใช้อารมณ์ต่อกัน คงเจรจาแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันอย่างตรงไปตรงมา

พวกเราหลายคนทีเดียวที่พากันยอมรับนับถือตัวแทนจากอเมริกาว่าไม่ว่าการโต้เถียงจะรุนแรงเพียงใดก็ตาม พวกเขาก็ไม่มีทีท่าว่าจะทำท่าเจ้าอารมณ์แต่อย่างใด หนึ่งในผู้ร่วมทีมจากอเมริกาในครั้งนั้นคือนายคอร์เนล ซึ่งต่อมาได้กลายมาเป็นเพื่อนสนิทกับข้าพเจ้าจนถึงทุกวันนี้หลังจากที่เขาย้ายไปรับตำแหน่งรองผู้อำนวยการ OECD รับผิดชอบการเตรียมการประชุมระดับรัฐมนตรี ข้าพเจ้าก็ได้มีโอกาสพบปะกับเขาทุกปี ซึ่งทุกครั้งเราก็จะจับเข่าคุยกันถึงปัญหาเศรษฐกิจระหว่างประเทศกันอย่างสนิทสนม

ในฐานะของหัวหน้ากองรับผิดชอบโดยตรงกับการเจรจาในครั้งนี้ ข้าพเจ้าได้ตั้งเป้าหมายไว้ว่าจะยกเหตุผลมาชี้แจงให้ฝ่ายอเมริกันเข้าใจว่าไม่มีข้อคดโกงในนโยบายอุตสาหกรรมของญี่ปุ่น ไม่เปิดโอกาสให้ตัวแทนจากอเมริกาหาเป้าโจมตีเพื่อสร้างคะแนนนิยมในประเทศตนได้ และหยุดการต่อรองด้วยวิธีการยกเอาการสนทนาทวิภาคีมาเป็นเครื่องมือเปิดการโจมตีญี่ปุ่น วิธีการที่ฝ่ายญี่ปุ่นนำมาใช้ในครั้งนี้คือการพุ่งเป้าไปที่การนำผลการวิจัยที่ได้จากงบประมาณกระทรวงกลาโหมของอเมริกามาใช้ประโยชน์ในอุตสาหกรรมเทคโนโลยีระดับสูงของวิสาหกิจ ส่งผลให้วิสาหกิจของอเมริกาเริ่มต้นจากจุดที่เหนือกว่าวิสาหกิจของประเทศอื่น กล่าวคือไม่ว่าในอเมริกาจะมีหน่วยงานที่ดูแลนโยบายอุตสาหกรรมหรือนโยบายส่งเสริมอุตสาหกรรม

หรือไม่ก็ตาม トラบโดที่มีนโยบายที่วิสาหกิจของประเทศสามารถรับประโยชน์ได้ ก็เท่ากับว่าอุตสาหกรรมของประเทศได้รับการส่งเสริมจากรัฐบาลนั่นเอง ยกตัวอย่าง เช่น เครื่องบินโบอิง 747 เครื่องกำเนิดไฟฟ้าแบบใช้ light water เชมิคอนดักเตอร์ ต่างก็เป็นสินค้าที่วิสาหกิจผลิตขึ้น จากผลวิจัยที่ใช้งบประมาณจากกระทรวง กลาโหมทั้งสิ้น หรือเป็นสินค้าที่มาจากผล spin off หรืออีกนัยหนึ่ง งบประมาณ กระทรวงกลาโหมได้ส่งผลให้วิสาหกิจของอเมริกาสามารถอยู่เหนือวิสาหกิจของประเทศอื่นนั่นเอง นอกเหนือไปจากนั้น ญี่ปุ่นยังได้ยกเอาเหตุผลที่ว่ากระทรวง กลาโหมยังมีการดำเนินนโยบายเพื่อส่งเสริมให้วิสาหกิจได้ใช้ผลการวิจัยนั้น ๆ อย่าง แพร่หลายอีกด้วย โดยได้ยกเอาข้อมูลที่รัฐบาลอเมริกันนำออกมาเปิดเผยในประเทศ มาเป็นเครื่องยืนยัน การค้นหาและวิเคราะห์ข้อมูลในครั้งนั้นเป็นผลงานของหัวหน้า กองการสรุปผล นายซุงาวาระ อิคุโอะ (ปัจจุบันเป็นผู้อำนวยการองค์การน้ำมัน ประจำกรุงวอชิงตัน) และจากการยืนยันในจุดต่างๆ ข้างต้นนี้เองที่ทำให้การสนทนา ในครั้งนั้นไม่มีการตกลงแก้ไขใด ๆ เกิดขึ้นและจบไปเองในท้ายที่สุด

ในการประชุมแต่ละครั้ง จำเป็นต้องใช้เวลาในการเตรียมตัวและข้อมูลกัน อย่างมากมาย จนบางคนถึงกับเอ่ยปากว่านั่นก็เป็นแผนการอันหนึ่งของอเมริกาที่ จะแกล้งให้ญี่ปุ่นวางนโยบายอุตสาหกรรมได้ไม่ทันกระมัง อย่างไรก็ตาม หลังจากต้นปี 1984 เป็นต้นมา กระทรวงก็ไม่มี ความจำเป็นต้องวุ่นวายกับการเตรียมตัวในเรื่อง การสนทนาทางด้านนโยบายอีก เปลี่ยนมาวุ่นวายเรื่องการประชุมทวีประเทศ ระหว่างอเมริกากับญี่ปุ่นในด้านแนวโน้มตลาดและอุตสาหกรรมเฉพาะประเภท หรือ MOSS (Market Oriented Sector Selective) แทน ตั้งแต่เดือนมกราคม ปี 1985 สำหรับอเมริกาแล้ว การประชุมในครั้งนี้เป็นวิธีการที่น่าจะให้ผลดีกว่าการประชุม ด้านนโยบายที่ไม่ได้สร้างผลลัพธ์ประการใดโดยตรงเลย

อย่างที่กล่าวมาแล้วข้างต้นว่าการสนทนาด้านนโยบายอุตสาหกรรมในครั้งนั้น ได้จบไปในรูปแบบที่ต่างฝ่ายต่างยกเหตุผลมาโจมตีอีกฝ่ายหนึ่งโดยไม่สามารถสร้าง ข้อตกลงอันใดได้ ซึ่งความจริงแล้วทั้งสองประเทศน่าจะค่อยพูดค่อยจากันมากกว่านั้น

แต่ก็เป็นความจริงที่ว่าในเวลานั้นทั้งอเมริกาและญี่ปุ่นไม่ได้อยู่ในสภาพที่จะให้โอกาสแก่กันและกันเลย อย่างไรก็ตาม ก็ไม่ได้หมายความว่า การสนทนาในครั้งนั้น ไม่ได้สร้างความเปลี่ยนแปลงใดๆ เลย สำหรับญี่ปุ่นแล้ว การสนทนาดังกล่าว ได้กระตุ้นให้เราพยายามดำเนินนโยบายเพื่อให้เป็นที่ยอมรับจากนานาชาติมากขึ้น โดยเฉพาะในเรื่องของนโยบายอุตสาหกรรม และผลทางอ้อมอีกประการหนึ่งคือ ในการทำเอกสารของงบประมาณหรือบันทึกข้อความต่างๆ ก็ได้คำนึงถึงวิสัยทัศน์จากต่างประเทศมากขึ้น

ผลลัพธ์ที่ตามมาจากการสนทนาทวิภาคีระหว่างอเมริกากับญี่ปุ่น ในเรื่องนโยบายอุตสาหกรรม

อย่างที่ไดกล่าวข้างต้นแล้วว่าญี่ปุ่นจำเป็นต้องปรับปรุงนโยบายอุตสาหกรรมของประเทศให้เป็นที่ยอมรับของนานาชาติ และท่ามกลางการจับตามองจากนานาชาติ ประเทศหลังจากนั้นเป็นต้นมา กระบวนการค้าและอุตสาหกรรมก็ได้เตรียมร่างนโยบายใหม่อย่างจริงจัง หนึ่งในจำนวนกฎหมายที่ออกมาหลังจากนั้นคือกฎหมาย ส่งเสริมการวิจัยเทคโนโลยีขั้นพื้นฐาน เป็นที่ทราบกันดีของผู้เกี่ยวข้องทั่วไปว่า ในการขออนุมัติงบประมาณและการร่างกฎหมายฉบับนี้ กระบวนการค้าและอุตสาหกรรมต้องขัดแย้งอย่างรุนแรงกับกระทรวงการสื่อสารไปรษณีย์ ส่วนในด้านระหว่างประเทศนั้น กฎหมายฉบับนี้เกิดขึ้นท่ามกลางการตรวจสอบ PAP ของ OECD ที่ไม่สามารถหาข้อสรุปได้ว่าบทบาทของรัฐในด้านการพัฒนาเทคโนโลยีควรมีแค่ไหน แต่ดูเหมือนว่าทั้งอเมริกาและญี่ปุ่นต่างก็เข้าใจว่ารัฐมีสิทธิเข้าไปมีบทบาทในเรื่องนี้ ในขั้นพื้นฐาน กล่าวคือในขั้นแรกก่อนมีการนำเทคโนโลยีที่ได้จากการวิจัยไปใช้ผลิตสินค้า และด้วยความเข้าใจข้างต้นนี้เองที่ในเวลาต่อมากระทรวงได้หันมาให้ความสนใจต่อการผ่อนผันหรือยกเลิกกฎระเบียบที่นานาประเทศไม่พอใจ และในขณะเดียวกันก็พยายามผ่านกฎหมายเพื่อส่งเสริมการพัฒนาเทคโนโลยีขั้นพื้นฐานแทน

และดูเหมือนว่าในการประชุมร่วมของคณะกรรมการพิจารณาโครงสร้างทางอุตสาหกรรมและคณะกรรมการพิจารณาด้านเทคโนโลยีอุตสาหกรรมภายใต้การนำของประธานการประชุม นายเอนโจจิ (เสียชีวิตแล้ว) กว่าครึ่งปีเต็มๆ ข้าราชการกระทรวงกับตัวแทนจากฝ่ายวิสาหกิจก็สามารถสร้างการทำงานในรูปของ“ผู้ร่วมงาน” ได้ดีพอสมควร เห็นได้จากข้อเสนอแนะที่สำคัญจากตัวแทนของทั้งสองฝ่ายในที่ประชุมครั้งนั้น

อนึ่ง ในการขออนุมัติงบประมาณจากกระทรวงการคลังในครั้งนั้น ปรากฏว่า ปลัดกระทรวงการคลังกับปลัดกระทรวงการค้าและอุตสาหกรรมได้ขัดแย้งกันอย่างรุนแรง เนื่องจากกระทรวงการคลังผู้มีหน้าที่อนุมัติงบประมาณเกรงว่านโยบายใหม่ของกระทรวงการค้าและอุตสาหกรรมจะเป็นต้นเหตุของความขัดแย้งระหว่างอเมริกา กับญี่ปุ่นในรูปแบบใหม่ได้ เลขานุการเอกของกระทรวง นายฮาดะเคยาม่า โนะโบะรุ (ต่อมาดำรงตำแหน่งผู้ตรวจราชการกระทรวง) ได้กระซิบถามข้าพเจ้าว่าหากงบประมาณไม่ผ่าน เป็นไปได้ไหมที่จะดำเนินนโยบายใหม่ต่อไป ซึ่งข้าพเจ้าก็ตอบไปว่าน่าจะได้ เพราะนอกจากการส่งเสริมการพัฒนาเทคโนโลยีแล้ว กระทรวงยังมีนโยบายผ่อนผัน หรือยกเลิกกฎระเบียบเป็นเสาเอกอีกอันหนึ่ง อย่างไรก็ตาม หลังจากที่กฎหมายผ่านสภา มีผลบังคับใช้แล้ว ก็ปรากฏว่าการส่งเสริมเทคโนโลยีกลับได้รับความสนใจ และการทุ่มเทงบประมาณจากหลายๆ ฝ่ายมากกว่านโยบายผ่อนผันกฎระเบียบมากทีเดียว หากกระทรวงไม่ได้ระดมกำลังในการขออนุมัติงบประมาณในครั้งนั้น ก็เชื่อได้ว่ากฎหมายฉบับนี้คงไม่มีความหมายอย่างใดแน่ จากเบื้องหลังการผ่านกฎหมายเท่าที่ข้าพเจ้าอธิบายข้างต้น คงทำให้ผู้อ่านพอเข้าใจได้ว่าในช่วงทศวรรษ 1980 รัฐบาลได้ให้ความสำคัญต่อนโยบายด้านใด และแค่ไหนบ้าง หลังจากนั้นในปี 1986 กระทรวงวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีก็ได้ผ่านกฎหมายส่งเสริมการแลกเปลี่ยนเทคโนโลยี ทั้งนี้เพื่อเป็นการผ่อนผันกฎระเบียบให้มีการแลกเปลี่ยนเทคโนโลยีระหว่างประเทศได้อย่างสะดวก

ถ่ายภาพร่วมกับรัฐมนตรีการค้าและอุตสาหกรรม นายทามูระและภรรยา ตัวแทนการค้าของอเมริกา นายคันเตอร์และภรรยา ขณะร่วมประชุมระดับรัฐมนตรี 4 ทวีป (ญี่ปุ่น อเมริกา สหภาพยุโรป แคนาดา) ที่ April Point ประเทศแคนาดา เมื่อเดือนเมษายน ปี 1988

การโต้เถียงทางด้านนโยบายระหว่างอเมริกากับญี่ปุ่นหลังจากนั้น

หลังการสนทนาทางด้านนโยบายอุตสาหกรรมข้างต้นจบลงไปได้ไม่นานนัก ก็มีการประชุมทวิภาคีในชื่อและรูปแบบที่แตกต่างไปอยู่เรื่อยๆ เช่นการประชุม MOSS (ระหว่างเดือนมกราคม ปี 1985 ถึงเดือนสิงหาคม ปี 1987) การประชุม โครงสร้าง SII (Structural Impidiments Initiative ระหว่างเดือนพฤษภาคม ปี 1989 ถึงเดือนมิถุนายน ปี 1990) การประชุมเฟรมเวิร์ค (Framework Talks จากเดือนกรกฎาคม ปี 1993 เป็นต้นมา) ในการประชุมหลังการประชุม MOSS เป็นต้นมา มีแนวโน้มที่จะให้ความสำคัญต่อการเสนอปัญหาจากทั้งสองฝ่ายมากขึ้น กล่าวคืออเมริกาจะยกปัญหาที่ตนสนใจเกี่ยวกับญี่ปุ่นขึ้นมาพูด ในขณะที่ญี่ปุ่นเองก็จะยกปัญหาเกี่ยวกับอเมริกาที่ตนสนใจขึ้นมาซักถาม อย่างไรก็ตาม ก็ต้องสารภาพว่าแทบทุกครั้ง อเมริกาจะเป็นฝ่ายเริ่มมากกว่า

การประชุม MOSS นั้นเป็นการประชุมที่เน้นไปที่ภาคอุตสาหกรรมใดภาคหนึ่ง โดยดูว่าตลาดญี่ปุ่นได้เปิดเสรีมากน้อยแค่ไหน หลังการประชุม MOSS ก็ตามมาด้วยการประชุมโครงสร้างซึ่งเน้นการยกเอาโครงสร้างบางอย่างที่เป็นปัญหาขึ้นมาถกเถียงกันในรายละเอียด ส่วนการประชุมเฟรมเวิร์คนั้นเป็นการประชุมที่รวมทั้งสองอย่างเข้าด้วยกัน บวกกับการร่วมมือกันระหว่างอเมริกากับญี่ปุ่นในการแก้ปัญหาในระดับโลกด้วย จากการประชุมเหล่านี้ ปรากฏว่าหัวข้อในการประชุมได้ครอบคลุมไปกว้างไกลกว่ากรอบอำนาจของกระทรวงการค้าและอุตสาหกรรม กล่าวคือตั้งแต่เรื่องของ การสื่อสารและการไฟฟ้า เวชภัณฑ์ เครื่องมือแพทย์ ผลิตภัณฑ์ป่าไม้ การเงินและการธนาคาร การประกัน การใช้ประโยชน์ที่ดิน การจัดซื้อสินค้าของรัฐบาล ฯลฯ และผลจากการประชุมในเรื่องเหล่านี้ ท้ายสุดได้นำไปสู่การผ่อนผันหรือยกเลิกกฎระเบียบและการปฏิรูปโครงสร้างประเทศญี่ปุ่นใหม่ สำหรับอเมริกานั้น ญี่ปุ่นได้เรียกร้องให้รัฐบาลพยายามสร้างสมดุลระหว่างการออกกับการลงทุน และกระตุ้นให้อุตสาหกรรมมีความสามารถในการแข่งขันมากขึ้นโดยเฉพาะในการสร้างความ

สามารถในการแข่งขันนั้น ได้เรียกร้องให้วิสาหกิจอเมริกันเลิกมองแต่เฉพาะประโยชน์เฉพาะหน้าเท่านั้น ควรสนใจกระตุ้นการส่งออกมากกว่าเดิม รวมทั้งควรให้การศึกษาอบรมแก่ผู้ใช้แรงงานมากขึ้น เกี่ยวกับจุดนี้ข้าพเจ้าจะไม่กล่าวละเอียดทั้งนี้เพราะเนื้อหาของมันไม่ได้เกี่ยวข้องโดยตรงกับหัวเรื่องของบทนี้ อนึ่ง ปัจจุบันนี้เหตุการณ์กลับกันกว่าในต่อนั้นวิสาหกิจอเมริกันกลับเรียกร้องให้วิสาหกิจญี่ปุ่นเร่งฟื้นตัวเร็ว ๆ ซึ่งดูเหมือนว่าในการฟื้นตัวครั้งนี้ จำเป็นจะต้องพยายามอย่างหนักทั้งทางด้านมหภาคและจุลภาคพร้อม ๆ กัน

การที่อเมริกาเป็นตัวตั้งตัวตีหลักในการประชุมแต่ละครั้งข้างต้นนั้นก็เพราะเหตุผลทางด้านมหภาค จะเห็นได้จากความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจระหว่างสองประเทศได้ดำเนินไปในรูปที่ญี่ปุ่นเป็นฝ่ายได้ดุล ส่วนอเมริกาเป็นฝ่ายเสียดุลมาตลอด ญี่ปุ่นจึงไม่มีความจำเป็นต้องริเริ่มให้เปลี่ยนแปลงใด ๆ

จากสถิติของกระทรวงพาณิชย์อเมริกา พบว่าอัตราการเสียดุลทางการค้าระหว่างประเทศของอเมริกาต่อประเทศต่าง ๆ ทั่วโลกในช่วง 3 ปีตั้งแต่ปี 1985 ถึงปี 1987 เท่ากับร้อยละ 38.7 จากปี 1988 ถึงปี 1990 เท่ากับร้อยละ 43.0 จากปี 1991 ถึงปี 1993 เท่ากับร้อยละ 58.4 (เฉพาะปี 1991 ปีเดียวเท่ากับร้อยละ 65.0) จากปี 1994 ถึงปี 1996 เท่ากับร้อยละ 36.3 ซึ่งในทุกๆ ช่วงเป็นการเสียดุลให้กับญี่ปุ่นมากที่สุด อนึ่ง ในปี 1997 และปี 1998 อัตราการขาดดุลต่อญี่ปุ่นได้เพิ่มสูงขึ้นกว่าปีก่อนหน้านั้น ทั้งนี้เพราะปริมาณส่งออกสินค้าสู่ญี่ปุ่นได้ลดน้อยลง การลดปริมาณการส่งออกดังกล่าวไม่เคยปรากฏมาก่อน

จากนี้ไป ข้าพเจ้าขอกล่าวถึงพฤติกรรมของวิสาหกิจบ้างเล็กน้อย เพราะเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องโดยตรงกล่าวคือเท่าที่ผ่านมา วิสาหกิจอเมริกาไม่สามารถเข้ามาร่วมตลาดในญี่ปุ่นได้ วิธีที่พวกเขาชอบใช้ในการเปิดตลาดคือการอาศัยอำนาจของรัฐบาลเป็นเครื่องมือ รัฐบาลอเมริกันเองก็มองว่าการเปิดเจรจาระดับทวิภาคีจะสามารถผลักดันให้ประเทศคู่ค้าเปลี่ยนพฤติกรรมได้เร็วกว่า โดยเฉพาะเมื่อคู่ค้าคือญี่ปุ่นและประเทศต่างๆ ในเอเชีย ตรงกันข้ามกับการเจรจากับประเทศกลุ่มสหภาพ

ยุโรปที่ดูเหมือนจะยากเย็นกว่ามาก บ่อยครั้งที่ทั้งสองฝ่ายได้ยกเอาวิธีลงโทษทางเศรษฐกิจขึ้นมาข่มขู่ซึ่งกันและกัน โดยหลักการแล้วสหภาพยุโรปมักจะพยายามไม่ทำให้อเมริกาเสียหายในฐานะของประเทศมหาอำนาจ แต่ในขณะเดียวกัน ก็ไม่ย่อท้อต่อการเจรจาในจุดที่ตนเห็นแตกต่างไปจากอเมริกา พวกเขารู้ว่าไม่อาจคาดหวังให้ประเทศมหาอำนาจเข้าใจความต้องการของตนได้โดยไม่ต้องเอ่ยปากขอ และเมื่อเทียบกับสหภาพยุโรปแล้วก็ต้องยอมรับความจริงที่ว่าญี่ปุ่นและประเทศต่างๆ ในเอเชียยังไม่นับกับการเจรจาต่อรองด้วย ในอดีตเคยเป็นที่กล่าวขานกันในกระทรวงการต่างประเทศอเมริกาว่ามีแต่คนแย้งกันอาสารับเป็นเจ้าหน้าที่เจรจากับญี่ปุ่น เพราะประสบความสำเร็จสูงและยังนำเอาผลสำเร็จดังกล่าวไปอ้างกับวิสาหกิจในอเมริกาได้อีกด้วย ในทางตรงกันข้าม วิสาหกิจญี่ปุ่นมีแนวโน้มที่จะพึ่งรัฐบาลเมื่อถูกรุกรานมากกว่าเมื่อตนเองเป็นฝ่ายรุก ทั้งนี้เพราะพวกเขาเชื่อว่ารัฐบาลญี่ปุ่นยังอ่อนหัดในศึกธุรกิจมาก สู้รุกด้วยตนเองไม่ได้ เป็นไปได้ว่าวิสาหกิจของญี่ปุ่นมีประสบการณ์ในการต่อสู้และเผชิญกับความยากลำบากมามากแล้วด้วยก็ได้ และสาเหตุที่สำคัญที่สุดนั้นดูเหมือนจะอยู่ที่ว่าทั้งรัฐบาลและวิสาหกิจเองต่างก็ไม่เคยชินกับการใช้กฎเป็นเครื่องมือโค่นล้มคู่ต่อสู้มาก่อนมากกว่า

หมายเหตุท้ายบท

(1) การประชุมร่วมระหว่างคณะกรรมการพิจารณาโครงสร้างทางอุตสาหกรรมกับคณะกรรมการพิจารณาทางด้านเทคโนโลยีอุตสาหกรรม

ในการประชุมกรรมการกลุ่มย่อยของการประชุมร่วมข้างต้น วิสาหกิจได้เสนอบทบาทของรัฐบาลในการส่งเสริมการพัฒนาเทคโนโลยีด้วยวิธีต่างๆ เช่น การตัดสินใจระบบภาษีพิเศษสำหรับการพัฒนาเทคโนโลยีเมื่อวันที่ 27 เดือนธันวาคม ปี 1984 การเสนอให้มีการแก้ไขเปลี่ยนแปลงกฎหมายหรือข้อบังคับต่างๆ ที่จำกัดไม่ให้วิสาหกิจสามารถพัฒนาเทคโนโลยีได้ เป็นต้น

(2) กฎหมายส่งเสริมการแลกเปลี่ยนทางการวิจัย เป็นกฎหมายที่บัญญัติขึ้นด้วยวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมให้การวิจัยทางด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีดำเนินไปได้อย่างสะดวก อีกทั้งสามารถแลกเปลี่ยนการวิจัยระหว่างรัฐบาลกับเอกชนได้ด้วย วิธีการที่นำมาใช้ตามกฎหมายฉบับนี้ก็เช่นการผ่อนผันให้วิสาหกิจสามารถหยิบยืมสิทธิบัตรของผลการวิจัยที่สถาบันวิจัยรัฐบาลรับจ้างวิจัยจากเอกชนได้ การอนุญาตให้ใช้สิทธิบัตรของผลการวิจัยร่วมระหว่างประเทศโดยไม่คิดมูลค่าหรือในมูลค่าที่ต่ำกว่าท้องตลาดมากในบางกรณี เป็นต้น

บทที่ 5 เปลี่ยนโลก และโลกที่เปลี่ยนไป

ต่อข้อสงสัยที่ว่าทำไมการประชุมจึงมีขึ้นอย่างมากมาย

ยิ่งความสัมพันธ์ระหว่างประเทศเป็นเรื่องสำคัญมากขึ้นเท่าใด การประชุมระหว่างประเทศก็ยิ่งถูกจัดบ่อยครั้งขึ้นเท่านั้น แดงการประชุมเหล่านั้นยังเป็นการประชุมในระดับรัฐมนตรีและระดับผู้นำประเทศเสียเป็นส่วนใหญ่อีกด้วย ระยะเวลาที่ผ่านมา การประชุมเหล่านี้ได้เพิ่มขึ้นมาก จนเกิดเสียงบ่นเสียงวิจารณ์ว่ามีประชุมกันพรับเพรื่อ ประชุมกันอย่างเดียวจะได้อะไรขึ้นมา ฯลฯ ในการประชุมแต่ละครั้งนั้น จำเป็นต้องใช้พลังงานอย่างมหาศาลตั้งแต่ขั้นการเตรียมการประชุม การโต้แย้งกันในที่ประชุม การสะสางหลังเสร็จประชุม ตลอดจนการเตรียมในขั้นตอนต่อไป และไม่ล้าพวงแต่พลังงานในการประชุมเท่านั้น พลังงานของเจ้าหน้าที่ที่อยู่เบื้องหลังการประชุมก็เป็นอีกสิ่งหนึ่งที่ต้องกล่าวถึง เจ้าหน้าที่เหล่านี้เป็นที่รู้จักกันในนามของ “โลจิส” หรือ “โลจิสติกส์” (logistics) ในภาษาอังกฤษ หมายถึงผู้รับหน้าที่ควบคุมกำหนดการดำเนินการตามขั้นตอนอย่างเป็นระเบียบและคล่องแคล่วว่องไว งานของโลจิสติกส์นับเป็นงานที่สำคัญไม่แพ้เนื้อหาของการประชุม เพราะหากไม่มีโลจิสติกส์ที่ดีพอ การประชุมก็ย่อมขลุกขลักเกิดปัญหา

สำหรับการประชุมที่ผู้เข้าร่วมประชุมเป็นเจ้าหน้าที่ระดับสูง เป้าหมายของการประชุมอาจไม่ได้อยู่แต่ที่การตกลงในเรื่องใด ๆ เพียงอย่างเดียว แต่อาจมีเป้าหมายพร้อม ๆ กันหลายอย่างก็ได้ และในบางครั้งก็เป็นการประชุมพรางตาในเรื่องหนึ่ง โดยแอบประชุมกันในอีกเรื่องหนึ่งก็มี และยังเป็นการประชุมระดับผู้นำประเทศด้วยแล้วแต่ละประเทศยังต้องเตรียมการประชุมหลายต่อหลายครั้งก่อนหน้านั้น พลังงานที่ใช้ก็มากมายมหาศาลอย่างเทียบกันไม่ได้ และด้วยพลังงานอันมากมาย

มหาศาลนี้เองที่โอกาสดี ๆ อาจเกิดขึ้นได้ทุกเมื่อ เช่นเดียวกัน ความเสี่ยงก็มักจะสูงด้วยเช่นกัน ผลการตกลงในการประชุมก็จะมีน้ำหนักมาก ดังนั้นผู้เกี่ยวข้องในการประชุมจึงต้องระมัดระวังเป็นพิเศษ

และไม่ว่าผู้เข้าร่วมประชุมจะมาจากระดับใดก็ตาม ผลการประชุมก็ย่อมกลายเป็นพื้นฐานการประชุมหรือจุดเริ่มต้นของการประชุมในครั้งต่อไป ด้วยเหตุนี้เองที่ผู้เกี่ยวข้องมักไม่เสียดายหยาดเหงื่อและแรงงานแม้แต่หยดน้อย เพราะพวกเขาคือมืออาชีพและยังพอใจกับหน้าที่ของตนอีกด้วย

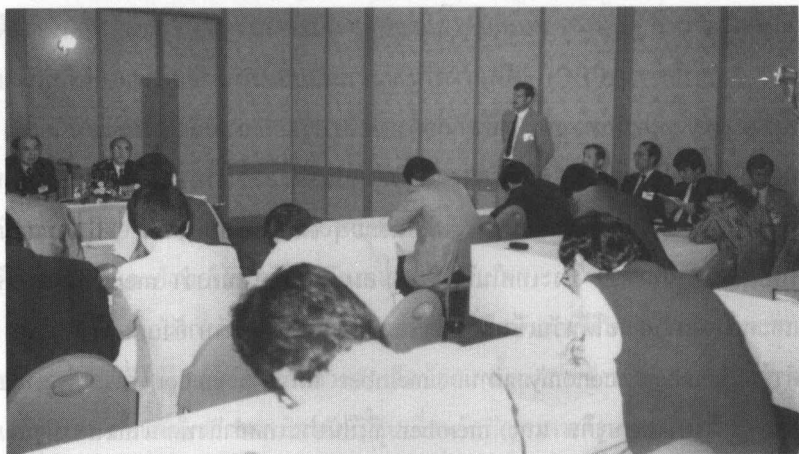
จากนี้ต่อไป ข้าพเจ้าขอยกตัวอย่างหัวเลี้ยวหัวต่อที่สำคัญบางตอนในการประชุมที่ข้าพเจ้ามีส่วนเกี่ยวข้องด้วยสักเล็กน้อย ตั้งแต่การประชุม APEC การเจรจาแบบทวิภาคีระหว่างอเมริกากับญี่ปุ่นเกี่ยวกับปัญหาการค้ารถยนต์และอุปกรณ์รถยนต์ การประชุม IEA การประชุมพิจารณาการเข้าเป็นสมาชิก WTO ของจีน และได้หวั่น การประชุมเหล่านี้เป็นการประชุมที่ไม่เกี่ยวข้องกันแต่อย่างใดและไม่มีความสัมพันธ์กันในด้านใด ๆ ด้วย และเหตุการณ์ที่จะยกมาให้ทราบกันจากนี้ไปก็ไม่ได้ถูกเลือกมาด้วยความคิดลึกซึ้งแต่อย่างใด มันเป็นเพียงประสบการณ์ที่ข้าพเจ้าเผชิญมาด้วยตนเองเท่านั้น และจากการยกตัวอย่างการประชุมเหล่านั้น ข้าพเจ้าเชื่อว่าจะสามารถทำให้ผู้อ่านพอเข้าใจได้บ้าง ว่าทำไมจึงต้องมีการประชุมระหว่างประเทศกันบ่อย ๆ

อนึ่ง โดยหลักการแล้ว เจ้าหน้าที่ของรัฐที่ทำงานในองค์กรจะไม่เปิดเผยตัวต่อคนภายนอก เพราะพวกเขากลื่อนั่นคือคุณสมบัติประการหนึ่งของนักเจรจามืออาชีพ ในความหมายเช่นนี้ เนื้อหาที่จะกล่าวถึงในบทนี้ก็เป็นที่ค่อนข้างท้าทายหลักการดังกล่าวด้วย เพราะในการอธิบายรายละเอียด ข้าพเจ้าจำเป็นต้องเอ่ยชื่อของพวกเขามากหลายต่อหลายครั้งด้วยกัน

เอเปค คืออะไร

เอเปค (APEC) เป็นการประชุมร่วมกันของภูมิภาคเอเชียแปซิฟิกเพื่อสร้างความร่วมมือกันทางเศรษฐกิจ ก่อตั้งเมื่อปี 1989 ภายใต้การร่วมมือกันอย่างหลวมๆ ไม่ใช่การตกลงหรือทำสัญญาซึ่งกันและกัน ประเทศสมาชิกในชั้นแรกมีเพียง 12 ประเทศ และต่อมาได้เพิ่มขึ้นเรื่อยๆ จนกระทั่งกลายเป็น 18 ประเทศ ในปี 1997 และ 21 ประเทศในปี 1998 สมาชิกก็ใช้ศัพท์คำว่า member แทน และหลังจากจีนและไต้หวันเข้าเป็นสมาชิกพร้อมๆ กัน ในภาษาอังกฤษก็ได้ใช้ศัพท์คำว่า member economy แทน member นี้มีทั้ง member ที่เป็นประเทศพัฒนาแล้วทางเศรษฐกิจ และ member ที่เป็นประเทศกำลังพัฒนาทางเศรษฐกิจ และเนื่องจากความแตกต่างของระดับการพัฒนา วัฒนธรรม ความสำคัญต่อการร่วมมือนี้เองที่ทำให้ความคิดของ APEC มักไม่เป็นหนึ่งเดียว แต่ APEC ก็ไม่ลืมที่จะยึดมั่นในหลักการใหญ่ๆ 3 ประการ กล่าวคือ การเปิดเสรีการค้าและการลงทุน การลดขั้นตอนในทางการค้าและการลงทุน (การให้ความสะดวกในด้านการทะเบียน ฯลฯ) และการร่วมมือกันทางเทคโนโลยี ในด้านการเปิดเสรีทางการค้าและอุตสาหกรรมนั้น ได้มีการตกลงร่วมกันว่าสำหรับประเทศพัฒนาแล้วจะเปิดเสรีภายในปี 2010 ส่วนประเทศกำลังพัฒนาจะยึดไปถึงปี 2020 วิธีการของ APEC ที่จะอธิบายภายหลังก็เป็นวิธีการที่ทั่วโลกรู้จักกันดี นอกจากนั้นคำว่า “สังคม APEC” (APEC Community) ก็เป็นศัพท์ที่ถูกบัญญัติขึ้นมา เพื่อกระตุ้นให้ทุกประเทศร่วมกันสร้างการเติบโตในภูมิภาค อาจกล่าวได้ว่า APEC กำลังอยู่บนขั้นตอนการวิวัฒนาการ และสำหรับญี่ปุ่นแล้ว APEC ก็เป็นการประชุมทางเศรษฐกิจของภูมิภาคแห่งเดียวที่ญี่ปุ่นเป็น member ถาวร

มหาวิทยาลัยเอเธนส์ อารเจนตินาได้ทบทวน เช่นเดียวกับ ทงมีเออริคไมเออร์

รัฐมนตรีต่างประเทศ นายนาคายามา รัฐมนตรีการค้าและอุตสาหกรรม นายมัทซุนางา
ระหว่างการแถลงข่าวหลังการประชุมเอเปคครั้งแรกสิ้นสุดลง
ที่นครแคนเบอร์รา เมื่อเดือนพฤศจิกายน ปี 1989

การประชุมของตัวแทนจากประเทศ 4 ทวีปในการประชุมรอบอุรุกวัย
ที่ฮาโกเนะ เมื่อเดือนมิถุนายน ปี 1991

ก่อนการจัดตั้งเอเปค

เกี่ยวกับความร่วมมือในภูมิภาคเอเชียแปซิฟิกเท่าที่ผ่านมาในอดีต ได้มีผู้เสนอความคิดต่าง ๆ นานา ทั้งจากภายในและภายนอกประเทศมาอย่างต่อเนื่อง ลำพังเพียงรัฐบาลญี่ปุ่นที่ผ่านมา ก็มีรัฐบาลของนายโอฮิระ มาซาโยชิที่ให้ความสนใจเกี่ยวกับเรื่องนี้มากทีเดียว แต่กว่าที่ข้อเสนอเกี่ยวกับความร่วมมือในภูมิภาคนี้จะเริ่มเป็นตัวตนครั้งแรก ก็เมื่อวันเวลาได้ผ่านมาถึงปลายศตวรรษ 1980 แล้ว ความเคลื่อนไหวที่นำไปสู่การจัดตั้ง APEC โดยตรงนั้นเกิดในช่วงหลังจากการประชุมรอบอุรุกวัยผ่านไปได้ราว ๆ ปีครึ่งและเป็นช่วงที่หนังสือพิมพ์ไมนิจและหนังสือพิมพ์อาซาฮิฉบับประจำวันที 18 กุมภาพันธ์ 1988 ได้พาดหัวข่าวการประชุมในหน้าหนึ่งของหนังสือพิมพ์ฉบับเช้า

ในเวลานั้น ปัญหาใหญ่ในด้านเศรษฐกิจระหว่างประเทศอยู่ที่ภาวะขาดดุลทางการค้าอย่างหนักของอเมริกา โดยเฉพาะการขาดดุลที่มีแนวโน้มเพิ่มสูงขึ้นเรื่อยๆ ระหว่างอเมริกากับญี่ปุ่นและประเทศต่าง ๆ ในเอเชีย และภาวะขาดดุลดังกล่าวยังได้กระตุ้นให้อเมริกาพยายามดำเนินนโยบายการค้าแบบอนุรักษ ซึ่งท้ายสุดอาจส่งผลร้ายต่อความมั่นคงของโลกได้ ในขณะเดียวกัน ช่วงนั้นยังเป็นช่วงที่อิทธิพลของอเมริกาในอุษาคเนย์ได้เริ่มลดต่ำลงอย่างเห็นได้ชัด หลายคนยังวิตกด้วยว่าอเมริกาไม่อาจจะเป็นผู้นำในการรักษาความมั่นคงในอนาคตได้อีกต่อไป ความวิตกดังกล่าวยังรวมไปถึงปัญหาหนี้สินตัวที่กำลังเกิดขึ้นกับอเมริกาได้ในเวลานั้น ซึ่งหลายคนกลัวว่าอาจลุกลามมาถึงเอเชียได้ นอกจากปัญหาที่รุมเร้าอเมริกาและความขัดแย้งระหว่างอเมริกากับเอเชียแล้ว ความสัมพันธ์ระหว่างอเมริกากับญี่ปุ่นยิ่งเริ่มเลวร้ายลงหลังการเจรจาทางการค้าและอุตสาหกรรมแบบทวิภาคีดำเนินไปได้ไม่นานนัก บวกกับการที่ประชาคมยุโรปเริ่มดำเนินนโยบายปิดตัวเองจากการค้าต่างประเทศ เนื่องจากเพื่อเตรียมรวมตัวกันตามกำหนดการที่วางไว้ก่อนหน้านี้ ด้วยสาเหตุต่างๆ ข้างต้นนี้ ทำให้เกิดความวิตกว่าจากนี้ไปอเมริกาจะหันไป

ร่วมมืออย่างใกล้ชิดกับประชาคมยุโรปในภาคมหาสมุทรแอตแลนติกแทน

จากสถานการณ์ระหว่างประเทศข้างต้นนี้เอง ที่เจ้าหน้าที่ฝ่ายวางแผนซึ่งเพิ่งรับตำแหน่งหัวหน้ากองสตๆ ร้อนๆ นายโทโยตะ มาสาคะซุ (ปัจจุบันเป็นหัวหน้ากองธุรการประจำตัวรัฐมนตรีกระทรวง) และข้าพเจ้า เริ่มแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันในปี 1988 ว่าจะทำอย่างไรจึงจะปูเส้นทางพัฒนาให้กับภูมิภาคเอเชียแปซิฟิกได้ และทำอย่างไรจึงจะสามารถรักษาผลประโยชน์ของประเทศได้ ช่วงนั้นก็ตรงกับช่วงที่หนังสือพิมพ์สองฉบับที่กล่าวถึงเมื่อสักครู่นี้ได้ลงข่าวเกี่ยวกับสถานการณ์การค้าระหว่างประเทศในฐานะของหัวหน้ากองเศรษฐกิจระหว่างประเทศ ต้องรับหน้าที่เจรจาด้านอื่นๆ ด้วย ทำให้ข้าพเจ้าไม่มีเวลาพอที่จะมาจริงจังกับเรื่องนี้ได้เพียงอย่างเดียว อย่างไรก็ตาม ผลจากการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างเราสองคนได้ออกมาในรูปการจัดตั้งทีมวิจัยขึ้นในกระทรวงโดยมอบให้นายโทโยตะเป็นหัวหน้าทีม ต่อมาในเดือนมิถุนายน ปี 1988 กระทรวงได้จัดตั้งทีมวิจัยการพัฒนาการค้าในภูมิภาคเอเชียแปซิฟิกขึ้นมาอย่างเป็นทางการ และได้เสนอรายงานกลางทอมฉบับที่ชื่อว่า “การมองหาความร่วมมือแบบใหม่ในภูมิภาคเอเชียแปซิฟิก”

จากข้อความในรายงานครั้งนั้น สามารถเข้าใจได้ว่าญี่ปุ่นคิดอย่างไรกับปัญหาการพัฒนาในภูมิภาคนี้ “บทบาทของอเมริกาในภูมิภาคเอเชียแปซิฟิกยังคงเป็นสิ่งสำคัญที่จะขาดไม่ได้” ในขณะเดียวกันญี่ปุ่นก็ต้องเข้ามามีบทบาทให้ความช่วยเหลือทั้งนี้เพื่อแบ่งเบาภาระของอเมริกากลาง นอกเหนือไปจากนั้น จะต้องพยายามสร้างโครงสร้างความร่วมมือที่ประเทศเอเชียนิกส์ (NICs) ประเทศสมาชิกอาเซียน (ASEAN) ออสเตรเลีย ฯลฯ สามารถมีส่วนร่วมในการพัฒนาการค้า การบริโภค การเปิดเสรีตลาด และการร่วมมือทางเศรษฐกิจในภูมิภาคตามระดับการพัฒนาทางเศรษฐกิจของตน การร่วมมือกันสร้างวิสัยทัศน์เพื่อพัฒนาภูมิภาคและเพื่อตอบสนองกำลังผลิตที่เพิ่มขึ้นนับเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่ง หรืออีกนัยหนึ่ง จากความร่วมมือข้างต้น ภูมิภาคนี้จะเปลี่ยนจาก “การพัฒนาที่พึ่งพาอเมริกาเป็นหลัก” ไปเป็นภูมิภาคที่ “แบ่งหน้าที่กันตามสถานะทางเศรษฐกิจของตน” กล่าวคือ หนึ่ง ญี่ปุ่น

ได้เน้นการสร้างความร่วมมือกันในภูมิภาคนี้ โดยไม่ลืมที่จะให้ความสำคัญต่อความหลากหลายซึ่งเป็นเอกลักษณ์ของเอเชียแปซิฟิก และสอง เน้นการเปิดกว้างไม่ใช่การปิดตนเองเพื่อสร้างปรากฏการณ์ขวางกั้นกับประเทศอื่น ๆ นอกภูมิภาค และเมื่อ APEC ก่อตั้งขึ้นจริง ก็ปรากฏว่าการเน้นความหลากหลาย การเปิดกว้าง และมติมหาชน (consensus) ได้กลายมาเป็นหลักการสำคัญสามประการขององค์กรอย่างที่เราได้กล่าวมาแล้วข้างต้นว่าหลักการเหล่านี้ได้ปรากฏในรายงานกลางเทอมของพวกเราตั้งแต่ต้นแล้ว การที่หลักการทั้งหมดนี้ได้รับเลือกให้เป็นหลักการสำคัญของข้อตกลงในการประชุมระดับรัฐมนตรีครั้งแรกที่กรุงแคนเบอร์รา ได้นำความภาคภูมิใจและความรู้สึกดีใจที่สุดในที่สุดญี่ปุ่นก็สามารถเป็นที่ยอมรับจากประเทศต่าง ๆ ทั่วโลกได้

อีกสิ่งหนึ่งที่ไม่ได้ถูกระบุในรายงานข้างต้นคือความหวาดวิตกของข้าพเจ้าที่ว่าอเมริกากำลังหันไปใกล้ชิดกับประชาคมยุโรปมากขึ้น โดยเฉพาะในช่วงก่อนที่ประชาคมยุโรปจะรวมตัวกันทางเศรษฐกิจ ปัญหาอีกประการหนึ่งของพวกเราคือเราควรเตรียมตัวอย่างไร และเพื่อป้องกันไม่ให้เกิดความตึงเครียดระหว่างอเมริกาและภูมิภาคแอตแลนติกที่มีความเสี่ยงที่จะปิดกั้นตัวเองสูง กับเอเชียแปซิฟิกที่กำลังเร่งมองหาดตลาดใหม่ขึ้น เราควรหากลไกใดที่สามารถแยกอเมริกาออกจากประชาคมยุโรปได้ เกี่ยวกับจุดนี้นั้น ปรากฏว่าอเมริกาเองก็กำลังมองหากลไกแบบ APEC เพื่อกันตัวเองออกจากประชาคมยุโรปซึ่งกำลังทวีความเป็นอนุรักษนิยมมากขึ้นเรื่อย ๆ และอีกอย่างหนึ่งคือ อเมริกาต้องการกลไกที่สามารถนำการพัฒนาเศรษฐกิจของเอเชียไปใช้ประโยชน์ในการพัฒนาภูมิภาคโดยรวม ไม่ใช่เข้าไปใช้เป็นเรื่องมือสร้างกำแพงหวาดระแวงหรือความรู้สึกต่อต้านเอเชียเช่นในอดีตที่คนอเมริกันเคยหวาดระแวงและต่อต้านญี่ปุ่นจากการเจรจาการค้าแบบทวีประเทศที่ผ่านมา และที่สำคัญคือ อเมริกาและประเทศอื่น ๆ ไม่อาจมองข้ามความจริงที่ว่าการพัฒนาทางอุตสาหกรรมของญี่ปุ่นเป็นปัจจัยเกื้อกูลให้เอเชียเติบโตอย่างรวดเร็ว อนึ่งเกี่ยวกับการเข้าเป็นสมาชิกของจีนในการสร้างความร่วมมือทางเศรษฐกิจนี้ ได้มีการพูดคุยกันบ้างในช่วงแรกแต่หลังจากที่เกิดเหตุการณ์ที่จตุรัสเทียนอันเหมินในปีรุ่งขึ้น

(ปี 1989) ความคิดดังกล่าวก็เลยถูกพักไว้ชั่วคราว

พวกเราได้คิดกันว่าความร่วมมือข้างต้นควรจะเป็นในรูปแบบของการเป็นเครือข่ายที่ยืดหยุ่นแต่มั่นคงและเหนียวแน่น ถึงแม้ว่าเราตั้งใจว่าควรมีตัวแทนระดับรัฐมนตรีเข้าร่วมประชุมด้วยก็ตาม แต่ก็ไม่ได้คาดหวังไว้ว่าจะเป็นการประชุมโดยรัฐมนตรีเป็นเกณฑ์เช่นเมื่อเปิดประชุมจริงแต่อย่างไร ทั้งนี้เพราะในตอนนั้นข้าพเจ้าเองไม่มีความมั่นใจพอ และไม่แน่ใจด้วยซ้ำว่าความคิดเห็นข้างต้นจะเป็นที่ยอมรับแค่ไหนแม้แต่ในญี่ปุ่นเอง ดังนั้นจึงได้แต่เสนอเพียงว่าควรเป็นการจัดสัมมนาระหว่างประเทศที่มีบุคคลในระดับรัฐมนตรีเข้าร่วม หรือเป็นที่ที่สามารถใช้ประโยชน์ได้หลายๆ ด้าน แต่ถ้าเป็นทุกวันนี้ ก็เป็นไปได้ว่าการเสนอให้จัดประชุมระดับรัฐมนตรีจะได้รับการยอมรับอย่างไม่ยากเย็นแต่อย่างใด

ออสเตรเลียเห็นด้วยกับโครงร่างต้นฉบับ

รายงานที่รวบรวมขึ้นได้ถูกส่งไปให้เจ้าหน้าที่รัฐบาลของแต่ละประเทศในภูมิภาคเอเชียแปซิฟิกอ่าน ถึงแม้ว่าจะไม่มีเสียงต่อต้านการส่งเอกสารเหล่านั้นแต่อย่างใดก็ตาม แต่ก็มี การแสดงความคิดเห็นจากผู้เกี่ยวข้องทั้งในและนอกกระทรวงในช่วงแรกมากมายทีเดียว ในที่ประชุมพิจารณารายงานในกระทรวงการค้าและอุตสาหกรรม มีข้าราชการผู้ใหญ่บางคนยกมือถามว่าโครงสร้างความร่วมมือในรายงานกับความร่วมมือมหาเอเชียบูรพาสมัยสงครามโลกครั้งที่สองนั้นแตกต่างกันอย่างไร ข้าราชการจากกระทรวงต่างประเทศก็ได้คัดค้านอย่างหนัก ถึงกับมีกระแสวิจารณ์ว่ากระทรวงต่างประเทศกับกระทรวงการค้าและอุตสาหกรรมเกิดขัดแย้งกันอย่างหนัก ดูเหมือนว่าประสบการณ์ในอดีตที่ญี่ปุ่นมักจะล้มเหลวในการเป็นตัวตั้งตัวตีเรื่องใด ๆ ในเอเชีย คือเหตุผลหลักที่กระทรวงต่างประเทศพยายามคัดค้านข้อเสนอข้างต้น

หลังจากรายงานได้ไปถึงมือประเทศต่างๆ แล้ว ปรากฏว่าออสเตรเลียเป็น

ประเทศเดียวที่ตอบรับกลับมา ผู้ที่มีส่วนช่วยให้รัฐบาลออสเตรเลียเข้าใจรายงานข้างต้นอย่างลึกซึ้งคือนายโอะคุมุร่า ยูอิชิ เจ้าหน้าที่ตรวจสอบภาคอุตสาหกรรมที่ย้ายไปรับตำแหน่ง JETRO (Japan External Trade Organization) ในนครซิดนีย์ (ปัจจุบันเป็นหัวหน้ากองสาธารณสุขประโยชน์ สำนักงานทรัพยากรและพลังงาน) เหตุผลที่ออสเตรเลียแสดงความเข้าใจเร็วกว่าประเทศอื่นๆ ก็เนื่องมาจากความพยายามด้านการต่างประเทศของออสเตรเลียในช่วงทศวรรษ 1970 นั้นเอง

จากการที่อังกฤษตกลงเข้าร่วมเป็นสมาชิกประชาคมยุโรป ในปี 1973 ส่งผลให้ออสเตรเลียต้องพยายามหาพันธมิตรใหม่และท้ายสุดก็ได้ตกลงที่จะเข้าร่วมกับภูมิภาคเอเชียแปซิฟิก รัฐบาลนายเอดเวิร์ด วิทแลม (Edward Whitlam) พยายามผลักดันให้มีการทำสัญญาร่วมมือโดยรวมกับญี่ปุ่นอย่างมาก และในปี 1976 ทั้งสองประเทศก็ได้ลงนามในสนธิสัญญาญี่ปุ่น-ออสเตรเลีย (Nippon Australia Relationship Agreement) และจากจุดนี้เองที่ออสเตรเลียเข้ามามีบทบาทอย่างมากในภูมิภาคเอเชียแปซิฟิก และได้มีส่วนเกี่ยวข้องด้วยอย่างมากในด้านความสัมพันธ์ระหว่างจีนกับญี่ปุ่น

ในเดือนสิงหาคม ปี 1988 เจ้าหน้าที่กระทรวงการค้าต่างประเทศของออสเตรเลียกับเจ้าหน้าที่ของกระทรวงการค้าและอุตสาหกรรม ได้เปิดประชุมปรึกษาหารือกันว่าจะดำเนินการตามข้อเสนอของฝ่ายญี่ปุ่นอย่างไร ในปลายเดือนมกราคม ปี 1989 นายกรัฐมนตรีออสเตรเลีย นายบ็อบ ฮอว์ค (Bob Hawke) ได้กล่าวปราศรัยเกี่ยวกับความร่วมมือในภูมิภาคเอเชียแปซิฟิกระหว่างการเดินทางไปเยือนกรุงโซล ประเทศเกาหลี และยังได้เรียกร้องให้มีการประชุมร่วมในระดับรัฐมนตรีด้วย การปราศรัยของเขาในครั้งนั้นต่อมาได้แพร่หลายไปทั่วโลก เกี่ยวกับจุดนี้ ต้องไม่ลืมว่าการเรียกร้องให้จัดประชุมระดับรัฐมนตรีนั้นเป็นก้าวสำคัญกว่าข้อเสนอตอนแรกของญี่ปุ่นก็จริง แต่ในขณะเดียวกันก็เป็นเกมการเมืองที่ค่อนข้างเสี่ยงอย่างหนึ่งของออสเตรเลีย กล่าวคือในการประชุมร่วมระหว่างออสเตรเลียกับญี่ปุ่นก่อนหน้านี้ สองประเทศได้เห็นพ้องกันในแทบทุกเรื่องยกเว้นเรื่องประเทศ

สมาชิก ออสเตรเลียไม่ค่อยยินดีอยากให้อเมริกาเข้ามาเกี่ยวพันด้วยเท่าไร ในขณะที่ญี่ปุ่นนั้นเห็นความจำเป็นที่ต้องมีอเมริกาเป็นสมาชิกด้วย อย่างไรก็ตาม การที่ออสเตรเลียได้เรียกร้องให้มีการประชุมระดับรัฐมนตรีข้างต้นได้กลายมาเป็นแรงผลักดันให้อเมริกาแสดงความสนใจที่จะเข้าร่วมด้วยมากขึ้น

หลังจากการปรับแต่งในด้านต่างๆ สักระยะหนึ่ง ในปลายเดือนมิถุนายน ปี 1989 รัฐมนตรีต่างประเทศอเมริกา นายเจมส์ เบเกอร์ (James Baker) ได้กล่าวปราศรัยที่กรุงนิวยอร์กในทำนองว่า หากเป็นนิมิตหมาย อмерикาก็ยินดีสนับสนุนการมีกลไกใหม่ในภูมิภาคเอเชียแปซิฟิก ซึ่งการปราศรัยในครั้งนั้นนับเป็นแรงผลักดันที่สำคัญต่อการก่อตั้ง APEC ในเวลาต่อมา หลังจากนั้นมา ก็มีการเตรียมการจัดประชุมระดับรัฐมนตรีประเทศสมาชิก APEC ขึ้น จะเห็นได้ว่าอิทธิพลของอเมริกาในเวทีระหว่างประเทศนั้นยิ่งใหญ่มากเพียงใด

จุดสำคัญที่ทำให้อเมริกาเปลี่ยนท่าทีของคนในครั้งนั้น คือกำหนดการรวมทางเศรษฐกิจของประชาคมยุโรปที่ถูกตั้งไว้ที่ปี 1992 หลังจากที่นายโดโรลด์เข้ารับตำแหน่งประธานกลุ่มประชาคมยุโรป อเมริกาก็กำลังมองหาวิธีดึงประชาคมยุโรปให้เปิดกว้างสู่ภายนอก โดยเฉพาะหลังจากที่ประชาคมยุโรปสามารถรวมตัวกันทางเศรษฐกิจกลายเป็นตลาดใหญ่ในโลกที่สามารถอยู่ได้โดยไม่ต้องพึ่งแหล่งผลิตจากภายนอก และวิธีที่อเมริกาเลือกคือการสร้างความร่วมมือคล้ายๆ กับประชาคมยุโรป ในอีกภูมิภาคหนึ่ง ความคิดข้างต้นนี้ดูเป็นความคิดแบบอเมริกันจริงๆ เกี่ยวกับจุดนี้ ข้าพเจ้าได้มีโอกาสได้เถียงกับเจ้าหน้าที่จากทีมเบเกอร์คนหนึ่ง นายโรเบิร์ต ฟาเวอร์ (Robert Fauver) ผู้ที่ต่อมามีส่วนร่วมในการเตรียมการประชุม G-7 หลังจากนั้นได้ไม่นานนัก และได้รู้ว่าอเมริกาเริ่มมองเอเชียซึ่งมีตลาดที่กำลังเติบโตอยู่ว่าในอนาคตอาจเติบโตกว่านั้นได้หากมีการเปิดเสรีทางการค้า และนั่นคือเหตุผลหนึ่งที่อเมริกาสนับสนุนการก่อตั้ง APEC

อาเซียน (ASEAN-Association of Southeast Asian Nations) ก่อนข้างระมัดระวังตัวในตอนแรก เพราะเกรงว่ากลไกใหม่ที่เกิดขึ้นจะส่งผลกระทบ

ต่อสถานะของอาเซียนเอง และอาจทำให้ความร่วมมือในหมู่ประเทศอาเซียนอ่อนแอลง ความหวาดระแวงในจุดนี้ของอาเซียนได้แสดงออกอย่างชัดเจนในการประชุมระดับรัฐมนตรีครั้งแรก และในทางกลับกัน หลังจากที่ APEC เริ่มมีบทบาทในการพัฒนาเศรษฐกิจของภูมิภาคสูงขึ้น การพยายามเรียกร้องให้มีการเปิดประชุมอย่างต่อเนื่องของอาเซียนอย่างหนักแน่นก็เป็นอะไรที่สร้างความมุ่งมั่นให้แก่พวกเราพอสมควร ทั้งนี้ทั้งนั้นอาจเป็นเพราะว่าหลังจากที่ประเทศต่างๆ ในอาเซียนต้องเผชิญวิกฤตเศรษฐกิจในปี 1997 เป็นต้นมา อาเซียนต้องการให้ APEC เข้าไปมีบทบาทในการแก้สถานการณ์ด้วยนั่นเอง อนึ่ง เจ้าหน้าที่ตรวจสอบของกระทรวงการค้าและอุตสาหกรรมที่ได้กล่าวถึงเมื่อสักครู่นี้ นายโอะคุมูร่านั้นเป็นคนที่รู้จักสนิทสนมกับข้าราชการระดับสูงในประเทศอาเซียนจำนวนมาก หลังจากกลับมาประจำที่กระทรวงเขาก็รับหน้าที่หัวหน้ากองเอเชียใต้และยุโรปตะวันออก ดูแลด้านอาเซียน และมีบทบาทในการจัดการประชุมรัฐมนตรี APEC ด้วย

เบื้องหลังความสำเร็จของการประชุมเอเปคที่นครโอซาก้า

จากประวัติศาสตร์การจัดตั้ง APEC ที่ผ่านมา โอกาสทองที่ทำให้ APEC สามารถพัฒนาได้อย่างรวดเร็ว นั่นคือการประชุม APEC ที่เมืองซีแอตเติลซึ่งอเมริกาเป็นเจ้าภาพในปี 1993 ประธานาธิบดีคลินตันได้เรียกร้องให้มีการประชุมระดับผู้นำอย่างไม่เป็นทางการขึ้นเป็นครั้งแรกทั้งนี้เพื่อกระตุ้นให้ APEC สามารถตกลงได้โดยอาศัยการตัดสินใจของผู้นำ

การประชุม APEC ที่นครโอซาก้าถูกจัดขึ้นในเดือนพฤศจิกายน ปี 1995 ในฐานะของประเทศเจ้าภาพ ญี่ปุ่นได้พยายามทำให้เนื้อหาของข้อตกลงเป็นสิ่งที่มีความหมายและเป็นที่ยอมรับจากประเทศต่างๆ ซึ่งความตั้งใจดังกล่าวก็สามารถบรรลุเป้าหมายได้อย่างดียิ่ง

อันที่จริงแล้ว ความสำเร็จของการประชุม APEC ในครั้งนั้นอยู่ที่การ

เตรียมการก่อนหน้านั้นในการประชุมโบกอร์ที่ประธานาธิบดีซูฮาร์โตของอินโดนีเซีย เป็นเจ้าภาพ หลังการประชุมโบกอร์เป็นต้นมา ประเทศต่างๆ จะเตรียมตัวตามความคิดเห็นของผู้นำแต่ละประเทศ กล่าวคือด้วยวิธี “เชอร์ปะ” คำว่า Sherpa นั้น เดิมหมายถึงลูกหาบที่รับหน้าที่แบกสัมภาระที่หนักหน่วงของเจ้านายขึ้นไปจนถึงยอดเขา เชอร์ปะในการประชุมหมายถึงคณะเจ้าหน้าที่ประมาณประเทศละสิบกว่าคนที่รับหน้าที่เป็นเสมือนมือขวาของผู้นำทำหน้าที่เตรียมการประชุมทั้งหมด เป็นวิธีที่เริ่มนำมาใช้เป็นครั้งแรกในการประชุมสุดยอดผู้นำประเทศ 7 ประเทศ ระบบดังกล่าว ถูกนำมาใช้กับ APEC ด้วยหลังจากปีนั้นเป็นต้นมา และด้วยบทบาทของเชอร์ปะ เหล่านี้เองที่ส่งผลให้การประชุมโอซาก้าประสบผลสำเร็จอย่างสูง

หน้าที่ของเชอร์ปะนั้นไม่ได้จำกัดอยู่แค่การคอยรับฟังความคิดเห็นของผู้นำ มาเสนอต่อที่ประชุม พร้อมๆ กับพยายามรักษาผลประโยชน์ของประเทศเท่านั้น แต่ยังรวมไปถึงการพยายามผลักดันให้การประชุมประสบผลสำเร็จด้วย สำหรับการประชุมที่โอซาก้านั้น ผู้ที่รับหน้าที่เชอร์ปะฝ่ายญี่ปุ่นคือทูดญี่ปุ่นจากกระทรวงต่างประเทศประจำ APEC นายเสเกกิ อิโรโมะโตะ (ปัจจุบันเป็นทูดญี่ปุ่นประจำอิตาลี) และหัวหน้ากองความร่วมมือทางเศรษฐกิจ กระทรวงการค้าและอุตสาหกรรม นายอิมานะ (ปัจจุบันเป็นอธิบดีกรมนโยบายการค้าและอุตสาหกรรม)

หลังการประชุม APEC ที่เมืองโบกอร์กำลังจะจบสิ้นลง บรรดาเชอร์ปะจากประเทศต่างๆ ก็เริ่มถกปัญหากันแล้วว่าจะทำอย่างไรกับปีต่อไปให้ข้อตกลงโบกอร์ที่ระบุให้ประเทศพัฒนาแล้วเปิดเสรีการค้าและการลงทุนภายในปี 2010 ส่วนประเทศกำลังพัฒนาเปิดเสรีภายในปี 2020 เป็นจริงขึ้นมาได้ พวกเขาได้พูดคุยกันไม่ว่าจะเป็นในช่วงอาหารกลางวันหรือช่วงใดก็ตามที่มีโอกาสได้คุยกัน และตั้งแต่นั้นแล้ว ที่หลายคนพากันเห็นพ้องว่าควรกำหนดแนวทางการเปิดเสรีดังกล่าวที่แน่ชัดในการประชุม APEC ที่นครโอซาก้า และในขณะเดียวกัน รัฐมนตรีกระทรวงการค้าและอุตสาหกรรม นายฮาชิโมะโตะก็ได้เรียกหัวหน้ากองอิมานะและเจ้าหน้าที่อื่นๆ ไปปรึกษาหารือว่าแต่ละคนมีความคิดอย่างไรบ้างในการดำเนินการ

ประชุม APEC ที่โอซาก้าปีหน้า และในที่สุด ก็ได้ข้อสรุปว่าจะต้องมีแนวคิดหลักที่มีเนื้อหาที่สามารถทำให้ประเทศสมาชิกเห็นพ้องด้วย และในขณะเดียวกันจะต้องเป็นเนื้อหาที่เป็นรูปธรรม และจากการโต้เถียงว่าควรใช้คำว่า โปรแกรม (program) ดีกว่า หรือ อเจนดา (agenda) ดีกว่านั้น ท้ายสุดก็ได้ข้อตกลงว่าควรใช้คำหลังมากกว่า ทั้งนี้เพราะมีน้ำหนักและสามารถผลักดันให้เกิดพฤติกรรมที่เป็นรูปธรรมได้มากกว่า รัฐมนตรีฯ ชิโมโตะก็ได้ลงความเห็นอย่างทันทีที่ใช้คำว่า แอ็คชั่น อเจนดา (action agenda)

อย่างไรก็ตาม ในขั้นตอนการเตรียมการประชุม APEC ที่โอซาก้า นั้นปรากฏว่ามีปัญหาเกิดขึ้นสองสามประการด้วยกัน ประการแรกคือในข้อตกลงโบกอร์เกี่ยวกับการเปิดเสรีทางการค้า มีการระบุรายละเอียดเกี่ยวกับการเปิดเสรีสินค้าเกษตรรวมอยู่ด้วย แต่เนื่องจากในการประชุม APEC โอซาก้า นั้น จำเป็นต้องพิจารณาหัวข้อต่าง ๆ มากมาย ไม่มีเวลานั่งท่องในรายละเอียดทางด้านสินค้าเกษตรแต่อย่างใด และจากประสบการณ์การเจรจาอุปสรรคที่ผ่านมา พบว่าสินค้าเกษตรเป็นปัญหาใหญ่ที่กินเวลาในการเจรจามาก ดังนั้นรัฐบาลญี่ปุ่นจึงต้องขบคิดอย่างหนักว่าทำอะไรจึงจะสร้างดุลระหว่างผู้เกี่ยวข้องภายในประเทศกับผลจากการเจรจาได้ ทีมงานเกี่ยวกับปัญหานี้ถูกจัดตั้งขึ้นภายใต้การนำของรองเลขาธิการคณะรัฐมนตรีนายฟูรุกะว่า เทจิโร อธิบดีกรมเศรษฐกิจกระทรวงต่างประเทศ นายฮารุจิ โคอิจิ (ปัจจุบันเป็นผู้ตรวจราชการกระทรวง) ผู้ตรวจราชการกระทรวงเกษตรป่าไม้และประมง นายมานาเบะ ทาเคโนริ (ปัจจุบันเป็นผู้ว่าราชการจังหวัดคะกะว่า) และข้าพเจ้า อธิบดีกรมนโยบายการค้าและอุตสาหกรรม พวกเราได้พบปะกันหลายต่อหลายครั้ง ก่อนหน้านั้นการยกเอาหัวข้อเช่นนี้ขึ้นมาถกเถียงกันในสำนักงานนายกรัฐมนตรีจะเป็นเรื่องแปลกประหลาดพอสมควร แต่ปรากฏว่าในครั้งนั้น ตัวแทนจากกระทรวงทบวงกรมที่เกี่ยวข้องต่างนำเอาผลการประชุมไปเสนอรัฐมนตรีของตนกันอย่างขะมักเขม้น ตัวแทนจากกระทรวงเกษตรนั้นได้เปิดเจรจากับนักการเมืองที่มีฐานเสียงในภาคเกษตรเป็นประจำ และบ่อยครั้ง

ที่เดียวที่พวกเขาได้กล่าวโจมตีตัวแทนจากกระทรวงต่างประเทศและกระทรวงการค้าและอุตสาหกรรม ทางด้านการเมือง รัฐมนตรีกระทรวงการค้าและอุตสาหกรรมและรัฐมนตรีกระทรวงเกษตรฯ ได้เป็นตัวแทนในการเปิดเจรจากับผู้แทนราษฎรภาคเกษตรทั้งอย่างเป็นทางการในรัฐสภาและอย่างไม่เป็นทางการ จนท้ายที่สุดก็สามารถทำให้พวกเขายอมเห็นด้วยกับข้อเสนอของทีมงานเรา

อีกปัญหาหนึ่งที่ถูกจับตามองทั้งจากในและนอกประเทศคือจะใช้วิธีการใดที่ทำให้ประเทศต่างๆ มีพฤติกรรมที่เป็นรูปธรรมตามข้อตกลงโบกอร์ที่กล่าวมาเมื่อสักครู่นี้ วิธีที่ถูกนำมาใช้หลังการถกเถียงกันอย่างหนักหน่วงคือวิธีร่วมมือกันโดยตั้งอยู่บนการตัดสินใจของแต่ละประเทศ (CAU-Concerted Unilateral Action) ซึ่งเป็นวิธีที่ประสานความคิดแบบเอเชียกับแบบแองโกลแซกซันเข้าด้วยกัน วิธีการดังกล่าวนี้เกิดขึ้นมาได้จากหยาดเหงื่อและปัญญาของผู้เกี่ยวข้องทุกคน

จากนั้นไป ข้าพเจ้าขอกล่าวรายละเอียดเกี่ยวกับขั้นตอนที่ประเทศสมาชิกถกเถียงกันก่อนเห็นชอบด้วยกับวิธีการ CAU สำหรับอเมริกา แคนาดา ออสเตรเลีย นิวซีแลนด์ ฯลฯ นั้น หลังจากมีการตกลงกำหนดการเปิดเสรีทางการค้าและการลงทุนแน่นอนแล้ว พวกเขาได้เรียกร้องให้เปิดเจรจาเพื่อตกลงในรายละเอียดทันที ทั้งนี้เพราะพวกเขาเชื่อว่าการเจรจาจะส่งผลให้เกิดการแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ซึ่งกันและกัน รับในสิ่งที่ควรรับ ให้อะไรในสิ่งที่ควรให้ พร้อมๆ กันนั้นก็ยังให้ความสำคัญต่อการสร้างดุลในผลการเจรจา ดังนั้นจึงจำเป็นที่จะต้องกำหนดรายละเอียดของข้อตกลงและกำหนดการที่จะเปิดเสรีอย่างชัดเจน หรืออีกนัยหนึ่งพวกเขาไม่เชื่อว่าจะมีความไว้วางใจซึ่งกันและกันจะช่วยผลักดันให้ทุกฝ่ายเดินไปสู่เป้าหมายเดียวกันได้ เพราะระหว่างทางจะต้องมีบางคนขี้เกียจ บางคนหลุดออกไปนอกทางอย่างแน่นอน ในทางตรงกันข้าม ประเทศสมาชิกฝ่ายเอเชียมองว่าเมื่อเป็นสิ่งที่ผู้นำประเทศตกลง ประเทศสมาชิกทุกประเทศก็ควรทำตาม แต่จะต้องไม่เป็นการบังคับให้ทำการดำเนินการต้องขึ้นอยู่กับมติตัดสินใจของแต่ละฝ่ายเอง

อย่างที่ได้อ้างไว้ไปแล้วข้างต้นว่าหลักเกณฑ์เบื้องต้นของ APEC นั้นได้เน้น

ความสำคัญของความหลากหลายและมติมหาชน การปรับปรุงเปลี่ยนแปลงทั้งปวง ควรดำเนินไปอย่างค่อยเป็นค่อยไปไม่ใช่อย่างกะทันหัน สมาชิกจากเอเชีย ไม่เห็นด้วยกับวิธีเจรจาบีบบังคับ และยังวิตกว่าหากกำหนดข้อตกลงมีผลบังคับใช้ ที่ชัดเจนแล้ว อาจทำให้ตนเองต้องตกเป็นเป้าการนำเอามาตรา 301 ของอเมริกา มาใช้ได้ และปรากฏว่าในระหว่างการเตรียมการประชุมดังกล่าว อเมริกาได้ชักเอามาตรา 301 ออกมาใช้ข่มขู่ญี่ปุ่นในการเจรจาทางด้านการค้ารถยนต์และ อุปกรณ์รถยนต์ในเดือนพฤษภาคม ปี 1995 จริงๆ ดังที่หลายประเทศหวาดผวาส่งผลให้ตัวแทนจากประเทศเอเชียต่อต้านการตกลงแบบผูกมัดอย่างเต็มที่ พร้อมทั้งยินดีที่จะยึดหลักการตัดสินใจด้วยตนเอง โดยเฉพาะมาเลเซียได้ออกมาแสดงความคิดเห็นต่อต้านวิธีดำเนินการตอนนั้นอย่างรุนแรง และด้วยเหตุนี้เองที่ตัวแทนจากฮ่องกงได้ออกปากตั้งแต่ระยะแรกๆ ว่าควรใช้วิธีร่วมกันเปิดเสรี กล่าวคือค่อยๆ เปิดเสรีไปโดยยึดหลักการเห็นพ้องต้องกัน (Concerted Liberation) อย่างไรก็ดีตาม เกี่ยวกับการจุดนี้ได้มีการโต้เถียงกันนับครั้งไม่ถ้วนในการประชุมกลุ่มเซอร์ปะ (หรือที่เรียกกันอย่างเป็นทางการว่า SOM-Senior Official Meeting) นับตั้งแต่เริ่มเตรียมการในต้นปี 1995 ไปจนถึงเมื่อเปิดการประชุม APEC โอซาก้าจริงๆ เมื่อเดือนพฤศจิกายนปีเดียวกัน

การนำเอาข้อตกลงที่ผู้นำแต่ละประเทศได้ประกาศมาหาข้อสรุปนั้นเป็นหน้าที่สำคัญของพวกเรา แต่การรวบรวมความคิดที่แตกต่างกันให้เป็นหนึ่งเดียวนั้น ขึ้นอยู่กับความสามารถของประธานการประชุม ท่านทูตเสกกีและหัวหน้ากองอิมานิ ได้ค่อยๆ โน้มน้าวตัวแทนจากประเทศต่างๆ ให้เห็นความจำเป็นในการร่วมมือกันสร้างพฤติกรรม (concerted) และความสำคัญของการให้สิทธิประเทศสมาชิกได้มีเสรีภาพในการตัดสินใจตามลำพัง ประธานทั้งสองท่านได้เปิดโอกาสให้ตัวแทนแต่ละฝ่ายมีโอกาสได้แสดงความคิดเห็นอย่างเต็มที่ โดยไม่พยายามเร่งปิดประชุมหาผลสรุปแต่อย่างใด วิธีดำเนินการประชุมในครั้งนั้นเป็นไปอย่างนุ่มนวลช้าๆ ประคองข้างฝีมือกำลังเป่าแก้วอันประณีตสวยงามอย่างไรอย่างนั้น

นอกจากนั้น หนึ่งในประธานการประชุม นายอิมานโนะยังได้ยกจุดอ่อนของผู้ร่วมเจรจาที่พยายามจะผลักดันวิธีการเน้นการแลกเปลี่ยนผลประโยชน์และร่วมมือซึ่งกันและกันให้เป็นหลักเกณฑ์ของ APEC ด้วยการชี้ให้เห็นว่าวิธีการแลกเปลี่ยนแบบหมู่ไปก่อนหน้านี้ย่อมไม่ส่งผลดีต่อประเทศที่เปิดเสรีสูงอยู่แล้ว เพราะจะทำให้เหลือหัวข้อที่จะเปิดเจรจาลดลง และท้ายสุดก็ไม่มีหลักประกันใดๆ ด้วยว่าประเทศคู่เจรจาจะเปิดเสรีเมื่อไร และถ้าเน้นแต่การเจรจาเพียงอย่างเดียว ทั้งสองฝ่ายก็อาจจะเก็บไฟใ้บ่ติดท้ายไว้ต่อรอง ท้ายสุดก็อาจส่งผลให้การเปิดเสรีช้าลงไปกว่าเดิมได้ ดูเหมือนว่าจากเหตุผลของนายอิมานโนะข้างต้นได้ช่วยทำให้ เซอร์ปะจากแต่ละประเทศกลับไปตรึกตรองอย่างถี่ถ้วนอีกครั้ง

วิธีการ CAU ถูกเสนอขึ้นมาราวๆ เดือนเมษายน แต่เพิ่งได้รับการเห็นชอบด้วยจากประเทศต่างๆ รวมทั้งอเมริกา ซึ่งแรกเริ่มได้คัดค้านอย่างหนัก ในขั้นตอนสุดท้ายก่อนที่จะประชุมจะตกลงเลือกวิธีการ CAU เป็นเกณฑ์นั้น ประธานได้เปิดโอกาสให้ทุกฝ่ายโต้เถียงกันนับครั้งไม่ถ้วน และจากการโต้เถียงกันอย่างเผ็ดร้อนนี้เองที่ทำให้ผู้เข้าร่วมประชุมทุกคนเห็นปัจจัยสำคัญๆ ทั้งหมดได้ชัดเจน และท้ายสุดก็ถึงข้อสรุปที่ว่าวิธีการCAUเท่านั้นที่จะนำไปสู่การบรรลุเป้าหมายและนำไปปัจจัยสำคัญๆ เหล่านั้นมาใช้ประโยชน์ได้ ขอย้ำอีกครั้งหนึ่งว่า เซอร์ปะจากแต่ละประเทศมีหน้าที่แสดงความคิดเห็นของประเทศตน และพร้อมๆ กันนั้นก็ต้องตัดสินใจว่าจะตกลงในข้อสรุปใดด้วย เซอร์ปะในการประชุมคราวนั้นก็เช่นกัน ด้วยเหตุนี้เองที่หัวหน้ากองอิมานโนะตัดสินใจบินตรงไปอเมริกาเพื่ออธิบายให้ตัวแทนกระทรวงการค้าอเมริกันนางบาร์เชฟสกีเข้าใจถึงเหตุผลว่าทำไมถึงได้ข้อสรุปเช่นนั้น ทั้งนี้เพราะเขาตระหนักดีว่าข้อสรุปของคณะผู้เตรียมการประชุมฝ่ายอเมริกาเป็นปัจจัยสำคัญต่อผลสำเร็จของ APEC อย่างมากนั่นเอง

อนึ่ง ก่อนหน้านั้นราวเดือนเมษายน หลังจากที่ข้าพเจ้าได้รับรายงานจากหัวหน้ากองอิมานโนะ ว่าการประชุมกำลังดำเนินไปในทิศทางที่ประเทศสมาชิกจะตกลงใช้วิธี CUA ที่ญี่ปุ่นเสนอ ก็บังเอิญเป็นช่วงที่รัฐมนตรีกระทรวงการค้าต่างประเทศ

ของแคนาดา นายรอย แมคลาเรน (Roy MacLaren) เดินทางมาเยือนญี่ปุ่นและ
 ได้ร่วมรับประทานอาหารกลางวันกับรัฐมนตรีอาชิโมะโตะ ในขณะที่การพูดคุยกัน
 กำลังดำเนินไปนั้น ข้าพเจ้าได้มีโอกาสอธิบายถึงความคืบหน้าในการเตรียมการประชุม
 APEC โอซาก้าเล็กน้อย ซึ่งข้าพเจ้าได้ลงเสนอวิธีการ CUA (Concerted
 Unilateral Action) ออกไปว่าเป็นวิธีที่ประสานข้อเสนอของเอเชียกับของแองโกล
 แซกซันเข้าด้วยกัน ปรากฏว่ารัฐมนตรีแมคลาเรน (MacLaren) กลับหัวเราะเยาะ
 และเอ่ยขึ้นว่า “That’s not English!” เล่นเอารัฐมนตรีอาชิโมะโตะเหินหายตาม
 มาทางข้าพเจ้าเป็นเชิงว่า “เฮ้ย ล้อไหวหรือเปล่า” ข้าพเจ้าได้อธิบายให้รัฐมนตรี
 แมคลาเรนฟังว่าศัพท์ข้างต้นนี้เป็นศัพท์ที่ตัวแทนจากประเทศแคนาดาของรัฐมนตรี
 แมคลาเรนเอง รวมทั้งอเมริกา ออสเตรเลียและนิวซีแลนด์ได้ร่วมกันพิจารณา
 อย่างไรก็ตาม ก็ต้องสารภาพตรงๆ ว่าข้าพเจ้าเสียความมั่นใจไปไม่น้อยเหมือนกัน
 โดยเฉพาะเมื่อถูกเจ้าของภาษาท้วงเอาซึ่งๆ หน้าว่าภาษาที่เราใช้ผิด หลังจากนั้น
 ไม่กี่ชั่วโมง ข้าพเจ้าต้องเข้าร่วมประชุมประจำปีกับผู้แทนจากกระทรวงการค้าและ
 อุตสาหกรรมอังกฤษ ซึ่งอธิบดีกรมนโยบายการค้าและอุตสาหกรรม นายคริสโตเฟอร์
 โรเบิร์ต (Christopher Robert) เป็นหัวหน้ากลุ่ม หลังจากที่เราได้พูดคุยกันถึง
 ปัญหาระหว่างอังกฤษกับญี่ปุ่นได้สักพัก ข้าพเจ้าก็ได้เอ่ยถามเขาว่าเข้าใจศัพท์คำว่า
 Concerted Unilateral Action หรือไม่ ทั้งนี้ก็เป็นการถามโดยไม่ได้อธิบาย
 รายละเอียดใดๆ ทั้งสิ้น เพียงแต่บอกคร่าวๆ ว่าเป็นเรื่องเกี่ยวกับ APEC เท่านั้น
 ทั้งอธิบดีโรเบิร์ตและคณะทุกคนตอบเป็นเสียงเดียวกันว่าเข้าใจ แน่แน่นอนหลังจากนั้น
 ข้าพเจ้าไม่ลืมที่จะรีบวิ่งไปแจ้งให้คณะจากแคนาดาทราบว่ามันเป็นศัพท์ภาษาอังกฤษ
 ที่ผ่านการรับรองแล้ว ข้าพเจ้าอดนึกไม่ได้ว่ารัฐมนตรีแคนาดาแสร้งหัวเราะเยาะ
 เพราะสาเหตุอันใดกัน

ปัญหาต่อมาคือ ทำอย่างไรที่ประเทศต่างๆ จะสามารถสร้างพฤติกรรมที่เป็น
 ปรกติภายใต้อำนาจ CUA ได้ เพื่อป้องกันไม่ให้ประเทศต่างๆ ทำตามอำเภอใจจน
 จนท้ายสุดไม่มีความก้าวหน้าใดๆ เกิดขึ้น ที่ประชุมจึงตกลงว่าจำเป็นต้องมีกรอบ

การกำหนดพฤติกรรมที่ถ่วงสมดุลระหว่างความร่วมมือกับความมีเสรีภาพในการตัดสินใจขึ้นก่อนเปิดประชุม APEC และนั่นคือที่มาของแผนการการลงมือปฏิบัติของแต่ละประเทศ (IAP-Individual Action Plan) แต่ละประเทศจึงแยกกันร่างแผนดังกล่าวและนำมาทบทวนอีกครั้งในที่ประชุมใหญ่ อาจกล่าวได้ว่าเพราะแผน IAP นี้เองที่ทำให้ CUA สามารถทำหน้าที่ตามกลไกของมันได้

สหภาพยุโรปอยู่เบื้องหลังการเสนอให้จัดตั้งอาเซม

ยังมีการประชุมระหว่างประเทศทางเศรษฐกิจอีกอันหนึ่งที่มีประเทศต่าง ๆ เข้าร่วมเป็นสมาชิกคล้าย ๆ กับ APEC การประชุมดังกล่าวเป็นที่รู้จักกันในนามของอาเซม (ASEM-Asia Europe Meeting) จัดขึ้นเป็นครั้งแรกจากปลายเดือนกุมภาพันธ์ถึงต้นเดือนมีนาคม ปี 1996 และจะจัดประชุมทุก ๆ 2 ปี การประชุมครั้งที่ 2 จัดขึ้นในเดือนเมษายน ปี 1998 ที่กรุงลอนดอน การประชุม ASEM เป็นการประชุมระหว่างประเทศที่ยังมีประวัติไม่ยาวนานนัก ปัจจุบันประเทศที่เข้าร่วมด้วยจากเอเชีย มีประเทศเอเชียทั้งหลายที่เป็นสมาชิก APEC ส่วนประเทศจากยุโรปได้แก่ประเทศกลุ่มสหภาพยุโรปและที่ประชุมกลุ่มสหภาพยุโรป

หลังการจัดตั้ง APEC ประสบความสำเร็จ สหภาพยุโรปได้พยายามขอเป็นสมาชิกหรือเข้าร่วมประชุมด้วยในฐานะของผู้สังเกตการณ์หลายต่อหลายครั้งด้วยกัน ถึงแม้ว่าจะไม่เคยขอมาอย่างเป็นทางการก็ตาม แต่ก็แสดงที่ทำอย่างรู้อยากเห็นอย่างออกนอกหน้าทีเดียว แต่ดูเหมือนว่า สหภาพยุโรปยังไม่พร้อมที่จะปรับปรุงตัวเองให้ได้ตามที่ระบุไว้ในข้อตกลง APEC

หลังจากนั้นต่อมา ก็ดูเหมือนว่าสหภาพยุโรปไม่ได้แสดงความกระตือรือร้นที่จะขอเข้าร่วมการประชุม APEC อีก แต่เมื่อนายกรัฐมนตรีสิงคโปร์ นายโก๊ะจกตง (Goh Chokong) ได้กล่าวปราศรัยในการประชุมมันสมองทางเศรษฐกิจจากนานาประเทศที่ฮ่องกงและเมืองคาโวกัส ประเทศสวิตเซอร์แลนด์ในปี 1995 เรียกร้องให้มี

การสานต่อสายใยแห่งความสัมพันธ์ระหว่างยุโรปและเอเชียที่ไม่มีผู้ใดคิดสร้างขึ้นเท่าที่ผ่านมา ก็ปรากฏว่าได้เกิดความเปลี่ยนแปลงในความสัมพันธ์ระหว่างสองทวีปขึ้นทันที นายโก๊ะจกตงได้กล่าวว่าในภูมิภาคเอเชียแปซิฟิกมี APEC เป็นสายใยประสานมิตรภาพ ส่วนในภูมิภาคมหาสมุทรแอตแลนติก อเมริกาและสหภาพยุโรปก็มีการติดต่อกันอย่างใกล้ชิดเป็นประจำ แคมยังมีการประชุมระหว่างรัฐบาลและตัวแทนภาคอุตสาหกรรมของทั้งสองทวีป (TABD-Trans Atlantic Business Dialogue) อีกด้วย น่าเสียดายมากที่เท่าที่ผ่านมาไม่มีความสัมพันธ์ที่เป็นตัวตนระหว่างเอเชียกับยุโรปเลย ดูเหมือนว่าทั้งสองทวีปกำลังอยู่ในสภาพขาดการติดต่อ (missing link) หากสามารถเชื่อมรอยต่อตรงนี้ได้ ก็จะส่งผลให้ประเทศต่างๆ ทั่วโลกสัมพันธ์กันในรูปแบบ ดังนั้นจึงจำเป็นอย่างยิ่งที่เอเชียและยุโรปต้องจัดประชุมร่วมกันเป็นประจำ

และนั่นคือจุดเริ่มต้นอย่างเป็นทางการของการประชุม ASEM ซึ่งเบื้องหลังเริ่มต้นมาจากเสียงกระซิบที่แผ่วเบาของยุโรป หรืออีกนัยหนึ่งสิงคโปร์ทำหน้าที่เป็นตัวแทนนำเสียงอันแผ่วเบาของยุโรปที่ปรารถนาจะเข้าร่วมในการประชุม APEC มาร้องตะโกนในที่ประชุมระหว่างประเทศ จนท้ายสุดส่งผลให้เกิดการประชุม ASEM ขึ้นเหตุผลที่สิงคโปร์ทำหน้าที่เป็นโฆษกให้ยุโรปในครั้งนี้ย่อมไม่ใช่เรื่องบังเอิญแน่นอน สิงคโปร์ย่อมหวังผลตอบแทนอะไรสักอย่าง อย่างน้อยก็สามารถทำให้เสียงของตนเองในเวทีระหว่างประเทศมีน้ำหนักขึ้น

และต้องไม่ลืมว่าปัจจัยแวดล้อมอื่นๆ ก็เริ่มสุกงอมเพียงพอที่จะผลักดันให้ยุโรปและเอเชียใกล้ชิดกันมากขึ้นด้วยในเวลานั้น สำหรับข้าพเจ้าและเพื่อนร่วมงานในทีม APEC แล้ว ก็อดเสียดายไม่ได้ที่ในเวลานั้นเราไม่ได้ निकกว้างไกลไปถึง ASEM ด้วย

เมื่อข้อเสนอเกี่ยวกับ ASEM ถูกนำขึ้นมาโต้แย้งกัน ก็มีข้อถกเถียงต่างๆ เกิดขึ้น เช่น ญี่ปุ่นควรเข้าเป็นสมาชิกด้วยหรือไม่ ประเทศสมาชิกควรมีประเทศใดบ้าง เป็นการสมควรหรือไม่ที่จะไม่มีอเมริกาในการประชุม การเข้าร่วมประชุมตามลำพัง

ของประเทศเอเชียไม่มีอเมริกาอยู่ด้วยเป็นสิ่งที่ดีกว่า เป็นต้น ความเห็นหลังสุดนี้ มาจากผู้สนับสนุนความคิดของนายกรัฐมนตรีมาเลเซีย นายมหาธีร์ที่เสนอให้จัดการประชุมทางเศรษฐกิจของกลุ่มประเทศเอเชียตะวันออกโดยไม่มีอเมริกาเข้ามาเกี่ยว (EAEC-East Asian Economic Caucus) สำหรับข้าพเจ้านั้นเห็นด้วยกับการ จัดตั้ง ASEM อย่างมาก เพราะการจัดการประชุมถกเถียงเกี่ยวกับระหว่างประเทศ ที่ไม่มีอเมริการ่วมประชุมอยู่ด้วยนั้นท้ายสุดย่อมเป็นประโยชน์ต่ออเมริกาเองด้วย ยกตัวอย่างเช่นในเรื่องของการโต้เถียงเกี่ยวกับการเงินระหว่างประเทศที่กรุงลอนดอน ซึ่งข้าพเจ้าจะยกมากล่าวในบทที่ 7 การโต้เถียงดังกล่าวไม่มีอเมริกาเข้าร่วมประชุม ด้วย แต่ก็ไม่ใช่ความคิดที่ต้องการกีดกันอเมริกาออกเช่น EAEC ที่เน้นความ เป็นเอเชียเกินไป เอเชียไม่ได้เป็นหนึ่งเดียวกัน และถ้าฝืนรวมเอเชียให้เป็น หนึ่งเดียวกันเช่นที่นายคามมหาธีร์เสนอแล้ว ญี่ปุ่นก็จะกลายเป็นประเทศที่แตกต่าง กับประเทศอื่น และเสียงที่จะตกอยู่ในฐานะของประเทศที่ถูกเรียกร้องให้ทำโน่น ทำนี่ตลอดเวลาได้ เกี่ยวกับปัญหาสมาชิกใหม่ของ ASEM ยังมีการถกเถียงกัน จนถึงทุกวันนี้ ออสเตรเลียและนิวซีแลนด์แสดงความต้องการเป็นสมาชิกอยู่ ซึ่งข้าพเจ้าเห็นด้วยอย่างมาก แต่ถ้าจะเป็นสมาชิก ก็ต้องเป็นสมาชิกในฐานะของ ตัวแทนจากเอเชีย

ย้อนกลับไปดูการเจรจาทวิภาคีระหว่างอเมริกากับญี่ปุ่นในการค้ารถยนต์ และอุปกรณ์รถยนต์

ในอดีตที่ผ่านมา ได้มีผู้เขียนหนังสือเกี่ยวกับการเจรจาทวิภาคีระหว่างอเมริกากับญี่ปุ่นในการค้ารถยนต์มานานแล้ว ดังนั้นข้าพเจ้าจะไม่วิเคราะห์รายละเอียดซ้ำซากอีก ในบทนี้ข้าพเจ้าจะเน้นความพยายามสร้างข้อตกลงในการเจรจา โดยไม่ให้ฝ่ายใด ฝ่ายหนึ่งหลุดออกไปนอกกรอบของกฎระเบียบระหว่างประเทศ

อเมริกาและญี่ปุ่นเริ่มเปิดเจรจาเกี่ยวกับปัญหาการค้ารถยนต์ในปี 1980

ปัญหาใหญ่ในเวลานั้นอยู่ที่จำนวนรถยนต์นำเข้าจากญี่ปุ่นในอเมริกา และเมื่อเลิกการเจรจาในปี 1995 ปัญหามาอยู่ที่การนำเข้ารถยนต์และอุปกรณ์รถยนต์จากอเมริกาในญี่ปุ่น การผ่อนผันยกเลิกกฎระเบียบ การจัดซื้อของวิสาหกิจญี่ปุ่นที่ดำเนินกิจการในอเมริกา ตลอดจนการคำนึงถึงประเทศที่สาม ซึ่งจากการทบทวนปัญหาในการเจรจาข้างต้นย่อมทำให้ผู้อ่านสามารถเข้าใจปัญหาการค้ารถยนต์ระหว่างสองประเทศได้ว่ามีความเป็นมาอย่างไรบ้าง การเจรจาในปี 1980 ตกลงกันได้ในลักษณะที่ญี่ปุ่นยอมลดจำนวนรถยนต์นำเข้าอเมริกา หลังจากนั้นมาทั้งสองประเทศก็เปิดการเจรจาต่อรองกันในเรื่องจำนวนรถยนต์ที่ควรลดการนำเข้า การกำหนดระยะเวลาของการลดจำนวนดังกล่าวหลายต่อหลายครั้งดังเช่นการเล่นชักกะเย่อ และต่อมาในกลางทศวรรษ 1980 อุตสาหกรรมรถยนต์ญี่ปุ่นได้เริ่มขยายฐานผลิตในอเมริกา ทำให้อเมริกายกเอาการจัดซื้ออุปกรณ์รถยนต์จากวิสาหกิจอเมริกันของวิสาหกิจญี่ปุ่นที่เข้าไปลงทุนในประเทศตนมาเป็นหัวข้อในการต่อรอง และดูเหมือนว่าก็เป็นเวลาเดียวกับที่ปัญหาอีกประการหนึ่งเริ่มปรากฏชัด กล่าวคือการขอให้วิสาหกิจญี่ปุ่นทั้งในประเทศและทั้งที่เข้าไปลงทุนในอเมริกาจัดซื้ออุปกรณ์รถยนต์จากตลาดอเมริกันนั้นได้เริ่มเปลี่ยนไปเป็นการจัดซื้อรถยนต์สำเร็จรูปจากอเมริกาทั้งคันเลย

ปัญหาการค้ารถยนต์นี้ได้ถูกยกมาเป็นหัวข้อสำคัญในการเจรจาระดับผู้นำของทั้งสองประเทศด้วย เริ่มตั้งแต่การเจรจาระหว่างนายกรัฐมนตรีคานาฮาระกับประธานาธิบดีบุชในปี 1992 การเจรจาระหว่างนายกรัฐมนตรีคานาฮาระกับประธานาธิบดีคลินตันในปี 1993 การเจรจาระหว่างนายกรัฐมนตรีฮิโสะกะกับประธานาธิบดีคลินตันในปี 1994 จะเห็นได้ชัดว่าปัญหารถยนต์นี้เป็นปัญหาที่ทั้งสองประเทศให้ความสำคัญเพียงใด ในการประชุมระดับผู้นำปี 1994 ทั้งสองประเทศไม่สามารถตกลงกันได้เนื่องจากญี่ปุ่นไม่เห็นด้วยกับข้อเสนอของอเมริกาที่ต้องการให้ร่วมกันประกันจำนวนเงินรายได้ในการนำเข้าและส่งออก ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นของการพยายามผลักดันให้ญี่ปุ่นใช้ตัวเลขเป้าหมายเป็นเกณฑ์ในการเพิ่มการนำเข้าจากอเมริกา และ

นับแต่นั้นมา ปัญหาความขัดแย้งระหว่างมหาอำนาจทางเศรษฐกิจสองประเทศ ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศที่สามซึ่งกำลังจับตาเหตุการณ์เจรจาระหว่างอเมริกากับญี่ปุ่นอย่างใกล้ชิด และความสอดคล้องระหว่างข้อตกลงของทั้งสองประเทศกับกฎระเบียบระหว่างประเทศก็ได้กลายเป็นปัญหาสำคัญที่สังคมโลกเฝ้าดูผลตลอดเวลา ในที่สุด การเจรจาก็สามารถตกลงกันได้ในปี 1995 ซึ่งเป็นปีก่อนหน้าการเลือกตั้งประธานาธิบดีอเมริกา 1 ปี

ในระยะเริ่มต้น ท่าทีของอเมริกานั้นอยู่ที่การพยายามลดจำนวนรถยนต์นำเข้าจากญี่ปุ่นทุก ๆ ปีให้ต่ำกว่ามาตรฐานหนึ่งที่จะตั้งขึ้น หลังจากนั้นก็จะพยายามให้ญี่ปุ่นรับรองจำนวนอุปกรณ์รถยนต์ที่วิสาหกิจญี่ปุ่นทั้งในและนอกประเทศจะนำเข้าจากอเมริกาในแต่ละปีๆ ดังนั้นอเมริกาจึงพยายามต่อรองให้รัฐบาลญี่ปุ่นยอมตกลงในการตั้งตัวเลขเป้าหมาย หรืออีกนัยหนึ่ง ระบุบทบาทของรัฐบาลญี่ปุ่นอย่างแน่ชัดว่ามีหน้าที่แก้ปัญหอย่างไรบ้าง ส่วนข้อเรียกร้องให้ญี่ปุ่นยอมผ่อนผันยกเลิกกฎระเบียบการใช้อุปกรณ์ซ่อมรถยนต์นั้นเป็นข้อเรียกร้องที่เพิ่งมาปรากฏในช่วงปี 1994-1995 และเกี่ยวกับข้อนี้ ทั้งสองประเทศสามารถตกลงกันได้

ส่วนท่าทีของญี่ปุ่นต่อข้อเรียกร้องข้างต้นของอเมริกานั้นได้เปลี่ยนแปลงไประหว่างการเจรจาที่กินเวลายาวนาน อย่างที่ได้กล่าวไปแล้วว่าตอนแรกญี่ปุ่นยอมตกลงที่จะลดจำนวนรถยนต์ส่งออกตามข้อเรียกร้องของอเมริกา เพราะว่าการยอมลดจำนวนส่งออกด้วยตนเองเป็นวิธีการแก้ปัญหาค้าระหว่างประเทศวิธีเดียวที่มีอยู่ในทศวรรษ 1970 และ 1980 แต่วิธีแก้ปัญหาลักษณะนี้ทำให้ญี่ปุ่นถูกวิพากษ์วิจารณ์อย่างหนักจากประเทศที่สามว่าเอนเอียงไปต่ออเมริกามากไป หน้าที่เมื่ออเมริกาถูกซักถามจากตัวแทนจากประเทศอื่นในที่ประชุมผู้แทนการค้าของ OECD อเมริกาตอบคำถามข้างต้นด้วยการโยนความรับผิดชอบให้ญี่ปุ่น กล่าวคือการลดจำนวนรถยนต์ส่งออกเป็นเรื่องที่อเมริกาไม่ได้บังคับแต่อย่างใด ญี่ปุ่นเต็มใจที่จะทำเองอย่างไรก็ตาม ในประเทศญี่ปุ่นเอง การแก้ปัญหาค้ารถยนต์กับอเมริกาข้างต้นของกระทรวงการค้าและอุตสาหกรรมได้รับการตอบรับอย่างดีจากทุกฝ่าย หลังจาก

เข้าทศวรรษ 1990 เป็นต้นมา มีเสียงเรียกร้องให้ทั้งสองประเทศแก้ปัญหาโดยคำนึงถึงกฎระเบียบของ GATT และ WTO เกิดขึ้น กฎของ WTO ก็ได้กำหนดให้รัฐบาลไม่เข้าไปแทรกแซงกิจการค้าของวิสาหกิจ กระนั้นก็ตาม ก็ยังมีความพยายามที่จะแก้ปัญหาด้วยวิธีเก่าๆ หลงเหลืออยู่ แต่เสียงส่วนใหญ่ก็ได้เรียกร้องไม่ให้รัฐเข้าไปมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาค้ารถยนต์และอุปกรณ์รถยนต์ต่อไป โดยให้ใช้กฎระเบียบการค้าเป็นเครื่องมือแก้ปัญหาแทน ด้วยเหตุนี้เองจึงเกิดกระแสสนับสนุนการผ่อนผันยกเลิกกฎระเบียบที่ขัดขวางการค้าเสรีขึ้นมาแทน กล่าวคือ ปัญหาเปลี่ยนมาอยู่ที่ว่ารัฐบาลควรมีบทบาทในการค้ารถยนต์และอุปกรณ์รถยนต์มากน้อยแค่ไหน

การเจรจาเกี่ยวกับบทบาทของรัฐบาลในเรื่องนี้ต้องถูกระงับไป 2 ครั้งด้วยกัน แคมเปญอเมริกายังได้ยกเอามาตรา 301 ออกมาใช้ถึง 2 ครั้ง ในขั้นตอนสุดท้าย การเจรจาดำเนินไปพร้อมๆ กัน ทั้งในระดับระหว่างประเทศกับในกระบวนการพิพาทของ WTO ทั้งรัฐบาลญี่ปุ่นและรัฐบาลอเมริกา WTO และประเทศสมาชิกของ WTO ทุกประเทศต่างจริงจังกับการประชุมหาข้อตกลงในครั้งนั้นอย่างมาก ที่ประชุมได้ตกลงให้ยกเลิกการทำสัญญาแบบทวิภาคี เปลี่ยนมากำหนดข้อตกลงที่ประเทศที่สามสามารถเข้ามีส่วนร่วมได้ (ระเบียบการไม่กีดกัน การกำหนดให้เป็นประเทศคู่ค้าพิเศษ) การเจรจาระหว่างอเมริกากับญี่ปุ่นในครั้งนั้นเป็นการเจรจาระดับเจ้าหน้าที่รัฐบาล แต่ปรากฏว่าในระหว่างการเจรจา ตัวแทนจากอเมริกาได้เรียกร้องที่จะพบกับตัวแทนวิสาหกิจญี่ปุ่นโดยตรง และยังได้พาคณะตัวแทนภาคอุตสาหกรรมมานั่งเรียงรายอยู่ในห้องข้างๆ ที่ประชุมอีกด้วย การเจรจาครั้งนั้น จะไม่สามารถพบข้อตกลงได้อย่างแน่นอน หากวิสาหกิจของญี่ปุ่นไม่ยอมตกลงขายการลงทุนและการจัดซื้ออุปกรณ์จากอเมริกา นับว่าพวกเขาได้ตัดสินใจทางการเมืองที่สำคัญยิ่งครั้งหนึ่ง

ปัจจัยอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง

อย่างที่ได้อธิบายไปแล้วข้างต้น ว่าการเจรจาแบบทวิภาคีระหว่างอเมริกากับญี่ปุ่นได้กลายเป็นปัญหาสำคัญในทศวรรษ 1980 และหลังจากย่างเข้าทศวรรษ 1990 เป็นต้นมาจนถึงปี 1995 อันเป็นปีที่ทั้งสองประเทศสามารถตกลงกันได้ ปัญหาดังกล่าวก็ได้กลายเป็นปัญหาที่สำคัญที่สุดทางเศรษฐกิจ และแม้แต่ปัญหาทางการเมืองไปด้วยระยะหนึ่ง

และจากความสำคัญของปัญหาข้างต้นนี้เอง ที่กระทรวงการค้าและอุตสาหกรรมถูกทดสอบความสามารถในการแก้ปัญหาทุกครั้งที่การเจรจาเริ่มแผ่ร้อนขึ้น อย่างไรก็ตาม ถึงแม้ว่าทั้งสองประเทศจะสามารถตกลงกันได้ในปี 1995 ก็ตาม แต่ก็ปรากฏเสียงวิพากษ์วิจารณ์ความสามารถและการแก้ปัญหาที่ผ่านมาของญี่ปุ่นไม่น้อยทีเดียว

ญี่ปุ่นถูกวิจารณ์อย่างมากว่ายอมตกลงแบบคลุมเครือไม่ชัดเจน มีท่าทีเอนเอียงทางด้านอเมริกามากเกินไป ตลอดจนแก้ปัญหาในรูปแบบที่ญี่ปุ่นเป็นผู้แบกภาระทั้งหมด กล่าวคือ ด้วยการยอมลดปริมาณการส่งออกของตนเองลง ฯลฯ พร้อมทั้งกันนั้น ปัจจัยอื่นๆ เช่นการจัดการกับภาพพจน์ของญี่ปุ่นที่ถูกเผยแพร่ไปทั่วโลกว่าต้องทนรับเงื่อนไขอันไม่เหมาะสมไม่ควรของอเมริกา ภาพพจน์ของญี่ปุ่นในอเมริกา รวมทั้งความเป็นไปได้ของการเกิดความรู้สึกต่อต้านอเมริกาในญี่ปุ่นเองก็เป็นสิ่งที่ต้องคำนึงถึงไม่น้อยเหมือนกัน นอกจากนั้นผู้คนจากทั่วโลกยังจับตามองทั้งญี่ปุ่นและอเมริกา สองประเทศผู้เข้าร่วมเป็นสมาชิกของ WTO ตั้งแต่แรกเริ่ม และเป็นสองประเทศคู่ค้าที่สำคัญต่อกันสองรายใหญ่ด้วยว่าจะนำเอากฎข้อบังคับของ WTO ไปใช้แก้ปัญหาได้อย่างไร ทั้งนี้เพราะผลการแก้ปัญหาของสองประเทศอาจส่งผลกระทบต่ออนาคตของ WTO และระเบียบของโลกได้ และต้องไม่ลืมอีกด้วยว่าในญี่ปุ่นเองก็มีกลุ่มผลประโยชน์ทางการเมืองที่คอยบีบให้รัฐบาลดำเนินนโยบายกับอเมริกาอย่างพิเศษ เช่นเรียกร้องให้ญี่ปุ่นตัดสินใจโดยคำนึงถึงการเมืองภายในอเมริกา

ในขณะนั้นที่กำลังจะเปิดการเลือกตั้งประธานาธิบดีในปีรุ่งขึ้น อย่างไรก็ตาม เมื่อคำนึงถึงความจริงที่ว่าผลจากข้อตกลงระหว่างสองประเทศจะกระทบกับภาคอุตสาหกรรมโดยตรง โดยเฉพาะอุตสาหกรรมที่เกื้อหนุนทางด้านรถยนต์ที่กำลังเริ่มเติบโตอย่างมากในขณะนั้น รวมทั้งอุตสาหกรรมวัตถุดิบด้วยแล้ว กระทรวงจำเป็นต้องยื่นกรานในหลักการของประเทศ พร้อมๆ กับพยายามเลี่ยงไม่ให้เกิดผลกระทบต่อภาคอุตสาหกรรมให้มากที่สุดเท่าที่จะมากได้ ขณะเดียวกันก็ต้องเตรียมตัวต่อสู้वादโคลนกันทางด้านข้อมูลผ่านทางสื่อสารมวลชนด้วย

สถานการณ์สำคัญ 3 สถานการณ์ที่นำไปสู่ข้อตกลง

ภายใต้บรรยากาศภายในประเทศข้างต้น ส่งผลให้หัวหน้ากองผู้รับผิดชอบเตรียมการเจรจาซึ่งพยายามจะใช้หลักการในการแก้ปัญหาต้องถูกย้าจากผู้ใหญ่ในกระทรวงบ่อยๆ ไม่ให้ลืมนำว่าพวกตนต้องเข้าใจฐานะของอเมริกาดีกว่านั้น อย่างไรก็ตาม ผู้ตรวจราชการกระทรวง นายโอกามัทซุ โซโซ และหัวหน้ากองยุโรป นายโทโยตะ มาสาคัทซุ เจ้าหน้าที่รับผิดชอบเตรียมการเจรจาทั้งสองคนก็ยืนยันที่จะยึดมั่นในหลักการ

สถานการณ์แรกอยู่ที่การกำหนดกรอบการเจรจาอย่างชัดเจน ในต้นปี 1994 เมื่ออเมริกาพยายามบีบให้ญี่ปุ่นกำหนดตัวเลขที่ชัดเจนของจำนวนอุปกรณรถยนต์นำเข้าจากอเมริกาในแต่ละปีนั้น ตัวแทนจากญี่ปุ่นได้โต้แย้งว่าวิธีเช่นนั้นนอกจากจะเป็นการฝ่าฝืนหลักการของ GATT แล้ว ยังเป็นการค้าแบบควบคุมซึ่งอเมริกาเองเกลียดชังมากที่สุด และเพื่อป้องกันการรุกรจากฝ่ายตรงข้าม ผู้ตรวจราชการกระทรวง นายโอกามัทซุได้เสนอให้สองประเทศร่วมกันกำหนดกรอบในการเจรจาล่วงหน้า กรอบที่นายโอกามัทซุยกขึ้นมาใช้ในครั้งนั้นคือ “บทบาทและกรอบความรับผิดชอบของรัฐบาล” ซึ่งถูกระบุไว้ใน “ข้อตกลงในการสร้างความสัมพันธ์ร่วมกันทางเศรษฐกิจ” ระหว่างอเมริกากับญี่ปุ่นในเดือนกรกฎาคม ปี 1993 ข้อตกลงเกี่ยวกับบทบาทและ

กรอบความรับผิดชอบของรัฐบาลที่ว่าเป็นข้อตกลงที่ผู้ตรวจราชการคนก่อน นายฮาดาเคยาม่าเพิ่มเติมเข้าไป เพราะคาดการณ์ล่วงหน้าได้ว่าอาจมาใช้ประโยชน์ได้ ยามเมื่ออเมริกาเรียกร้องอะไรมาอีกในวันข้างหน้า

ในวันที่ 30 เดือนมิถุนายน ปี 1994 นายมูรายามา โทะมิอิชิ หัวหน้าพรรค สังคมนิยม ได้จัดตั้งรัฐบาลร่วมกับพรรคเสรีประชาธิปไตย ขณะนั้นเป็นเวลาที่ ผู้ตรวจราชการนายโอกามัทซุได้เดินทางไปประชุมที่กรุงวอชิงตัน และได้โทรศัพท์ ทางไกลมาเรียนให้รัฐมนตรีกระทรวงการค้าและอุตสาหกรรม นายฮาชิโมะโตะทราบ ถึงรายละเอียดของการเจรจาปัญหาการย่นระยะหว่างกลุ่มประเทศ G-7 ที่กำลังจะ เริ่มขึ้นที่เมืองเนเปิ้ลในวันที่ 8 และ 9 เดือนกรกฎาคม และในการประชุมครั้งนี้เอง ที่หลักการเกี่ยวกับ “บทบาทและกรอบความรับผิดชอบของรัฐบาล” ได้รับความสนใจ เป็นครั้งแรก ก่อนหน้านั้น เมื่อรัฐมนตรีฮาชิโมะโตะ นายคันเตอร์ตัวแทนจาก กระทรวงการค้าอเมริกาและรัฐมนตรีพาณิชย์ นายบราวน์ (ถึงแก่กรรมแล้ว) พบปะกัน ในการประชุม APEC ที่เมืองโบกอร์ประเทศอินโดนีเซียเมื่อเดือนพฤศจิกายน ปี 1994 หลักการข้างต้นยังไม่ได้ถูกเสนอให้ใช้เป็นกรอบในการเจรจาแต่อย่างใด แต่เนื่องจากความพยายามของผู้ตรวจราชการกระทรวง นายโอกามัทซุก่อนย้ายไป รับตำแหน่งอื่นในครั้งนั้นนี้เองที่ทำให้ปลัดกระทรวงพาณิชย์อเมริกา นายเจฟฟรีย์ การ์เดน (Jeffrey Garten) ยอมเห็นชอบด้วยไม่ให้นำหัวข้ออื่นนอกกรอบความ รับผิดชอบของรัฐบาลขึ้นมาต่อรอง ในการตกลงระหว่างบุคคลทั้งสองที่กรุงลอนดอน นายโอกามัทซุได้ยกเหตุผลที่ว่าท่ามกลางสภาวะแวดล้อมโลกที่หลาย ๆ ประเทศยอมรับ ให้มีการผ่อนผันยกเลิกกฎระเบียบการค้านานาประการในขณะนั้น การแทรกแซง ของรัฐบาลในการตัดสินใจของวิสาหกิจย่อมเป็นสิ่งไม่สมควรอย่างมาก วันนั้น ตรงกับวันที่ 27 เดือนธันวาคม ปี 1994 และในเย็นวันรุ่งขึ้น เขาก็รีบเดินทางกลับ มารายงานให้รัฐมนตรีทราบทันที และตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา กรอบสำคัญใน การเจรจาจนถึงวันสุดท้ายอยู่ที่อำนาจของรัฐบาลที่ต้องไม่ใช้การบีบบังคับหรือแทรกแซง การดำเนินกิจการของวิสาหกิจ วันนั้นเป็นวันสุดท้ายก่อนการเกษียณอายุราชการ

ของนายโกลาหมัทซุ โดยมีอธิบดีกรมนโยบายการค้าและอุตสาหกรรม นายสากาโมะโตะ โยชิฮิโระมารับหน้าที่แทน อนึ่งหลังจากนายสากาโมะโตะเกษียณ ข้าพเจ้าเป็นคนต่อไปที่เข้ารับหน้าที่ดังกล่าว

ต่อมาในเดือนพฤษภาคม ปี 1995 อเมริกาได้พยายามทำทลายการเจรจาในครั้งนั้น กล่าวคือในวันที่ 10 เดือนพฤษภาคม นายคันเตอร์ได้เปิดแถลงข่าวว่าจะประกาศใช้มาตรา 301 ลงโทษญี่ปุ่น พร้อมๆ กับเรียกร้องให้ WTO คัดสินพฤติกรรมการค้าของญี่ปุ่นว่าฝ่าฝืนระเบียบของ WTO หรือไม่ ตามด้วยการเปิดแถลงข่าวครั้งที่สองในวันที่ 17 เดือนเดียวกัน ว่าได้ประกาศรายชื่อรถยนต์ราคาสูง 13 ประเภทที่จะถูกเรียกเก็บภาษี 100% หรือเท่ากับการงดนำเข้ามันเอง พร้อมๆ กันนั้นก็ได้ออกคำสั่งให้สรรพสามิตระงับการคำนวณภาษีนำเข้ารถยนต์ทั้ง 13 ประเภทตั้งแต่วันนั้นเป็นต้นไป

สถานการณ์ที่สองคือการใช้ประโยชน์ WTO อาจเป็นไปได้ว่าสาเหตุที่อเมริกาเลือกใช้วิธีรุนแรงในครั้งนั้นเพราะจากประสบการณ์ที่ผ่านมาในอดีต ญี่ปุ่นมักจะถอยทุกครั้งที่ถูกบีบ หรืออาจเป็นไปได้ว่า เพียงแค่การสั่งระงับการคำนวณภาษีชั่วคราวก็สามารถทำให้ญี่ปุ่นต้องหยุดการส่งออกไปได้ก็ได้ ระหว่างวันที่ 10 ถึง 17 พฤษภาคม ทั้งภายในกระทรวงการค้าและอุตสาหกรรมและกระทรวงต่างประเทศต่างก็พร้อมใจกันตกลงให้นำเรื่องเข้าที่ประชุม WTO พร้อมๆ กับเรียกร้องให้อเมริกาเปิดประชุมทันทีตามเงื่อนไขของมาตรา 22 ของ GATT

ในวันที่ 29 เดือนพฤษภาคม WTO ได้เปิดประชุมคณะกรรมการการค้าสินค้า และในวันที่ 30 เดือนเดียวกันก็ได้เปิดประชุมคณะกรรมการตัดสินปัญหาพิพาทขึ้น ซึ่งญี่ปุ่นก็ได้ยื่นฟ้องอเมริกาต่อ WTO พร้อมๆ กับที่อเมริกาเองก็ยื่นฟ้องญี่ปุ่นว่ามีธรรมเนียมการนำเข้าที่ขัดกับระเบียบ WTO เช่นกัน ในวันที่ 22 และ 23 เดือนมิถุนายน การประชุมตามมาตรา 22 ของ GATT ก็ได้เริ่มขึ้น ข้าพเจ้าเป็นตัวแทนของกระทรวงการค้าและอุตสาหกรรมในการประชุมเดือนพฤษภาคม ส่วนการประชุมในเดือนมิถุนายนนั้น ข้าพเจ้าได้มอบหมายให้หัวหน้ากองเศรษฐกิจ

ระหว่างประเทศ นายชะโน ทาดาคัทซุ (ปัจจุบันเป็นอธิบดีกรมการค้า) เป็นตัวแทนไป

หลังการแถลงข่าวเชิงข่มขู่ครั้งแรกของนายคันเคอร์ ตัวแทนกระทรวงการค้าอเมริกาจบลง ข้าพเจ้าได้เดินทางไปกรุงแคนเบอร์ราในคืนวันที่ 11 โดยมีกำหนดการกลับมาโตเกียวในเช้าวันที่ 14 พฤษภาคม ทั้งนี้เพราะพวกเราคาดการณ์ล่วงหน้าได้ว่าอเมริกาจะเดินหมากอะไรต่อไป ข้าพเจ้าได้พบและตกลงกับรัฐมนตรีฮาชิโมโตะเพื่อเตรียมเรียกร้องให้ WTO เปิดประชุม และเนื่องจากประธานคณะกรรมการตัดสินข้อพิพาทของ WTO คือนายดอน เคนยอน (Don Kenyon) ชาวออสเตรเลียผู้เคยดำรงตำแหน่งเอกอัครราชทูตประจำกรุงเจนีวานั่นเอง ที่ทำให้ข้าพเจ้าคิดว่าจำเป็นต้องทำให้เขาเข้าใจ ที่กรุงแคนเบอร์รา ข้าพเจ้าได้อธิบายปัญหาที่เกิดขึ้นให้ปลัดกระทรวงการค้าต่างประเทศ ปลัดกระทรวงอุตสาหกรรมรวมทั้งอธิบดีกรมที่เกี่ยวข้องได้เข้าใจ โดยได้ย้าถึงความคิดเห็นของทั้งอเมริกาและญี่ปุ่น ปัญหาเกี่ยวกับบทลงโทษของรัฐบาลอเมริกันกับระเบียบของ WTO ผลกระทบที่อาจเกิดกับประเทศที่สามรวมทั้งออสเตรเลีย นับเป็นโชคของข้าพเจ้าจริงๆ ที่มีคนรู้จักในรัฐบาลออสเตรเลียมากมายนับตั้งแต่สมัยเป็นผู้ช่วยหัวหน้ากองเจรจาเรื่องการทำสนธิสัญญาการค้า (NARA) การเจรจาเรื่องปัญหาพลังงาน และท้ายสุดการก่อตั้ง APEC พวกเขาได้ช่วยเป็นธุระให้กับข้าพเจ้าเป็นอย่างดี ส่งผลให้ข้าพเจ้าสามารถใช้เวลาเพียงแค่ 2 วัน 1 คืนในแคนเบอร์ราได้อย่างเต็มที่ ข้าพเจ้าไม่อาจทราบได้ว่ารัฐบาลออสเตรเลียได้ตกลงทำอะไรหลังจากนั้นบ้าง แต่เท่าที่ข้าพเจ้ารู้คือการระงับการพิพาทของท่านทูตเคนยอนเป็นไปอย่างยุติธรรมมาก อนึ่ง หลังจากนั้นท่านทูตได้เสนอตัวเข้าชิงตำแหน่งประธานการประชุมส่วนกลาง แต่ปรากฏว่าอเมริกาได้คัดค้านอย่างรุนแรง

ในการประชุมช่วงปลายเดือนพฤษภาคม การประชุมของคณะกรรมการระงับข้อพิพาทในวันที่ 31 เป็นการประชุมที่ถูกจับตามองมากที่สุด ญี่ปุ่นได้ยื่นฟ้องอเมริกาว่าบทลงโทษของอเมริกาไม่ถูกต้องตามกฎหมาย ฝ่ายสิทธิอันชอบธรรมของญี่ปุ่นตามข้อกำหนดใน WTO หรือเท่ากับฝ่ายระเบียบของ WTO ว่าด้วย

หลักปฏิบัติที่เท่าเทียมกัน (most-favoured nation clause) นั่นเอง นอกจากนี้ การประกาศขึ้นภาษีโดยลำพังของอเมริกาก็ยังเป็นการฝ่าฝืนระเบียบทางด้านภาษีอีกด้วย การนำข้อพิพาทระหว่างอเมริกากับญี่ปุ่นไปตัดสินในที่ประชุม WTO นอกจากจะเป็นการประกาศให้ชาวโลกรับรู้ว่าญี่ปุ่นได้ตัดสินใจอย่างไรแล้ว ยังเป็นการดึงมติของชาวโลกมาเป็นเครื่องสนับสนุนตน พร้อมๆ กับเป็นโอกาสที่ทั้งสองประเทศจะสามารถตระหนักถึงประชาคมส่วนใหญ่ของโลกในขณะนั้นได้อีกด้วย พวกเราคิดว่าเป็นโอกาสที่สำคัญที่รอคอยมานานแล้ว การประชุมในครั้งนั้นเป็นการประชุมที่ประสบความสำเร็จอย่างสูง ทั้งนี้เพราะประเทศสมาชิกกว่า 30 ประเทศได้แสดงความคิดเห็นกันอย่างชัดเจน ที่ประชุมได้ลงมติเห็นพ้องกับการใช้องค์กรระงับข้อพิพาทของ WTO เป็นแกนกลางในการแก้ปัญหา และยังแสดงความกังวลต่อการพยายามใช้บทลงโทษตามอำเภอใจของอเมริกาอีกด้วย ท้ายสุด ตัวแทนจากหลายประเทศได้ลุกขึ้นแสดงความเห็นให้นานาประเทศร่วมมือกันแก้ปัญหาภายใต้หลักการขยายขอบเขตทางการค้า และรักษาความเป็นธรรมของ WTO ถึงแม้ว่าการประชุมในครั้งนั้นจะเป็นการประชุมตกลงกันในด้านกฎหมายก็ตาม แต่ก็มีเสียงแสดงความวิตกกังวลกับตลาดญี่ปุ่นที่ค่อนข้างปิดแคบ ข้างนอกที่ประชุมเต็มไปด้วยผู้สื่อข่าวและช่างภาพของสื่อมวลชนจากทั่วโลกที่มาคอยจ้องป้อนคำถามพวกเรา ซึ่งตัวแทนจากญี่ปุ่นก็ได้ตอบคำถามเหล่านั้นด้วยภาษาอังกฤษอย่างละเอียด

ผลจากการที่ WTO เข้ามาเป็นแกนกลางในการแก้ไขปัญหาทวิภาคีและท้ายสุดประเทศสมาชิก WTO แทบทุกประเทศยังลงมติรับรองความเห็นชอบของญี่ปุ่นครั้งนั้นได้ส่งผลโดยตรงต่อการเจรจาแบบทวิภาคีของอเมริกาและญี่ปุ่นอย่างมาก ถึงแม้ว่าวิธีแก้ปัญหาบนเวทีระหว่างประเทศจะถูกมองว่ามีความเป็นปัญญาชน (intelligence) แต่ไม่มีผลบังคับ (teeth) ก็ตาม แต่อย่างน้อยก็มีอิทธิพลต่อการแก้ปัญหาอย่างมากทีเดียว ท่านทูตเคนยอนได้รำลึกถึงผลการโต้เถียงกันในที่ประชุมครั้งนั้นว่า “แรงกดดันจากนานาประเทศได้กลายเป็นปัจจัยสำคัญต่อการประชุมเกี่ยวกับปัญหาการค้ารถยนต์และอุปกรณ์รถยนต์ระหว่างอเมริกากับญี่ปุ่น

ตั้งแต่ในการประชุมที่กรุงวอชิงตันและที่เจนีวาตามลำดับ” อย่างไรก็ตาม การนำวิธีแก้ปัญหามานวเคราะห์ระหว่างประเทศมาใช้ให้เป็นประโยชน์ได้นั้นจำเป็นจะต้องพึ่งผู้ที่มีรู้จักและมีประสบการณ์ในการทำงานร่วมกับประเทศอื่นๆ ด้วย ในความหมายข้างต้น การที่หัวหน้ากองโทโยะตะเคยมีประสบการณ์งานธุรการใน IEA และ WTO นับเป็นปัจจัยสำคัญอย่างยิ่ง

สถานการณ์ที่สามที่ต้องคำนึงถึงคือข้อเท็จจริงทางด้านการเมืองในเวลานั้น กล่าวคือ ในเวลานั้นมีเสียงจากผู้คนจำนวนหนึ่งในญี่ปุ่นว่าไม่ควรหันหัวลูกศรหันเข้าหาอเมริกา โดยเฉพาะในยามที่ WTO เพิ่งก่อตั้งขึ้นได้ไม่นาน ไม่มีประสิทธิภาพพอที่จะรับปัญหาหนักๆ เช่นปัญหารถยนต์ซึ่งเป็นปัญหาที่มีการเมืองแทรกแซงโดยตลอด พวกเขาพยายามผลักดันให้รัฐบาลญี่ปุ่นเลือกการเจรจากับอเมริกาแบบทวิภาคีเหมือนที่ผ่านมา บางคนถึงกับมองว่าภายใต้สภาพที่ใกล้มีการเลือกตั้งประธานาธิบดีอเมริกาขณะนั้น การเปิดเจรจา และรีบๆ หาข้อตกลงระหว่างสองประเทศน่าจะเป็นวิธีแก้ปัญหาก็ลัดหลักแหลมกว่ามาก ด้วยเหตุนี้เองที่พวกเราจำเป็นต้องจัดแบ่งทีมแยกย้ายกันไปอธิบายรายละเอียดของผลดีผลร้ายที่อาจเกิดขึ้นจากการเจรจาแบบทวิภาคีกับความจำเป็นที่ต้องเลือก WTO เป็นแกนกลางในการเจรจา ปรากฏว่ามีนักการเมืองในระดับผู้นำประเทศบางคนได้พยายามชักจูงพวกเราให้ระงับการนำปัญหาเข้าไปพิจารณาใน WTO หันมาเลือกการต่อรองแบบอ้อมๆ แทน เพื่อที่ทั้งสองฝ่ายจะได้ตกลงกันโดยเร็วได้ ท้ายสุดผู้ที่ตัดสินใจว่าควรเลือกวิธีใดดีก็คือผู้นำทางการเมืองและผู้นำส่วนราชการ แน่อนการตัดสินใจภายใต้สภาวะแวดล้อมทางการเมืองดังกล่าวย่อมไม่ใช่เรื่องง่ายคายแต่อย่างใด ถึงแม้รัฐมนตรีฮาชิโมะโตะจะค่อนข้างลำบากใจกับการตัดสินใจในครั้งนั้นบ้างก็ตาม แต่ท้ายสุดก็ได้ประกาศสนับสนุนวิธีการที่ปลัดกระทรวง นายชูมุ ผู้ตรวจราชการกระทรวง นายสากาโมะโตะและทีม ได้เสนอขึ้นไป นายกรัฐมนตรีมูรายามาเองก็ไม่ได้ออกคำสั่งใดๆ ที่ทำให้พวกเราลำบากใจ ทั้งๆ ที่มึ้นักการเมืองหลายคนพยายามชี้แนะในทางตรงกันข้ามไม่น้อยก็ตาม รัฐมนตรีกระทรวงต่างประเทศ

นายโคโนะ โยเฮก็เช่นกัน การที่ผู้นำทางการเมืองที่เกี่ยวข้องทุกคนมีเสียงเอกฉันท์กันนั้นก็เนื่องมาจากการตัดสินใจทางการเมืองที่ชัดเจนนั่นเอง และนอกจากนั้นก็เนื่องมาจากการที่เจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องของทั้งสามกระทรวงได้พยายามติดต่อกันอย่างใกล้ชิดมาโดยตลอดด้วย โดยเฉพาะความไว้วางใจซึ่งกันและกันระหว่างผู้ตรวจราชการกระทรวงต่างประเทศ นายฮายาชิ สาคะยูกิ (ต่อมาเป็นปลัดกระทรวง) ปัจจุบันเป็นทูตญี่ปุ่นประจำอังกฤษกับผู้ตรวจราชการกระทรวงการค้าและอุตสาหกรรมทั้งสองคน นายโอกามัทซุ กับนายสากาโมะโตะก็ช่วยทำให้การตกลงข้างต้นราบรื่นขึ้นมากทีเดียว

เข้าร่วมในสงครามข้าวสาร

ในระหว่างการเจรจาข้างต้น มีช่วงหนึ่งที่สื่อมวลชนของญี่ปุ่นและของอเมริกาเองต่างพากันใช้คำว่า “สงครามการค้า” ในการเผยแพร่ข่าว และบ่อยครั้งที่เดียวที่สื่อมวลชนจากทั้งสองประเทศได้เสนอข่าวสกระหว่างการเจรจาที่ยาวนานในครั้งนั้นด้วยเหตุนี้เองที่ตัวแทนจากทั้งสองประเทศพยายามใช้กลยุทธ์ในการป้อนข้อมูลให้กับสื่อมวลชนอย่างละเอียด ข้อมูลฝ่ายญี่ปุ่นพยายามชี้แนะให้เห็นว่าตลาดญี่ปุ่นเป็นตลาดเสรี แต่เนื่องจากอุตสาหกรรมรถยนต์ของอเมริกาไม่กระตือรือร้นที่จะพัฒนาตัวเอง จึงไม่สามารถแข่งขันได้ ส่วนข้อมูลของฝ่ายอเมริกานั้นพยายามชักนำให้เห็นว่าตลาดญี่ปุ่นเป็นตลาดที่ปิดแคบ การที่พวกตนเรียกร้องในเรื่องต่างๆ นั้นเป็นการกระทำที่ชอบธรรม หรืออีกนัยหนึ่ง ทั้งสองฝ่ายได้ให้ข้อมูลโดยคำนึงถึงผลกระทบต่อการสร้างประชาคมในประเทศคู่เจรจา และขณะเดียวกันก็ยังพยายามสร้างความเข้าใจในประเทศที่สามไปพร้อมๆ กันด้วย และที่สำคัญคือเอกสารของฝ่ายญี่ปุ่นนั้นได้รับการพิมพ์ด้วยภาษาอังกฤษ ในขณะที่เอกสารของฝ่ายอเมริกานั้นใช้ภาษาญี่ปุ่น

และดูเหมือนว่าผู้ที่รู้จักใช้สื่อมวลชนญี่ปุ่นได้ดีที่สุดคือตัวแทนกระทรวง

การค้าอเมริกา นายคันเตอร์ ที่กรุงวอชิงตัน ทุกๆ วันศุกร์ จะมีรายงานข่าวพิเศษ อยู่เสมอๆ ซึ่งบ่อยครั้งข่าวเหล่านั้นก็ได้ทำให้พวกเราปวดเศียรเวียนเกล้าไปตามๆ กัน แม้เพียงข่าวสั้นเล็ก ๆ เท่านั้นก็อาจส่งผลกระทบอย่างไม่คาดคิดได้ และการติดตาม แก่ข่าวที่ถูกให้ไปแล้วเพื่อสร้างความเข้าใจให้ถูกต้องใหม่นั้นจำเป็นต้องใช้พลังงาน ไม่น้อยเลยทีเดียว

ในปลายสัปดาห์หนึ่ง ขณะที่การเจรจาใกล้จบสิ้นลง จู่ๆ นักข่าวจากโตเกียว ก็กรูกันเข้ามาสอบถามความจริงเกี่ยวกับข่าวสั้นหนึ่งที่ถูกส่งมาจากกรุงวอชิงตัน ข่าวดังกล่าวมีเนื้อหาว่ารัฐมนตรีพาณิชย์โมโตะได้ส่งจดหมายไปที่นายคันเตอร์ยืนยันว่า การกระทำของอเมริกาไม่ได้ผิดระเบียบของ WTO แต่ประการใด หลังสอบถาม รายละเอียดได้ไม่นานนักก็สามารถรู้ความจริงว่าอะไรเป็นอะไร กล่าวคือแท้จริงแล้ว รัฐมนตรีพาณิชย์โมโตะได้ส่งจดหมายไปเตือนนายคันเตอร์ว่าการกระทำของอเมริกา เป็นการกระทำที่ถือเป็น “non violation” (การกระทำที่ขัดแย้งต่อหลักเกณฑ์ของ GATT ตามข้อ 1 มาตรา 23) แต่ตัวแทนฝ่ายอเมริกาแกล้งให้ข่าวสารด้วยการ เล่นคำว่ารัฐมนตรีพาณิชย์โมโตะเขียนจดหมายไปบอกว่าการกระทำของอเมริกาเป็น non violation ดังนั้นจึงไม่ผิดระเบียบของ WTO แต่ประการใด เกี่ยวกับเรื่องนี้ ข้าพเจ้าต้องขออธิบายรายละเอียดเพิ่มเติมเล็กน้อย กล่าวคือคำว่า non violation ที่ใช้ในครั้งนั้นหมายถึงการกระทำของอเมริกาเป็นการกระทำที่ขัดต่อหลักเกณฑ์ เบื้องต้นและจิตวิญญาณสำคัญของ WTO ที่เน้นการอนุรักษ์การค้าแบบเสรี การแปลความหมายของคำว่า non violation ก็มีระบุไว้อย่างชัดเจนมาตั้งนานแล้ว หากการใช้คำว่า non ที่แปลว่า “ไม่” มาปฏิเสธคำว่า violation แต่อย่างใด การที่ สื่อมวลชนซึ่งไม่ใช่ผู้เชี่ยวชาญกฎหมายระหว่างประเทศแต่อย่างใดแปลความหมาย คำดังกล่าวผิดไปนั้นเป็นเรื่องที่พอให้อภัยได้ แต่สำหรับมืออาชีพแล้วย่อมเป็นสิ่งที่ ไม่น่าให้อภัยอย่างมาก และหากนายคันเตอร์จะเข้าใจความหมายของจดหมายผิดจริงๆ ก็น่าจะตอบจดหมายกลับมาก่อนไม่ใช่เอาจดหมายไปเผยแพร่ให้กับสื่อมวลชน เช่นนั้นที่กรุงวอชิงตันในวันศุกร์ อย่างไรก็ตาม จากประสบการณ์การเจรจากับ

อเมริกาเท่าที่ผ่านมาได้ทำให้ญี่ปุ่นมีภูมิทัศน์ทางทพที่จะทำให้พวกเราไม่เป็นกระต่ายตื่นตูมง่าย ๆ เหมือนเมื่อก่อน แต่สงครามข่าวสารก็สามารถทำให้ทุกคนเห็นดเห็น้อยได้มากที่สุดเท่าที่เดียว ทั้ง ๆ ที่เป็นการเห็นดเห็น้อยที่ไม่จำเป็น และเห็นดไปกว่านั้นข้อมูลผิด ๆ หรือข้อมูลเสแสร้งเหล่านั้นท้ายสุดก็ไม่ได้ทำประโยชน์ใด ๆ เลยอีกด้วย

สงครามข่าวสารดังกล่าวยังคงดำเนินไปจนถึงวินาทีสุดท้ายของการเจรจา 5 นาทีก่อนการแถลงข่าวรายละเอียดเกี่ยวกับข้อตกลงระดับรัฐมนตรีของสองประเทศที่กรุงเจนีวา ประธานาธิบดีคลินตันได้เปิดเผยข่าวที่กรุงวอชิงตัน แสดงความไม่พอใจต่อผลการเจรจาพร้อมยกตัวเลขที่ไม่ได้มีการตกลงกันแต่อย่างใดขึ้นมาอ้างด้วยการแถลงข่าวดังกล่าวได้ถูกเผยแพร่มายังประเทศญี่ปุ่นด้วยโดยผ่าน CNN ไม่ว่าจะเป็นข่าวที่ถูกหรือผิดก็ตาม ข่าวสารที่เข้ามาขึ้นแรคนั้นมีผลลัพธ์สูงมาก และคงเป็นเพราะว่าการแถลงข่าวดังกล่าวเป็นการแถลงของประธานาธิบดีด้วย ก็เลยยิ่งทำให้ข่าวดังกล่าวดูมีน้ำหนักมากขึ้น ข้าพเจ้ายังจำได้แม่นว่าตอนนั้นเป็นเวลาเที่ยงคืนกับอีก 25 นาทีตามเวลาท้องถิ่นญี่ปุ่น มันเป็นเวลาพอเพียงก่อนที่หนังสือพิมพ์ญี่ปุ่นจะปิดต้นฉบับช่วงเช้า และก็ยังตรงกับเวลาเช้าของอเมริกา ซีกตะวันตกและภาคกลางด้วย

ญี่ปุ่นเองก็พยายามเสนอข่าวสารอย่างเป็นระบบมากกว่าปกติตั้งแต่ต้นหน่วยงานราชการของญี่ปุ่นในอเมริกาได้ระดมกำลังเปิดการบรรยายตามที่ต่าง ๆ ทั่วประเทศ เพื่อเผยแพร่ข้อมูลและแสดงความเห็นของญี่ปุ่นให้ชาวบ้านในอเมริกาได้รับรู้ด้วย พวกเราพยายามใช้ประโยชน์จากสื่อสารมวลชนอย่างเต็มที่ การปรากฏตัวในรายการวิทยุจะเป็นสื่อที่แพร่หลายกว่าโทรทัศน์ในอเมริกามาก เพราะผู้นิยมฟังวิทยุขณะเดินทางไปทำงาน และการปรากฏตัวกับสื่อมวลชนทุกครั้งก็เป็นการปรากฏตัวโดยใช้ภาษาอังกฤษโดยตรง ไม่ผ่านล่าม เพราะการใช้ภาษาอังกฤษโดยตรงย่อมสามารถถ่ายทอดได้ดีกว่า ข้าพเจ้าเองก็ได้ให้สัมภาษณ์รายการโทรทัศน์และวิทยุของ CNN รอยเตอร์ และ BBC หลายต่อหลายครั้งด้วยกัน ปกติแล้วเวลาถูกสื่อมวลชนสัมภาษณ์หลายคนมักจะคำนึงถึงปัจจัยหลาย ๆ ด้านทำให้ไม่กล้า

ตอบคำถามตรงไปตรงมา แต่เนื่องจากในเวลานั้นเป็นช่วงที่การเจรจากำลังดำเนินไปอย่างเผ็ดร้อน จึงทำให้ข้าพเจ้าไม่มีเวลาพอที่จะเกรงใจใคร ก็เลยตอบคำถามของนักข่าวต่างชาติไปอย่างตรงประเด็น และต่อมาในครั้งที่การเจรจาเกี่ยวกับการค้าเคมีคอนดักเตอร์เริ่มขึ้น CNN ก็ได้ส่งเจ้าหน้าที่มาสัมภาษณ์อีก ซึ่งข้าพเจ้าก็ได้อธิบายรายละเอียดเท่าที่ผ่านมาอย่างชัดเจนจนพวกเขาพอใจ

สำหรับญี่ปุ่นแล้ว สงครามข้าวสารครั้งนี้เป็นสงครามที่ฝ่ายอเมริกาเริ่มก่อน แต่ที่น่าแปลกใจคือหลังจากนั้นได้ไม่นาน อเมริกากลับเป็นฝ่ายติดต่อขอยุติการให้ข้าวสารสดกันไปมาที่รุนแรงเช่นนั้น

ความตั้งใจสูงในการจัดตั้งองค์การพลังงานระหว่างประเทศ (IEA)

ขอย้อนกลับไปดูเรื่องราวเมื่อ 20 ปีก่อนหน้านี้สักเล็กน้อย มันเป็นเวลาที่มีปัญหาพลังงานกำลังเริ่มเป็นที่สนใจจากทั่วโลก โดยเฉพาะในฤดูใบไม้ร่วงปี 1973 สถานการณ์พลังงานโลกเริ่มตึงเครียดขึ้นอย่างเห็นได้ชัด ปีนั้นเป็นปีที่เกิดวิกฤตการณ์น้ำมันครั้งแรกขึ้น ส่งผลให้ประเทศทุนนิยมต่างๆ ในยุโรปเริ่มดำเนินนโยบายป้องกันปัญหาพลังงานกันตั้งแต่ต้นปี 1994 ผลจากความร่วมมือของนานาประเทศได้ทำให้มีการจัดตั้ง IEA (องค์การพลังงานระหว่างประเทศ) ขึ้นมาในปี 1976 ผู้ที่มีบทบาทในการเสนอความคิดเห็นเกี่ยวกับ IEA ในครั้งนั้นคือหัวหน้ากองพลังงานธรรมชาติระหว่างประเทศ กระทรวงการค้าและอุตสาหกรรม นายโทโยะนางางาเคะ (ปัจจุบันเป็นผู้อำนวยการมูลนิธิพัฒนาอุตสาหกรรม) ก่อนหน้านั้นคือเมื่อเดือนกุมภาพันธ์ปี 1971 นายโทโยะนางางายังดำรงตำแหน่งเจ้าหน้าที่ตรวจสอบของ JETRO ประจำกรุงปารีสอยู่ แต่กระทรวงได้สั่งให้เขาเดินทางไปหาข้อเท็จจริงเกี่ยวกับสัญญาเดहरาน โดยเข้าไปพักแรมในโรงแรมกลางกรุงเดहरาน ที่กลุ่มวิสาหกิจผู้ค้าน้ำมันรายใหญ่ของโลกกับ 6 ประเทศผู้ผลิตน้ำมันในอ่าวเปอร์เซีย กำลังเปิดการประชุมเพื่อลงนามในสัญญาเดहरานอยู่ สัญญาดังกล่าวเป็นสัญญาที่

ทั้งสองฝ่ายจะร่วมกันกำหนดราคาน้ำมันและการสร้างสภาพแวดล้อมในการค้าน้ำมันที่มั่นคงในอนาคต หลังจากนั้นนายโทโยะโยะนางาก็เดินทางกลับมารับตำแหน่งหัวหน้ากองพลังงานธรรมชาติระหว่างประเทศซึ่งเป็นหน่วยงานที่ถูกจัดตั้งขึ้นใหม่ในกระทรวงการค้าและอุตสาหกรรมเมื่อเดือนมิถุนายน ปี 1973

และที่ OECD ก็มีการเปิดประชุมอนุกรรมการพลังงานในเดือนมิถุนายน ปี 1973 เช่นกัน แต่กำหนดการเปิดประชุมนั้นเร็วกว่าการจัดตั้งกองพลังงานธรรมชาติระหว่างประเทศของกระทรวงเล็กน้อย นายโทโยะโยะนาง่าจึงต้องเดินทางไปร่วมการประชุมก่อนการกลับมารับตำแหน่งที่กระทรวงด้วยซ้ำไป จะเห็นได้ว่ากระทรวงได้ให้ความสำคัญต่อการประชุมพลังงานใน OECD มากเพียงใด อย่างไรก็ตาม จากการที่นายโทโยะโยะนาง่าเข้าร่วมประชุม ทั้งๆ ที่ยังไม่ได้รับตำแหน่งอย่างเป็นทางการ จึงทำให้เขาไม่สามารถเข้าใจรายละเอียดของปัญหาการประชุมได้ดีพอ ก่อนเข้าประชุม เขาได้มีโอกาสพบตัวแทนจากอเมริกาและพูดคุยกันเล็กน้อย ตัวแทนจากอเมริกาได้ให้บทความเรื่อง “The Oil Crisis : This time the wolf is here” (Akins, James E. *Foreign Affairs : an American Quarterly Review*, April, 1973) ที่ตีพิมพ์ในนิตยสาร *Foreign Affairs* แก่เขาเพื่ออ่านก่อนเข้าประชุม บทความชิ้นนั้นทำให้เขารู้ว่าประเทศผู้ผลิตน้ำมันอาจใช้น้ำมันเป็นอาวุธในการต่อรอง และดูเหมือนว่าสถานการณ์น้ำมันระหว่างประเทศกำลังเริ่มตึงเครียดขึ้นเรื่อยๆ จากบทความดังกล่าวและบรรยากาศที่ตึงเครียดในการประชุมครั้งนั้นเองทำให้นายโทโยะโยะนาง่าตระหนักถึงความรุนแรงของสถานการณ์น้ำมันโลก และในขณะเดียวกันความห่างไกลจากศูนย์รวมข่าวสารของญี่ปุ่นในเวลานั้นอย่างมากในเดือนสิงหาคม นิตยสาร *Newsweek* ได้ตีพิมพ์บทสัมภาษณ์กษัตริย์ไฟซาลของซาอุดีอาระเบีย ที่ได้ตรัสตอบผู้สื่อข่าวว่าอาหรับจะใช้น้ำมันเป็นอาวุธในการต่อรอง ขณะนั้นเป็นเวลาที่นายโทโยะโยะนาง่ากำลังรวบรวมรายงานเพื่อเตือนให้รัฐบาลญี่ปุ่นรับทราบว่าในอนาคตอันใกล้อาจเกิดวิกฤตการณ์น้ำมันขึ้นได้ และหลังจากนั้นไม่นานนักคือในเดือนตุลาคม วิกฤตการณ์น้ำมันก็ปะทุขึ้นจริง ๆ

ในเดือนกุมภาพันธ์ ปีรุ่งขึ้น รัฐมนตรีต่างประเทศอเมริกา นายเฮนรี คิสซิงเจอร์ ได้เชิญประเทศผู้บริโภคน้ำมันเข้าร่วมประชุมพลังงานโลกที่กรุงวอชิงตัน ก่อนหน้านั้น ฝรั่งเศสพยายามเป็นตัวตั้งตัวตีเชิญประเทศผู้ผลิตและผู้บริโภคน้ำมัน ร่วมประชุมกัน แต่ต้องล้มเหลวไปเพราะขัดแย้งกับอเมริกาในด้านนโยบายพลังงาน อเมริกานั้นต้องการดำเนินนโยบายสร้างความเป็นปึกแผ่นในหมู่ผู้บริโภคน้ำมัน ผลปรากฏว่าท้ายสุดประเทศผู้บริโภคได้ไปรวมตัวกันที่กรุงวอชิงตัน โดยมีตัวแทน จากประเทศต่างๆ เข้าร่วมประชุม เช่นจากอเมริกา คือรัฐมนตรีต่างประเทศ นายคิสซิงเจอร์ รัฐมนตรีต่างประเทศฝรั่งเศส นายมิเชล โจแบร์ต (Michel Jobert) รัฐมนตรีต่างประเทศจากญี่ปุ่น นายมาซาโยชิ โอฮิรา ฯลฯ ในที่ประชุมข้างต้น อเมริกากับฝรั่งเศสได้ขัดแย้งกันอย่างรุนแรงในด้านนโยบาย ทำให้นายโอฮิราต้อง ทำหน้าที่ห้ามทัพแทน ท้ายสุดที่ประชุมก็สามารถประกาศข้อตกลงร่วมกันได้ถึงแม้ว่า ฝรั่งเศสจะขอพักการพิจารณาในบางจุดไว้ก็ตาม นอกเหนือจากการประชุมระหว่าง คิสซิงเจอร์และโจแบร์ตในที่ประชุมใหญ่แล้ว ยังมีการเจรจนอกที่ประชุมที่สำคัญ ยิ่งอันหนึ่ง ซึ่งมีนายแลนซ์เก้ (Lantzke) (เสียชีวิตแล้ว) จากเยอรมันผู้ซึ่งต่อมา ดำรงตำแหน่งผู้อำนวยการ IEA คนแรก นายเอนเดอร์ส (Enders) (เสียชีวิตแล้ว) และนายโทโยะนาง่าเข้าร่วมได้เถียงกันอย่างเผ็ดร้อน การพูดคุยนอกที่ประชุม ในครั้งนี้ต่อมาได้รับขนานนามจากบรรดามาเฟียนักค้าน้ำมันโลกว่าเป็น “คอริดอร์ ทอล์ค” ในการพูดคุยกันครั้งนั้น ก็มีเสียงวิจารณ์วิสาทกิจค้าน้ำมันญี่ปุ่นไม่น้อยทีเดียว ว่าพยายามดึงราคาน้ำมันทั้ง ๆ ที่มีข่าวสารสถานการณ์พลังงานโลกเพียงน้อยนิด

หลังการประชุมที่กรุงวอชิงตัน ก็ได้มีการประชุมเพื่อติดตามผลการดำเนินงาน ต่อมาอีก 2 ครั้ง ที่กรุงบรัสเซลและปารีสตามลำดับ การประชุมที่ปารีสนั้นจัดขึ้นเพื่อ เอาใจฝรั่งเศสที่ไม่ได้มาร่วมประชุมที่บรัสเซล

หัวหน้ากองโทโยะนาง่ามองว่าอนุกรรมการพลังงานของ OECD ไม่อาจ ทำหน้าที่ได้เต็มที่ ดังนั้นจึงควรจัดตั้งองค์การร่วมอิสระขึ้นในหมู่ประเทศผู้บริโภคน้ำมัน ข้อเสนอของเขาในเวลานั้นสามารถแยกเป็นหัวข้อสำคัญ ๆ ดังต่อไปนี้

จากการไปเก็บข้อมูลการประชุมเดहरานในอดีต นายโทะโยะนางาได้ตระหนักว่าราคาน้ำมันในตลาดโลกนั้นถูกกำหนดขึ้นจากคุณสมบัติของอุปสงค์และอุปทาน ในเวลานั้นญี่ปุ่นคงสนใจแต่เพียงการต่อรองทางการค้าโดยตรงกับกลุ่มประเทศผู้ผลิตน้ำมัน (DDI) ซึ่งการต่อรองดังกล่าวได้ส่งผลให้ราคาน้ำมันสูงขึ้นเกินความเป็นจริง อย่างไรก็ตาม ราคาน้ำมันนั้นจำเป็นต้องถูกกำหนดจากอุปสงค์อุปทานของตลาด เป็นไปไม่ได้ที่ราคาจะถีบตัวสูงกว่าความเป็นจริงได้ ดังนั้นญี่ปุ่นจึงจำเป็นต้องต่อรองราคาน้ำมันภายใต้สมดุลระหว่างอุปสงค์และอุปทานโลก พร้อมกับคำนึงถึงผลประโยชน์ของประเทศในฐานะของผู้บริโภคน้ำมันรายใหญ่ของโลกด้วยหรืออีกนัยหนึ่ง ญี่ปุ่นมีสิทธิที่จะดำเนินนโยบายพลังงานโดยลำพังน้อยมาก การร่วมมือกับประเทศผู้บริโภคจัดตั้งองค์กรระหว่างประเทศจึงเป็นหนทางเลือกเดียวที่ชาญฉลาดที่สุด และจากการที่ญี่ปุ่นเป็นผู้บริโภครายใหญ่ของโลกนี้เองที่นายโทะโยะนางาเล็งเห็นว่าองค์กรใหม่ที่จะจัดตั้งขึ้นนั้นจะต้องไม่ใช่องค์กรที่ประเทศสมาชิกมีสิทธิโหวตคนละหนึ่งเสียงเท่าๆ กันเหมือนสหประชาชาติ หรือลงมติด้วยเสียงเอกฉันท์เช่น OECD แต่ต้องเป็นองค์กรที่ประเทศสมาชิกแต่ละประเทศมีน้ำหนักโหวตตามปริมาณบริโภคของตน (voting weight) หรือคล้ายๆ กับวิธีโหวตของ IMF ทำนองนั้น ทั้งนี้เพื่อที่ญี่ปุ่นจะสามารถใช้สถานภาพในฐานะประเทศผู้บริโภครายใหญ่ได้อย่างเต็มที่

หัวหน้ากองโทะโยะนางาได้ให้สัมภาษณ์ต่อนิตยสารหลายฉบับเกี่ยวกับเรื่องนี้ แต่ปรากฏว่าในเวลานั้นไม่มีใครใส่ใจกับเรื่องนี้มากนัก ทั้งนี้คงเพราะว่าหลายคนคิดว่าการแก้ไของค์กรระหว่างประเทศเป็นเรื่องใหญ่เกินไปกว่าที่ญี่ปุ่นจะทำได้ และในเวลานั้นก็มีคณะกรรมการพลังงานใน OECD อยู่แล้ว ไม่มีความจำเป็นต้องสร้างองค์กรใหม่ขึ้นมา ควรที่จะใช้ประโยชน์จากองค์กรเดิมให้เต็มที่เสียก่อน แต่ปรากฏว่าหลังจากที่นายโทะโยะนางาได้พูดคุยกับนายแฟรงค์ ฮัดซอลล์ (Frank Hudsoll) ตัวแทนจากอเมริกาในการประชุมที่กรุงปารีสระหว่างเวลาอาหารกลางวันนั้นเองที่เหตุการณ์ได้เปลี่ยนแปลงไปในแนวทางที่นายโทะโยะนางาเคยเสนอไว้แต่เนิ่นๆ

ในวันนั้น นอกจากนายโทะโยะนาง่าแล้ว ยังมีผู้ช่วยหัวหน้ากองน้ำมัน สำนักงานพลังงานธรรมชาติ นายสุนามิ ทัดซุและข้าพเจ้า ร่วมรับประทานอาหารกลางวันอยู่ด้วย เราสองคนได้รับคำสั่งให้รับผิดชอบการประชุมตั้งแต่การประชุมที่กรุงวอชิงตันแล้ว หลังจากทีนายโทะโยะนาง่าได้ปรึกษาหารือแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารกับตัวแทนจากอเมริกาอยู่พักหนึ่ง ก็ได้เอ่ยปากวิจารณ์กลไกคณะอนุกรรมการพลังงานของ OECD ว่าไม่สามารถทำหน้าที่ได้เต็มที่ พร้อมๆ กับหยิบเศษกระดาษขึ้นมาเขียนร่างข้อเสนอการจัดตั้งองค์กรอิสระที่ไม่ขึ้นตรงกับ OECD คร่าวๆ โดยไม่ลืมนึกว่าร่างดังกล่าวเป็นเพียงความคิดส่วนตัวเท่านั้น ร่างดังกล่าวยังรวมไปถึงการถ่ายเทน้ำมันซึ่งกันและกันในยามฉุกเฉิน นโยบายได้ตอบประเทศผู้ผลิตน้ำมัน การสำรองน้ำมัน การตรวจจุดประสงค์อุปทานของตลาด และนโยบายประหยัดพลังงาน ซึ่งต่อมาได้กลายมาเป็นหลักการสำคัญๆ ของ IEA ในทุกวันนี้ นายฮัดซอลส์ได้ขอเศษกระดาษแผ่นนั้นติดมือก่อนลุกไปจากโต๊ะอาหารในวันนั้น และในวันรุ่งขึ้นก็ได้โทรศัพท์มาหาเพื่อแจ้งให้ญี่ปุ่นรู้ว่าทางวอชิงตันกำลังเคลื่อนไหวดำเนินการตามร่างของนายโทะโยะนาง่าเมื่อวันวานนี้ ดังนั้นจึงขอให้ญี่ปุ่นช่วยสนับสนุนด้วย พร้อมกับจะเรียกร้องให้เยอรมันเข้าร่วมด้วยอีกทางหนึ่ง ข้าพเจ้าอดจะสงสัยไม่ได้เลยที่อเมริกาสามารถเสนอนโยบายสำคัญๆ ขขนาดนั้นไปถึงรัฐมนตรีคริสติงเจอร์เพียงแค่ชั่วคืนเท่านั้นแน่นอน พวกเขาเองก็ต้องคิดแล้วคิดอีกว่าก่อนตกลงเลือกร่างดังกล่าว การที่พวกเขาสามารถตัดสินใจอย่างรวดเร็วได้คงเนื่องมาจากที่ในเวลานั้นอเมริกามียุทธศาสตร์ที่สำคัญที่จะควบคุมความเปลี่ยนแปลงของโลกอยู่ในมือ และมักดำเนินนโยบายตามยุทธศาสตร์นั้นเป็นหลักนั่นเอง และนับตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา โครงสร้างของ IEA ก็ได้รับการพิจารณาไปอย่างรวดเร็ว ท้ายสุดถึงแม้ว่าวิธีหาตามปริมาณบริโภคของแต่ละประเทศจะถูกนำมาใช้ก็ตาม แต่ก่อนหน้านั้นก็ได้เป็นหัวข้อสำคัญที่หลายๆ ประเทศได้โต้แย้งกันอย่างมาก

ในการทำงานระดับนานาชาตินั้น ย่อมมีคนที่กำลังคิดอะไรที่ล้ำสมัยอยู่ และในขณะเดียวกันก็ย่อมมีคนที่กำลังวิตกในเรื่องคล้ายๆ กันอยู่ด้วย ดังนั้นจึงไม่ควร

ลังเลที่จะเสนอความคิดเช่นนั้นออกไป เพราะนอกจากจะทำให้ตนเองมีสถานภาพสูงขึ้นแล้ว ยังช่วยสร้างความไว้วางใจต่อกันและกันอีกด้วย

ความรู้สึกต่อการเจรจาจีนและไต้หวันเข้าเป็นสมาชิกองค์การการค้าโลก

เนื่องจากขณะนี้การเจรจาจีนเข้าเป็นสมาชิก WTO ยังคงดำเนินอยู่ ข้าพเจ้าจึงไม่สามารถอธิบายรายละเอียดเกี่ยวกับเรื่องนี้ได้มากนัก อย่างไรก็ตาม การเจรจาจีนและไต้หวันเข้าเป็นสมาชิก WTO นั้นเป็นงานราชการชั้นสุดท้ายของข้าพเจ้า เมื่อ WTO ถูกก่อตั้งขึ้นในเดือนมกราคม ปี 1995 นั้น การดึงเอาจีนเข้าเป็นสมาชิกเป็นจุดสำคัญจุดหนึ่ง แต่ผลจากการที่อเมริกาไม่มีที่ทำินดีกับเรื่องนี้เท่าไรนัก ทำให้ WTO ถูกจัดตั้งในรูปที่ไม่มีจีนเข้าเป็นสมาชิกตั้งแต่แรกเริ่ม หลังจากนั้นมา การผลักดันให้มีการเจรจาจีนเข้าเป็นสมาชิกในที่ประชุม WTO การกำหนดการเจรจา บทบาทเกี่ยวกับจุดนี้ของญี่ปุ่นก็ได้กลายมาเป็นหัวข้อสำคัญสำหรับญี่ปุ่นตลอดมา หลังเสร็จสิ้นการเจรจาแบบทวิภาคีเกี่ยวกับปัญหาการค้ารถยนต์และอุปกรณ์รถยนต์ ผู้ตรวจราชการกระทรวง นายสากาโมะได้ผู้รับหน้าที่ดูแลการเจรจาปัญหาการค้าเซมิคอนดักเตอร์ระหว่างอเมริกากับญี่ปุ่นด้วย ได้พูดกับข้าพเจ้าว่าพอจบการเจรจาเรื่องเซมิคอนดักเตอร์แล้ว ต่อไปเราจะต้องเริ่มจริงจังกับปัญหาการรับจีนเข้าเป็นสมาชิก WTO และในครั้งนั้นเราทั้งสองก็ได้เห็นพ้องกันว่า ญี่ปุ่นจะต้องทำในสิ่งที่ตนเองสามารถทำได้

จีนเริ่มมีอำนาจทางเศรษฐกิจเท่าเทียมกับกลุ่มประเทศอาเซียนโดยรวมทั้งหมดแล้ว การที่ประเทศที่มีโอกาสพัฒนาทางเศรษฐกิจสูงอย่างจีนต้องอยู่นอกกฎเกณฑ์ของ WTO ย่อมเป็นเรื่องที่ไม่ถูกไม่ควร การกลับเข้ามาสู่สังคมเศรษฐกิจระหว่างประเทศของจีนนอกจากจะส่งผลดีต่อโลกแล้ว ยังเป็นผลดีต่อจีนเองด้วยการเข้าเป็นสมาชิก WTO ของจีนย่อมหมายถึงการเข้ามาอยู่ภายใต้กลไกของตลาด

นั่นเอง ทุกวันนี้จีนกำลังพยายามปฏิรูประบบต่างๆ อย่างจะมกเขม้น ทั้งนี้เพื่อสร้างระบบเศรษฐกิจแบบเสรีอยู่ จริงอยู่ที่ว่าทุกวันนี้ยังมีระบบและธรรมเนียมหลายๆ อย่างในจีนที่ขัดกับระเบียบเศรษฐกิจเสรีของ WTO หลงเหลืออยู่มากมาย ในความหมายดังกล่าว การเตรียมตัวแก้ไขระบบต่างๆ ของจีนเพื่อเข้าเป็นสมาชิกของ WTO นั้นย่อมส่งผลต่อการปฏิรูปภายในประเทศของจีนด้วยโดยตรง นอกจากนั้น การสนับสนุนเงินให้สามารถเข้าเป็นสมาชิก WTO ได้ ก็เท่ากับการสนับสนุนให้เศรษฐกิจแบบเสรีดำเนินไปอย่างมั่นคง และยังเป็นการสนับสนุนชาวจีนผู้มีส่วนปรับปรุงแก้ไขไปในตัวอีกด้วย สำหรับญี่ปุ่นแล้ว จีนนับเป็นประเทศคู่ค้ารายใหญ่ เป็นที่สองรองลงมาจากอเมริกา การเข้าเป็นสมาชิกของจีนย่อมหมายถึงว่า จีนกับญี่ปุ่นกำลังเดินอยู่ภายใต้กรอบของกฎเกณฑ์เดียวกันอยู่

ก่อนที่จะเขียนพระราชการ 2 ปีครึ่งจากปี 1995 ข้าพเจ้าได้เดินทางไปจีน นับครั้งไม่ถ้วน ต้นปี 1995 เป็นช่วงที่ผู้คนพากันให้ความสนใจกับการเจรจาปัญหาการค้ารถยนต์และอุปกรณ์รถยนต์แบบทวีภาคีระหว่างอเมริกากับญี่ปุ่นอยู่ แต่ในเวลานั้นก็เป็นช่วงที่เราได้เริ่มกรุยทางเข้าไปใกล้ชิดกับจีนพร้อมๆ กันด้วยการเจรจารับประเทศใหม่เข้าเป็นสมาชิก WTO นั้นจำเป็นต้องมีการเจรจาระดับระหว่างประเทศที่กรุงเจนีวากับการเจรจาระดับทวีภาคี ในการรับจีนเข้าเป็นสมาชิกก็ไม่ได้แตกต่างไปจากกฎเกณฑ์ทั่วไปแต่อย่างใด เพียงแต่กฎแฉดออกสำคัญที่เป็นตัวกำหนดชะตากรรมของจีนคืออเมริกา ด้วยเหตุนี้เองที่ข้าพเจ้าพยายามเกลี้ยกล่อมตัวแทนจากอเมริกาว่าการรับจีนเข้าเป็นสมาชิกย่อมส่งผลดีทั้งต่อจีนและต่อโลก ข้าพเจ้าได้พยายามย้ำในจุดนี้ทั้งต่อเจ้าหน้าที่กระทรวงต่างประเทศ ผู้ทรงคุณวุฒิ และผู้มีอิทธิพลทางการเมืองหลายต่อหลายคนที่ข้าพเจ้าได้พบปะด้วย ทุกครั้งที่เดินทางไปทำราชการในอเมริกา ทั้งนี้เพราะหวังว่าการเจรจารับจีนเข้าเป็นสมาชิกจะดำเนินขึ้นอย่างเป็นทางการ ข้าพเจ้าตระหนักว่าการรับจีนเข้าเป็นสมาชิก WTO นั้นเป็นปัญหาร่วมของอเมริกาและญี่ปุ่น ดังนั้นจึงจำเป็นต้องอเมริกาต้องจริงจังกับการเจรจานั้น

ในทางตรงกันข้าม ทุกครั้งที่เดินทางไปจีน ข้าพเจ้าก็พยายามอธิบายให้ตัวแทนฝ่ายจีนเข้าใจว่าเศรษฐกิจของโลกในทุกวันนี้ได้กลายเป็นเศรษฐกิจเสรีที่เป็นหนึ่งเดียวกันแล้ว ดังนั้นการเข้าเป็นสมาชิก WTO ของจีนจึงเป็นเรื่องที่จะนำประโยชน์อย่างใหญ่หลวงมาสู่จีน ญี่ปุ่นได้พยายามอธิบายให้อเมริกาตระหนักถึงความจำเป็นในการผลักดันจีนเข้าเป็นสมาชิกอยู่ พร้อมๆ กันนั้นก็ได้แลกเปลี่ยนความคิดเห็นเกี่ยวกับรายละเอียดในการเจรจาด้วย สำหรับจีนซึ่งยังไม่คุ้นเคยกับการเจรจาเข้าเป็นสมาชิก WTO แล้ว การถูกเรียกร้องให้ปรับปรุงระเบียบและธรรมเนียมต่างๆ ทำให้จีนอดรู้สึกไม่ได้ว่าทำไมตนถึงต้องยอมอ่อนข้อให้ประเทศอื่นมากมายขนาดนั้น และบ่อยครั้งที่จีนได้ต่อต้านข้อเรียกร้องนั้นอย่างรุนแรง หลังจากพบปะกันหลายต่อหลายครั้ง เจ้าหน้าที่ของจีนได้เอ่ยปากถามปัญหาพวกเราอย่างตรงไปตรงมา แสดงให้เห็นว่าพวกเขาเริ่มไวใจเรามากขึ้น ผู้แทนที่รับหน้าที่เจรจาอยู่ในแนวนั้นนั้น ไม่ว่าจะมาจากประเทศไหนก็ตาม ก็ล้วนแต่อยู่ในฐานะที่ต้องรับแรงกดดันและต้องทำหน้าที่ปรับสมดุลกับผู้ที่อยู่เบื้องหลังตลอดเวลา ทุกครั้งที่เดินทางไปจีน ข้าพเจ้าจะไปขอพบเจ้าหน้าที่ที่รับผิดชอบนโยบายภายในประเทศเป็นประจำ ถึงแม้ว่าหลายคนจะย้ายไปประจำในหน่วยราชการอื่นแล้วก็ตาม เรายังติดต่อกันอยู่จนถึงทุกวันนี้ และไม่ล้าพั้งแต่ข้าพเจ้าเท่านั้น เจ้าหน้าที่ฝ่ายญี่ปุ่นในทุกระดับก็ได้พยายามสร้างความไว้วางใจกับเจ้าหน้าที่จากจีนทุกครั้งที่เราพบกัน ไม่ว่าจะเป็นที่กรุงเจนีวา ที่ปักกิ่ง หรือที่โตเกียวก็ตาม

อย่างไรก็ตาม ปัญหาการรับจีนเข้าเป็นสมาชิกนั้นเป็นปัญหาใหญ่ที่จำเป็นต้องพึ่งพาคำสั่งทางด้านการเมืองด้วย โอกาสที่การเมืองจะเข้ามาเกี่ยวข้องกับปัญหาการรับสมาชิกใหม่นั้นมีหลายครั้งด้วยกัน ในระดับรัฐมนตรีก็มีการประชุมระดับรัฐมนตรี OECD การประชุมระดับรัฐมนตรี APEC การประชุมระดับรัฐมนตรีการค้า 4 ทวีป ในระดับผู้นำประเทศก็มีการประชุม G-7 (8) การประชุมซัมมิต การประชุมระดับผู้นำอย่างไม่เป็นทางการของกลุ่มประเทศสมาชิก APEC รวมไปถึงการประชุมระดับผู้นำทวีภาคีระหว่างอเมริกากับญี่ปุ่น ในการประชุม

เหล่านี้จะมีการยกปัญหาการรับสมาชิกใหม่ขึ้นมามากยิ่งขึ้น และซึ่งหากมีการตกลงกันได้ล่วงหน้าว่าจะยกกรณีของประเทศใด เมื่อไรด้วยแล้ว การเจรจาจะดำเนินไปอย่างรวดเร็วขึ้น อย่างไรก็ตาม จังหวะและเทคนิคในการเจรจาก็เป็นสิ่งที่สำคัญที่ต้องพิจารณา เท่าที่ผ่านมายังไม่สามารถนำเรื่องของจีนขึ้นมาพิจารณาอย่างจริงจังได้

ในทางตรงกันข้าม หากสามารถหาหนทางหรือตกลงกันได้เกี่ยวกับจุดที่เป็นปัญหานั้นเชื่อว่าสามารถเปิดการเจรจาได้เมื่อใด ก็จะเริ่มดำเนินการเจรจาทันที ยกตัวอย่างเช่นการจัดการกับ “สิทธิทางการค้า” ซึ่งเป็นระบบพิเศษของจีนอย่างที่เคยอธิบายไว้แล้วในบทที่ 2 กล่าวคือ จีนมีระบบที่ไม่เหมือนประเทศอื่นตรงที่รัฐบาลเป็นผู้กำหนดสิทธิทำการค้าของวิสาหกิจ ระบบดังกล่าวเป็นระบบที่ WTO ซึ่งเน้นเศรษฐกิจแบบเสรีไม่ยอมรับ ประเทศสมาชิก WTO ต่างพากันขัดแย้งการรับจีนเข้าเป็นสมาชิกรวบใดที่จีนยังยืนยันที่จะคงระบบดังกล่าวไว้ การเจรจาจึงหยุดชะงักไปชั่วคราว

สำหรับจีนแล้ว การยกเลิกสิทธิการค้าดังกล่าวย่อมส่งผลให้วิสาหกิจต่างประเทศนำเข้าสินค้าต่าง ๆ มากมาย จนท้ายสุดอาจส่งผลให้ตลาดภายในประเทศถูกสินค้าจากต่างประเทศครอบครองหมด และอาจทำให้ระบบระบายสินค้าต้องตกอยู่ใต้อิทธิพลของวิสาหกิจต่างชาติด้วย ดังนั้นการคงไว้ซึ่งสิทธิการค้าจึงเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่ง รัฐบาลที่จีนยังยืนยันที่จะรักษาสหสิทธิการค้าดังกล่าวไว้ ก็ย่อมหมายความว่า การเจรจาเข้าเป็นสมาชิก WTO ย่อมไม่สามารถคืบหน้าไปกว่านั้นได้ ปัญหาจึงอยู่ที่ว่าต้องแยกการยกเลิกสิทธิทางการค้ากับปัญหาระบบระบายสินค้าในประเทศออกจากกันก่อน ข้าพเจ้าได้พยายามอธิบายให้เจ้าหน้าที่ที่รับผิดชอบปัญหาดังกล่าว รองอธิบดีกรมการค้าต่างประเทศของจีน นายลงยงทูให้เข้าใจทุกครั้งที่มีโอกาสเดินทางไปจีนในช่วงต้นปี 1997 และดูเหมือนว่าฝ่ายจีนเองก็กำลังมองหาข้อเสนอในทำนองเดียวกันอยู่ และต้องการที่จะรู้ว่าข้อเสนอที่พวกตนกำลังเตรียมอยู่ในเวลานั้นจะเป็นที่ยอมรับของประเทศตะวันตกหรือไม่ หลังจากนั้นไม่นานนัก

ในการเจรจาที่กรุงเจนีวา จีนได้ประกาศว่าจะยอมยกเลิกสิทธิทางการค้าดังกล่าวเมื่อเข้าเป็นสมาชิก WTO ส่งผลให้สามารถผ่านอุปสรรคใหญ่ประการหนึ่งในการเข้าเป็นสมาชิกของจีนไปได้ การเจรจานั้นจำเป็นต้องมีการแลกเปลี่ยนหนทางแก้ไขซึ่งกันและกัน ลำพังต่อรองอย่างเดียวย่อมไม่สามารถแก้ปัญหาได้

สำหรับการเจรจาที่ได้หวนเข้าเป็นสมาชิคนั้น ญี่ปุ่นและประเทศอื่นๆ ได้เปิดเจรจาพร้อมๆ กัน ญี่ปุ่นกับไต้หวันสามารถตกลงกันได้ในทุกๆ หัวข้อเมื่อเดือนมีนาคม ปี 1997 จริงอยู่ที่ว่าผลการตกลงเป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่ง แต่ในการสร้างข้อตกลงนั้นๆ การกำหนดเวลาที่คู่เจรจาควรตกลงกันก็เป็นสิ่งที่จำเป็นต้องใช้เทคโนโลยีระดับสูงพอควร ในเวลานั้นมีเสียงจากหลายฝ่ายที่พยายามคัดค้านการตกลงกับไต้หวันก่อนที่จะตกลงกับจีน แต่พวกเราคิดว่า การตกลงกับไต้หวันได้อย่างรวดเร็ว นั้นเกิดจากการที่คู่เจรจาทั้งสองประเทศหันหน้าเข้าหากันดำเนินการเจรจาอย่างซื่อสัตย์ และการประสบความสำเร็จในการเจรจากับไต้หวันนั้นย่อมส่งผลให้การเจรจากับจีนดำเนินไปเร็วขึ้นด้วย ในเวลานั้นดูเหมือนว่าหลายคนคิดว่าจีนจะได้เข้าเป็นสมาชิก WTO ก่อนไต้หวันแน่นอน ความสำเร็จจากการเจรจากับไต้หวันนั้นเริ่มตั้งแต่การเจรจาระดับธุรการในเดือนมีนาคม ปี 1996 และท้ายสุดสามารถพบข้อตกลงซึ่งกันและกันได้ 1 ปีหลังจากนั้น และยังเป็นการตกลงก่อนอเมริกาและสหภาพยุโรปด้วยซ้ำไป ความสำเร็จดังกล่าวคงไม่สามารถเกิดขึ้นได้หากเจ้าหน้าที่ธุรการไม่ได้จริงจังกับการเจรจา และที่สำคัญเหนือไปกว่านั้นคือการตัดสินใจทางการเมืองของรัฐมนตรีต่างประเทศ นายอึเคะดะ ยูอิอิโกะ และรัฐมนตรีการค้าและอุตสาหกรรม นายซาโต้ ชินจิ

เกี่ยวกับการตกลงระหว่างญี่ปุ่นกับไต้หวันข้างต้นนี้ จีนได้มองว่าอย่างไรนั้น ข้าพเจ้าคงต้องบอกว่าจีนคงไม่พอใจอย่างแน่นอน แต่ในขณะเดียวกันการที่ญี่ปุ่นสามารถตกลงกับไต้หวันตามลำพังโดยไม่รอคู่มือทำของอเมริกา ก็เป็นข้อความจากญี่ปุ่นที่พยายามบอกจีนว่าในการตกลงกับจีน หากญี่ปุ่นสามารถพอใจกับเงื่อนไขในระดับหนึ่งแล้ว ญี่ปุ่นก็สามารถตัดสินใจได้ทันทีโดยไม่คำนึงถึงท่าทีของอเมริกา

และก็เป็นความจริงว่าในเวลานั้น ญี่ปุ่นพร้อมที่จะตกลงกับจีนโดยเร็วที่สุดหากพบว่าเงื่อนไขของทั้งสองฝ่ายไปกันได้ ทั้งข้าพเจ้าและทั้งผู้ตรวจราชการกระทรวงต่างประเทศ นายโอะงุระ คัทซุโอะ (ปัจจุบันเป็นทูตญี่ปุ่นประจำเกาหลี) ต่างก็เห็นพ้องต้องกันในจุดนี้ เราทั้งสองคนได้เข้าพบและเรียนให้นายกษัตริย์โมะโตะทราบเรียบร้อยแล้วด้วย

ในเดือนกรกฎาคม ปี 1997 หลังจากที่ทั้งข้าพเจ้าและผู้ตรวจราชการกระทรวงต่างประเทศ นายโอะงุระเกษียณอายุราชการแล้ว นายกษัตริย์โมะโตะได้เดินทางไปเยือนจีน และในการเจรจากับนายกฯ หลี่เฟิงของจีน ทั้งสองประเทศสามารถตกลงกันได้ในเรื่องของระบบการเก็บภาษีการค้าสิ่งของ ถึงแม้ว่าในครั้งนั้นทั้งสองประเทศจะยังไม่สามารถตกลงกันได้ ปัญหาทั้งหมดก็ตาม แต่ก็เป็นการตกลงกันก่อนอเมริกาและประชาคมยุโรป เจ้าหน้าที่หลายคนพากันตกอกตกใจที่ญี่ปุ่นทำการตกลงกับจีนโดยไม่มีรอดูที่ทำของอเมริกาเหมือนในอดีตที่ผ่านมา พวกเขาพากันออกปากว่าญี่ปุ่นเปลี่ยนไปมากทีเดียว อย่างไรก็ตาม ก็เป็นความจริงว่ามีเสียงแสดงความกังวลและไม่พอใจว่าทำไมญี่ปุ่นจึงต้องตกลงกับจีนโดยลำพังก่อนประเทศอื่น ตัวแทนจากอเมริกาและประเทศยุโรปจำนวนไม่น้อยต่างพากันนิพนธ์ว่าญี่ปุ่นยอมอ่อนข้อลดระดับเงื่อนไขในการตกลงให้กับจีนอย่างมาก ข้าพเจ้าต้องขอยืนยันว่าการที่ญี่ปุ่นกับจีนสามารถพบข้อตกลงกันได้เร็วกว่าประเทศอื่นนั้นเป็นผลโดยตรงจากการพยายามเจรจากันครั้งแล้วครั้งเล่าภายในระยะเวลาอันยาวนาน และการตกลงดังกล่าวยังเกิดขึ้นจากความสามารถในการตัดสินใจของผู้นำจากทั้งสองประเทศด้วย ในระยะเวลาของการเจรจาที่ยาวนานข้างต้น ปรากฏว่าในจีนเองก็มีกลุ่มคนบางคนที่มีมองว่าญี่ปุ่นไม่กล้าตัดสินใจตามลำพัง ไม่ว่าจะทำอะไรก็ต้องอยู่ข้างหลังอเมริกาตลอดเวลา ในขณะที่ก็มีกลุ่มคนจำนวนไม่น้อยที่เชื่อว่าหลังการเจรจาแบบทวิภาคีเกี่ยวกับปัญหาการค้ารถยนต์และอุปกรณ์รถยนต์ระหว่างอเมริกากับญี่ปุ่นผ่านพ้นไป ญี่ปุ่นได้เปลี่ยนแปลงไปมาก มีที่ทำได้จริงกับการเจรจากับจีน และด้วยสาเหตุนี้เองที่ทำให้ผู้นำของจีนฝากความหวังไว้กับการ

ไปเยือนจีนของนายกาซาโมโตะ

หลังจากนั้น จีนได้เริ่มเปิดเจรจากับอเมริกาแต่ก็ยังไม่มีความเป็นไปได้ที่จะสามารถตกลงกันได้ ทั้งนี้เพราะภาคอุตสาหกรรมของอเมริกาได้เรียกร้องเงื่อนไขต่างๆ มากมาย (ท้ายสุดทั้งสองประเทศสามารถตกลงกันได้ในปี 2000-ผู้แปล) บรรดาผู้เกี่ยวข้อง กับ WTO พวกเขามองว่าเมื่อเข้าปี 2000 การเจรจารอบใหม่ที่ครอบคลุมทุกๆ เรื่อง จะเริ่มขึ้น (Millennium Round) และก็ดูเหมือนว่าจะได้มีการเตรียมการเหล่านั้น กันบ้างแล้ว สิ่งที่น่าพอใจที่สุดก็คือเมื่อการเจรจาโดยรวมเริ่มต้นขึ้น จะทำให้การเจรจาเป็นรายๆ ชักช้าลง การที่ประเทศใดประเทศหนึ่งจริงจังกกับการเจรจาย่อม ส่งผลให้ประเทศอื่นตื่นตัวตามไปด้วย ในความหมายข้างต้นนี้ การที่ญี่ปุ่นและจีน สามารถตกลงกันได้จากความไว้วางใจซึ่งกันและกันของผู้นำทั้งสองฝ่ายในครั้งนี้ ทำให้จีนเริ่มมองญี่ปุ่นดีขึ้นกว่าในอดีตมาก ความพยายามที่อาจมองไม่เห็นจากภายนอกนับเป็นปัจจัยสำคัญในการผลักดันให้การเจรจาประสบผลสำเร็จ

การเจรจาระหว่างประเทศจะสำเร็จหรือไม่ขึ้นอยู่กับความเป็นคน

เท่าที่ผ่านมา มักมีการเปรียบเทียบการเจรจาแบบ *ไบ (bi)* กับการเจรจาแบบ *มัลติ (multi)* บ่อยๆ การเจรจาแบบ *bi* นั้นหมายถึงการเจรจาแบบไบแลตเทอรอล (bilateral) หรือการเจรจาแบบทวิภาคี ในขณะที่แบบ *multi* นั้นหมายถึง การเจรจาแบบมัลติแลตเทอรอล (multilateral) แบบระหว่างประเทศหรือพหุภาคี สำหรับประเทศมหาอำนาจทางเศรษฐกิจเช่นญี่ปุ่นนั้น ผลจากการเจรจาแบบทวิภาคี ย่อมมีอิทธิพลกับประเทศที่สามด้วยอย่างแน่นอน และภายใต้สภาวะที่เศรษฐกิจของโลกเป็นหนึ่งเดียวกันเช่นทุกวันนี้ นานาประเทศต่างก็สนใจในสิ่งเดียวกัน ส่งผลให้การเจรจาระหว่างประเทศในระดับต่างๆ เพิ่มมากขึ้น ด้วยเหตุนี้เองที่ ผลจากการเจรจาระดับทวิภาคีย่อมกลายเป็นระเบียบระหว่างประเทศไปในตัวด้วย

หลายท่านอาจจะอยากรู้ว่าการสร้างข้อสรุปในการเจรจาระหว่างประเทศนั้น

ทำได้อย่างไร แท้จริงแล้วข้อสรุปของการเจรจาระหว่างประเทศนั้นก็เกิดจาก ประสพการณ์หรือข้อสรุปจากการเจรจาในระดับทวิภาคีหรือการเจรจากลุ่มน้อย นั้นเอง จะว่าไปแล้วก็คล้ายกับเกมไครแพ็คดอกร ผลการตกลงของประเทศ แชมเปียนสองประเทศสุดท้ายที่ได้ต่อรองผลประโยชน์ซึ่งกันและกันอย่าง หนักหน่วงมักจะกลายเป็นระเบียบโลกในท้ายที่สุด อย่างไรก็ตาม ถึงแม้ว่าจะมี ระเบียบที่สองประเทศมหาอำนาจได้ตกลงกันแล้วล่วงหน้าเป็นแนวทางในการเจรจา ก็ตาม ประเทศที่เกี่ยวข้องทุกประเทศก็ต้องมาร่วมประชุมในเวทีเดียวกันอย่างเป็นทางการอีกครั้งเพื่อร่วมตัดสินใจ หากไม่มีรายละเอียดปลีกย่อยที่ยังตกลงกันไม่ได้ การเจรจาก็จะสามารถพบข้อตกลงได้ในระยะเวลาไม่นานนัก แต่ถ้ายังมีหัวข้อที่ต้อง ต่อรองหลงเหลืออยู่ ก็จะมีการถกเถียงกันตรงนั้น ซึ่งผู้มีสิทธิเข้าชื่อย่อมเป็นประธาน การประชุม ด้วยเหตุนี้เองที่ประเทศต่างๆ มักพยายามแย่งตำแหน่งประธานกัน

บ่อยครั้งที่เรามักได้ยินผู้คนกล่าวขานกันว่าการประชุมแบบ multi นั้นน่ากลัว ไม่ว่าจะเป็นประเทศมหาอำนาจขนาดไหนก็ตาม การถูกปล่อยเกาะเดียวดายไม่มี พวกพ้องยอมทำให้ตัวเองตกอยู่ในสภาพเลวร้าย มีบางครั้งທີ່ทิศทางของลมใน ที่ประชุมเกิดเปลี่ยนทางเดินกะทันหัน การพยายามเป็นผู้นำในที่ประชุมย่อมเป็นสิ่ง จำเป็น แต่อย่างไรก็ตามต้องไม่ลืมสถานภาพของคนตลอดเวลา ไม่ว่าประเทศเล็ก หรือประเทศใหญ่ก็ตาม ผู้เข้าประชุมจะต้องทำความเข้าใจให้ดีว่าแต่ละประเทศ มาเข้าประชุมเพื่อหวังผลประโยชน์อะไร โอกาสในการเจรจามักจะเกิดขึ้นเวลาที่ ตัวแทนจากประเทศอื่นเอยปากในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับผลประโยชน์ของเขาเสมอ อย่างไรก็ตาม ก็เป็นความจริงที่ว่าในการประชุมระหว่างประเทศนั้น บ่อยครั้ง เหมือนกันที่ข้อโต้แย้งได้เปลี่ยนแปลงไปอย่างหน้ามือเป็นหลังมือตามบรรยากาศ ในการประชุม ซึ่งในบรรยากาศเช่นนั้น ประเทศที่สามที่ไม่มีผลประโยชน์เกี่ยวข้อง มักจะใช้สามัญฐานีกออกเสียงผลักดันให้การประชุมกลับมาที่จุดเดิม โดยทั่วไปแล้ว ผู้ที่เข้าประชุมแทบทุกคนมักเต็มไปด้วยความเยือกเย็นไม่ฉุนเฉียวง่าย ๆ ดังนั้นถ้า การประชุมดำเนินไปในรูปแบบที่จำเป็นต้องให้ประเทศที่สามออกเสียงยับยั้ง ก็เป็น

ไปได้ว่าบรรยากาศในการประชุมจากนั้นไปอาจเปลี่ยนไปอย่างไม่คาดคิดได้ ดังนั้น การสร้างความเข้าใจกับประเทศที่สามที่ไม่ได้มีผลประโยชน์เกี่ยวข้องโดยตรงล่วงหน้า ก็เป็นปัจจัยที่สำคัญประการหนึ่งเหมือนกัน

ในอดีต ข้าพเจ้าเคยถกเถียงเกี่ยวกับเรื่องเงินช่วยของรัฐบาลต่ออุตสาหกรรม ต่อเรือในประเทศในที่ประชุมคณะกรรมการการต่อเรือของ OECD ซึ่งเกาหลี และญี่ปุ่นถูกโจมตีอย่างรุนแรง ปรากฏว่าเมื่ออยู่ช่วงหนึ่งที่ตัวแทนจากยุโรปได้กล่าว วิเคราะห์สองประเทศว่านโยบายอนุมัติเงินช่วยของรัฐบาลเกาหลีและญี่ปุ่นได้ส่ง ผลกระทบให้อุตสาหกรรมต่อเรือในยุโรปต้องพินาศ สักพักหนึ่งตัวแทนจาก สวิตเซอร์แลนด์ซึ่งไม่มีอุตสาหกรรมต่อเรือได้ลุกขึ้นห้ามทัพ และเตือนผู้เข้าร่วม ประชุมทั้งหมดว่าการถกเถียงกำลังดำเนินไปผิดทางแล้ว คำเตือนจากตัวแทน สวิตเซอร์แลนด์สามารถทำให้การประชุมกลับเข้าสู่ภาวะปกติได้อย่างไม่น่าเชื่อ ในเหตุการณ์เช่นนี้เสียงของประเทศที่สามย่อมมีน้ำหนักมาก

การประชุมระหว่างประเทศก็ไม่ได้เป็นอะไรที่ตึงเครียดไปหมด บ่อยครั้งที่ ผู้เข้าร่วมประชุมได้มีโอกาสลิ้มรสชาติคุณค่าของความเป็นคนของผู้อื่น ในการ ประชุมระดับรัฐมนตรี OECD ปี 1987 การเกินดุลการค้าอย่างมหาศาลและการ นำเข้าที่ค่อนข้างน้อยของญี่ปุ่นได้กลายเป็นหัวข้อสำคัญในการประชุม ซึ่งส่งผลให้ รัฐมนตรีพาณิชย์ของอังกฤษที่เข้าร่วมรับประทานอาหารกลางวันพร้อมๆ กับรัฐมนตรี จากประเทศอื่นๆ ในครั้งนั้น ได้กล่าววิจารณ์นโยบายของญี่ปุ่นด้วยถ้อยคำที่หยาบช้า ทำให้รัฐมนตรีการค้าและอุตสาหกรรมญี่ปุ่น นายทะมุระ ฮาจิเมะ (ต่อมาดำรงตำแหน่ง ประธานสภาผู้แทนราษฎร) กลั่นโทสะไม่ไหว เพราะรู้สึกว่าเขาและญี่ปุ่นกำลังถูก ดูถูกอยู่ จึงลุกขึ้นโต้แย้งไปว่า ไม่ว่าประเทศใดๆ ก็ตามย่อมต้องมีปัญหาภายใน ประเทศที่เหมือนกับผลยอกอก แต่นักการเมืองของประเทศนั้นๆ ก็พยายามรักษา แผลเหล่านั้นกันอย่างเต็มกำลัง การวิจารณ์ประเทศอื่นควรมีขอบเขตในการวิจารณ์ ไม่ใช่พูดจาสะเปะสะปะเช่นนั้น ข้าพเจ้ายังจำเหตุการณ์ในวันนั้นได้ดีเพราะข้าพเจ้า เองก็นั่งอยู่ด้านหลังรัฐมนตรีทะมุระในฐานะของล่ามด้วย สักครู่ปรากฏว่ารัฐมนตรี

พาณิชย์จากอเมริกา นายมัลคอม บัลดริจ (Malcom Baldrige) (เสียชีวิตจากการตกม้าหลังการประชุมในครั้งนั้น) ได้ลุกขึ้นกล่าวถึงกลอนญี่ปุ่นเป็นภาษาอังกฤษอย่างสั้น ๆ แต่ได้ใจความว่า “ทะมูร่า-ซังเดินทางมา แต่เขาต้องกลับไปพร้อมคำพูดที่ทิ่มแทงหัวใจ” เพียงบทกลอนสั้น ๆ ข้างต้นสามารถทำให้บรรยากาศในการประชุมเปลี่ยนแปลงไปได้ทันที

นอกจากนั้นในการประชุมต่างๆ เวลาพักดื่มกาแฟ หรือ *คอฟฟี่ทอล์ค* ยังเป็นช่วงเวลาสำคัญที่ต้องจับตามองอีกด้วย เพราะจะเป็นเวลาที่สามารถถ่ายทอดและถามไถ่ถึงวัตถุประสงค์แท้จริงซึ่งกันและกันของคู่เจรจาได้ คู่เจรจาก็มักจะคิดเช่นเดียวกับเรา ในการเจรจาปัญหาการค้าเซมิคอนดักเตอร์แบบทวีภาคีระหว่างอเมริกากับญี่ปุ่น ข้าพเจ้าได้พยายามถามคู่เจรจาอเมริการะหว่างพักดื่มกาแฟ ว่าการเจรจาในครั้งนั้นมีเบื้องหลังทางการเมืองเกี่ยวข้องกับปัญหารถยนต์หรือไม่ ปรากฏว่าพวกเขาได้กระซิบตอบอย่างตรงไปตรงมาว่าไม่ใช่เรื่องการเมืองแต่อย่างใด แต่ก็เป็นเรื่องของผลประโยชน์ทางอุตสาหกรรมโดยตรง คำตอบจากปากของพวกเขาในครั้งนั้นได้ช่วยให้พวกเราเห็นว่าเราควรดำเนินการเจรจานั้นต่อไปอย่างไร

ในการเจรจาทางเศรษฐกิจนั้น ไม่ใช่แค่ยุทธศาสตร์หรือเทคนิคทางการเจรจาเท่านั้น คุณค่าของความเป็นคนก็เป็นปัจจัยสำคัญอีกประการหนึ่งด้วย ทั้งนี้ก็เพราะว่าผู้ที่รับหน้าที่เจรจาคือคนนั่นเอง

สุขภาพและกำลังวังชาเป็นหลักเกณฑ์สำคัญอีกประการหนึ่งของการเจรจาระหว่างประเทศ

เท่าที่ผ่านมาข้าพเจ้าได้อธิบายถึงยุทธศาสตร์และจิตวิทยาในการเจรจามาแล้ว แต่ยังไม่มีโอกาสได้พูดถึงการใช้กำลังวังชากับงานธุรการทางฝ่ายรัฐบาลแต่อย่างใด คงไม่ต้องย້าย้อนครั้งนัก ทุกท่านคงทราบดีว่าหากสุขภาพร่างกายไม่ดีพอก็ย่อมส่งผลถึงสุขภาพจิตด้วยอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ เมื่อสุขภาพจิตไม่ดีก็ย่อมไม่มีสมาธิ

การเจรจาที่ย่อมไม่ได้ผลเพราะผู้เจรจาเองอาจไม่รู้ตัวว่าตนเองกำลังพยายามให้การเจรจารีบ ๆ จบสิ้นลงก็ได้ โดยทั่วไปแล้ว ผู้ที่ทำหน้าที่เจรจาการค้าระหว่างประเทศและงานธุรการทั่วไปของรัฐบาลจำเป็นต้องมีสุขภาพร่างกายที่แข็งแรงกว่าคนธรรมดา และแม้กระนั้นก็ตาม บ่อยครั้งที่พวกเขาต้องเสี่ยงกับการล้มป่วยลง

ในเดือนกันยายน ปี 1994 ระหว่างการเจรจาปัญหาการค้ารถยนต์และอุปกรณ์รถยนต์แบบทวีภาคีระหว่างอเมริกากับญี่ปุ่น คณะทำงานของรัฐมนตรีฮาชิโมโตะจำเป็นต้องเดินทางไปกลับระหว่างโตเกียวกับนิวยอร์กถึง 2 ครั้งภายใน 1 สัปดาห์ นอกจากการเจรจาระหว่างอเมริกากับญี่ปุ่นแล้ว คณะทำงานยังต้องเตรียมงานภายในประเทศและงานด้านอื่นๆ อีกมากมาย คนภายนอกไม่อาจล่วงรู้ได้เลยว่าคณะทำงานต้องใช้กำลังวังชามากมายเพียงใด ข้าพเจ้าเองก็เคยมีประสบการณ์ในทำนองเดียวกันในเดือนกุมภาพันธ์ปี 1997 กล่าวคือต้องเดินทางไปประชุมดาวอสที่สวิตเซอร์แลนด์ และไปประชุมต่อที่กรุงโรม กรุงบอนน์ กรุงลอนดอน 1 ครั้ง ไปประชุมที่นครปักกิ่งประเทศจีนอีก 1 ครั้ง และในสัปดาห์เดียวกันนั่นเองก็ต้องเดินทางไปประชุมที่กรุงวอชิงตันซึ่งเป็นการไปกลับในวันเดียวกัน ถึงแม้ว่าในระยะ 2 ปีนั้น ข้าพเจ้าจะเคยชินกับการเดินทางไปประชุมต่างประเทศอย่างน้อยเดือนละครั้งก็ตาม แต่ในครั้งนั้นนับว่าเป็นกำหนดการที่หนักมาก หลังเสร็จสิ้นภารกิจทั้งหมดและกลับมาบ้านแล้ว ข้าพเจ้ายังจำได้ว่าได้เห็นภาพหลอนว่าตัวเองกำลังจมน้ำใกล้ตายในอ่างน้ำที่บ้าน เชื่อแน่ว่าคณะทำงานของรัฐมนตรีฮาชิโมโตะในเดือนกันยายน ปี 1994 ต้องเหน็ดเหนื่อยกว่าข้าพเจ้าหลายเท่าตัว

หมายเหตุท้ายบท

(1) สมาชิกเอเปค (APEC)

ในเดือนพฤศจิกายน ปี 1989 (ในการประชุมระดับรัฐมนตรี APEC ครั้งแรกที่กรุงแคนเบอร์รา) มีสมาชิก คือ ออสเตรเลีย บรูไน แคนาดา อินโดนีเซีย ญี่ปุ่น

เกาหลี มาเลเซีย นิวซีแลนด์ ฟิลิปปินส์ สิงคโปร์ ไทย และอเมริกา รวม 12 ประเทศ

ในเดือนพฤศจิกายน ปี 1991 (ในการประชุมระดับรัฐมนตรี APEC ครั้งที่สามที่กรุงโซล) มีสมาชิกเพิ่มขึ้นจากครั้งแรก คือ จีน ฮองกง ไต้หวัน รวมเป็น 15 ประเทศ

ในเดือนพฤศจิกายน ปี 1993 (ในการประชุมระดับรัฐมนตรี APEC ครั้งที่ห้าที่เมืองซีแอตเติล) มีสมาชิกเพิ่มขึ้นอีก 2 ประเทศ คือ เม็กซิโก และ ปาปัวนิวกินี รวมเป็น 17 ประเทศ

ในเดือนพฤศจิกายน ปี 1994 (ในการประชุมระดับรัฐมนตรี APEC ครั้งที่หกที่กรุงจาร์การ์ต้า) มีสมาชิกเพิ่มขึ้นอีก 1 ประเทศ คือ ซิลี รวมเป็น 18 ประเทศ

ในเดือนพฤศจิกายน ปี 1997 (ในการประชุมระดับรัฐมนตรี APEC ครั้งที่เก้าที่เมืองแวนคูเวอร์) ฮองกงได้เปลี่ยนชื่อเป็น Hong-Kong China

ในเดือนพฤศจิกายน ปี 1998 (ในการประชุมระดับรัฐมนตรี APEC ครั้งที่สิบที่กรุงกัวลาลัมเปอร์) มีสมาชิกเพิ่มขึ้นอีก 3 ประเทศ คือเปรู รัสเซีย และเวียดนาม รวมเป็น 21 ประเทศ

(2) วิธีดำเนินการที่รวมวิธีแบบเอเชียกับวิธีแบบยุโรปเข้าด้วยกัน

ศาสตราจารย์อิจิมา ซิเงรุ นักมานุษยวิทยาชื่อดังของญี่ปุ่นได้กล่าวไว้ในหนังสือเรื่อง “ต้นกำเนิดวัฒนธรรมญี่ปุ่น” (Enkoshu ปี 1991) ว่าญี่ปุ่นเป็น “เกาะแห่งโลกภาคใต้” และได้สรุปว่า “โลกภาคใต้ของเกาะญี่ปุ่น นั้นมีสภาพแวดล้อมที่อุดมสมบูรณ์พอที่ผู้คนจะสามารถตอบสนองความต้องการทางชีวภาพและทางสังคมของตน สามารถดำรงชีวิตได้ และภายใต้สภาพแวดล้อมทางชีววิทยาข้างต้นนี้เองที่ทำให้ผู้คนที่อาศัยอยู่บนเกาะญี่ปุ่นมีนิสัยเกรงอกเกรงใจผู้อื่น และมี “จิตใจของชาวเกาะ” ที่สงบเสงี่ยม และจากสภาพธรรมชาติที่เป็นเกาะแวดล้อมไปด้วยทะเลนี้เองที่ทำให้ผู้คนที่อาศัยอยู่บนเกาะ ไม่จำเป็นต้องแสดงตนเพื่อ

เรียกร่องอะไรออกมา พวกเขาพอใจที่จะใช้ “ความกลมเกลียว” เป็นเครื่องมือในการแก้ปัญหามากกว่า” นอกจากนั้นยังได้ย้ำว่า หลักเกณฑ์ที่ผู้คนในโลกภาคใต้ของเกาะญี่ปุ่นสร้างขึ้นนั้นไม่ใช่ “การขัดแย้ง” หรือ “การตัดสัมพันธ์อย่างสิ้นเชิง” แต่เป็นหลักเกณฑ์ที่ตรงกันข้ามหรือ “การใช้ความกลมเกลียว” รวมทั้ง “การร่วมมือกัน” ซึ่งเป็นเสมือนหลักเกณฑ์ในสังคมที่แม่เป็นผู้นำมาเป็นเครื่องแก้ปัญหามากกว่า หากมองญี่ปุ่นภายใต้หลักเกณฑ์เกาะภาคใต้ข้างต้นแล้ว จะทำให้เห็นความแตกต่างระหว่างญี่ปุ่นกับความคิดอ่านของคนในสังคมแผ่นดินใหญ่เช่นจีนได้อย่างชัดเจน และเพื่อไม่ให้ผู้อ่านเข้าใจสับสน ข้าพเจ้าขอยกข้อเสนอของศาสตราจารย์อิจิมาโนบัททัยสุดมาเสริมไว้ด้วย กล่าวคือ “ในขณะที่โลกกำลังก้าวไปสู่ศตวรรษที่ 21 นี้ มีที่ทว่าโลกจะเกิดความวุ่นวายในด้านต่างๆ มากขึ้น ซึ่งถ้าเป็นเช่นนั้นจริง สิ่งจำเป็นสำหรับพวกเราคือการปรับตัวรับเอา “กฎเกณฑ์ของแผ่นดินใหญ่” มาใช้ ย้อนกลับไปทบทวนฐานะทางประวัติศาสตร์ของตนเองอีกครั้ง พร้อมกับน้อมรับเอาเอกลักษณ์ของสังคมที่พอเป็นผู้หนึ่งซึ่งมีกฎเกณฑ์ที่เป็นที่ยอมรับของนานาชาติมากกว่า”

(3) ประเทศสมาชิกอาเซียน (ASEM)

สมาชิกฝ่ายเอเชียได้แก่ ญี่ปุ่น จีน เกาหลี ประเทศอาเซียน 7 ประเทศ (บรูไน ฟิลิปปินส์ อินโดนีเซีย มาเลเซีย สิงคโปร์ ไทย และเวียดนาม)

สมาชิกฝ่ายยุโรปได้แก่ ประเทศสหภาพยุโรป 15 ประเทศ (ออสเตรีย เบลเยียม เดนมาร์ก ฟินแลนด์ ฝรั่งเศส เยอรมัน กรีซ เนเธอร์แลนด์ ไอร์แลนด์ อิตาลี ลักเซมเบิร์ก โปรตุเกส สเปน สวีเดน และอังกฤษ) รวมทั้งกรรมาธิการสหภาพยุโรป

(4) non-violation

ในการตัดสินข้อพิพาทระหว่างอเมริกากับญี่ปุ่นเรื่องฟิล์มถ่ายรูปขององค์การการค้าโลก จากปี 1996 ถึง 1998 ได้มีการถกเถียงกันอย่างมากในเรื่องของ non-violation ซึ่งเกี่ยวกับรายละเอียดของการโต้เถียงกันในครั้งนี้ได้ถูกระบุรายละเอียด

ไว้ในรายงานการประชุม และในมาตรา 16 ของ “รายงานการค้าที่ไม่ยุติธรรม” ที่ตีพิมพ์ในปี 1998 ก็ได้อธิบายรายละเอียดเกี่ยวกับความหมายของคำดังกล่าวนี้ไว้อย่างไรก็ตามก็จำเป็นต้องใช้ความรู้เบื้องต้นอย่างมากเพื่อทำความเข้าใจ และในเรื่องของความหมายของ non-violation ในการเจรจาปัญหาการค้ารถยนต์ที่ได้กล่าวมาในหนังสือเล่มนี้แล้วยังเป็นศัพท์ที่มีความหมายลึกซึ้ง จำเป็นต้องอาศัยการอธิบายอย่างละเอียดจากผู้เชี่ยวชาญ ซึ่งน่าเสียดายอย่างยิ่งที่จนถึงขณะนี้ยังไม่มีสิ่งพิมพ์เกี่ยวกับเรื่องนี้ออกมาเลย

บทที่ 6

บทเรียนจากการต่อสู้ทางด้านเทคโนโลยีสารสนเทศ

เรื่องราวที่น่าสนใจของข้อตกลงทางด้านเทคโนโลยีสารสนเทศ

ปัจจุบันนี้ดูเหมือนว่าอุตสาหกรรมที่ทุกประเทศให้ความสนใจมากที่สุด และมีแนวโน้มว่าจะเป็นสินค้าที่มีนวัตกรรมอย่างรวดเร็วที่สุดคืออุตสาหกรรมสารสนเทศ และธุรกิจการเงินและการธนาคาร สิ่งที่เป็นตัวชี้หน้าความก้าวหน้าของอุตสาหกรรมทั้งสองด้านนี้คืออุตสาหกรรมฮาร์ดแวร์แบบไฮเทคประเภทต่างๆ ที่เกี่ยวข้องเช่น เซมิคอนดักเตอร์ ฯลฯ รวมทั้งอุตสาหกรรมซอฟต์แวร์แบบไฮเทคที่สามารถนำเอาสินค้าฮาร์ดแวร์เหล่านั้นมาใช้ประโยชน์ได้ เท่าที่ผ่านมา การเจรจาการค้าในด้านนี้ได้ดำเนินมาอย่างเผ็ดร้อนนับครั้งไม่ถ้วนโดยเฉพาะข้อตกลงทางด้านเทคโนโลยีสารสนเทศ (ITA-Information Technology Agreement) ที่นานาประเทศตกลงยอมรับข้อตกลงดังกล่าวถูกจัดทำขึ้นหลังจากเมื่ออเมริกาและญี่ปุ่นสามารถตกลงกันได้ในการเจรจาปัญหาการค้าเซมิคอนดักเตอร์ซึ่งกินเวลากว่า 10 ปี เมื่อเทียบกับการเจรจาปัญหาการค้ารถยนต์และอุปกรณ์รถยนต์ รวมทั้งปัญหาเซมิคอนดักเตอร์แบบทวิภาคีระหว่างอเมริกากับญี่ปุ่นแล้ว จำนวนประเทศที่ร่วมเจรจาและปริมาณสินค้าที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งความกังวลวิตกของนานาประเทศ ตลอดจนความสลับซับซ้อนของการเจรจาในเรื่องนี้ไม่ได้มีน้อยไปกว่ากันเลยแต่อย่างใด แต่น่าแปลกใจมากที่ไม่ค่อยมีผู้ให้ความสนใจในเรื่องนี้มากนักเท่าที่ผ่านมา ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่าปัญหาไอทีไม่ได้มีความสำคัญทางการเมืองเท่ากับ 2 ปัญหาแรก และญี่ปุ่นก็ไม่ได้อยู่ในสภาพที่เสียเปรียบแต่อย่างใด ในบทนี้ ข้าพเจ้าจะอธิบายรายละเอียดของการต่อรองเกี่ยวกับเทคโนโลยีสารสนเทศของแต่ละประเทศ นับตั้งแต่ครั้งแรกก่อนที่อเมริกาและญี่ปุ่นจะเปิดเจรจาทวิภาคีทางด้านปัญหาเซมิคอนดักเตอร์ ความสัมพันธ์

ระหว่าง ITA กับการเจรจาการค้าข้างต้น และจะไปจบที่ข้อตกลง ITA โดยจะเน้นในเรื่องของวิสัยทัศน์ในการเจรจา

สภาพที่แท้จริงของเศรษฐกิจเริ่มเปลี่ยนแปลงไป

หากน้ำมันเป็นเสมือน“กระแสเลือดของอุตสาหกรรม” แล้ว เซมิคอนดักเตอร์ ก็เป็นเสมือน “เนื้อเยื่อของอุตสาหกรรม” ยอดขายเซมิคอนดักเตอร์ทั่วโลกในปี 1970 เท่ากับ 2,600 ล้านดอลลาร์สหรัฐฯ และถ้าดูยอดขายทุกๆ 5 ปี จะรู้ว่าอัตราการใช้เซมิคอนดักเตอร์ได้แพร่หลายไปทั่วโลกอย่างรวดเร็วเพียงใด กล่าวคือในปี 1975 เท่ากับ 4,400 ล้านดอลลาร์ ปี 1980 เท่ากับ 14,100 ล้านดอลลาร์ ปี 1985 เท่ากับ 24,300 ล้านดอลลาร์ ปี 1990 เท่ากับ 58,200 ล้านดอลลาร์ และปี 1995 เท่ากับ 151,300 ล้านดอลลาร์

และถ้าแยกดูตามขนาดของตลาดแล้ว (ไม่มีตัวเลขตลาดก่อนปี 1990) จะพบว่าตลาดเซมิคอนดักเตอร์ใหญ่สองแห่งของโลกคืออเมริกาและญี่ปุ่น แม้แต่หลังปี 1991 เป็นต้นมา ขนาดของตลาดก็ยังคงไม่เปลี่ยนแปลง แต่ในปี 1995 ปรากฏว่าตลาดเอเชียแปซิฟิกและตลาดยุโรปได้เติบโตสูงขึ้นร้อยละ 20 เท่าๆ กัน ทั้งนี้เป็นผลมาจากการเติบโตทางเศรษฐกิจในสองภูมิภาคนับตั้งแต่หลังปี 1990 เป็นต้นมา หากสมมติให้ปี 1986 มีอัตราการเติบโตของตลาดเซมิคอนดักเตอร์เท่ากับ 100 แล้ว ญี่ปุ่นใน 5 ปีหลังจากนั้นคือในปี 1991 มีตลาดเท่ากับ 200 หรือสองเท่าตัว สิบปีต่อมาคือในปี 1996 เท่ากับ 471 ส่วนอเมริกาเท่ากับ 181 และ 628 ตามลำดับ เอเชียแปซิฟิกเท่ากับ 399 และ 1668 ยุโรปเท่ากับ 189 และ 598 ตามลำดับ จากตัวเลขข้างต้นจะพบว่าทุก ๆ ภูมิภาคมีอัตราการเติบโตของตลาดที่สูงอย่างต่อเนื่อง แต่สำหรับตลาดเอเชียแปซิฟิกนั้นดูจะเติบโตเร็วกว่าภูมิภาคอื่นอย่างชัดเจน

หากเปรียบเทียบสถิติของวิสาหกิจที่ผลิตเซมิคอนดักเตอร์แล้วจะพบว่าจนถึงปี 1996 วิสาหกิจของอเมริกาและญี่ปุ่นไม่เคยครอบครองตลาดต่ำกว่าร้อยละ

80 แม้แต่ครั้งเดียวเลย ดังนั้นจะเห็นได้ว่าทั้งสองประเทศมีความสามารถแข่งขันในอุตสาหกรรมประเภทนี้มากเพียงใด และถ้าเปรียบเทียบอัตราการครอบครองตลาดของสองประเทศแล้ว จะพบว่าจนถึงราวๆ กลางทศวรรษ 1970 อเมริกาครอบครองตลาดแทบทั้งหมดไว้ แต่หลังจากนั้นเป็นต้นมา ญี่ปุ่นก็เริ่มตีตลาดมากขึ้นเรื่อยๆ โดยเฉพาะหลังจากที่โครงการ Super LSI Project ที่จะได้กล่าวภายหลังเริ่มปรากฏผลสำเร็จเป็นต้นมา ในปี 1986 ญี่ปุ่นก็สามารถครอบครองตลาดเซมิคอนดักเตอร์ (ยกเว้นการอุปโภคภายในโรงงาน) ของโลกได้มากกว่าอเมริกาเรื่อยมาจนกระทั่งมาถูกลบสถิติไปเมื่อปี 1993 อย่างไรก็ตาม สินค้าเซมิคอนดักเตอร์ที่วิสาหกิจญี่ปุ่นถนัดนั้นเป็นสินค้าประเภท DRAM ที่มีราคาต่ำ สินค้าราคาสูงประเภท MPU นั้นยังคงอยู่ในความครอบครองของอเมริกามาตลอด และถึงแม้ว่าตลาดของเอเชียจะมีอัตราการเติบโตที่สูงมากก็ตามก็คงเป็นการผลิตสินค้าประเภท DRAM เท่านั้น อนึ่งจำนวนยอดเงินการซื้อขายเซมิคอนดักเตอร์และสินค้าประเภทเทคโนโลยีสารสนเทศในปี 1996 เท่ากับ 600,000 ล้านดอลลาร์

ความสำเร็จของนโยบายอุตสาหกรรมเซมิคอนดักเตอร์

วิสาหกิจผู้ผลิตคอมพิวเตอร์ของญี่ปุ่นสามารถผลิตสินค้าที่มีราคาและศักยภาพไม่แพ้เครื่องคอมพิวเตอร์รุ่น 370 ซีรีส์ของ IBM ได้ตั้งแต่ราวกลางทศวรรษ 1970 แล้ว สิ่งที่อยู่เบื้องหลังความสำเร็จดังกล่าวนั้นคือนโยบายคอมพิวเตอร์ของกระทรวงการค้าและอุตสาหกรรมในช่วงก่อนและหลังทศวรรษ 1970 ที่เจ้าหน้าที่ผู้รับผิดชอบได้ทุ่มเทกำลังกายกำลังใจในการร่างอย่างมาก อย่างไรก็ตาม ปรากฏว่าในช่วงนั้นมีข่าวว่า IBM กำลังเร่งสร้างระบบอนาคต (future system) ให้สำเร็จภายในปี 1980 อยู่ ทั้งนี้เพื่อนำเอาระบบดังกล่าวมาใช้ผลิตสินค้าตัวใหม่ออกป้อนตลาดระบบในอนาคตของ IBM นั้นเป็นระบบที่ใช้ memory chip แบบ 64 Kbit ซึ่งเป็นเซอร์กิตที่เก็บรักษาข้อมูลจำนวนมากได้ (LSI) ข่าวดังกล่าวได้สร้างความวิตก

กังวลต่อผู้เกี่ยวข้องมากกว่าหากญี่ปุ่นไม่เร่งพัฒนาเทคโนโลยีด้าน LSI แล้ว จะไม่สามารถแข่งขันกับ IBM ในทศวรรษ 1980 ได้

และด้วยความกังวลนี้เองที่ผลักดันให้กระทรวงการค้าและอุตสาหกรรมเป็นตัวตั้งตัวตีริเริ่มโครงการ Super LSI Project ขึ้นในปี 1976 โดยมีกำหนดวิจัยทั้งสิ้นรวม 4 ปี โครงการนี้เป็นโครงการขั้นสำคัญทางด้านเทคโนโลยีของกระทรวง และยังสามารถให้ผลสำเร็จในทางปฏิบัติอย่างมากอีกด้วย จริงอยู่ที่ว่าเทคโนโลยีส่วนใหญ่ที่พัฒนาขึ้นจากกลุ่มวิจัยร่วมที่ถูกก่อตั้งขึ้นเพื่อพัฒนาเทคโนโลยี SuperLSI นั้นเป็นเพียงการนำเอาเทคโนโลยีที่อเมริกาพัฒนามาแล้วระดับหนึ่งมาพัฒนาต่อหาใช้การนวัตกรรมที่ยิ่งใหญ่แต่อย่างใด แต่เทคโนโลยีที่ญี่ปุ่นพัฒนาขึ้นในครั้งนั้นก็สามารสร้างประโยชน์อย่างใหญ่หลวงต่อการปูพื้นฐานในการพัฒนาอุตสาหกรรมเซมิคอนดักเตอร์ในประเทศได้อย่างมากทีเดียว จะเห็นได้ว่าก่อนเริ่มโครงการดังกล่าว อุตสาหกรรมผลิตเซมิคอนดักเตอร์ของญี่ปุ่นจำเป็นต้องนำเข้าส่วนประกอบต่างๆ กว่าร้อยละ 80 จากต่างประเทศ แต่หลังจากช่วงกลางทศวรรษ 1980 เป็นต้นมา ญี่ปุ่นก็สามารถผลิตชิ้นส่วนทั้งหมดได้เองภายในประเทศ นอกเหนือไปกว่านั้น นวัตกรรมทางเทคโนโลยีใหม่ๆ ที่เกิดจากความร่วมมือระหว่างผู้ผลิตเซมิคอนดักเตอร์และผู้ผลิตอุปกรณ์และวัสดุ ยังเป็นวิธีพัฒนาที่มีประสิทธิภาพสูงมากอีกด้วย วิธีพัฒนาดังกล่าวได้ถูกถ่ายทอดไปยังประเทศต่างๆ หลังจากนั้นมา ยกตัวอย่างเช่น การร่วมมือระหว่างผู้ผลิตกับผู้ใช้ในภาคอุตสาหกรรมของอเมริกาและญี่ปุ่น หรือ การร่วมมือในวงการอุตสาหกรรมเซมิคอนดักเตอร์ในที่ประชุมเซมิคอนดักเตอร์โลก (จะกล่าวภายหลัง) ซึ่งมีสหภาพยุโรปและเกาหลีเป็นสมาชิกอยู่ด้วย และจากการที่โครงการดังกล่าวเป็นโครงการที่ก่อร่างมาจากการพยายามแข่งขันกับ IBM นั่นเองที่ทำให้โครงการและลิขสิทธิ์ทางเทคโนโลยีด้านต่างๆ ที่เกิดจากโครงการได้กลายเป็นที่สนใจจากนานาประเทศรวมทั้งอเมริกาเอง เดิมทีเดียวกระทรวงการค้าและอุตสาหกรรมมีนโยบายที่จะอนุญาตให้วิสาหกิจภายในประเทศเท่านั้นมีสิทธิใช้เทคโนโลยีเหล่านั้น แต่ท้ายสุดในปี 1980 ก็ได้ขยายการใช้สิทธิดังกล่าวไปยัง

อุตสาหกรรมในต่างประเทศด้วย

เกี่ยวกับรายละเอียดของโครงการ Super LSI Project นั้นสามารถหาดูได้จากการทำเป็นกรณีศึกษาในหนังสือเรื่อง “ความสัมพันธ์ระหว่างการพัฒนาาร่วมกับนโยบายอุตสาหกรรม” (โทมิตะ ยูกิโอะ, Keiso Shobo, 1997)

ที่ทำของอุตสาหกรรมอเมริกันที่คอยจับตามองความเคลื่อนไหวทางตัวเลข

อุตสาหกรรมเซมิคอนดักเตอร์ไม่เคยเป็นที่สนใจของนานาประเทศมาก่อน จนถึงราวกลางทศวรรษ 1970 ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่าปริมาณการค้ายังไม่สูงนัก และที่สำคัญคืออเมริกาเป็นประเทศเดียวที่ครองตลาดด้านนี้อยู่ อุตสาหกรรมเซมิคอนดักเตอร์เริ่มเข้าไปมีส่วนสัมพันธ์กับผลประโยชน์และนโยบายอุตสาหกรรมในประเทศต่าง ๆ อย่างชัดในปลายทศวรรษ 1970 เป็นต้นมา อเมริกาคงเป็นผู้ครอบครองตลาดที่ใหญ่ที่สุดเหมือนเดิม อาจกล่าวได้ว่าอุตสาหกรรมเซมิคอนดักเตอร์ได้สร้างประโยชน์อย่างใหญ่หลวงต่อเศรษฐกิจของอเมริกา จนผู้คนพากันขนานนามภาวะเศรษฐกิจในช่วงนั้นว่าซิลิคอนไซเคิล (Silicon Cycle) อย่างไรก็ตามวงจรเศรษฐกิจดังกล่าวก็ได้ขึ้นถึงจุดสูงสุดในปี 1984 และหลังจากปี 1985 เป็นต้นมา เศรษฐกิจก็เริ่มถดถอย พร้อม ๆ กันกับที่อุตสาหกรรมเซมิคอนดักเตอร์ของอเมริกา ก็ได้เริ่มเคลื่อนไหวต่อรองทางการค้าระหว่างประเทศ

ในเดือนมิถุนายน ปี 1985 สมาพันธ์ผู้ผลิตเซมิคอนดักเตอร์ของอเมริกา (SIA-Semi-conductor Industry Association) ได้ยื่นฟ้องญี่ปุ่นโดยอ้างอิงมาตรา 301 พร้อม ๆ กับการยื่นฟ้องตามกฎหมายการทุ่มตลาดราคา

ข้ออ้างตามมาตรา 301 ในครั้งนั้นคือ (1) รัฐบาลญี่ปุ่นได้สร้างกำแพงการค้าเพื่อป้องกันไม่ให้เซมิคอนดักเตอร์จากต่างประเทศเข้าไปขายในตลาดญี่ปุ่น และ (2) ผลจากการปิดตลาดดังกล่าว ทำให้อุตสาหกรรมเซมิคอนดักเตอร์ของญี่ปุ่น

สามารถลงทุนกับวัสดุอุปกรณ์ที่เกินกว่าความจำเป็นได้ และยังสามารถนำเอาผลผลิตจำนวนมากมาขายที่ต่างประเทศด้วยวิธีการทุ่มตลาดราคา แนนอน รัฐบาลญี่ปุ่นไม่อาจยอมรับข้ออ้างทั้งสองประการของอเมริกาในครั้งนั้นได้

ส่วนการฟ้องตามกฎหมายการทุ่มตลาดราคานั้น รัฐบาลทั้งสองประเทศได้ขัดแย้งกันในเรื่องของธรรมเนียมทางการค้าที่เรียกว่าการกำหนดราล่วงหน้าตามที่ได้กล่าวไว้แล้วในบทที่ 3 โดยทั่วไปแล้ว สินค้าประเภทไฮเทคทั้งหลายจะมีต้นทุนต่ำลงอย่างรวดเร็วภายหลังจากที่วิสาหกิจผู้ผลิตสามารถพัฒนาเทคโนโลยีขั้นสูงได้ ดังนั้นวิสาหกิจส่วนใหญ่ไม่ว่าในญี่ปุ่น อเมริกาและประเทศอื่นๆ จึงมักตั้งราคาขายครั้งแรกไว้ต่ำกว่าต้นทุน แต่อเมริกาที่ตั้งใจที่จะเฟื่องฟูกับหลักความจริงในข้อนี้ ยกเอาราคาที่ถูกลงมาในเวลานั้นมาเป็นข้อมูลในการพิจารณาการทุ่มตลาดราคา ในการสำรวจราคาว่ามีการทุ่มตลาดราคาหรือไม่ กระทรวงพาณิชย์ (DOC-Department of Commerce) อ้างว่าต้นทุนที่ไม่มีภาระลงบัญชีเป็นลายลักษณ์อักษรจะไม่ถูกพิจารณาว่าเป็นต้นทุนแท้จริง หรืออีกนัยหนึ่งอเมริกาไม่ยอมรับวิธีการกำหนดราล่วงหน้านั้นเอง ถึงแม้ว่าราคาสินค้าออกที่วิสาหกิจญี่ปุ่นตั้งไว้จะต่ำกว่าราคาท้องตลาดในประเทศก็ตาม แต่หากวิธีการกำหนดราล่วงหน้าเป็นที่ยอมรับ การลงมติว่าสินค้าญี่ปุ่นเป็นสินค้าการทุ่มตลาดราคาก็ย่อมไม่เกิดขึ้น

ภายหลังการยื่นฟ้องญี่ปุ่นด้วยมาตรา 301 และกฎหมายการทุ่มตลาดราคาข้างต้น ปัญหาการค้าเซมิคอนดักเตอร์ก็ได้กลายมาเป็นปัญหาสำคัญที่สุดในการเจรจาการค้าระหว่างประเทศ ในปี 1985 วิสาหกิจเซมิคอนดักเตอร์ของญี่ปุ่นสามารถครอบครองตลาดในจำนวนที่ใกล้เคียงอเมริกามาก และในปีต่อมาคือปี 1986 ก็สามารถเข้ามาแทนที่อเมริกาได้อย่างรวดเร็ว ทันทีที่อเมริกายื่นฟ้องญี่ปุ่นภายใต้มาตรา 301 ก็ได้มีการสำรวจตลาดขึ้นทันที พร้อมๆ กันนั้น รัฐบาลทั้งสองประเทศก็ได้เปิดการเจรจาต่อกันในเวลาใกล้เคียงกัน การเจรจาดำเนินไปอย่างรวดเร็วในรูปที่ทั้งสองประเทศได้เห็นพ้องกันในเรื่องข้อตกลงทวิภาคีเกี่ยวกับเซมิคอนดักเตอร์ ข้อตกลงดังกล่าวมีเนื้อหาว่าผู้ผลิตในอเมริกาและผู้ใช้ในญี่ปุ่นจะร่วมมือกันเพื่อ

ขยายปริมาณการนำเข้าสินค้าในตลาดญี่ปุ่น และอเมริกาจะยอมให้มีการจัดตั้ง การตรวจสอบทางด้านราคาสินค้าญี่ปุ่น ข้อตกลงข้างต้นนอกจากจะได้สะท้อนให้เห็นว่าทั้งสองประเทศตกลงกันโดยคำนึงถึงผลที่อาจตามมาจากการฟ้องร้องใน 2 คดีข้างต้นแล้ว ยังสามารถสะท้อนให้เห็นความเป็นเจ้าตลาดสินค้าด้านนี้อย่างผูกขาดของวิสาหกิจของสองประเทศอีกด้วย ข้อตกลงดังกล่าวถูกขยายเวลาในปี 1991 โดยไม่มีการปรับปรุงเนื้อหาแต่อย่างใด และในปีเดียวกันนั้นก็ยังเป็นปีที่ตลาดในเอเชียและยุโรปได้ขยายขึ้นมาร้อยละ 30 แต่วิสาหกิจของทั้งสองภูมิภาคก็ยังมีปริมาณการขายรวมกันไม่ถึงร้อยละ 15 เท่านั้น ในปี 1996 ญี่ปุ่นและอเมริกาได้ยกเลิกข้อตกลงทวิภาคีข้างต้น เปลี่ยนมาใช้ข้อตกลงร่วมระหว่างประเทศใหม่ที่ทำขึ้นในเดือนสิงหาคมปีเดียวกันนั้น ข้อตกลงใหม่นี้สะท้อนให้เห็นความเปลี่ยนแปลงทางด้านโครงสร้างของตลาดผู้ผลิตสินค้าเซมิคอนดักเตอร์อย่างชัดเจนว่าได้เปลี่ยนจากการที่อเมริกากับญี่ปุ่นเป็นเจ้าผูกขาดสองประเทศมาเป็นการแข่งขันโดยผู้ผลิตจากนานาประเทศแทน

อย่างไรก็ตาม ในเดือนกุมภาพันธ์ ปี 1995 หนึ่งปีก่อนหน้านั้น สถาบันสารสนเทศของอเมริกา (ITI-Information Technology Institute) ได้เริ่มเคลื่อนไหวเรียกร้องให้มีการยกเลิกการเก็บภาษีนำเข้าสินค้าที่เกี่ยวข้องกับเทคโนโลยีสารสนเทศ และความเคลื่อนไหวในครั้งนั้นท้ายสุดได้นำไปสู่ข้อตกลงทางด้านเทคโนโลยีสารสนเทศ (ITA) ในปี 1997 ซึ่งมีประเทศรวม 40 ประเทศรับรอง อนึ่งในเวลานั้น ปริมาณตลาดเซมิคอนดักเตอร์ทั่วโลกได้เติบโตขึ้นอย่างรวดเร็ว กล่าวคือระหว่างปี 1993 ถึงปี 1995 ตลาดเซมิคอนดักเตอร์ได้เติบโตกว่าปีก่อนหน้านั้นถึงร้อยละ 30 หรือหมายความว่าโลกกำลังเดินไปสู่ยุคสมัยของการโลกาภิวัตน์ทางการสารสนเทศแล้ว

แนวคิดและความเคลื่อนไหวของกลุ่มวิสาหกิจอเมริกา

ข้าพเจ้าต้องยอมรับว่ากลุ่มวิสาหกิจอเมริกานำโดย SIA (Semi-conductor Industry Association) คือผู้เล่นที่มีบทบาทสำคัญที่สุดบนเวทีเศรษฐกิจโลกในช่วง 10 ปีที่ผ่านมา ทั้งนี้เพราะพวกเขาสามารถอ่านกระแสโลกและมียุทธศาสตร์ในการบริหารที่แม่นยำมาก ในขณะเดียวกัน การดำเนินนโยบายของผู้เล่นสำคัญตัวนี้เองที่เป็นต้นเหตุให้วิสาหกิจและรัฐบาลของประเทศต่าง ๆ ทั่วโลกต้องถูกผลักดันให้ลงสู่สนามแข่งขันโดยไม่มีทางเลือก ถึงแม้ว่ายุทธศาสตร์ของพวกเขาจะเป็นสิ่งที่น่ายกย่องมากก็ตาม แต่ข้าพเจ้าก็ไม่อาจเห็นด้วยกับการพยายามบรรลุเป้าหมายของพวกเขาภายใต้การเลือกใช้มาตรา 301 ได้เลย

บ่อยครั้งที่คิดว่าข้าพเจ้าอดลงใจไม่ได้ว่าทำไมวิสาหกิจอเมริกาจึงถนัดในด้านยุทธศาสตร์เช่นนี้ วิสาหกิจใหญ่ ๆ ที่ควบคุมธุรกิจค้ำนำมันโลกที่ได้กล่าวถึงก่อนหน้านี้ก็ดำเนินนโยบายภายใต้ยุทธศาสตร์ที่ถูกวางไว้ล่วงหน้าอย่างแยบยล ดูเหมือนว่าพวกเขาจะมีโลกทัศน์ที่กว้างไกลและแม่นยำอย่างมากทีเดียว นอกจากนั้นแล้ว พวกเขายังไม่ละเลยกับความเปลี่ยนแปลงในกระแสนานวัน หมั่นคอยวิเคราะห์ข้อมูลด้วยสายตาของมืออาชีพอยู่ตลอดอีกด้วย โดยเฉพาะผู้บริหารวิสาหกิจอเมริกันจะรับรู้ข้อมูลอย่างละเอียดมากกว่าพนักงานธุรการทั่วไปด้วยซ้ำ และจากข้อมูลเหล่านั้นนั่นเองที่พวกเขาได้วางยุทธศาสตร์หลาย ๆ แบบล่วงหน้าท้ายสุดก็จะเคลื่อนไหวโดยเลือกเอายุทธศาสตร์ที่พวกตนได้รับประโยชน์มากที่สุด ซึ่งหากจำเป็นต้องให้รัฐบาลช่วยเหลือ พวกเขาก็จะกระตุ้นรัฐบาลทันที การกระตุ้นรัฐบาลให้เข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องด้วยนั้นไม่ได้หมายความว่า จะนำไปสู่ความสำเร็จทุกครั้งไป บางครั้งก็ไม่ได้ส่งผลอะไรเป็นรูปธรรมแต่อย่างใด แต่การกระตุ้นรัฐบาลก็เป็นแบบฉบับพื้นฐานที่สำคัญในการเริ่มต้น เป็นความจริงที่ว่าวิสาหกิจบางรายที่ไม่สนใจเรียกร้องให้รัฐบาลเข้ามาเกี่ยวข้องด้วย แต่พวกเขาต่างก็ตระหนักถึงความจำเป็นต้องสร้างความชอบธรรมเพื่อให้เกิดมิติมหาชนในสังคม มิฉะนั้นจะ

ไม่สามารถบรรลุเป้าหมายได้ ยุทธศาสตร์ของพวกเขาตั้งอยู่บนพื้นฐานของสภาพแวดล้อมความเป็นจริงทางเศรษฐกิจและอุตสาหกรรม ดังนั้นจึงมีวิธิดำเนินการที่เป็นรูปธรรมมาก จะเห็นได้จากการใช้ผู้มีใบอนุญาตนายความ หรือในบางครั้งเคยมีประสบการณ์ว่าความในกระบวนการทางศาลมาแล้วมาเป็นเจ้าหน้าที่เจรจาในระดับรัฐบาล อย่างไรก็ตาม เกี่ยวกับความริเริ่มในการเจรจาการค้าของอเมริกันนั้น ไม่อาจสรุปได้ว่าเกิดจากการที่รัฐบาลอเมริกันมีวิสัยทัศน์ที่กว้างไกลหรือเกิดจากการที่สหกิจอเมริกันมีวิสัยทัศน์กว้างไกลกันแน่

จากนี้ไปจะกล่าวถึงความเคลื่อนไหวของวิสาหกิจอเมริกาเกี่ยวกับ ITA (Information Technology Agreement-ข้อตกลงทางด้านเทคโนโลยีสารสนเทศ) บ้าง ในเดือนกุมภาพันธ์ ปี 1995 อุตสาหกรรมของอเมริกาเช่น ITI (Information Technology Institute-สถาบันสารสนเทศอเมริกา) ได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับ ITA ในที่ประชุมเอกชนสามภาคพื้นของญี่ปุ่น อเมริกาและสหภาพยุโรป ข้าพเจ้าไม่อาจบอกได้ว่าประเทศอื่นๆ ให้ความสนใจกับข้อเสนอเกี่ยวกับ ITA ของอเมริกาในครั้งนั้นมากนักน้อยแค่ไหน รู้แต่ว่าอเมริกากับสหภาพยุโรปได้เปิดการเจรจากันเกี่ยวกับเรื่องนี้ตั้งแต่ราวๆ เดือนสิงหาคมถึงเดือนพฤศจิกายนปีเดียวกันนั้น ในช่วงนั้นวิสาหกิจญี่ปุ่นไม่ได้เข้าไปเกี่ยวข้องด้วยแต่อย่างใด ทางด้านรัฐบาลก็มีส่วนร่วมเกี่ยวกับการเตรียมตัวเปิดเจรจาปัญหาการค้าเซมิคอนดักเตอร์กับอเมริกา หลังจากที่เพิ่งเสร็จสิ้นการเจรจาปัญหาการค้ารถยนต์และอุปกรณ์รถยนต์เมื่อเดือนมิถุนายน ดูเหมือนว่าในการพูดคุยกันระหว่างอเมริกากับสหภาพยุโรปในการสนทนาทางธุรกิจ ในคาบสมุทรแอตแลนติก (TABD-Trans Atlantic Business Dialogue) ของตัวแทนภาครัฐและเอกชนในเดือนพฤศจิกายนนั้น อเมริกาจะได้ทำการลอบบี้ตัวแทนจากสหภาพยุโรปอย่างจะมกเข้มข้นมาก จนกระทั่งท้ายสุดก็สามารถประสบความสำเร็จในการผลักดันให้ TABD กำหนดเส้นตายของการเจรจาเกี่ยวกับ ITA ไว้ภายในปลายปี 1996 และยังเสนอให้มีการงดเว้นการเรียกเก็บภาษีขาเข้าสินค้าที่เกี่ยวข้องกับเทคโนโลยีสารสนเทศภายในปี 2000 อีกด้วย ต่อมาทั้งสองภูมิภาค

ยังประกาศข้อตกลงมหาสมุทรแอตแลนติกตกลงที่จะลงมือดำเนินการเพื่อให้ ITA เป็นรูปธรรมโดยเร็วอีกด้วย ในปีรุ่งขึ้นคือปี 1996 รัฐบาลอเมริกันภายใต้การผลักดันของอุตสาหกรรมในประเทศก็เริ่มดำเนินการในด้านต่าง ๆ เพื่อก่อตั้ง ITA โดยเร่งด่วน ทั้งในการประชุมระดับรัฐมนตรีของ OECD ในเดือนพฤษภาคมและการประชุมกลุ่มประเทศ G-7 ที่เมืองลียงในเดือนมิถุนายน สำหรับญี่ปุ่นนั้นได้สร้างข้อสรุปตั้งแต่ราวเดือนเมษายนปีเดียวกันนั้นแล้วว่า ตราบใดที่ไม่มีการนำหัวข้ออื่นมาเกี่ยวข้องกับ ITA ข้อตกลง ITA ก็ย่อมนำประโยชน์มาสู่ประเทศ ดังนั้นญี่ปุ่นก็จะสนับสนุนการก่อตั้ง

ความเคลื่อนไหวครั้งสำคัญของ ITA เริ่มขึ้นในการประชุม APEC ในเดือนพฤศจิกายนที่เมืองซูบิค (มะนิลา) อย่างไรก็ตาม ถึงแม้ว่า ITA จะเป็นหัวข้อสำคัญในการประชุมระดับรัฐมนตรี APEC ซึ่งมีขึ้นก่อนการประชุมระดับผู้นำก็ตาม ตัวแทนจากแต่ละประเทศก็ไม่สามารถหาข้อสรุปได้เพราะแต่ละประเทศมีความเห็นไม่เหมือนกัน แต่หลังจากที่ผู้นำของแต่ละประเทศเดินทางมาถึงปรากฏว่าความเคลื่อนไหวเป็นไปอย่างรวดเร็วมาก ประธานาธิบดีคลินตันได้กล่าวเรียกร้องให้ผู้นำประเทศอื่นๆ ตระหนักถึงความสำคัญของ ITA โดยตรง นายกษยาชิโมะโตะก็ได้อธิบายเสริมเกี่ยวกับจุดนี้ด้วย ทั้งนี้เพราะก่อนเริ่มการประชุม APEC ในครั้งนั้นทางญี่ปุ่นได้รับรู้แล้วว่าจะไม่มีการนำหัวข้ออื่นนอกจาก ITA มาเจรจากันในที่ประชุม และผลจากการที่ผู้นำทั้งสองประเทศได้พร้อมใจกันอธิบายให้เห็นความสำคัญของ ITA นั้นเอง ที่ท้ายสุดได้ส่งผลให้ APEC ประกาศยอมรับการจัดตั้ง ITA ขำพเจ้าได้ร่วมเดินทางไปกับคณะของนายกรัฐมนตรีฮาชิโมะโตะในครั้งนั้นด้วย ซึ่งผู้ที่เฝ้ารอการมาถึงของขำพเจ้าอย่างใจจดใจจ่อคือนายไอรา ชาปิโร (Ira Shapiro) ผู้ช่วยตัวแทนกระทรวงการค้าของอเมริกา นายไอรา ชาปิโรเป็นเคาน์เตอร์พาร์ตที่ซื่อสัตย์คนหนึ่งของขำพเจ้าทั้งก่อนหน้าและหลังการประชุมในครั้งนั้น เขาได้บอกกับขำพเจ้าว่าฝ่ายอเมริกันมองว่าเหตุผลที่ไม่สามารถสร้างข้อสรุปในการประชุมระดับรัฐมนตรีได้ เพราะว่าฝ่ายญี่ปุ่นไม่พยายามอธิบายให้ประเทศอื่นเข้าใจเพียงพอ

ดังนั้นจึงต้องการให้ผู้นำญี่ปุ่นช่วยย้าในจุดนี้อีกครั้ง ท่าทีกระตือรือร้นที่จะให้มีการจัดตั้ง ITA ขึ้นของพวกเขาในครั้งนั้นแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดระหว่างรัฐบาลกับอุตสาหกรรมในประเทศอย่างชัดเจน อย่างไรก็ตาม ก็ไม่ได้หมายความว่าญี่ปุ่นจะยอมทำตามความต้องการของพวกเขาทุกครั้งไป ยกตัวอย่างเช่นในการเจรจาวิชาที่เกี่ยวข้องกับปัญหาการค้าเซมิคอนดักเตอร์ ประธานาธิบดีคลินตันได้เรียกร้องให้ญี่ปุ่นตกลงจัดตั้งหน่วยติดตามสำรวจราคาส่งออกเซมิคอนดักเตอร์ตามความต้องการของอุตสาหกรรมอเมริกา แต่นายกฯฮาชิโมะโตะก็ได้ปฏิเสธโดยยืนกรานที่จะให้ปิดการประชุมและทำข้อตกลงภายในกำหนดการเดิมทันที

หัวข้อที่ตกลงกันได้และหัวข้อที่ยังต้องถกเถียงต่อไป

เกี่ยวกับหัวข้อต่าง ๆ ของข้อตกลงวิชาที่ระหว่างอเมริกากับญี่ปุ่นเกี่ยวกับเซมิคอนดักเตอร์ในปี 1986 นั้น ยังมีรายละเอียดและเนื้อหาของการเจรจาที่ต้องยกมาอธิบายอีกมากมาย สำหรับจุดนี้ ข้าพเจ้าจะยกหัวข้อเหล่านั้นมาอธิบายให้ผู้อ่านพอได้ทราบว่ปัจจุบันนี้มีความเปลี่ยนแปลงในวิธีการแบบอเมริกันอย่างไรบ้าง

1) วิธีการแก้ปัญหาของอเมริกาด้วยการยื่นฟ้องต่อศาลตามกฎหมายการทุ่มตลาดราคา เพื่อบีบให้รัฐบาลและอุตสาหกรรมของประเทศผู้ส่งออกยอมเปิดเจรจาไม่ได้เป็นวิธีใหม่แปลกแต่ประการใด การใช้กฎหมายการทุ่มตลาดราคาเช่นนี้มักถูกนำมาใช้เพื่อลดการนำเข้าทุกครั้งที่เราเศรษฐกิจในอเมริกาเริ่มถดถอย และสินค้าอเมริกันเริ่มขายไม่ดี ยกตัวอย่างเช่นความเคลื่อนไหวในการฟ้องร้องตามกฎหมายการทุ่มตลาดราคาต่ออุตสาหกรรมผลิตเหล็กของญี่ปุ่น การเรียกร้องให้อุตสาหกรรมญี่ปุ่นลดการส่งออกสินค้าเหล็กสู่อเมริกา และการยกเลิกการใช้กฎหมายการทุ่มตลาดราคาจะเป็นกระบวนการแก้ปัญหาการนำเข้าที่สูงขึ้นของอเมริกาที่ทั่วโลกเริ่มคุ้นเคยมากขึ้น การฟ้องร้องอุตสาหกรรมเหล็กของญี่ปุ่นด้วยกฎหมายการทุ่มตลาดราคาเมื่อเร็ว ๆ นี้ก็มาจากวัตถุประสงค์เดียวกัน ระบบกฎหมายการทุ่มตลาดราคาของอเมริกาและการแปล

กฎหมายการทุ่มตลาดราคาของแต่ละประเทศคือหัวข้อสำคัญที่จำเป็นต้องได้รับการแก้ไขโดยเร่งด่วนในที่ประชุม WTO ขณะนี้ แต่อย่างที่ได้กล่าวมาแล้วในบทที่ 3 ว่าทั้งอเมริกาและสหภาพยุโรปต่างไม่เห็นด้วยกับการตกลงกันเกี่ยวกับการใช้กฎหมายการทุ่มตลาดราคานี้ใน WTO เท่าที่ผ่านมา ญี่ปุ่นไม่มีทางเลือกอื่นใดในการแก้ปัญหาการถูกฟ้องร้องด้วยกฎหมายการทุ่มตลาดราคาของอเมริกันนอกเสียจากการยอมลดจำนวนการส่งออกลง แต่หลังจากที่มีการจัดตั้ง WTO ขึ้น ก็เท่ากับว่าญี่ปุ่นและประเทศที่ถูกฟ้องร้องในวิธีเดียวกันมีทางเลือกใหม่ขึ้น ดังนั้นการสะสางปัญหาที่ยังค้างอยู่เกี่ยวกับกฎหมายการทุ่มตลาดราคาจึงเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่ง และเพื่อป้องกันไม่ให้ประเทศต่าง ๆ นำกฎหมายการทุ่มตลาดราคานี้ไปใช้เป็นเครื่องมืออนุรักษการค้าในประเทศตน การสร้างความเข้าใจร่วมกันเกี่ยวกับความจำเป็นในการแก้ปัญหา ระหว่างประเทศต่าง ๆ จึงเป็นหัวข้อสำคัญเร่งด่วนประการหนึ่งใน WTO ได้มีการจัดตั้งอนุกรรมการดูแลปัญหาการทุ่มตลาดราคา เปิดโอกาสให้นานาประเทศได้ร่วมกันถกเถียงถึงปัญหาข้างต้นเป็นประจำ การถกเถียงของประเทศต่าง ๆ เช่นนี้นับเป็นกิจกรรมที่สำคัญมากอย่างหนึ่ง และจะต้องพยายามอย่างต่อเนื่องหลังจากนี้ด้วยจากประสบการณ์ในอดีตที่ผ่านมา การฟ้องร้องด้วยกฎหมายการทุ่มตลาดราคาส่วนใหญ่แล้วเป็นเพียงยุทธศาสตร์ทางการเจรจาอย่างหนึ่งเสียเป็นส่วนใหญ่ ดังนั้นจึงไม่ควรแตกตื่น ควรคิดเสียว่าเป็นการเริ่มต้นของเกมการค้าแบบหนึ่งเท่านั้น แน่แน่นอนหากมีการทุ่มตลาดราคาจริงๆ แล้ว ประเทศที่ทุ่มตลาดราคาก็ย่อมถูกลงโทษอย่างหนักทีเดียว

อนึ่งปัญหาทางเทคนิคเกี่ยวกับการกำหนดราคาสินค้าด้วยวิธีการกำหนดราคาล่วงหน้าที่ได้กล่าวมาบ้างแล้วนั้น ได้มีการกำหนดระเบียบในการปรับตัวราคาสินค้าใหม่ที่จะนำเข้าออกวางตลาดในข้อตกลงการต่อต้านการทุ่มตลาดราคาใหม่ของ WTO (ข้อ 2 มาตรา 2) ซึ่งได้ปรับปรุงแก้ไขมาจากข้อตกลงการต่อต้านการทุ่มตลาดราคาเดิมในสมัย GATT บ้าง ส่งผลให้นานาประเทศยอมรับให้มีการคำนวณราคาสินค้าโดยคำนึงว่าการตั้งราคาต่ำกว่าราคาขายในประเทศตอนแรกนั้นเป็นการตั้งราคาต่ำกว่าต้นทุนมากน้อยแค่ไหน ผู้ผลิตสามารถถอนทุนคืนจากการตั้งราคาต่ำเช่นนั้นได้จริง

ภายในระยะเวลาเท่าใด ถึงแม้ว่าเกี่ยวกับจุดนี้จำเป็นต้องจับตาการดำเนินการของวิสาหกิจในแต่ละประเทศในทางปฏิบัติอีกครั้งก็ตาม การยอมรับวิธีกำหนดราคานั้นใน WTO ก็ได้แสดงให้เห็นถึงความก้าวหน้าในระดับหนึ่ง อเมริกาเองก็ตกลงนาระเบียบใหม่ที่ WTO ได้กำหนดขึ้นในครั้งนี้ไปใช้เป็นพื้นฐานในการสำรวจราคาด้วยแล้ว ระเบียบใหม่นี้ว่านี้ถูกเรียกรวมๆ กันว่า วิธีการกำหนดราคาล่วงหน้า มีเงื่อนไขสำคัญดังต่อไปนี้คือ (1) สินค้านั้นต้องเป็นสินค้าที่ผลิตภายใต้เครื่องมือแบบใหม่และจำเป็นต้องพึ่งการลงทุนเพิ่มเติมในอนาคต (2) เป็นสินค้าที่อยู่ในระหว่างช่วงที่เพิ่งเริ่มออกและนำสู่ตลาดใหม่ๆ ยังไม่ถึงระดับสินค้าที่วางขายทั่วไปในท้องตลาด (3) สินค้าที่ยังอยู่ในช่วงเริ่มออกสู่ตลาดที่วันนี้จะต้องมีค่าใช้จ่ายที่เป็นตัวเลขที่ชัดเจน สามารถให้เจ้าหน้าที่ต่อต้านการทุ่มตลาดตรวจสอบได้หลังจากที่ระเบียบการกำหนดราคาข้างต้นถูกนำออกใช้ ยังไม่ปรากฏว่ามีปัญหาเกิดขึ้นจากการกำหนดราคาล่วงหน้าอย่างใด อย่างไรก็ตาม เพื่อให้ระเบียบใหม่นี้มีความศักดิ์สิทธิ์มากขึ้น นานาประเทศจำเป็นต้องร่วมมือกันจับตามองว่าระเบียบดังกล่าวถูกนำไปใช้อย่างถูกต้องหรือเปล่า

2) เกี่ยวกับการใช้วิธีการข่มขู่ด้วยการฟ้องร้องตามมาตรา 301 เป็นเครื่องมือเจรจาการค้าของอเมริกา การสำรวจตลาด รวมทั้งการสั่งลงโทษโดยลำพังตามมาตรา 301 นั้นก็ได้รับการแก้ไขมากขึ้น กล่าวคือ การลงโทษตามอำเภอใจใดๆ ที่ไม่ได้รับการยอมรับจาก WTO ได้ถูกยกเลิกไป และหากประเทศใดฝ่าฝืนที่จะใช้วิธีดังกล่าวก็จะถูกฟ้องในคณะกรรมการการระงับข้อพิพาทของ WTO ญี่ปุ่นเป็นประเทศแรกที่ยื่นฟ้องอเมริกาในปัญหาการค้ารถยนต์และอุปกรณ์รถยนต์ต่อคณะกรรมการการระงับข้อพิพาทดังกล่าวหลังจากที่มีการก่อตั้ง WTO ขึ้นได้ไม่นานนัก ก่อนหน้านั้นก็ได้มีเสียงจากหลายๆ ประเทศที่แสดงความข้องใจต่อการลงโทษตามลำพังเช่นนั้น แต่ญี่ปุ่นเองก็ไม่เคยเคลื่อนไหวให้จัดตั้งคณะกรรมการขึ้นมาพิจารณาปัญหาดังกล่าวแต่อย่างใดมาก่อน แม้แต่ในเดือนเมษายนปี 1987 เมื่ออเมริกาสั่งให้ลงโทษญี่ปุ่นฐานไม่ปฏิบัติตามข้อตกลงทวิภาคีเกี่ยวกับการค้าเซมิคอนดักเตอร์ ด้วยการ

เรียกเก็บภาษีขาเข้าต่อสินค้าประเภทคอมพิวเตอร์ โทรศัพท์ และเครื่องมือต่าง ๆ ในอัตรา 100% หรือคิดเป็นจำนวนเงินทั้งสิ้นเท่ากับ 3,000 ล้านดอลลาร์ก็ตาม ญี่ปุ่นก็ยังไม่พยายามเคลื่อนไหวอะไร เพียงแต่การเรียกร้องให้มีการเจรจากันในที่ประชุม GATT เท่านั้น จริงอยู่ที่ว่าหลังจาก WTO ถูกจัดตั้งขึ้นมา การฟ้องร้องประเทศที่พยายามลงโทษโดยลำพังไม่ทำตามระเบียบของ WTO ดูเป็นเรื่องที่ง่ายดายขึ้น แต่ก็ไม่ได้หมายความว่า การฟ้องร้องเช่นนั้นจะทำได้ในสมัย GATT แต่อย่างใด ในครั้งนั้นญี่ปุ่นถูกลงโทษอย่างไม่เป็นธรรม (ฝ่าฝืนระเบียบว่าด้วยการไม่แบ่งแยกของ GATT) และยังถูกเรียกเก็บภาษีตามอำเภอใจจากอเมริกา (ฝ่าฝืนระเบียบว่าด้วยการเปลี่ยนแปลงอัตราภาษีโดยลำพัง) ดังนั้นจึงมีสิทธิที่จะฟ้องร้องได้เต็มที่ และจากประสบการณ์ในครั้งนั้นเองที่ทำให้อเมริกาได้จำวิธีเดียวกันมาใช้กับญี่ปุ่นอีกครั้งในการเจรจาปัญหาการค้ารถยนต์และอุปกรณ์รถยนต์

แต่ปรากฏว่าในครั้งนี้ ญี่ปุ่นปฏิเสธแม้แต่การยอมเปิดเจรจากับอเมริกา ภายใต้การใช้มาตรา 301 เป็นเครื่องมือข่มขู่ เพราะประสบการณ์ที่ผ่านมาได้สอนญี่ปุ่นให้ตระหนักว่าการใช้การเมืองเป็นวิธีแก้ไขโดยเร็วเกินไปอาจนำมาซึ่งความยุ่งยากในภายหลังได้

3) เกี่ยวกับการจับตาดูการกำหนดราคา (monitor) นั้นได้ถูกยกเลิกไปตั้งแต่ปี 1991 เมื่อสหภาพยุโรปยื่นฟ้องและสามารถชนะความใน GATT และแทนที่จะมีการจับตาดูการกำหนดราคา ประเทศต่าง ๆ ได้ตกลงให้วิสาหกิจแต่ละประเทศเก็บรวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับต้นทุนและการตั้งราคาแทน

4) เกี่ยวกับแนวความคิดให้กำหนดสถิติของวิสาหกิจตามประเทศเจ้าของทุนนั้น ได้กล่าวไปแล้วในบทที่ 3 ว่าขัดแย้งกับหลักการเบื้องต้นของ WTO ก่อนหน้านั้นคือในปี 1986 และปี 1991 ข้อตกลงระหว่างอเมริกากับญี่ปุ่นก็ยังแยกเซมิคอนดักเตอร์ที่ผลิตจากต่างประเทศกับที่ผลิตในญี่ปุ่นออกจากกัน และสำหรับเซมิคอนดักเตอร์ที่ผลิตในต่างประเทศส่วนใหญ่แล้วก็เป็นสินค้าสิ่งพิเศษตามความต้องการของลูกค้าในญี่ปุ่น หรืออีกนัยหนึ่งเป็นสินค้าที่ผลิตด้วยความร่วมมือทาง

อุตสาหกรรมระหว่างผู้ผลิตเซมิคอนดักเตอร์ต่างประเทศกับลูกค้าโดยตรง ในเวลานั้นก็ไม่ได้มีพฤติกรรมอะไรที่ฝ่าฝืนระเบียบระหว่างประเทศแต่อย่างใด และแน่นอนก็ไม่มีใครหยิบขึ้นมาโจมตีเป็นปัญหาด้วย แต่ถ้ามองตามแนวคิดแบบอเมริกาว่าด้วยสัญชาติของวิสาหกิจแล้ว การส่งสินค้าจากวิสาหกิจในเครือญี่ปุ่นที่ออกไปตั้งโรงงานในสิงคโปร์ย่อมไม่ใช่การซื้อสินค้าจากวิสาหกิจต่างประเทศ ดังนั้นจึงไม่สามารถส่งข้อพิพาทโดยตรงจากลูกค้าตามข้อยกเว้นในด้านความร่วมมือทางอุตสาหกรรมได้ จึงเป็นไปได้ว่าการส่งซื้อสินค้าจากสิงคโปร์อาจลดน้อยลง และอาจเป็นไปได้ว่าสินค้าจากสิงคโปร์ต้องเสียเปรียบสินค้าจากประเทศอื่น หรือเท่ากับเป็นการฝ่าฝืนหลักปฏิบัติที่เท่าเทียมกัน ในทางตรงกันข้ามหากสินค้าของวิสาหกิจอเมริกาที่ผลิตในญี่ปุ่นถูกจัดให้เป็นสินค้าจากประเทศอื่น และสามารถได้รับยกเว้นพิเศษทางการค้าก็ย่อมขายได้ดีกว่า ถึงแม้ว่าการได้เปรียบเสียเปรียบข้างต้นจะเป็นเพียงสมมติฐานเท่านั้นก็ตาม แต่ความเป็นไปได้อันนี้จะเกิดความไม่ยุติธรรมข้างต้นก็เป็นปัญหาพื้นฐานของแนวคิดเรื่องสัญชาติของวิสาหกิจ ในปี 1996 อันเป็นปีที่วิสาหกิจทั่วโลกกำลังก้าวไปสู่สมัยแห่งการโลกาภิวัตน์ ส่งผลให้นานาประเทศร่วมกันถกเถียงถึงความเหมาะสมของแนวความคิดดังกล่าวอย่างจริงจัง และท้ายสุดก็ได้ตกลงให้ยกเลิกเสียเพราะไม่คล้อยจองกับระเบียบสากลระหว่างประเทศ

แม้ในทุกวันนี้ วิสาหกิจอเมริกาก็ยังคงไม่เลิกเล่นแนวคิดข้างต้นนี้แต่อย่างใด จะเห็นได้จากการประชุมเซมิคอนดักเตอร์โลก (WSC-World Semi-conductor Council) ที่เกิดจากการตกลงร่วมกันระหว่างอเมริกากับญี่ปุ่นหลังการเจรจาในปี 1996 ตัวแทนกลุ่มวิสาหกิจอเมริกาได้แถลงผลรายงานการครอบครองตลาดโลกโดยแบ่งตามสัญชาติของวิสาหกิจตามลำดับ ทั้งนี้โดยอ้างว่าเป็นการวิเคราะห์ความเป็นไปของการค้าและการครอบครองตลาดโลกแน่นอนวิสาหกิจของญี่ปุ่นย่อมยอมรับวิธีวิเคราะห์เช่นนั้นของอเมริกาไม่ได้ และเพื่อไม่ให้เกิดปัญหาซ้ำซ้อนอีกในอนาคตการวางแนวทางในการแก้ปัญหาส่วนนี้จึงเป็นสิ่งจำเป็นอย่างหนึ่ง อนึ่ง ในระยะหลังๆ มานี้ วิสาหกิจทั่วโลกมีแนวโน้มที่จะทำบัญชีสัมพันธ์กันตามวิสาหกิจแม่ซึ่ง

เป็นเจ้าของต้นทุน หรือเท่ากับว่ามีความเป็นไปได้ว่าแนวความคิดเรื่องสัญญาชาติของวิสาหกิจจะเป็นกระแสตามธรรมชาติก็ได้ และที่น่าสนใจอย่างมากอีกประการหนึ่งคือ ถึงแม้ว่าจะมีวิสาหกิจจากประเทศอื่นเข้าไปเปิดโรงงานผลิตสินค้าเพื่อส่งออกในอเมริกาก็ตาม รัฐบาลอเมริกันก็ยังยืนยันให้นำเอาแนวความคิดเรื่องสัญญาชาติของวิสาหกิจมาใช้อยู่ ข้าพเจ้าไม่อาจอธิบายเหตุผลการตัดสินใจเช่นนั้นของอเมริกาได้ หรืออาจเป็นเพราะอเมริกาเป็นประเทศที่ให้ความสำคัญค่ากับการปกครองแบบประชาธิปไตยก็ได้

5) ตัวเลขเป้าหมายก็เป็นหัวข้อสำคัญอีกประการหนึ่งที่ทำให้ญี่ปุ่นต้องขัดแย้งกับอเมริกาอย่างรุนแรง ในการเจรจาในปี 1996 ไม่ได้มีการถกเถียงกันเรื่องตัวเลขเป้าหมายแต่อย่างใด ทั้งนี้เนื่องมาจากผลจากการเจรจาเกี่ยวกับการค้ารถยนต์และอุปกรณ์รถยนต์ที่สิ้นสุดลงในปีก่อนหน้านั้น ตัวเลขเป้าหมายเป็นเรื่องที่สร้างความล่าช้าและความวุ่นวายให้กับตัวแทนฝ่ายญี่ปุ่นในการเจรจาเมื่อปี 1986 และปี 1991 เป็นอย่างมาก เนื่องจากทั้งสองประเทศได้เถียงกันอย่างรุนแรงภายหลังข้อตกลงในปี 1986 ว่าฝ่ายญี่ปุ่นได้สัญญาว่าจะเปิดตลาดให้กับสินค้าจากอเมริกา ร้อยละ 20 ในขณะที่ฝ่ายญี่ปุ่นยืนยันว่าไม่ได้ตกลงเช่นนั้น และจากประสบการณ์ในครั้งนั้นเองที่ทำให้ตัวแทนจากทั้งสองประเทศได้ตกลงกันใหม่ในปี 1991 โดยได้ระบุอย่างชัดเจนในข้อตกลงว่ารัฐบาลญี่ปุ่นคาดว่าจะมีสินค้าเคมีคอนดักเตอร์จากต่างประเทศในตลาดญี่ปุ่นเพิ่มขึ้นร้อยละ 20 ภายในสิ้นปี 1992 แต่อย่างไรก็ตาม ถึงแม้ญี่ปุ่นเชื่อว่าจะมีการนำเข้าสูงขึ้นในระดับร้อยละ 20 ก็ตาม แต่ความคาดหวังดังกล่าวก็ไม่ใช่การประกันการนำเข้าไม่ว่าจะในปริมาณสูงสุดหรือต่ำสุดแต่อย่างใดเกี่ยวกับจุดนี้ตัวแทนรัฐบาลจากทั้งสองประเทศก็เห็นพ้องกันและได้ระบุไว้อย่างชัดเจนในข้อตกลง หลังจากนั้นปรากฏว่าทั้งรัฐบาลและรัฐสภาอเมริกันต่างออกแถลงการณ์ ว่าข้อตกลงข้างต้นเป็นการให้คำมั่นสัญญาเคมีคอนดักเตอร์ในเรื่องตัวเลขเป้าหมายของรัฐบาลญี่ปุ่น หากญี่ปุ่นฝ่าฝืนสัญญาข้างต้น อเมริกาก็จะไม่รื้อที่จะลงโทษด้วยการ “แซงชัน” ทันที ในครั้งนั้นตัวแทนจากรัฐบาลญี่ปุ่นพากัน

ตกตะลึงกับการกระทำของอเมริกาที่หยิบเอา “การแข่งขัน” มาอ้างอย่างง่ายดายเช่นนั้น สำหรับญี่ปุ่นแล้ว หากจำเป็นต้องยกเอา “การแข่งขัน” ขึ้นมาอ้างแล้ว ก็ย่อมหมายความว่าญี่ปุ่นไม่สามารถหาทางเลือกอื่นได้แล้ว ข้อตกลงในปี 1991 ต่างกับข้อตกลงในปี 1986 อย่างมาก เพราะได้มีการระบุอย่างเป็นลายลักษณ์อักษรว่า ญี่ปุ่นไม่ได้ให้สัญญาแต่อย่างใดว่าจะตั้งตัวเลขเป้าหมายในการนำเข้าสินค้าจากต่างประเทศ เหตุการณ์ในครั้งนั้นได้สร้างความรู้สึกไม่ไว้วางใจอเมริกาในหมู่คนญี่ปุ่นอย่างมาก

เหตุการณ์ในทำนองเดียวกันยังเกิดขึ้นในปี 1992 อีกครั้งหนึ่งเมื่อประธานาธิบดีจอร์จ บุชเดินทางมาญี่ปุ่น และได้ตกลงร่วมกับนายกรัฐมนตรีชาวอเมริกันเกี่ยวกับการเพิ่มการนำเข้ารถยนต์และอุปกรณ์รถยนต์จากอเมริกา ในครั้งนั้นอเมริกาก็ได้พยายามอ้างตัวเลขเป้าหมายอีกเช่นเคย ทั้งๆ ที่รัฐบาลญี่ปุ่นได้มีมติว่าจะไม่เจรจาตกลงในเรื่องตัวเลขเป้าหมายที่เป็นต้นเหตุแห่งความเข้าใจผิดต่างๆ อีกต่อไป และเหนือไปกว่านั้นการกำหนดตัวเลขการนำเข้าก็เป็นอะไรที่ขัดกับหลักการการค้าเสรีอย่างสิ้นเชิงดังที่ได้กล่าวไว้ในบทที่ 5 แล้วอีกด้วย

อนึ่ง จากการที่ญี่ปุ่นไม่พยายามใช้ระเบียบที่มีอยู่ให้เป็นประโยชน์ ปลอมให้สังคมสร้างมติมหาชนเองอย่างง่ายดายๆ ที่ถูกอเมริกายกเอาข้ออ้างที่ไม่เป็นธรรมมาบิบบในครั้งนั้น ซึ่งได้สร้างภาพพจน์ของญี่ปุ่นว่าเป็นประเทศที่ยังไม่รู้จักรัด แต่สำหรับญี่ปุ่นแล้ว การกระทำในครั้งนั้นของอเมริกาได้สร้างความแคลงใจและความเกลียดชังไม่น้อยทีเดียว แม้แต่บรรดากลุ่มคนที่พยายามผลักดันให้รัฐบาลแก้ปัญหาด้วยการปรองดองกับอเมริกาเองก็ตาม ก็ยังไม่พอใจกับการกระทำในครั้งนั้นของอเมริกา จนท้ายสุดพวกเขาก็ได้ยอมเห็นด้วยกับการยื่นฟ้องอเมริกาต่อกระบวนการยุติธรรมโลก

6) ความร่วมมือทางอุตสาหกรรมโดยเฉพาะในรูปของผู้ผลิตกับผู้ใช้ก็เป็นหัวข้อสำคัญอีกประการหนึ่งที่วงการอุตสาหกรรมในแต่ละประเทศให้ความสนใจอย่างมาก แต่เท่าที่ผ่านมามีความร่วมมือเช่นนี้คงมีแต่ในญี่ปุ่นเท่านั้น ไม่มีในตลาด

ใหญ่ๆ นอกเหนือไปจากญี่ปุ่นเลย การสร้างความร่วมมือดังกล่าวระหว่างนานาประเทศจึงเป็นหัวข้อสำคัญที่ยังต้องสะสางให้สำเร็จต่อไป

ข้อตกลงในปี 1986 และปี 1991 ยังคงเป็นข้อตกลงแบบทวิภาคีเท่านั้น แต่ด้วยความพยายามของนานาประเทศ ท้ายสุดในปี 1996 ก็สามารถร่วมกันสร้างข้อตกลงกำหนดกรอบร่วมระหว่างประเทศได้ ที่มาของการตกลงร่วมระหว่างประเทศในครั้งนั้นคือการเปลี่ยนแปลงทางด้านโครงสร้างของอุปสงค์และอุปทานเคมีคอนดักเตอร์ที่ส่งผลให้แต่ละประเทศจำเป็นต้องปรองดองกันในด้านผลประโยชน์ โดยหลักการแล้วญี่ปุ่นต้องการให้ยกเลิกข้อตกลงทวิภาคี เปลี่ยนมาสร้างข้อตกลงร่วมระหว่างนานาประเทศแทน และยังพร้อมที่จะเปิดตลาดในประเทศเพื่อพัฒนาความร่วมมือทางอุตสาหกรรมระหว่างผู้ผลิตกับผู้ซื้อด้วย ส่วนอเมริกานั้นได้เรียกร้องให้ต่ออายุข้อตกลงทวิภาคีเกี่ยวกับเคมีคอนดักเตอร์ปี 1991 ต่อไปอีก เพราะข้อตกลงดังกล่าวเป็นประโยชน์ต่อการผูกขาดเคมีคอนดักเตอร์ของทั้งสองประเทศ นอกจากนั้นยังแสดงความสนใจอย่างมากกับแนวความคิดเรื่องสัญชาติของวิสาหกิจและความร่วมมือทางอุตสาหกรรม ซึ่งคาดว่าจะช่วยเพิ่มความสามารถในการแข่งขันให้กับวิสาหกิจได้ พร้อมๆ กันนั้น ภายใต้อาณัติของยูเอสนเอชแห่งการพัฒนาทางด้านสารสนเทศกำลังเติบโตอย่างรวดเร็วเช่นทุกวันนี้ อเมริกาก็ยังพยายามที่จะผลักดันให้นานาประเทศร่วมกันตกลงจัดตั้ง ITA ขึ้นเพื่อเรียกร้องให้ทุกประเทศยกเลิกการเก็บภาษีนำเข้าสินค้าทางด้านเทคโนโลยีสารสนเทศโดยเร็ว นอกจากอเมริกาและญี่ปุ่นแล้ว สหภาพยุโรปยังเป็นอีกภูมิภาคหนึ่งที่ประสงค์จะเข้าร่วมในข้อตกลงเกี่ยวกับเคมีคอนดักเตอร์มานานแล้ว หากแต่ว่าสหภาพยุโรปยังใช้ระบบภาษีกับสินค้าเคมีคอนดักเตอร์อยู่ และเท่าที่ผ่านมามีต้องอยู่ในฐานะที่ถูกอเมริกาและญี่ปุ่นเรียกร้องให้ยกเลิกภาษีดังกล่าวเสีย ภายใต้อาณัติของยูเอสนเอชและฐานะต่างๆ กันของแต่ละประเทศข้างต้นนี้เอง ที่อเมริกาและญี่ปุ่นตกลงกันได้ในเดือนสิงหาคมปี 1996 เกี่ยวกับปัญหาเคมีคอนดักเตอร์

ความภาคภูมิใจของทั้งสองฝ่าย

การตกลงระหว่างอเมริกากับญี่ปุ่นเกี่ยวกับปัญหาเซมิคอนดักเตอร์เป็นการตกลงที่เกิดขึ้นทั้งระดับรัฐบาลและระดับอุตสาหกรรม ข้อตกลงในครั้งนี้นำความภาคภูมิใจมาให้ทั้งสองฝ่ายอย่างมาก ความภูมิใจประการแรกคือการที่อุตสาหกรรมทั้งสองประเทศได้ตกลงร่วมกันที่จะก่อตั้งที่ประชุมเซมิคอนดักเตอร์โลก ที่ประชุมโลกดังกล่าวมีเป้าหมายเพื่อสร้างความเข้าใจซึ่งกันและกัน หาช่องทางขยายตลาด สนับสนุนให้เกิดความร่วมมือทางอุตสาหกรรมและความร่วมมือระหว่างประเทศเกี่ยวกับความร่วมมือทางด้านอุตสาหกรรมระหว่างผู้ผลิตกับผู้ซื้อที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้นนั้นเป็นสิ่งที่อุตสาหกรรมของอเมริกาประสงค์จะให้เกิดขึ้นอย่างมาก อุตสาหกรรมของสหภาพยุโรปและที่ประชุมสมาชิกสหภาพยุโรปเองก็ต้องการมีส่วนร่วมด้วยเช่นกัน เกี่ยวกับโอกาสในการขยายตลาดนั้น อุตสาหกรรมอเมริกามองว่าการจัดประชุมระหว่างชาติเป็นโอกาสดีสำหรับคนที่จะยกปัญหาของตลาดในประเทศที่มีอุปสรรคมาต่อรองแก้ไข ส่วนการสร้าง ความเข้าใจซึ่งกันและกันนั้นทางญี่ปุ่นมองว่าเป็นโอกาสที่ตนจะสามารถแก้ภาพพจน์ที่ถูกมองว่ามีกำแพงการค้าและปิดตนเอง ญี่ปุ่นได้เรียกร้องให้ประเทศที่จะเข้าร่วมประชุมเคารพต่อหลักการค้าแบบเสรีและไม่นำแนวความคิดเรื่องสัญชาติของอุตสาหกรรมมาเป็นแนวทางในการดำเนินการประชุม พร้อมๆ กับได้กำหนดเงื่อนไขของตัวแทนจากกลุ่มอุตสาหกรรมในภูมิภาคอื่นนอกเหนือไปจากอุตสาหกรรมของอเมริกาและญี่ปุ่นไว้อย่างชัดเจนด้วย ทั้งนี้เพื่อร่วมมือกันสร้างกรอบระเบียบระหว่างประเทศขึ้นนั่นเอง เงื่อนไขดังกล่าวคือต้องมีคุณสมบัติประการใดประการหนึ่งดังต่อไปนี้ (1) ต้องเป็นประเทศที่ยกเว้นการเก็บภาษีเซมิคอนดักเตอร์ทุกประเภท (2) เป็นประเทศที่ได้ตกลงทำสัญญาว่าจะยกเลิกการเก็บภาษีเซมิคอนดักเตอร์โดยเร็ว หรือเป็นประเทศที่จะรับการเรียกเก็บภาษีไว้ชั่วคราวจนกว่าการเก็บภาษีเซมิคอนดักเตอร์จะถูกยกเลิกอย่างถาวร หรืออีกนัยหนึ่ง เงื่อนไขข้างต้นมีเนื้อหาเดียวกับการเรียกร้องให้มีการจัดตั้ง ITA ของ

อุตสาหกรรมอเมริกันเอง และเพื่อสนับสนุนความร่วมมือในภาคอุตสาหกรรม
ข้างต้น รัฐบาลของทั้งสองประเทศได้จัดเตรียมการประชุมตกลงเกี่ยวกับกลไก
การดำเนินงานขึ้น โดยมีตัวแทนจากประเทศที่จะเข้าร่วมประชุมเซมิคอนดักเตอร์
โลกเข้าร่วม อเมริกาคาดว่าจะสามารถรับฟังความเห็นตลอดจนความไม่พอใจต่อ
รัฐบาลของภาคอุตสาหกรรมในที่ประชุมดังกล่าวโดยตรง และสำหรับรัฐบาลของ
ประเทศอื่นๆ นอกเหนือไปจากอเมริกาและญี่ปุ่นแล้ว เค้าโครงในการประชุมมี
เนื้อหาสำคัญพอที่พวกเขาจะละเลยไม่เข้าร่วมสังเกตการณ์ไม่ได้ นอกจากนั้น
รัฐบาลของทั้งสองประเทศยังได้ตกลงร่วมกันให้จัดการประชุมระดับรัฐบาลของ
ประเทศผู้ผลิตเซมิคอนดักเตอร์หลักๆ เพื่อถกเถียงกันเกี่ยวกับนโยบายภาครัฐ
อีกด้วย (GGF-Global Governmental Forum) เจื่อนใจในการเข้าร่วม
ประชุมไม่ได้ถูกกำหนดขึ้นแต่อย่างใด แต่รัฐบาลของทั้งสองประเทศก็คาดหวังว่า
ประเทศผู้ผลิตเซมิคอนดักเตอร์รายใหญ่ๆ จะเข้าร่วมประชุมด้วย หัวข้อที่จะยกมา
ถกเถียงกันในที่ประชุมนี้ล้วนแต่เป็นหัวข้อที่ประเทศผู้ผลิตเซมิคอนดักเตอร์ราย
ใหญ่ๆ ของโลกสนใจอยากที่จะรู้ทั้งนั้น เช่นการกำหนดมาตรฐาน สภาพแวดล้อม
ความปลอดภัย การคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญา การเปิดเสรีทางการค้าและการลงทุน
 เป็นต้น ท้ายสุดปรากฏว่าในการประชุมเซมิคอนดักเตอร์โลกครั้งแรกเมื่อเดือนเมษายน
ปี 1997 นอกจากอเมริกาและญี่ปุ่นแล้ว ยังมีผู้เข้าร่วมประชุมจากสหภาพยุโรปและ
เกาหลีเข้าร่วมประชุมด้วย และในการประชุมจากปี 1999 เป็นต้นมาก็มีไต้หวัน
เข้าร่วมด้วย นอกจากนั้นไต้หวันก็ยังเข้าร่วมการประชุมระดับรัฐบาลของประเทศ
ผู้ผลิตเซมิคอนดักเตอร์อีกด้วย

ผู้ที่รับผิดชอบงานธุรการทั้งหมดของกระทรวงการค้าและอุตสาหกรรมตั้งแต่
เริ่มการเจรจากำหนดข้อตกลงในปี 1986 จนถึงการทำข้อตกลงในปี 1996 ทั้งหมด
พร้อมๆ กับทำหน้าที่ให้คำปรึกษาด้านต่างๆ อย่างชาญฉลาด ต่อรัฐมนตรีการค้า
และอุตสาหกรรมที่เพิ่งเข้ามารับตำแหน่งใหม่ นายซุกาซาร่า ชุมเป (ถึงแก่กรรมแล้ว)
ก็คือผู้ตรวจราชการกระทรวง นายสากาโมะโตะ โทรุ ในระหว่างนั้น ถึงแม้ว่า

จะต้องย้ายหน่วยงานหลายต่อหลายครั้งก็ตาม นายสาภาโมะโตะก็ได้ดูแลปัญหา
เซมิคอนดักเตอร์มาโดยตลอดจนกระทั่งเกษียณอายุราชการไปในเดือนสิงหาคมปี
1996 เดือนและปีเดียวกันกับที่นานาประเทศตกลงจัดตั้ง ITA ขึ้น

ไต่กับไข่เกิดขึ้นพร้อม ๆ กัน

แนวทางในการเจรจาของสหภาพยุโรปนั้นฉลาดหลักแหลมมากทีเดียว คงยาก
ที่จะปฏิเสธได้ว่าเท่าที่ผ่านมา ยุโรปค่อนข้างล่าช้าและมีความสามารถในการแข่งขัน
ทางด้านเซมิคอนดักเตอร์ในตลาดโลกไม่มากนัก สาเหตุที่ทำให้ยุโรปล่าช้านั้น
นับเป็นคำถามที่น่าสนใจทีเดียว ข้าพเจ้าคิดว่าอาจเป็นเพราะว่ายุโรปเป็นภูมิภาคที่
ค่อนข้างมีความรู้สึกต่อต้านกับอะไร ๆ ที่เป็นเครื่องจักรกล ในครั้งที่การใช้ทุนย่นด
เริ่มเป็นที่นิยมแพร่หลายใหม่ ๆ ประเทศต่าง ๆ ในยุโรปก็แสดงท่าทีต่อต้านอย่างรุนแรง
อาจเป็นไปได้ว่ายุโรปเป็นภูมิภาคที่มีวัฒนธรรมที่เป็นเจ้าหลอมให้ผู้คนสนใจกับ
กิจกรรมที่เกี่ยวกับปัญญา แต่ในทางตรงกันข้ามค่อนข้างเฉยชากับกิจกรรมที่เกี่ยวกับ
ชีวิตประจำวัน เช่นการปรับปรุงวิธีผลิตหรือประกอบสินค้า ด้วยเหตุนี้เองที่
คณะกรรมการประชาคมยุโรปหรือคณะกรรมการสหภาพยุโรปในปัจจุบันนี้และ
รัฐบาลของประเทศสมาชิกทั้งหลายต้องการที่จะมีส่วนร่วมรับรู้ หรือหากเป็นไปได้
หยุดยั้งสภาพการผูกขาดของอเมริกาและญี่ปุ่น

มีเรื่องเล่ากันว่าในช่วงปลายปี 1980 หรือต้นปี 1981 มีการพยายามนำเรื่อง
เซมิคอนดักเตอร์ขึ้นมามากเถียงกันในที่ประชุมคณะกรรมการนโยบายสารสนเทศ
(ICCP-Committee for Information Computer and Communication's
Policy) ใน OECD ประเทศยุโรปต่าง ๆ คือผู้ที่อยู่เบื้องหลังความพยายามดังกล่าวนี้
แต่ญี่ปุ่นได้คัดค้านไม่ให้เปิดการประชุมดังกล่าว ทั้งนี้เพราะนอกจากอเมริกาและ
ญี่ปุ่นแล้วไม่มีประเทศผู้ผลิตเซมิคอนดักเตอร์ประเทศอื่นใดใน OECD เลย
ด้วยเหตุนี้เองที่ทำให้นายเดวิท เบคเลอร์ (David Beckler) ผู้อำนวยการ OECD

และอธิบดีกรมวิทยาศาสตร์เทคโนโลยีและอุตสาหกรรมยอมยกเลิกไม่ให้นำหัวข้อดังกล่าวขึ้นมาประชุมในท้ายสุด หลังจากนั้นปรากฏว่าสหภาพยุโรปได้แสดงความสนใจอย่างมากต่อเนื้อหาข้อตกลงเกี่ยวกับเรื่องเซมิคอนดักเตอร์ระหว่างอเมริกากับญี่ปุ่น รวมทั้งบทบัญญัติในข้อตกลงที่เกี่ยวกับความร่วมมือทางอุตสาหกรรม ทั้งนี้ก็เพราะอุตสาหกรรมที่เกี่ยวข้องกับด้านนี้ในยุโรปได้ผลักดันรัฐบาลของตนอย่างมากนั่นเอง ในการเจรจาปัญหาเซมิคอนดักเตอร์ระหว่างอเมริกากับญี่ปุ่นในปี 1996 นั้น คู่เจรจาดังกล่าวอีกประเทศหนึ่งคือสหภาพยุโรป และหลักการในการเจรจาของพวกเขาคือการพยายามโค่นสภาพการผูกขาดอุตสาหกรรมเซมิคอนดักเตอร์ของสองประเทศ

ในเดือนกุมภาพันธ์ ปี 1994 สหภาพยุโรปได้เรียกร้องให้บรรจุนเข้าเป็นสมาชิกในคณะกรรมการบริหารที่จัดตั้งขึ้นระหว่างอุตสาหกรรมของอเมริกากับญี่ปุ่น ภายหลังเดือนมิถุนายน ปี 1991 คณะกรรมการดังกล่าวถูกตั้งขึ้นมาเพื่อวางแผนและปรับโครงสร้างตลาดภายในประเทศของญี่ปุ่นให้สินค้าเซมิคอนดักเตอร์จากต่างประเทศสามารถเข้ามาทำตลาดได้มากขึ้น พร้อมๆ กับเพื่อกระชับความสัมพันธ์ระหว่างอุตสาหกรรมทางด้านนี้ของอเมริกาและญี่ปุ่น ในบรรดาแผนงานต่างๆ ดูเหมือนว่าโครงการดีไซน์อิน (Design in) ซึ่งเป็นความร่วมมือระหว่างผู้ใช้กับผู้ผลิตจะเป็นที่สนใจของอุตสาหกรรมที่เกี่ยวข้องอย่างมาก อย่างที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้นว่า เท่าที่ผ่านมามีอเมริกาและญี่ปุ่นได้ปฏิเสธการเข้าร่วมของสหภาพยุโรปมาตลอด ทั้งนี้เพราะสหภาพยุโรปยังไม่ยอมยกเลิกกำแพงภาษีสินค้าเซมิคอนดักเตอร์ของตนลง ทำให้มาตรฐานการแข่งขันของสหภาพยุโรปไม่เท่าเทียมกับมาตรฐานของสองประเทศ แต่ในขณะเดียวกัน ญี่ปุ่นก็ปรารถนาที่จะให้สหภาพยุโรปแสดงท่าทีไม่เห็นด้วยกับการต่ออายุข้อตกลงเกี่ยวกับเซมิคอนดักเตอร์ระหว่างญี่ปุ่นกับอเมริกา ส่วนอเมริกานั้นต้องการให้สหภาพยุโรปสนับสนุนการต่ออายุข้อตกลงดังกล่าว ในครั้งนั้นญี่ปุ่นพยายามชักชวนให้สหภาพยุโรปเข้าร่วมในการประชุม 3 ทวีป ระหว่างอเมริกา ญี่ปุ่น และสหภาพยุโรป ทั้งนี้เพื่อผลักดันให้มีการสร้างกรอบของระเบียบระหว่างประเทศ แต่ปรากฏว่าสหภาพยุโรปไม่ได้ใส่ใจกับคำเชิญในครั้งนั้นแต่อย่างใด

คงสนใจแต่การเข้าร่วมเป็นสมาชิกของคณะกรรมการบริหารเท่านั้น หรืออีกนัยหนึ่ง สหภาพยุโรปสนใจกับการมีส่วนร่วมในโครงการความร่วมมือระหว่างอุตสาหกรรม อย่างมากนั่นเอง เกี่ยวกับปัญหาในด้านข้อตกลงนั้น ในราวเดือนพฤศจิกายนปี 1995 สหภาพยุโรปได้ประกาศการสงวนท่าทีที่เป็นกลางอยู่ แต่ปรากฏว่าในเดือนธันวาคม สหภาพยุโรปได้ยอมเข้าร่วมการประชุม 3 ทวิปในที่สุดหลังจากที่ได้รับฟังความคิดเห็นจากฝ่ายญี่ปุ่น ในเดือนมีนาคม ปี 1996 การประชุม 3 ทวิปได้เริ่มต้นขึ้นที่ กรุงบรัสเซล แต่ผลจากการที่ญี่ปุ่นและสหภาพยุโรปมีความเห็นที่ใกล้เคียงกันมาก ทำให้อเมริกาไม่ค่อยพอใจกับการประชุมในรูปนี้เท่าใดนัก

ในเดือนเมษายน ปี 1996 มีการประชุมระดับรัฐมนตรี 4 ทวิปที่เมืองโกเบ ช่วงนั้นเป็นช่วงที่นายฮาชิโมะโตะรับหน้าที่นายกรัฐมนตรีญี่ปุ่น โดยมีรัฐมนตรี การค้าและอุตสาหกรรม นายซูกาฮาร่าทำหน้าที่ประธานการประชุม ขณะนั้น ข้าพเจ้าต้องเดินทางไปราชการในต่างประเทศไม่ได้อยู่ในที่ประชุมด้วย แต่ก็ได้ยิน เรื่องราวที่เกิดขึ้นในการเจรจาระหว่างนายซูกาฮาร่ากับนายบริตัน รองประธาน กรรมการสหภาพยุโรปในเวลานั้น ครั้งนั้นนับเป็นครั้งแรกที่สหภาพยุโรปได้โยง ปัญหาความร่วมมือทางอุตสาหกรรมและปัญหาการยกเลิกกำแพงภาษีจากการจัดตั้ง ITA ขึ้นมาเป็นหัวข้อในการเจรจา อย่างที่เคยกล่าวมาข้างต้นแล้วว่าในเดือนพฤศจิกายน ปี 1995 อเมริกา ญี่ปุ่น และสหภาพยุโรป ได้เห็นพ้องกันประกาศให้มีการจัดตั้ง ITA ขึ้น สหภาพยุโรปได้อ้างกับตัวแทนญี่ปุ่นว่าหากอเมริกาและญี่ปุ่นพยายามกีดกัน สหภาพยุโรปออกจากโครงการความร่วมมือทางอุตสาหกรรม อาจส่งผลกระทบต่อ การยกเลิกกำแพงภาษีตามข้อตกลงในการจัดตั้ง ITA ได้ และหากญี่ปุ่นสนับสนุน ให้สหภาพยุโรปเข้าร่วมในโครงการที่เกี่ยวข้องกับสินค้าเคมีคอนดักเตอร์ สหภาพ ยุโรปก็เต็มใจที่จะสนับสนุนญี่ปุ่นในการยกเลิกข้อตกลงทวิภาคีกับอเมริกาเป็น การตอบแทน แต่รัฐมนตรีซูกาฮาร่าได้ตอบปฏิเสธข้อแลกเปลี่ยนข้างต้นของสหภาพ ยุโรปในครั้งนั้น โดยได้ยืนยันกับตัวแทนจากสหภาพยุโรปว่าญี่ปุ่นเชื่อว่าข้อตกลง ทวิภาคีระหว่างอเมริกากับญี่ปุ่นนั้นจำเป็นต้องสิ้นสุดลงเพราะได้บรรลุวัตถุประสงค์

เรียบร้อยแล้ว การต่ออายุย่อมเป็นเรื่องที่ผิดหลักการ ส่วนการเข้ามีส่วนร่วมในอุตสาหกรรมเคมีคอนดักเตอร์ รวมทั้งการยกเลิกกำแพงภาษีของสหภาพยุโรปนั้น จำเป็นต้องพูดคุยกันในรายละเอียดอีกครั้งหนึ่ง และในครั้งนั้นรัฐมนตรีชุกาฮาร่า ได้ยกสภานิติบัญญัติว่าการโต้เถียงปัญหาที่เกี่ยวข้องกับสินค้าเคมีคอนดักเตอร์นั้น เปรียบได้เสมือนกับการพยายามเถียงกันว่าไก่กับไข่จะเกิดก่อนกัน ต่อคำพูดข้างต้น นายบริตันได้ตอบกลับมว่าสำหรับตนแล้วปัญหาไก่กับไข่เป็นสิ่งที่แก้ไขไปพร้อมๆ กันได้

จะเห็นได้ว่าการที่สหภาพยุโรปพยายามยกเอาเงื่อนไขการยกเลิกกำแพงภาษีเมื่อจัดตั้ง ITA ขึ้นมาอ้างในครั้งนี้นั้น น่าจะเป็นเพราะว่าสหภาพยุโรปเล็งเห็นว่าทั้งอเมริกาและญี่ปุ่นตั้งใจจริงในเรื่องนี้มาก สหภาพยุโรปคงไม่มีทางที่จะถอนตัวออกได้เมื่อมาถึงขั้นตอนนี้แล้ว กำแพงภาษีทางด้านสินค้าเทคโนโลยีสารสนเทศของญี่ปุ่นในเวลานั้นก็อยู่ในระดับที่ใกล้เคียงกับศูนย์เต็มที่แล้ว ดังนั้นการก่อตั้ง ITA ย่อมส่งผลให้สินค้าของตนมีความสามารถในการแข่งขันที่สูงกว่าประเทศอื่นมาก นอกจากนั้นในการเจรจารอบอุรุกวัย ปรากฏว่าประเทศอื่นๆ ยังไม่ยอมตกลงยกเลิกกำแพงภาษีสินค้าทางด้านอิเล็กทรอนิกส์ ญี่ปุ่นจึงวางเป้าหมายในการเจรจาครั้งต่อไปว่าต้องเน้นในเรื่องนี้ อย่างไรก็ตาม ก็เป็นความจริงที่ว่าในเวลานั้นญี่ปุ่นยังเป็ กังวลอยู่ไม่น้อยว่าการเจรจาลดกำแพงภาษีสินค้าอิเล็กทรอนิกส์และเทคโนโลยีสารสนเทศข้างต้น อาจส่งผลกระทบไปถึงการเรียกร้องให้มีการลดกำแพงภาษีด้านอื่นๆ ด้วย

อย่างไรก็ตาม ผลจากการต่อรองที่ล้มเหลวข้างต้นระหว่างรัฐมนตรีชุกาฮาร่า กับนายบริตัน ทำให้นายบริตันไม่ยอมให้ความร่วมมือในการเจรจาเกี่ยวกับการลงมือจัดตั้ง ITA นับตั้งแต่การประชุมระดับรัฐมนตรี 4 ทวิปที่เมืองโกเบในเดือนเมษายน ปี 1996 เป็นต้นมาจนกระทั่งถึงการประชุมที่เมืองซีแอตเติลในเดือนกันยายนปีเดียวกัน

ในระหว่างนั้น อเมริกาและญี่ปุ่นสามารถตกลงกันได้เกี่ยวกับปัญหาเคมีคอนดักเตอร์ในเดือนสิงหาคมที่เมืองแวนคูเวอร์ ซึ่งรัฐมนตรีชุกาฮาร่าได้เชื้อเชิญให้

สหภาพยุโรปส่งตัวแทนมาร่วมประชุมด้วย ต่อคำเชิญในครั้งนั้น ปรากฏว่านายบรีตัน ได้ส่งตัวแทนของสหภาพยุโรปมาเข้าร่วมประชุมด้วย และตัวแทนจากสหภาพยุโรป ก็ได้พบปะกับตัวแทนจากอเมริกาและญี่ปุ่นในการประชุมครั้งนั้นด้วย นับเป็นการ กลับเข้ามาร่วมประชุมอย่างเป็นทางการของสหภาพยุโรปอีกครั้งหนึ่ง และผล กลับกลายเป็นว่า สหภาพยุโรปเองได้ยอมรับผลการตกลงทวิภาคีระหว่างอเมริกากับ ญี่ปุ่นด้วย

ความฉลาดหลักแหลมในการเจรจาของสหภาพยุโรป

ในการประชุมระดับรัฐมนตรี 4 ทวีปที่เมืองซีแอตเติลในเดือนกันยายน อเมริกา ญี่ปุ่น และสหภาพยุโรปได้เห็นชอบด้วยกับข้อตกลงเกี่ยวกับเขตการค้าเสรี และการจัดตั้ง ITA ข้อตกลงดังกล่าวมีเนื้อหาสำคัญๆ ดังต่อไปนี้ (1) ทั้ง 3 ทวีป จะร่วมมือกันผลักดันให้มีการจัดตั้ง ITA ก่อนการประชุมระดับรัฐมนตรีของ WTO ในเดือนธันวาคมปี 1996 ที่สิงคโปร์ (2) เพื่อการพัฒนาความร่วมมือระหว่างผู้ใช้กับ ผู้ผลิตอุตสาหกรรมของสหภาพยุโรป มีสิทธิที่จะเข้าร่วมประชุมในคณะกรรมการ บริหารได้ (3) การประชุมเขตการค้าเสรีโลกครั้งที่หนึ่งจะต้องไม่เปิดประชุมก่อน เดือนเมษายนปี 1997 และการประชุมระดับรัฐบาลจะต้องจัดขึ้นหลังการประชุม ดังกล่าว และ (4) ผลจากการตกลงให้มีการจัดตั้ง ITA รวมทั้งสัญญาการยกเลิก กำแพงภาษีทางด้านสินค้าเทคโนโลยีสารสนเทศโดยเร็ว อุตสาหกรรมของสหภาพ ยุโรปย่อมมีสิทธิในฐานะสมาชิกอย่างเป็นทางการของการประชุมเขตการค้าเสรีโลก รวมทั้งมีสิทธิที่จะเข้าร่วมในกิจกรรมทุกอย่างที่เกี่ยวข้องกับเขตการค้าเสรี ในทาง ปฏิบัติปรากฏว่าสหภาพยุโรปได้ประกาศในเดือนมีนาคมปี 1997 ว่าจะยอมยกเลิก กำแพงภาษีสินค้าเขตการค้าเสรีภายในวันที่ 1 เดือนมกราคมปี 1999 ตามมาด้วย การประกาศในทำนองเดียวกันของเกาหลีในเดือนเมษายนปีเดียวกัน และทั้งสอง ภูมิภาคก็เข้าร่วมการประชุมเขตการค้าเสรีโลกครั้งแรกในเดือนเดียวกันนั่นเอง

ผู้แต่งเข้าร่วมประชุมระหว่างญี่ปุ่นกับสหภาพยุโรป เมื่อเดือนพฤษภาคม ปี 1995 โดยรัฐมนตรีการค้าและอุตสาหกรรม นายฮาชิโมโตะ และตัวแทนสหภาพยุโรป นายบริตัน กำลังเจรจากัน ช่วงนั้นประเด็นปัญหาการค้ารถยนต์ระหว่างอเมริกากับประเทศอื่นๆ เป็นประเด็นที่ทั่วโลกให้ความสนใจ

รัฐมนตรีการค้าและอุตสาหกรรม นายฮาชิโมโตะกับผู้แต่งและเพื่อนร่วมกระทรวง ในงานต้อนรับที่กระทรวง เมื่อฤดูใบไม้ร่วง ปี 1995 ขณะผู้แต่งดำรงตำแหน่งอธิบดีกรมการค้าและอุตสาหกรรม

สำหรับสหภาพยุโรปแล้ว ดูเหมือนว่าไถ่กับไขจะเป็นอะไรที่เกิดขึ้นพร้อมกันจริงๆ พวกเขาลดหลักแหลมมากในการผลักดันให้มีการตกลงร่วมระหว่างประเทศโดยเอา ITA มาเป็นตัวประกันไว้ชั่วคราว ถึงแม้ว่าเหตุผลประการหนึ่งที่ทำให้การจัดตั้ง ITA ประสบความสำเร็จได้นั้นเป็นเพราะว่าญี่ปุ่นและสภาพแวดล้อมในเวลานั้นสนับสนุนให้มีการทำข้อตกลงร่วมพหุภาคีแทนการตกลงระดับทวิภาคีก็ตาม แต่ในแง่ของความเป็นผู้นำในการเจรจาแล้ว สหภาพยุโรปได้ทำหน้าที่เสมือนกุญแจดอกสำคัญที่ทำให้ข้อตกลงเป็นจริงขึ้นมาได้

มุขตลกของรัฐมนตรีชุกาฮาร่า

ผู้รับผิดชอบและพยายามอธิบายความจำเป็นต่างๆ ในการเจรจาตกลงเกี่ยวกับเซมิคอนดักเตอร์ระดับทวิภาคีระหว่างอเมริกากับญี่ปุ่นและการตกลงในเรื่องเดียวกันซึ่งเกี่ยวข้องกับการเจรจาจัดตั้ง ITA ในการประชุมระดับรัฐมนตรี 4 ทวีปที่เมืองซีแอตเติลในเดือนกันยายนปี 1996 อย่างเต็มความสามารถคือรัฐมนตรีชุกาฮาร่า ท่านได้ทำหน้าที่และมีบทบาทอย่างมากในครั้งนั้น ก่อนที่จะเสียชีวิตไปเมื่อปี 1997 ถึงแม้นายชุกาฮาร่าจะไม่เคยมีประสบการณ์ในฐานะของรัฐมนตรีกระทรวงการค้าและอุตสาหกรรมมาก่อนเลย แต่ก็สามารถทำหน้าที่ได้อย่างดีเยี่ยม รัฐมนตรีชุกาฮาร่าก็เช่นเดียวกับรัฐมนตรีคนอื่นๆ ที่ต้องถูกบีบคั้นไม่น้อยจากกลุ่มผลประโยชน์ภายในประเทศให้ดำเนินการเจรจาไปในแนวทางที่ส่งประโยชน์ให้กับพวกตน โดยไม่คำนึงว่าการเจรจานั้นๆ จะขัดแย้งกับหลักการระหว่างประเทศหรือไม่ก็ตาม แต่ท่านก็ไม่เคยผันแปรหลักการเลย บ่อยครั้งที่ท่านต้องขัดแย้งอย่างรุนแรงกับนักเจรจามีอาชีพเช่นนางชาร์ลีน บาร์เชสสกี (Charlene Barshefsky) ตัวแทนจากกระทรวงการค้าอเมริกา หรือนายบริตัน รองผู้อำนวยการคณะกรรมการสหภาพยุโรป แม้แต่ในครั้งที่มีการถกเถียงกันอย่างรุนแรงก็ตาม ท่านก็ไม่เคยลืมการรักษาหน้าและมุขตลกตามสไตล์ของนักการเมืองเลย ความมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี

ของท่านบางครั้งก็สามารถแก้สถานการณ์ที่ตึงเครียดในการเจรจาได้

มีเรื่องตลกอยู่เรื่องหนึ่งในการประชุมสามัญระดับรัฐมนตรีกับกลุ่มประเทศสหภาพยุโรปที่กรุงบรัสเซล รัฐมนตรีชุกาฮาร่าได้เข้าร่วมรับประทานอาหารเย็นทันทีที่เดินทางถึงที่ประชุม ปรากฏว่าจานหลักของอาหารมื้อนั้นเป็นเนื้อแกะซึ่งรัฐมนตรีไม่ค่อยชอบนัก และในอาหารกลางวันวันรุ่งขึ้นก็มีเนื้อนกพิราบค่อนข้างดิบมาเสิร์ฟอีก ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่าโรควัวบ้ากำลังระบาดในยุโรปอยู่พอดีนั่นเอง ในวันต่อมาเมื่อคณะของนายบริตันและตัวแทนจากสหภาพยุโรปเดินทางมาประชุมต่อที่ญี่ปุ่น รัฐมนตรีชุกาฮาร่าได้สั่งให้ก๊วกเสิร์ฟถั่วเน่าญี่ปุ่นที่มีชื่อว้านโดโต(เป็นถั่วเน่าที่มีกลิ่นแรง ไม่เป็นที่ถูกปากของคนต่างชาติเท่าไรนัก-ผู้แปล) โดยแนะนำว่าเป็นอาหารพิเศษเพื่อตอบแทนอาหารยุโรปในวันก่อน ปรากฏว่าตัวแทนจากยุโรปแทบทุกคนกลับไม่รังเกียจว้านโดโต พวกกันรับประทานอาหารจนเกลี้ยงจานและบอกด้วยว่ารสชาติเหมือนชีส ถึงแม้ว้านโดโตจะไม่ได้ทำให้พวกเขาตกใจได้เลยก็ตาม แต่มุขตลกของรัฐมนตรีชุกาฮาร่าก็ช่วยทำให้บรรยากาศในการประชุมในวันนั้นดำเนินไปอย่างราบรื่นมาก อุปนิสัยตรงไปตรงมาและมุขตลกของท่านสามารถเอาชนะใจตัวแทนจากประเทศอื่นได้เป็นอย่างดีทีเดียว

งานของมืออาชีพ

ปัจจัยสำคัญประการหนึ่งของความสำเร็จในการจัดตั้ง ITA อยู่ที่การร่วมกันทำงานของเจ้าหน้าที่ฝ่ายธุรการของญี่ปุ่นในฐานะมืออาชีพ ก่อนหน้าการประชุมระดับรัฐมนตรี WTO จะเริ่มขึ้นที่สิงคโปร์ เจ้าหน้าที่ธุรการญี่ปุ่นพยายามพบปะกับตัวแทนจากอาเซียนอยู่บ่อย ๆ ทั้งนี้เพื่ออธิบายให้พวกเขาเห็นความจำเป็นของการจัดตั้ง ITA ตามข้อตกลงของผู้นำ APEC ที่เพิ่งจบสิ้นลงที่เมืองซูบิคสองสัปดาห์ก่อนหน้านั้น การให้ข้อมูลเกี่ยวกับการประชุมที่มีอธิบดีกรมนโยบายการค้าและอุตสาหกรรม นายฮาฮาชิ ยาซุโอะเป็นแกนกลาง และการแลกเปลี่ยนข้อมูลในรายละเอียดอื่นๆ

ในครั้งนั้นได้รับความพอใจอย่างมากจากประเทศขนาดเล็กที่มักไม่ได้ข้อมูลครบถ้วน ในการประชุมขนาดใหญ่ โดยทั่วไปแล้ว ในการประชุมขนาดใหญ่ ๆ จะมีการประชุมย่อยในหมู่ประเทศขนาดเล็ก ๆ ที่มีอิทธิพลสูงจำนวนมากมายพร้อม ๆ กัน หากประเทศใดไม่ได้เข้าร่วมประชุมก็ย่อมตกข่าวเป็นธรรมดา และสำหรับญี่ปุ่นแล้ว การแบ่งปันข้อมูลให้กับพวกเขาก็เพื่อขอความร่วมมือไปด้วยในตัวเอง การเคลื่อนไหวของเจ้าหน้าที่ฝ่ายธุรการนับตั้งแต่เมื่อผู้นำประเทศ APEC ไหวตสนับสนุนการจัดตั้ง ITA ในการประชุมที่เมืองซูบิกเป็นต้นมา และความกระตือรือร้นของประเทศสมาชิก ITA ทั้งหลายในที่ประชุม ได้ส่งผลให้ข้อตกลงเกี่ยวกับจัดตั้ง ITA เป็นที่ยอมรับจากนานาประเทศในท้ายที่สุด

ข้าพเจ้าอยากกราบขออภัยเกี่ยวกับบทบาทของเจ้าหน้าที่เหล่านั้นนับตั้งแต่การเจรจาเรื่อง ITA เริ่มเป็นจริงเป็นจังขึ้นมา มาอธิบายให้ฟังสักเล็กน้อย ถึงแม้ว่าเนื้อหาของมันอาจจะเข้าใจยากบ้างก็ตาม

หลังจากที่การเจรจาเกี่ยวกับ ITA เริ่มดำเนินไปอย่างจริงจังได้ไม่นานนัก ปรากฏว่านายบริตัน รองผู้อำนวยการคณะกรรมการสหภาพยุโรป ได้ใช้ลูกเล่นที่คลุมเครือเสนอเงื่อนไขขึ้นมาข้อหนึ่ง กล่าวคือให้เอามาตรการที่ไม่ใช่การเก็บภาษีขาเข้า (non-tariff measures) มาเป็นข้อบังคับใน ITA ด้วย หลักการที่สหภาพยุโรปยกมากำกับข้อเสนอนี้ครั้งนั้นดูเผิน ๆ แล้วค่อนข้างมีเหตุผลมากทีเดียว ทำให้อเมริกาและแคนาดาเกือบเห็นพ้องด้วย กล่าวคือ ประเทศสมาชิกสามารถใช้มาตรการที่ไม่ใช่การเก็บภาษีขาเข้าได้เมื่อเล็งเห็นว่าตนเองไม่ได้รับประโยชน์ใดจากการผ่อนผันหรือยกเลิกกำแพงภาษีสินค้าเคมีคอนดักเตอร์ อย่างไรก็ตาม มาตรการนั้น ๆ จะต้องไม่ใช่การกำหนดมาตรฐาน หรือการตรวจสอบ รวมทั้งการเรียกเก็บภาษี แต่ตัวแทนจากญี่ปุ่นได้คัดค้านข้อเสนอนี้ข้างต้นของสหภาพยุโรป ทั้งนี้เพราะเล็งเห็นว่า สหภาพยุโรปอาจแปลความหมายของมาตรการดังกล่าวอย่างกว้าง ๆ และอันตรายได้ เพราะหากภาษีไม่ใช่เหตุผลที่ทำให้สหภาพยุโรปไม่ได้รับประโยชน์หรือผลกำไรจากการลดกำแพงภาษีแล้ว ก็ย่อมต้องมีเหตุผลอื่นอย่างแน่นอน ซึ่ง

ผู้แต่งในสมัยดำรงตำแหน่งอธิบดีกรมการค้าและอุตสาหกรรม เข้าร่วมเจรจาปัญหาการค้าเซมิคอนดักเตอร์
ในการประชุมระดับรัฐมนตรีขององค์การการค้าโลกที่นิวซีแลนด์ ร่วมกับรัฐมนตรีการค้าและอุตสาหกรรม
นายฮาชิโมโตะ และตัวแทนการค้าอเมริกา นางบาร์เชฟสกี เมื่อเดือนกรกฎาคม ปี 1996

เมื่อเป็นดังนั้นก็อาจเป็นไปได้สูงว่าพวกเขาจะยกข้ออ้างเช่นนั้นมาเพื่อหาเหตุผล ซึ่งท้ายสุดก็จะส่งผลให้หลายๆ ประเทศนำเอาผลลัพธ์มาอ้างเพื่อเปลี่ยนหลักการกัน อีกครั้งหนึ่ง และนอกจากนั้นอาจทำให้มีการนำเอาข้อบังคับเกี่ยวกับการละเมิด มาตรการที่บังคับใช้เฉพาะบางกรณีขึ้นมาอ้างว่าเป็น non-violation ได้ (ข้อ 1 มาตรการ 23 ของข้อตกลง GATT) และด้วยเหตุนี้เองที่ญี่ปุ่นพยายามอธิบายให้ประเทศสมาชิก WTO ได้รับทราบปัญหาของข้อเสนอของตัวแทนสหภาพยุโรปพร้อมๆ กัน ก็ได้ โยนลูกเล่นกลับไปยังสหภาพยุโรปและอเมริกาว่าหากทั้งสองภูมิภาคยอมรับมาตรการ ข้างต้นแล้ว ก็ย่อมหมายความว่า การเรียกเก็บภาษีเมื่อพบว่าคู่ค้าของคนทุ่มตลาด (anti-dumping) ที่พวกเขาชอบนำมาใช้บ่อยๆ ก็ย่อมถูกยกเลิกไปด้วยเมื่อมีการ จัดตั้ง ITA ขึ้นมา หลังจากนั้นไม่นาน เมื่อการเจรจาในเรื่องอื่นเริ่มก้าวหน้าไปมาก ปรากฏว่าสหภาพยุโรปได้ถอนข้อเสนอดังกล่าวออกไปเอง

หัวข้ออีกอันหนึ่งที่ค่อนข้างสำคัญคือการตกลงในเรื่องวิธีการทางกฎหมายที่จะนำมาใช้เมื่อมีการจัดตั้ง ITA ขึ้น เกี่ยวกับเรื่องนี้ ได้มีผู้เสนอให้จัดทำข้อตกลง ในรูปเดียวกับข้อตกลงเรื่องการจัดซื้อของรัฐบาลในข้อตกลง WTO ซึ่งมีประเทศ สมาชิกทุกประเทศร่วมกันรับรอง แต่ญี่ปุ่นไม่เห็นด้วยเพราะนอกจากจะไม่มีเวลาพอ เนื่องมาจากหลายๆ ประเทศต้องวุ่นวายกับการเตรียมการประชุมระดับรัฐมนตรีที่ สิงคโปร์แล้ว การจัดทำข้อตกลงในรูปนั้นจำเป็นต้องให้สมาชิกทุกประเทศของ WTO รับรอง ดังนั้นญี่ปุ่นจึงได้เสนอให้ประเทศสมาชิก ITA แต่ละประเทศต้องทำ กำหนดการการแก้ไขปรับปรุงการประนีประนอมภาษี (concession of tariff) ขึ้น ตามลำดับแทน ซึ่งท้ายสุดข้อเสนอดังกล่าวก็ได้รับการยอมรับ สาเหตุที่ญี่ปุ่น เรียกร้องให้มีการทำกำหนดการขึ้นนั้นก็เพื่อวางหนทางป้องกันไว้อีกด้านหนึ่ง เพื่อมาตรการที่ไม่ใช่การเรียกเก็บภาษีขาเข้าของสหภาพยุโรปเกิดผ่านการรับรองจาก ที่ประชุมขึ้นมา ข้อเสนอดังกล่าวจะได้เป็นเพียงแค่คำประกาศทางการเมืองไม่มีผล บังคับใช้ในทางปฏิบัติ กำหนดการการประนีประนอมภาษีที่ญี่ปุ่นเสนอนั้นก็เป็นการ ตกลงที่ไม่ใช่สัญญาบีบบังคับ แต่เป็นทางเลือกเสรีประการหนึ่ง ทั้งนี้เพื่อเปิดโอกาส

ให้หลายๆ ประเทศมีโอกาสเข้าเป็นสมาชิกได้ ผลจากข้อเสนอข้างต้นของญี่ปุ่นทำให้ ITA กลายเป็นองค์กรที่มีกว่า 40 ประเทศเข้าร่วมเป็นสมาชิก นับตั้งแต่อเมริกา ญี่ปุ่น ยุโรป เอเชีย โอเชียเนีย อเมริกาใต้ ประเทศจากยุโรปตะวันออกเข้าร่วมเป็นสมาชิกและยังรับหน้าที่พิจารณาปัญหาการค้าสินค้าด้านเทคโนโลยีสารสนเทศจากทั่วโลก รวมทั้งสิ้นกว่าร้อยละ 90 อีกด้วย

สาเหตุประการหนึ่งที่มีประเทศเข้าร่วมเป็นสมาชิก ITA มากมายเช่นนั้นก็เนื่องมาจากทุกประเทศตระหนักถึงกระแสความเปลี่ยนแปลงของยุคสมัยแห่งการสารสนเทศ การเข้าเป็นสมาชิกย่อมหมายความว่าโอกาสที่จะได้รับข้อมูลข่าวสารที่ใหม่ๆ อยู่เสมอ และการมีข้อมูลเหล่านั้นอาจช่วยป้องกันไม่ให้อุตสาหกรรมที่เกี่ยวข้องอพยพแหล่งลงทุนไปที่ประเทศอื่นได้ด้วย อย่างไรก็ตาม การมีหลักการทางกฎหมายแบบง่ายๆ ที่ประเทศใดๆ ก็สามารถเข้าร่วมด้วยได้นั้นก็เป็นปัจจัยสำคัญอีกประการหนึ่งที่ควรให้ความสนใจเป็นพิเศษ

ตัวอย่างสุดท้ายที่อยากยกมากล่าวไว้ในที่นี้คือสินค้าที่เป็นเป้าหมายของ ITA นั้นส่วนใหญ่แล้วเป็นสินค้าที่เพิ่งออกวางตลาดใหม่ๆ บ้าง หรือเป็นสินค้าที่ได้รับการพัฒนาอยู่ตลอดเวลาบ้าง หากสินค้าเหล่านี้ต้องถูกเปลี่ยนประเภทการเรียกเก็บภาษีขาเข้า (tariff classification) ตามใจชอบแล้ว นอกจากจะทำให้ข้อตกลงขนาดความศักดิ์สิทธิ์ไปอย่างสิ้นเชิงแล้ว ระบบการแบ่งประเภทการเรียกเก็บภาษียังมีอัตราภาษีที่ตายตัวไปตามชนิดของสินค้าอีกด้วย ดังนั้นหากมีการนำระบบดังกล่าวไปใช้ในทางที่ผิด อาจส่งผลให้บางประเทศสามารถเรียกเก็บภาษีสินค้าด้านเทคโนโลยีสารสนเทศได้ตามอำเภอใจ เพื่อป้องกันความยุ่งยากข้างต้นที่อาจเกิดขึ้นในอนาคต ญี่ปุ่นจึงได้เรียกร้องให้ประเทศสมาชิกแต่ละประเทศหลีกเลี่ยงการกำกับชื่อสินค้าด้วยตัวเลขตามวิธีการแบ่งประเภทการเรียกเก็บภาษีเสีย เปลี่ยนมากำกับชื่อสินค้าลงในกำหนดการการประนีประนอมการเรียกเก็บภาษีขาเข้าโดยตรงแทนการกำกับชื่อสินค้าโดยตรงจะสามารถทำให้ประเทศสมาชิกสามารถยื่นฟ้องต่อคณะกรรมการระงับข้อพิพาทในกรณีที่เกิดปัญหาเกี่ยวกับการเรียกเก็บภาษีขาเข้าตาม

การแบ่งประเภทสินค้าข้างต้นได้ในภายหลัง

นักเจรจาเมื่ออาชีพเท่านั้นที่จะสามารถหยิบเอาภูมิปัญญาต่างๆ ข้างต้นมาใช้ นอกจากพวกเขาจะต้องตระหนักถึงผลประโยชน์ของชาติด้านเมืองตลอดเวลาแล้ว ยังจะต้องสามารถอ่านกระแสการเจรจาในอนาคตได้อย่างถูกต้องอีกด้วย หัวหน้ากองเศรษฐกิจระหว่างประเทศ นายอิชิเงะ อิโระยุกิ (ปัจจุบันเป็นหัวหน้ากองธุรการ กรมอุตสาหกรรมสารสนเทศ) หัวหน้ากองสนธิสัญญาการค้าและอุตสาหกรรม นายนาคาโทะมิ มิชิทาเกะ (ปัจจุบันเป็นหัวหน้ากองมาตรฐานสถาบันเทคโนโลยี อุตสาหกรรม) และมืออาชีพอีกหลายคน ได้ร่วมกันรับผิดชอบงานข้างต้นอย่าง ดีเยี่ยม ประสบการณ์การทำงานในองค์กรระหว่างประเทศที่กรุงเจนีวาของพวกเขา ในอดีต ได้สร้างให้พวกเขาพัฒนาเป็นนักเจรจามืออาชีพของญี่ปุ่นในปัจจุบัน

หมายเหตุท้ายบท

(1) การที่ญี่ปุ่นไม่ได้ต่อสู้กับอเมริกาด้วยการใช้กฎหมายตามข้อบัญญัติของ GATT นั้น เชื่อว่าเป็นเพราะว่าญี่ปุ่นกลัวว่าจะถูกอเมริกาโจมตีกลับในด้านข้อบังคับ การนำเข้าข้าวจากต่างประเทศ ดังนั้นจึงมีเสียงต่อต้านไม่ให้ใช้กฎหมายมาเป็น แนวทางการแก้ปัญหาในครั้งนั้น ไม่ว่าความเชื่อดังกล่าวจะจริงเท็จเพียงใดก็ตาม หลังจากที่ญี่ปุ่นทำตามข้อตกลงของ WTO ยอมผ่อนผันข้อบังคับการนำเข้าข้าว โดยมีการกำหนดปริมาณนำเข้าที่เรียกว่า minimum access ตามข้อตกลงรอบ อูรุกวัยแล้ว ญี่ปุ่นก็ได้นำมาตราการทางกฎหมายมาต่อสู้กับอเมริกา ทั้งนี้ก็อาจเป็น เพราะว่ามันไม่ต้องกังวลเรื่องปัญหาข้าวอีกต่อไปแล้วก็ได้

(2) การตรวจควบคุมราคา (monitor)

ประชาคมยุโรปได้ฟ้องร้องญี่ปุ่นว่าละเมิดข้อตกลง GATT ในการตรวจ ควบคุมราคาประเทศที่สาม ตามข้อตกลงว่าด้วยสินค้าเคมีคอนดักเตอร์ทวิภาคี

ระหว่างอเมริกากับญี่ปุ่น ในเดือนเมษายนปี 1987 ได้มีการจัดตั้งคณะกรรมการ
ระดับข้อพิพาทขึ้นพิจารณาคำฟ้องร้องข้างต้น และในเดือนมิถุนายนปี 1995
รายงานของคณะกรรมการได้ถูกนำมาใช้ คณะกรรมการได้พิจารณาว่าการตรวจ
ควบคุมราคาประเทศที่สาม เป็นการฝ่าฝืนมาตรา 11 ของข้อตกลง GATT จริง
(การห้ามจำกัดปริมาณ)

(3) การเปรียบเทียบอัตราภาษีสินค้าด้านเทคโนโลยีสารสนเทศ (ในเดือน
เมษายนปี 1997 คิดเป็น %)

เครื่องมือเครื่องใช้ด้านเทเลคอมมิก ญี่ปุ่น 0 อเมริกา 8.5 สหภาพยุโรป 14.0
คอมพิวเตอร์ ญี่ปุ่น 2.4 อเมริกา 2.7 สหภาพยุโรป 14.0
เซมิคอนดักเตอร์ และ IC ญี่ปุ่น 2.6 อเมริกา 0.8 สหภาพยุโรป 14.0

(4) ข้อตกลงร่วมทางการค้าระหว่างประเทศ

ข้อตกลง WTO ประกอบไปด้วยข้อตกลงในการจัดตั้งกับเอกสารประกอบ
ข้อตกลงในเอกสารประกอบหมายเลข 1 ถึงหมายเลข 3 เป็นส่วนหนึ่งของข้อตกลง
จัดตั้ง มีผลบังคับใช้กับประเทศสมาชิกทุกประเทศ เอกสารประกอบหมายเลข 4
(ข้อตกลงร่วมทางการค้าระหว่างประเทศ) เป็นข้อตกลงที่เป็นเอกเทศต่างหาก มีผล
บังคับใช้เฉพาะกับประเทศที่แลกเปลี่ยนสัตยาบันต่อกันเท่านั้น

บทที่ 7

วันเวลาแห่งการท้าทาย

ข้าพเจ้าได้กล่าวไว้ในช่วงต้นๆ ว่าโลกได้เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วในช่วง 10 ปีที่ผ่านมา ความเปลี่ยนแปลงดังกล่าวยังคงดำเนินไปแม้ในทุกวันนี้ แต่ดูเหมือนว่าในระยะปีเศษๆ ที่ผ่านมา ความเร็วในการเปลี่ยนแปลงได้เพิ่มสูงขึ้นมากหลายต่อหลายเท่า การไหลเวียนของเงินทุนที่เปลี่ยนแปลงไปในระยะ 10 ปีก่อนหน้านี้นี้มีจำนวนเพิ่มมากขึ้น และผลจากจำนวนเงินที่ห่างไกลจากความเป็นจริงทางเศรษฐกิจอย่างมหาศาลนี้เองได้ส่งผลกระทบอย่างรุนแรงต่อสภาพเศรษฐกิจโลกในทุกวันนี้ การขาดทุนอย่างย่อยยับด้วยจำนวนเงินมหาศาลของบริษัทเฮดจ์ฟันด์ (hedge fund) ของอเมริกาในปลายเดือนกันยายนปี 1998 ได้สร้างความตกตะลึงแก่ผู้คนทั่วโลก จำนวนเงินมากมายมหาศาลและผลกระทบที่ครอบคลุมไปทั่วทุกหนแห่งของโลกได้ทำให้ผู้คนหวาดวิตกต่อสภาพความมั่นคงในระบบการเงินและเศรษฐกิจโลก ไม่เพียงเท่านั้น การเคลื่อนย้ายเงินทุนระยะสั้นที่เป็นต้นเหตุสำคัญของวิกฤตเศรษฐกิจในเอเชียตั้งแต่ปี 1997 เป็นต้นมา ก็เป็นปัจจัยอีกประการหนึ่งที่ทำให้เศรษฐกิจโลกสั่นคลอน ในช่วงปลายเดือนกันยายนถึงต้นเดือนตุลาคมปี 1998 การเคลื่อนย้ายเงินทุนระยะสั้นได้สร้างความปั่นป่วนให้กับตลาดหลักทรัพย์ของญี่ปุ่นอย่างหนักทีเดียว ในความหมายข้างต้น อาจกล่าวได้ว่าขณะนี้มนุษย์เรากำลังก้าวเข้าสู่สมัยแห่งการเปลี่ยนแปลง แต่ละคนจำเป็นต้องมองหาหนทางแห่งการอยู่รอดและการร่วมมือกันสร้างโลกใหม่อย่างจะมกเขม่น

สามเหลี่ยมของครูกแมน (Krugman)

เพื่อทำความเข้าใจกับสิ่งที่เกิดขึ้นกับโลกในปัจจุบันนี้ ข้าพเจ้าขออนุญาตนำเอาคำอธิบายของศาสตราจารย์พอล ครูกแมน (Paul Krugman) แห่งมหาวิทยาลัย MIT เกี่ยวกับความยุ่งยากของปัญหาการเงินระหว่างประเทศมาอ้างอิงเล็กน้อย ถึงแม้ว่าเนื้อหาของมันอาจดูเป็นวิชาการไปบ้างก็ตาม

ศาสตราจารย์พอล ครูกแมนเคยมีชื่อเสียงโด่งดังทั้งในญี่ปุ่นและทั่วโลกในอดีต เมื่อเขาตีพิมพ์บทความวิจารณ์ประเทศต่าง ๆ ในเอเชียในช่วงที่ทั่วโลกกำลังจับตามองการเติบโตทางเศรษฐกิจของเอเชียอยู่ เขามองว่าประเทศต่าง ๆ ในเอเชีย ยกเว้นญี่ปุ่นไม่มีการพัฒนาทางเทคโนโลยีที่มีมูลค่าเท่าใด ดังนั้นจึงเป็นไปได้ยากว่าเอเชียจะสามารถเติบโตไปกว่านี้ ปัจจุบันเขาเป็นอาจารย์ประจำที่ MIT แต่ก่อนหน้านี้เคยประจำอยู่ที่มหาวิทยาลัยสแตนฟอร์ด ช่วงที่ข้าพเจ้าเดินทางไปพบกับเขาเป็นช่วงที่บทความข้างต้นเพิ่งตีพิมพ์ใหม่ ๆ ทันทีที่ข้าพเจ้าได้รับเชิญเข้าไปในห้อง เขาก็รีบเอ่ยขึ้นก่อนว่าเขาไม่ได้เตรียมตัวพอที่จะได้แย้งเกี่ยวกับเนื้อหาของบทความฉบับนั้น บทความดังกล่าวเขียนขึ้นจากการอ้างอิงตัวเลขที่คนอื่นทำไว้ ตัวเขาเองไม่ได้คำนวณตัวเลขด้วยตนเองแต่อย่างใด อย่างไรก็ตาม ข้าพเจ้าไม่ได้ไปพบเขาด้วยเรื่องเกี่ยวกับบทความดังกล่าวแต่ประการใด เราจึงสามารถพูดคุยกันได้อย่างราบรื่น แต่ท่าทีของเขาในครั้งนั้นก็ทำให้ข้าพเจ้าอดคิดไม่ได้ว่าเขาช่างเป็นคนขี้ระแวงไม่น้อยทีเดียว

ศาสตราจารย์ครูกแมนอธิบายให้ฟังว่าวิกฤตการณ์อันแสนยุ่งยากที่ผู้เชี่ยวชาญทางด้านการเงินระหว่างประเทศกำลังเผชิญอยู่ในปัจจุบันนี้ไม่ใช่ปัญหาแปลกใหม่แต่อย่างใด แต่เป็นปัญหาที่เกิดขึ้นต่อเนื่องมากกว่า 1 ศตวรรษแล้ว วิกฤตการณ์ที่เกิดขึ้นในอดีตเป็นการเกิดเพียงระยะเวลานั้น ๆ และจากความบังเอิญและสภาพแวดล้อมพิเศษต่าง ๆ ทำให้มนุษย์เราลืมประสบการณ์ความยุ่งยากในเวลานั้นไป แต่ขณะนี้ความยุ่งยากดังกล่าวได้กลับมาเยือนพวกเราอีกครั้ง ทำให้ผู้คนทั้งหลาย

จำต้องตัดสินใจกับปัญหาที่ยุ้งยากนั้น

คณะกรรมการปัญหาระหว่างประเทศ (Bellagio Group) ได้อธิบายเนื้อหาของวิกฤตการณ์นี้ไว้อย่างน่าสนใจเป็นครั้งแรกเมื่อทศวรรษ 1960

กล่าวคือ “ปัญหายุ่งยากที่เกิดขึ้นในปัจจุบันสืบเนื่องมาจากการพยายามบรรลุเป้าหมายสามประการพร้อมๆ กัน เป้าหมายทั้งสามคือการปรับปรุง (Adjustment) ความมั่นคง (Confidence) และการไหลเท (Liquidity)” ตามความหมายของศาสตราจารย์ครุคแมนนั้น การปรับปรุงหมายถึงนโยบายเศรษฐกิจระดับมหภาคที่สามารถสร้างความมั่นคงให้กับเศรษฐกิจได้ ความมั่นคงหมายถึงอำนาจในการป้องกันอัตราแลกเปลี่ยนที่ถูกพวกนักลงทุนปั่นราคาจนเกิดความไม่แน่นอน และการไหลเทนั้นโดยทั่วไปแล้วหมายถึงเงินทุนระยะสั้นที่เคลื่อนย้ายอย่างรวดเร็ว วิกฤตการณ์ทางการเงินระหว่างประเทศนั้นเกิดจากการพยายามที่จะบรรลุเป้าหมายทั้งสามประการข้างต้นพร้อมๆ กัน แต่ก็ไม่เป็นผลเพราะอาจถูกพวกนักลงทุนโจมตีราคาอย่างหนักได้ ดังนั้นหากต้องการบรรลุเป้าหมายใดเป้าหมายหนึ่งก็จำเป็นต้องทิ้งอีกเป้าหมายหนึ่งไปอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

เนื่องจากการทำความเข้าใจกับหลักการเบื้องต้นของการเงินระหว่างประเทศเป็นปัจจัยสำคัญในการทำความเข้าใจกับเรื่องที่จะกล่าวต่อจากนี้ ข้าพเจ้าจึงขอยกคำอธิบายของศาสตราจารย์ครุคแมนมาอธิบายเพิ่มเติมอีกสักเล็กน้อย ว่าทำไมจึงไม่สามารถบรรลุเป้าหมายทั้งสามอย่างพร้อมๆ กันได้ สมมติว่าประเทศใดประเทศหนึ่งไม่อาจทนต่อสภาพการเคลื่อนย้ายเงินทุนของพวกเฮดจ์ฟันด์ทั้งหลายที่ทำให้อัตราเงินตราของตนขึ้นลงอย่างหนักหน่วงได้ มาเลเซียดูเหมือนจะเป็นหนึ่งในประเทศนั้น รัฐบาลของประเทศนั้นก็กำหนดให้อัตราแลกเปลี่ยนของตนเป็นระบบ peg หรือไม่ก็เข้าควบคุมการเงินของประเทศอย่างเข้มงวดแทน แต่ถ้าประเทศไหนยังยอมให้การไหลเทของเงินทุนระยะสั้นผ่านเข้าออกในประเทศได้อย่างเสรีแล้ว ก็จำต้องเสี่ยงกับภาวะการถูกโจมตีอัตราแลกเปลี่ยนจากนักลงทุนที่พากันหวนเกรงว่าอาจมีการลดค่าเงินเมื่อเศรษฐกิจโดยรวมเริ่มตกต่ำ เมืองไทยดูเหมือนจะเข้าข่ายนี้

และเมื่อถึงเวลานั้น รัฐบาลของประเทศนั้นๆ ก็ต้องประกาศไม่ลดอัตราแลกเปลี่ยนหรือไม่ก็ประกาศควบคุมเงินทุนที่ไหลเข้าออกเสียแทน หรืออีกนัยหนึ่งการบรรลุเป้าหมายสามอย่างพร้อมๆ กันเป็นเรื่องที่เป็นไปไม่ได้ และสำหรับประเทศที่เน้นความสำคัญของการปรับปรุงแล้ว บทบาทของรัฐบาลในการผ่อนผันอัตราแลกเปลี่ยนเงินย่อมเป็นสิ่งสำคัญในยามที่เศรษฐกิจถดถอย ท่าทีที่ยืดหยุ่นเช่นนี้ของรัฐบาลอาจทำให้เกิดเงินทุนไหลทะลักเข้ามามากมายได้ และภายใต้ภาวะเช่นนี้ ก็อาจส่งผลให้เศรษฐกิจของประเทศโดยรวมถูกโจมตีจากนักลงทุนได้เหมือนโยบายการเงินของประเทศถูกมองว่าหละหลวม แต่ถ้าประเทศนั้นมีความเชื่อมั่นว่ารัฐบาลของตนสามารถปรับปรุงนโยบายได้ ก็อาจเลือกใช้ระบบอัตราแลกเปลี่ยนเงินแบบลอยตัว กล่าวคือยอมทิ้งความมั่นคงไป หรือไม่ก็หันไปควบคุมจำนวนเงินทุนที่ไหลเข้าออกประเทศแทน ซึ่งวิธีนี้ก็ไม่สามารถทำให้บรรลุเป้าหมายทั้งสามอย่างพร้อมกันได้อยู่ดี ดังนั้นจะเห็นได้ชัดเจนว่าถ้าเลือกการไหลทะลักเข้าออกของเงินทุนต่างประเทศ รัฐบาลก็ต้องมีนโยบายทางการเงินที่เสรี ซึ่งย่อมหมายถึงการใช้อัตราแลกเปลี่ยนเงินแบบลอยตัวด้วย แต่ถ้าเลือกใช้อัตราแลกเปลี่ยนแบบคงที่ นโยบายการเงินก็ต้องเป็นแบบควบคุม ซึ่งไม่ว่าวิธีไหนก็ไม่สามารถบรรลุเป้าหมายทั้งสามอย่างไปพร้อมๆ กันได้

ต่อไปอยากขอให้ผู้อ่านลองวาดภาพในสมองจากหลักการข้างต้น และนำมาเปรียบเทียบกับข้อเท็จจริงในอดีตดู สมมติให้ A แทนการปรับปรุง ส่วน B แทนความมั่นคง และ C แทนการไหลทะลัก ทั้งสามอย่างเกี่ยวข้องกันเหมือนสามเหลี่ยมเส้นที่เชื่อมโยงจุดสองจุดของสามเหลี่ยมจะไม่สามารถเชื่อมโยงจุดที่เหลืออีกจุดหนึ่งได้ เส้นที่เชื่อม A กับ B เข้าด้วยกันคือระบบแบบเบรตตัน วู้ดส์ (Bretton Woods System) ระบบเบรตตัน วู้ดส์เป็นระบบที่ใช้อัตราแลกเปลี่ยนแบบคงที่และจำกัดการเคลื่อนย้ายเงินทุนเสรี แต่จากการที่การจำกัดการเคลื่อนย้ายเงินทุนไม่ส่งผลดีต่อเศรษฐกิจ จึงทำให้ผู้คนมองว่าระบบเบรตตัน วู้ดส์ไม่ยืดหยุ่น ต่อมาในต้นทศวรรษ 1970 ประเทศต่างๆ ได้หันมาให้ความสำคัญกับนโยบายเศรษฐกิจแบบมหภาค

มากขึ้น และในปี 1971 เงินดอลลาร์ก็ไม่ถูกผูกกับค่าทองคำอีกต่อไป ส่งผลให้ระบบเบรคตัน วัสดุต้องล้มเลิกไป จากปี 1973 เป็นต้นมาระบบอัตราแลกเปลี่ยนเงินแบบลอยตัวถูกนำมาใช้อย่างแพร่หลาย ระบบดังกล่าวนี้เปรียบได้กับเส้นตรงที่ลากเชื่อมจุด A กับ C เข้าด้วยกัน ในทางตรงกันข้าม ระบบผูกค่าเงินกับทองคำย่อมเปรียบได้กับเส้นเชื่อมจุด B กับ C ระบบเงินยูโรในอดีตก็อยู่ตรงเส้นนี้ ที่กล่าวมาข้างต้นคือ “สามเหลี่ยมตายตัว” (The Eternal Triangle) ของศาสตราจารย์ ครูกแมน ที่ข้าพเจ้าอยากเรียกว่า “สามเหลี่ยมของครูกแมน” มากกว่า

เสียงเรียกร้องจากนายกามหาธีร์

ขอกลับมาดูเรื่องราวที่เกิดขึ้นในทุกวันนี้บ้าง ก่อนที่จะนำเรื่องราวที่น่าสนใจมาเล่าให้ฟังในที่นี้ ข้าพเจ้าขอออกตัวก่อนว่าข้าพเจ้าไม่ได้เห็นด้วยกับการดำเนินนโยบายของมาเลเซียในปัจจุบันนี้แต่อย่างใด ในเดือนเมษายน ปี 1998 ในการประชุม ASEM ครั้งที่ 2 ที่กรุงลอนดอน นายกษัตริย์ของอังกฤษได้เชิญให้นายกมหาธีร์ของมาเลเซีย ซึ่งเป็นประเทศหนึ่งที่ได้รับอิทธิพลจากการเคลื่อนย้ายเงินทุนระยะสั้นอย่างหนัก ลูกจั่นกล่าวปราศรัยเกี่ยวกับปัญหาเศรษฐกิจและการเงินระหว่างประเทศในปัจจุบัน นายกามหาธีร์ได้เสนอข้อคิดที่น่าสนใจต่อที่ประชุมในครั้งนั้นว่า มาเลเซียในอดีตเป็นเพียงประเทศยากจนประเทศหนึ่ง จากความพยายามและความขยันอดทน ทำให้ประชาชนของประเทศสามารถหาข้าวปลาอาหารประทังท้องได้วันละ 3 มื้อถ้วนจากที่เคยอดๆ อยากๆ มีข้าวกินวันละมื้อสองมื้อ แต่ความพยายามของประชาชนก็ต้องไร้ความหมายไปอย่างสิ้นเชิงเพียงแค่ชั่วคืนเดียวเท่านั้น ค่าเงินริงกิตของมาเลเซียลดลงเหลือเพียงหนึ่งในสามหลังจากนักลงทุนเคลื่อนย้ายเงินทุนออกนอกประเทศไป เหตุการณ์เช่นนี้ถูกต้องแล้วหรือ ในครั้งนั้นไม่มีผู้นำจากประเทศใดเลยที่ลูกจั่นโต้แย้งผู้นำมาเลเซียว่ามาเลเซียนั้นก็พัฒนามาได้จากนโยบายเชื่อเชิญให้เงินทุนข้ามชาติไหลทะเข้ามาในประเทศไม่ใช่หรือ แต่ตรงกันข้ามทุกคนกลับตอบรับ

เสียงเรียกร้องของนายกฯ มาเลเซีย ด้วยการรวบรวมแถลงการณ์ร่วมระดับผู้นำประเทศเกี่ยวกับสถานการณ์การเงินและเศรษฐกิจเอเชียในระหว่างเวลาอาหารกลางวันทันที แถลงการณ์ดังกล่าวได้ยอมรับว่าเพื่อลดความผันผวนจากการถูกโจมตีจากนักลงทุน ทุกประเทศจำเป็นต้องร่วมมือกันสร้างความโปร่งใสในตลาดเงินทุนข้ามชาติ เช่นด้วยการกระชับความร่วมมือกันทางด้านการเงิน หรือพิจารณาจัดตั้งมอนิเตอร์ขึ้นมาสำรวจการเคลื่อนย้ายเงินทุนระยะสั้น ฯลฯ

โดยกำหนดการดั้งเดิมแล้ว ไม่มีการพิจารณาหัวข้อใดระหว่างเวลาอาหารกลางวันของผู้นำแต่อย่างใด แต่ข้อเรียกร้องข้างต้นของนายกฯ มาเลเซียได้ผลักดันให้ผู้นำจากประเทศต่างๆ ที่เข้าประชุมในครั้งนั้นออกแถลงการณ์ร่วมกัน ต่อมาแถลงการณ์ดังกล่าวยังถูกนำขึ้นมาพิจารณาอีกครั้งในการประชุม G-7 ที่กรุงลอนดอนในเดือนพฤษภาคม ตามด้วยการประชุมซัมมิทของประเทศกลุ่ม G-7 ที่เมืองเบอร์มิงแฮม หลังจากนั้น หายสุตก็ได้ถูกนำขึ้นพิจารณาในที่ประชุมคณะกรรมการเฉพาะกิจของ IMF ในเดือนตุลาคมปีเดียวกันนั้น และนั่นก็เป็นครั้งแรกที่นานาประเทศเริ่มหันมาเผชิญกับปัญหาการเงินและเศรษฐกิจโลกกันอย่างจริงจัง ปัญหาดังกล่าวเป็นเสมือนดาบสองคม เศรษฐกิจแบบตลาดที่เน้นความสำคัญของเสรีภาพ แต่ยังมีเสรีภาพมากเกินไป ความเสี่ยงก็จะสูงตามมามากขึ้นเท่านั้น โอกาสที่จะพัฒนาเศรษฐกิจที่เพิ่มสูงขึ้นตามเสรีภาพในการนำเงินทุนข้ามชาติที่ไหลทะเข้ามาอย่างเสรี ก็มักจะเดินไปพร้อมๆ กับโอกาสที่ต้องเสี่ยงกับการไหลเทของเงินทุนออกไปนอกประเทศเช่นกัน การดำเนินนโยบายเศรษฐกิจมหภาคภายในประเทศก็จำเป็นต้องถูกอิทธิพลจากหลักการและความเปลี่ยนแปลงของเศรษฐกิจแบบตลาดที่ไร้พรมแดนครอบคลุมไปทั่วทุกประเทศ การที่ประเทศในกลุ่มเอเชียและยุโรปนำเอาปัญหาลักษณะนี้ขึ้นมาถกเถียงกันในที่ประชุม ASEM ซึ่งไม่มีอเมริกาเข้าร่วมประชุมอยู่ด้วยนั้น นับเป็นสิ่งที่มีความหมายอย่างมาก และที่น่าสนใจยิ่งไปกว่านั้นคือการที่ผู้นำแต่ละประเทศเห็นพ้องต้องกันถึงปัญหาที่โลกต้องเผชิญในปัจจุบันสืบเนื่องมาจากเศรษฐกิจแบบตลาด สิ่งที่ผู้นำแต่ละประเทศเห็นพ้องต้องกันในครั้งนั้นคืออันตรายที่เกิดจาก

การเคลื่อนย้ายเงินทุนข้ามชาติที่เปิดเสรีเกินไป ดังนั้นจึงต้องมีหลักเกณฑ์อะไรขึ้นมา หรืออีกนัยหนึ่งจำเป็นต้องเสียสละบางอย่างเพื่อแลกกับอีกอย่าง หากนำเอาคำอธิบายของศาสตราจารย์ครูกแมนข้างต้นมาเสริมก็ย่อมหมายความว่าเกิดความเกินพอดีใน “การไหลเท” ดังนั้นจึงจำเป็นต้องใช้การเมืองเข้ามาแก้ปัญหา ในความหมายดังกล่าว วิกฤตเศรษฐกิจเอเชียเป็นนิมิตหมายแห่งการเริ่มต้นของยุคสมัยใหม่

วิกฤตเศรษฐกิจเอเชียเกิดขึ้นหลังจากที่ข้าพเจ้าเกษียณอายุราชการได้ไม่กี่เดือน ในปี 1997 ซึ่งเป็นปีที่ข้าพเจ้าเกษียณนั้น ข้าพเจ้ามีส่วนร่วมเกี่ยวกับการเจรจาจับเข้าเป็นสมาชิกของ WTO ทำให้ไม่มีเวลาเดินทางไปประเทศ ASEM ด้วยตนเอง เลย ทั้งๆ ที่ในปีก่อนหน้านั้นได้เดินทางไปหลายต่อหลายครั้งด้วยกัน เพราะการประชุม ASEM ครั้งแรกก็จัดขึ้นที่เมืองไทย การประชุมระดับรัฐมนตรี WTO ครั้งแรกก็จัดขึ้นที่สิงคโปร์ ด้วยเหตุนี้เองที่ทำให้ข้าพเจ้าไม่สามารถอ่านสถานการณ์เศรษฐกิจในเวลานั้นได้ ทั้งๆ ที่โครงสร้างทางเศรษฐกิจของเอเชียได้เริ่มส่อเค้าว่าจะเกิดปัญหามาก่อนหน้านั้นบ้างแล้ว ดังนั้นเมื่อเกิดวิกฤตขึ้นใหม่ๆ ข้าพเจ้าจึงรู้สึกละอายและอดนั่งทบทวนอยู่คนเดียวตามลำพังไม่ได้ว่าทำไมถึงไม่อาจล่วงรู้สถานการณ์ตอนนั้นได้เลย

อย่างไรก็ตาม ก็ไม่ได้หมายความว่าไม่มีเจ้าหน้าที่ของญี่ปุ่นคนใดที่ไม่รู้สึกถึงความอันตรายของเศรษฐกิจในช่วงก่อนหน้านั้น จากปากคำของเพื่อนร่วมงานในกระทรวง พบว่านายกรัฐมนตรีฮาชิโมะโตะได้เสนอปัญหาเกี่ยวกับความเคลื่อนไหวที่ค่อนข้างผิดปกติของค่าเงินบาทไทยต่อที่ประชุม G-7 ของกลุ่มประเทศซันมิทที่เมืองเดนเวอร์ในปลายเดือนมิถุนายนปี 1997 แต่ก็ไม่ปรากฏว่ามีผู้นำจากประเทศใดเลยที่ให้ความสนใจต่อปัญหาดังกล่าว ยกเว้นประธานาธิบดีชรัคจากฝรั่งเศสที่ตอบกลับมาว่าถ้าเป็นเช่นนั้นจริงฝรั่งเศสก็จะถอนเงินทุนที่เข้าไปลงทุนในเมืองไทยกลับ ซึ่งคำพูดข้างต้นของประธานาธิบดีชรัคได้ทำให้นายกฯฮาชิโมะโตะยับยั้งการถกเถียงในเรื่องนี้ทันทีเพราะเกรงว่าจะส่งผลทางด้านลบมากกว่า เชื่อกันว่าในเวลานั้นผู้เกี่ยวข้องทางด้านการเงินในกรุงนิวยอร์กจำนวนหนึ่งตระหนักถึงปัญหาค่าเงินบาท

กันแล้ว แต่ก็ไม่มีประเทศใดเลยที่ได้หยิบปัญหาดังกล่าวไปถกเถียงกันในระดับผู้นำประเทศ

วิกฤตเศรษฐกิจเอเชียที่เกิดขึ้นนั้นมีสาเหตุแตกต่างกันบ้างเล็กน้อยในแต่ละประเทศ แต่อาจกล่าวรวมๆ ได้ว่าวิกฤตการณ์ครั้งนี้เป็นผลลัพธ์มาจากการปะทะกันระหว่างปัญหาที่เกิดจากโครงสร้างทางเศรษฐกิจกับหลักเกณฑ์ของเศรษฐกิจแบบตลาดเกี่ยวกับเรื่องหนี้ข้าพเจ้าจะอธิบายกลไกของโครงสร้างเศรษฐกิจในไทยและเกาหลีว่าได้เป็นต้นเหตุให้วิกฤตเศรษฐกิจเกิดขึ้นได้อย่างไร

วิกฤตการณ์เศรษฐกิจในไทย

ไทยเป็นประเทศที่ดำเนินนโยบายพัฒนาประเทศโดยอาศัยการพึ่งเงินทุนจากต่างประเทศ เช่นด้วยการส่งเสริมการลงทุนโดยตรงของอุตสาหกรรมต่างประเทศกับการส่งเสริมการส่งออกสินค้า นโยบายดังกล่าวได้ส่งผลให้ไทยเริ่มมีการพัฒนาทางเศรษฐกิจในอัตราสูงมาตั้งแต่ปี 1987 และอัตราดังกล่าวยังมีค่าสูงกว่าประเทศอื่นๆ ในอาเซียนอย่างมากด้วย เกี่ยวกับการสนับสนุนให้นำเงินทุนจากต่างประเทศมาใช้พัฒนาเศรษฐกิจของไทยนั้นค่อนข้างแตกต่างกับเกาหลีและญี่ปุ่นในสมัยที่เพิ่งเริ่มมีอัตราการเติบโตทางเศรษฐกิจที่สูงมาก ปัญหาของไทยในเวลานั้นอยู่ที่ยังไม่ได้พัฒนาอุตสาหกรรมผลิตชิ้นส่วนหรือธุรกิจขนาดกลางและเล็ก (SME) รวมทั้งยังไม่มีการพัฒนาแรงงานที่มีฝีมือเพียงพอเลยด้วย ดังนั้นในการผลิตสินค้าสำเร็จรูปทางด้านอุตสาหกรรมออกวางตลาด ไทยจึงจำเป็นต้องนำเข้าชิ้นส่วนบางอย่างจากต่างประเทศ โดยเฉพาะชิ้นส่วนของเครื่องจักรกลนำสมัยแทบทุกอย่างที่จำเป็นต้องใช้เวลาซ่อมแซมเครื่อง

สำหรับระบบการเงินนั้น รัฐบาลไทยได้นำระบบสำคัญ 2 ระบบมาใช้ ระบบแรกคือระบบที่ผูกค่าเงินบาทไว้กับระบบ peg ระบบ peg หมายถึงระบบที่กำหนดค่าเงินของประเทศไว้คงที่ด้วยการคำนวณจากระบบตะกร้า (basket) หรือการหา

ค่าเฉลี่ยจากค่าเงินของประเทศอื่น ๆ แต่ในกรณีของไทยนั้นปรากฏว่าร้อยละ 80 ถึง 85 ของตะกร้านั้นเป็นเงินดอลลาร์สหรัฐฯ หรืออีกนัยหนึ่งรัฐบาลไทยใช้ระบบผูกค่าเงินบาทไทยไว้กับค่าเงินดอลลาร์นั่นเอง และระบบนี้ก็ถูกใช้มาจนกระทั่งเมื่อวิกฤตเศรษฐกิจปะทุขึ้นในเดือนกรกฎาคมปี 1997 จากการผูกค่าเงินบาทไว้เช่นนี้เองที่ทำให้มีความเสี่ยงในการแลกเปลี่ยนเงินน้อย และขณะเดียวกันก็ส่งผลให้ไทยกลายเป็นแหล่งลงทุนที่ปลอดภัยและดูมีเสน่ห์สำหรับนักลงทุนด้วย หากตราบใดที่ไม่มีข้อขัดแย้งจากการผูกค่าเงินบาทไว้กับเงินดอลลาร์ก็ย่อมไม่มีปัญหาอะไร แต่ปรากฏว่านับตั้งแต่เดือนมีนาคมปี 1998 เป็นต้นมา IMF ได้พยายามเตือนรัฐบาลไทยในการประชุมประจำปีว่าการผูกค่าเงินบาทไว้กับเงินดอลลาร์จะกลายเป็นการระต่อเศรษฐกิจของประเทศอย่างมาก ทั้งนี้เพราะการที่ค่าเงินบาทมีค่าสูงกว่าความจริงไปมากในเวลานั้นได้ส่งผลให้สินค้าจากไทยมีราคาสูงไม่สามารถแข่งขันกับสินค้าจากประเทศอื่นได้ ดังนั้นรัฐบาลไทยจึงควรกำหนดให้ค่าเงินบาทยืดหยุ่นมากกว่านี้และควรใช้นโยบายประหยัดทันที สำหรับรัฐบาลไทยแล้ว ระบบ peg เป็นระบบที่ถูกนำมาใช้เพื่อรักษาค่าเงินบาทที่ขึ้นๆ ลงๆ ในสมัยที่การเมืองภายในไม่มั่นคงเนื่องจากการปฏิวัติรัฐประหารของฝ่ายทหาร ผลจากการใช้ระบบ peg นอกจากจะนำมาซึ่งความมั่นคงของค่าเงินบาทแล้ว ยังได้สร้างความมั่นคงทางการเมืองอย่างที่ไม่เคยมีมาก่อนในอดีตอีกด้วย และในขณะเดียวกัน การลดค่าเงินบาทก็เป็นวิธีที่รัฐบาลไทยในอดีตหยิบมาใช้บ่อยๆ เมื่อความสามารถในการแข่งขันในตลาดส่งออกลดต่ำลงสำหรับรัฐบาลไทยในเวลานั้นแล้ว การระมัดระวังไม่ให้เงินบาทถูกนักลงทุนโจมตีและการมองหาเวลาที่เหมาะสมที่สุดสำหรับการแก้ไขระบบอัตราแลกเปลี่ยนจึงเป็นสิ่งที่ยากไม่น้อยทีเดียว และท้ายสุดรัฐบาลไทยในเวลานั้นก็ตกลงที่จะไม่ทำตามคำแนะนำของ IMF

ปัจจัยที่เป็นต้นเหตุแห่งวิกฤตเศรษฐกิจของไทยอีกประการหนึ่งคือการจัดตั้งตลาดการเงินแบบออฟชอร์ ซึ่งเป็นที่รู้จักกันในนามของ BIBF (Bangkok International Banking Facilities) ขึ้นในปี 1993 ก่อนหน้านั้นคือในระหว่างปี

1990 ถึงปี 1992 รัฐบาลไทยได้คงระบบ peg ไว้พร้อมๆ กับพยายามเปิดเสรี การฝากเงินของผู้ที่ไม่ได้มีทะเบียนบ้านในประเทศ รวมทั้งเปิดเสรีการแลกเปลี่ยน เงินด้วยวิธีต่างๆ ส่งผลให้ผู้ประกอบการจำนวนมากหันไปกู้ยืมเงินดอลลาร์ที่มีอัตรา ดอกเบี้ยต่ำกว่าแทน และในเวลาเดียวกันยังมีเงินทุนจากต่างประเทศระยะสั้นที่ มองหาอัตราดอกเบี้ยสูงไหลทะเข้ามาในประเทศเป็นจำนวนมากอีกด้วย อย่างที่ได้ กล่าวมาแล้วข้างต้นว่าหลังสงครามเย็นเสร็จสิ้นลง ปรากฏว่าอเมริกาได้เรียกร้องให้ ประเทศต่างๆ ในเอเชียเปิดเสรีด้านตลาดเงินอย่างมาก พร้อมๆ กันนั้นช่วงนี้ก็ยัง เป็นช่วงที่เงินทุนจากอเมริกาจำนวนมากไหลทะเข้ามาในเอเชียด้วย

ในด้านการระหว่างประเทศ ปรากฏว่าค่าเงินเยนซึ่งเป็นตระกูลเงินที่เกี่ยวข้องพ ้น กับเศรษฐกิจไทยอย่างมากได้พุ่งขึ้นสูงถึงราวๆ 80 เยนต่อ 1 ดอลลาร์สหรัฐฯ ในราว เดือนสิงหาคมปี 1995 ในปีเดียวกันนั้นและปีถัดมา อุตุสาหกรรมจากญี่ปุ่นจำนวน มากได้ย้ายฐานผลิตเข้าไปในเมืองไทย แต่จำนวนเงินทุนเหล่านั้นก็ไม่อาจเทียบเท่า ได้กับเงินทุนกู้ยืมจากสถาบันทางการเงินในระยะสั้นหรือเงินทุนหมุนเวียนในตลาด หลักทรัพย์ซึ่งทำหน้าที่รองรับเศรษฐกิจโดยรวมในเวลานั้น เงินทุนระยะสั้นจำนวน มหาศาลที่ไหลเวียนเข้าไปในสถาบันการเงินได้ถูกนำไปใช้ทั้งในวงการอุตสาหกรรม การผลิตและการค้าส่งหาริมทรัพย์ หนี้ทั้บถมของเงินทุนระยะสั้นในภาคอสังหา ริมทรัพย์ที่ไม่ส่งผลทางการผลิตนี้เอง ได้ค่อยๆ กลายเป็นภาระต่อเศรษฐกิจโดยรวม ของประเทศในภาพของตัวเลขในด้านต่างๆ ที่ตกต่ำลงอย่างหนัก

จากการที่ค่าเงินบาทถูกผูกไว้กับอัตราแลกเปลี่ยนเงินดอลลาร์นี้เองที่ส่งผล ให้ค่าเงินบาทของไทยมีราคาสูงขึ้นเมื่อเทียบกับอัตราแลกเปลี่ยนต่อดอลลาร์สหรัฐฯ ของค่าเงินประเทศอื่นๆ ในทางตรงกันข้าม หลังปี 1995 เป็นต้นมา ปรากฏว่า ค่าเงินเยนกับค่าเงินดอลลาร์เริ่มมีการเปลี่ยนแปลงในทางตรงกันข้าม เงินเยนเริ่ม มีราคาถูกลงเรื่อยมา ทั้งนี้เนื่องมาจากสภาพของเศรษฐกิจโดยรวมของญี่ปุ่น ความเปลี่ยนแปลงดังกล่าวได้ส่งผลกระทบให้เกิดวิกฤตการณ์ในเศรษฐกิจของไทยที่ เกี่ยวพันกับญี่ปุ่นโดยตรงทันที นอกเหนือไปกว่านั้น 3 ปีในระหว่างปี 1992 ถึงปี

1994 ค่าเงินหยวนของจีนซึ่งเป็นประเทศคู่แข่งที่สำคัญในตลาดส่งออกระหว่างประเทศของไทยยังได้ลดค่าต่ำลงถึงร้อยละ 35 อีกด้วย และผลจากการที่มีอุตสาหกรรมต่างชาติเข้าไปลงทุนในจีนโดยตรงเพิ่มมากขึ้น อีกทั้งรัฐบาลจีนเองก็ได้เอื้อจูงใจอย่างหนักกับการปฏิรูปอุตสาหกรรมของรัฐ ก็ได้ทำให้สินค้าจากจีนเริ่มมีความสามารถในการแข่งขันสูงขึ้น ผลักดันให้ไทยต้องเสียเปรียบในด้านการส่งออกอย่างมาก

ปริมาณการส่งออกของไทยได้ลดต่ำลงอย่างมากในปี 1996 ส่งผลให้ภาวะขาดดุลทางการค้าเลวร้ายลง ดุลบัญชีเดินสะพัดอยู่ในสภาพขาดดุลเท่ากับร้อยละ 8 ของ GDP ตัวเลขดังกล่าวนับเป็นตัวเลขที่สูงมากเมื่อเทียบกับประเทศเพื่อนบ้านอื่นๆ ของไทย ยกเว้นมาเลเซียที่อยู่ในสภาพขาดดุลและต้องเผชิญภาวะวิกฤตเช่นเดียวกันแล้ว กล่าวคือ อินโดนีเซียขาดดุลเท่ากับร้อยละ 3.5 เกาหลีเท่ากับร้อยละ 2 ขณะที่ภาวะขาดดุลอย่างหนักข้างต้นได้ส่งผลกระทบต่อเศรษฐกิจของประเทศในรูปของอัตราการเติบโตทางเศรษฐกิจที่ชะงักงัน และภาวะฟองสบู่แตกในตลาดอสังหาริมทรัพย์ บรรดาเงินทุนจากต่างประเทศที่กว่าครึ่งหนึ่งเป็นเงินทุนระยะสั้น ผ่านเข้ามาทาง BIBF ก็ได้ถูกเพิกถอนกลับไปอย่างรวดเร็ว

วิกฤตเศรษฐกิจในเกาหลีที่น่าใจหาย

ก่อนหน้านี้ไม่นานนัก เกาหลี นับเป็นประเทศที่มีการเติบโตทางเศรษฐกิจที่ค่อนข้างมั่นคงประเทศหนึ่ง ผลจากค่าเงินเยนที่สูงขึ้นได้ผลักดันให้สินค้าประเภทเซมิคอนดักเตอร์และรถยนต์จากเกาหลีมีความสามารถในการแข่งขันสูงขึ้น สามารถเข้าไปมีแชร์ในตลาดของจีนและอาเซียนมากขึ้น ในปี 1995 GDP ต่อหัวของประชากรได้เพิ่มขึ้นเกินกว่า 1 หมื่นดอลลาร์ ส่งผลให้ในปีต่อมาเกาหลีสามารถเข้าร่วมเป็นสมาชิก OECD ได้สำเร็จ นับตั้งแต่ช่วงทศวรรษ 1980 เป็นต้นมาที่เกาหลีสนใจที่จะเข้าเป็นสมาชิก OECD บ่อยครั้งที่รัฐบาลเกาหลีได้ส่งเจ้าหน้าที่

มาพบข้าพเจ้าที่ทำงานใน OECD ในเวลานั้น นอกจากจะมีปัญหาเกี่ยวกับระดับการพัฒนาทางเศรษฐกิจของเกาหลีว่าได้มาตรฐานของการสมัครเป็นสมาชิกหรือไม่แล้ว เกาหลีเองยังกังวลถึงผลเสียที่อาจเกิดขึ้นหลังการปฏิรูปโครงสร้างเศรษฐกิจของประเทศเมื่อตนเข้าเป็นสมาชิก OECD และนอกจากนั้น OECD เองก็ยังไม่แน่ใจต่อสภาพสังคมของเกาหลีอีกด้วย ผลจึงทำให้ไม่มีความคืบหน้าในการเจรจาแต่อย่างใด กว่าสิบปีหลังจากนั้นที่เกาหลีสามารถประสบความสำเร็จในการเข้าเป็นสมาชิก OECD ในขั้นตอนการสมัครเป็นสมาชิก เกาหลีได้ถูกร้องขอให้ปฏิรูปโครงสร้างเศรษฐกิจของตนใหม่ แต่ท้ายสุดรัฐบาลเกาหลีก็ไม่ได้จริงจังกับคำขอหรือดังกล่าวนัก อย่างไรก็ตาม จากการที่หลาย ๆ ประเทศมองว่าเศรษฐกิจของเกาหลียังจะเติบโตไปอีกมากทั้งนี้เพราะปริมาณการส่งออกที่ขยายขึ้นเรื่อย ๆ ในตลาดของจีนและอาเซียน อีกทั้งตลาดในภูมิภาคทั้งสองก็ยังเป็นตลาดที่หลายคนในเวลานั้นเชื่อมั่นว่าจะมีโอกาสเติบโตอีกมากทีเดียวด้วย ผลจึงทำให้นับตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา อนาคตกรรมของเกาหลีได้เริ่มขยายการลงทุนโดยตรงในอาเซียนมากขึ้น

ตราบไคที่การพัฒนาทางเศรษฐกิจของเกาหลียังดำเนินไปอย่างต่อเนื่อง ตราบนั้นเงามืดของวิกฤตเศรษฐกิจก็ไม่อาจเข้ามาครอบงำเกาหลีได้ ถึงแม้ว่าปัญหาโครงสร้างทางเศรษฐกิจจะยังมีอยู่มากมายเพียงใด อย่างไรก็ตาม เมื่อย้อนไปดูข้อเท็จจริงจากการที่รัฐบาลเกาหลีเรียกร้องให้ญี่ปุ่นถ่ายทอดเทคโนโลยีและเพิ่มปริมาณการลงทุนในเกาหลีโดยตรงแล้ว ก็จะมีพบว่าเช่นเดียวกับประเทศต่างๆ ในอุษาคเนย์ เกาหลีเองก็มุ่งแต่เร่งพัฒนาการเติบโตทางเศรษฐกิจด้วยการพึ่งพาการนำเข้าอุปกรณ์จากต่างประเทศมากกว่าการพัฒนาหรือวิจัยเทคโนโลยี รวมทั้งการประกอบอุปกรณ์ต่างๆ ด้วยตนเอง ทั้งนี้ที่วิกฤตเศรษฐกิจอันเกิดจากการตกต่ำของค่าเงินบาทในไทย มาเลเซียและประเทศภาคีอาเซียนอื่นๆ เริ่มรุนแรงขึ้น ส่งผลกระทบต่อค่าเงินและราคาดัชนีในตลาดฮ่องกง นักลงทุนก็เริ่มหันมาจับตามองเกาหลีทันที ในปลายเดือนตุลาคมปี 1997 ค่าเงินวอนของเกาหลีได้เริ่มอ่อนตัวลง และในกลางเดือนพฤศจิกายนปีเดียวกัน ก็ปรากฏว่าค่าเงินวอนได้

อ่อนตัวลงไปเท่ากับ 1,000 วอนต่อ 1 ดอลลาร์สหรัฐฯ นับเป็นการอ่อนตัวต่ำที่สุดในรอบ 10 ปีที่ผ่านมา ในเวลาเดียวกันนั้นเองที่รัฐบาลเกาหลีเริ่มตระหนักถึงความสำคัญของการปฏิรูปโครงสร้างทางเศรษฐกิจ และได้เริ่มลงมือปฏิรูปสถาบันการคลังไปบ้างแล้วเล็กน้อย อย่างไรก็ตาม นำเสียดายที่รัฐศาลลงมติไม่ผ่านร่างกฎหมายปฏิรูปสถาบันการเงินของรัฐบาล ส่งผลให้ผู้คนพากันวิตกกังวลว่าการปฏิรูปสถาบันการเงินของเกาหลีจะไม่สามารถดำเนินไปอย่างราบรื่นได้ และนอกจากนั้นยังปรากฏว่าเจ้าหน้าที่ของธนาคารกลางเกาหลียังพากันหยุดงานเพื่อต่อต้านการพยายามโอนอำนาจการควบคุมสถาบันการเงินอีกด้วย สื่อมวลชนพากันวิจารณ์ว่าเจ้าหน้าที่ธนาคารกลางเองยังพยายามขัดขวางการปฏิรูปทั้งนี้เพราะห่วงหาอาณาจ

ในกรณีของเกาหลีนั้น การแก้ปัญหาหนี้ต่างประเทศของสถาบันการเงินนับเป็นปัญหาสำคัญที่สุด แต่จากการที่ธนาคารต่างประเทศลังเลที่จะยืดเวลาการชำระหนี้ดังกล่าวนี้เองที่ส่งผลให้สถาบันการเงินในประเทศต้องประสบภาวะวิกฤตที่รุนแรงขึ้น และจุดนี้เองที่เป็นสาเหตุให้ตลาดเริ่มเคลือบแคลงใจต่อเศรษฐกิจของเกาหลีตราบดีที่ยังไม่มีนโยบายที่แน่ชัดในการแก้ปัญหา ตลาดพากันมองว่าสถาบันทางการเงินของเกาหลีจะไม่สามารถชำระหนี้กว่า 2 หมื่นล้านดอลลาร์ตามกำหนดการที่จะครบสัญญาในปลายปี 1997 ได้ และชั่วพริบตาเดียวเท่านั้นที่วิกฤตเศรษฐกิจในเกาหลีได้ขยายจากปัญหาหนี้ของสถาบันการเงินไปยังอุตสาหกรรมและเศรษฐกิจด้านอื่นๆ ด้วย

ปัญหาทางโครงสร้างของเกาหลีนั้นอยู่ที่ใด ในเกาหลีมีวิสาหกิจขนาดยักษ์ที่ถูกเรียกกันว่าแชโบล (Chaebol) อยู่สิบกว่าแห่ง เพียงแค่ปี 1997 ปีเดียว ปรากฏว่า Chaebol 9 แห่งพากันล้มละลายไปตามๆ กัน กล่าวคือ ในเดือนมกราคม มีนาคม เมษายน และพฤษภาคม วิสาหกิจล้มละลายไปเดือนละ 1 แห่ง ในเดือนกรกฎาคม ปรากฏว่าวิสาหกิจผู้ผลิตรถยนต์ซึ่งถูกจัดเป็นวิสาหกิจใหญ่อันดับ 7 ของประเทศได้ล้มละลายลง สร้างความตกใจอย่างมากต่อวงการเศรษฐกิจ และการล้มละลายดังกล่าวได้กระตุ้นให้ผู้คนหันมาจับตามองปัญหาทางเศรษฐกิจของประเทศที่เกิดจาก

ปัญหาทางด้านโครงสร้าง การล้มละลายของวิสาหกิจรถยนต์ในครั้งนั้นยังได้สร้างภาพของรัฐบาลที่ไร้ประสิทธิภาพ ไม่มีความสามารถในการแก้ปัญหาไปรอบโลกอีกด้วย และจุดนี้เองที่ทำให้ธนาคารต่างประเทศเปลี่ยนท่าทีในการอนุมัติเงินกู้ต่อเกาหลีใหม่ ส่งผลให้สถานการณ์เลวร้ายลงทันที

เท่าที่ผ่านมา Chaebol แต่ละแห่งต่างก็มีอุตสาหกรรมหลักของตนเองพร้อมๆ กับได้ขยายกิจการเข้าไปยังอุตสาหกรรมด้านอื่นๆ ด้วย โดยที่บ่อยครั้งไม่ได้คำนึงถึงความสามารถในการแข่งขันของตน ทั้งนี้เพราะพวกเขายึดนโยบายเศรษฐกิจแบบเต็มรูปแบบ หรือ “full set economy” (เป็นที่รู้จักกันในภาษาเกาหลีในนามของ เศรษฐกิจแบบหมวดปลาหมึกยักษ์) ในระบบ “full set economy” ดังกล่าว กฎหมายได้ระบุไม่ให้ Chaebol มีสิทธิครอบครองกิจการธนาคาร ทำให้ผู้บริหาร Chaebol ทั้งหมดต้องใช้วิธีรวบรวมเงินทุนผ่านบริษัทเงินทุนในเครือ Chaebol ของตนเองแทน เงินกู้จากต่างประเทศจำนวนมากถูกถ่ายเทไปสู่ Chaebol ทั้งหมดโดยผ่านบรรดาบริษัทเงินทุนเหล่านั้นอีกทอดหนึ่ง และเพื่อการอุดหนุนบรรดา Chaebol ต่างๆ ได้พากันใช้วิธีประกันหนี้บริษัทในเครือของตนต่อกันและกัน ส่งผลให้มีบริษัทในเครือสามารถประกันเงินทุนโดยรวมของอีกบริษัทหนึ่งได้กว่าร้อยละ 200 ท้ายสุดระบบข้างต้นได้กลายเป็นสาเหตุให้วิสาหกิจของเกาหลีขาดความสามารถในการแข่งขันลงเรื่อยๆ เหตุที่ระบบดังกล่าวสามารถดำเนินไปในวงการเศรษฐกิจเกาหลีได้นั้นเนื่องมาจากการทำบัญชีที่ไม่โปร่งใส คนภายนอกไม่มีสิทธิรับรู้จำนวนเงินค้ำประกันของแต่ละวิสาหกิจได้เลยนั่นเอง จากเงินทุนที่บริษัทเงินทุนในเครือ Chaebol รวบรวมมา และจากระบบการค้ำประกันของบริษัทในเครือข้างต้นนี้เองที่ทำให้มีการแข่งขันอย่างรุนแรงเกินขนาด นำมาซึ่งการลงทุนเกินความจำเป็นของบรรดา Chaebol แต่ละแห่ง นอกเหนือไปก่อนหน้านี้ ความสัมพันธ์ที่ขาดความโปร่งใสของผู้คนทั้งในวงการการเมืองและราชการ ทั้งในวงการอุตสาหกรรมและสถาบันการเงิน ก็ถูกมองว่าเป็นอีกต้นเหตุหนึ่งของวิกฤตเศรษฐกิจในเกาหลี สถาบันการเงินบางแห่งถูกขนานนามว่าเป็น “สถาบันการเงินสำหรับนักการเมืองและข้าราชการ”

ถูกใช้เป็นเครื่องมือเพื่อพัฒนาเศรษฐกิจโดยไม่ได้คำนึงถึงหลักเกณฑ์การบริหารการเงิน แต่อย่างใดเลย บรรษัทเงินทุนจำนวนไม่น้อยก็ได้ทุ่มเทลงในตลาดอาเซียนบ้าง บางแห่งถึงกับกู้เงินจากต่างประเทศมาลงทุนเพื่อหวังผลตอบแทนสูงในประเทศที่มี อัตราเสี่ยงสูงเช่นอินโดนีเซีย และนั่นเองคือต้นเหตุของการขาดความเชื่อมั่นจาก สถาบันการเงินต่างประเทศในเวลาต่อมา

ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ใช้แรงงานและนายจ้างก็เป็นปัญหาทางโครงสร้างอีก ด้านหนึ่ง สหภาพแรงงานแบบเก่าได้กลายเป็นรวีคิดขวางการปรับโครงสร้างวิสาหกิจ อย่างมากทีเดียว วิสาหกิจไม่อาจเลิกจ้างได้ทั้งๆ ที่จำเป็น ระบบเก็บภาษีสองทอด ก็เป็นอีกสาเหตุหนึ่งที่ทำให้วิสาหกิจลังเลที่จะขยายกิจการที่ไม่จำเป็นออกไป ทำให้ การปรับโครงสร้างวิสาหกิจต้องเชื่องช้าลง ผู้คนส่วนใหญ่ยังมีความรังเกียจต่อ การเปิดให้วิสาหกิจต่างประเทศเข้ามาซื้อกิจการในประเทศ แล้วยังมีกฎข้อบังคับ จำนวนมากที่เอารัดเอาเปรียบวิสาหกิจต่างประเทศที่จะเข้ามาเปิดกิจการหรือเข้ามา ลงทุน

2 สัปดาห์วิกฤตในญี่ปุ่น

หัวข้อสำคัญของการประชุมรัฐสภาในฤดูใบไม้ร่วงปี 1998 อยู่ที่การแก้ปัญหา หนี้เสียจำนวนมหาศาลของสถาบันการเงินญี่ปุ่น โดยเฉพาะการจัดการกับธนาคาร LTCB (Long Term Credit Bank) ที่แบกภาระหนี้เสียมากเป็นพิเศษ การโต้แย้ง เกี่ยวกับปัญหาธนาคารดังกล่าวได้ยืดเยื้อมาจนถึงช่วงปลายเดือนกันยายน ผู้คน พากันจับตามองท่าทีของนักการเมืองอย่างใกล้ชิดว่าจะแก้ปัญหาดังกล่าวอย่างไร แต่ก็ดูเหมือนว่าทั้งนักการเมืองและข้าราชการได้เคลื่อนไหวเชื่องช้ากว่าที่ตลาดตั้ง ความหวังไว้มาก ส่งผลให้เศรษฐกิจของประเทศส่อแววแห่งความวิกฤตในความหมาย ดังกล่าว เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในช่วง 2 สัปดาห์ตั้งแต่วันที่ 25 กันยายน นับเป็นช่วง สำคัญทางประวัติศาสตร์ช่วงหนึ่งที่ต้องจดจำตลอดไป กว่าที่การเมืองจะสามารถ

กำหนดแนวทางการแก้ปัญหาของธนาคารใดธนาคารหนึ่งได้ มันก็เป็นเวลาที่ตลาดได้เริ่มหันมาจับตามองปัญหาในธนาคารอื่นๆ ด้วยแล้ว และเมื่อการเมืองเริ่มลงมือปรับปรุงกิจการของธนาคารที่ใกล้ล้มละลายนั้นๆ ก็มักเป็นเวลาที่วิสาหกิจญี่ปุ่นที่ติดอันดับหนึ่งของโลกต้องถูกตลาดโจมตีอย่างไร้เหตุผลเสียแล้ว ภายใต้บรรยากาศเศรษฐกิจในเวลานั้น ปรากฏว่าตลาดมองว่านโยบายแก้ปัญหาทางเศรษฐกิจของรัฐบาลมีแนวโน้มที่จะยิ่งทำให้เหตุการณ์เลวร้ายลงกว่าเดิม ตลาดพากันเทขายหุ้นญี่ปุ่นอย่างหนัก และกว่าที่การเมืองจะสามารถหันมาแก้ไขแนวทางเศรษฐกิจใหม่สร้างความมั่นใจให้กับตลาดได้อีกครั้ง ก็กินเวลาหลายวันทีเดียว เมื่อเปรียบเทียบข่าวความเคลื่อนไหวทางการเมืองและเศรษฐกิจกับความเคลื่อนไหวของตลาดในขณะนั้นดู จะสามารถมองเห็นความแตกต่างระหว่างการเมืองกับตลาดอย่างเห็นได้ชัด

ในการประชุมรัฐสภาสมัยสามัญ ได้มีการผ่าน “กฎหมายปรับปรุงและฟื้นฟูสถาบันการเงิน” และ “กฎหมายเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพสถาบันการเงิน” กฎหมายฉบับแรกมีวัตถุประสงค์เพื่อแก้ปัญหาสถาบันการเงินที่ล้มละลาย ส่วนกฎหมายฉบับหลังมีวัตถุประสงค์ที่จะเร่งให้สถาบันการเงินที่ยังอยู่ในสภาพดีมีความมั่นคงมากขึ้น ในการประชุมพิจารณาร่างกฎหมายปรับปรุงและฟื้นฟูสถาบันการเงินนั้น คณะกรรมการทั้งจากพรรครัฐบาลและพรรคฝ่ายค้านได้โต้แย้งกันในจุดที่ว่าควรนำเงินภาครัฐเข้ามาแก้ปัญหาธนาคาร LTCM ด้วยวิธีใดดี รายละเอียดการประชุมของตัวแทนพรรครัฐบาลและพรรคฝ่ายค้านในวันพฤหัสบดีที่ 24 และวันศุกร์ที่ 25 เดือนกันยายนปี 1999 มีดังต่อไปนี้

หนังสือพิมพ์รายวันประจำวันวันที่ 25 ได้ลงข่าวว่าตัวแทนของพรรครัฐบาลกับพรรคฝ่ายค้านไม่สามารถตกลงกันได้ พรรครัฐบาลเสนอให้นำเงินภาครัฐเข้ามาอัดธนาคาร LTCM และเตรียมรวมธนาคารกับสถาบันการเงินอื่นเสีย ในขณะที่พรรคฝ่ายค้านคัดค้านไม่ให้นำเงินภาครัฐเข้าไปอัดเพราะธนาคาร LTCM จัดว่าเป็นสถาบันการเงินที่ล้มละลายไปแล้ว จะเห็นได้ว่าทั้งสองฝ่ายยังไม่สามารถตกลงกันได้ ในปัญหาการจัดการกับธนาคาร LTCM ถึงแม้ว่าจะทำการประชุมกันมากกว่า 1 เดือน

แล้วก็ตาม และในวันที่ 24 กันยายน ทั้งสองฝ่ายก็ยังคงถกเถียงกันอย่างเผ็ดร้อนในเรื่องเดิมอยู่

กว่าที่ทั้งสองฝ่ายจะสามารถตกลงกันได้ในเรื่องของกฎหมายปรับปรุงและฟื้นฟูสถาบันการเงิน ซึ่งเป็นกฎหมายแม่แบบในการแก้ปัญหาธนาคาร LTCM และสถาบันการเงินอื่นๆ ที่ล้มละลายแล้วได้นั้น ก็ปาเข้าไปถึงช่วงเย็นของวันเสาร์ที่ 26 แล้ว ข่าวในปลายสัปดาห์เดียวกันนั้นมีเนื้อหาว่าการเมืองได้หันไปให้ความสำคัญกับกฎหมายเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพสถาบันการเงินแทนหลังจากนั้น อย่างไรก็ตามเมื่อพลิกหนังสือพิมพ์แทบทุกฉบับที่พากันพาดหัวข่าวหน้าหนึ่งว่าพรรครีพับลิกันและพรรคฝ่ายค้านสามารถตกลงกันได้ในเรื่องของกฎหมายปรับปรุงและฟื้นฟูสถาบันการเงิน ไปที่ข่าวสถานการณ์หุ้นแล้วก็ต้องพบข่าวการเทขายหุ้นของธนาคารขนาดใหญ่จำนวนมาก ส่งผลให้ราคาหุ้นทั้งของธนาคาร LTCM และสถาบันการเงินอื่นๆ ในตลาดโลกโด่เกียวกดต่ำลงอย่างหนักในวันก่อนหน้านั้น วันเดียวกันนั้นยังเป็นวันที่หนังสือพิมพ์พากันเสนอข่าวว่าวิกฤตเศรษฐกิจในรัสเซียกำลังแสดงผลในตลาดดอลลาร์อเมริกา สื่อเวิวของวิกฤตเศรษฐกิจในภูมิภาคดังกล่าวด้วย ผลทำให้ธนาคาร LTCM เฮอร์ฟพินด์รายใหญ่ของสหรัฐฯ ที่เข้าไปลงทุนในตลาดประเทศพัฒนาขาดทุนย่อยยับ จนท้ายสุดล้มละลายลง ผู้เชี่ยวชาญทางเศรษฐกิจหลายคนมองว่าข่าวการล้มละลายของ LTCM ได้สร้างความตื่นตระหนกให้กับนักลงทุนจากทั่วโลก ส่งผลให้ราคาหุ้นในตลาดโด่เกียวกดต่ำลงตามไปด้วย หุ้นของธนาคารขนาดใหญ่ 4 แห่งมีราคาต่ำสุดในรอบปี และบางธนาคารมีจำนวนการซื้อขายหุ้นสูงกว่าในวันก่อนหน้านั้นกว่าเท่าตัว หรืออีกนัยหนึ่ง ตลาดกำลังเริ่มเทขายหุ้นของธนาคารเหล่านั้นแล้ว

ตรงกันข้ามกับญี่ปุ่น เมื่อข่าวการล้มละลายของ LTCM ได้ถูกเผยแพร่ไปทั่วโลก ธนาคารกลางของสหรัฐฯ หรือ FRB ได้ระดมทุนเศรษฐกิจมีอัตราซีพีเข้ามาเร่งแก้ปัญหาอย่างลับๆ แต่รวดเร็วทันต่อเหตุการณ์

หนังสือพิมพ์ฉบับหนึ่งของเช้าวันอาทิตย์ที่ 27 เดือนกันยายน ได้วิจารณ์สถานการณ์ในเวลานั้น ว่าข่าวที่ว่ารัฐบาลและธนาคารกลางญี่ปุ่นกำลังจะเข้ามา

ช่วยเหลือธนาคารเอกชนกักตุนเงินดอลลาร์เป็นเสมือนสัญญาณเตือนว่าธนาคารเอกชนของญี่ปุ่นกำลังตกอยู่ในภาวะลำบาก ไม่สามารถหาเงินดอลลาร์ได้ด้วยตนเอง และในเช้าวันต่อมาคือวันที่ 28 ก็ปรากฏว่าพรรครัฐบาลและพรรคฝ่ายค้านสามารถตกลงกันได้ในเรื่องร่างกฎหมายการฟื้นฟูปรับปรุงสถาบันการเงิน และแนวทางการกำหนดขึ้นตอนแก้ไขสถาบันการเงินที่ใกล้ล้มละลาย อย่างไรก็ตาม ในวันดังกล่าว ก็ปรากฏว่าธนาคารขนาดใหญ่ 2 แห่งได้ประกาศรวมกิจการกัน ทั้งนี้เพราะเพื่อเตรียมรับสภาพแวดล้อมที่รุนแรงขึ้นเรื่อยๆ เช้าวันอังคารที่ 29 หนังสือพิมพ์ได้ลงรายละเอียดของร่างโครงสร้างการปรับปรุงสถาบันการเงินอย่างเร่งด่วนของพรรคฝ่ายค้าน แต่จากข่าวในวันต่อมา พบว่าร่างดังกล่าวนั้นเป็นร่างรวมระหว่างพรรครัฐบาลและพรรคฝ่ายค้านมีเนื้อหาเน้นไปที่การป้องกันการผิดจรรยาบรรณของผู้บริหาร (moral hazard) และด้วยเหตุนี้เองที่หนังสือพิมพ์ฉบับวันพุธที่ 30 พากันวิจารณ์ว่าการนำร่างโครงสร้างดังกล่าวไปใช้อาจส่งผลให้สถาบันการเงินพยายามบีบลูกหนี้ให้ชำระหนี้ ส่งผลกระทบอย่างรุนแรงต่อเศรษฐกิจของประเทศโดยรวมได้ ผลปรากฏว่าหุ้นของธนาคารขนาดใหญ่ๆ หลายแห่ง มีราคาตกลงอย่างฮวบฮาบในการซื้อขายที่ตลาดหลักทรัพย์ในวันนั้น โดยเฉพาะหุ้นของธนาคารที่มีสาขาทั่วโลก 5 แห่งต้องมีราคาต่ำสุดในรอบปี ปริมาณการซื้อขายหุ้นก็ได้เพิ่มสูงขึ้นอย่างมาก ทั้งนี้ก็เพราะมีแรงกดดันให้ตลาดเทขายหุ้นธนาคารนั่นเอง และจากวันนั้นเป็นต้นมาก็ปรากฏด้วยว่าปริมาณการซื้อขายหุ้นของบริษัทชั้นนำของญี่ปุ่นจำนวนมากได้เพิ่มขึ้นอย่างเห็นได้ชัด หรืออีกนัยหนึ่งตลาดได้ขยายความสนใจจากสถาบันการเงินไปที่วิสาหกิจที่ถูกเรียกว่าเป็นหน้าเป็นตาของญี่ปุ่น เช่น โตโยต้า ฮอนด้า โซนี่ แคนนอน ฟูจิฟิล์ม บริดจ์สโตน ฯลฯ และผลจากการถูกเทขายหุ้นในครั้งนั้นทำให้ราคาหุ้นโดยเฉลี่ยของแต่ละบริษัทในช่วงกลางปีงบประมาณต้องตกต่ำลงอย่างไม่เคยปรากฏมาก่อนหลังเศรษฐกิจฟองสบู่แตกสลาย

ต่อมา ในวันพฤหัสบดีที่ 1 ตุลาคม หนังสือพิมพ์ได้ตีพิมพ์รายละเอียดของร่างโครงสร้างการปรับปรุงสถาบันการเงินอย่างเร่งด่วนฉบับใหม่ที่มีเนื้อหาเปลี่ยนไป

จากร่างเดิม และได้กำกับด้วยว่าร่างใหม่นี้เป็นร่างของพรรครัฐบาล ดูเหมือนว่า จะเป็นร่างที่พรรคร่วมกันกับรัฐบาลทำการแก้ไขใหม่ตามสถานการณ์ตลาดที่เริ่มเปลี่ยนแปลงไป อย่างไรก็ตาม จากการประเมินสถานการณ์ระยะสั้นว่าเศรษฐกิจ จะแย่งของธนาคารกลางญี่ปุ่นที่ถูกประกาศออกมาในวันเดียวกันนั้น ได้ผลักดันให้ มีการเทขายหุ้นธนาคารเพิ่มขึ้นกว่าวันก่อนหน้านั้นเสียอีก ท้ายสุดก็ปรากฏว่าราคา หุ้นธนาคารขนาดใหญ่ทั้ง 9 แห่งของญี่ปุ่นต้องลดราคาลงอย่างไม่เคยปรากฏมาก่อน แล้วยอดซื้อขายก็เพิ่มขึ้นเป็นประวัติการณ์อีกด้วย

ในวันศุกร์ที่ 2 ตลาดได้พุ่งเป้าไปที่หุ้นของวิสาหกิจชั้นนำระดับโลกของญี่ปุ่น หุ้นของวิสาหกิจญี่ปุ่นชื่อดังจำนวนมากถูกเทขายจนกระทั่งหลายต่อหลายบริษัทมี ราคาหุ้นที่ต่ำสุดในรอบปีทีเดียว ผู้ที่เทขายหุ้นเหล่านั้นคือนักลงทุนต่างชาติ ฉะนั้น ในความหมายข้างต้นจึงเสมือนกับ “การเทขายญี่ปุ่น” ฉันทัดฉันทัน ในวันเดียวกัน นั้นเองที่สภาผู้แทนราษฎรได้ผ่านร่างกฎหมายปรับปรุงสถาบันการเงิน และในวันเดียวกันนี้ด้วยที่ร่างโครงการปรับปรุงสถาบันการเงินอย่างรวดเร็วของพรรค ฝ่ายค้านได้ปรากฏต่อสายตาของพรรคฝ่ายค้าน แต่ในรูปที่เนื้อหาแตกต่างกันอย่าง ลื่นเชิงกับร่างที่ปรากฏในหน้าหนังสือพิมพ์ฉบับประจำวันี่ 29 กันยายน

อย่างไรก็ตาม ถึงแม้ว่าจะเริ่มต้นสัปดาห์ใหม่ในวันจันทร์ที่ 5 ก็ตาม ก็ไม่ ปรากฏว่ามีความเปลี่ยนแปลงใดๆ ในตลาด หุ้นวิสาหกิจระดับโลกของญี่ปุ่นยังถูก โจมตีและมีราคาคดกลงอย่างต่อเนื่อง แต่ก็ยังดีที่ปริมาณการซื้อขายไม่ได้เพิ่มขึ้น ต่อมาในวันที่ 7 หนังสือพิมพ์ได้ลงข่าวว่าร่างโครงการปรับปรุงสถาบันการเงิน อย่างรวดเร็วของพรรคฝ่ายค้านกำลังจะผ่านการรับรองจากรัฐสภาประกาศใช้เป็น กฎหมายหลังจากถูกแก้ไขบ้างเล็กน้อย และในวันเดียวกันนี้เองที่ราคาหุ้นทั้งของ ธนาคารและของวิสาหกิจชั้นนำระดับโลกเริ่มมีราคาดีขึ้น จากการขึ้นลงของราคาหุ้น ในตลาดหลักทรัพย์ข้างต้นนี้ย่อมเป็นเครื่องยืนยันได้ว่าตลาดนั้นยัง “การดำเนินการ แก้ไข” มากกว่าสิ่งอื่นใด

ในทางตรงกันข้าม ในวันที่ 7 ตามเวลาในสหรัฐฯและยุโรป ปรากฏว่าราคา

เงินเยนที่ตลาดแลกเปลี่ยนเงินที่นั่นได้พุ่งสูงขึ้นอย่างรวดเร็ว ส่งผลให้หุ้นของวิสาหกิจที่เกี่ยวกับการส่งออกของญี่ปุ่นและธนาคารมีราคาลดลงเมื่อตลาดในโตเกียวเปิดทำการในวันที่ 8 ผู้คนเริ่มหันมาวิจารณ์ว่ากฎหมายโครงสร้างการปรับปรุงสถาบันการเงินอย่างเร่งด่วนนั้นยังมีจุดบกพร่องอยู่มาก

ในวันที่ 9 ราคาเฉลี่ยของหุ้นได้ลดลงต่ำกว่า 13,000 เยน ซึ่งนับเป็นราคาที่ต่ำที่สุดหลังเศรษฐกิจฟองสบู่เริ่มแตกสลายเป็นต้นมา

ถึงแม้กระนั้นก็ตาม ก็ยังไม่มีอาการตกตื่นใด ๆ เกิดขึ้น

ถึงแม้ว่าตลาดหลักทรัพย์จะปั่นป่วนเพียงใดก็ตาม ก็ช่างโชคดีเหลือเกินที่ไม่เกิดความตกตื่นในสังคมญี่ปุ่นแต่อย่างใด อาจเป็นเพราะว่าผู้คนยังพอมีความเชื่อมั่นในความสามารถทางเศรษฐกิจของประเทศอยู่บ้างก็ได้ ในระหว่างนั้นธนาคารขนาดใหญ่ ๆ ของญี่ปุ่น ได้ประกาศการดำเนินกิจการบางประเภทร่วมกับสถาบันการเงินของอเมริกาบ้าง ธนาคารประเภท LTCM ได้ประกาศการดำเนินกิจการร่วมกันกับบริษัทประกันชีวิตบ้าง หรือธนาคารขนาดใหญ่ที่มีสาขาทั่วโลกก็ได้ประกาศเพิ่มทุนบ้าง แต่ดูเหมือนว่าไม่ปรากฏว่าจะมีสถาบันการเงินใดที่จะพยายามตอบข้อกังขาของตลาดเท่าที่ผ่านมาเลย และก็ยังไม่ปรากฏเช่นกันว่าตัวแทนของภาคอุตสาหกรรมจะออกมาแสดงความคิดเห็นใด ๆ ก่อนนโยบายทางด้านสถาบันการเงินของรัฐบาล จะมีก็แต่การออกมาเรียกร้องให้ใช้งบประมาณรัฐเข้าไปรองรับกันการล้มละลายของสถาบันการเงินเท่านั้น นับเป็นเรื่องประหลาดอย่างยิ่ง รัฐบาลเองก็ไม่ได้ดำเนินการอะไรที่เป็นรูปธรรมแม้ราคาหุ้นจะตกลงฮวบฮาบในวันที่ 2 ตุลาคมก็ตาม คงมีแต่เพียงออกมาเปรยว่าจะควบคุมไม่ให้มีการเทขายหุ้นในระยะสั้น ๆ เพื่อเก็งกำไร หรือการควบคุมไม่ให้มีข่าวโคมลอยเกิดขึ้น จริงอยู่ที่ว่าช่วงนั้นเป็นช่วงยากลำบาก ทั้งนี้เพราะตลาดกำลังจับตาดูเศรษฐกิจของญี่ปุ่นทั้งประเทศโดยรวม ลำพังการแก้ปัญหาของวิสาหกิจใดวิสาหกิจหนึ่งเพียงแห่งเดียวย่อมไม่สามารถทำให้

ตลาดพอใจได้ สำหรับปัญหาสถาบันการเงินที่ไม่ได้ล้มละลายในตอนนั้น ก็เป็นที่เข้าใจกันทั่วไปว่าหลักการในการแก้ไขอยู่ที่การเพิ่มทุนเพื่อสร้างความมั่นคงในการบริหารกิจการ นำมาซึ่งความเชื่อมั่นต่อธนาคาร และท้ายสุดก็ยอมทำให้กิจการธนาคารดีขึ้น สามารถลดหนี้เสียที่ค้างค้างไปได้ หากใช่เพียงการทุ่มงบประมาณภาครัฐกับการกำจัดหนี้เสียแต่อย่างใด หลักการข้างต้นคงเป็นเพียงหลักการที่คล้ายคลึงกับหลักการเบื้องต้นเท่าที่เคยถูกเสนอมานี้ แทบจะไม่มีผู้ใดเลยที่ตระหนักว่าในทุกวันนี้จะไม่มีแม้แต่ลูกหนี้ชั้นดีที่ต้องการขอกู้ยืมจากธนาคาร รวมทั้งไม่มีผู้ใดที่อ่านสถานการณ์ได้ว่าการฟื้นฟูความเชื่อมั่นต่อธนาคารนั้นไม่ใช่เรื่องง่ายเหมือนที่คาดคิดกันไว้ ดูเหมือนว่าการแก้ไขภาพรวมของเศรษฐกิจทั้งหมดได้กลายเป็นเงื่อนไขสำคัญในการแก้ปัญหาค่าสถาบันการเงินของประเทศในปัจจุบันไปแล้ว ข้าพเจ้าคงได้แต่หวังไว้ว่าอย่างน้อยนโยบายข้างต้นและการทุ่มเทงบประมาณพิเศษจำนวนมหาศาลเมื่อเร็ว ๆ นี้ จะสามารถสร้างผลดีบางประการต่อเศรษฐกิจบ้างไม่มากก็น้อย แต่ถ้ายังไม่สามารถลดจำนวนหนี้เสียลงได้ ก็ย่อมหมายความว่ารัฐบาลจะต้องเปลี่ยนนโยบายเศรษฐกิจกลับไปที่การลดภาระของประชาชนให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ อย่างไรก็ตาม ในระยะหลัง ๆ มานี้ พบว่าสื่อมวลชนได้แพร่ข่าวว่าจำนวนเงินภาครัฐส่วนใหญ่ได้ถูกนำไปใช้ในการกำจัดหนี้เสีย หากนำไปใช้ตามที่ได้มีการโต้แย้งกันในรัฐสภาแต่อย่างใด ข้าพเจ้าอดสงสัยไม่ได้ว่าวิธีแก้ปัญหาค่าสถาบันทางการเงินในขณะนี้ถูกต้องแล้วหรือ

เมื่อราวปลายเดือนกันยายน ปี 1998 ที่ผ่านมานี้ ข้าพเจ้ามีโอกาสรับประทานอาหารกลางวันร่วมกับผู้บริหารธนาคารต่างชาติในญี่ปุ่น พวกเขาเล่าให้ฟังว่ามีวิสาหกิจญี่ปุ่นจำนวนมากที่วิ่งมาขอกู้เงินจากธนาคารของพวกเขา ทั้งนี้เพราะในขณะนั้นธนาคารญี่ปุ่นส่วนใหญ่เริ่มระงับการให้กู้ (credit crunch) และกำลังเร่งดึงเงินทุนกลับอยู่ ธนาคารต่างชาติส่วนใหญ่จะไม่ปฏิเสธการให้กู้เพียงแค่มองเห็นว่าวิสาหกิจนั้นมีกิจการที่ไม่ดี แต่จะถามก่อนว่าผู้มาขอกู้จะยอมเสียดอกเบี้ยในอัตราที่สูงกว่าการกู้ธรรมดาได้เท่าไร คงด้วยเหตุผลนี้เองที่ลูกค้าของธนาคารต่างชาติถึงได้เพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ

นั่นคือโลกที่ถูกควบคุมด้วยกฎเศรษฐกิจ ทางด้านการเมืองในเวลานั้น ดูเหมือนว่าร่างที่ถูกขนานนามว่า hard landing กล่าวคือการปล่อยให้สถาบันการเงินญี่ปุ่นที่ไม่สามารถแข่งขันต้องปิดตัวเองไปโดยปริยาย เป็นร่างที่ได้รับการยอมรับจากสถาบันการเงินต่างชาติพอควรว่าเป็นร่างที่เหมาะสมกับสมัยโลกาภิวัตน์ แต่เมื่อพิจารณาความจริงที่ว่าสถาบันการเงินต่างชาติเองก็เป็นผู้เล่นรายหนึ่งในตลาดแล้ว ก็อดที่จะได้แย้งไม่ได้ว่าการมีมาตรฐานที่เป็นโลกาภิวัตน์หรือไม่มันไม่สามารถให้ผู้อื่นหยิบยื่นให้ได้ ตนเองจะต้องสร้างมันขึ้นมาเอง สำรวจตัวเองว่าจะอะไรคือสิ่งที่เหมาะสมกับตนมากที่สุด และสิ่งนั้นๆ ได้มาตรฐานโลกหรือไม่ ระยะเวลาๆ มาเนียบ่อยครั้งที่ข้าพเจ้าอดแปลกใจต่อคำวิพากษ์วิจารณ์ของบางคนที่เกี่ยวข้องกับตลาดไม่ได้ ว่าทำไมพวกเขาจึงวิจารณ์ดังกับว่าตนเองยึดทางสายกลางเป็นหลักได้ และที่น่าแปลกใจที่สุดคือคำวิจารณ์ของพวกเขาถูกมองเหมือนกับว่าเป็นกฎเกณฑ์ที่ไม่เปลี่ยนแปลงของตลาดอย่างใดอย่างนั้น

การตอบสนองอย่างรวดเร็วเป็นหนทางในการป้องกันตนเอง

ความเจ็บที่มาจากความมั่นใจในตนเองหรือความไว้วางใจนั้นเป็นสิ่งที่ดี แต่ความเจ็บที่เป็นผลมาจากการเพิกเฉยหรือรอให้เวลาเป็นเครื่องแก้ปัญหามาตราสได้ญี่ปุ่นแล้ว ย่อมเป็นสัญญาณอันตรายที่ควรระวัง และจำเป็นต้องมีการเปลี่ยนสไตล์หรือนัยหนึ่งโครงสร้างใหม่ อย่างไรก็ตาม การเปลี่ยนโครงสร้างนั้นก็ไม่ใช่เรื่องง่าย ๆ แต่อย่างใด

การรอให้เวลาเป็นเครื่องแก้ปัญหานั้นไม่ใช่วิธีที่ควรนำมาใช้กับเศรษฐกิจระบบตลาด ทั้งนี้เพราะนอกจากญี่ปุ่นจะไม่ใช่ผู้เล่นรายเดียวในตลาดเท่านั้นแล้ว ผู้คนในประเทศอื่นๆ ยังไม่ได้เป็นคนที่มีมืออะไรง่าย ๆ เหมือนคนญี่ปุ่นอีกด้วย ตลาดจะเข้าโจมตีครั้งแล้วครั้งเล่าทุกครั้งที่พบช่องโหว่ และที่สำคัญคือไม่ลืมนะว่าตลาดไม่ได้ตัดสินใจถูกต้องทุกครั้งไป ยกตัวอย่างที่เพิ่งเกิดขึ้นเมื่อเร็วๆ นี้ ก็เช่นการตอบสนอง

ของตลาดต่อ “ร่างของพรรครัฐบาล” เมื่อข้ามคืนไปแล้ว ทั้งนี้ทั้งนั้นเพราะตลาดมักจะเบี่ยงเบนความสนใจไปที่อื่นอยู่ตลอดเวลา นั่นเอง และที่สำคัญคือต้องไม่ลืมว่าเรากำลังอยู่ในโลกที่ตลาดมีกำลังมหาศาลอย่างคาดไม่ถึง

การเพิกเฉยต่อปัจจัยภายนอก นอกจากจะเป็นอันตรายต่อตนเองแล้ว ก็ยังเป็นอันตรายต่อผู้อื่นด้วย สำหรับญี่ปุ่น ประเทศมหาอำนาจทางเศรษฐกิจที่พลังงานทั้งหมดที่มีอยู่ไม่ได้จำกัดแค่เพียงภายในประเทศ แต่ยังครอบคลุมไปทั่วโลกด้วยแล้ว ยังต้องให้ความสนใจกับปัจจัยภายนอกเป็นพิเศษ ดังนั้นข้าพเจ้าเชื่อว่าการปรับปรุงโครงสร้างด้านต่างๆ ย่อมเป็นเงื่อนไขที่จำเป็นอย่างยิ่ง เกี่ยวกับจุดนี้จะได้ยกตัวอย่างเพิ่มเติมในข้อ 2 และ 3 ของบทที่ 8 ต่อไป

หลายท่านอาจจะพยายามโต้แย้งว่าญี่ปุ่นไม่ได้เพิกเฉยต่อปัจจัยภายนอกแต่อย่างใด ตรงกันข้ามกลับอ่อนไหวเกินไปด้วยซ้ำ ข้าพเจ้าขอโต้แย้งกลับว่าเมื่อเทียบกับความอ่อนไหวต่อปัจจัยภายนอกของญี่ปุ่นแล้ว ความพยายามสะท้อนตอบต่อปัจจัยเหล่านั้นของญี่ปุ่นเท่าที่ผ่านมาน้อยมาก จริงอยู่ที่วาระหลังๆ ที่ผ่านมานี้ ญี่ปุ่นเริ่มแสดงตัวในเวทีโลกมากขึ้น จะเห็นได้จากการกำหนดนโยบายใหม่ๆ ทางการเงินนานาประเทศ หลังวิกฤตเศรษฐกิจเอเซีย

นอกจากนั้น ข้าพเจ้าอยากเน้นว่าญี่ปุ่นจะต้องสนใจให้มากกว่านี้ว่าโลกภายนอกกำลังพยายามสร้างภาพพจน์ด้านใดต่อญี่ปุ่นอยู่ นานาประเทศทั่วโลกต่างก็จะมีมากขึ้นที่จะสร้างภาพพจน์ และกระจายข่าวสารของตนให้โลกภายนอกรับรู้ และพร้อมๆ กันนั้น ก็ยังพยายามสร้างภาพพจน์ของประเทศคู่แข่งกัน เพื่อให้ชาวโลกรับรู้ด้วย ภาพพจน์เกี่ยวกับญี่ปุ่นที่ถูกสร้างขึ้นมานั้นคือภาพที่หลายคนมองว่าญี่ปุ่นคือสาเหตุโดยตรงที่ทำให้เศรษฐกิจของเอเซียฟื้นตัวช้า และญี่ปุ่นยังเป็นสาเหตุที่ทำให้เงินอาจลดค่าเงินหยวนลง เป็นต้น ทุกครั้งที่ภาพพจน์เหล่านี้ถูกเผยแพร่ไปทั่วโลก มันก็จะไหลเวียนเข้ามาในญี่ปุ่นอย่างรวดเร็ว ภาพพจน์ที่ถูกสร้างขึ้นจากภายนอกเหล่านี้เองคือสาเหตุอีกประการหนึ่งที่ทำให้เศรษฐกิจของญี่ปุ่นเลวร้ายลงกว่าเดิม พึงระวังว่าหากปล่อยให้มีการกระพือข่าวเช่นว่าธนาคารญี่ปุ่นซึ่ง

เป็นสถาบันการเงินที่ป้อนทุนให้กับประเทศต่างๆ ในเอเชีย ไม่สามารถหาเงินสำรองต่างชาติได้ ฯลฯ แล้ว ขำวลือดังกล่าวอาจเป็นสาเหตุให้เศรษฐกิจโลกปั่นป่วนได้ชั่วพริบตา และผลลัพธ์ก็จะจบลงในรูปแบบที่ว่าญี่ปุ่นถูกตราหน้าว่าเป็นประเทศต้นเหตุของความล้มเหลวของเศรษฐกิจโลกนั่นเอง

นับแต่สงครามโลกครั้งที่สองจบสิ้นลง เวลากว่า 50 ปีได้ผ่านไป ญี่ปุ่นจะต้องหลีกเลี่ยงไม่ให้ถูกตราหน้าซ้ำเป็นครั้งที่สองว่าเป็นผู้ร้ายโลก ญี่ปุ่นจะต้องไม่เป็นประเทศที่ทำลายปทัสถาที่ชาวโลกยอมรับ รวมทั้งไม่ทำลายระบบเศรษฐกิจแบบตลาดและระบอบประชาธิปไตย ไม่ว่าจะโดยเจตนาหรือไม่ก็ตาม

วิกฤตเศรษฐกิจย่อมเกิดขึ้นเมื่อใดก็ได้

ถึงแม้ว่า “สามเหลี่ยมของครุฑแมน” จะเป็นหลักการในเศรษฐกิจแบบมหภาคก็ตาม แต่ความสัมพันธ์ที่จะต้องเสียปลาตัวใดตัวหนึ่งไปเมื่อพยายามไล่จับปลา 3 ตัวอยู่ในเวลาเดียวกันนั้น ก็เป็นปรากฏการณ์ทางเศรษฐกิจและสังคมที่พบได้ทั่วๆ ไป ข้าพเจ้าจะไม่อธิบายรายละเอียดในที่นี้ แต่เพียงอยากจะหยิบเอาตัวอย่างของเมืองไทยและเกาหลีมาวิเคราะห์ให้ฟังคร่าวๆ การที่ไทยเลือกใช้นโยบายเร่งพัฒนาประเทศหรือการเพิกเฉยต่อคำเตือนของ IMF นั้น ต่างก็เนื่องมาจากรัฐบาลไทยให้ความสำคัญกับกิจการภายในประเทศมากกว่า หรืออีกนัยหนึ่งตรงกับทฤษฎีการปรับตัวของครุฑแมนนั่นเอง การนำระบบ peg โดยเฉพาะการตรึงค่าเงินบาทไว้กับเงินดอลลาร์สหรัฐฯ เข้ามาใช้เพื่อเร่งพัฒนาประเทศนับเป็นการพยายามสร้างความมั่นคง แต่การตรึงค่าเงินตราของตนไว้กับเงินตราของประเทศอื่นก็เท่ากับการลดความสามารถในการเลือกใช้นโยบายใหม่ๆ ตามปัจจัยภายในประเทศที่เปลี่ยนแปลงไปด้วย นอกเหนือไปจากนั้น การจัดตั้ง BIBF ขึ้นมาระดมทุนจากต่างประเทศเพื่อเพิ่มโอกาสในการเติบโตทางเศรษฐกิจยังเท่ากับการเพิ่มการไหลเทสร้างความไม่มั่นคงให้กับระบบมากขึ้น จะเห็นได้ว่าการพึ่งพาเงินทุนระยะสั้นจาก

ต่างประเทศได้เพิ่มสูงขึ้นเรื่อย ๆ หลังจากที่เศรษฐกิจส่อแววถดถอยลง ส่งผลให้เกิดความขัดแย้งทางนโยบาย และท้ายสุดก็นำไปสู่ภาวะวิกฤตทางเศรษฐกิจ

คล้าย ๆ กับกรณีของประเทศไทย เกาหลีเองก็เลือกนโยบายเพิ่มอัตราการเติบโตทางเศรษฐกิจด้วยการเร่งพัฒนาประเทศเช่นกัน กลุ่มวิสาหกิจยักษ์ใหญ่ของประเทศหรือที่รู้จักกันในนามของแชebol (Chaebol) ได้เล็งเห็นว่าที่จะปฏิเสศโครงสร้างทางสังคมและเศรษฐกิจ มุ่งเน้นแต่การแข่งขันกันลงทุนกับเครื่องจักรอุปกรณ์ และเมื่อเศรษฐกิจถดถอยลง พวกเขาก็ได้ทั้งนี้เสียจำนวนมหาศาลให้ธนาคารที่เป็นผู้ป้อนเงินทุนรับภาระไป เดิมที นักลงทุนต่างชาติที่ตั้งความหวังกับอนาคตของเกาหลีได้เงินทุนจำนวนมากกับการซื้อหุ้นของวิสาหกิจต่าง ๆ แต่ต่อมาไม่นานนักพวกเขาก็เริ่มแสดงอาการผิดหวังกับความล่าช้าในการปรับโครงสร้างของประเทศ และกฎระเบียบทางการค้าต่าง ๆ ที่ยังคงหลงเหลืออยู่มากมาย นักลงทุนส่วนใหญ่มองว่ากฎระเบียบเหล่านั้นเป็นปัจจัยลบทางด้านเศรษฐกิจ จริงอยู่ที่ว่ารัฐบาลเกาหลีได้แสดงท่าทีว่าจะดำเนินการปรับโครงสร้างสถาบันการเงินใหม่ แต่ในช่วงแรกรัฐบาลก็ไม่สามารถออกร่างกฎหมายปฏิรูปสถาบันการเงินได้ตามที่หลายคนคาดหมาย ทั้งนี้เพราะทนแรงต่อต้านจากกลุ่มผลประโยชน์ต่าง ๆ ไม่ได้ สาเหตุที่ทำให้แรงต่อต้านเหล่านั้นมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจของรัฐบาลได้นั้น ก็เนื่องมาจากการที่รัฐบาลไม่นำพาในการปฏิรูปธรรมเนียมการค้าและสังคมแบบเก่า ๆ ที่ผ่านมานั่นเอง ภาพรวมทางเศรษฐกิจข้างต้นของประเทศได้สร้างความหวั่นวิตกให้กับนักลงทุนในต่างประเทศค่อนข้างมากทีเดียว หนี้เสียที่พอกพูนในสถาบันการเงินทั้งหลาย ได้ส่งผลให้เจ้าหนี้พากันเรียกหนี้คืน และท้ายสุด รัฐบาลเกาหลีก็ไม่สามารถรวบรวมเงินดอลลาร์ในตลาดการเงินระหว่างประเทศได้ อาจกล่าวได้ว่า กรณีของเกาหลีก็คล้าย ๆ กับประเทศไทย กล่าวคือปัจจัยสำคัญ 3 ประการทางเศรษฐกิจอันได้แก่ “การปรับปรุง” หรือการดำเนินนโยบายของรัฐบาล “ความมั่นคง” หรือการต่อต้านจากกลุ่มอนุรักษ์นิยม และ “การไหลเท” หรือความพยายามสร้างเสรีภาพในการลงทุนของนักลงทุน ไม่สามารถบรรลุผลได้พร้อม ๆ กัน

จากตัวอย่างของสองประเทศข้างต้น จะเห็นได้ว่าวิกฤตเศรษฐกิจย่อมเกิดขึ้นได้ทุกเมื่อ ไม่ว่าจะจากความขัดแย้งระหว่างนโยบายภาครัฐกับหลักการของตลาด เช่นในกรณีของประเทศไทย หรือจากการที่ตลาดไม่พอใจกับความไม่ยืดหยุ่นของสังคมหรือประเพณีทางการค้าในเกาหลีเป็นต้น หรือเกิดจากความเบื่อหน่ายของนักลงทุนต่อความล่าช้าในการปฏิรูปสถาบันการเงินของรัฐบาลเช่นในกรณีของญี่ปุ่น และเมื่อนโยบายที่รัฐบาลประกาศออกมาเป็นนโยบายที่ไม่ทันต่อเหตุการณ์ที่เปลี่ยนไปวันต่อวันอีกด้วยแล้ว พวกเขาก็ยิ่งพากันเทขายหุ้นญี่ปุ่น ส่งผลให้หุ้นมีราคาตกลงอย่างไม่เคยปรากฏมาก่อน ในเวลานั้น นักเศรษฐศาสตร์หลายคนพากันวิตกว่าราคาหุ้นที่ตกต่ำลงนี้จะกลายเป็นสาเหตุของความปั่นป่วนทางเศรษฐกิจในประเทศและเศรษฐกิจโลกในที่สุด อย่างไรก็ตาม ดูเหมือนว่าโชคยังเข้าข้างญี่ปุ่นอยู่บ้าง เพราะหลายคนยังคงให้ความเชื่อถือต่อเศรษฐกิจญี่ปุ่นในระดับหนึ่ง แม้ในสภาพที่เงินจำนวนมหาศาลจะถูกซื้อขายกันในตลาดโลกเช่นทุกวันนี้ก็ตาม ความเชื่อถือต่อเศรษฐกิจของญี่ปุ่นก็ยังคงมีอยู่ในระดับหนึ่งโดยตลอด อาจกล่าวได้ด้วยซ้ำว่าญี่ปุ่นสามารถผ่านพ้นวิกฤตที่ผ่านมาได้ก็เพราะความเชื่อดังกล่าวนี้อย่างไรก็ตาม แต่เขาก็เชื่อว่าญี่ปุ่น อเมริกา และยุโรปจะยังคงไม่ต้องลำบากใจนักกับ “การปรับปรุง” และ “การไหลเท” ส่วนการศึกษา “ความเชื่อมั่น” นั้น ทั้งสามประเทศก็คงทำได้เพราะเศรษฐกิจภายในไม่ได้ขึ้นอยู่กับการส่งออกเท่าใดนัก อีกทั้งหนี้ต่างประเทศก็อยู่ในระดับต่ำ ความเชื่อมั่นในระยะยาวก็ยังคงมีอยู่ในระดับหนึ่ง

อาจกล่าวได้ว่า การตระหนักว่าวิกฤตเศรษฐกิจสามารถเกิดขึ้นมาจากปัจจัยใด ๆ ก็ได้ ดังนั้นการสร้างภาพรวมทางเศรษฐกิจที่อยู่บนพื้นฐานของการรักษาความเชื่อมั่นจากนักลงทุนต่างประเทศย่อมเป็นสิ่งจำเป็นอย่างมาก จะเห็นได้ว่าสาเหตุที่อเมริกาให้ความสำคัญกับการพัฒนาเทคโนโลยีเท่าที่ผ่านมานั้นก็เนื่องมาจากเหตุผลสองประการข้างต้นนี้เอง

บทที่ 8

การเอาตัวรอดภายใต้ยุคสมัย ของการแข่งขันอย่างรุนแรงเช่นทุกวันนี้

โลกกำลังพยายามมองหาหนทางที่ดีที่สุด

เศรษฐกิจของโลกมีเป้าหมายอยู่ที่ไหน และกำลังจะเปลี่ยนแปลงไปอย่างไร หลังสงครามโลกครั้งที่สอง ข้อตกลงเบรตตัน วูดส์ได้ระบุว่าโลกจะต้องไม่แบ่งแยกเป็นบล็อกๆ แต่จะรวมเป็นหนึ่งเดียวกันภายใต้หลักการของเศรษฐกิจเสรี ก่อนสงครามจะสิ้นสุดลง อเมริกาและอังกฤษได้ร่วมกันสร้างภาพรวมใหม่ของโลก โดยได้กำหนดว่าจะร่วมมือกันยับยั้งความขัดแย้งที่อาจเกิดขึ้นมาจากเศรษฐกิจแบบบล็อก พร้อมทั้งสร้างโอกาสทางการค้าและการลงทุนไปทั่วโลก ทั้งนี้เพราะโอกาสทางการค้าที่เพิ่มขึ้นย่อมทำให้โอกาสในการพัฒนาเพิ่มตามไปด้วย หรืออีกนัยหนึ่ง พวกเขาต้องการให้มีการโยกย้ายเงินทุนและสินค้าอย่างเสรีนั่นเอง อย่างไรก็ตามพวกเขาก็ไม่เห็นด้วยกับการเปลี่ยนแปลงค่าเงินไปตามสภาพเศรษฐกิจที่อาจผันแปรไป ค่าเงินจึงถูกผูกไว้กับทอง อัตราการแลกเปลี่ยนก็ถูกกำหนดไว้ตายตัวล่วงหน้า ทั้งนี้ก็เพื่อป้องกันการโจมตีค่าเงินนั่นเอง หลังจากนั้นต่อมา ก็ปรากฏว่ามีหลายประเทศที่ต้องการใช้เงินของตนอย่างเสรี รวมทั้งดำเนินนโยบายการคลังด้วยตนเอง เพื่อที่จะได้พัฒนาประเทศตามที่ตั้งเป้าหมายไว้รัฐบาลของประเทศเหล่านั้นจึงค่อยๆยกเลิกระบบการผูกค่าเงินไป ในที่สุดข้อตกลงเบรตตัน วูดส์ก็ไร้ค่าไปโดยปริยายในปี 1971 หลังจากนั้นต่อมา 2 ปี ระบบแลกเปลี่ยนเงินแบบตะกร้าจึงถูกนำเข้ามาใช้เพิ่มเสรีภาพให้กับการค้าเงินระหว่างประเทศอย่างที่ไม่เคยปรากฏมาก่อน

หลังสงครามเย็นสิ้นสุดลงในราวต้นทศวรรษ 1990 เสรีภาพและประชาธิปไตย ซึ่งเป็นลัทธิที่ผู้ก่อร่างข้อตกลงเบรตตัน วูดส์ให้ความสำคัญ ก็ได้กลายมาเป็น

ปัทสถานที่ผู้คนแทบทุกประเทศในโลกยอมรับ ไม่นานนัก ลัทธิโลกาภิวัตน์และการแข่งขันอย่างรุนแรงก็ได้เริ่มต้นขึ้น การพัฒนาเทคโนโลยีทางด้านการสารสนเทศได้ช่วยผลักดันให้การแข่งขันดังกล่าวรุนแรงมากขึ้น การเคลื่อนย้ายเงินในตลาดการเงินระหว่างประเทศเป็นไปอย่างเสรี และจำนวนเงินที่ถูกเคลื่อนย้ายในวันหนึ่งๆ ก็มีมูลค่ามหาศาลอย่างคิดไม่ถึง โอกาสในการนำเงินทุนที่ไหลเทเข้ามาไปพัฒนากีย่อมมีมากขึ้นตามไปด้วย พร้อมๆ กับโอกาสที่เงินทุนจะไหลเทเข้ามาโดยไม่สอดคล้องกับสภาพความเป็นจริงทางเศรษฐกิจก็ย่อมเกิดขึ้นได้เช่นกัน และจุดนี้เองคือต้นเหตุประการหนึ่งของปัญหาต่างๆ ทางเศรษฐกิจ อาจกล่าวได้ว่าสภาพการแข่งขันอย่างรุนแรงหลังสงครามเย็นที่สิ้นสุดลงเมื่อ 10 ปีก่อนหน้านั้น เป็นทั้งโอกาสในการพัฒนาและเป็นทั้งชนวนระเบิดของความไม่แน่นอนนานาประการ ทุกวันนี้หลายคนเริ่มยอมรับว่าสภาพการแข่งขันที่รุนแรงเช่นทุกวันนี้เป็นอะไรที่เกินขอบเขต ดังนั้นจึงจำเป็นต้องร่วมกันแก้ปัญหา เท่าที่ผ่านมา องค์การการเงินระหว่างประเทศ (IMF) ได้พยายามกำหนดระเบียบเพื่อสร้างความปลอดภัยในการเคลื่อนย้ายเงินจำนวนมหาศาล แต่ลำพังการแก้ไขกฎระเบียบปลีกย่อยย่อมไม่เพียงพอ หลายคนปรารถนาให้มีการสร้างระบบเศรษฐกิจใหม่ที่สามารถรองรับการเติบโตของลัทธิโลกาภิวัตน์ได้ และในชีวิตจริง หลายๆ คนก็ต้องเผชิญกับการท้าทายจากตลาดโดยส่วนตัวแล้ว ข้าพเจ้าอยากเสนอหนทางแก้ปัญหาไว้ดังต่อไปนี้

ความพยายามที่จำเป็น 3 ประการ

ประการแรก จะต้องร่วมกันสร้างระบบที่มีจุดร่วมระหว่างปัจจัย 3 ประการตามที่ครูกแมนเคยเสนอไว้ แทบทุกประเทศที่เลือก “การสร้างความมั่นคง” ต่อระบบการเงินของตนเป็นปัจจัยหลักก็ไม่คิดที่จะปล่อยให้เกิดปัญหากับ “การไหลเท” แต่อย่างไร เพราะหากไม่มีเงินทุนไหลเทเข้ามาในประเทศแล้ว การพัฒนากีย่อมเป็นไปอย่างจำกัด ท้ายสุดอาจส่งผลกระทบต่อการเมืองภายในประเทศด้วยก็ได้

เพื่อการสร้างสมดุลระหว่าง “ความมั่นคง” กับ “การไหลเท” นั้น ข้าพเจ้าเชื่อว่า จำเป็นจะต้องสร้างประเทศให้ใหญ่ขึ้น แต่ในความเป็นจริง มีไม่กี่ประเทศที่ตัดสินใจเลือกวิธีนี้ แม้แต่อังกฤษซึ่งได้เข้าร่วมเป็นประเทศภาคีประชาคมยุโรป (EC) ในปี 1973 ก็ยังไม่อาจตัดสินใจได้ว่าจะเลือกหนทางใดดี ตรงข้ามกับเยอรมันและฝรั่งเศส ซึ่งได้ตัดสินใจเข้าเป็นประเทศภาคียูโร อาจกล่าวได้ว่าการก่อตั้งยูโรเป็นเสมือนทางเลือกที่บรรดาประเทศสมาชิกสนธิสัญญาโรมันเห็นว่าเป็นทางเลือกที่ดีที่สุดในเวลาี้ หลังจากตรึงตรองมากกว่า 40 ปีแล้ว ทางเลือกเช่นนี้ไม่ปรากฏกับประเทศภาคี NAFTA (North American Free Trade) ที่มีอเมริกา แคนาดา และเม็กซิโกเป็นสมาชิก สำหรับญี่ปุ่นซึ่งไม่เคยคิดจะทำสัญญาการค้าเสรีกับใครมาก่อน ทางเลือกข้างต้นของประเทศภาคียูโรย่อมเป็นสิ่งที่คาดคิดไม่ถึง จะเห็นได้ว่าขณะนี้โลกเราไม่มีทางเลือกเหลืออยู่มากนัก นานาประเทศได้ตระหนักถึงความจริงในเรื่องนี้ และกำลังพยายามเสนอทางเลือกที่อำนวยความสะดวกต่อตนมากที่สุดอยู่

ในการเดินทางไปเยือนอังกฤษเมื่อปี 1988 ข้าพเจ้าได้พูดคุยกับเจ้าหน้าที่ของรัฐบาลอังกฤษที่รับผิดชอบเรื่องนี้ เขาได้ยากับข้าพเจ้า 2 คนซ้อนว่ารัฐบาลอังกฤษยังไม่ไถ่ลงมือดำเนินการอะไรในเรื่องนี้ แต่กำลังพิจารณาอยู่ และคาดว่าจะดำเนินการในเร็ว ๆ นี้ อังกฤษเองก็ได้ตระหนักว่าการสร้างระบบของโลกที่มั่นคงเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งในศตวรรษใหม่

อย่างทีกล่าวข้างต้นแล้วว่า “การไหลเท” ของเงินทุนเข้ามาในประเทศก็เป็นปัจจัยสำคัญอีกประการหนึ่ง และพร้อม ๆ กันนั้น การเตรียมตัวป้องกันตนเองให้สามารถต้านทานการโจมตีที่มาจาก การเคลื่อนย้ายเงินทุนก็เป็นปัจจัยสำคัญพอ ๆ กัน ด้วยเหตุนี้ นานาประเทศจำต้องเร่งสร้างพื้นฐานทางเศรษฐกิจของตนให้มั่นคงในระยะยาว รัฐบาลก็จะต้องสามารถตอบโต้การโจมตีที่อาจเกิดขึ้นในระยะสั้นได้ด้วย เช่นด้วยการวิจัยและพัฒนาเทคโนโลยีต่างๆ การปฏิรูปโครงสร้างทางเศรษฐกิจ และการศึกษาที่เป็นปัจจัยพื้นฐานที่สำคัญอีกสองประการ

ปัจจัยอีกประการหนึ่งที่ไม่อาจลืมนได้คือความสามารถในการแสดงออกทางด้าน

เศรษฐกิจ ทั้งๆ ที่มีกำลังทางเศรษฐกิจพอๆ กัน แต่ประเทศหนึ่งกลับแสดงออกได้ดีกว่าอีกประเทศหนึ่ง ทั้งนี้เพราะมีระบบ และข้อบังคับที่สามารถนำมาใช้ในเวทีระหว่างประเทศได้และที่สำคัญคือรัฐบาลของประเทศนั้นรู้จักใช้มันให้เป็นประโยชน์ด้วยอย่างที่ได้กล่าวข้างต้นแล้วว่าการแสดงออกในเวทีโลกไม่ว่าจะเป็น WTO, ISO หรือ New Forum และองค์กรทางด้านทรัพย์สินทางปัญญาโลก (WIPO-World Intellectual Property Organization) ล้วนแล้วแต่เป็นสิ่งสำคัญทั้งสิ้น

ยกตัวอย่างเช่นจากผลการประชุมรอบอุรุกวัยทำให้เกิดองค์การการค้าโลกขึ้นมาตามมาด้วยกฎเกณฑ์ใหม่ทางการค้าที่ครอบคลุมตั้งแต่การค้าสินค้าไปจนถึงการค้าบริการด้านต่างๆ ส่งผลให้ประเทศที่มีวิสาหกิจที่มีกำลังแข่งขันทางด้านสถาบันการเงิน ข้อมูลข่าวสาร การค้าปลีก การบริการทางกฎหมาย สามารถแสดงออกทางด้านเศรษฐกิจได้มากขึ้น การคุ้มครองสิทธิบัตรก็เช่นกัน หลังจากที่ WTO กำหนดให้มีการคุ้มครองดังกล่าว ก็ปรากฏว่าวิสาหกิจที่มีศักยภาพในการจดสิทธิบัตรสูงตลอดจนอุตสาหกรรมทางด้านซอฟต์แวร์ก็เริ่มได้ประโยชน์จากการคุ้มครองเหล่านั้นแน่นอน ประเทศที่ริเริ่มให้ WTO จริงจังกับการพิจารณาคุ้มครองสิทธิบัตรไม่ใช่ใครอื่นนอกจากอเมริกา อย่างไรก็ตาม ก็ไม่ได้หมายความว่า WTO จะมีหน้าที่เพียงแค่สร้างกฎระเบียบใหม่ๆ ขึ้นมาเท่านั้น แต่ยังเพิ่มความสามารถในการแก้ปัญหาขัดแย้งระหว่างประเทศได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้นกว่าสมัย GATT มาก ดังนั้น การนำระบบแก้ปัญหาที่ WTO กำหนดไว้มาปกป้องผลประโยชน์ของประเทศตนก็เป็นกระบวนการสำคัญอีกประการหนึ่งที่แต่ละประเทศต้องจดจำ อเมริกาเป็นประเทศที่ใช้ประโยชน์จากระบบแก้ปัญหาดังกล่าวนี้นานที่สุด และในขณะเดียวกันก็หวาดระแวงว่าการแก้ปัญหาตามระเบียบของ WTO อาจส่งผลเสียให้กับตนได้ด้วย จากนั้นไป การสร้างกฎระเบียบและการนำกฎระเบียบเหล่านั้นมาใช้นับวันแต่จะเพิ่มพูนความสำคัญขึ้นเรื่อย ๆ

กระตือรือร้นและฉลาดหลักแหลม

โลกที่เราอาศัยอยู่ทุกวันนี้เต็มไปด้วยความไม่แน่นอน แต่ในขณะเดียวกัน ก็เป็นโลกที่เคลื่อนไหวและเพียบพร้อมไปด้วยโอกาสในการพัฒนา และเป็นโลกที่ไม่ได้ปิดแคบ แต่เปิดกว้าง มีการสัมพันธ์ซึ่งกันและกันตลอดเวลา สำหรับคนญี่ปุ่นแล้ว การดำเนินชีวิตในโลกที่เปลี่ยนแปลงไปเช่นทุกวันนี้ เป็นเรื่องไม่ยากนัก เราจำเป็นต้องกระตือรือร้นและอาศัยสติปัญญาที่มีอยู่อย่างเต็มที่ จากนั้นไป นอกจากญี่ปุ่นจะไม่สามารถหลีกเลี่ยงการสัมพันธ์กับโลกภายนอกแล้ว ญี่ปุ่นยังไม่ใช่ประเทศเล็กๆ ที่จะอยู่เฉยๆ ง่ายๆ รอการเปลี่ยนแปลงจากด้านนอก หรือ ปิดประเทศได้เหมือนในอดีตกาล แต่ญี่ปุ่นเป็นประเทศที่มีพลังสูงกว่าที่หลายคนคิดไว้มาก และด้วยเหตุผลนี้เองที่ญี่ปุ่นจำเป็นต้องเปลี่ยนแปลง ปฏิรูปตนเองในหลายๆ ด้าน เท่าที่ผ่านมา ก็มีข้อเสนอแนะประการเกี่ยวกับการปฏิรูปออกมา ข้าพเจ้าเห็นด้วยกับข้อเสนอเหล่านั้นแทบทุกข้อ และก็ตระหนักดีว่าการปฏิรูปนั้นไม่ใช่เรื่องง่ายแต่อย่างใด ลำพังการแก้กฎหมายห้ามการทุ่มตลาดของอเมริกาเพียงฉบับเดียว หรือกฎหมายแก้ระเบียบการตรวจสินค้าระหว่างประเทศของจีนก็กินเวลายาวนาน แล้วยังอาจเกิดปัญหาในทางปฏิบัติอีก ดังนั้นสำหรับการปฏิรูปโครงสร้างสังคมหรือเศรษฐกิจทั้งระบบย่อมเป็นเรื่องยากและเต็มไปด้วยอุปสรรคนานาประการอย่างไรก็ตาม สภาพแวดล้อมในปัจจุบันนี้ได้ผลักดันให้การปฏิรูปทางด้านโครงสร้างได้เริ่มต้นขึ้นแล้ว ข้าพเจ้าก็ได้แต่หวังว่าผลจากการปฏิรูปจะทำให้ญี่ปุ่นและโลกเราดีขึ้น

จากนี้ไป ข้าพเจ้าอยากเสนอข้อคิดเห็นบางประการที่อาจเปลี่ยนแปลงระบบ หรือโครงสร้างสังคม เศรษฐกิจที่เราคุ้นเคยกันมาช้านาน เพียงด้วยความพยายามเล็กๆ น้อยๆ อาจทำให้เราสามารถเอาตัวรอดได้ในอนาคต

สร้างมืออาชีพ และอยู่อย่างมืออาชีพ

ญี่ปุ่นกำลังต้องการมืออาชีพและผู้เชี่ยวชาญที่เป็นที่ยอมรับทั่วโลกในหลายๆ สาขา เท่าที่ผ่านมา คนญี่ปุ่นมีแนวโน้มที่จะเป็นผู้รู้กว้างๆ (generalist) มากกว่าเป็นผู้เชี่ยวชาญหรือรู้ละเอียดในด้านใดด้านหนึ่ง คงด้วยเหตุนี้เองที่ทำให้มีคำพูดที่ว่า “ผู้เชี่ยวชาญสติเฟื่อง” (semmon-baka) ในยามที่สังคมหยุดอยู่นิ่ง หรือมีเป้าหมายเพียงแค่ว่าจะประสบความสำเร็จอย่างมั่นคง คนที่สามารถควบคุมรักษาระบบคือบุคลากรที่สำคัญ แต่ในสังคมเศรษฐกิจแบบเสรีที่มีข้อมูลข่าวสารนับไม่ถ้วน และเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วตามข่าวสารนั้นๆ แล้ว ผู้เชี่ยวชาญคือทรัพยากรมนุษย์ที่สำคัญยิ่ง แต่เพียงคำนึงไว้ว่าผู้เชียวชาญนั้นๆ จะต้องสัมพันธ์กับโลกภายนอก ไม่ใช่ปิดตนเองอยู่แต่ในโลกแคบ

สำหรับจุดนี้ ข้าพเจ้าต้องยอมรับว่าอเมริกาเป็นประเทศผู้นำทางด้านนี้ ในอเมริกา มีผู้เชี่ยวชาญอยู่แทบทุกด้าน การที่ผู้เชี่ยวชาญเหล่านั้นสามารถใช้เวลาที่มียู่กับการค้นคว้าวิจัยได้อย่างเต็มทีนั้น นอกจากเพราะว่าพวกเขามีความพร้อมทางเศรษฐกิจแล้ว ยังเป็นเพราะว่าสังคมอเมริกายอมรับความหลากหลาย เอื้ออำนวยให้คนสามารถเต็มที่กับสิ่งที่ตนเชื่อหรือวิจัยค้นคว้าอยู่ได้ และอีกประการหนึ่งคืออเมริกาเป็นสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลงในตลาดแรงงานสูง หากไม่มีความชำนาญการพิเศษแล้วย่อมไม่มีความมั่นคงในอาชีพด้วย ข้าพเจ้าทราบดีว่าคงเป็นไปได้ที่ญี่ปุ่นจะเปลี่ยนแปลงไปเป็นเช่นอเมริกาภายในชั่ววันหรือชั่วคืน แต่ก็อยากย้ำเตือนว่า สภาพเศรษฐกิจในทุกวันนี้ ค่อยๆ เปลี่ยนในสังคมญี่ปุ่นพึ่งพาความสามารถของผู้เชี่ยวชาญมากขึ้น ดังนั้น การให้ความสำคัญกับผู้เชี่ยวชาญที่มีความคิดความสามารถนับเป็นปัจจัยพื้นฐานประการหนึ่งของการปฏิรูปโครงสร้างประเทศใหม่

ภายใต้ภาวะเศรษฐกิจเช่นทุกวันนี้ วิสาหกิจแต่ละแห่งจำเป็นต้องเปลี่ยนแปลงระบบการจ้างงานใหม่ เปิดโอกาสให้มีการเคลื่อนย้ายบุคลากรมากขึ้น หากไม่เช่นนั้น

แล้ว จะไม่สามารถสร้างผู้เชี่ยวชาญได้ เมื่อข้าพเจ้ามีโอกาสไปศึกษาต่อที่อเมริกาในทศวรรษ 1960 เป็นเวลาที่ระบบการเรียนการสอนภาคมหาดบัณฑิตเริ่มพัฒนาขึ้น วิสาหกิจต่างๆ ในอเมริกาก็พากันยกเลิกระบบการจ้างงานถาวร หันมาสรรหาบุคลากรที่มีความสามารถแทน ภายใต้ระบบการจ้างงานถาวรนั้น วิสาหกิจจะต้องให้การศึกษาแก่พนักงานของตนด้วยตัวเอง ในสมัยนั้น การจ้างงานถาวรถูกมองว่ามีข้อดีอยู่ที่เงินทุนที่วิสาหกิจแต่ละแห่งลงไปกับการฝึกอบรมพนักงานสามารถเห็นผลได้ ไม่ต้องเป็นกังวลว่าพนักงานจะย้ายงานไปที่อื่น แต่เมื่อระบบการจ้างงานถาวรถูกยกเลิกไป ความคิดข้างต้นก็ย่อมถูกเพิกเฉยตามไปด้วย การที่พนักงานเปลี่ยนงานบ่อยๆ ย่อมทำให้การลงทุนทางด้านการฝึกอบรมพนักงานไม่คุ้มค่า ส่วนพนักงานเองก็จำต้องคอยพัฒนาตนเองอยู่เป็นประจำ ความคิดข้างต้นนี้ถูกนำมาได้เพียงบ่อยครั้งในสังคมอเมริกาในเวลานั้น น่าเสียดายที่ข้าพเจ้าไม่อาจทำความเข้าใจได้ทั้งหมด หน้าที่ข้าพเจ้ามองแบบค่อนข้างดูหมิ่นด้วยว่าลำพังเพียงแค่จบการศึกษาภาคมหาดบัณฑิตไปจะไปทำประโยชน์ต่อสังคมได้สักเท่าใดนัก 30 ปีผ่านไปข้าพเจ้าต้องยอมรับว่าการพัฒนาการศึกษาภาคมหาดบัณฑิตของอเมริกาได้ส่งผลลัพธ์อย่างใหญ่หลวง มันได้กลายมาเป็นการให้การศึกษาต่อผู้คนที่ทำงานหรือรับราชการ ทำหน้าที่ในสังคมอย่างดียิ่ง และที่สำคัญคือได้สร้างความแตกต่างระหว่างอเมริกากับญี่ปุ่นทางด้านความพร้อมทางบุคลากรอย่างยากที่จะไล่ตามทัน ยิ่งเมื่อข้าพเจ้าได้มีโอกาสสอนหรือทำหน้าที่วิทยากรในมหาวิทยาลัยอเมริกาในช่วงสองสามปีที่ผ่านมา ข้าพเจ้าก็ยังตระหนักถึงความสำคัญของการศึกษาดังกล่าวมากขึ้น อาจารย์ผู้สอนทำหน้าที่ถ่ายทอดความรู้ที่ตนมีให้กับลูกศิษย์ ขณะเดียวกันก็คอยรับข้อโต้แย้งที่ลูกศิษย์จะเสนอกลับมาในฐานะที่เท่าเทียมกัน ระบบการศึกษาภาคมหาดบัณฑิตในมหาวิทยาลัยอเมริกาอยู่ในระดับที่ค่อนข้างสูงมากและอิงกับการปฏิบัติเป็นเกณฑ์ จากประสบการณ์ของข้าพเจ้าที่ไม่ได้เป็นนักวิชาการมืออาชีพ ข้าพเจ้าเชื่อว่าการมีผู้มีประสบการณ์ในการทำงานมาอยู่ด้วยในห้องเรียน ไม่ว่าจะด้วยการเป็นอาจารย์หรือนักศึกษาก็ตาม เป็นการสร้างสภาพแวดล้อมทางการศึกษาที่ทั้งนักศึกษาและอาจารย์ต้อง

กระตือรือร้นอยู่ตลอดเวลา และผลจากความกระตือรือร้นดังกล่าวย่อมทำให้ระดับการศึกษาสูงขึ้นตามไปด้วย นอกจากนั้น ข้าพเจ้าอยากเสนอให้สร้างระบบการศึกษาที่เปิดกว้างกว่านี้ด้วย สำหรับรายละเอียดเกี่ยวกับจุดนี้ ข้าพเจ้าขอยกไปอธิบายในช่วงการแบ่งแยกสังคม

ในญี่ปุ่นทุกวันนี้ ได้เกิดกระแสความเปลี่ยนแปลงทางด้านการจ้างงานที่ละน้อยๆ จากการสำรวจของกระทรวงแรงงานในปี 1996 พบว่าวิสาหกิจไม่ว่าเล็กหรือใหญ่ที่ยังคงใช้ระบบการจ้างงานถาวรคงเหลืออยู่เพียงร้อยละ 18.9 หรือไม่ถึงร้อยละ 20 ของวิสาหกิจทั้งหมด ทั้งที่ก่อนหน้านี้คือในปี 1993 ตัวเลขดังกล่าวอยู่ที่ร้อยละ 31.8 ความเปลี่ยนแปลงทางตัวเลขข้างต้นสามารถยืนยันได้ว่าได้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางด้านความคิดในการจ้างงานอย่างรวดเร็วในขณะนี้ แน่แน่นอน วิสาหกิจขนาดใหญ่ย่อมมีแนวโน้มที่จะให้ความสำคัญกับการจ้างงานถาวรมากกว่าวิสาหกิจขนาดเล็ก แต่อย่างไรก็ตาม ภายใต้อาณัติการแข่งขันที่ทวีความรุนแรงมากขึ้นเรื่อย ๆ เช่นทุกวันนี้ การดึงบุคลากรจากภายนอกโดยไม่คำนึงถึงสัญชาติหรืออายุย่อมเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่ง ผู้เชี่ยวชาญด้านใดด้านหนึ่งเป็นพิเศษกำลังเป็นบุคลากรสำคัญที่วิสาหกิจและองค์กรต่าง ๆ ต้องการ ดังนั้นการให้การศึกษา การสร้างบุคลากรเหล่านั้นจึงเป็นสิ่งจำเป็นในขณะนี้

เมื่อครั้งที่ยังรับราชการกระทรวงอุตสาหกรรมและการค้าอยู่ ข้าพเจ้าพยายามแนะนำให้หัวหน้ากองจีนและหัวหน้ากองยุโรปหาโอกาสไปดูงานในอเมริกาบ้าง ในอเมริกานั้นจะมีผู้เชี่ยวชาญไม่ว่าในสาขาใด ๆ ก็ตาม การได้พูดคุยกับพวกเขาจะช่วยขัดเกลาและพัฒนาตนเองให้ชำนาญการมากขึ้น เพียงแค่ได้แลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับพวกเขาบ้างเท่านั้น ก็จะทำให้ตนเองตระหนักได้ว่าความคิดอ่านของตนเองนั้นมีความเป็นสากลมากน้อยแค่ไหน ตนเองเข้าใจปัญหาโลกซึ่งเพียงใด ผู้เชี่ยวชาญชาวอเมริกันส่วนใหญ่จะชอบถกปัญหาและแลกเปลี่ยนความคิดกับผู้อื่น เพราะมันคือหนทางที่ทำให้พวกเขามีความรู้เพิ่มขึ้น ผู้เชี่ยวชาญในยุโรปก็เช่นกัน ถ้าฟังเพียงไปฟังความคิดเห็นของพวกเขาย่อมไม่มีความหมาย การไปพบเพื่อพูดคุยกับ

พวกเขานั้นจำเป็นต้องเตรียมตัวไปก่อนอย่างดี และถ้าตนเองไม่มีนิสัยชอบคิด ชอบถาม การถกเถียงก็ย่อมไม่เกิดรสชาติและไม่สร้างสรรค์ หากพวกเขายินดี แลกเปลี่ยนความคิดเห็น 2-3 ครั้งขึ้นไปโดยไม่มีผลประโยชน์เข้ามาเกี่ยวข้อง ก็ย่อมหมายความว่าพวกเขาให้ความสนใจกับเราไม่น้อย

คนที่เชี่ยวชาญในเรื่องใดเรื่องหนึ่งมานาน ย่อมมีคำพูดที่กินใจคนและ กระตุ้นให้เราได้คิดเสมอๆ ข้าพเจ้ายังจำได้ว่าในการพูดคุยกับศาสตราจารย์เฮนรี ฮาร์ดิง (Henry Harding) ผู้เชี่ยวชาญทางด้านจิตศึกษาของมหาวิทยาลัยจอร์จทาวน์ เขาได้ให้ทัศนะไว้ว่าจีนจะสามารถเข้าสู่ระบบเศรษฐกิจแบบตลาดได้หรือไม่ นั้น ขึ้นอยู่กับว่ารัฐบาลกลางจะเชื่อใจรัฐบาลท้องถิ่นได้มากน้อยแค่ไหน คำพูดของเขายืนอยู่บนพื้นฐานความเข้าใจประวัติศาสตร์จีน ซึ่งเขาเชื่อว่าเป็นหลักเกณฑ์ใหญ่ ในการเข้าใจจีน ไม่ใช่การตัดสินเพียงด้วยปัจจัยปัจจุบันที่ผันแปรอยู่บ่อยๆ เอกลักษณะสำคัญของผู้เชี่ยวชาญอเมริกันคือการเผชิญปัญหาปัจจุบันและนำตนมา สัมผัสกับผู้คนและสังคมอยู่เป็นประจำ ไม่ใช่เป็นกบในกะลาครอบ

เพียงหนึ่งวันหลังสงครามอ่าวเปอร์เซียจบลง เพื่อนอเมริกันคนหนึ่งของข้าพเจ้านางจูดิท คิปเปอร์ (Judith Kipper) ผู้เชี่ยวชาญทางด้านตะวันออกกลาง ได้จับเครื่องบินมุ่งตรงไปแบกแดดเพื่อตามหาเพื่อนที่หายสาบสูญไป คนที่ได้รับการ ขนานนามว่าเป็นผู้เชี่ยวชาญนั้น นอกจากจะมีความรู้ลึกในสาขาของตนแล้วยังเป็น ผู้ที่เพียรพยายามสูงกว่าคนทั่วไปอย่างหาตัวจับยาก

กลุ่มของผู้เชี่ยวชาญจะไม่สามารถทำประโยชน์อันใดได้ หากพวกเขาหมั่นแต่ รวมตัวกันเป็นกลุ่มเล็ก ๆ ครั้งหนึ่งเมื่อข้าพเจ้ามีโอกาสซักถามนายยะชิโระ มาซาโมะโตะ ผู้อำนวยการชิตะแบงก์โตเกียว ผู้ได้รับการยอมรับว่ามีผลงานดีเด่นจนสามารถครอง ตำแหน่งติดต่อกัน 8 ปีเต็มๆ และในอดีตเคยเป็นผู้ช่วยพิเศษของผู้อำนวยการ บริษัทเอกซัน และต่อมาเป็นผู้จัดการใหญ่บริษัทเอสโซ่ในอเมริกา ข้าพเจ้าได้ถาม เขาว่าความสำเร็จในฐานะของนายแบงก์ของเขามาจากประสบการณ์ในบริษัทเอสโซ่ บ้างหรือเปล่า เขาตอบข้าพเจ้าว่า “ไม่เกี่ยวกันเลย สำหรับบริษัทอเมริกันแล้ว

ไม่ว่าจะเข้ามาก่อนหรือหลัง ตราบใดที่เขามาร่วมงานในที่เดียวกันแล้ว บรรดาผู้เชี่ยวชาญในบริษัทจะพากันเข้ามาห้อมล้อมป้อนความรู้ทุกอย่างที่พวกเขามีอยู่ ทำให้เราต้องหมั่นเรียนรู้ เอาหูไปนาเอาตาไปไร่ไม่ได้” จุดนี้เองคือปัจจัยสำคัญที่ทำให้องค์กรมันคง คล้ายๆ กับสมัยที่ยังอยู่กระทรวงอุตสาหกรรมและการค้า ข้าพเจ้าเคยถูกตัวแทนจากวิสาหกิจบางแห่งถามคำถามคล้ายๆ กันหลายต่อหลายครั้งว่าทำไมพวกข้าราชการกระทรวงถึงสามารถเข้าใจปัญหาได้ ทั้งๆ ที่เพิ่งย้ายเข้ามารับตำแหน่งได้ไม่นานนัก จะว่าไปแล้ว กระทรวงการค้าและอุตสาหกรรมก็มีระบบที่คล้ายๆ กับระบบของอเมริกาอยู่บ้าง

ก่อนที่จะบรรยายรายละเอียดเกี่ยวกับหัวเรื่องหนังสือเล่มนี้ต่อไป ข้าพเจ้าขออนุญาตเรื่องเล็กน้อย โดยจะยกตัวอย่างโลกของสิ่งมีชีวิตเล็กๆ ที่น่าสนใจเรื่องหนึ่ง หลายท่านอาจไม่เคยรู้มาก่อนว่าเจ้าแมลงเล็กๆ ที่เพิ่งฟักเป็นตัวใหม่ๆ และเกาะติดอยู่บนกลีบดอกไม้ในยามฤดูใบไม้ผลินั้นเป็นตัวเมียทุกตัว เจ้าแมลงตัวเมียเหล่านี้จะออกลูกเป็นตัวเมียเช่นกัน และก็เป็นตัวเมียเช่นนี้ไปทุกๆ รุ่นจนถึงฤดูใบไม้ร่วง จนกระทั่งเข้าฤดูหนาว ถึงจะออกลูกเป็นทั้งตัวผู้และตัวเมีย ท้ายสุดเจ้าตัวผู้และตัวเมียเหล่านี้ก็จะผสมพันธุ์กันออกไป ไข่ที่มีเชื้อเท่านั้นที่จะสามารถอยู่ข้ามฤดูหนาว ฟักเป็นตัวได้ หรืออีกนัยหนึ่ง เมื่อสภาพแวดล้อมในการดำรงชีวิตบริบูรณ์ ไข่จะฟักเป็นตัวโดยไม่มีการแบ่งเพศ หรือเป็นการโคลนนิ่งนั่นเอง แต่เมื่อสภาพแวดล้อมในการดำรงชีวิตเลวร้ายลง แมลงก็จะออกไข่ที่มีเชื้อเพิ่มศักยภาพในการดำรงชีวิตของตนต่อไป นี่คือภูมิปัญญาของธรรมชาติ ข้าพเจ้าหยิบยกกฎแห่งธรรมชาติข้างต้นมาเพื่อกล่าวเตือนให้คนญี่ปุ่นได้ตระหนักว่า พฤติกรรมการทำงานที่อยู่ภายใต้เงื่อนไขเดียวที่มั่นคงถาวรแบบญี่ปุ่นนั้นไม่อาจพาคนญี่ปุ่นไปต่อสู้กับโลกที่มีเงื่อนไขต่างๆ มากมายเช่นทุกวันนี้ได้

อย่าลืมเงี่ยหูฟังความคิดเห็นของคนธรรมดาที่จริงจังกับปัญหา

การให้ความสำคัญกับผู้เชี่ยวชาญไม่ได้หมายความว่าให้เพิกเฉยต่อคนทั่วไป แต่อย่างไร ในทางตรงกันข้าม คนที่ไม่ใช่ผู้เชี่ยวชาญก็ย่อมมีสิทธิที่จะแสดงความคิดเห็นได้อย่างเสรีด้วย บ่อยครั้งที่คำถามง่ายๆ บางคำถามจากคนทั่วไปสามารถนำไปสู่ต้นตอของปัญหาได้ การตอบคำถามเหล่านั้นนอกจากจะเป็นหน้าที่ของผู้เชี่ยวชาญแล้ว ผู้ที่ขึ้นชื่อว่าเป็นผู้เชี่ยวชาญที่แท้จริงจะต้องสามารถตอบคำถามเหล่านั้นด้วยถ้อยคำที่เข้าใจง่ายอีกด้วย จะเห็นได้ว่านักศึกษาภาคมหาดบัณฑิตในมหาวิทยาลัยอเมริกาจำนวนไม่น้อยที่หารายได้พิเศษจากการสอนหนังสือให้กับนักศึกษาภาคปริญญาตรี พวกเขาสามารถแสวงหาประสบการณ์ได้จากการสัมผัสกับนักศึกษารุ่นน้องเหล่านั้น ซึ่งมักจะป้อนคำถามง่ายๆ ครั้งแล้วครั้งเล่ากับพวกเขา หากพวกเขาปลั่งปากว่ารุ่นน้องเช่นว่าทำไมถึงถามคำถามที่เงิ่นๆ เช่นนี้ เมื่อใดเมื่อนั้น พวกเขาจะสูญเสียศรัทธาจากรุ่นน้องไปทันที ความที่ข้าพเจ้าเห็นห้วงวงการมหาวิทยาลัยมาช้านาน จึงไม่อาจรู้ได้ว่าระบบการศึกษาในทุกวันนี้เป็นอย่างไร แต่ที่แน่ๆ คือในสมัยที่ข้าพเจ้ายังเป็นนักศึกษาอยู่นั้น การค้นคว้าจากตำราเป็นวิธีเดียวที่สามารถหาคำตอบได้ จุดนี้ก็เป็นข้อแตกต่างที่สำคัญอีกประการหนึ่งระหว่างระบบการศึกษาแบบอเมริกันกับแบบญี่ปุ่น

เมื่อเร็วๆ นี้ มหาวิทยาลัยทางชายฝั่งตะวันตกแห่งหนึ่งในอเมริกาได้เปิดการสัมมนาเกี่ยวกับปัญหาวิกฤตเศรษฐกิจเอเชียขึ้น ผู้ที่เข้าร่วมสัมมนาในครั้งนั้นล้วนแต่เป็นผู้ทรงคุณวุฒิ รวมทั้งนักเศรษฐศาสตร์ผู้รับรางวัลโนเบล 2 ท่าน หลังจากแต่ละคนได้แสดงความคิดเห็นเสร็จสิ้นลง ก็ได้เปิดให้มีการถามตอบระหว่างผู้สัมมนากับผู้ฟัง ผู้ที่ลุกขึ้นมาถามคำถามคนแรกในวันนั้นเป็นนักศึกษาหญิงจากเกาหลี เธอได้ถามว่าทำไมคนเกาหลีต้องถูกกลั่นแกล้งด้วยการสร้างวิกฤตเศรษฐกิจขึ้นมา ทั้งๆ ที่คนเกาหลีแทบทุกคนทำงานกันหามรุ่งหามค่ำ ไม่มีใครเลยแม้แต่คนเดียวที่หัวเราะเยาะคำถามข้างต้นของเธอ ตรงกันข้าม ผู้เข้าร่วมสัมมนา กลับ

พยายามตอบคำถามอย่างละเอียดด้วยซ้ำ ธรรมเนียมการยอมรับผู้อื่นที่ถึงแม้จะไม่ใช่ว่า
ผู้เชี่ยวชาญเป็นข้อดีอีกประการหนึ่งของอเมริกา

ข้าราชการมีอาชีพก็เป็นปัจจัยที่สำคัญอีกประการหนึ่ง

งานราชการเป็นงานที่ต่อเนื่องไม่มีวันหยุด ข้าราชการมีอาชีพจะต้องคำนึงถึงงานไม่ว่าจะหลับหรือตื่น หลายปีที่ผ่านมาในญี่ปุ่น กระแสด้านข้าราชการมีแนวโน้มรุนแรงขึ้น ทั้งนี้ก็เพราะประชาชนเริ่มไม่ไว้วางใจข้าราชการหลังจากเหตุการณ์คอร์รัปชันที่เกิดขึ้นติดต่อกัน แต่ข้าพเจ้าอยากย้ำไว้ ณ ที่นี้ ว่าการไม่ไว้วางใจข้าราชการ ต้องไม่ใช่การต่อต้านหรือกีดกันข้าราชการออกไปจากการดำเนินกิจการใดๆ ของประเทศชาติ สิ่งที่ต้องทำอย่างเร่งด่วนในขณะนี้คือการพิจารณาว่าอะไรคือสิ่งที่รัฐบาลต้องทำ และอะไรคือสิ่งที่ไม่ต้องทำ หรืออีกนัยหนึ่งคือรัฐบาลยังเป็นสิ่งจำเป็นอยู่ และทราบใดที่ยังจำเป็นต้องมีรัฐบาล ตรานั้นก็ยังจำเป็นต้องอาศัยข้าราชการมีอาชีพอยู่เช่นกัน ข้าราชการเองก็จำเป็นต้องฝึกฝนตนเองให้มีความสามารถเป็นที่ยอมรับจากทั่วโลกด้วย อย่างที่เคยกล่าวมาแล้วข้างต้นว่าในการแก้ปัญหาของประเทศชาติ ความรู้ความชำนาญ ประสบการณ์ การทำความเข้าใจต่อวิสัยทัศน์ของประเทศ ตลอดจนความรักชาติ เป็นปัจจัยที่สำคัญอย่างยิ่ง ข้าราชการมีอาชีพที่ทำงานโดยไม่คำนึงถึงเวลาเช้าสายบ่ายเย็นจะรับหน้าที่ได้อย่างดียิ่ง แม้แต่อเมริกาที่ในอดีต ข้าราชการกับนักธุรกิจหันหลังชนกันนั้น ก็ได้หันหน้าเข้าหากันหลังจากสงครามเย็นสิ้นสุดลง ผู้ชำนาญการในแต่ละสาขาหันมาให้ความร่วมมือกับรัฐบาลอย่างเต็มที่ สหภาพยุโรปเองก็ให้ความสำคัญกับความร่วมมือในทำนองเดียวกัน แต่ไม่รู้ว่าเป็นด้วยเหตุใด ญี่ปุ่นในทุกวันนี้ถึงเดินสวนทางกับประเทศอื่นๆ ความสัมพันธ์ระหว่างข้าราชการกับตัวแทนภาคอุตสาหกรรมก็เริ่มเหินห่าง เหตุที่ข้าพเจ้าพรรณนามานี้ ไม่ใช่เพื่อเรียกร้องให้กระชับสัมพันธ์เช่นที่แล้วๆ มา แต่ต้องการให้ทุกคนร่วมกันปูพื้นทางกฎเกณฑ์ใหม่ ๆ ออกมาแทนกฎเดิม การวิพากษ์วิจารณ์

รัฐบาลหรือข้าราชการไม่ใช่สิ่งเลวร้ายแต่อย่างใด ตรงกันข้ามรัฐบาลควรเปิดเผยข้อมูลที่มีอยู่ทั้งหมด สร้างความโปร่งใสและปูทางไปสู่การวิจารณ์ที่เกิดผลดีในการดำเนินนโยบาย

หลายคนอาจพยายามแย้งว่าถึงแม้จะยอมรับข้าราชการว่าเป็นผู้ชำนาญการได้ แต่ท้ายสุดก็ไม่เคยเห็นข้าราชการคนใดจะแสดงความรับผิดชอบเมื่อนโยบายล้มเหลว ถึงจะเปลี่ยนรัฐบาล นโยบายก็ยังคงเป็นสิ่งเดิมๆ ไม่เปลี่ยนแปลง ข้าพเจ้าอยากย้ำอีกครั้งว่า การมีความต่อเนื่องในการบริหารราชการนับเป็นปัจจัยสำคัญประการหนึ่งที่ญี่ปุ่นได้รับการยอมรับจากนานาชาติจริงอยู่ที่ว่าการมีนโยบายเดิมๆ ทั้งๆ ที่เปลี่ยนรัฐบาลไปแล้วก็ตามนั้น อาจเป็นสาเหตุของความไม่เชื่อถือต่อการเมืองได้นั้น เป็นเรื่องที่ต้องหาหนทางแก้ไข ระบบราชการของญี่ปุ่นกับของอเมริกาต่างกันอย่างมากตรงที่ว่าอเมริกาใช้ระบบการแต่งตั้งโดยอิงการเมืองเป็นหลัก กล่าวคือ ทุกครั้งที่มีการเปลี่ยนรัฐบาลก็จะมีการเปลี่ยนแปลงข้าราชการระดับสูง เช่นด้วยการเชิญผู้เชี่ยวชาญจากวงการต่างๆ เข้ามาช่วยราชการ ญี่ปุ่นไม่ได้มีระบบดังกล่าวนี้เข้ามาใช้เพราะเชื่อว่าจะทำให้เกิดความยุ่งยากในการบริหารราชการ ดังนั้นเท่าที่ผ่านมา ข้าราชการจึงถูกจัดให้เป็นองค์กรอิสระไม่ถูกแทรกแซง แต่จากคดีฉ้อราษฎร์บังหลวงที่เกิดขึ้นในวงการราชการทุกวันนี้ ก็แสดงว่าการเป็นองค์กรอิสระมีเกราะคุ้มครองที่หนาแน่นได้กลายมาเป็นต้นเหตุของข้อบกพร่องนานาประการ ข้าพเจ้าอยากเสนอให้ญี่ปุ่นนำเอาระบบราชการแบบอเมริกันมาปรับใช้บ้าง เช่นในยามที่มีการเปลี่ยนรัฐบาลและนโยบายใหม่ รัฐบาลควรมีสติที่จะเปลี่ยนตัวข้าราชการระดับสูงได้

หลายต่อหลายครั้งที่ข้าพเจ้าได้ย้ากับข้าราชการรุ่นน้องในสมัยยังประจำที่กระทรวงการคลังและอุตสาหกรรมอยู่ ว่าองค์กรราชการเองก็ต้องแข่งขันในระดับระหว่างประเทศเช่นกัน การสร้างความสามารถในการแข่งขันระหว่างประเทศนั้น จำเป็นต้องสะสมประสบการณ์ทางราชการและรับราชการอย่างต่อเนื่อง งานราชการใดที่สามารถถ่ายทอดด้วยการทำบันทึกได้ย่อมไม่มีปัญหา แต่งานราชการในระดับสูงๆ

เช่นการตอรองนั้น จำเป็นต้องมีการตั้งรับและรุก ลำพังการมีความชำนาญการ อย่างเดียวย่อมเอาตัวไม่รอด ความสามารถในการตอรองนั้นเกิดมาจากการตระหนัก ถึงปัญหาที่สมควรยกขึ้นมากถกเถียง ซึ่งแน่นอนย่อมเกิดขึ้นได้ ต่อเมื่อได้รับรู้ รายละเอียดของการตอรองนั้นๆ อย่างดีแล้ว หรืออีกนัยหนึ่ง การถ่ายทอดความ ขำนาญการในระดับสูงให้กับข้าราชการในองค์กรที่เกี่ยวข้องไม่ใช่เรื่องง่ายอย่างที่ หลายคนคาดเดาไว้ ยกตัวอย่างได้จากกลุ่มประเทศสมาชิกสหภาพยุโรปที่ปกติก็มีการ ตอรองในกลุ่มสมาชิกด้วยกันเป็นประจำ ทำให้พวกเขาเคยชินและมีความ สามารถในการตอรองสูงตามมาด้วย สำหรับอเมริกันนั้น อย่างที่เคยกล่าวมาแล้ว พวกเขาจำเป็นต้องตอรองเพื่อผูกมัดคู่ตอรองเป็นปกติอยู่แล้ว ดังนั้นในการเจรจากับ ผู้คนจากประเทศเหล่านี้ ข้าราชการจึงจำเป็นต้องฝึกฝนตนเองมาอย่างดีพอ

การประชุมรอบอุรุกวัยเมื่อครั้งที่เพิ่งเริ่มมีขึ้นนั้น ข้าพเจ้ากำลังรับราชการอยู่ใน ตำแหน่งหัวหน้ากองเศรษฐกิจระหว่างประเทศ แต่น่าเสียดายที่ข้าราชการรุ่นพี่ที่เคยมีประสบการณ์ในการเจรจารอบโตเกียวเมื่อ 7 ปีก่อนหน้านั้นได้เกษียณอายุ ราชการกันไปเกือบหมดแล้ว ทำให้ไม่มีผู้ใดสามารถถ่ายทอดความรู้ให้กับพวกเราได้ และสิ่งที่ข้าพเจ้ากำลังวิตกอยู่ในขณะนี้คือการประชุมองค์การการค้าโลกรอบ มินเลเนียมในปี 2000 ที่คาดว่าจะมีการเจรจาในภาพรวมเกี่ยวกับการค้าโลกนี้ ญี่ปุ่นได้เตรียมพร้อมแล้วหรือยัง มีการถ่ายทอดประสบการณ์ให้กับข้าราชการ รุ่นน้องเรียบร้อยแล้วหรือไม่

การมีส่วนร่วมในการกำหนดระเบียบข้อบังคับ

ข้าพเจ้าได้กล่าวมาแล้วข้างต้นว่า การกำหนดและการนำระเบียบข้อบังคับ มาใช้เป็นสิ่งจำเป็นประการหนึ่ง ในบทนี้ ข้าพเจ้าอยากอธิบายว่าความร่วมมือ ในการกำหนดระเบียบนั้นหมายความว่าอย่างไร

เจ้านายของข้าพเจ้าในสมัยที่ประจำอยู่ในตำแหน่งผู้ช่วยหัวหน้ากองราชการ

น้ำมัน นายโอะซุ ชูจิ (ปัจจุบันดำรงตำแหน่งผู้อำนวยการศูนย์ยานยนต์ญี่ปุ่น) ได้เสนอให้มีการกำหนดกติกาการตัดสินคะแนนกอล์ฟใหม่ โดยให้คำนวณอายุของผู้เล่นกอล์ฟไปพร้อมๆ กับการคำนวณแฮนดิแคปรูตามปกติ เขาได้ให้เหตุผลว่า ทรายใดที่คนเราไม่สามารถหลีกเลี่ยงการชราภาพของร่างกายในแต่ละปีๆ ได้ การคำนวณอายุผู้เล่นเข้าไปจะช่วยกระตุ้นให้ผู้คนกระตือรือร้นที่จะรักษาความมีสมรรถภาพของตนเองมากขึ้น การสร้างกติกานับคะแนนใหม่ที่คำนึงถึงอายุคนชรา จะช่วยกระตุ้นให้สังคมญี่ปุ่นที่นับวันแต่จะมีผู้สูงอายุเพิ่มขึ้นมีสมรรถุติ ยกตัวอย่าง เช่นในการคำนวณแฮนดิแคป นายโอะซุได้เสนอให้เอาอายุของผู้เล่นหักลบจาก จำนวนกรอส (จำนวนครั้งที่ยกไม้ตีลูกกอล์ฟใน 1 รอบ) และยิ่งถ้าสามารถหักลบ เดือนเกิดได้ด้วยจะยิ่งได้ค่าที่แม่นยำมากขึ้น สมมติว่าหากค่ากรอสเท่ากับ 85 โดยผู้เล่นอายุ 69 ปี ก็เท่ากับว่าคะแนนหลังหักลบแล้ว จะเท่ากับ 16 และเมื่อเทียบกับไทเกอร์ วูดส์เวลาตีอินเดอร์พาร์สที่จำนวนกรอสราว 63 หักลบอายุของเขาคือ 23 ออก ก็ย่อมเท่ากับ 40 คะแนน หรืออีกนัยหนึ่งย่อมหมายความว่าคะแนนของผู้เล่นวัย 63 นั้นดีกว่าไทเกอร์ วูดส์เสียอีก และถ้าผู้เล่นคนเดียวกันนี้สามารถรักษา คะแนนได้เท่ากับ 16 ในปีต่อไปเมื่อเขามีอายุ 70 เขาก็จะได้คะแนนเป็น 15 นายโอะซุได้เสนอให้นำกติกาตัดสินคะแนนข้างต้นนี้ไปให้องค์กรระหว่างประเทศที่เกี่ยวข้องพิจารณา ซึ่งที่แรกก็มีเสียงคัดค้านจากเพื่อนร่วมงานด้วยกันไม่น้อย แต่ท้ายสุดเขาก็ได้ตกลงส่งจดหมายแนบข้อเสนอดังกล่าวไปยังสมาคมกอล์ฟประเทศอังกฤษ (Royal and Ancient Golf Club of St. Andrews) สมาคมกอล์ฟสหรัฐอเมริกา (U.S. Golf Association) และสมาคมกอล์ฟญี่ปุ่น โดยได้กำกับเหตุผลไปด้วยว่ากอล์ฟเป็นกีฬาที่เหมาะสมกับผู้สูงอายุ และเพื่อสนับสนุนให้ผู้สูงอายุมีความสุขกับการกีฬา จึงเห็นควรให้กำหนดกฎใหม่ขึ้น เพียงไม่ถึง 1 เดือน ปรากฏว่านายเดวิด ริคแมน (Mr. David Rickman, Rules Secretary) คณะกรรมการพิจารณากติกาเกี่ยวกับกอล์ฟของสมาคมกอล์ฟประเทศอังกฤษได้ติดต่อกลับมา คำตอบของเขาคือเห็นว่าข้อเสนอของนายโอะซุน่าสนใจมาก แต่ก็ยังไม่เห็น

ความจำเป็นพอที่จะเสนอต่อคณะกรรมการพิจารณากติกาใหม่ อย่างไรก็ตาม หากในการแข่งขันบางแห่งที่มีจุดประสงค์ที่ต่างกับการแข่งขันทั่วไปอาจนำเอากติกาข้างต้นไปใช้ได้ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับคณะกรรมการนั้นๆ

กติกาหรือกฎเกณฑ์ไม่ใช่สิ่งที่สวรรค์ประทานลงมา แต่เป็นสิ่งที่มนุษย์เรากำหนดขึ้น ตราบใดที่เราไม่เสนอหรือไม่ถ่ายทอดข้อมูลออกไป ตราบนั้นก็ย่อมไม่อาจมีส่วนร่วมในการกำหนดกฎเกณฑ์ได้ อย่างกังวลว่าข้อเสนอของตนเป็นอะไรที่ไม่ได้เรื่อง ขอให้หมีเป้าหมายและมีเหตุผลรองรับที่เพียงพอ ข้อเสนออื่นๆ ก็ย่อมเป็นข้อเสนอที่น่าพิจารณา หรืออีกนัยหนึ่ง ก้าวแรกของการมีส่วนร่วมในการสร้างกฎเกณฑ์คือการสร้างเหตุผลมาสนับสนุนข้อเสนอที่ตนคิดขึ้น สำหรับตัวอย่างเรื่องของกอล์ฟที่ยกมาอ้างข้างต้นนี้ การมีความสุขกับการกีฬาในวัยสูงอายุคือเหตุผลที่ว่า และโดยทั่วไปแล้ว ขั้นตอนที่สองคือการยกข้อมูลเพิ่มเติมเพื่อโน้มน้าวให้ฝ่ายตรงข้ามเห็นด้วยกับข้อเสนอของตน หรือในบางครั้ง การเตรียมข้อเสนอใหม่ที่ยอมรับข้อเสนอของฝ่ายตรงข้ามบางส่วนขึ้นมามีต่อรอง เพื่อให้เขายอมรับ และในบางครั้งก็อาจจะใช้วิธีไม่ฟังเสียงใครทั้งสิ้น ตั้งตนเป็นผู้มีสิทธิในการกำหนดกฎเกณฑ์เสียเองเลยก็ได้ สำหรับกฎเกณฑ์เกี่ยวกับกอล์ฟนั้น เดิมทีจะมีเพียงอังกฤษเท่านั้นที่เป็นผู้กำหนด แต่ต่อมาปรากฏว่าอเมริกาได้ร้องขอเข้าไปมีสิทธิในการกำหนดด้วย ทำให้หลังจากนั้นเป็นต้นมา 2 ประเทศนี้ได้กลายเป็นผู้ผูกขาดการกำหนดกติการ่วมกัน

เท่าที่ผ่านมา ในวงการกีฬาระดับโลกนั้น บ่อยครั้งที่เดียวที่นักกีฬาญี่ปุ่นถูกสั่งห้ามนำเอาเทคนิคที่คิดค้นขึ้นมาจากการฝึกฝนมาใช้ในการแข่งขัน ด้วยเหตุผลว่าผิดกติกา ยกตัวอย่างเช่นการห้ามดำน้ำเกินกี่เมตรๆ จากจุดเริ่มต้นการแข่งขันว่ายน้ำ นักกีฬาญี่ปุ่น นายฟูรุทว่า คัทซุ ถนัดดำน้ำกว่านักกีฬาคนอื่นแต่ก็ต้องถูกสั่งห้ามกติกาห้ามดำน้ำนี้ได้ถูกนำมาใช้อีกครั้งในการแข่งขันว่ายน้ำท่าผีเสื้อเมื่อไม่นานมานี้ หลังจากทีนักกีฬาญี่ปุ่นเริ่มฝึกดำน้ำจากจุดเริ่มต้น และเมื่อเร็วๆ นี้คือในการแข่งขันกีฬาโอลิมปิกฤดูหนาวที่เมืองนางาโนเมื่อปี 1999 กติกาการแข่งขันสราณลมนั้นเป็น

กีฬาที่ญี่ปุ่นทำคะแนนได้ดีตลอดมาได้ถูกเปลี่ยนใหม่ โดยได้กำหนดให้นักกีฬาใช้ไม้สกีความยาวแตกต่างกันไปตามส่วนสูงของแต่ละคน ผลทำให้นักกีฬาญี่ปุ่นที่ส่วนสูงต่ำกว่าผู้อื่นต้องใช้ไม้สกีที่มีขนาดสั้น เสียเปรียบผู้เล่นคนอื่น การเปลี่ยนกติกาในทำนองเดียวกันเคยมีมาก่อนในกีฬาโอลิมปิก เมื่อเวลาลูกบอลอยู่เหนือเน็ตเพียงเล็กน้อย หลังจากกติกาใหม่ถูกนำมาใช้ ก็ปรากฏว่าทีมของญี่ปุ่นต้องพ่ายแพ้อย่างต่อเนื่อง ถึงแม้ว่าจะมีการเปลี่ยนแปลงกติกาในการแข่งขันโอลิมปิกบ้างก็ตาม นักกีฬาจากทุกชาติก็ต้องต่อสู้ภายใต้กติกาเดียวกัน เช่นเดียวกับสังคมเศรษฐกิจที่กฎโลกาภิวัตน์เริ่มครอบงำมากขึ้น ๆ เช่นทุกวันนี้ ข้อบังคับองค์การการค้าโลก หรือกฎทั่วไปเกี่ยวกับเศรษฐกิจแบบตลาดต่างก็ค่อย ๆ กลายเป็นกฎร่วมของผู้คนในโลก

ไม่ทำ ไม่ใช่ ไม่ได้แย้ง

ปทัสสถานของคนญี่ปุ่นตอกฏนั้นเป็นอย่างไร ก่อนอื่นเลยคือไม่มีส่วนร่วมในการสร้างกฎ และไม่พยายามที่จะใช้กฎนั้น ๆ ในพฤติกรรมทางเศรษฐกิจการค้าของตน นอกจากในด้านกีฬาที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ คนญี่ปุ่นไม่ชอบที่จะใช้กฎมาแสดงความคิดเห็นของตน และก็ไม่ชอบที่จะโต้แย้งกับคนอื่นด้วย

หรืออีกนัยหนึ่งก็คือไม่ทำ ไม่ใช่ และได้แย้ง พฤติกรรมข้างต้นของญี่ปุ่นเท่าที่ผ่านมาไม่เพียงแต่ได้ทำให้ญี่ปุ่นจำต้องแบกภาระนานาประการแล้ว แต่ยังทำให้หลายประเทศเข้าใจญี่ปุ่นผิดอีกด้วย ญี่ปุ่นในสายตาของชาวต่างชาติมักออกมาในรูปที่ว่าเป็นประเทศที่ไม่แสดงความเห็น ไม่โป่งใส และในหลายๆ ครั้งไม่ยุติธรรม ประเทศพัฒนาแล้วแทบทุกประเทศจะพยายามอย่างหนักที่จะมีส่วนร่วมในการสร้างกฎที่ตนเองได้ประโยชน์ และพยายามที่จะนำกฎเหล่านั้นมาใช้อย่างเต็มที่

หลักการ “การสร้างดุลทางการค้า” ไร้ความหมาย ญี่ปุ่นรอดจากการถูกโจมตีทางการค้า

ข้าพเจ้าขอยกตัวอย่างมาอธิบายให้เข้าใจว่า การมีส่วนร่วมในการกำหนดกฎสากลในเวทีการประชุมระหว่างประเทศนั้นส่งผลอย่างมากเพียงใดต่ออนาคต

ในปี 1986 สมัยที่นายทามุระดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีกระทรวงการค้าและอุตสาหกรรม การประชุมระดับรัฐมนตรี GATT รอบอุรุกวัยได้เริ่มขึ้นเมื่อวันที่ 15 กันยายน ตัวแทนจากประเทศสมาชิกได้ร่วมกันตกลงว่าควรจะหยิบยกหัวข้อใดขึ้นมาต่อรองกันบ้าง ในระหว่างพวกเรา มีการแต่งกลอนสั้นขึ้นมาล้อเลียนเพื่อนร่วมกระทรวงที่ส่วนใหญ่ไม่สนใจหรือไม่รู้จักการประชุมดังกล่าว เช่นว่า “มีคนมาถามก็ครั้งแล้วนะว่าจะไปอุรุกวัยอีกแล้วรี” อย่างที่หลายท่านอาจทราบแล้วว่าชื่อของการประชุมรอบอุรุกวัยนั้นมาจากชื่อประเทศอุรุกวัยซึ่งเป็นที่แรกที่เปิดการประชุมแต่ส่วนใหญ่แล้ว การประชุมแทบทุกครั้งดำเนินที่กรุงเจนีวา สวิตเซอร์แลนด์

ในเวลานั้นเป็นเวลาที่นานาประเทศกำลังเฝ้ามองว่าญี่ปุ่นมีความสามารถในการแข่งขันสูงเกินไป แต่ในทางตรงกันข้าม สถาบันการเงินได้เริ่มทำท่าไม่ค่อยดี ดัชนีการบริโภคภายในประเทศก็เริ่มถดถอยลง สร้างปัญหาให้กับรัฐบาลในขณะนั้นอย่างมาก รัฐบาลได้เปิดประชุมคณะรัฐมนตรีโดยด่วนเพื่อกำหนดนโยบายกระตุ้นเศรษฐกิจ ส่งผลให้คณะของเราเดินทางไปร่วมประชุมช้ากว่ากำหนด กล่าวคือไปถึงเมื่อวันที่ 17 กันยายน ในการประชุมครั้งนั้น มีหัวข้อที่ถูกหยิบยกขึ้นมาเจรจามากมายนับไม่ถ้วน หนึ่งในหัวข้อเหล่านั้น นายวิลลี เดอเคลิร์ก (Willy DeClercq) ตัวแทนจากกลุ่มประชาคมยุโรปได้เสนอให้เอาหลักการ BOB (Balance of Benefit) มาใช้เป็นเกณฑ์ในการแก้ปัญหาดังกล่าวทั้งทางการค้าและการเมือง BOB หมายถึง “การสร้างดุลทางการค้า” หรืออีกนัยหนึ่งการใช้ผลลัพธ์เป็นเกณฑ์นั่นเอง ประชาคมยุโรปได้เสนอให้นำเอาผลกำไรที่ได้จากการค้ามาเฉลี่ยแบ่งกันอย่างยุติธรรม ข้อเสนอดังกล่าวของประชาคมยุโรปนั้นไม่ได้เกิดขึ้นกะทันหันในการประชุม แต่เป็น

ข้อเสนอที่ประชาคมยุโรปพยายามดันให้ผ่านที่ประชุมระหว่างประเทศมาหลายครั้งแล้วก่อนหน้านี้ เช่นในการประชุมตัวแทนการค้าจาก 4 ทวีปทั่วโลกในสัปดาห์แรกของเดือนกันยายน ที่ประเทศโปรตุเกส และก็หลายครั้งเช่นกันที่ตัวแทนจากญี่ปุ่นได้ลุกขึ้นคัดค้าน เพราะการเฉลี่ยกำไรที่ว่ำนั้นฝืนกฎว่าด้วยการแข่งขันและการพยายามทำการค้าท้ายสุดอาจทำให้กฎเพื่อการแข่งขันเสรีไร้ความหมายไปด้วยนั่นเอง ญี่ปุ่นได้ย้ำในที่ประชุมว่าข้อเสนอข้างต้นของประชาคมยุโรปนอกจากจะฝ่าฝืนกฎการค้าแล้ว ยังขัดแย้งกับหลักเกณฑ์พื้นฐานของ GATT อีกด้วย แต่ประชาคมยุโรปก็ยืนกรานให้นำหลักเกณฑ์ BOB มาใช้ เพราะญี่ปุ่นนั้นดำเนินการค้าแตกต่างกับประเทศอื่น หากปล่อยไว้เช่นนี้ ญี่ปุ่นก็รังแต่จะได้ดุลการค้าเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ จนท้ายสุด โลกจะไม่สามารถสร้างดุลการค้าที่เท่าเทียมกันได้อีกต่อไป

ในการประชุมครั้งนั้น มีตัวแทนระดับรัฐมนตรีการค้าจากประเทศอื่นๆ เช่น นายเคลย์ตัน เยอต์เตอร์ (Clayton Yeutter) ตัวแทนจากองค์การค้าสหรัฐอเมริกา (USTR) นายแพต คาร์นีย์ (Pat Carney) ตัวแทนจากแคนาดา เป็นต้น ถึงแม้ว่าหลังจากนั้นต่อมา อเมริกาเองจะกลายเป็นผู้ยกเลิกเกณฑ์การใช้ผลลัพธ์เป็นเครื่องตัดสิน (Result Oriented Approach) มาข่มขู่ญี่ปุ่นก็ตาม แต่ในเวลานั้น พวกเขาไม่ได้สนใจที่จะเข้าร่วมกับกลุ่มประชาคมยุโรปแต่อย่างใด รัฐมนตรีการค้าแคนาดาก็ยืนอยู่ข้างญี่ปุ่นเพราะแคนาดาประกาศที่จะยึดหลักการการค้าเสรีเป็นเกณฑ์ อย่างไรก็ตาม ความที่กลุ่มประชาคมยุโรปประกอบไปด้วยประเทศที่ค่อนข้างมีสิทธิมีเสียง นายมาร์ติน แบงเกอร์มานน์ (Martin Bangermann) รัฐมนตรีเศรษฐกิจของเยอรมันนี ซึ่งเดิมเป็นตัวตั้งตัวตีสำคัญในการผลักดันกฎเกณฑ์การค้าเสรีในกลุ่มประชาคมยุโรปได้ลุกขึ้นอภิปรายเพื่อโน้มน้าวรัฐมนตรีทามูระให้เห็นด้วย และจากจุดยืนที่แตกต่างกันอย่างสิ้นเชิงของทั้งสองฝ่ายนี้เองที่ทำให้การเจรจาในช่วงกลางวันของวันที่ 19 กันยายนเป็นไปอย่างเผ็ดร้อน เอกอัครราชทูตญี่ปุ่นประจำ GATT นายโคบายาชิ โทะโมะฮิโกะ (ต่อมาเป็นเอกอัครราชทูตประจำประชาคมยุโรป แต่น่าเสียดายที่มาเสียชีวิตเมื่อไม่นานมานี้) ได้ลุกขึ้นโต้แย้ง

ด้วยภาษาฝรั่งเศสที่ได้รับการกล่าวขานต่อมาว่าดีกว่าพูดจากประชาคมยุโรปเองเสียอีก

โดยทั่วไปแล้ว ร่างข้อเสนอที่ยากหรือซับซ้อนมักจะถูกยกขึ้นมาเจรจากันในคืนก่อนวันปิดการประชุม พวกเราเองก็คาดเดาล่วงหน้าไว้แล้วว่าอาจมีความเคลื่อนไหวในช่วงคืนนั้น จึงสั่งให้เจ้าหน้าที่ผู้หนึ่งเฝ้าดูสถานการณ์ไว้ แต่ปรากฏว่าเขาได้ตัดสินใจกลับไปพักผ่อนเองโดยพลการ และก็จริงตามที่คาดการณ์กันไว้ ปรากฏว่าราวๆ ตี 2 ของเช้าวันที่ 20 กันยายน นายสุณามิ ทัดซู รองอธิบดีกรมเศรษฐกิจระหว่างประเทศได้วิ่งมาแจ้งว่าเกิดความเปลี่ยนแปลงในการประชุมขึ้น นายสุณามิเคยย้ายไปประจำที่องค์การพลังงานระหว่างประเทศ (IEA) มาก่อน ทำให้มีโอกาสร่วมประชุมระดับระหว่างประเทศบ่อยครั้ง และรู้ดีว่าในการประชุมนั้นๆ ผู้เข้าร่วมประชุมจำต้องละเอียดอ่อนเพียงใด พวกเราได้ปลุกรัฐมนตรีทามูระที่กำลังงีบหลับอยู่และเปิดการประชุมในหมู่ตัวแทนจากญี่ปุ่นขึ้นทันที ในคืนนั้น นอกจากรัฐมนตรีทามูระแล้ว ยังมีรัฐมนตรีต่างประเทศ นายคุระนาริ ทาดาชิ ผู้ตรวจราชการกระทรวงต่างประเทศ นายเทะชิมะ เรจิ อธิบดีกรมเศรษฐกิจ นายवादานาเบะ ยูกิฮารุ (เคยประจำในตำแหน่งเอกอัครราชทูตญี่ปุ่นประจำรัสเซีย) เอกอัครราชทูตญี่ปุ่นประจำกรุงเจนีวา นายชิบะ คาซุโอะ (ต่อมาเป็นเอกอัครราชทูตญี่ปุ่นประจำอังกฤษ) เอกอัครราชทูตโคเบบาชิ ผู้ตรวจราชการประจำกระทรวงการค้าและอุตสาหกรรม นายคุโรดะ มาโคโตะ อธิบดีกรมนโยบายการค้าและอุตสาหกรรม นายมูระโอะกะ ชิเงโอะ และรองอธิบดีกรมเศรษฐกิจระหว่างประเทศ นายสุณามิ เข้าร่วมประชุมบรรยากาศในการประชุมคืนนั้นเป็นไปอย่างเอาจริงเอาจัง ตัวแทนจากกระทรวงต่างประเทศได้เสนอให้ญี่ปุ่นยอมผ่านร่างหลักการ “การสร้างดุลทางกำไร” ของประชาคมยุโรปไปก่อน แล้วค่อยไปขัดแย้งอีกครั้งในภายหลัง มิเช่นนั้นจะไม่สามารถปิดการประชุมในวันรุ่งขึ้นได้ เอกอัครราชทูตคุระนาริกี้แสดงท่าทีว่าจะยอมรับข้อเสนอข้างต้น ส่วนรัฐมนตรีทามูระนั้นยืนยันกรานว่าการยอมรับข้อเสนอดังกล่าวของประชาคมยุโรปจะส่งผลเสียในภายหลัง ญี่ปุ่นควรยืนยันกรานไม่เห็นด้วย

(หลายปีต่อมา รัฐมนตรีทามูระได้เล่าให้ข้าพเจ้าฟังว่าหากข้อเสนอของท่านไม่เป็นที่ยอมรับจากที่ประชุมในวันนั้น ท่านตั้งใจว่าจะเดินออกจากที่ประชุมเพื่อยืนยันท่าทีของท่านในฐานะของนักการเมือง)

ท่ามกลางบรรยากาศหนักๆ ในคืนนั้น ท่านเอกอัครราชทูตชิบะได้ลุกขึ้นแสดงความเห็นต่อต้านข้อเสนอให้ยินยอมผ่อนผันตามข้อเสนอของประชาคมยุโรป และในฐานะของข้าราชการประจำกระทรวงต่างประเทศ ท่านได้ถือว่าข้าราชการประจำกระทรวงต่างประเทศอย่างรุนแรงที่ไม่เข้าใจสถานการณ์ต่างประเทศดีพอ เอกอัครราชทูตโคเบะยะซึกิก็แสดงความเห็นทำนองเดียวกัน ข้าพเจ้ายังอดประทับใจภาพการประชุมในคืนนั้นไม่ได้ว่าท่านทั้งสองได้ทำหน้าที่ของข้าราชการปกป้องผลประโยชน์ของประเทศชาติอย่างเต็มที่ ท้ายสุดที่ประชุมได้เห็นพ้องต้องกันไม่ยอมรับข้อเสนอของประชาคมยุโรป เมื่อเวลาราวตี 4 เศษๆ

หลังจากนั้น รัฐมนตรีทั้งสองท่านได้เดินไปพบกับรัฐมนตรีต่างประเทศของอูรุกวัยนายเอนริเก อิกเลียส (Enrique Iglesias) ผู้ทำหน้าที่ประธานการประชุมกลาง และได้แจ้งให้เขาทราบว่ารูบาสญ์ปุ่นจะไม่ยอมรับข้อเสนอของประชาคมยุโรปอย่างเด็ดขาด และยังได้ย้ำด้วยว่าญ์ปุ่นกำลังดำเนินการเร่งให้มีการอุปโภคสินค้านำเข้ามากขึ้น เพื่อผ่อนคลายสภาพการค้าที่เกินดุลอย่างมากในขณะนั้น กว่าเจเรจากับประธานเสรีก็ตกราวๆ ตี 5 เศษแล้ว และในเวลา 8 โมงเช้าวันเดียวกัน ประธานอิกเลียสก็ได้รวบรวมข้อเสนอของทุกฝ่ายสรุปเป็นร่างสุดท้ายโดยประธานการประชุม ร่างดังกล่าวได้ระบุว่าจะไม่มีการหยิบยกเอาหลักการการสร้างดุลทางกำไรมาต่อรองอีกต่อไป และในขณะเดียวกัน ประเทศที่ได้ดุลการค้ามากก็จำเป็นต้องดำเนินนโยบายแก้ปัญหภายในประเทศของตนเอง หรืออีกนัยหนึ่ง การต่อรองเกี่ยวกับเรื่องการสร้างดุลทางกำไรนี้ได้มาถึงที่สิ้นสุดแล้ว และจุดนี้เองคือที่มาของคำพูดที่ว่า “BOB is dead” คำวิจารณ์ที่ว่าญ์ปุ่นนั้นแปลกประหลาด (ภาคแรก) ก็เริ่มซาลงหลังจากนั้น

ในการประชุมครั้งนั้น ข้าพเจ้าไม่มีโอกาสเจ้านอนบนเตียงในห้องพักที่จอง

ไว้เลยแม้แต่ครั้งเดียว บนเครื่องบินตลอดเส้นทางการเดินทางจากนิวยอร์กสู่ริโอ เดอจาเนโร ไปจนถึงจุดหมายปลายทางก็ต้องตรวจเอกสารต่างๆ และทันทีที่ไปถึงที่ประชุม ก็ต้องเตรียมร่างสุนทรพจน์ของรัฐมนตรีที่มาร่วมกับเจ้าหน้าที่ฝ่ายแปลเอกสาร นายโอมะริ หลายสิบชั่วโมงทีเดียวที่ไม่มีโอกาสได้จับหลักเลยแม้แต่่น้อยไม่ว่าจะเหนื่อยและต้องอดนอนเพียงใด ทันทีที่ทราบผลสรุปการเจรจาระหว่างรัฐมนตรีทั้งสองท่านกับประธานการประชุม ก็พลอยหายเหนื่อยและสามารถรับเช้าวันใหม่ได้อย่างสดใสอย่างสุดที่จะพรรณนาได้

สำหรับข้าพเจ้าแล้ว มันเป็น “วันที่ญี่ปุ่นรอดจากการถูกโจมตีทางการค้า” ที่ยังอยู่ในความทรงจำมาจนถึงทุกวันนี้ หากญี่ปุ่นยินยอมให้ประชาคมยุโรปผ่านร่างดังกล่าวได้ ก็ย่อมเท่ากับญี่ปุ่นได้เปิดทางให้อเมริกาใช้หลักการเอาผลประโยชน์เครื่องตัดสินมาโจมตีญี่ปุ่นอย่างหนักด้วยแน่นอน

เกี่ยวกับเหตุการณ์ในครั้งนี้ มีสุภาพบุรุษผู้หนึ่งที่เฝ้าดูอยู่อย่างใกล้ชิด เขาคือนายฟูนาฮาชิ โยอิจิ นักข่าวจากหนังสือพิมพ์อาซาฮี เขาได้รวบรวมข้อมูลอย่างละเอียดและนำมาเขียนข่าวได้อย่างแม่นยำทีเดียว

ผลลัพธ์จากการเจรจาระหว่างประเทศ

ในการเจรจาวิภาคีเกี่ยวกับเรื่องการค้ารถยนต์และอุปกรณ์รถยนต์ระหว่างญี่ปุ่นกับอเมริกาในปี 1995 ญี่ปุ่นได้ปฏิเสธที่จะยอมรับตัวเลขเป้าหมายในการนำเข้าสินค้าจากอเมริกาตามที่อเมริกาเรียกร้อง โดยได้ยืนยันว่าการถือเอาผลลัพธ์มาเป็นเกณฑ์ในการตัดสินเป็นการฝ่าฝืนกฎการค้าเสรีระหว่างประเทศ ก่อนหน้าที่จะมีการประชุมในครั้งนี้ ได้มีการเปลี่ยนแปลงองค์การและตัวบุคคลในภาคีประชาคมยุโรป กล่าวคือ ได้มีการจัดตั้งสหภาพยุโรปขึ้นมาแทน ตัวแทนของสหภาพยุโรปก็เปลี่ยนไปเป็นนายฟรานส์ แอนดริสเซน (Frans Andriessen) และตามมาด้วยคนที่สาม คือ เซอร์ ลีออน บริทเทน (Sir Leon Brittan) ชาวอังกฤษ และ

ที่น่าสนใจคือในเวลานั้น ปรากฏว่าตัวแทนของสหภาพยุโรปแสดงความเห็นคัดค้านข้อเสนอของอเมริกา ส่วนญี่ปุ่นนั้นได้พยายามนำเอาระเบียบยับยั้งการแก้ปัญหาโดยผลการฟ้องศาลการค้าโลกได้ระบุไว้ออกมาเป็นเครื่องต่อรองกับอเมริกา ระเบียบดังกล่าวเป็นสิ่งที่สหภาพยุโรปเคยพยายามหีบมาใช้กับญี่ปุ่นในการประชุมรอบอุรุกวัยมาก่อน จะเห็นได้ว่าการระหว่างประเทศนั้นเป็นสิ่งที่สลับซับซ้อน ยากที่จะตามเกมได้ทัน

ระบบและระเบียบในการแก้ปัญหาขัดแย้งทางการค้าขององค์การการค้าโลกนั้นมีความฉับพลันและมีผลบังคับได้ดีกว่าระเบียบเดิมของ GATT มาก การห้ามการแก้ปัญหาโดยผลการจากคู่ค้าฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งก็นับเป็นระเบียบที่มีประสิทธิภาพมากที่สุดเท่าที่เคย การแก้ปัญหาโดยผลการที่วุ่นเช่นการที่อเมริกาพยายามนำกฎหมายการค้าของตนมาตรา 301 มาบังคับใช้กับประเทศคู่ค้า จะเห็นได้ว่าเท่าที่ผ่านมาบ่อยครั้งที่เดียวที่อเมริกาได้หีบยกมาตราดังกล่าวมาใช้กับคู่ต่อรองของตนโดยผลการยกตัวอย่างเช่น การประกาศเรียกเก็บภาษี 100 เปอร์เซ็นต์ต่อคอมพิวเตอร์และสินค้าอื่นๆ ที่นำเข้าจากญี่ปุ่นในเดือนเมษายน ปี 1987 ทั้งๆ ที่สองประเทศเพิ่งตกลงทำสัญญาว่าด้วยการค้าเซมิคอนดักเตอร์ไปสดๆ ร้อนๆ เมื่อ 1 ปีก่อนหน้านั้น นานาประเทศต่างแสดงความไม่พอใจต่อการใช้มาตรา 301 ข้างต้นของอเมริกามาก แต่ภายใต้ระเบียบของ GATT ญี่ปุ่นก็ไม่มีทางเลือกอื่นที่จะต่อรองกับอเมริกาได้ เหมือนกับการนำเอาระเบิดไปคลังคอกแมว

ท่ามกลางบรรยากาศข้างต้น ญี่ปุ่นได้พยายามต่อรองโดยใช้ระเบียบใหม่ขององค์การการค้าโลกอย่างเต็มที่ สหภาพยุโรปมีท่าทีกระตือรือร้นเป็นพิเศษในทางตรงกันข้าม ปรากฏว่าผู้คนในประเทศญี่ปุ่นเองกลับไม่ค่อยแสดงความสนใจกับการเจรจาในครั้งนั้นเท่าใด ไม่เหมือนกับปัญหาการเจรจาการนำเข้าสินค้าเกษตรก่อนหน้านั้น อย่างไรก็ตามอธิบดีกรมนโยบายอุตสาหกรรมและการค้า นายฮาตะเคยามาตระหนักดีว่าความสำคัญของการเจรจาระหว่างประเทศนับตั้งแต่การเจรจารอบอุรุกวัยนั้นอยู่ที่การหยุดยั้งการใช้มาตรการผลการข้างต้น เลขานุการ

พรรคเสรีประชาธิปไตย นายฮาซิโมโตะ (อดีตนายกรัฐมนตรี) เองก็เข้าใจจุดนี้ได้เป็นอย่างดี เขาได้ตอบคำถามของลูกพรรคอย่างชัดเจนว่าความหมายของการเจรจารอบอุรุกวัย คือการยกเลิกการใช้มาตรการพลการ

ท้ายสุด ด้วยความร่วมมือจากประเทศสมาชิกทั้งหมด การแก้ปัญหาโดยพลการที่ไม่อิงกระบวนการการแก้ปัญหาขององค์การการค้าโลกก็ถูกส่งยกเลิกไป สาเหตุที่ไม่มีการส่งเลิกการแก้ปัญหาโดยพลการอย่างสิ้นเชิงนั้นก็เนื่องมาจากผู้เข้าร่วมเจรจายพยายามหลีกเลี่ยงการทำลายชื่อเสียงและหน้าตาของอเมริกา และผลจากการยกเลิกการใช้มาตรการแก้ปัญหาโดยพลการที่ไม่อิงระเบียบองค์การการค้าโลกข้างต้นนี้เองที่ทำให้ญี่ปุ่นไม่เสียเปรียบอเมริกาในการต่อรองปัญหาการค้ารถยนต์ในเวลาต่อมา

การนำเอาระเบียบการแก้ปัญหาความขัดแย้งมาใช้เป็นหน้าที่สำคัญประการหนึ่งของประชาชน

หลังการก่อตั้งองค์การการค้าโลกขึ้นมา ปรากฏว่านานาประเทศต่างพากันนำเอาระเบียบการแก้ปัญหาความขัดแย้งที่ได้กำหนดขึ้นมาใช้อย่างเต็มที่ จาก “รายงานการค้าที่ไม่เป็นธรรม” ปี 1998 พบว่า หลังการจัดตั้งองค์การการค้าโลกขึ้นมา อเมริกาได้นำเอาระเบียบดังกล่าวไปใช้รวม 41 ครั้ง สหภาพยุโรป 28 ครั้ง ญี่ปุ่น 5 ครั้ง การนำเอาระเบียบดังกล่าวไปใช้ไม่ใช่แค่เพียงเพื่อพิทักษ์ผลประโยชน์ของตนเท่านั้น แต่ยังเป็นการหยิบเอาปัญหาของประเทศตนไปเสนอและตีแผ่ให้ประเทศที่สามได้รับรู้ และบ่อยครั้งเพื่อขอเสียงสนับสนุนจากประเทศเหล่านั้นด้วยพร้อมๆ กันนั้น ยังอาจช่วยลดความไม่เชื่อใจของประเทศที่สามในยามที่การเจรจาทวิภาคีดำเนินไปอย่างล้นๆ ได้ด้วย ในสังคมเศรษฐกิจระหว่างประเทศนั้น นอกจากการสร้างความปลอดภัยจะเป็นหลักการสำคัญยิ่งประการหนึ่งแล้ว การแก้ปัญหาโดยไม่ให้บุคคลภายนอกรับรู้ยังเป็นสิ่งที่ควรหลีกเลี่ยงอีกด้วย ดังนั้นการนำเอา

ระเบียนการแก้ปัญหาคัดแย้งข้างต้นมาใช้จึงเป็นการพิทักษ์ผลประโยชน์ของประเทศในหลายๆ ด้าน หลายคนอาจยังจำได้ว่าเมื่อเดือนธันวาคม ปี 1995 คอสตาริกาได้ยื่นฟ้องอเมริกาในกรณีการลดการนำเข้าชุดชั้นในผ้าฝ้ายและผ้าใยสังเคราะห์ต่อองค์การการค้าโลก ในปีรุ่งขึ้น คณะกรรมาธิการได้ตัดสินให้คอสตาริกาชนะคดีการที่ประเทศเล็กๆ อย่างคอสตาริกา สามารถชนะคดีต่ออเมริกาได้นับเป็นเครื่องแสดงประสิทธิภาพของกลไกการแก้ปัญหาคัดแย้งการค้าโลกกำหนดขึ้นมาใหม่ได้อย่างดี

ตั้งแต่ไหนแต่ไรมาแล้วที่ญี่ปุ่นมักไม่ค่อยชอบที่จะยื่นฟ้องประเทศคู่ค้าของตนต่อคณะกรรมาธิการ หรืออีกนัยหนึ่งไม่ถนัดที่จะนาระเบียนการแก้ปัญหาคัดแย้งที่ถูกกำหนดขึ้นมาใช้ นับตั้งแต่ปี 1980 เป็นต้นมา ญี่ปุ่นได้ถูกอเมริกาและสหภาพยุโรปฟ้องร้องหลายๆ ต่อหลายครั้งด้วยกัน นับตั้งแต่ปัญหาการกำหนดจำนวนการนำเข้าเครื่องหนัง การนำเข้าสินค้าเกษตร 12 ประเภท อัตราภาษีขาเข้าภาษีในประเทศ การติดป้ายสินค้าเครื่องดื่มประเภทแอลกอฮอล์ การขอความเห็นจากประเทศที่สามในปัญหาการค้าเซมิคอนดักเตอร์ เป็นต้น คดีได้จบลงในรูปแบบที่ญี่ปุ่นแพ้ความทุกครั้ง และด้วยเหตุนี้เองที่ทำให้ข้าราชการกระทรวงอุตสาหกรรมและการค้าพากันวิตกว่าภาพพจน์ของญี่ปุ่นระหว่างประเทศได้กลายเป็นนักฉ้อโกงทางการค้าไปทีละน้อยๆ ครั้งแรกที่ญี่ปุ่นเรียกร้องให้มีการจัดตั้งคณะกรรมาธิการพิจารณาปัญหาการค้าระหว่างประเทศ คือการฟ้องร้องประชาคมยุโรปที่ได้นำเอาระเบียบว่าด้วยการเรียกเก็บภาษีในกรณีทุ่มการค้ามาใช้อย่างไม่ยุติธรรม ในเดือนกันยายน ปี 1988 เมื่อประชาคมยุโรปกล่าวหาว่าญี่ปุ่นพยายามทุ่มค้าอุปกรณ์เครื่องพิมพ์ดีดกระเป่าหิ้ว ผลปรากฏว่าญี่ปุ่นชนะคดี อย่างไรก็ตาม ก่อนยื่นเรื่องเสนอต่อคณะกรรมาธิการให้พิจารณานั้น ปรากฏว่ามีเสียงคัดค้านจากเจ้าหน้าที่รัฐบาลจำนวนไม่น้อย หลายคนให้เหตุผลว่าหากยื่นฟ้องก็ต้องมั่นใจว่าจะสามารถชนะคดีได้ พวกเขามองว่าการฟ้องโดยไม่มั่นใจว่าจะชนะได้หรือไม่เป็นวิธีที่ไม่ชาญฉลาดท้ายสุด จากความวิตกต่อภาพพจน์ในเวทีระหว่างประเทศของญี่ปุ่นขณะนั้น

ข้อเสนอของรองอธิบดีกรมเศรษฐกิจระหว่างประเทศ นายอะโซฮะ วาตะรุ และหัวหน้ากองเศรษฐกิจระหว่างประเทศ นายอิมะโนะ ฮิเดะฮิโระ ก็ได้รับการรับรองจากที่ประชุม ข้าพเจ้าเองได้มีส่วนร่วมในการยื่นฟ้องครั้งนี้ โดยได้ทำหน้าที่ร่างหนังสือฟ้องภาษาอังกฤษ ภายใต้การบังคับบัญชาของนายอะโซฮะ การฟ้องร้องในคดีระหว่างประเทศเช่นนี้ นอกจากจะต้องมีความรู้ทางด้านกฎหมายแล้ว การรู้จักหลักการและเทคนิคในการว่าความก็นับเป็นสิ่งจำเป็นอีกประการหนึ่งด้วย และที่สำคัญคือความรู้ภาษาอังกฤษก็เป็นปัจจัยสำคัญอีกประการหนึ่ง เพราะต้องนัดหมายกับบรรดาทนายความชาวยุโรปและอเมริกันทั้งหลาย ข้าพเจ้าขอย้ำตรงนี้อีกครั้งว่านอกจากการเตรียมใจพร้อมเพื่อนำเอาระเบียบที่มีอยู่มาใช้แก้ปัญหาก็แล้ว การเตรียมตัวในด้านต่างๆ ข้างต้นก็เป็นสิ่งจำเป็นอีกประการหนึ่ง ในระยะ 2-3 ปีที่ผ่านมาฉันปรากฏว่ามีนักกฎหมายญี่ปุ่นหลายคนเข้ามามีบทบาทในเวทีระหว่างประเทศมากขึ้น ซึ่งข้าพเจ้าเห็นว่าเป็นนิมิตหมายที่ดีมาก ตราบใดที่ระเบียบระหว่างประเทศกลายมาเป็นระเบียบของโลกเช่นทุกวันนี้ การนำระบิบนั้นมาใช้ชี้แจงและปกป้องผลประโยชน์ของประเทศตนนับเป็นวิธีที่จำเป็นอย่างยิ่ง ระเบียบจะไม่สามารถรักษาไว้ได้ หากถูกปล่อยปละละเลย และในทางขณะเดียวกัน หากไม่มีใครคอยควบคุมระเบียบนั้นๆ ก็อาจถูกนำมาใช้อย่างผิดๆ ได้

หลังการชนะคดีในการฟ้องร้องต่อ GATT ในเรื่องการนาระเบียบว่าด้วย การเรียกเก็บภาษีเมื่อมีการทุ่มการค้ามาใช้ข้างต้น ก็ดูเหมือนว่าญี่ปุ่นได้พยายาม นำเอาระเบียบการแก้ปัญหาความขัดแย้งมาใช้อย่างมีแผนการมากขึ้น ยกตัวอย่าง เช่น การแก้ปัญหาโดยการขอร้องให้มีการจัดตั้งคณะกรรมการขึ้นพิจารณา (เช่นกรณีที่ประชาคมยุโรปได้เรียกเก็บภาษีด้วยการอ้างสาเหตุว่าญี่ปุ่นทุ่มตลาดสินค้า ออโตโมบิลเซห์ เมื่อปี 1992) การแก้ปัญหาโดยไม่อาศัยการจัดตั้งคณะกรรมการ โดยเร่งด่วน แต่อาศัยการเจรจาทางทวิภาคีไปพลางๆ ก่อน (การตกลงเรื่องนโยบาย ทางด้านรถยนต์ของบราซิลปี 1996) การจัดตั้งคณะกรรมการขึ้นพิจารณาปัญหา รถยนต์ของอินโดนีเซียในปี 1997 เป็นต้น คาดว่าจากนี้ไป การนำเอาระเบียบที่

มีอยู่มาใช้แก้ปัญหาจำเป็นอย่างยิ่งที่เจ้าหน้าที่ผู้เกี่ยวข้องต้องรู้จักระเบียบดังกล่าว
 อย่างดี รวมทั้งประชาชนในประเทศเองก็ต้องทำความเข้าใจต่อความสำคัญของ
 ระเบียบเหล่านี้ด้วย

บ่อยครั้งมากเมื่อมีการฟ้องร้องคู่ค้าเกิดขึ้น มักมีเสียงเรียกร้องให้รัฐบาล
 ตรึงตรองใหม่จากหลายๆ ฝ่ายออกมา เหตุผลที่พวกเขาออกมาอ้างคือการฟ้องร้อง
 อาจทำให้คู่กรณีต้องเสียหาย เหตุผลดังกล่าวเป็นเหตุผลที่อิงขนบธรรมเนียมญี่ปุ่น
 อย่างมาก ทำให้เหตุผลที่เป็นที่ยอมรับของนานาชาติไม่ แท้จริงแล้ว โลกไม่ได้หมุน
 ไปภายใต้ปัทมฉัตรหรือธรรมเนียมแบบญี่ปุ่นแต่อย่างใด ดูเหมือนว่าเสียงคัดค้าน
 ไม่ให้ฟ้องร้องเช่นนี้จะทวีความรุนแรงขึ้น เมื่อคู่ค้านั้นเป็นอเมริกา ยกตัวอย่างเช่น
 เมื่ออเมริกาเรียกเก็บภาษีนำเข้าจำนวน 300 ล้านดอลลาร์จากสินค้าประเภทเซมิ
 คอนดักเตอร์ที่นำเข้าจากญี่ปุ่นเมื่อปี 1987 โดยอ้างว่าญี่ปุ่นพยายามทุ่มตลาด
 เมื่อหวนกลับไปมองเหตุการณ์ปัญหาการค้าถยนต์ระหว่างญี่ปุ่นกับอเมริกาในปี 1995
 อีกครั้ง อาจสรุปได้ว่าเหตุผลประการหนึ่งที่อเมริกาเลือกใช้มาตรการพุลการกับญี่ปุ่น
 นั้นก็เพราะว่าพวกเขามองว่าญี่ปุ่นไม่กล้าสู้คดีเหมือนเช่นที่ผ่านๆ มานั่นเอง แต่ผล
 กลับออกมาในรูปตรงข้าม คือญี่ปุ่นตัดสินใจสู้คดี

**ทัศนวิสัยที่เป็นสากลเป็นปัจจัยสำคัญอีกประการหนึ่งของข้าราชการทุก ๆ
 องค์การ**

ข้าพเจ้าได้กล่าวมาแล้วข้างต้นว่าองค์กรราชการเองก็ต้องแข่งขันในเวทีระหว่าง
 ประเทศเหมือนๆ กับวิสาหกิจ หากองค์กรใดไม่มีทัศนวิสัยที่เป็นสากล ก็อาจทำให้
 หน่วยงานหรือวิสาหกิจที่องค์กรนั้น ๆ ดูแลขาดความเป็นสากลตามไปด้วย หลายท่าน
 อาจไม่คุ้นกับคำว่ากฎหมายควบคุมเท่าใดนัก กฎหมายดังกล่าวเป็นกฎหมายที่
 รัฐบาลใช้กับอุตสาหกรรมบางประเภท ถูกเรียกรวมๆ อย่างไม่เป็นทางการในหมู่
 ข้าราชการว่า “กฎหมายกิจการ” ยกตัวอย่างเช่น กฎหมายกิจการน้ำมัน กฎหมาย

กิจการไฟฟ้า กฎหมายกิจการก๊าซ อันเป็นกิจการที่กระทรวงการค้าและอุตสาหกรรม รับผิดชอบดูแลเป็นต้น สำหรับรัฐบาลโดยรวมแล้ว ก็ยังมีกฎหมายสำคัญอื่นๆ อีก เช่น กฎหมายกิจการธนาคาร กฎหมายกิจการการค้าหลักทรัพย์ กฎหมายการประกัน กฎหมายการไฟฟ้าและการสื่อสาร กฎหมายการก่อสร้าง เป็นต้น ข้าพเจ้าไม่แน่ใจ เหมือนกันว่ากฎหมายประเภทนี้มีทั้งสิ้นกี่ฉบับ แต่คาดว่าคงมากกว่า 10 ฉบับขึ้นไป กิจการที่ถูกควบคุมดูแลด้วยกฎหมายเหล่านี้ต่างก็เป็นกิจการที่กระทรวงที่รับผิดชอบ ให้ความสำคัญเป็นพิเศษทั้งนั้น

วัตถุประสงค์ของกฎหมายแต่ละฉบับจะแตกต่างกันไป แต่ก็มีข้อคล้ายคลึง กันประการหนึ่งกล่าวคือ อุตสาหกรรมที่ถูกควบคุมต่างก็บกร่องด้านวิสัยทัศน์ที่เป็นสากล ไม่มีการพยายามที่จะปรับตัวให้ทันต่อสภาพแวดล้อมโลกที่เปลี่ยนแปลง ไปแต่อย่างใดทั้งนั้น ทั้งๆ ที่หลาย ๆ อุตสาหกรรมเป็นอุตสาหกรรมที่ครอบงำไปทั่วโลก ไม่ว่าจะเป็นอุตสาหกรรมน้ำมัน การธนาคาร หรือการไฟฟ้าและสื่อสารก็ตาม

ข้าพเจ้าเองเคยเข้าไปรับผิดชอบทางด้านกิจการน้ำมันโดยตรง 2 ครั้ง ครั้งแรก คือเมื่อหลังวิกฤตน้ำมันครั้งแรก ส่วนครั้งที่สองคือในราวทศวรรษ 1990 เมื่อ ซาอุดีอาระเบียเข้าลงทุนในกิจการค้าน้ำมันในญี่ปุ่นเพื่อหวังครองตลาดในเวลานั้น

หลายท่านอาจยังจำได้ว่าเมื่อสงครามตะวันออกกลางระอุขึ้นในเดือนตุลาคม ปี 1973 กลุ่มประเทศผู้ค้าน้ำมัน (OPEC) ได้ประกาศขึ้นราคาน้ำมันพร้อมกับลด การกลั่นน้ำมันลงอย่างกะทันหัน ส่งผลให้ราคาสินค้าน้ำมันอื่นๆ และสินค้า อุตสาหกรรมหลายประเภทมีราคาสูงขึ้นตามไปด้วย ในเวลานั้นปรากฏว่าบริษัทผู้ค้าน้ำมันในญี่ปุ่นได้ฉวยโอกาสดังกล่าวขึ้นราคาน้ำมันโดยมีการเวียนหนังสือไปทั่วบริษัท เป็นโอกาสทองของบริษัทที่จะทำกำไร ส่งผลให้เกิดการโจมตีจากสังคมอย่างหนัก นายยามาชิตะ ปลัดกระทรวงอุตสาหกรรมในเวลานั้นถึงกับออกมาวิจารณ์ผู้ค้าน้ำมัน อย่างโจ่งแจ้ง ว่าความชั่วร้ายทั้งหลายที่เกิดขึ้นในครั้งนั้นมีต้นตอมาจากบริษัทผู้ค้าน้ำมันทั้งสิ้น และด้วยความเป็นมาข้างต้นนี้ทำให้รัฐบาลต้องออกกฎหมายกิจการ น้ำมันออกมาเพื่อควบคุมราคาน้ำมันในกรณีพิเศษ ไม่ว่าจะเป็นในระดับโรงกลั่น ราคา

ขายส่ง หรือการขายอุปกรณ์เครื่องกลั่นน้ำมันเป็นต้น หรืออีกนัยหนึ่ง กระบวนการค้าและอุตสาหกรรมได้เข้าไปมีส่วนรับผิดชอบโดยตรงต่อการค้าน้ำมันในประเทศอย่างมากทีเดียวหลังจากนั้นเป็นต้นมา นานพอควรทีเดียวหลังจากเหตุการณ์ในครั้งนั้นที่บริษัทผู้ค้าน้ำมันในประเทศไม่สามารถขึ้นราคาน้ำมันตามอำเภอใจตนได้ จนท้ายสุดปรากฏว่าบริษัทต้องขาดทุนอย่างต่อเนื่อง ส่งผลให้รัฐบาลต้องตัดสินใจอีกครั้งว่าควรปรับราคาสินค้าน้ำมันหรือไม่และอย่างไร

ในการตัดสินใจขายราคาน้ำมันในครั้งนั้น ได้มีเสียงคัดค้านจากข้าราชการในกระทรวงไม่น้อยทีเดียว หลายคนเกรงว่าการอนุญาตให้ขึ้นราคาน้ำมันได้จะส่งผลให้กระทรวงอุตสาหกรรมถูกมองว่าเป็นพวกพ้องกับบริษัทผู้ค้าน้ำมัน ผู้สร้างความปั่นป่วนให้กับสังคม อย่างไรก็ตาม อธิบดีกรมพลังงานนายมัทชุตระ มิโนะรุ (ต่อมาเป็นผู้ตรวจราชการกระทรวง) ได้ตัดสินใจว่าถึงเวลาแล้วที่รัฐบาลจะต้องปรับราคาน้ำมันในประเทศใหม่ วันรุ่งขึ้นหลังจากที่กระทรวงเริ่มเคลื่อนไหวแสดงที่ท่าว่าจะพิจารณาปรับราคาน้ำมันนั้น ปรากฏว่านักข่าวประจำกระทรวงก็เริ่มกระจายข่าวไปทั่วประเทศส่งผลให้กระแสสังคมเปลี่ยนแปลงไปอย่างหน้ามือเป็นหลังมือ เสมือนสุภาษิตญี่ปุ่นที่ว่า “ลงมือทำให้ผลเร็วกว่าการเอาแต่นั่งวิตก” กระแสสังคมเริ่มแสดงความเห็นเข้าข้างรัฐบาล ส่งผลให้ครึ่งปีต่อมากล่าวคือในปี 1975 รัฐบาลสามารถเปิดการประชุมเพื่อกำหนดราคาน้ำมันมาตรฐาน โดยอาศัยกฎหมายกิจการน้ำมันได้ และปลายปีเดียวกันนั่นเองที่คณะกรรมการพิจารณาปัญหาราคาน้ำมันได้ตกลงที่จะปรับราคามาตรฐานใหม่ นับเป็นครั้งที่สองที่มีการกำหนดราคาใหม่หลังการประกาศใช้กฎหมายกิจการน้ำมัน ปีเดียวกันนี้เองที่ทั้งรัฐบาล ผู้ดำเนินกิจการน้ำมัน และสื่อมวลชนต่างเห็นพ้องต้องกันว่า การกำหนดราคามาตรฐานน้ำมัน รวมทั้งการเข้าไปแทรกแซงการกำหนดราคาหรือนโยบายน้ำมันโดยรัฐบาลนั้นไม่จำเป็นอีกต่อไปแล้ว

จริงอยู่ที่ว่าหลังจากนั้น รัฐบาลก็ยังคงจับตาดูท่าทีของผู้ค้าน้ำมันรายใหญ่ของโลกอย่างใกล้ชิดโดยตลอด รัฐบาลให้ความสนใจเป็นพิเศษว่าบริษัทเอกชน

ผู้ค้าน้ำมันรายใหญ่ของโลกนั้นเฝ้ามองตลาดญี่ปุ่นอย่างไรบ้าง นายซาคอน โทะโมะซาบุโร่ รองอธิบดีกรมน้ำมันเองถึงกับเปิดประชุมแลกเปลี่ยนความคิดเห็นเกี่ยวกับการเข้าไปมีส่วนในการดูแลวิสาหกิจเอกชนของรัฐ กับตัวแทนจากบริษัทยักษ์ใหญ่ผู้ค้าน้ำมันในเวลานั้นด้วยตนเอง แต่น่าเสียดายที่เราไม่มีกำลังและเวลาเพียงพอที่จะค้นคว้าไปถึงแก่นที่ว่าบริษัทเหล่านั้นมียุทธศาสตร์ในตลาดโลกอย่างไรบ้าง ทั้งๆ ที่มันเป็นข้อมูลสำคัญประการหนึ่งที่พวกเราสนใจ เมื่อไม่กี่ปีที่ผ่านมา ข้าพเจ้ามีโอกาสไปค้นรายงานประจำปีของบริษัทเอกชนในปี 1975 และ 1976 ดู แต่กลับไม่ปรากฏข้อมูลใดๆ เกี่ยวกับการกำหนดราคามาตรฐานในญี่ปุ่นเลยแม้แต่วัดอักษรเดียว สิ่งที่พวกเขาให้ความสำคัญมากที่สุดในเวลานั้นคือการลดระดับการพึ่งพาประเทศตะวันออกกลาง รายงานประจำปีของเอกชนได้ระบุไว้อย่างชัดเจนว่าพวกเขาเริ่มการขุดหาน้ำมันในที่อื่น ๆ ทั่วโลก เช่น อลาสก้า แคนาดา เม็กซิโก เวเนซุเอลา ทะเลเหนือ มาเลเซีย ไทย เป็นต้น

ในเวลานั้น ญี่ปุ่นเองก็ตระหนักถึงการลดการพึ่งพาตะวันออกกลางเหมือนกัน แต่โดยหลักการแล้ว ทั้งรัฐบาลและเอกชนก็ยังเพียงแค่มองหาแหล่งนำเข้าน้ำมันใหม่แทนตะวันออกกลางเท่านั้น กฎหมายกีดกันน้ำมันก็คงเพียงเป็นกฎหมายที่กำหนดขึ้นมาเพื่อกักตุนน้ำมันให้ได้จำนวนพอเพียงกับการอุปโภคภายในประเทศเท่านั้น ไม่ได้มองกว้างไปถึงการมีน้ำมันใช้ทั่วโลกแต่อย่างใด สาเหตุประการหนึ่งก็เพราะว่ากฎหมายดังกล่าวถูกตราขึ้นในปี 1962 อันเป็นช่วงที่การกักตุนน้ำมันยังไม่เป็นปัญหาระดับระหว่างประเทศก็ได้

จะเห็นได้ว่า ในอุตสาหกรรมใดๆ ที่มีการกำหนดข้อบังคับออกมาควบคุมภายใต้สภาพสังคมภายในประเทศ และมีผลบังคับใช้ระยะยาว ย่อมขาดความเป็นสากลในตัวของมันเอง ตราบใดที่ระบบต่างๆ ในสังคมไม่มีการเปลี่ยนแปลง การมองปัญหาและพยายามปรับแก้ไขให้เข้ากับสากลโลกย่อมไม่ใช่เรื่องง่ายแต่อย่างใด

ภายใต้สภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนไปเช่นทุกวันนี้ ข้าพเจ้าเชื่อว่าอุตสาหกรรมของญี่ปุ่นจำนวนไม่น้อยที่มีความสามารถในการแข่งขันไม่แพ้อุตสาหกรรมต่างประเทศ

ควรหาโอกาสออกไปเก็บประสบการณ์ด้วยการแข่งขันในเวทีโลกมากขึ้น และในเวลาเดียวกัน ก็ควรมีการยกเลิกกฎหมายควบคุมกิจการทั้งหลายที่มีทัศนวิสัยแคบๆ เพียงภายในประเทศเท่านั้นได้แล้ว

ข้อดีและข้อเสียของการออกกฎหมายในช่วงสงคราม

การดำเนินนโยบายตามโครงการที่วางไว้ทำได้ด้วยการออกกฎหมาย กล่าวคือ รัฐบาลเป็นผู้กำหนดหลักเกณฑ์ องค์กรบริหารท้องถิ่นเป็นผู้วางแผนและดำเนินการตามหลักเกณฑ์ดังกล่าว หรือในบางครั้ง วิชาทักผู้รับเหมางานเป็นผู้ร่างแผน ดำเนินการนำเสนอต่อองค์กรบริหารท้องถิ่น ถ้าฟังเพียงแผนงานของกระทรวงอุตสาหกรรมและการค้าเองก็มีการดำเนินนโยบายด้วยวิธีนี้ไม่น้อย โดยเฉพาะแผนงานด้านการพัฒนาท้องถิ่นและการลดการลงทุนด้านอุปกรณ์การผลิต การดำเนินนโยบายเช่นนี้เป็นตัวอย่างแม่แบบของการสั่งงานโดยตรงแบบปิรามิดจากรัฐบาลกลาง

วิธีดำเนินนโยบายเช่นนี้เกิดขึ้นในสมัยที่เศรษฐกิจเริ่มตกต่ำอย่างหนักในปี 1937 อันเป็นช่วงสงครามโลกครั้งที่สอง นายโอภาซากิ เทดสึจิได้ระบุไว้ในหนังสือเรื่อง “ญี่ปุ่นในศตวรรษที่ 20 (เล่มที่ 5) มหัทศจรยจากการพัฒนาอุตสาหกรรมประวัติศาสตร์ก่อนการเติบโตเป็นผู้นำทางเศรษฐกิจ” ว่าในปี 1939 รัฐบาลได้ระดมกำลังจากทั่วประเทศ วางเป้าหมายในการผลิตทั้งระยะสั้นและระยะยาวล่วงหน้า

อาจกล่าวได้ว่าการแบ่งแผนการดำเนินนโยบายเป็นการกำหนดหลักเกณฑ์กับการดำเนินตามหลักเกณฑ์เช่นทุกวันนี้มีแม่แบบมาจากในสมัยสงครามนี้เอง ทั้งนี้เพราะผู้ที่มีส่วนในการฟื้นฟูประเทศหลังสงครามต่างก็เป็นอดีตผู้นำประเทศในสมัยก่อนสงครามแทบทั้งสิ้น และในสภาพที่ขาดแคลนทรัพยากรหลังสงครามนั้น การนำเอาแผนเศรษฐกิจแบบกำหนดเป้าชัดเจนมาใช้ก็นับเป็นกลวิธีที่มีประสิทธิภาพยิ่งประการหนึ่ง

อย่างไรก็ตาม การดำเนินเศรษฐกิจด้วยการกำหนดเป้าหมายล่วงหน้าเช่น ในสมัยสงครามเช่นนี้ย่อมใช้ไม่ได้ผลภายใต้ระบบเศรษฐกิจเสรีเช่นทุกวันนี้ จะมีก็แต่ในด้านการอนุรักษ์สภาพแวดล้อมที่กลไกของตลาดไม่สามารถทำหน้าที่ได้ทันกับการเสื่อมถอยของสภาพแวดล้อมเท่านั้น ที่การกำหนดแผนหรือเป้าหมายล่วงหน้าดูเป็นสิ่งจำเป็น

ยกตัวอย่างเช่นเกี่ยวกับด้านการรีไซเคิลวัสดุหรือภาชนะที่ใช่แล้ว รัฐบาลได้ออก “กฎหมายว่าด้วยการรีไซเคิลภาชนะหรือหีบห่อที่ใช่แล้ว” พร้อมทั้งได้กำหนดหลักเกณฑ์เบื้องต้น และแผนการนำวัสดุเหล่านั้นมาผลิตสินค้าใช้อีกครั้ง หลังจากนั้น องค์การบริหารส่วนท้องถิ่นจะออกแผนการรวบรวมและแยกขยะขยะและวัสดุที่นำมารีไซเคิลได้ขึ้น ในขณะที่ผู้ประกอบการด้านรีไซเคิลก็จะเสนอโครงการดำเนินกิจการให้กับองค์การบริหารส่วนท้องถิ่นพิจารณา การเข้าร่วมโครงการรีไซเคิลตามกฎหมายข้างต้นนี้หรือไม่ขึ้นอยู่กับวิจารณ์ขององค์การบริหารส่วนท้องถิ่นแต่ละรายไป และจำนวนวัสดุที่จะถูกนำไปรีไซเคิลนั้นก็จะถูกกำหนดจากตัวเลขต่ำสุดจากจำนวนวัสดุที่องค์กรนั้นๆ รวบรวมได้ หรือนำมาประกอบเป็นสินค้าได้อย่างใดอย่างหนึ่ง ยกตัวอย่างเช่นสมมติว่าตลาดมีความต้องการเสื้อเชิร์ตที่ผลิตจากขวดพลาสติกใช้แล้วลดลง ก็ย่อมทำให้ผู้ประกอบการเข้าร่วมโครงการผลิตน้อยลงตามไปด้วย และแน่นอนจำนวนขวดพลาสติกที่องค์กรบริหารส่วนท้องถิ่นจะนำมารีไซเคิลก็ต้องลดลงตามเช่นกัน หรืออีกนัยหนึ่งคือ ถึงแม้ว่ากฎหมายรีไซเคิลจะได้กำหนดตัวเลขเป้าหมายไว้ล่วงหน้าก็ตาม แต่ก็ยังเปิดช่องให้องค์กรบริหารส่วนท้องถิ่นแต่ละแห่งมีสิทธิตัดสินใจด้วยตนเอง

คล้ายๆ กับกฎหมายข้างต้น เท่าที่ผ่านมา รัฐบาลกลางได้ออกหลักเกณฑ์ด้านต่างๆ โดยใช้คำว่า “หลักเกณฑ์เบื้องต้น” “แนวทางเบื้องต้น” “ข้อเสนอแนะในทางปฏิบัติ” “ข้อเสนอแนะในความพยายาม” และ “แนวทางในการพัฒนา” เป็นต้น สิ่งเหล่านี้ล้วนแล้วแต่เป็นแนวความคิดของรัฐบาลกลางที่องค์กรบริหารส่วนท้องถิ่นแต่ละแห่งจะนำไปใช้เป็นหลักเกณฑ์ในการดำเนินแผนการในทางปฏิบัติของตนต่อไป

หลายปีที่ผ่านมา “กฎหมายประหยัดพลังงาน” ซึ่งเป็นกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการรักษาสภาพแวดล้อมและพลังงานก็ใช่วิธิดังกล่าว นอกจากนั้น กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการสนับสนุนกิจการชนิดใหม่ๆ การให้ความอนุเคราะห์แก่วิสาหกิจขนาดเล็กและขนาดกลางสร้างอุตสาหกรรมใหม่ การพัฒนาการผลิตสินค้าซอฟต์แวร์ต่างก็หันมาใช้วิธีดำเนินการแบบนี้แทบทั้งสิ้น

การที่รัฐบาลกลางเป็นผู้กำหนดแนวทางเบื้องต้นนั้น ย่อมหมายความว่า รัฐบาลกลางยังคงมีอำนาจในการดูแลและควบคุมอุตสาหกรรมหรือกิจการชนิดใหม่ๆ อยู่ แต่เมื่อคำนึงถึงความเป็นจริงที่ว่าจากนี้ไปรัฐบาลกับวิสาหกิจควรมีสัมพันธในระดับที่เท่าเทียมกัน กล่าวคือเป็นความสัมพันธ์แบบที่เรียกว่า “การเป็นหุ้นส่วน” หากไม่เช่นนั้นแล้ว วิสาหกิจใหม่ๆ จะไม่สามารถพัฒนาทันประเทศอื่นได้แล้ว ข้าพเจ้าก็อดวิตกไม่ได้ว่าภายใต้กฎหมายแบบแนวทางข้างต้นนี้ จะสามารถทำให้รัฐบาลและวิสาหกิจสร้างสัมพันธดังกล่าวดังกล่าวได้มากน้อยเพียงใด

อย่างที่ได้อ้างไว้ในตอนข้อที่ 3 แล้วว่าสำหรับกฎหมายสนับสนุนการสร้างธุรกิจใหม่ๆ ซึ่งเป็นแม่แบบของระบบการเร่งพัฒนาเทคโนโลยีของอุตสาหกรรมขนาดเล็กและกลาง (หรือที่รู้จักกันในนามของ SBIR ฉบับญี่ปุ่น) นั้น ได้มีการกำหนดหลักการเบื้องต้นขึ้น แต่หลักการดังกล่าวนี้เป็นหลักการเบื้องต้นที่ถูกกำหนดขึ้นมาเพื่อเป็นแม่แบบในการตัดสินใจเพิ่มเงินช่วยเหลือ หรือกำหนดเป้าหมายจ่ายเงินช่วยเหลือกับอุตสาหกรรมขนาดเล็กและกลางของรัฐบาลกลางเอง ไม่ใช่เอาไว้ผูกมัดเอกชนแต่อย่างใด เอกชนหรืออุตสาหกรรมขนาดเล็กและกลางยังคงร้องขอเงินช่วยเหลือจากรัฐบาลด้วยวิธีที่เคยทำมา คาดกันว่าจากการนำกฎหมายข้างต้นนี้เข้ามาใช้จะสามารถผลักดันให้เกิดอุตสาหกรรมใหม่ๆ ในประเทศมากขึ้น

มองการณ์ไกล มีสายตาครอบคลุมไปทั่วโลก

อย่างที่ได้อธิบายไว้เมื่อสักครู่นี้ว่าอุตสาหกรรมน้ำมันของญี่ปุ่นถูกแยกย่อยๆ เป็นอุตสาหกรรมพัฒนาแหล่งผลิตและการกลั่นทั้งขายส่งและขายปลีก นอกจากนั้นในแต่ละอุตสาหกรรมข้างต้น ยังมีการแข่งขันกันเองระหว่างวิสาหกิจต่างๆ อย่างสูง กฎหมายอุตสาหกรรมน้ำมันที่ถูกตราขึ้นเป็นกฎหมายที่กำหนดขึ้นมาเพื่อควบคุมอุตสาหกรรมการกลั่นและการขายส่งโดยเฉพาะ อาจกล่าวได้ว่าโครงสร้างข้างต้นของอุตสาหกรรมน้ำมันในประเทศนั้นถูกวางกรอบโดยรัฐบาลอย่างมาก และเมื่อโครงสร้างนั้นอยู่ตัวเช่นทุกวันนี้ ก็เป็นเรื่องยากที่จะแก้ไขเปลี่ยนแปลงใหม่ได้ ทรานโซิลที่ไม่มีข้อบกพร่องต่อรัฐบาลและต่อผู้ดำเนินการเองแล้ว พวกเขาที่ย่อมไม่ปฏิเสธโครงสร้างเดิมนั้น การยกเลิกกฎหมายอุตสาหกรรมน้ำมันกำลังเป็นหัวข้อหนึ่งที่ถูกยกขึ้นมาพิจารณาในปัจจุบัน ข้าพเจ้าเชื่อว่าทรานโซิลที่ไม่มองกว้างไกลไปถึงระดับตลาดโลกแล้ว ลำพังเพียงเจ้าหน้าที่ราชการที่รับผิดชอบโดยตรงกับผู้ดำเนินธุรกิจน้ำมันแล้ว ย่อมไม่สามารถมองปัญหาได้เด่นชัด

การปฏิรูปโครงสร้างระบบราชการเช่นทุกวันนี้กำลังดำเนินไปในรูปที่หน้าที่และกรอบความรับผิดชอบของหน่วยราชการแต่ละแห่งจะถูกขยายให้กว้างขึ้น และในขณะเดียวกัน งานราชการที่เคยถูกแบ่งปลีกย่อยซับซ้อนนั้นจะถูกเปลี่ยนแปลงใหม่ เช่นโดยการผ่อนผันหรือยกเลิกระเบียบที่รัดกุมเกินไปเสีย

ในญี่ปุ่นนั้น สิ่งที่ถูกแบ่งละเอียดปลีกย่อยนั้นไม่ได้มีแต่งานราชการเท่านั้น แม้ในการผลิตสินค้าตามความต้องการเฉพาะของลูกค้าประจำก็เป็นอีกสิ่งหนึ่งที่ถูกแบ่งปลีกย่อยอย่างไม่คาดคิด บ่อยครั้งที่ข้าพเจ้าได้ยินเจ้าของโรงงานอุตสาหกรรมคุยเฟื่องว่าโรงงานของเขาเท่านั้นที่สามารถประกอบสินค้าได้ตรงตามความต้องการเฉพาะของลูกค้าต้องการ ทั้งๆ ที่หัวหน้ากองที่รับผิดชอบการจัดระดับสินค้าได้พยายามขอร้องให้ผู้ผลิตลดจำนวนเกรดสินค้าลงมานานหลายต่อหลายปีแล้ว แต่ก็ไม่เป็นผลเท่าใดนัก และด้วยความต้องการเฉพาะสินค้าตามออเดอร์หรือเกรดสินค้า

ที่ถูกแบ่งละเอียดปลีกย่อยนี้เองที่ทำให้ตลาดภายในประเทศมีขนาดเล็ก และไม่มี การแข่งขัน หรืออีกนัยหนึ่ง สิ่งเหล่านี้เป็นเสมือนระเบียบที่กีดกันสินค้าประเภท เดียวกันจากต่างประเทศไปในตัวนั่นเอง อย่างไรก็ตาม จากความพยายามที่จะลด ต้นทุนในการผลิตในช่วงหลายปีที่ผ่านมา ดูเหมือนว่าความต้องการเฉพาะและ เกรดสินค้าได้ถูกลดลงมาพอควรทีเดียว

การแบ่งแยกชนิดสินค้าหรือหน้าที่รับผิดชอบให้ละเอียดปลีกย่อยย่อมเป็น การเพิ่มภาระให้กับต้นทุน และในทางตรงกันข้ามส่งผลดีให้การจ้างงาน แต่ ท่ามกลางสภาพการแข่งขันอย่างสูงทั่วโลกในขณะนี้ การลดต้นทุนในการผลิตได้ กลายมาเป็นปัจจัยกำหนดราคาที่สำคัญยิ่งประการหนึ่ง อาจกล่าวได้ว่าสังคม เศรษฐกิจญี่ปุ่นที่ถูกแบ่งแยกภาระหน้าที่และเกรดสินค้าอย่างละเอียดปลีกย่อย กำลังถูกท้าทายจากโลกภายนอกอยู่ การที่วิสาหกิจญี่ปุ่นไม่กระตือรือร้นที่จะจด ทะเบียนมาตรฐานโลก (ISO) นั้น อาจเนื่องมาจากไม่ต้องการผลักดันเองขึ้นไป บนเวทีการแข่งขันระดับโลกก็ได้ คราปใดที่การจัดมาตรฐานสากลเป็นสิ่งที่โลก ยอมรับ คราบนั้นญี่ปุ่นก็ไม่มีทางเลือกอื่นเหลือนอกไปจากการผลักดันมาตรฐาน ของตนให้เป็นมาตรฐานสากล หรือไม่ก็ยอมรับมาตรฐานอื่นที่มีผู้เสนอขึ้น

ด้านบุคลากรก็เช่นกัน การเลือกใช้แต่คนที่ได้เข้ามาแต่แรกเท่ากับเป็นการ จำกัดตนในวงแคบๆ ไม่เปิดกว้างสู่ภายนอก อย่างไรก็ตาม ในระยะไม่กี่ปีที่ผ่านมา นี้ ปรากฏว่ามีการดึงบุคลากรจากภายนอกเข้ามาบริหารกิจการวิสาหกิจเอกชนบางแห่ง เพิ่มขึ้น ข้าพเจ้าคิดว่ามันเป็นจุดเริ่มต้นที่ดียิ่ง การปฏิเสบบุคลากรจากภายนอก เท่าที่ผ่านมาเป็นเสมือนการแบ่งคนในกับคนนอกออกจากกัน คนจากภายนอก ถูกมองว่าไม่น่าเชื่อถือ ทั้งๆ ที่แท้จริงแล้ววิสาหกิจญี่ปุ่นมองข้ามความจริงที่ว่า การที่ บุคลากรภายนอกเป็นที่ยอมรับจากสังคมได้นั้นเนื่องมาจากที่เขาเหล่านั้นมีปทัสถาน ที่สากลโลกยอมรับ หรืออีกนัยหนึ่ง การปฏิเสบบุคลากรจากภายนอกเท่ากับการปฏิเสธ โอกาสที่จะปรับตัวให้เข้ากับมาตรฐานสากลนั่นเอง หากเปรียบเทียบกับสังคมอเมริกัน แล้ว ผู้อ่านอาจมองเห็นความแตกต่างในจุดนี้ได้ชัดเจนขึ้น

ถึงแม้ว่าอาจเห็นความเปลี่ยนแปลงได้บ้างในขณะนี้ก็ตาม แต่อาจกล่าวได้ว่าเท่าที่ผ่านมามีวิสาหกิจญี่ปุ่นที่เข้าไปลงทุนในประเทศต่างๆ ในเอเชีย มักไม่ค่อยจัดวางบุคลากรท้องถิ่นในตำแหน่งบริหารสำคัญๆ และจุดนี้เองที่เป็นสาเหตุให้วิสาหกิจเหล่านั้นต้องสูญเสียบุคลากรให้กับวิสาหกิจจากประเทศอื่นในเวลาต่อมาในประเทศต่างๆ ในเอเชีย วิสาหกิจญี่ปุ่นได้เป็นที่รู้จักกันว่าไม่นิยมโปรโมตบุคลากรท้องถิ่นในตำแหน่งสำคัญๆ ในขณะที่วิสาหกิจยุโรปและอเมริกันนั้นกลับเป็นที่รู้จักในฐานะของวิสาหกิจที่ให้โอกาสกับพนักงานท้องถิ่น การปฏิเสธพนักงานท้องถิ่นก็คือการปฏิเสธโอกาสรับรู้อาตรฐานสากลนั่นเอง

กล่าวโดยรวมแล้ว ปัญหาที่ญี่ปุ่นกำลังเผชิญในปัจจุบันนี้คือการทำความเข้าใจ ตลอดจนการมีความคิดเกี่ยวกับองค์กรใหม่ เป้าหมายขององค์กรกับการพยายามปกป้องตนเองของสมาชิกองค์กร เป็นสิ่งที่ดำเนินไปพร้อมๆ กันได้หรือไม่ นับเป็นปัญหาสำคัญที่แทบทุกองค์กรกำลังเผชิญอยู่ ยิ่งองค์กรใดเป็นองค์กรที่เป็นสาธารณประโยชน์มากเพียงใด ปัญหาข้างต้นก็ยิ่งรุนแรงมากขึ้นเท่านั้น องค์กรเอกชนเองก็เช่นกัน การปรับปรุงความคิดที่มีต่อองค์กรของตนใหม่นับเป็นปัญหาสำคัญที่นำมาซึ่งความอยู่รอดขององค์กรในอนาคต

“มูระฮัตจิบุ” เป็นคำพูดที่ยกมาใช้แบ่งแยกชาวบ้านในหมู่บ้านที่ไม่ยอมทำตามกฎหมู่บ้าน สันนิษฐานว่าเกิดขึ้นในสมัยสังคมเกษตรที่ชาวนาต้องร่วมมือกันทำนาในสมัยเอะโดะ ใครที่ไม่ทำตามกฎหมู่บ้านจะถูกลงโทษด้วยการเพิกเฉยจากสมาชิกส่วนใหญ่ของหมู่บ้านตลอดชีวิต การลงโทษด้วยวิธีเช่นนี้ย่อมได้ผลในสมัยที่ผู้ที่ถูกลงโทษไม่มีทางไป นอกจากอาศัยในหมู่บ้านนั้น ในสภาพการปกครองแบบศักดินานั้นการมีความคิดที่ผิดแผกไปจากคนอื่นย่อมเป็นสาเหตุของความพินาศของสังคมได้ ดังนั้นการลงโทษด้วยวิธีการไม่ให้โอกาสผู้แพ้กกลับมาต่อสู้ใหม่อีกครั้งจึงค่อนข้างเป็นกฎเกณฑ์ที่รับกับธรรมชาติในสมัยนั้นแต่ในสภาพที่การลงทุนก่อตั้งบริษัทใหม่ๆ กำลังเป็นแรงกระตุ้นเศรษฐกิจเช่นทุกวันนี้ การไม่ให้โอกาสผู้แพ้แก้ตัวเช่นที่แล้วๆ มา ย่อมเป็นการลดโอกาสการพัฒนาเศรษฐกิจอย่างน่าเสียดาย ข้าพเจ้าหวังเป็นอย่างยิ่ง

ว่าทุกท่านคงตระหนักได้ว่าเราไม่ได้ใช้ชีวิตอยู่ในสังคมอะโตะอีกต่อไปแล้ว

เกี่ยวกับจุดนี้ สมัยดำรงตำแหน่งผู้ช่วยหัวหน้ากองอยู่ ข้าพเจ้าเคยเรียนถาม ศาสตราจารย์อิจิมา ชิเงรุ อาจารย์ภาควิชามานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยโทโยเอว่า โจ๊กกุกุอิน ถึงลักษณะนิสัยของคนญี่ปุ่น ศาสตราจารย์อิจิมาได้อธิบายให้ฟังว่า แต่ดั้งเดิมทีเดียวนั้น คนญี่ปุ่นมักให้ความสำคัญต่อบังเอิญบุคคลและครอบครัว มากกว่าองค์กร แต่หลังจากที่ญี่ปุ่นในสมัยอะโตะรับเอาลัทธิขงจื้อเข้ามาเป็นแม่แบบในการปกครอง ทำให้คนญี่ปุ่นเพิกเฉยต่อความเป็นบังเอิญบุคคลไป และต่อมาในสมัยเมจิและต้นโชวะ รัฐบาลได้ใช้สโลแกนในการปกครองประเทศด้วยการ “สร้างกำลังทหารและพัฒนาประเทศให้เจริญ” มาเป็นแนวสำคัญในการปกครองประเทศ เสมือนกับการนำเอาลัทธิขงจื้อมาใช้ปกครองในอดีตนั่นเอง และนั่นคือที่มาของการไม่ให้ความสำคัญต่อบังเอิญบุคคลของสังคมญี่ปุ่นในทุกวันนี้

ในทางตรงกันข้าม อาจกล่าวได้ว่าการที่ในอดีต ญี่ปุ่นไม่ใช่สังคมที่ให้ความสำคัญต่อองค์กรหรือคณาณูตินับเป็นสาเหตุที่ทำให้เกิดกระแสต่อต้านต่อรัฐบาล กลางน้อย กลายสภาพเป็นสังคมที่ปฏิเสธบังเอิญบุคคลไปได้อย่างง่ายดาย แต่ขณะนี้โลกกำลังเปลี่ยนแปลงไปในสภาพที่บังเอิญบุคคลที่มีเอกลักษณ์และความสามารถกลายเป็นปัจจัยสำคัญในการริเริ่มและสร้างสรรค์กิจการหรือสินค้าใหม่ๆ การมีความยืดหยุ่นนับเป็นปัจจัยสำคัญอีกประการหนึ่งนอกเหนือไปจากการผ่อนผันหรือยกเลิกกฎระเบียบต่างๆ ที่หลายคนได้พูดถึง ข้าพเจ้าเชื่อว่าญี่ปุ่นมีความพร้อมที่จะเปลี่ยนแปลงตนเองให้เป็นสังคมยืดหยุ่นได้อีกครั้งเช่นเดียวกับในอดีตกาล

อเมริกา ประเทศคู่แข่งทางการค้าที่สำคัญของเรานั้นประสบความสำเร็จได้เนื่องมาจากเขาได้อ้าแขนต้อนรับคนที่ถูกลดโทษเป็น “มูระฮัตจิบุ” จากประเทศอื่นๆ ตลอดจนมีกลไกที่ทำให้คนแปลกหน้าสามารถเข้าไปมีบทบาทในสังคมของพวกเขาได้ท่ามกลางการไหลเทของข่าวสารผ่านทางอินเทอร์เน็ตเช่นทุกวันนี้ การเก็บตัวเองไว้ในกะลาแคบๆ ใบนึง นอกจากจะไม่ทำประโยชน์ให้กับตนเองแล้ว การเก็บตัวเองไว้ในโลกแคบยังเป็นเรื่องเพื่อเจ้อและเป็นไปไม่ได้อีกด้วย

ทางเลือกเดียวสำหรับญี่ปุ่นในขณะนี้คือออกไปดำเนินชีวิตบนโลกกว้าง
แสวงหาโอกาสให้มากขึ้น

หมายเหตุท้ายบท

(1) เท่าที่ผ่านมา ญี่ปุ่นไม่เคยมีความคิดที่จะตกลงร่วมทำสัญญาเสรีทาง
การค้ากับประเทศใดๆ ก่อนเลย แต่ในขณะที่หลายๆ ประเทศเร่งทำสัญญาเสรีทาง
การค้ากันอย่างกว้างขวางเช่นทุกวันนี้ ญี่ปุ่นได้ตระหนักว่าการไม่ทำสัญญาเสรีทาง
การค้ากับประเทศอื่นย่อมทำให้โอกาสทางการค้าของตนเองลดน้อยลง รัฐบาลจึงเริ่ม
กระตือรือร้นที่จะทำสัญญากับบางประเทศมากขึ้น โดยยกเว้นสินค้าเกษตร หรือไม่
ก็เลือกคู่สัญญาที่ไม่ส่งออกสินค้าเกษตรเป็นต้น ข้าพเจ้าเห็นว่าความคิดที่ว่าการทำ
สัญญาเสรีทางการค้าไม่ใช่ปัจจัยที่ทำให้เกิดการแบ่งกลุ่มแบบบล็อกแต่อย่างใด

(2) ระเบียบการตรวจตราสินค้าของจีน

จีนมีหน่วยงานที่ตรวจตราสินค้าที่ผลิตในประเทศกับสินค้านำเข้าแยกออก
จากกันต่างหาก อีกทั้งมาตรฐานในการตรวจสินค้านี้ยังคลุมเครือไม่ชัดเจน เท่าที่
ผ่านมา ญี่ปุ่นมีปัญหาเกี่ยวกับจีนในเรื่องของการตรวจมาตรฐานเครื่องใช้ไฟฟ้าในบ้าน
รถยนต์ บอยเลอร์ ฯลฯ

(3) ในเดือนพฤษภาคม ปี 1991 ประชาคมยุโรปเคยเรียกเก็บภาษีนำเข้า
กับสินค้าประเภทอดีโอกาสเซ็ทจากญี่ปุ่น โดยอ้างว่าผู้ผลิตญี่ปุ่นพยายามทุ่มตลาด
ในครั้งนั้น ญี่ปุ่นได้เรียกร้องให้มีการตั้งคณะกรรมการขึ้นมาพิจารณา โดยอ้างว่า
วิธีการคำนวณการทุ่มตลาดของประชาคมยุโรปไม่ถูกต้อง คณะกรรมการถูกจัดตั้ง
ขึ้นในเดือนตุลาคม ปี 1992 และผลการตัดสินในเดือนเมษายน ปี 1995 ออกมา
ในรูปที่ประชาคมยุโรปผิด ต้องพิจารณาการลงโทษเรียกเก็บภาษีใหม่ พร้อมทั้ง

แก้ไขเพิ่มเติมของตน

(4) นโยบายรถยนต์ของบราซิล

รัฐบาลบราซิลได้ประกาศแก้ดุลการค้าระหว่างประเทศของตนด้วยการนำนโยบายรถยนต์มาใช้ในระหว่างเดือนกันยายนถึงเดือนธันวาคมปี 1995 นโยบายดังกล่าวประกอบไปด้วยการเรียกเก็บภาษีขาเข้าเพิ่ม การกำหนดโควตาในการนำเข้า และการลดการนำเข้าให้ได้ดุลกับรถยนต์ที่ผลิตในประเทศ ต่อมารัฐบาลบราซิลได้ยกเลิกเงื่อนไขบางประการออกไป เนื่องจากนานาประเทศรวมทั้งญี่ปุ่นได้วิจารณ์นโยบายข้างต้นอย่างหนัก

(5) นโยบายรถยนต์ของอินโดนีเซีย

รัฐบาลอินโดนีเซียได้ประกาศ “แผนการผลิตรถยนต์ในประเทศ” เมื่อเดือนกุมภาพันธ์ ปี 1996 แผนการดังกล่าวได้กำหนดให้บริษัททิมอร์ ปุตรา เนชั่นแนล ซึ่งมีคู่ลงทุนเป็นบริษัทจากเกาหลี เป็นบริษัทไฟโอเนียในการผลิต รถยนต์ที่ผลิตโดยบริษัทดังกล่าวจะได้รับการยกเว้นทางภาษี ท่ามกลางการต่อต้านจากประเทศผู้ผลิตรถยนต์ทั่วโลกรวมทั้งญี่ปุ่น รัฐบาลอินโดนีเซียก็ได้ประกาศใช้นโยบายทางด้านภาษีต่อรถยนต์สำเร็จรูปที่ถูกนำเข้าจากต่างประเทศตั้งแต่เดือนมิถุนายน และเริ่มวางขายรถยนต์ของตนตั้งแต่เดือนตุลาคมเป็นต้นมา รัฐบาลญี่ปุ่นได้เปิดเจรจาทวิภาคีกับรัฐบาลอินโดนีเซีย หลังจากที่อเมริกาและสหภาพยุโรปได้เปิดการประชุมไปก่อนล่วงหน้า แต่ก็ไม่สามารถตกลงกันได้ ญี่ปุ่นจึงเรียกร้องให้จัดตั้งคณะกรรมการการขึ้นมามีพิจารณาในเดือนมิถุนายน ปี 1997 ท้ายสุด รัฐบาลอินโดนีเซียได้ยินยอมยกเลิกเงื่อนไขข้างต้นต่อ IMF เมื่อเดือนมกราคม ปี 1998

บทส่งท้าย

เมื่อมีผู้มาชวนให้เขียนหนังสือเล่มนี้ตอนแรก ข้าพเจ้าคิดว่าจะตั้งชื่อหนังสือว่า “ญี่ปุ่นเป็นประเทศที่ประหลาดจริงหรือ” แต่หลังจากที่นั่งเคาะคอมพิวเตอร์อยู่สักพัก หัวเรื่องก็เริ่มเปลี่ยนแปลงไปเรื่อยๆ ตั้งแต่ “กึ่งกลางระหว่างข้างในกับข้างนอก” “อ่อนหวานแต่หนักแน่นขึ้น” “บอกว่าทำไม่ได้ ทำไม่ได้ ก็ยังทำไม่ได้” และ “เธอสู้เขาได้หรือ” ท้ายสุดก็มาจบลงที่ “นโยบายอุตสาหกรรมและการค้าในสมัยการแข่งขันอย่างรุนแรง” การเปลี่ยนหัวเรื่องไปๆ มาๆ หลายต่อหลายครั้งข้างต้นนี้อาจเนื่องมาจากความวิตกกังวลต่อความเปลี่ยนแปลงทางสภาพเศรษฐกิจของญี่ปุ่นก็ได้

และจากสภาพความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจในทุกวันนี้เองทำให้หนังสือเล่มนี้ถูกแบ่งออกเป็น 2 ส่วนใหญ่ๆ ด้วยกัน ส่วนแรกเกี่ยวกับการเจรจาต่อรองทางการค้าและอุตสาหกรรมเท่าที่ผ่านมาในอดีต ส่วนที่สองเกี่ยวกับยุทธศาสตร์ทางการค้าและอุตสาหกรรมภายใต้การแข่งขันที่ทวีความรุนแรง จำเป็นต้องมองการณ์ไกล คำนึงถึงศักยภาพโดยรวมของประเทศเช่นทุกวันนี้ แต่ทั้งสองส่วนต่างก็เป็นปัจจัยสำคัญซึ่งต้องพึ่งพาซึ่งกันและกัน ดังนั้นข้าพเจ้าจึงเชื่อว่าผู้อ่านจะสามารถทำความเข้าใจได้อย่างต่อเนื่อง ไม่ขาดตอน

สำหรับเนื้อหาในส่วนที่เกี่ยวกับการเจรจาหรือการตัดสินใจทางราชการ ข้าพเจ้าได้ยกเอาประสบการณ์ในชีวิตราชการจริงมาเขียน ส่วนใหญ่แล้วจะเป็นมุขมุกหนึ่งในชีวิตราชการของข้าพเจ้า ส่วนใดที่ไม่ใช่ ข้าพเจ้าก็ได้สอบถามจากผู้รับผิดชอบโดยตรง ดังนั้นหากการอ่านหนังสือเล่มนี้จะสามารถทำให้ผู้อ่านเพิ่มความเข้าใจต่องานราชการมากขึ้น ข้าพเจ้าจะรู้สึกยินดีเป็นพิเศษ และอีกประการหนึ่งที่ข้าพเจ้าต้องขอภัยไว้ ณ ที่นี้ คือการเขียนถึงเรื่องราวของตนเองหลายต่อหลายครั้ง ทั้งๆ ที่หนังสือเล่มนี้ไม่ใช่อัตชีวประวัติของข้าพเจ้าแต่อย่างใด และหวังว่าผู้อ่านคงเข้าใจว่าทำไมข้าพเจ้าจำเป็นต้องใช้ชื่อจริงของข้าราชการที่อยู่ในเหตุการณ์นั้นๆ ด้วย

ข้าพเจ้าเลือกใช้สไตล์การเขียนเชิงพุดคุย เพราะต้องการให้นักศึกษา และ นักธุรกิจวัยหนุ่มวัยสาวหยิบอ่านมากขึ้น เพราะหากคนหนุ่มคนสาวที่ในอนาคตจะก้าวไปดำเนินธุรกิจหรือทำราชการไม่ว่าจะในญี่ปุ่นหรือในประเทศอื่นใดนั้น บางครั้ง อาจต้องคำนึงถึงความเป็นญี่ปุ่นบ้างไม่มากก็น้อย และหากผู้อ่านจะวิพากษ์วิจารณ์ หนังสือเล่มนี้บ้าง ข้าพเจ้าก็พร้อมจะน้อมรับด้วยความเต็มใจ

ท้ายสุด ข้าพเจ้าอยากขอบคุณแม่ที่ล่วงลับไปแล้ว แม่ไม่เคยเลิกที่จะสนใจ สังคมตราบนานวันสุดท้ายที่สิ้นลมหายใจ

เดือนกุมภาพันธ์ ปี 1999

โครงการหนังสือชุด “ค้นร่องส่องญี่ปุ่น”

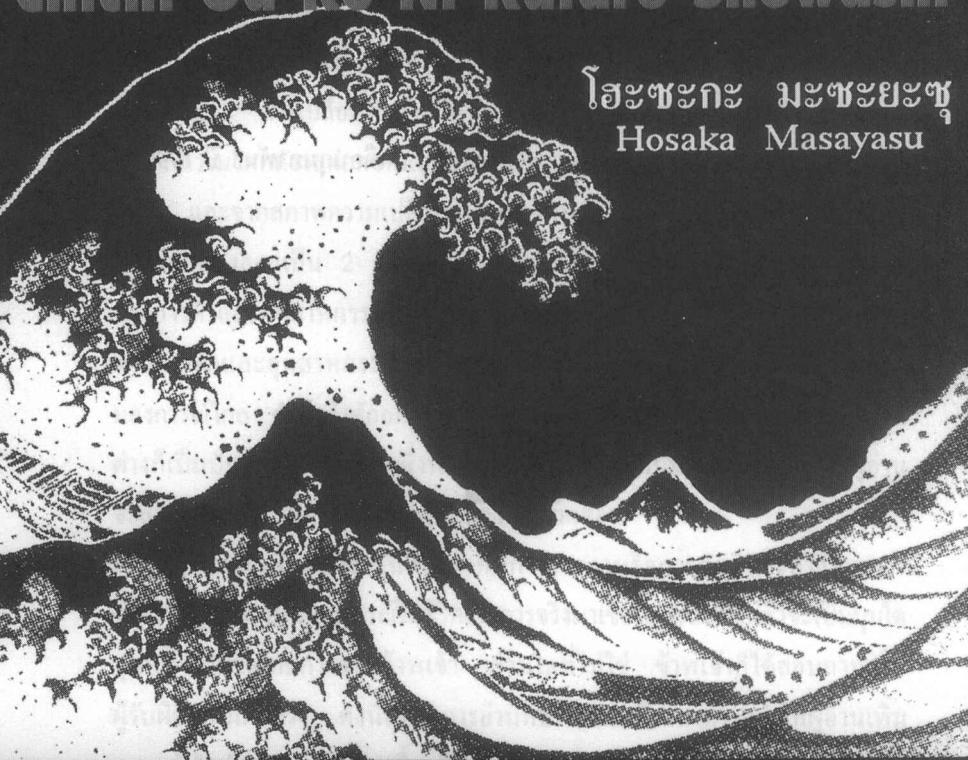
Publication Series “Japanese Mirrors”

ญี่ปุ่นสมัยโชวะ

ประวัติศาสตร์บอกเล่าจากพ่อสู่ลูก

Chichi Ga Ko Ni Kataru Showashi

โฮะซะกะ มะซะยะซุ
Hosaka Masayasu

ผู้แปล : สร้อยสุดา ณ ระนอง ปราณี จงสุขจิตรธรรม
Translators : Soysuda Na Ranong Pranee Jongsutjarittam

DAIDO THE DAIDO LIFE FOUNDATION

มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์
THE FOUNDATION FOR THE PROMOTION OF SOCIAL SCIENCES AND HUMANITIES TEXTBOOKS PROJECT

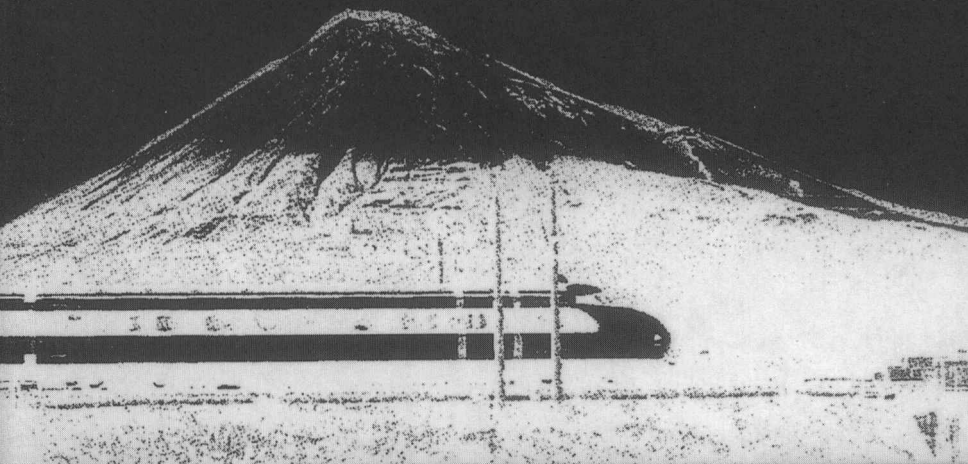
โครงการหนังสือชุด “คั่นส่องส่องญี่ปุ่น”

Publication Series “Japanese Mirrors”

ญี่ปุ่น

ฝ่าวิกฤตสู่ออนาคต Nihon No Nanmon

ตากามิทซุ ซะว่า
Takamitsu Sawa

ผู้แปล : กนิษฐา มัทซุโอะ

Translator : Khanittha Matsuo

THE DAIDO LIFE FOUNDATION

มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์
THE FOUNDATION FOR THE PROMOTION OF SOCIAL SCIENCES AND HUMANITIES TEXTBOOKS PROJECT

เวียดนาม

ประวัติศาสตร์ฉบับพิสดาร

Vietnam : A Long History

เหงียนคักเวียน
Nguyen Khac Vien

ผู้แปล : เพ็ชร สุมิตร
Translator : Petcheree Sumitra

พม่า

ประวัติศาสตร์และการเมือง

Burma : History and Politics

ชาญวิทย์ เกษตรศิริ

Charnvit Kasetsiri

พม่า

กับการต่อต้านจักรวรรดินิยมอังกฤษ ค.ศ. 1885-1895
Burma's Struggle Against British Imperialism, 1885-1895

นินมีเยนต์

Ni Ni Myint

แปล : นลต สุพรรณานัน

Translator : Chalida Suwannach

หนังสือแปลดีเด่นประเภทสารคดี ประจำปี พ.ศ. 2542

ประวัติศาสตร์ กัมพูชา

A HISTORY OF CAMBODIA

เดวิด แชนด์เลอร์

DAVID CHANDLER

แปล : พรรณงาม เก้าธรรมสาร สติโส ชันติวรพงศ์ วังเตื่อน นาราสัจจ

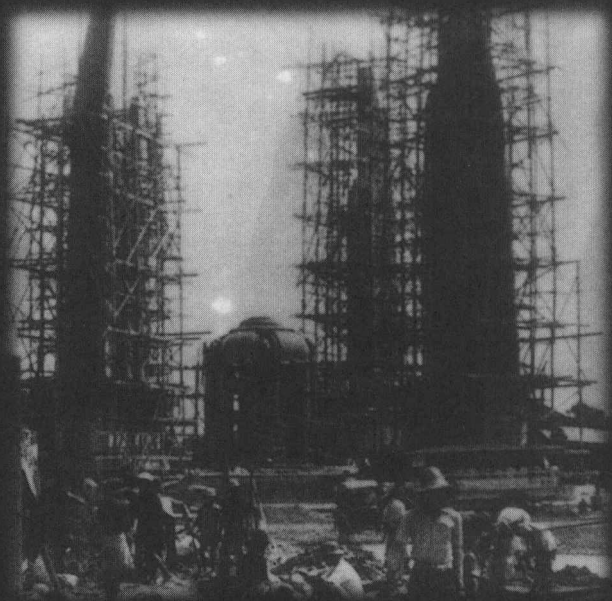
ฉบับที่ 5 ASP

พิมพ์ครั้งที่ 5

ประวัติศาสตร์ การเมืองไทย 2475-2500

Political History of Thailand 1932-1957

จันทวิทย์ กษัตริย์
Charnvit Kasetsiri

มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์
THE FOUNDATION FOR THE PROMOTION OF SOCIAL SCIENCES AND HUMANITIES TEXTBOOKS PROJECT

2475

การปฏิวัติสยาม

1932 Revolution in Siam

ชาญวิทย์ เกษตรศิริ

Charnvit Kasetsiri

ภาคผนวก : เอกสารประวัติศาสตร์ 2475

รวบรวมโดย อัครศักดิ์ เพชรเลิศอนันต์

มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์
THE FOUNDATION FOR THE PROMOTION OF SOCIAL SCIENCES AND HUMANITIES TEXTBOOKS PROJECT

พิมพ์ครั้งที่ 3 : 25 ปี 6 ตุลา

จาก

14 ถึง 6 ตุลา

ป๋วย อึ๊งภากรณ์

เสน่ห์ จามริก

เบเนดิก แอนเดอร์สัน

เกรียงศักดิ์ เชษฐพัฒน์พานิช

คำนำโดย

นิธิ เอียวศรีวงศ์

บรรณาธิการ

ชาญวิทย์ เกษตรศิริ

ดำรงศักดิ์ เพชรเลิศอนันต์

มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์

ปรีดี พนมยงค์

และ

4 รัฐมนตรีอีสาน
+ 1

Pridi Banomyong and 4 Isan Ministers + 1

บรรณาธิการ : ชาญวิทย์ เกษตรศิริ อารังศักดิ์ เพชรเลิศอนันต์
Editors : Charnvit Kasetsiri Thamrongsak Petchlert-anan

อยุธยา

ประวัติศาสตร์และการเมือง
Ayutthaya : History and Politics

ชาญวิทย์ เกษตรศิริ
Charnvit Kasetsiri

บรรณาธิการ : อารังศักดิ์ เพชรเลิศอนันต์
Editor : Thamrongsak Petchlert-anan

มูลนิธิหอสมุดไทย

มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์

ญี่ปุ่น : ยุทธศาสตร์การค้าและอุตสาหกรรม

ข้าพเจ้าได้ใช้ชีวิตราชการที่ตำบลคาสุมิงาเซกิ (ที่ตั้งของสถานที่ราชการญี่ปุ่นกลางกรุงโตเกียว) เป็นเวลากว่า 30 ปี จนกระทั่งเกษียณอายุราชการเมื่อเดือนกรกฎาคม ปี 1997 สิ่งที่ข้าพเจ้าประสบและเรียนรู้ในเวลานั้นคือโลกเรากำลังเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ข้าพเจ้าได้พยายามมองและคำนึงถึงบทบาทของญี่ปุ่นจากมุมเล็ก ๆ มุมหนึ่งในตำบลคาสุมิงาเซกิ ว่าควรเป็นอย่างไรในโลกที่กำลังเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วเช่นนี้

สงครามเย็นที่สิ้นสุดลงเมื่อสิบปีก่อนหน้านี้เป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลให้โลกมีการเปลี่ยนแปลงทางโครงสร้างอย่างรวดเร็ว กล่าวคือ ส่งผลให้โลกเปลี่ยนไปยอมรับเอาการปกครองแบบประชาธิปไตยเป็นแม่แบบ และแต่ละประเทศก็ยังได้นำเอาระบบเศรษฐกิจแบบตลาดมาใช้พัฒนาเศรษฐกิจของตนตาม ๆ กันอีกด้วย และจากการนำระบบเศรษฐกิจแบบตลาดมาใช้อย่างกว้างขวางนี้เองที่ทำให้ระบบโลกาภิวัตน์แพร่หลายไปอย่างรวดเร็ว ทั้งมีการแข่งขันกันอย่างรุนแรงเช่นทุกวันนี้

ภายใต้สภาวะแวดล้อมใหม่เช่นนี้ ยุทธศาสตร์ทางการค้าและอุตสาหกรรมไม่ได้จำกัดกรอบแคบ ๆ ไว้เพียงแต่การเจรจาทางการค้าระหว่างภาครัฐเท่านั้น แต่ยังครอบคลุมไปถึงความสามารถของรัฐบาลว่าจะสร้างเงื่อนไขผลักดันให้มีการพัฒนาทางเศรษฐกิจได้มากน้อยแค่ไหน ส่วนวิสาหกิจเองก็ต้องสามารถใช้ประโยชน์รัฐบาลของตน รวมทั้งสร้างสภาพแวดล้อมที่ดีในการแข่งขันให้มากที่สุดเท่าที่จะมากได้ หนังสือเรื่อง ญี่ปุ่น : ยุทธศาสตร์การค้าและอุตสาหกรรม นี้จะสามารถทำให้ผู้อ่านเข้าใจได้มากขึ้นถึงแม้ว่าเนื้อหาของหนังสือจะมีประสบการณ์ส่วนตัวของข้าพเจ้ามากมายก็ตาม ทว่านั้นก็ไม่ใช่หนังสือแนวอัตชีวประวัติแต่อย่างใด

โอะโอะกะว่า อิซาฮิ

ISBN 974-905-592-6

9 789749 055922

0005